

CONTIMPURANE

DE

G. ȘION

Membru Academiei Române.

BUCURESCI

TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMÂNE

(LABORATORII ROMÂNI)

42. STRADA COLȚEI. 42.

1888.

EMANCIPAREA ȚIGANILOR.

Memoriet

NEUITATULUI MEÛ FIIÛ

DEMIR

CÂTEVA CUVINTE

În vara anului 1883 mă aflam cu familia mea la Bîsca. Așa se numește un răuleț furios care se coboară furios din crierii Carpaților pe sub patele faimosului munte Penteleu și, percurgându o vale lungă presărată de cătune și livezi, se vașă în riul Buzeului. Totu așa se numește și locul pe care un proprietariu bine inspirat, dl Stefan Borănescu, a făcut un stabiliment balnear, unde cei obosiți de căldurile caniculare ale câmpiei se pot găsi loc de ospetare și de petrecere plăcută, la recora și la aerul profumat al munților. În adevăr nici cred că se putea alege, în regiunea acăsta, o localitate mai bine situată, cu o climă mai dulce și mai igienică. Aice în adevăr este unicul stabiliment balnear, unde fără se fie isvora minerale și băi sistematice, ci numai cu ajutorul naturii, anemicii pot căpeta sângele care le lipsește, bătrânii puterile cari i-au părăsit, copiii dezvoltarea mușchilor și a corpului, iar cei sănătoși buna dispoziție a sufletului necăjit și amărit în luptele continue ale vieții. În adevăr, după cât cunosc localitățile frumoase ale munților noștri, nu știu se fie alt-unde, un loc mai cu fericire impodobit de natură. În adevăr nu ști de ce se te

bucurii și ce să admiri mai întâiu : recórea și aerul profumat al brașilor ? forma capricioasă a munșilor ? frumuseșea vegetațiunii și a pădurilor ? murmurul asurșitor al casca-delor ? veselia ce pare că dómnesce până și în petrele de pe malurile píraelor ?

Acólo, fără a se resimți de arșita sórelui, — ale căruia rașe parú a-și perde puterea, — fără a suferi nici de recorile crepusculare, care în alte părți sunt supărăcióse, — găsindú locuinșe confortabile pentru tóte necesitășile viețuirei, — călcândú în tóte-șilele cărări noué și locuri cari de cari mai frumoșe pentru preumblare, — avéndú pentru pofta gurei lapte, zérú, fructe diverse, bėtură și mâncare bună, iar pentru pofta iniméi cantecele unei bune bande de láutarí, — călătorul în adevérú nu are de doritú de cât dóră sorginșii de ape minérale cari lipsescú ; iar când stagiunea ilú silesce a pleca, se simte cuprinsú de o adevérată jale vedéndú că se desparte de o localitate care í-a încântatú sufletulú, saú í-a întrematú sănătatea sdruncinatá.

Ce bine arú fi daca asemenea stabilimente balneare s'arú mai immulți pe la noi, pentru ca să nu fimú nevoiți a ne duce verele în țeri străine. unde nici munșii nu sunt mai frumoși, nici aerulú mai bună, nici distracțiunile mai oneste, nici apele mai dátátóre de vieță ! Dar ca să se încurageze asemenea întreprinderi. guvernulú ar trebui, înainte de tóte, să se ocupe de îmbunătășirea drumurilor : și de aceea să preferé a numi prefecti moldoveni, fiindú-cá (nu sciú cum se face, dar este constatatú că) ei aú predilecțiunii speciale pentru facerea șoselelorú. În adevérú Buzoenii comemoréză cu adevérată venerașiiune epoca prefecturilorú unorú moldoveni, cari singurí s'aú ocupatú cu mare interesú de șoselele dintre Buzeu și Bisca, șosele cari însă, după retragerea saú transferarea prefectilorú ce le-aú făcutú. aú ajunsú nepracticabile, fiindú-cá urmașii lorú s'aú ocupatú mai multú cu politica de cât cu administrașiiunea.

Dar nu numai greutatea comunicașiiunilorú contribue la nereușita așeșămintelorú balneare la noi. O causá mai mare este

variabilitatea gusturilorŭ atătŭ de caprițioase la Români, cari se vede că sunt dispuși ca fluturi:

«Astăzi ici, mâine colea,
Premenescu vieța mea!»

Cu toate acestea stagiunea anului 1883 a fostŭ mai extra-ordinară. Stabilimentulŭ era coprinsŭ: toate apartamentele ocupate. Societatea mai totă era română. De și veniți uniți de la răsăritŭ și alții de la apusŭ, între oșpeți îndată s'a încinsŭ o familiaritate intimă: bătrâni, tineri, dame, fete, copii, adunați mereŭ în grupe, se jucaŭ, danțaŭ, se preumblaŭ, totă țulica, pe toate cărările, pe toți munții, pe toate văile, când pe josŭ, când călări. cu risete, cu hohote, cu cântece interminabile.

Bătrâni, în genere amatori de liniște, se vedeau mai adesea retrași când sub pavilione, când sub arbori umbroși, ocupați sau cu lectura sau cu admirațiunea munților sau cu inhalatiunea aerului profumatŭ alŭ brașilorŭ din apropiere. Eu singurŭ nu mă puteamŭ bucura de asemenea mulțămire: îndată ce mă aședamŭ unde-va, mă vedemŭ asediatŭ, mai alesŭ de tineri și de copii, ca să le spunŭ *luoruri frumóee*, — așa calificaŭ ei anecdotele, istoriórele și aventurile ce le povestiamŭ, luate sau din cărțile ce cetisem sau din suvenirile vieții mele. Ast felŭ pre când cântecele bandei lui Năstase (fiul vestitului răposatŭ lăutariŭ, cunoscutŭ în Bucuresci sub numele de *O-lă-Albŭ*) îi provoca la danțuri, narațiunile mele îi deprindea să asculte pe bătrâni, cu gurele căscate.

Într'una din zile stândŭ într'unŭ pavilionŭ de pe malulŭ gârlei. în care mișunaŭ o mulțime de copii, mai mari și mai mici, la vederea unui grupŭ de țigani cari se coboraŭ de la munte și se îndrumaŭ spre vale. unŭ copilŭ curiosŭ mă n'trebă: ce felŭ de ómeni sunt aceștia? creștini sau păgâni? ómeni sau fiare?

Când mă gătiamŭ a răspunde, o mulțime din cei mai măricei s'aŭ adunatŭ ca să asculte ce am se spunŭ, fiindŭ deprinși a pune atențiune la narațiunile mele.

«Aceștia sunt vechii robi, dragii mei, cari póte aŭ purtatŭ

în brațe pe părinții voștri: sunt ómenī ca toți ómenii, creștini ca și Româniī. veniți cine scie de unde pe pământul Daciei noastre, multe vécuri supuși la jugul sclaviei, iar acuma liberi ca toți liberiī.

— Ne-ai promisú odată, că ne vei spune istoria emancipării lorú. Arú fi tocmai bine timpulú sê ne o spuī, díse fiulú meu. Sê asculte și copilandriī aceștia, căroro le placú istoriile tale.

— Ei, haī sê vê facú plăcerea. Dar numai sê aveți răbdare de ascultatú, căci istoria e cam lungă.

— Avem, avem răbdare! strigară cu toții.

— Așa dar gătiți-vê urechile și ascultați.»

Cum se rē-pândi vorba că am sê spunú o istorie lungă, mai toți părinți și mumele copiilorú se grămădiră pe foișorú ca sê mē asculte.

• Imī aducú aminte cu fericire de plăcerea și atențiunea cu care am fostú ascultatú.

Fiiulú meu mē rugă cu mare stăruință sê scriú istoria- a césta, așa eum am narat'o. Eú. cuprinsú de nevoi și de oste-nelele bêtrânețelorú, l'am fostú însărcinatú pe elú ca s'o scrie. N'a avuta însă timpú s'o facă acésta! Peste unú anú, Dumnezeu l'a chematú între ingerii sêi!

Iată pentru ce amú scrisú acésta istorie mică, petrecută alături cu istoria mare și veridică din timpulú meu.

I

Până înainte de Unire (1857), locuiam în Iași, când ca funcționar, când ca cetățen privat.

În una din podgoriile (1) ce înconjură vechia capitală a Moldovei, numită Valea-Adâncă, situată despre apus de Galați, avem o vișoară moștenită de la părinți. Acolo mi-a fost lăgănul tineretelor. Acolo mă ducem, în zile de ferii sau de sărbători, să mă retrag de sgomotul Capitalei și, în revelațiile plăcute ale singurătății, să spiculesc primele inspirații ale Musei, pe care răposatul și regretatul meu amic C. Negruzți le numea *păcatele tineretelor*.

Dar ori cât voiam să mă sustrag de la lume și să mă ascund sub arborii cei mai stufoși, totuși, de cum începeau a se coci cireșele și până ce se culegeau strugurii, mă vizitau pe neașteptate numeroșii mei amici studenți, din clasele gimnaziale, cărora le concedasem privilegiul de a se bucura de fructele proprietății mele ca de ale lor proprii. Adeseori mă vedeam silit să trimit ca să aducă chiar câte două trei mieși, pentru ca să improvizez prânzuri pe erbă verde, unde degetele ne serviau drept furculițe și dinții drept cuțite; iar

1) Moldovenii numesc așa locurile cultivate cu vi, care în Muntenia se chiamă *déluri*: *délul mare*, *délul Drâgășanilor* sau al *Târgoviștei*, și cele-lalte. Împrejurul Iașilor sunt mai multe podgorii: a *Socolei*, a *Galați*, a *Nebunii*, a *Răpedei*, și altele.

daca niscai lăutarî se întâmpla a se rătăci pe acelo, *hora* saū *brîulă*. făceau să se bătătorască érba de sub copaci, și vaea să resuue de țipete de veselie.—

Vă mai aduceți aminte, o vechii mei amici? saū că anii, strecurati pe sub peri voștri albiți, ca și ai mei, v'au ștersă din memorie acele minute deliciose ale tinereții, trecute ca scilpirile stelelor cădătore?

II

Personajul, cel mai important de la viaa mea, carele cumula funcțiunile de intendent, de majordom și de fecior, mai propriu vorbind vieriul meu Ion Buruénă, rămăsese vechiv. Nevasta lui Gașița, care mulți ani imi servise ca bucătărăsă la via, și era artistă in facerea borșului și a fripturilor, murise (Dumnezeu s'o erte) și lasase pe bărbatu-său toema când avea mai mare nevoie de ea, cu două copii in vatră. Multe lacrimi a vărsat bietul Ion, mai unu an de zile; dar după această trecere de timp, mai târziu pte de cât alți, a căutat să se console; căci, de! așa e făcută lumea acesta mare și largă.

Deci după ce a iscodit toate veduvela de pe Valea-Adâncă și de la Galata, ca dora își va găsi o părechia potrivită cu care să se însoțiască: după ce cercările lui in acele părți au rămasă multă timp nefructoasă, in cele din urmă el și-a îndreptat cercetările spre capitală; și intr'o bună dimineață aducându-mi cireșe și zarzări de la via, imi spune totu odată, scărpinându-se la urechi, că a hotărât să se însore, căci — dicea el — îi vine foarte greu fără femeie: n'are cine vedea cum se cade de copii. ca să-și hrănescă și să-și spele: căci soră-sa, care lă ajutase până atuncea. voesce să se mărite.

— Bine ar fi, Ione, — îi disei — numai de ai găsi o femeie potrivită cu tine. Ochit'ăi vre una?

— Apoi... cam așa... am găsit una și amă avut vorhă s'o ia pe cerțare: să trăim o lună împreună; de ne-om împăca, ne-om cununa; de nu, cale bună!

— Înțeleptă tocmelă, Jone! sē scii cā de va eși trēba bine, eū voiū ă nașulū tēū. Dar cine e? De unde e?

— O cunoșci și D-ta, căci în curtea D-tale am cunoscut'o.

În momentul acela venindu-mī spălătorēsa cu albiturele, Ion, arātāndu-mi-o, ăice: «Iaca! Asta este, cocōne... ă daca mē ertați sē vē spunū...

— Hei? Ce spune Ion, Mario?

— Ce? ți-a spusū și d-tale? Ei, batā-lū sānātatea! D-ca-ī așā, te rogū sē-mī spuī și d-ta ăca ași face bine sē-mī legū capulū cu dēnsulū. Nu-ī vorbā, dorescū sē am și eū casa mea, ăca se pōte, căci mi s'a uritū cu vēduvia.

— Aī dreptate, Mario, și cāt despre omū. credū cā nu-ī gāsi altulū mai bunū: ilū cunoscū de optū anī; e harnicū, cinstitū, nu bețivū, deșteptū. Dar este ceva la mijlocū: nu scii tu cā corbulū cu porumbița nu se potū împārechia? Tu, din pēcate, esci țigancā, rōbā. Ce-arū ăice stāpāniī tēi?

— Credū cā n'are cine sē ăicā nimica. Eū, ăca ștaū în curtea boerēscā, ștaū fiind-cā am oăea și tainulū mē; dār alt-felū nu mai sunt supusā la robie. Am carte de ertare de la rēposatulū boerū, D-ăeū sē-lū ierte!

— Multū imī pare bine de ceea-ce spuī, Mario. D-ca e așā, sē scii cā eū sunt nunul tēū. Dar pentru ca sē nu se facā vre-o gālāgie, saū sē se ăicā cā eū m'am apucatū sē însorū pe unū romānū cu o țigancā, ceea-ce fōrte rarū se intēmplā la noi, sē-mī aducī sē vēdū și eū ărtea care ăici cā o aī.

— Numāi de cāt, căci locuința mea e la douī pași.»

Nu trecurā ăcece minute, și Maria, întorcēndu-se, imī puse dinainte unū plicū cam afumatū de vechime, în care gāsiū o hārtie strinsā în patru cu cuprinsulū urmātorū:

«Facū cunoscutū cā pe țiganca Maria, fiica lui Dumitru Cra-
cāū, coboritorū din robii moșteniți de la părințiī mei, vē-
ădovā prin mōrtea barbatulū ei, fiind-cā din copilārie cre-
ăscēndū în curtea meā a slujitū cu credință și vrednicie, cu
ătragere de inimā și cu neadormire, așā în cāt a atrasū tot-
ădeauna mulțāmirea mea și a soției mele, prin așēstā carte,
ăce-ī daū la mână, o ertū de robie și o lasū sē se ducā orī

«când și orî unde va vrea, iar cât va voi să stea în curtea mea, se va bucura, nesupărată, de camera în care locuesce și de tainul ce căpăta ca toți cei-l-alți robî ce locuescî în curte. Acésta să fie spre pildă de îndemnare și pentru fiulŭ eî Dincă, care de se va purta bine ca muma sa, va căpăta și el ertare la vreme.—1849, Iunie în 8 zile.»

«Dimitrie Canta Logofetŭ.»

Lectura acestuî frumosŭ documentŭ făcend'o cu voce tare, provocă mai întâi suspine și apoi lacrimi în ochii Mariei.

«Hârtia este bună, Mario, și nu credŭ că va putea cine-va să o tăgăduască. Ca unulŭ care am cunoscutŭ pe răposatulŭ, voiŭ putea mărturisi că este în adevărŭ scrisă de el. Dară spunemî: Cucóna scie de asta?

— Țeŭ, nu sciiŭ daca scie. Când 'mî-a dat'o boerulŭ, 'mî-a Țisŭ să mă slujescŭ de ea numai când o fi ca să esŭ din curte. Numai băetulŭ meŭ, după ce a învățatŭ carte, a cetit'o. Cuconiței nu 'î-am spusŭ, fiind-că și dumniaei a fostŭ bună pentru mine și așî ședeă tótă vieța în curtea d-sale, dacă nu 'mî-arŭ veni să mă ducŭ după omulŭ acesta. Dar orî cât de fericită așî fi în casa luî, nu credŭ că mi s'arŭ usca lacrimelile de pe obrazŭ până nu voiŭ vedea pe copilașulŭ meŭ lângă mine... și cine scie când se va întorče de la Parisulŭ acela, arde-l'arŭ foculŭ!

— Eŭ credŭ căŭ dacă, înainte de a pleca la Paris, te-aî fi rugatŭ să-î dea ertare, pôte...

— Așa! ferescă DumneȚeŭ! Cucóna, după cât am văȚutŭ, s'a deprinsŭ cu el așa, în cât credŭ că nu l'ar sloboȚi pentru toȚi sfinȚii din cerŭ. Băetulŭ meŭ a avutŭ două noróce pe lumea acésta: mai întâi pe mine, că l'am născutŭ, și apoi pe cocóna, care de micŭ l'a luatŭ în dragoste: de micŭ l'a îmbrăcatŭ cu strae potŭ să Țicŭ boerescî... Când aî sci d-ta de câte orî 'mî-a datŭ ghionturî când nu-lŭ vedea destulŭ de curatŭ, destulŭ de peptenatŭ și destulŭ de îmbrăcatŭ...! Apoi de

la vârsta de șese ani, l'a pusă să învețe carte, mai de haï de cât unŭ curtonașŭ, cu dascălŭ care venia acasă de-lŭ învăța... Acuma, ce să dicŭ ? e bine hăétulŭ, bine de totŭ ; mai bine nu-î potŭ dori. Dar oîi cât de bine e, nu sciŭ cum și de ce, când mă gândescŭ că pórtă numele de robŭ, mi se sfășie inima, și mă blestemŭ pe mine însămi că n'am sciutŭ cum să facŭ ca să-ı fi scosŭ luı ertare în locŭ de a'mı scóte mie. Acuma, de ! Cocóna ilu iubesc, și cât o trăi ea o să-ı fie bine, și rogŭ pe D-đeŭ séra și diminéța ca să-ı lungescă viéta ; dar, Dómne feresce, móre. póte înainte de a apuca să-ı dea carte. Cine scie atunci pe ce mână de stăpánŭ o s'ajungă bietulŭ băétŭ ? Când mă gândescŭ la asta, mă cutremurŭ !

— Lasă grija asta de-o parte. Mario. S'avemŭ credința în Dumneđeŭ. Cu ajutorulŭ luı multe minunı se facŭ. Trebuie să sciı că boierıi ceı tinerı lucréză din tóte puterile ca să se prefacă lucrurile în țera acésta ; și m'așı prindă ca să mă dau eŭ ție robŭ, daca până în douı treı ani vorŭ mai fi robı pe lume. Da, da, în curénd țigánimea tótă va juca hora ertării, de brăŭ cu toți Rómánıi.

— Să vă ajute Dumneđeŭ !

III

Maria avea pe atuncea trei-đeci și cincı de ani trecuți. Cu tóte acestea purta încă trásurile saŭ urmele unei adevérate frumuseți țigănescı. Talia eı naltă și sveltă, extremitățile mânelorŭ și ale picioarelorŭ fine și delicate, regularitatea trásurilorŭ feței care ı da aerulŭ de o statuă indiană, pelița eı fină în care părea că luptă albéța și rumenéla ca să gonescă vinețela înăscută în rasa eı primitivă, ochiı eı mari albastrı azurii, umbriți de niște gene lungı și sprincene negre și dese, ușorŭ arcuite, cătră vêrfŭ resfránțe spre tâmples iar spre mijloculŭ frunții împreunandu-se mereŭ șa cum voiaŭ să arate grijele și întristările sufletulŭ, . . . iată pe scurtŭ tipulŭ, saŭ idealulŭ căruia Ion Buruénă închina bărbăția luı românescă, cu tóte că numéra cincı șese ani mai puținŭ de cât ea, cu

tóte că pe fața ei sbirciturile, acum pronunțate, arătau o stare de decadență. El însă nu căuta să 'i numere ani, nici dinții din gură, pe căi în adevăr 'i-ar fi putut învidia ori ce regină, ci căuta să se convingă dacă ea are celelalte calități cari le așteptă un muncitor de la tovarăsa vieții sale. Intru adevăr n'a trecut o lună, și el a fost în stare să aprecieze comóra care o căpătase, și pe care a găsit-o mai prețioasă de cum o visa. Casa lui numai de cât a schimbat fața ei cea posomorită: curățenia domnia în tóte ungherile; copiii, păsările, vitele lui Ion Buruénă se uita la Maria ca la providența lor, fiind-că nici odată până la ea n'a vădit îngrijire și dragoste mai multă. Atăta armonie se desfășurase în noul menaj, în cât și unul și altul mă rugau ca să mă grăbesc a-i cununa; căci ei credeau că cununia va pecetlui mai bine dragostea lor și legătura între ei se va face atât de tare. În cât se nu se mai despartă. Ea vestise pe fiul său la Paris, și el primind știrea cu entusiasm. 'i-a trimis cincideci galbeni ca să întâmpine cheltuēla nunții. Eă însă n'am lăsat-o să cheltuēscă nimica; și fiind-că ajunsese la timpul când culesul viei se terminase, într'o veselă diminēță de Octombre îi cununai și le stropi nunta cu câte-va vedre dintr'o bute care a fertu cu vrana astupată, pentru ca să le fie viēta mai veselă și fericirea mai durabilă.

Noua mea vieritá acuma era și pentru mine o sorginte de mulțámir. Camera rezervată pentru locuința mea, sub îngrijirile acestei femei experimentate și inteligente, nu numai că era mai curată, dar prin aședarea și arangiarea lucrurilor, mi se părea mai confortabilă, mai veselă, mai plăcută. Prândul său dejunul ce câte o dată trebuia să ia acolo, preparate de dēnsa, mi se păreau din di în di mai plăcute și mai suculente. Copiul vierului, până atuncea murdăr și scărboș, acuma curăț, peplēnaț și binisor îmbrăcaț, tot odată bine disciplinaț, imi făcea plăcere. Iar în lungile seri de tómnă, când necesitățile mă rețineau la viē saă timpul de afară mă ținea în casă, orele mele se strecurau cu mulțámire: Maria cu limbuța ei naivă, imi risipia uritul. Ea avea intru ade

vărū unū talentū particularū pentru narațiune; poveștile populare, anecdotile câte le scia atātu din copilărie de la rude și părinți cât și din curtea boerescă de la atāta lume cu care stăpāniī sēi se afla în relațiune, le spunea cu atāta gustū și spiritū, în cât simțiam cea mai mare plăcere s'o ascultū. Ea scia scandalurile din tōte familiile, amorurile tuturorū dūducelorū, cucónelorū și cuconițelorū. Ea evitā tot-deauna de a-mī vorbi despre sine, dar încetulū cu încetulū reușiiū a o înduplecā sē-mī spuie vieșā sa, vędēndū cā mē interesa așā de multū ca s'o aflū. Narațiunea acēsta în fine 'mī-a făcut'o: ea a duratū mai multe zile, fiind-cā a voitū, spre a mē satisface, sē-mī-o spuie în tōte amăruntele; apoi trebuia adesea sē se intrerumpā, cāci unele părți nu voia sē fie audite de Ion Buruēnā, *pro pudorem*.

Mē voiū încerca, pre cât memoria mē ajutā, sā schițezū aicea biografia interesantā a acesteī femeī, care daca sōrta n'ar fi voitū sē o nascā rōbā ci arū fi pus'o pe o trēptā socialā mai rādicatā, ar fi trecutū prin lumea acēsta ca atāteā altele, care nicī prin frumusețe nicī prin āventurī n'au lāsātū suvenire neperitōre. Biografia acesteī țigance însă va rēmānea memorabilā prin aceea cā din pāntecele eī a eșitū robulū care a acceleratū emanciparea robieī.

IV

Maī înainte de a ajunge la bordeiulū umilitū care a legānatū copilăria Marieī și sōrta miserabilā a părinților eī, este necesariū a face silhueta stăpānilorū eī, despre carī am vorbitū mai susū.

Este sciutū cā familiile cele mai mari boierescī, mari după rolurile ce au jucatū în țērā, și după averile ce au avutū, au venitū în decursulū secolelorū din Bizanțū sau din Italia. În România, cu capitalurile ce au adusū, cu educațiunea și inteligența cu care au fostū dotați, 'și-au dobānditū proprietăți imense, s'au încuscritū cu familiile romāne, și unii s'au iden-

tificatŭ cu țera așa cã aŭ ajunsŭ a o reprezenta ca boierŭ pãmêntenŭ, ba și ca domnitorŭ a o governa.

Din acele vechŭ familii se trãgea marele logofêtŭ Dumitrachi Cantacuzin, stãpânulŭ rãbei despre care voim a vorbi. Elŭ se numia însê, și era cunoscutŭ mai multŭ și mai bine, cu calificativulŭ de Pãșcanu ; cãci trebuie sê se scie cã Cantacuzinesciŭ ajungêndŭ fãrte numeroși, spre a se distinge între ei, mai alesŭ când purtaŭ același nume din botezŭ, uniŭ își luaŭ calitative dupê moșiile lorŭ, iar alțiŭ își prescurtaŭ numele de familie ; ast-felŭ uniŭ își điceaŭ *Delenŭ*, dupê moșia Deleniŭ, alțiŭ *Pașcanŭ*, dupê moșia cu acestŭ nume, alțiŭ *Canta*, *Rãfovenu*, s. c. l.

Boerulŭ despre care e vorba se distingea prin sentimentele lui frumãse, prin spiritulŭ lui dreptŭ și blãndŭ, prin caracterulŭ sêŭ onestŭ, prin patriotismulŭ seŭ neinteresatŭ. Poporulŭ de josŭ ilŭ numia *omulŭ lui Dumneđeŭ*, iar casa lui, *casa lui Avraam*. Celŭ intãiu epitetŭ și l'a dobânditŭ prin generositatea cu care ajuta pe sãraci și contribuia la ori ce facere de bine ; iar casa lui s'a poreclitŭ ast-felŭ pentru cã nicãiri ca în ea nu se pãstrasera mai intacte și mai nealterate obiceiurile patriarcale, virtuțile religiãse și îmbelșugarea fãrã fanfaronadã. Elŭ vãrbia cu milã, și considera ca bolnavŭ la minte, pe ambițioșiŭ cari se ruinaŭ vênãtorind funcțiunŭ și posturi înalte ; și departe de a merge pe povãrnișnlu unei asemenea slãbiciunŭ se mulțãmia cu strãlucirea numelui seŭ de familie, iar cu frumãsa avere, ce moștenise de la pãrinți și cu aceea ce-i venise ca zestre, se mulțãmia sê trãescã modestŭ dar boieresce, fãcêndŭ bine ori când i se presenta ocasiune și lucrând, nu pentru ca sã-și înmulțescã moșiile și palaturile, ci pentru ca sê-și crească veniturile prin muncã și mijlãce oneste și prin desvoltarea sorginilorŭ locale ale proprietãțilorŭ sale.

Casa lui din Iași, situatã în ulița mare formândŭ colțul stradei care în cele din urmã timpuri a luatŭ numele de strada Pogorŭ, avea aspectulŭ unui adevêratŭ palatŭ, și în adevêrŭ era una din cele mai pompãse case din ~~vechia~~ capitalã a Moldovei. Acêstã casã în care se vedea, prê când trãia, un

personalu de domesticitate care p $\acute{o}$ te se urca la cinc $\acute{i}$ -dec $\acute{i}$ de suflete, asta $\acute{q}$ i, proprietate a unui israelitu (cu perciuni $\acute{i}$ modernisa $\acute{t}$ i), este mi se pare unu felu de *hotelu garni*, cu alte cuvinte o casa de specula.

Cocona Profiri $\acute{t}$ a, consorta sa, era de o vi $\acute{t}$ a nu mai pu $\acute{t}$ in $\acute{u}$ nobila, cohorit $\acute{o}$ re $\acute{s}$ i ea din vechile famili $\acute{i}$ cunoscute in istoria tere $\acute{i}$. Acest $\acute{a}$ dam $\acute{a}$, de $\acute{s}$ i mai inaintata in etate de c $\acute{a}$ t b $\acute{a}$ rhatulu sc $\acute{u}$, de $\acute{s}$ i nu prea frumo $\acute{s}$ $\acute{a}$, totu $\acute{s}$ i avea calit $\acute{a}$ ti morale care o puteau pune in r $\acute{e}$ ndulu matroneloru celoru mai venerabile: instruc $\acute{i}$ une, in $\acute{t}$ elepciune, bun $\acute{e}$ tate de inim $\acute{a}$, noble $\acute{s}$ $\acute{a}$ de sufletu, modesti $\acute{a}$. nimica nu-i lipsia pentru ca lumea se-i dea epitetulu meritatu de dam $\acute{a}$ mare, sau cum se dicea pe atuncea *coc $\acute{o}$ n $\acute{a}$ mare*. Pe lang $\acute{a}$ aceste calit $\acute{a}$ ti sufletesci, ea mai adusesese so $\acute{t}$ ulu $\acute{i}$ ei, ca dot $\acute{a}$, dou $\acute{e}$ mo $\acute{s}$ i $\acute{i}$ mari pe valea Jijiei $\acute{s}$ i vre-o dou $\acute{e}$ sute sala $\acute{s}$ e (famili $\acute{i}$) de Țigan $\acute{i}$, din care se tragea actuala mea vieri $\acute{s}$ $\acute{a}$. Pentru aceste inalte merite, elu, chiar de nu era rapitu de farmeculu fisiculu ei. totu $\acute{s}$ i o trata cu o delicate $\acute{s}$ $\acute{a}$ $\acute{s}$ i o considera $\acute{i}$ une extrem $\acute{a}$; a $\acute{s}$ a c $\acute{a}$ p $\acute{a}$ rechia ac $\acute{e}$ sta era ar $\acute{a}$ tat $\acute{a}$ ca modelu de conjugalitate fericit $\acute{a}$. La preumbl $\acute{a}$ ri, la visite, la biserica, la baluri, in c $\acute{a}$ l $\acute{e}$ tori $\acute{i}$, in t $\acute{o}$ te p $\acute{a}$ r $\acute{t}$ ile, pretutinden $\acute{i}$ $\acute{s}$ i ori unde, coconulu Dumitrachi $\acute{s}$ i coc $\acute{o}$ na Profiri $\acute{t}$ a erau nedesp $\acute{a}$ ri $\acute{s}$ i $\acute{i}$ $\acute{s}$ i tot-deauna impreun $\acute{a}$. Afa $\acute{r}$ a de ac $\acute{e}$ sta, in casa lor $\acute{u}$ domnia cea mai perfect $\acute{a}$ armonie: nici o contra $\acute{d}$ icere, nici o controvers $\acute{a}$, nici o divergen $\acute{t}$ $\acute{a}$ de opiniuni, nu venia se le turbure liniscea; la totu ce spunea boerulu, se supunea coc $\acute{o}$ na; la totu ce doria coc $\acute{o}$ na, se supunea boerulu. Singura condescenden $\acute{t}$ $\acute{a}$, ce nu- $\acute{s}$ i putea face unul $\acute{u}$ altuia, — $\acute{s}$ i la care ar fi doritu am $\acute{e}$ ndo $\acute{i}$ se coroboreze — era progenitura de descenden $\acute{t}$ $\acute{i}$; se vede c $\acute{a}$ sau unul sau altul din so $\acute{t}$ i, erau ursi $\acute{i}$ se fie sterpi; $\acute{s}$ i ac $\acute{e}$ sta ii facea fo $\acute{r}$ te neferici $\acute{i}$.

V

Boerulu nostru, — care din cauza sentimenteloru sale pure p $\acute{a}$ triotice nu prea era bine nici cu curtea domnesca nici cu cabinetulu politice $\acute{i}$ ruse $\acute{s}$ ti care carmuia pe atuncea ț $\acute{o}$ ra, — se feri $\acute{a}$ de a face politic $\acute{a}$ cu to $\acute{t}$ i ceilal $\acute{i}$ boeri din ț $\acute{o}$ ra. Elu

se ocupa în tăcere de administrarea moșiilor sale, pe cari le căuta în regiă. Mai la toate proprietățile lui se vedeau crescându erghelii de cai, cirești de vite cornute și oi de cele mai bune rase, iar agricultura prosperându prin experiențe și îmbunătățiri diverse. În paralelă cu activitatea lui, Cucóna Profirița, cu o energiă rară, se ocupa cu cultura grădinelor, a stupilor, a lăptăriilor, a fabricațiilor de velințe, covore și diverse țesături și broderii, pe cari le esecuta cu ajutorul brațelor număróselor sale slave. Dar mai ales despre sórta sclavilor, Cocóna se ocupa cu predilecțiune, după bunătatea de inimă care i-o dedese D-zeu.

Dar să vorbim ceva mai mult despre acesta.

Generațiunile de astăzi nu-și pot face idee despre sórta acestor disgrațiate creature, numite Țigani, cari până cu un pătrar de secol în urmă se aflau sub jugul sclaviei. Acestă seminiă de ómenii, originară după totă probabilitatea din Indi, tirită în sclaviă de alte popore cuceritoare precum Turci sau Tătari și vëndută în asemenea condițiune prin țerile noastre, era așa dicându apanagiul claselor domnitoare : mai toți boerii țerii aveau robii ; orii ce țiganu trebuia să fie robu alii vre unu boeruu ; iar daca cumva se iveau țigani fără stăpâni, emigrați din altă țeră, aceia se declara robii ai Domniei și erau supuși, daca nu la o sclavie similară cu a celor-l-altii, dar la prestațiuni și imosite atât de oneróse, în câtu nu puteau duce o vieță mai facilă sau mai fericita.

Boerulu dispunea de robulu său cu putere nemărginită : putea să-lu supună la orii-ce munca, și la orii-ce pedépsă ; să-lu bată, să-lu inchidă, să-lu puna în corne sau în lanțuri, să-lu tortureze, să-lu mufileze chiar ; să-lu ia orii-ce va avea, chiar soția și copilulu ; să-lu vinđă, să-lu schimbe, să-lu dăruéscă, să-lu trimită chiar la ocnă : dar numai dreptu să-lu spânzure sau să-lu impusce nu avea. Era datoriu însa să îngrijéscă de essistența lui : trebuia să i dca locuință, haine, mâncare, căci fără de acestea i-ar fi expus viéta la pericolu, lucru de care trebuia să se îngrijéscă, căci orii cum perderea unu robu era simțitoare, fiind-că elu representa o avere reală.

Puterea boerului adesea se calcula după numărul țiganilor ce avea : cu cât avea robii mai mulți, cu atât se considera mai bogat și mai puternic ; cu cât avea brațe mai multe cu atât avea lanuri mai mari de bucate, pluguri mai multe, gospodărie mai bogată și curte mai îmbilșugată. Din țiganii se recrutați argații, văcarii, herghelieii, bivolarii, porcarii, salahorii, prășitorii sau săcerătorii, — apoi bucătarii, pitarii sau franzelarii, sofragiții, vizitiții, surugiții, grădinarii, croitorii, cismarii, ferarii, lăutarii. Din țigance, apoi, cocónele își formați servitoare, cusătoarese, spălătoarese, găinărese, bucălărese, și altele. Lăutarii, prin excepțiune și pentru considerațiunea talentului lor musicalu, se bucurați în genere de óre-care scutiri : plătiați o dare anuală către stăpâni și trăiați câștigându-și pânea, tocmiți să cânte la cărciume. la nunți, la hore, și la diverse veselii. Totuși, când veniați boerii la moșie, lăutarii erau datorii să fie nelipsiți la curte : căci dacă boerii erau cheflii, trebuia să veseliscă casa cu cântecele lor ; cocóna, dacă era tinără, trebuia s'o deștepte dimineața unu cânteciu de inimă albastră, executatu numai pe o strună după placulu boerului ; la unele case erau câte două tarafuri de lăutarii, unul cânta în permanență la masă, iar altulu, când se căra bucatele de la kuhne, le acompania până la masa boerescă anunțându-le cu cântece combinate după felulu bucatelor, mai multu sau mai puținu acre sau dulci, piperate sau sărate. Fericite timpuri ! V'ați trecut și v'ați uitatu ca cântecele cete bețrânesce ale lui Barbu Lăutarulu ! .

VI

Intr'una din veri, boerulu nostru venindu la moșia unde era aședată familia tatălu vieritei mele, a adunatu totă numeroasă sa țigănime, bărbați și femeii, de la pruncu până la moșneagu, ca să o confrunteze cu catagrafia cea veche, să constate numărulu morților și alu celoru adăogiți prin nasceri.

După ce a făcutu inspecțiunea minuțioasă a numeroasei sale turme, convingându-se că înmulțirea sa nu merge destulu de răpede, a găsitu cu cale ca să ia mcsuri plausible pentru acésta.

De aceea imediat a și decretat că toți băieții de la 16 ani și fetele de la 13 în sus să se căsătorească cât mai curând: fără a-î întreba despre consimțământul lor mutual, s'a și dresat o listă prin care s'a determinat care pe cine se iea, și în Dumineca viitoare preotul de la biserică, după cidula boerescă, (cum era legea pe atunci) a celebrat răpede peste 50 de nunți țigănesci. Nu tocmai vesele erau asemenea nunți: unii din părinții tinerilor aveau poze alte dorințe; dar nu era ertat nimicru a arăta nemulțumire la ordinul boeresc, care trebuia numai de cât să se execute; căci biciul și falanga (1) aducea la supunere pe recalitrânți.

Nu trebuie să credem, cu toate acestea, că vro-un sentiment de rea voință sau de cupiditate îndemna pe boierii noștri la asemenea fapte pe care le considerăm ca violente. Ei amândouă, și boierul și cucóna, aveau conștiința că făceau o faptă umană prin acesta. Cucóna, bună oră, credea că cea mai frumoasă și mai bine-cuvântată de Dumnezeu misiune a unei femei era aceea de a face copii; așa dar credea că cu cât va contribui a se naște mai mulți copii pe lume, cu atât face o faptă bună. De aceea ea avea în mare stimă pe robele care făceau copii mulți: pe acelea care făceau șese copii le gratifica cu ajutoare anuale; iar pe acele ce treceau peste numărul de șese, le da carte de ertare din robie. Apoi când i se raporta că o țigancă a născut, puneă de botiza copilul cu cheltuiala ei și trimitea noul născut până ca să-î facă pelincă, iară mamei câte o haină sau o vițea.

Boierul pe de altă parte, în sentimentele lui de umanitate, nu se gândia de cât la binole negre sale turme. El avea conștiința că emanciparea acestei rase de oameni, înainte de a o prepara spre a o face să scie cum să useze de libertate, n'ar fi de cât o

(1) Falanga era un supliciu care se administria adeseori asupra țiganilor mai cu seamă. După ce se lega mîna pacientului, i se lega picioarele de un par, ale cărui extremități se ridicau în sus de două oameni; apoi cel însărcinat cu execuțiunea bătea cu nuele talpelor nefe icitului, dîndu atâtea lovituri câte d creta stăpînului. Bătaia acesta se prelungea uneori pînă cădea carnea de pe talpi, și pînă ce leșina bătutul!

faptă pripită fără nici un rezultat uman. De aceea, pe când tinerimea entusiastă cerea ca emanciparea să se facă cât mai curând pentru ca să dispară rușinea ce o purta Româniî cu mântinerea sclaviei în secolul alî 19-lea, elî, ca un progresist moderatî, propaga, printre rudele și amiciî sîi, ideia de a da țiganilorî o educațiune preparatorie : a-î pune adicâ să învețe forțatî câte o meserie manuală, care ar fi folositore atâtî lor ca să trăescă, cât și populațiunilorî rurale căroro țiganiî atunci le arî fi folositorî.

Asemenea ideî ajunseseră a prinde rădăcină în țeră. Tatălî meî, cu tótă strimtorarea de mijloce în care se afla pentru ca să pótă întâmpina necesitățile a douîspredece copii ce-î dedese ur-sita, totuși întreținea tot-deauna câte patru cincî băeți din țigă-nimea ce o avea la Iași pe lângă diferiți meșteri, pentru ca să învețe câte o meserie ore-care. Grație acestei inițiative, luată de bētrânîi noștri înucă din timpul sclaviei, s'aî perpetuatî în unele familîi de țiganî unele meseriî, fără de care unanimitatea lorî pôte ar fi și astăzi vagabondî, fără căpătâiî, făcētorî de rele și pernicioșî societățiî.

Ast-felî boerulî nostru mai în fie-care cincî anî recruta câte o serie de băeți, din aceî carî atingeau etatea de 10—12 anî, pe earî îi trimitea la Iași la învățatură, și cu încetulî ajunsese a face mai la tôte moșile sale cismari, croitorî, lăcătuși, curelari, plapomarî, cu carî se înlesnia nu numai curtea boerească dar și locuitorî.

VII

Odată, — anume în care anî nu ținea minte Maria — boerîi noștri, venind la o moșie pe care de multî nu o visitase, a adunatî țigănimea pentru ca să facă recrutațiunea de copii, după datină la fie-care cincî anî, se alese decî o duzină și jumătate de băeți pentru meseriî și o duzină de fete pentru serviciulî interiorî alî curții din Iași. Îi spălară. Îi tunseră, îi peptănară, îi îmbrăcară, sub ordinele unei jupănese din casă, și după vre-o trei zile îi porniră încărcați în trei care

sub conducerea a două feciori boeresci, însărcinați să-î escorteze până la Iași.

Nuși poate cine-va închipui vaietele și hogetele sfașuitoare ale părinților, care au avut voie a-î petrece până la hotarul moșiei, de cât dădă dacă au asistat la vre-un recensiment militar pe timpul domniei lui Cuza. Orî cât s'ar fi silit cine-va să-î convingă că această măsură era pentru binele lor. era la neputință ca să consoleze mai ales pe mame cari sunt atât de duiose pentru copiii lor.

Ajunși la Iași, băieții fură primiti de către vătaful de curte carele, după ordinul boierului, pe unii îi aședă pe la diferiți maiștri pentru că se facă din ei ferari, timplari, curelari, pantonari și altele; iar pe câi-va îi opri pentru trebuințele curții, ca vintore la grajdii, la culniă, la grădina, la bufet și la altele. Fetele fură primite de jupinesa Anghelina cămărășita, personagi forte importantă în casa marelui Logofăt. cu care iarăși trebne se facem cunoscință.

Jupănesa Anghelina era o viclenă servitore, care crescuse de mică în casa Pășcănescă; ea purtase pe boer în brațe, și pentru aceea se hucura de întrêga încredere chiar a coconei. Ea atuncea era ca de cincî-deci de ani, veduvă, nu prea trumôsă. ciupită de vërsat și chiôră de ochiul drept pe care-lu perduse într'o bătalie ce avusese cu reposatul ei soț. Singurul defectu său vițiu ce i-ar fi putut cine-va imputa ar fi fost, poate, beția: căci în adevăr îi plăcea să bea, însă numai vinu, și numai de celu mai vechi. de Cotnari sau de Odobesci. Acesta însă o făcea cu atâta tact, în cât boerii ar fi putut jura că ea nu abuză de pimnița lor: serile, după ce se culcau toți, venia în apartamentul ei unu cobzar din țigani pășcanesci, care îndulcea cheful jupănesei, întâiu fiind că și el era chior de ochiul stâng, și apoi fiind-că cânta forte frumos cântece de inimă albastră; cântece care o făcea să ofteze mult și să deșerte cu plăcere o ploscă care se aducea plină din pimniță în toate serile. Singura Maria, pe care vre-unu an de zile o culca jupănesa în camera ei, vedea bacchanalesle ei, dar de frică se făcea că dörme, ghemuită într'un colț după sobă, și asculta, fără a se mișca, cântecele frumoșe ale cob-

zarului, cari-î rēmăsese așa de bine întipărite în gușa ei, în cât mai târziu făcea admirațiunea tuturor.

Ast-fel, jupinésa Anghelina trecea ca modelū de virtute în ochiū boerilorū : căci ȓia ea nu da celū mai micū indice despre adorațiunea ȓeului Bacchu. Ea se purta cu o corectitudine admirabilă. Provisiunile din pinnite și din cămară, ce-î erau incredințate, le conserva și le distribuia după cea mai bună rēnduială, fără cea mai mică risipă. Curătenia în tōte părțile se esecula cum nu se putea mai bine, sub vigilența unicului ochiū care-lū avea. Dulcețele, conservele, sosurile, șuncile, vutcele, halvalele, baclavalele, se făceau tōte la timpū și de cea mai bună calitate.

Dar pre cât cocōna Profirița era blāndă și bună, pre atāta jupinésa Anghelina era cumplită. De aceea ea se considera ca vėrga lui Dămneȓeu pentru turma ce ı era incredintatā spre administrare. Bietele țigāncușe ce erau sub ordinle ei, tremuraū când o vedeau ; pentru cea mai mică greșelă ea le desmerda cu sfința Ana ; așa numia ea un șirėg de mātāniı inșirat pe o strună de viorā grōsă. care ı servia și ca ocupațiune de petrecere și ca instrumentū de corecțiune. În așa rolū. erau teribile mātānielē jupinesei Anghelinei : când le repeȓia peste corpul vre-unei culpabile, lasau urme cari se cunoseau și peste o lună, causandū dureri simțitōre, urmate de plāsete și vaıete care cu greū se puteau intrerupe sau stāmpēra.

Dar orı cât de repețite și de rapețite erau esercițiile sfinței Anei. din nefericire nu putea ajunge la auȓul bunilor stāpāni ai bietelor rōbe, care-și purtau lanțurile sub teribila jupānesă ; căci acēsta așa de bine sciuse a căpetea confiența lor și a organiza încunjurul lor, în cât nu puteau sē alle nimica de tōte acestea ; ci din contra credeau că jupinésa Anghelina le trata ca o mummā blāndă și generōsă. Când cocōna Profirița auȓia că vre-o fatā a peritū, ı spunea că a scos o din minți vre-unū craiū de mahalale ; când auȓia ca vre-una s'a spānzuratū sau s'a aruncatū în puțū, ı spunea că a māncatū mātăgună și a ınebitū. Și nu e nicı de o mirare dacā credeai biata cocōnā Profira, care avea o inimă atāt de duiōsă și unū sufletū atāt de creștinescū : nu vedemū ore în tōte ȓilele petrecēndu-se grozāviile cele mai marı și făcēndu-se

abusurile cele mai revoltătoare din partea funcționarilor celorlalte mici, pre când superiorii lor îi credă așgerii lui Dumnezeu ?

Sosirea caravanei de fete umplu de bucurie pe jupinésa Anghelina, fiind-că poșidicul pus sub ordinele ei se cam imputinase din diferite împrejurări, și din cauza acésta nu se puteau eșecuta cu destulă punctualitate lucrările multiple ale curții. Decí îndată ce le primi, mai întâi le puse să se spele și să se primenésca, și apoi să le inițieze în ocupațiunile diverse ale serviciului ; iar într'o cameră mare în care era un pat lung și lat așternut cu rogojine, a destinat culcușurile lor, aședându-se noaptea una lângă alta ca sardelele.

Între aceste fete a fost și Maria, viitoare mea vieriță. Părinții săi, când s'a despărțit de ea, au arătat mai puțină durere de cât alții, fiind că din linerețele lor au fost în serviciul intim al curții, tatăl ca potcovar, iar muma ca spălătoareasă ; și ast-fel cunoscea caracterul generos al stăpânilor, în cât prevedea bine iar nu rău pentru fata lor. Maria împlinise atunci două-spre-șcece primă-veri și intrase în a trei-spre-șcece ; dar după prematura sa desvoltare, jupinésa Anghelina îi da cinci-spre-șcece ani, și, îndată ce a vădit-o, a chibzuit că ar fi cu deosebire bună și capabilă pentru serviciul buduarului cocónei. De aceea a și deosebit-o de cele-lalte fete, punénd-o să dormă chiar în camera sa, și începéndu a o iniția în aménunțele serviciului, așa ca să fie perfect instruită până la întórcerea cocónei de la țără. Alegerea acésta a făcut-o mai ales în considerațiunea fisicului fetei, ca una ce scia că stăpână sa ținea foarte mult să aibă o cameristă cât se poate mai frumoasă. Maria în adevăr, mai mult de cât toate cele lalte fete, răspundea la condițiunile cerute ; căci pe lângă o figură cu trăsuri de o frumusețe perfectă, avea și o deșeptăciune admirabilă : eșecuta cu punctualitate orí ce i se ordona, nu aștepta ca să i se repete nicí odată datoriiile ei, era laborioasă și neobosită, curată și veselă, așa că jupinésa Anghelina era desoperată că nu găsește motive ca măcar o dată s'o pună sub desmierdările sfinteí Anei ; și ca se-și potolésca pofta ce avea pentru exercițiul acesta, poftă forte legitimă mai ales când era

escitată de libațiunii copioase, își revărsa avânturile pe spinările celor-alte fete, vinovate sau nevinovate. .

VIII

Pe timpulă acela mai toate damele casnice, — sau gospodine bune, cum se ținea în Moldova, aveau în casele lor ateliere de lucrări de mână, servite în genere de fețele de țigani, dintre cari adesea se distingeau foarte îndemnatice uvriere. În acele ateliere se fabricau nu numai scôrțe și covore de totă frumusețea, dar se esecutau și broderiile de tot felul; căci pe atuncea era moda ca totă rufăria în genere, precum cearșafuri, perdele, cămeși, pantalonii, fuste, șervete, prosope, fețe de perine sau de mese, să fie pe marginii garnisite cu cusături mai mult sau mai puțin fine. Asemenea lucrări negăsindu-se gata ca acum la prăvălii, cocónele le făceau în casă, cu mâinile lor proprii sau cu ale róbilor lor; de aceea prepararea trusoului unei domnișore cerea adesea muncă de două și trei ani. Apoi moda cerând ca mai totă rufăria să fie eșită din industria casnică, cocónele și fetele se întreceau care de care se țesă prosope, șervete, fețe de mese și altele, cât se pôte mai fine, iar acele ce se serveau cu pânzeturi de fabrici străine se consideraau ca leneșe și ignorante.

Cocóna Profirița avea o manie pentru desvoltarea și perfecționarea industriei casnice. Trei patru camere din casa sa erau ocupate cu stative (resboie) de țesut, și cu ghergheturii de toate dimensiunile, la cari se aplicaă 15—20 fete sub conducerea unei meștere jupinase sau cocóne de mâna a treia sau a patra. Ea nu făcea un comerț din produsele atelierelor sale: singura ei plăcere era ca să scie că ca la dânsa nu se mai lucră în altă casă; iar de lucrurile frumoase care le făcea se bucuraă mai mult nepótele și strănepótele ei, cari preferau să-și întrebuințeze timpul cu clivirul și cu franțuzesca de cât cu resboiul și cu ghergheturul. Decă când se afla în Iasi petrecerea ei de predilecțiune era atelierile sale: de dimineță până sêra sta împrejurul fetelor și al femeilor ce lucrau, observând progresul

celorŭ începătore, conducendŭ pe cele mai deștepte, îndemnândŭ, sŭtuindŭ, muștrândŭ pe cele stângace, lăudândŭ pe cele iscusite, mai multŭ ca o mamă de câtŭ ca stăpână ; iar când, în ȝile de lucru, îi veniaŭ dame la visită, ea le primia în mijloculŭ stative-lorŭ, și se mândria a le arăta ce pôte produce stăruința și voința : își făcea ilusiuni, buna femce, că exemplulŭ ei va produce o emulațiune în clasa cocónelorŭ mari, convinsă că acesta e adevă-rata misiune a femeii : sē lucreze, sē muncēscă, sē producă, iar nu mereŭ sē consume și sē risipēscă.

În doui ani, fata potcovarului Cracău, făcuse așa de mari pro-grese în lucrările atelierului în cât ajunsese favorita cocónei Profiriței : acesta nu numai că o arăta cu mândrie cătră tóte cocónele ce o visitaŭ, dar o îmbuiba cu daruri și cu generosități și o tracta cu o adevărată afecțiune maternă. Maria ajunsese camerista ei predilectă și confidenta cea mai intimă ; ei îi incre-dința garderoba, sculele, și totŭ ce avea mai scumpŭ, fiind-că după mai multe încercări s'a fostŭ asiguratŭ că era fată onestă și că merita increderea ei. Și cum s'ar fi pututŭ ca cocóna Pro-firița sē nu aprecieze atâtea alte calități cari distingeau pe fata potcovarului ? Maria avea talentele mai multorŭ artiste : cu o dexteritate surprinȝetóre, ea imita orŭ ce lucru vedea cu ochii ; fără sē o fi învętatŭ nimeni, spēla, călca și cãrpiã dantelele ca o dantelieră ; ajusta și cosia haĩnele, ca o cusătóresă ; făcea gătelele de capŭ după modeluri, ca o modistă ; făcea zuluŭi și coifura cocónei ca o artistă consomată (lucru fôrte preȝiosŭ pe atuncea, când friseri nu erau în țeră, și când zuluŭii erau la modă). Afară de aceste, Maria avea darulŭ musicalŭ fôrte pronunțatŭ : avea nu numai voce admirabilă, dar chĩar pasiune ; de o lovĩa jalea după pãrinți, cânta de jale de făcea pe toți sē plângă ; de avea momente de mulțãmire, cânta arii de hori ve-sele, de rideau toți căți o ascultaŭ ; apoi cu memoria ei prodi-giósă, învęta ușorŭ orŭ ce arie, orŭ ce versuri auȝia. Când fetele din ateliere se lăsa la certe și la gâlceve de nu le putea nime sē le facă a tăcea, Maria întoua câte unŭ cãntecŭ care le făcea pe tóte sē casce gura și sē-și uĩte necazurile. Accentele cãntecelorŭ ei adeseori ajungeau și pãnă la auȝulŭ cocónei Profiriței ; acesta

insă, cu totă serioșitatea și gravitatea ei, se simțea răpită, și, de parte de a o înmustra, îi arăta mulțămire și o lăuda. Nu numai atât, dar după acela a început să se laude către toate rudele și cunoscințele că are o cântărețică minunată. Mai târziu a început a o aduce în salonul serile când avea lume, și o puneă să cânte. Și cânta Maria, așa de frumos, în cât părea că nu mai încapă vocea ei în salonul; iar când întona arii de jale, multe din aușitoare, cari pôte avea un dor în inimă, își aduceau batiștele la ochi ca să-și ștergă lacrimile ce nu le puteau împiedica de a curge. Mai tare de cât toți fusă se entusiasmau două tineri, nepoții ai coconei Profiriței, cari păreau că vor s'o sorbă cu limba, dupe cum se dice. Aceștia contribuiau a face seratele de sintrofie mai dese, pentru ca să pôtă asculta cântările Mariei, cari din ce în ce păreau a plăcea mai mult, tot odată ca să pôtă admira frumuseșile țigancei, cari din ce în ce se arătau mai încântătoare și mai ameșitoare.

Aici este locul și timpul să mai vorbesc despre un curios tabietul ce avea cocona Profirița; și să nu se pară nici curios nici exagerat ceea ce voi spune, fiind că era adevărat. Boerii și coconele noastre vechi avea nisce dative și deprinderi, cari astăzi s'ar părea ridicole, dar pe atunci erau foarte comune. Astăzi, de exemplu, scim să facem ca în sofrageria, sau în camera de culcare, să nu ne supere muscele: să punem ochiuri de sîrmă la ferestre, să tragem transparentele. Pe atunci nu-și bătea nimeni capul cu asemenea procedimente: ci se aducea patru cinci fete sau băieți de țiganii cu apărători, și muscele erau puse în neputință de a ne supera. Intre asemenea obiceiuri cari astăzi prin orientul, și prin Russia, au mai rămas, era și frecatulul piciorilor: boerii, cocone, chiar vlădicii și mitropoliții, nu puteau adormi până nu le desmierda cineva epiderma de la picior, cu ușore frecături.

Nu se va părea, prin urmare, ca ceva escentric dacă voi spune că și boerii Pășcănesci avea tabietul acesta. După mai multe încercări, cocona Profirița găsi că și în serviciul acesta Maria escela: și în adevăr curățenia ei, mânele ei grășulie și moi, adresa și delicateța cu care sciea ea să atingă vînișorele și

fibrelle picidreloreŭ, produceaŭ coconei nisce senzaŭiuni de plăcere care o aduceaŭ într'o adevărată stare de beatitudine ; iar dupe ce in delirulŭ mulțămirei cocona adormia, frumoșa față se strecura ușurelŭ pe vêrfurile degetelorŭ și se ducea în dormitoriulŭ ei.

IX

Boerulŭ Pășcanu, care și elŭ avea acestŭ tabietŭ, aușindŭ laudele esaltate care le prodiga soșia sa Mariei pentru arta massagiului, a avutŭ curiositate să vedă și elŭ daca lucrulŭ e adevăratŭ. De aceea nu sciŭ cum se făcu, că Maria se deprinsese ca, dupe ce adormia pe cocona, trecea în apartamentulŭ boerului. Acesta, dupe câteva ședințe, se convinse că fata esercita massagiulŭ în adevărŭ cu mare meșteșugŭ ; cu diferența aceea că, în locŭ să adormă ca cocona, se lăsa în visările cele mai fermecătore : ochii lui, în locŭ să se închidă, se fixaŭ asupra sinului și a formelor frumoșe ale corpului fetei ; gura lui, în locŭ să-î ordone a înceta cu gădilitura, o îndemna mereŭ să-î spue la povestŭ ; buzele lui, în locŭ să caute a se potoli cu unŭ paharŭ de apă la sete, năzuiaŭ până la bujorii ce străluciaŭ pe obrajii Mariei. Era, ce e dreptulŭ, și diabolică tentațiune fata acesta : acumŭ nu mă era copilă, căci trecuse patru cincŭ ani de cândŭ se făcuse curtencă ; și era frumoșă, ca ruptă din sóre ; și boerulŭ Pășcanu, de și era acuma omŭ de 40 de ani trecuți, de și era mândru ca unŭ adevăratŭ aristocratŭ, de și pentru nobila sa consortă care împlinise cincŭ-șeci de tómnē, avea o perfectă stimă și considerațiune, totuși nu putea să stea nesimșitorŭ lângă o creatură așa de perfectă, care dupe legŭ era proprietatea sa, și de care era în dreptŭ să se bucure în orŭ ce modŭ, în orŭ ce timpŭ, în orŭ ce casŭ. Bieta Maria, pe lângă sentimentulŭ datoriei care sciea că-î impunea condițiunea sa de sclavă, simși cu încetulŭ născându-se în inima ei și unŭ altŭ sentimentŭ, care la începutŭ nu și-lŭ putea esplica, dar pe care în cele din urmă l'a pututŭ numi amoriu, fiind-că acesta era primulŭ bărbatŭ care se apropiase de ea și care îi spunea c'o iubesce. Așa e nașura umană !

X

Acumă de vre-o două anī romanțulū se resfira în modulū celū mai naturalū. Boerulū, în orele sale de distracțiune, sorbīa din cupa plăcerei fără nici o grijă saū turburare ; iar sclava sa, în esaltațiunea ei juvenilă, nu cugeta de cât cūm sē-lū mulțămescă mai bine și sē-ī arate dragostea sa, mai respectuōsă și mai vie.

Cocóna Profirița nu sciea, nu simțīa nimica. Dar în cele din urmă observândū că talia cameristei sale din ce în ce lua proporțiunī de îngrășare, pre când figura ei, strălucitōre de fericire, o arăta în tōte ȃilele mai frumōsă, înțelese că ea își perduse inocența. Nu voi însă sē o întrebe pe ea deadreptulū. În casurī de așa uatură, care deseorī se întâmpla în casa ei unde totdeauna mișunaū câte 10—15 fete și câte totū atățīa băeți, ea avea de regulă că pe amanți îndată îi cununa și-ī trimitea la țēră. Decī voindū sē sciă pe complicele Mariei, chieamă pe jupinēsa cămărășița.

«Bine, Anghelino, Maria s'a făcutū de măritatū, și tu nu-mī spuī ?

— Mē ertați, coconișă, dar nu i-am băgatū de sēmă.

— Dar cu cine trăesce ea ?

— Nu sciū ; n'am simțitū nicī n'am vēđutū pe nimenī rotindu se împrejurulū ei. O vēđū prea mândră și nu credū sē se fi datū în dragoste cu ceī de prin curte.

— Nu credī,.. ce va sē ȃică asta ? dōr n'o fi venitū duhulū sfintū și pe la ea. Pune-te numai de cât sē-mī afli.

— Ea nu se duce pe nicăirī. Din curte nu ese. Din camera ei, nu vine de câtū la D-vōstră, ȃioa când vē péptănă, și serile când vē frēcă pe piciorē. Eū credū că D-vōstră mai bine ați putea-o iscodi.

— Nu-mī vine mie sē staū de vorbă cu țigancele : nu mē cunoscī ? Asta e trēba ta.

— Dacă voiți, eū v'ași spune, dar....

— Dar, ce ? Spune, dacă sciī ceva.

— Dacă 'mī cereți cu atâta stăruinșă, vē mărturisescū că

sciū ceva. Eū mai demultū am simțitū pe Maria în stare de îngreunare, și am făcut'o sē mi se spoveduēscă; și de! mī-a spusū unū nume care nu-mī vine... și nu sciū de trebuī sē vi lū spunū ;... mē temū sē nu vē turburațī.

— Dupe vorbele astea, înțelegū ceva. Maria se vedc că visiteză etaculū boerulū... nu-ī așa ?

— Cam așa spune ea... Acuma dumniavōstră putețī chibzui ce e de făculū.

— Bine... dar ascultă : se remăe lucrulū sciutū numai de noi. Așa póte sē fiă : o credū, fiind-că e și frumósă, bat'o dumneđeū ! ce e dreptulū : a pututū sē cadă în ispită bietulū Dumitrachi. Dar nu mē supērū : toțī bărbațī cadū în pēcate de aceste; dar mai alesū boeriī, căroro noi cocónele, ca nisce próse, le aducemū pe sub nasū fete așa de frumóse.

— Ațī face bine ca pe tóte astea mai frumușele sē le dațī draculū, afară din casă.

— Ba nu, Anghelino ! nu ! Astea nu strică casa. E pericolū atuncea când bărbatulū se încurcă pe afară : cu nemțóicele saū unгурóicele cari le storcū pungele ; cu cocóne de ale nóstre, care-ī silescū sē se despartă, ca sē le țea pe ele. Dar nisce biete róbe... eh ! plăcerī trecētóre, ca nisce stele sclipitóre !

XI

Peste patru cincī țile, pre când boerulū Pășcanu se afla în valurile unū procesū la Divanulū domnescū, cocóna Profirița, pretextândū că are afacerī urgente la moșie, a plecatū la țēră cu butca cu patru caī, cu Michai vizitiulū eī celū bētrănū, luândū și pe Maria, care totū deauna o însoția de când o făcuse came-ristă. Calea n'a fostū lungă, căcī moșia sa, pe valea Jijieī, nu era mai departe de doē poste.

Adoați diminēță, fiindū Duminecă, cocóna, dupe ce-șī făcū toaleta, plecă la biserică, đicēndū Marieī ca sē se îmbrace și ea cu rochia cea mai bună, ca în đī de serbătóre. Dupē ce ascultă sânta leturgie și se închină pe la icóne, când luă anaforă, depunēndū unū irmilicū de argintū pe disculū de lângă iconostasū,

șise șoptindu-l preotului ca să fie gata a cununa o păreche de țigani după eșirea din biserică.

După ce se întorse acasă, însoțită de familia unui boer-nașu vecin care venise să-și facă o vizită respectuoasă ; după ce se luă dulcetu și cafeaua ca de obicei, Cocóna chemă pe Vătafulu care îngrijia moșia și-și spuse ca să-și ia femeea și să meargă elu însuși să cunune pe Maria. Apoi chemând-o și pe acesta, după ce-și examină toaleta, îi recomandă să mai pună nisce flori la capu : se desbracă de scurteica sa de samur ; șise țigancei s'o îmbrace ; își scose mânușile din mână, ordonându-i ca să le pună ea ; apoi îi declară că este mirésă, și să se ducă îndată la biserică ca să se cunune. Uimirea bieteii fete nu ținu de cât unu minutu : ar fi voită, pôte, să vorbescă sau să întrebe : de ce ? cum ? cu cine ? dar limba i se prinse de rușine în prezența mușafirilor cari asistau la o asemenea comedie, și plecă, înecându-și lacrimile, urmată de vătafu, care ca un călău o ducea de 'ndreptu. Coborându scările, cu fruntea aprinsă de rușine și cu mintea frământată de gânduri, ea în această situațiune vedea începutul torturilor care, ca sclavă, trebuia să le îndure pentru păcatul în care căduse, de a se da în dragoste cu soțulu stăpâneii sale. În capul de josu al scării, Maria simți că picioru n'o mai ținu : se lăsă jos ; ceru să-și dea apă. După ce dete cursu lacrimelor sale, simți puterile revenindu-i : atunci se sculă plină de resignațiune ca o martiră, și întorcându-se către Vătafu : «Să mergem ! șise ea. Dar care 'mă este mirele ?»

— Eată-lu ! răspuse Vătatulu, arătându-i pe Michaiu Vizitiulu, care venia despre grajdă către dânsa.

— Moșu Mihaiu ?... mulțunescă lu Dumneșeu ! șise ea făcându-și cruce și alergându spre elu cu unu felu de bucurie prefăcută.

Până în momentul acela, Maria se temea creșându că va fi măritată cu vre-unu țiganu de acolo și va fi relegată a trăi departe de omul pe care-lu iubia. Când vedu însă că era

destinată să fie soția vizitiului, care locuia la Iași, se consolă puțin și primi cu resignațiune partea ce i se facea.

Michaiu Vizitiul era în etate peste șese-șeci ani. Elu mai fusese de două ori însurat; de vre-o ștece ani era vėduvė—căci ambele luı soții muriseră—și nu-ı mai fulgera prin minte ca să se mai însore. Cucóna Profirița, înainte de a intra în biserică, trecėndu pe lângă grajdū, il chemase și-ı spusese că a hotărātu să-lu însore. Elu voi să cãrtescă, să se róge ca să scape de asemenea rușine; dar Cucóna nici nu-lu îngădui să-și isprăvescă ıeremiadele, și-ı spuse cu tonu decisivū că trebuie să facă ceea ce-ı poruncesce, și că lucrul va fi pentru binele luı. De aceea, ca unul care vėduse multe căsătorii făcute așa din caprițiu lu boerilor, nu mai ripostă, ci resignatū în sórta sa, își făcuse toaleta de mire: se imbrăcase cu hainele cele mai bune; își pusese chiar florı la pălărie, și cu surisul pe buze, merse înainte mireseı care venia.

«Eac'așa, Mario! Nici tu, nici eu, erı cãnd veniamu, nu gãndiamu c'o să ne luăm. Nu-ı așa? Ce mai nevestică o să amu! or să crape flăcăii de ciudă!

În dreptul porții, unū tarafū de lăutarı întona cãntecul de nuntă, care, ca o trãmbița de chemare, adună într'unū momentū tótă țigănimea și mai totū satulū.

Cununia se făcū în biserică. Apoi nunta întorcėndu-se în Curte, se făcū o horă mare, înveselită cu câte-va vedre de vinu, scóse din pivnița boierescă. Iar a doua și Cucóaa Profirița înturnându-se la Iași, aduse pe Maria cu titlu de femeea luı Michaiu Vizitiulū, spuindu-ı pe drumū că, de óre-ce s'a măritatū, nu va mai pulea fi cameristă, ci va fi însărcinată cu priveghierea spělătoriei și cu călcatulū broderiilor și al dantelelorū.

XII

S'a cam supėratū Coconulū Dumitraki Pașcanu pe procedura Cucónei Profiriței; dar ca unul care se scia cu musca pe căciulă, nu cuteză să ȓică nimica; mai alesū că Cucóna se conformase cu o regulă de mai înainte stabilită cu nobi-

lulū eī soțū, adecă de a mărita imediat pe fetele care ar veni în pozițiune interessantă, pentru ca sē nu se facă vorbă în tērgū că în casa lorū se nascū copii bastarđi, fiă chiar țiganī.

Maria, dupē ordinulū Cucōnei, se mută în camera de lângă grajdū, destinată vizitiului. Bētrānulū eī bărbatū, pe care ea n'a voitū sē-lū suferē ca s'o atingă cătuși de puținū, fără a face nici o pretențiune, nici o reclamațiune, s'a retrasū în fundulū grajdului, unde și-a improvizatū unū patū alăturī cu ieslele. Elū nu vedea pe Maria de cât atuncea când ea ilū chiea ca sē-ī aducă apă, lemne, și alte lucruri de care avea nevoie, saū la ora māncării pe care o luaū la aceiași masă impreună. În apropierea ernei, bētrānulū Michaiū, lovitū de unū junghiū căpētātū din rēcělă, într'o diminēță fu găsitū mortū în culcușulū seū. Dar pre când mōrtea lui impuțina numărulū sclavilorū marelū logofētū Pașcanu, Maria corobora la ecnibrarea lui prin nascerea unū altū sclavū, voinicū și frumosū, care, dupē ce s'a botezatū, s'a înregistratū în codica robilorū cu numele de Dincă al lui Michaiū.

Pre când Maria trecea prin fazele aceste, funcțiunile eī de onore fură ocupate de alte fete, care mai multū saū mai puținū se deprinseseră a face serviciulū în etaculū Cucōnei; iar pentru piciorēle boierului și ale Cucōnei se găsiră alte brațe de fete frumoșe, care s'aū esercitatū spre a le satisface plăcerea după pofta inimei. Coconulū Dumitraki mai că uitase pe frunōsa sa favorită; iar Cucōna Profirița, de și acum o cam degradase, făcēnd'o din cameristă spēlătorēsă, totuși nu uitase serviciile ce-ī făcuse, și adese-orī īi trimitea tainū din resturile de la masa boierēsă și chiar bacșișuri generōse.

Maria, care sciea din tradițiune că miseria, privațiunea și suferințele numai pentru țiganī le-a făcutū Dumneđeū, comparāndu-se pe sine cu alții, recunoscea că nu se afla pe cea din urmă trēptă a ticăloșiei. Cu tōte greșelile ce simția ea că făcuse, totuși vedea că se bucură de mila stăpānilorū eī pentru care nu sciea cum sē mulțāmescă lui Dumneđeū. Adese-orī simția că i se strānge inima de o durere, pe care n'o putea bine înțelege. Ea iubīa încă, și īubia cu o speranță ne-

bună, pe primul și unicul bărbat pe al cărui umăr rezemase fruntea sa visătoare. Ea vedea bine că împrejurările îi ordona să renunțe pentru tot-d'auna la un om care nu era nici de clasa, nici de rasa ei; dar uitându-se în oglindă și vedându frumusețea ei necomparabilă, nu putea a nu-și înălța iluziunile și a nu crede încă că Dumnezeu a făcut-o pentru o sôrtă mai bună.

Dar când simțirile inimei o frământau mai tare, ea alerga la singurul mijloc care i-lu dăruise natura spre a-și găsi o mângâere. Cânta, și cânta Maria cu așa foc, în cât nu putea să fie om care să o audă și să nu lăcrimeze. În mijlocul ocupațiunilor sale de spălătorésă și călcătorésă, mai ales când era singură, vocea puternică și melodiósă a Mariei părea că spârgea zidurile și bolțile Curții boeresce, de se aușia până în cabinetele boerilor; și era atât de dulce, atât de plăcută cântarea Mariei, în cât nimenea nu cuteza să o cheme la tăcere; ba chiar Cucóna Profirița ascultându-o, cădea în extasă.

Intr'o ți, marele Logofetlu visitându-și acarele, după ce a eșit din grajd, a intrat și în camera Mariei, însoțit de Vătaful de Curte. Ea își alăpta copilul. Era mai frumosă de cât tot-d'auna. Se uită lung la ea fără să-i vorbescă nimica. Apoi eși, aruncându-i o pungă cu bani. După o oră Vătaful veni la ea și-i dete cartea de ertare, pe care i-o ceti. Maria plânse și se rugă de Vătaf să nu spuie nimăru despre această: căci ea nu va părăsi Curtea de cât atuncea când voru gori-o. Vătaful, care era un fôrte bun bêtrân, care se vede că avea cunoscință de aventura cea mare a Mariei, despre care credea că nu trebuia să fie divulgată, îi promise a păstra secretul.

Cucóna Profirița, după ce s'a incredințat că boerul n'a avut o slăbiciune seriósă pentru Maria, că era totu atât de indiferent pentru ea cât și pentru cele-l-alte robe care-lu frecau pe piciore, veni la alte sentimente pentru ea: o înălță iarăși la rang, făcend-o vătășiță peste fetele care lucrau la gherghetur și la scôrțe, fiind-că, după mai multe cercări nu

putuse găsi altă femeie mai meșteră pentru asemenea ocupațiune. Întâmplându-se apoi ca camerista ce-și formase după Maria să se facă de măritată și să o trimită la casa ei, mai dete Mariei și această sarcină suplimentară, fiind-că la nici una din fetele ce mai avea în casă nu găsisese abilitatea în facerea zuluilor, lucru foarte importantă pentru ea.

XIII

Slăbiciunea Cucónei Profiriței pentru raba sa merse mai departe. Avându ocaziune de a vedea pe copilul ei tot-d'auna când se ducea în atelierul de lucru, simți mai întâi un fel de milă pentru el : îi dedea mai tot-d'auna câte-ceva bună de mâncare, preveghia îmbrăcăminte și curățenia lui ; apoi în tóte zilele recomanda inteligentei sale mume cele mai bune principii de creștere, principii pe care ea le observa cu rigóre ; așa că Dincă nu sciea ce e furtișagul, minciuna, sau alte apucături rele, comune în educațiunea și deprinderile vieții țigănesci. Afară de acestea, Cucóna sciù să essalteze chiar în inima ei sentimentele nobile de muma : așa că Maria nu mai cugeta la nici o plăcere, la nici o fericire, la nici o afecțiune alta de cât la copilășul ei.

Cu cât creștea Dincă mai rapede, cu atâta se făcea mai durduliu, mai frumos și mai drăgălaș ; cu atât și simpatiile Cucónei Profiriței creștea pentru el. Când se făcu de ęce ani, Dincă sciea și carte. Paracliserul de la biserica Sântului Nicolae cel sęrac, plătit de Cucóna, venia și-i da lecțiuni : băiatul cu minte și aplicativ, în curândă ajunsă să citescă binisoră pe orice carte, pe orice scrisore, ba chiar scriea destul de bine, după vârsta lui.

În paralelă cu cartea, Dincă învęta și slugăria. De la etatea de 12 ani îmbrăcându livrea, era aplicat, după ordinele Cucónei, la diferite serviciuri domestice. Adesea chiar se mândria Cucóna Profirița când se ducea la biserică, la visite sau la pleumblare : nici o altă Cucónă în Iași nu avea un groom mai frumușel, mai gingaș, mai deștept și mai dră-

gălașu. Când ajunse la etatea de șese-spre-șapte ani, Dincă se făcuse unŭ sofragiŭ consomatŭ, capabilŭ să concure chiar cu sofragiŭi Nemțŭi sau Leșŭi, cari erau prin Iașŭi, și să dirigeze serviciulŭ chiar la o masă domnĂscĂ. De aceea și Cucóna Profirița ilŭ culmina cu favorile : haïne bune, lĂfĂ, bacșŭșuri, de tĂte avea cu îndestulare. Iar cĂnd DincĂ eșŭa singurŭ la preumblare, și mai alesŭ cĂnd se ducea și cu birja la Copoŭ, mulțŭi ilŭ luaŭ de unŭ cuconașŭ elegantŭ ; ba încă cucĂnele cele de mĂna a doua și a treia se făceau munte și punte ca sĂ-ŭ afle numele și sĂ-ŭ facĂ cunoscința, și cine scie cĂte cucerirŭ nobile nu a fĂcutŭ robulŭ fericitŭ al caseŭ PĂșcĂneșŭi !

XIV.

Minutele ca orele, ȝilele ca sĂptĂmĂnele, lunele ca anŭi. trecŭ, trecŭ, trecŭ și sĂ strecĂrĂ, tĂrĂndŭ dupĂ ele primĂverŭi și erne, scuturĂndŭ mereŭ frunȝele arborilorŭ și ale plantelorŭ, resfirĂndŭ pe nesimțite viĂta muritorului care se crede rege alŭ Creațŭunii. Omulŭ cĂt de bunŭ, cĂt de rĂu, cĂt de avutŭ, cĂt de sĂracŭ, cĂt de umanŭ, cĂt de cumplitŭ, nu pĂte scĂpa de cĂsa neĂndurată a Morțŭii. De aceea și LogofĂtulŭ Dumiraki Pașcanu, care era bunĂtatea personificată, unulŭ din cei mai fruntașŭ boeri ai țĂrei, unulŭ din cei mai oneșŭi patrioțŭi, de și trĂia cu biserica mai bine decĂt unŭ hagiŭ ¹⁾, de și era unŭ generosŭ impĂrțitorŭ de pomĂne la sĂracŭi, și prin urmare ar fi avutŭ dreptulŭ a spera de la Dumnezeuŭlŭ ĩndurĂrilorŭ chiar viĂta lungĂ a lui Matusalemŭ,— cu tĂte acestea ĩntr'o diminĂțĂ dupĂ o scurtĂ zĂcere, fĂrĂ permisiunea medicilorŭ cari afirmĂu cĂ nu va muri nici peste 40 de anŭi, a reposatŭ ca unŭ bunŭ creștinŭ, ĩnainte de a ajunge nici mĂcarŭ la șese-deci de anŭi de viĂtĂ !

PlĂnsu-l'a CocĂna Profirița, Dumnezeuŭ sĂ-lŭ erte ! plĂnsu-l'aŭ toțŭi servitorŭi și sclaviŭi, pentru cari fusese atĂtŭ de bunŭ ; plĂnsu-l'aŭ caliciŭi și cerșitorŭi, pentru cari fusese atĂtŭ de ge-

¹⁾ Hagiŭ se numesce ĩn orientŭ celŭ ce se duce pentru devoțŭiune ca sĂ se ĩnchine la locurile sĂnte : la Ierusalim, Sinai, Athos, Meca și altele.

nerosă; dar biata Maria l'a plânsă mai mult decât toți, vădîndu mai ales că, cu stingerea omului căruia-i închinase comorile inimei sale, vedea că se stingă și speranța ei pentru liberarea fiului ei, fără de care se simțea legată ca cu un lanț de vechia ei sclaviă.

XV.

Să lăsăm acum pe Maria, pentru ca să urmărim viața fiului ei, care, după cum vedurăm, se făcuse servitorul predilect al Cocónei Profiriței.

După ce a îndeplinit cu atențiune toate grijele sufletului repositului ei soț, făcîndu cu prodigalitate parastasele, colivele și pomenele cerute de rânduela popilor; după ce i-a pus și o lepede frumoasă pe mormînt, cu o inscripțiune dăurită; după ce și-a împlinit anul de doliu, Cocóna Profirița, de și se afla în drept ca să lepede hainele de doliu, totuși, îngrijită ca nu cum-va să dea cuvînt lumii să zică că prea curînd s'a consolată, s'a decis să facă acésta afară din țară. De aceea mai întăiu ea și-a dat moșiile în arendă, ca să scape de tracaseriile exploatațiunii, pentru care nu prea au aptitudine femeile. Atuncea vedînd că are un venit mai mare decât se aștepta, își făc planul ca să se așeze pentru câțiva ani la Paris. Acésta era un vis pe care-l avea din tinerețe, și pe care venerabilul său soț nu voise să i-l satisfacă; fiind-că repositul, nesciîndu nici o limbă străină — decât dóră grecésca, care nu-i putea servi în occident — nu voia să călătorésca pe la Viena sau Paris, de témă să nu ridă nemții sau francesii de el.

Curiosă și vanitôasă cum era, Cocóna Profirița voi să facă călătoria acésta ca cocónă mare. Decî alegîndu pe cel mai voinic din surugii săi, un țigan tîner și deștept, și acesta alegîndu șese postalionî din două-șeci și patru cari-i avea în grajdurile boeresci, cu carita cea mai nouă și mai bună, și cu Dincă pe capră, intr'o bună dimineță din luna lui Iulie 1851, Cocóna noastră eși din Iași și apucă calea spre frontiera

Michăilenilorŭ, iar de acolo înainte prin Bucovina, Galiția și Germania, în direcțiunea Parisului. Călătorindŭ numai câte patru ore pe ȃi, oprindu-se la oțelurile saŭ burgadele pe unde trebuia sŭ odihnescă bine caii saŭ sŭ petrecă noțtea, fără a-șî sminti orele pentru dejunŭ saŭ pentru prânȃu, fără a se priva saŭ a se incomoda de ceva, după patru-ȃeci și cinci de ȃile, originalulŭ ecuiagiŭ alŭ Cocónei moldovence făcŭ intrarea sa triumfală în Paris. Pocnŭtele repetate și țipetele originale ale lui Ion Surugiu, stîrniră toți cȃnii din suburbii; iar cȃnd aŭ intratŭ în stradele principale, o escortă numerosă de ștregarî se făcuse împrejurulŭ trăsurii, imitȃndŭ ruladele surugiului și urȃndŭ buna sosire a Cocónei, care saluta în drepta și în stȃnga, luȃndŭ acȃsta ca o manifestațiune de onore ce i se făcea.

A doua ȃi mai multe ȃiare parisiane, în rubrica faptelorŭ diverse, amasară pe lectori cu narațiunea intrării Cocónei moldovence la Paris; iar peste douȃ, trei ȃile, alte ȃiare, la pagina a 4-a, anunțară vȃnȃdarea originalului ei ecuiagiŭ. Unŭ gentleman englesŭ, care vȃduse ecuiagiulŭ, se presentă ca amȃtorulŭ sŭ-lŭ cumpere. Tocmȃla nu fuse lungă, cȃci Cocóna nu ceruse multŭ, și apoi englesulŭ era fȃrte avutŭ; dar Cocóna voia sŭ vȃnȃ și pe țiganŭ, ca sŭ nu facă cheltuȃlă cu înapoierea lui în țeră; și pentru acesta, cerea unŭ prețŭ ecivalentŭ cu alŭ unŭ calŭ. Englesulŭ hesita de a cumpȃra omŭ, fiindŭ-că era antisclavagistŭ: voia sŭ dea prețulŭ ce i se cerea, dar nu voia sŭ iea pe robŭ; Cocóna însă ținea una și bună că nu vinde caii fără surugiŭ. În fine englesulŭ primi: dar după ce ținu pe surugiŭ vre-o lună ca sŭ dea lecțiunî de ecuitațiune unŭ vizitiŭ alŭ sŭ, îlŭ trȃmise cu cheltuȃla sa prin Marsilia la Galați, cu o lungă carte de ertare și cu cȃte-va lire sterlinge bacșișŭ.

XVI.

O parentesă. Amȃnunțele ce urmȃză le am culese și notate chiar din scrisorile ce adresa Dincă mumei sale din Paris. În tȃte sȃptȃmȃnele ea venia de la viiă, se ducea la curtea Pȃșcanului, și cȃnd gȃsia o scrisore de la fiulŭ ei, alerga rȃpede

la mine ca să i-o cetescă. Simțiam și eu o plăcere întru această. Stilul epistolar al lui Dincă, la început simplu și prostălan, dintr'o lună într'alta căpeta o înflorire progresivă, amăsurat cu cunoștințele ce le culegea ; și fără a afecta vre-o pretențiune de cultură, se făcea din ce în ce mai plăcut. Scrisorile lui, de le-ași fi putut păstra, sunt convins că așa fi publicat o forțe interesantă colecțiune ; dar mi-a fost peste putință, căci duiosa lui mumă, după ce i-le citiam, le lua îndată, le săruta, le băga în sin și nóptea le pune sub căpetaiul ei, închipuindu-și că adorme lângă sufletul copilului ei iubit.

După ședere de câte-va zile în otel, Cocóna Profirița s'a mutat într'un apartament somptuos în *Rue de la Paix*. Acolo Dincă, care acuma făcea serviciul de lacheu, avu o cameră comodă și bine luminată, alături cu camera de mâncare. Din primele zile, Cocóna i-a ordonat să se avuce să învețe franțuzesce, pentru care să-și caute un profesor. Elu aflându că în cartierul latin sunt mai mulți studenți români, se duse și găsi pe unul care se prinse a-i da lecțiuni cu o bună plată din punga Cocónei. Se mai ajuta la această și de colegiatea subretelor, care mai ținea Cocóna pentru grija apartamentului și a buduarului ei.

Ocupațiunea lui nu era prea copioasă : făcea mică comisiuni câte odată, insoția pe Cucónă la preumblare sau la visite, îi căra bucate de la restaurantul unde era abonată ; iar cea mai mare parte de timp ce i remânea disponibilă o întrebuinta spre a face studii și excursiuni instructive. Dascălul său de limba francesă, pe lângă lecțiunile de gramatică ce i le da, îl pune totu odată în curent și cu toate focularele de lumină cari erau în Paris : îl purta în toate părțile, arătându-i museele, monumentele, grădinele, palaturile, bibliotecile, pinacotecele, școlile, teatrele, și făcându ca să profite nu numai ochii dar și inteligența lui din vederea acelor minuni cari le admiră și astă-zi lumea.

În timpul când stăpâna sa dejuna sau prânzia, elu adesea îi povestea cele ce vedea și impresiunile care le simția. Cu-

cóna, cu nespusă mulțămire atuncea, făcea din elu pe ciceronele ei, și-lu lua pentru ca s'o pórte și pe dinsa ; și de câte orî remânea mulțămită de cele ce-î arêta, îi dăruia câte 10 până la 15 franci ; în cât Dincă avea totu-d'auna o punguliță umflată, în stare să-î satisfacă plăcerile și mulțămirile.

XVII

Orî cât de bune erau bucatele restaurantului de la *Frères-Provençaux*, unde era abonată Cucóna Profirița, totuși pe ea nu o mulțămiau, ba încă credea că-î atacă stomachul. Deci se decise a găti acasă. Dincă cumpără mai întâiũ bacteria necesară pentru bucătărie, apoi aduse unũ bucătariũ recomandatũ de una din damele ce cunoscuse în Paris. Făcea bietulũ bucătariũ ce putea și ce sciea, dar gustulũ Cucónei nu-lũ putea nemeri. Alerga Dincă pe la biurourile de informațiunii : găsia bucătari nemți, leși, ruși, englesi ; îi aducea, îi punea la cercare ; dar nu trecea săptămâna și trebuia să-î congedieze, neputendũ nemeri gustulũ Cucónei.

Intr'una din zile, Dincă întâlni la unũ biuroũ o bucătărăsă care de și era cam tinără—între opt-spre-zece și două-zeci de ani, — dar fiind că era foarte frumósă, părea că arũ avea destule garanții de capacitate culinară. Elũ o duse la Cucóna Profirița, și acesta o primi cu condițiune de a o pune la cercare, să vadă ce scie și ce pôte. Dar fiind-că era mai multũ de cât sigurũ că trebă n'o să facă Clementina, se decise ca să pună și elũ mâna la trebă. Cu spiritulũ seũ de observațiune, Dincă fără să fi fostũ vre-odată aplicatũ la serviciulũ bucătăriei. s'a pusũ să-și aducă aminte de cele ce veduse făcendu-se la cuhnia din Iași, și s'a încercatũ a face când sarmale, când ostropelũ, când iahnie, când musaca, când capama, cari mergeau la inima Cocónei mai cu plăcere de cât totũ ce gustase până atuncĩ în Paris.

Clementina era bucurósă de concursulũ care vedea că i se da în bucătărie : căci nu numai că era scutitã de a lucra, dar încă avea ocașiunea a-și păstra tot-d'auna mânele în mǎ-

nuși, și a nu le scóte de cât când cerea Dincă ca să i le sărute. Dar într'o ȝi fiindă chemată ca să primescă o haiuă ce voia să-ı dăruescă Cucóna, ca primă de încurajare pentru bunele bucate ce mâncase, Clementina n'a mai putut suferi mistificarea și a spusă Cucónei că bucatele acele lăudate nu erau făcute de ea ci de Dincă.

Acéstă descoperire plăcută suggeră Cocónei Profiriței o idee. Sună și Dincă intră.

«Bravo Dincă ! Imı aducı bucate atât de bune și nu-mı spai cine le face ? Dar cum de-ai învățatú bucătăria ? Te cunoscı că esı fiulú mătei : îți prinde mâna la tóte ; de asta te iubescú eú pe tine.

— Spre a vė dovedi devotamentulú meú...

— Bravo ! Află dară că pentru acésta m'am hotărât să facú ceva bunú pentru tine. Amú să te daú să înveți bucătăria. Dar să nu-mı spuı că póte nu-ți place. Voința mea este nestrămutată. Mergı de alege celú întâiú și mai bunú restaurantú din Paris : vorbește cu patronulú, orı-care arú fi, și poftesce-lú până la mine ca să mă învoescú cu dınsulú, gata fiind să facú orı-ce sacrificiú pentru ca să fi celú întâiú *maitre d'hotel* în Iași, când ne vomú întórce. Mergı, și până în trei ȝile să-mı viı cu dascălulú la care trebuie să înveți.»

Ar fi voitú să cãrtescă ceva bietulú Dincă la asemeina propunere neașteptată pentru sórta sa ; căcı elú, deprinsú acuma a frecuenta mai cu plăcere museele, șcólele și bulevardele, se simția prea puțin dispusú a se condamna la atmosfera uneı bucătării și a se învărti tótă ȝiua cu pestelca ȝinainte împrejurulú tingirilorú cu bucate. Cu tóte aceste, nu cutezà să ȝică nimicú, pe cât timpú sciea că el era sclavú și că stăpána sa, orı cât de providențială se arăta pentru elú, era de natura eı fórté încăpășinată și nu suferia cea mai mică contradicere. Elú cerú de ocamdată avisulú Clementinei. Acésta, departe de a desaproba pe Cucóna. cu autoritatea adorațiunei ce elú îi manifesta în tóte ȝilele, îi spuse că arú trebui să bine cuvinteze ocasiunea că i se deschide o adevărată carieră ; că dacá ar ajunge a învăța sciınța culinară, ea va pu-

tea asculta propunerile lui matrimoniale, căci atuncea l'ar urma în Moldova, unde ar deschide un restaurant, care condus după gustul și maniera franceză, le-ar aduce folose bune și solide.

Planurile acestea le făcea biata fată fără a ști că acest om, căruia acuma se îndupleca a-și consacra inima, se trăgea dintr'o seminție degradată prin legile barbare ale țerei în care s'a născut; ea ignora cu totul că Dincă era țigan și rob al Cuconei la care servia; ea își închipuia că bogata moldovencă avea afecțiunii pentru el ca pentru un copil sărac, ai căruia părinți vor fi avut legături vechi cu casa. Remânea acuma ca Dincă să-și găsească locul unde să intre la învățătură. Clementina îl conduse la un restaurant în Rue de la Paix, unde funcționase odinioară vre-o trei luni, când a căpătat puținele ei cunoștințe bucătăresci. Acel restaurant era sub direcțiunea unui fost bucătar al detronatului rege Louis Phillipe, numit Felix Durijot (1). Dincă fu prezentat acestuia restaurator, și după ce se propuse ca elev, îl duse la Cucóna Profirița, cu care se învoi cu o bună remunerațiune și cu condițiune ca elevul să aibă voie a-și prepara și ei două trei feluri de bucate pe zi.

XVIII

Resignat pentru noua sa sôrtă, Dincă se puse cu totă asiduitatea să învețe mai curând știința culinară, care francesii se laudă că au înălțat-o până la rang de artă. Cu spiritul său de observațiune naturală, în trei patru luni, el în adevăr ajunse a se familiarisa cu toate secretele acestei științe. Spre a-și ajunge scopul, pe lângă practica de toate zilele, el avea recurs chiar la studiul științific al meseriei.

(1) Jurnalele franceze din 1884, între «Faits divers» au anunțat mórtea acestui bucătar în etate de 75 ani, cu însemnarea că a lăsat o avere însemnată, și a obligat pe mostenitorii ca pe mormintul său să se pue în toate zilele câte o rețetă de bucate din acele inventate de el, spre a se folosi publicul de cunoștințele lui și după mórte.

Cunoscându acuma bine limba franceză, cu ajutorul dictionarului viu care avea în Clementina, și procurându-și totu felul de tractate culinare, le studia cu multă atențiune în oarele de cari putea dispune; și mai în tôte zilele făcea câte o noaă experiență, metodă prin care reușise a produce lucruri ce treceau de invențiuni proprii ale sale. Decî, cându se simți în stare de a declara stăpânei sale că nu mai are ce învăța, și cându voi se-și ūea adio de la D. Durijot, căpătă de acolo unu certificat plin de laude și de recomandațiuni.

Cocóna Profirița reușindü a-și immulți cunoscințele, și vëndündü necesitatea de a avea salóne de recepțiune mai mari și mai multe, își inchiriă unu hotelü în suburbiul S-Germain, unde este légánulü aristocrației vechi franceze. Luı Dincă, fixându-i o léfă galantomescă, îi dete sarcina de a dirige totulü; și pentru că grija lui principală era de a organisa prânzurile, îi dete epitetulü de majordomü, promițându-i că după ce se va întorce în țeră, ilü va numi Stolnicü. Clementina remase în funcțiunea de a doua bucătăreasă, subordinată lui Dincă.

În noua sa locuință, unde, de la pórtă, era lumea primită de unu portariü în uniformă și cu unu buzduganü de doi stinjenü de lungü, Cocóna noastră, care se intitulas *Princessa Cantacuzéne, née comtesse de Miroslava*, avea o domesticitate mai numeroasă de câtü îi trebuia; lachei, valeți, subrete, cameriste, spălătorese, cusătorese, mișunaü în tôte părțile. Echipagiulü inchiriatü o dată cu otelulü, se compunea din patru cai minunași, și din două trăsuri, o caléscă și o căretă, pe care pusesse inițialele și armele familiei răposatului Cuconului Dumitraki.

Salónele otelului, mobilate cu celü mai mare luxü, serele se iluminaü cu sute de luminü, — căci îndată ce însera, ele erau loculü de întălnire a unei societăți strălucite de duci și ducese, principü și principese, conți și contese, baronü, marchisü secretari de legațiuni, ambasadorü, generalü, ministri, artiști de tôte némurile, din tôte țerilë, felü de felü de caractere, și felü de felü de categorii.

Ca sǎ dǎm o idee mai clarǎ despre vicǐa care o ducea principesa moldovencǎ, vomǔ cita ıntre ınternatele persǒne cu care ea se pusese ın relațiune și pe o comitesǎ spaniolǎ, care mai pe urmǎ a jucatǔ mare rolǔ ın Franța : era Comitesa Montijo, care avea o fatǎ blondǎ de o frumusețe uimitǒre. Magnetulǔ acestei frumusețe atrǎsese și pe d. N. Bonaparte, care pe atuncea era Principe Președinte al Republicei franceze, iar mai târđiǔ făcǎndu-se ıntǐratǔ, urcǎ pe tronǔ, alǎturǔ cu elǔ, și pe frumoșa Eugenia, fiica Comitesei acesteia.

Ceea ce atrǎgea mai cu sǐmǎ atǎta lume ilustrǎ ın casa Cucǒnei Profiriței era prǎnzurile ei. Ea avea, ıntru adevǐrǔ, unǔ felǔ de pasiune nebunǎ pentru asemenea onorǔ ; și cǎnd vedea cǎ atǎtea persǒne celebre lǎudaǔ masa sa, simțiǎ o fericire și o mǎndriǎ care i se pǎrea cǎ o urcǎ pe trǒptǎ cea mai de susǔ a mǎrireǔ umane. De aceea ea nu cruța nici o cheltuialǎ și Dincǎ avea deplinǎ putere sǎ comandezee ca sǎ ı aducǎ vǐnaturǔ și pescǎriǔ din tǒte punctele cardinale ale globulǔ, pentru ca sǎ-și arate sciința și arta. Unıǔ din ǒspeți din aceia cǎrora francesiı le đicǔ *des gourmets* așu de ıntǎnțaı se arǐtaǔ de producțiunile domnului Dincǎ, ın cǎtǔ, ın mijloculǔ meseı se sculaǔ (cu permisiunea societǎțiı) și alergǔ la bucǎtǎrie pentru ca sǎ complimenteze pe mǎıestrulǔ maitre d'hotel ; atuncea comeseniı făceaǔ mare hazǔ, iar Cucǒna Profirița, de bucuriǎ și de mulțumire, simțiǎ cǎ-ı crește ıntina ca o jimblǎ de la lași.

XIX

Asemine viața ıntǎ ın Paris trebuia sǎ facǎ mare spǎrturǎ ın finanțele Cucǒnei. ın douı treı anı, ea observǎ cǎ se aflǎ ın fața unuı ınternatǔ deficitǔ, care o silia saǔ sǎ vǐndǎ vre o moșie, saǔ sǎ se oprǐscǎ din cheituelı. Cea din urmǎ mǐnsurǎ o gǎsi mai ıntelǐptǎ ; cǎci ınti aduse aminte de promisiunea ce dedese reposatului ei soțu. ca averea ei sǎ o unǐscǎ

cu a lui și se o dedice Spitalului diu Tătărași care-l făcuse spre a le rămănea numele nemuritor. Decî s'a decisu a se întorce în țeră. De astă dată însă n'a scrisu să i vină trăsura cu poștalioni; ci, după ce și-a desfăcutu din lucrurile ce le avea de prisos și a împachetat pe acelea ce a voit să ia cu sine, a pleat cu calea ferată, care pe atunci ajunsese până la hotarele Galiției. De acolo veni cu deligența până în capitala Bucovinei. Aci o aștepta trăsurile trimise de acasă, care o aduseră la vechia sa reședința din vechia capitală a Moldovei, ca pe o adevărată cucónă mare.

Pe lângă majordom, cucóna Proșirița aduse și pe Clementina, în calitate de cameristă: făcî acêsta mai întâi pentru considerațiunea lui Dincă, înțelegîndu că se iubia foarte mult, apoi voi tot odată să arate la Iași luxul, ne mai pomenit până atunci, de a avea o cameristă parisiană, pre când mai toate cucónele asemenea servitoare le recruta în genere în semînția róbă a lui Faraon.

Vierița mea, care aștepta întorcerea fiului ei ca evreii pe Messia, era la scară când a sosit Cucóna. Dincă, cum o vădu sări de pe capră și se aruncă în brațele-î deschise, cu totă efusiunea amorului filial ce-î păstra, fără a cugeta nici la respectul ce era datoriu stăpânei sale, nici la efectul ce acêstă efusiune putea produce asupra amantei sale. Pre când muma săruta bocindu-se pe fiul ei și-lu ținea de gât cu duioșie, Clementina neînțelegînd ce va să dîcă acêstă scenă, urcînd scările alături cu stăpână-sa, o întrebă: cine este femeea acêsta?

— E! o țigancă... mama lui.

— Cum! mama lui..? țigancă?

— Negreșit; Dincă este unul din sclavi mei. Cum de nu scii acêsta?

Clementina ca lovită de trăsnet, scăpă sacul de voiagi cu ținea în mână, și cădu leșinată, drept ușa salonului de sus. De acolo fu ridicată de fetele și servitoarele casei, și transportată în Camera ce-î era destinată, alături cu buduarul Cucóni.

Totă casa se grăbi a veni împrejurul ei spre a-i da ajutoarele posibile ca să o deștepte : o descheiară la rochie, îi frecară tâmplele, mâinile și picioarele ; îi deteră să aspire spirituri și oțeturi tari. In fine după câte-va minute, Clementina deschise ochii și se ridică. Buimăcită încă de amețelă, se uită împrejurul ei la figurele necunoscute ce avea sub ochi, întrebându, în limba ei, unde se află? unde se găsește?

— Lângă amicul tău, îi răspunse cu vocea tremurându Dincă, carele până în momentul acela îi ținuse capul pe mânele sale.

— Tu ! amicul meu ! tu !... eu, amica ta !.. nu ! nici o dată ! nici odată !.. Fugă, sclavule, din ochii mei ! Blestemată să fie ora când te-am cunoscut !

Apoi cădu iarăși cu capul pe perină, suspinându și plângând cu hohote de desperare.

XX

Cred că e inutil pe a descrie sfîșierile lui Dincă. și ale mumei sale când el i-a spus legăturile ce-l uniau și cauza ce produsese leșinul și lamentațiunile Clementinei. Orî și cine-și pôte inchipui scenele ce vinu în asemenea situațiuni.

Cucóna Profirița, care la început nu înțelegea motivele leșinului cameristei sale, auđind că și-a mai venit în fire, s'a dus s'o vedă. Biata fată îi spuse amorul ce avusese pentru Dincă, planurile ce făcuse cu dînsul ca să ducă o viață mai bună în Moldova, și în fine horrorile ce a resimțit aflând că el este țigan, și mai alesu sclav. A doua zi, ea îl chemă și îi făcu aspre muștrări pentru ce n'a spus Clementinei adevărul : pentru ce a mistificat'o. făcînd'o încă să-și părăsescă patria, în speranța unei căsătorii care el trebuia să scie că n'ar fi putut'o contracta.

— Mă ertați, Cuconiță ! am socotit de prisos de a-i vorbi despre robia mea, pe cât sciam că Măria Vostră nici odată nu m'ați tratat așa din copilăria mea, și mai alesu...

— Mai alesu.... ce ?

Că sunt fiul unei mume libere.

— Fiul unei mume libere ? de unde ai luat-o acosta ? Cine ți-a spus-o ?

— Maica mea, care astăzi este măritată după un român moldovenă.

Cucóna Profirița sări în sus ca lovită de o isbitură electrică. Alergă la clopoțelul de pe masă, sună ; o fată de țigană intră.

«Chiamă-mi pe Vătafulu de curte, și pe mușa lui Dincă, dacă este aicea !»

Apoi începui a se preumbla prin salonu frângându-și degetele, turburată, schimbată la față, apucată de crîșpașunii nervose.

Peste câte-va minute, ea țise lui Dincă, arătându-i ușa : «eși !» În același timp intrară Vătafulu de curte, un om vechiu al casei, și Maria.

«Ce flécuri s'au petrecut, Vătașe, pe aicea în lipsa mea ? Mi se spune că asta (arătându-i pe Maria) s'a măritat după un moldoveanu, și mai știu eu... Cum se pôte să nu știu eu nimica despre asemenea fapte ?

— Cuconiță, să mă ertați... de ! pote amă greșit de nu v'am scriș. Dar nu s'a făcutu nici o necuviință. Maria are carte de ertare. Reposatulă Cuconu Dumitraki, D-țeu să-lu erte ! mi a datu cartea cu însași mânu sa și mi-a poruncit s'o dau Mariei, fără să spunu nimenui nimica. Așa am și făcutu, căci porunca și cartea boerului le-am socotit ca sfinte. Apoi nu m'am îndoit că și D-vostră vă era cunoscută.

Unde este cartea ? s'o vedu și eu ; căci nu știu nimica.

La mine este, cuconiță, să trăiți ! țise Maria. Eat'o ! și dacă Măria voastră nu veți voi s'o cunoșceți, puteți s'o rupeți ; eu sunt gata a veni inapoi la robie.

Cucóna Profirița luă cartea, o ceti de sus până jos cu un profund sentiment de venerașune : o îndoi la loc, stergându-și cu batista o lacrimă care-i cădu din ochi, apoi o întinse Mariei. țicându-i :

«Bine ! Cartea e sfintă, precum sfintă este pentru mine și

po nenirea reposatului. Mă bucură că te-ai măritat : numai să-ți dea Dumnezeuî traiă bună, după cum și tu ești bună !

— Să vă dea Dumnezeuî sănătate, și ană îndelungași, după inima bună care o aveți ! disse Maria, plângendă și ea.

— Ascultă acuma : înainte de a te duce la casa și la libertatea ta, să-ți spună câte-va vorbe, care credă că amă dreptă să și le spună ca vechia ta stăpână. Tu îți aduci aminte cu ce bunăte te-amă crescută și te-ămă tratată, atâtă pe tine cât și pe copilulă tău. Veți că pe Dincă al tău l'amă făcută omă. L'amă învățată o meserie bună, pentru care chiar de astă-și îi facă, pe câtă voi trăi eu, câte dece galbenă pe lună lăfă. Elă nu va fi tratată măi rău de cât până acuma. Va avea camera sa, și ajutorăle sale la bucătărie ; prin urmare nu va simți nimica din greutățile robiei cu care nămulă și sorta aă condamnată seminția văstră. Povățuesce-lă și sfățuesce-lă, ca muma bună și cu minte, să se pörte bine cu mine : să-mă fie credinciosă și să mă mulțumescă, dacă doresce să capete libertatea care ai căpătat'ă tu ; să nu se ăea după gărgăuniă care vedă că i-aă băgată în capă franțuzăica asta, care s'a ținută de mine și pe care amă adus'ă măi multă ca să nu-i facă luă supărare. Înțelegă tu ce-ți spună ?

— Înțelegă, Cuconiă. Voiă face după cum porunciți. și D-deuă să vă dea sănătate !

— Acum dute la casa ta ; și când vei putea. vino să te, măi vedă.

Maria sărută mână Cucănei Profiriței și eși urmată de Vătafulă de Curte.

XXI.

Indată după această scenă, Maria, înainte de a plecă la viaă veni și-mă spuse cele petrecute la casa vechei sale stăpâne ; totă odată mă preveni că fiulă seă are să vie să mă vedă, rugându-mă să-lă primescă cu bună-voință.

A treia saă a patra și — bine nu țină minte — mi se presentă Dincă. Era ună băctă frumosă, înaltă, bine făcută, ó-

cheșu, cu trăsuri fine, cu mustați mici negre, cu bărbuța încă neatinsă de briciu, cu costumul curat și bine croit, cu maniere nobile și respectuoase. Elu voi să-mi sărute mâna; refuzaiu a-î o da, și cu mare greutate îl înduplecai să ședă.

Tênêrulî, care acuma avea 23 de ani, se află încă sub farmeculî suvenirilor sale din Paris. Elî nu cunoscea Parisul numai ca simplu turistî, dar își da semnă de progresulî ce făcea civilizațiunea omenirei în acestî mare foculariî de inteligență și de cultură : căci era în curentulî țiaristiceî și a mișcării intelectuale. Avusese cunoștință cu mai mulți din româniî ce studiaî la Paris, și adesea se introducea în școle, unde ascultă cursurile de istoriă, de filosofî, de economie politică, și altele. Veteranulî dintre elevi Vârnav, fundatoriulî biblioteceî și Capelei române din Paris, — pre care mai târziu Bucureseniî îl cunoscură sub numele de Popa-Vârnav, — fusese, mai ales, omul pe care-lu aprețuia cu deosebire, pentru ideile lui sincerî liberale și patriotice, și pentru sufletul lui devotatî la orî-ce faptî bună și frumoșă. De aceea imî și vorbia despre elî cu mare entuziasmî. Imî spunea că acesta îl îndemnă să nu se mai întorcă în țeră. la robia boerescă. ci să rămână acolo, ca să se bucure de viața libertății, și să-și cultive mintea și spiritulî; și că, ca mijlocul de cșsistență, îi offeria unî postî modestî de custode la Bibliotecă și la Capelă.

«Găsescî că bine te consiliă. De rămânei acolo, Cocona nu te-arî fi putulî reclama, și rămâneai liber. De ce n'ai ascultatî pe Vârnav ?

— Ași fi făcut'o, căci simțî și sciî ce este dulcēja libertății. Dar mai întâiî nu m'amî înduratî să lasî pe Cucona asta, care a fostî atâtî de bună pentru mine, care din copilăriă mi s'a arătatî ca o providență, dându-mî și principiî de educațiune și mijlocul de a-mî face o profesiune; căci, vă mărturisescî, acuma meseria de bucătariî imî place. În cele din urmă, dorul de a vedea pe mama mea...

Bravo ! bravo, băete ! asemenea sentimente te onoreză. Cătî despre libertatea, care acuma pôte să fie dorul inimei tale, să nu contenesci de a spera că vei avea-o. Spiritul se-

colului are să o aducă. Apoi acuma, și la noi, ca și la Paris, este o generațiune întrégă care lucrază pentru dobândirea, nu numai a libertății țiganilor, dar și a tuturor libertăților de care se bucură popóarele civilisate.

– Știi; dar cu atâta mă simțu mai nenorocit, căci, în condițiunea mea de robu, nu pot lua parte activă în pleiada domniei-vóstre de regenerare. Rogu pe Dumnezeu însă să vă ajute ca să isbutiți!

Apoi uítându-se la orologiul său :

«Mă ertați... e ora... datoria meseriei mă chiamă. Dați-mi voiă, domnului meu, să mai viu; căci voiă avea nevoie să vă ceru și sfaturı, de care am mare trebuință.»

XXII.

Pe timpul acela Moldova eră frământată de frigurile progresului. Domnia țerei, dată, după convențiunea de la Balta-Liman, pe șapte ani, bunului patriot Grigori Ghica, se bucură de o linisce aparentă. Ori-cât de blându era guvernul acestu domn, totuși era unu regim oligarhic care nu mulțămia totă lumea : abuzurile, escesele de putere, neorându-lele, nedreptățile, nu se putu ușor înfrêna : căci cei mari căutau totu-d'anna să trăiască în sarcina celor micı, voindu să-ı aibă totu-d'anna sub picioare. Câte-va familii privilegiate, îngâmfate de prejudețele aristocratice, tindeu se se ție tot-d'anna în capul bucatelor : să ocupe tote posturile și funcțiunile însemnate ale statului, nu în puterea capacității saı a instrucțiunii, ci în puterea nascerei. Sub domnia despotica de 14 ani a lui Mihaı Sturza primul domn regulamentariu, care în cele mai micı acte se conducea dupe dictatura Consulatului protectoral al Rusiei, asemenea idei prinseseră rădăcinı adâncı în țeră. Era o lume întreaga, majoritatea boerimeı, care credea că acesta este regimul potrivit pentru țera acesta barbară : că boerul trebuia să domnescă preste totu, – că țeranul singur trebuia să fie supus tot-d'anna la imposite, la beilicuri și la claca, că țiganul trebuia să trăiască sub biciul

boerului, — că, fără a fi boerul de vișă mare, se nu potă fi nimeni ministru. judecătorul de Curte, prefectul, sau directorul de ministerul, că numai funcțiunile de totu subalterne se se potă da la boerul mic sau la omeniul caril se ridică din straturile inferioare. Cătu despre ideea de naționalitate, acesta eră o utopie de minți stricate. condamnată ca și alienațiunea. De aceea pe acei ce cutezau a predică, sau măcar a enunța prin alegori, asemenea ideil, guvernul il esilă nejudecați pe la mănăstirile cele mai depărtate si mai sêlbactice, spre a le citi moliftele sântului Vasile.

Dar în mijlocul acestei societăți ruginite, se formase o nouă generațiune care representa ore-cum reversul medaliei. Acesta se compunea mai întâiu de prima serie de tineri eșii din școlile naționale. caril de și nu avêu pôte cunoscințe solide și studii sistematice, dar prin lectura cărților în limbele moderne, caril începuseră a se răspândi în țeră, căpătaseră cunoscințe enciclopedice destule spre a înțelege spiritul secolului. Acestă juime se mai adăpa de ideil liberale și progresiste din câte-va cursuril libere ce cu mare greu se permisese lui Ionul Ghica, M. Cogălnicenu, N. Docan și alii, ca se țină în sala Academiei. Mai venia apoi junimea claselor privilegiate, caril își făcuse studiile în Francia și în Germania, și caril ambiționa se lucreze spre a spela țera de rugina barbariei și a introduce reformele civilizațiunii occidentale. Spirite distinse, secundate și de pozițiunea loril socială, începură, cu pene măiestrite, a scrie și a predică, chiar sub fôrfecele censurei de statul, ideil regenerătoare. Poesia înălță sufletele și inimele la aspirațiunil frumose; satira biciuă prejudețele absurde și abuserile; istoria deșteptă sentimentele naționale; comedia rușină partea ridicolă a societății; sciința rădică vëlulul de pe mintea întunecată de ignoranță; literatura forma gustulil lecturei, precursorulil alil luminei și alil regenerării naționale.

Spre asemenea direcțiune lupta, cugetă, lucră în înțelegere tacită și simultanee, generațiunea născută și rădicată între anil 1820 și 1840. Lupta ei a fostul lungă și grea până

să ajungă a ponderă generațiunea ruginită a trecutului; măi lungă și măi grea, până să ajungă a preponderă în țără. In-
 cetulū cu încetulū, ea ajunsse a atrage între proseliții soi pe
 bunul Grigori Vodă (Ilica). Acestū domnū, puțin dispusū a
 considera consulatulū rusescū ca oracolū, începū a împărtăși
 ideile tinerimeī și chiar a le îmbrățișa; începū a da funcțiunile
 după merite, iar nu după rangurī saī legăturī de familie. Elū,
 pentru prima ora, puse la posturī multe tinerī cari nu avēū
 rangurī, și încă din aceia cari treceaū de revoluționari. Elū
 erā pentru realizarea tuturor dorințelorū și aspirațiunilor
 partideī progresiste, dar nu avea curagiulū a le decreta,
 fiindū-cā era numitū domnū pe unū timpū determinatū de
 șapte anī, și nu se credea destulū de tare spre a înfruntā
 complicațiunile esteriore ce s'ar fi provocatū prin ceva avēnturī
 pripite. Elū doriā din sufletū să facā împroprietarierea țărănilorū
 și emanciparea țiganilorū, dar nu cuteza să-și radice foculū
 pe capū cu rezistența numeroselorū sale rude și a numeroșē
 boerimī care ținea la prerogativele și privilegiurile trecutului.
 De aceea, suspināndū tot-d'auna, țicea că asemenea reforme
 numāi unū domnū străinū putea să le faca.

Sperānū că lectorulū va ertā acestā digresiune, ca ·t in cu-
 rāndū va vedea că ea erā necesariā pentru conclusiunea su-
 biectulū.

XXIII.

Nu târdiū junele bucātariū măi veni pe la mine. Tristū și
 melancolicū, elū imī comunicā situațiunea aventurēi sale a-
 morose. Elū se aflā turmentatū până la disperare vēdēndū re-
 soluțiunea amanteī sale de a-lū respinge de la inina cī pen-
 tru tot-d'auna. Clementina era gravū bolnavā : avea atacurī
 de nervi in tote țilele, și doctoriī cēi măi bunī se îngrijiau
 de o bōlā de inimā. Acesta făcea totū odatā luī Dincā o si-
 tuațiune de cele măi teribile : ca omū cu inimā, elū acuma
 simția o amarā muștrare de cugetū pentru marea greșelā ce fă-
 cuse, de a nu spune amanteī sale adevērulū asupra originei sale.

Elu venea să imploră consiliul meu. Nu aflaiu altă părere, de câtă să cerce ca să capete o carte de ertare de la stăpâna sa : atuncea, francesă vădându-se în față cu unu omu care nu mai pôrtă lanțul sclaviei, negreșit și-ară schimba ideia cumplită care o sfâșia. Așa dar ilu îndemnamu ca să se ducă pe la rudele intime ale stăpânei sale, să le roge ca să apuce pe Cucóna Profirița să-lu erte.

Acuma nu numai acele rude, dar tótă societatea înaltă din Iași cunoscea aventura acésta. Cucóna Profirița nu perduse mania de a da prânzură și de a vedea multă lume la masă ; și când avea unu bucătaru atât de maestru, avea și mijlocul a-și satisface acéstă plăcere; căci pentru masa bună totu deauna se găsescu doritoră mulți. Apoi, când ascultă laudele commeseniloru, Cucóna Profirița nu se putea opri de a spune cu ce sacrificiuri de cheltueli a pututu forma unu asemenea bucătaru, capabilu de a servi chiar pe împărați cu mulțănire. Ea spunea cum ilu chiamă : la finele mesei il chemă și-lu arată la lumea sa, și suridea cu plăcere când audiă mai alesu pe dame dicându : «et quel joli garcon!» Insuși Domnitorulu, care eră nepotu Cucónăi Profiriței, și care era unu bunu mânăcău, venia nepoftitu la mesele suculente ale mătușei sale, și atât se simția de mulțămitu în câtu după masă cerea să vină bucătarulu, pe care, după ce-lu vedea, ilu bătea pe umeri si-lu gratifică tot-d'auna cu galbeni și irmilici de aură (1).

Peste trei patru zile ténărulu veni să-mi dea relațiună despre demersurile ce făcuse. Mai multe din rudele cele mai intime, vere, nepote, cumnați, cumnate, după rugămintea ce elu le adresase, se duseră să solicite cu cea mai mare căldură liberarea lu. Tôte silințele însă rămaseră deșerte : Cucóna era neînduplecată. La cei ce o rugău, răspundea că ea nu vede necesitatea de a-i da carte de ertare; căci ea nu lu tratéza ca robu, — că-lu consideră ca copilul de sufletu, — că a făcutu sacrifici neinteresate pentru dinsulu, — că ea are afecțiună

(1) Până la baterea monedei noastre naționale, se mai vedeu monete turcesci de aură și de argintu; Irmilici, care în Muntenia se numeau *icosuri*, avéu valóre de 5 lei; unil erau de argintu alți de aură.

de mină pentru elū, că s'a deprinsū a-lū avea pe lângă ea și a-lū vedea în tōte ȝilele, în fine că se teme că, dacā l'arū libera, elū se va duce cu francesa cine scie unde; și că acēsta nu-ī convine.

Cu tōte acestea tēnerulū era desolatū. Scia că amanta lui suferē; și elū, elū, care o iubea atātū de multū, nici se putea apropiā de dōnsa! Ea īi trimisese rēspunsū că, pre cātū va fi sclāvū, nu va suferi s'o vedā, și cā, de va cutezā sē-ī violeze voința, ea va muri.

«Atuncea, īi ȝiseiū eū, nu ai de cātū o singurū cale. Vodā, dupā cum mi-ai spusū, te cunōsce. Alergā la elū. Cadī la piciorēle lui : rōgā-lū. Dupā cātū sciiū, elū este bunū și milosū : se va îndura de sōrta ta. Sunt sigurū ca elū va stārui cu mai multū succesū pe lângā mātusā-sa. Voiū vorbī și eū cu din-sulū, pōte.

— Vē mulțumescū de inspirațiune. In adevērū alta nu mi-a rēmasū. Mē ducū... Vē ascultū...

— Dumneȝeū sē-ī ajute !»

XXIV.

Incā din timpulū emigrațiunei patriotice din 1848, în timpulū petrecerei de aprōpe unū anū în Bucovina, învățasemū a juca cărți. Intre planurile nōstre de a reforma țēra prin cărți, (tipārite bine înțelesū) de o cam datā jucamū cărți : cu rēposatulū Negri, cu Cuza care mai pe urmā s'a făcutū domnū , cu frați Alexandri și alți de ai nōstrii, ne adunamū adesea serile în casa patriarcalā a bētrānului Eudoxiū Hurmuzaki și făcēmū partite de vistū saū preferențā; dar mai alesū cānd, de frica holerei, ne grāmădisemū mai toți la moșia Cernāuca. în casa îmbelșugatā a neuitatului bētrānū Hurmuzaki, acolo nu numai serile, dar și ȝiua, ne essercitamū cu aceste jocuri spre a ne petrece de uritū.

La începutū jucamū numai pentru ca sē ne perdem timpulū mai cu plăcere. Dar uniī din noi gāsiindū ca joculū fără ințeresū este stupidū, aducēndū de eșemplu chiar pe copii carī,

când se jocă cu nucele, jocă pentru ea să câștige nuci, am început a juca pe bani: mai întâi două fise de o para, apoi cu o para fisa, apoi cu două, apoi cu patru și chiar cu zece. Când perdeam cinci-șese sfanți diceam: he! mi-am făcut gustul... nu e nimica... cu atâta nu mă ruinez. ; iar când câștigam ceva, simțeam o plăcere nespusă și mă îndemnam să joc cât de des, și cât de scump. Mi-aduc aminte că într-o zi, la Cernăuți, Cuza, trecându pe la gazda mea, imi bate în ferăstră. mă chiamă și mă invită să merg să fac partidă de preferență cu o cucónă ce venise din Basarabia. Imi făcu toaleta și mă duse cu dînsul. Era Cucóna Smărăndița Balșu, pe care o vădusem de câte-va ori în Iași la frate-său, marele Logofăt Costaki Sturza : se ducea spre Paris, și se oprise pentru câte-va zile în Cernăuți. Ne primi cu o plăcere nespusă și, cu grăbire mare,mise să pue masa de cărți, invitându-ne a lua scaune. Ori-cât de pasională părea Cucóna Smărăndița pentru preferență, care dicea că o jocă de 40 de ani, cu toate acestea. saū că nu avea noroc în ziua aceea, saū că voia inadinsu să se lase a fi bătută, dar făcea erori forte dese și forte mari. Eu aveam o venă nespusă : nu facem un joc fără să pun plăcă pe Cucóna Smărăndița. Partenerul nostru ridea cu un chesă nespus. Cucóna când făcea greșela, făcea mină de supărare: eu, ca s'o consolez, îi sărutam mîna. Când din asemenea greșelă se vedea Cuza în câștig, atunce elu îi săruta mîna. Apoi blestemându-și mereu césul când a plecat din Basarabia, biata Cucónă sfârșia prin a rida și a se lăuda că o se-și ia revanșa. Făcusem un talon, și paguba Cucónei fiind vederată, Cuza propunea ca să incetăm. Cucóna însă a stărnit să totu continue, până ce am jucat trei talone. Și atuncia adunându-se cifrele s'a veđut datore cu aprépe 2,000 de fise, din care 1500 erau ale mele... Când ne-am pus la joc, nu fusese cea mai mică vorbă despre valórea fiselor : credeam că va fi saū de geba, saū celu multu unu crăitar (fiind-că ne aflam în Austria) fisa. De aceea când m'am sculat de la masa de joc, m'am grabit a eși în balcon ca să ma ia puțin

aerū (fiind prea mare căldură) și se-mi facū o țigară. Peste puținū pãrtenerulū meū mă strigă, dîcîndū : «vino, frate, de-ți ia căștigurile.» Era o moviliță de galbeni pe masă. Trage Cuza a patra parte, iar restulū mi-î împinge mie. Eramū uîmitū : nu putémū se-mi esplicū. și hesitamū de a pune mîna pe banī. Cocóna Smărândița atuncī imī dîse : «Alecñ a făcutū socotela : veđi dacū o fi greșitū, punga mea este pe masă». Cuza începu a ride, cãcī a înțelesū causa uîmirei mele, ia galbeni și mi-î viră în buzunarulū pantalonilorū. Amū sãrutatū mîna Cucónei și amū eșitū, promițîndū ca se mergemū și a doua đi.

Eșindū, Cuza imī dîce : «Nu-î așa c'a fostū hună đina de astă-đi? Două-đeci și șapte de galbeni se capete în trei ceasuri unū emigratū sãracū, e unū adevăratū norocū.

— Dar bine, mă rogū. spunemī cum amū jucatū? Cum s'a calculatū fisa?

— Câte 10 creițari.

— Cum se pôte? Dar eū n'ași fi primitū sē jocū nicī cu unū creițarū.

Atuncea n'ar fi jucatū ea, dragulū meū. Cucóna este bogatā și nu jócă maī eftinū.

— Cu tóte acestea te rogū gãsesce pe mîine altū partenerū. Pe mine nu maī mă prindeși.

A doua đi m'amū scusatū cãtre Cucóna Smărândița prin o scrisóre în care i-amū spusū cã amū o migrenă cumplicită, arãtãndu-mi pãrerea de rēū cã nu polū s'o maī bagū platcã.

Dar orī-cãtū mă siliamū sē mă inoderezū și sē evitū chiar tentațiunile jocului. în cele din urmă amū rēmasū cu pasiunea acēsta, puternicū întãrită în mine; așa cã dupã ce m'amū întorsū din emigrațiune, în locū sē alergū la umbra arborilorū singurateci spre a mă întãlni cu șoptele Zefirilorū și ale Muselorū, în locū sē mă închidū ca maī înainte între ceī patru pereși ai camerei mele cu capulū între cãrți, mă făcusemū unū adevăratū omū desfrēnatū. Indatā ce insera, alergamū la partide, și jucamū pãnã dupã mieđulū nopței cu o adevărată beție, de care nu m'amū pututū desbēra de cãtū forte tãrđiū.

Iași cât

Erau pe atunci în Iași e-va case în care se făceau alternativă întâlniri de petreceri serile. Se adunau bătrâni și tineri, dame și fete. Se începea cu muzică; se învălăiau câte-va polci, mazurci și valsuri; apoi se organiza hartoforia. Trei feluri de jocuri erau în uz: jocuri de noroc, precum stosu, janskenet, macao, — jocuri speculative, precum vistu, preferență, pichetu, — și jocuri distractive ușoare, precum ghirdum, calul alb, ramju și altele. Cele d'antăi erau totuși jocuri infernale: se vedeau câte 2, 4, până la 10 mii galbeni pe masă; se puneau câte o mie și două mii pe o carte, și se întâmpla că un partener se pierde patru și cinci mii de galbeni într-o seară. Eroii cunoscuți pe atunci în jocurile acestea, erau: Ionică Grecenu (disu și Badașcu), Vasilică Ghica, Nicu Pavli, N. Negruți, Leonida Mavrodin. Mai toți aceștia aveau câte 40-50 mii de galbeni, cari rulându-mereu de la unul la altul, în cele din urmă s'au risipit că posderia pe care o spulberă vântul; și mai toți au ajuns să se pierdă totuși, ajungându-se la miseria cea mai extremă. La jocurile distractive, luau parte damele, fetele și tinerii cari le făceau curte, sau cari nu șiau cum să se petreacă timpul, pe atunci neastându-și cluburile sau cafenele de lume bună ca acum.

Eu eram unul din partenerii jocurilor de speculativă, la cari se dedeau oamenii cumpătați ce pretindeau că, fără să se ruineze, petrecu în mod onest și onorabil; însă în realitate nu făceau decât a-și pierde timpul, ba adese ori pierdeau și parale, lăcomindu-se fără succes să facă jocuri în cari sperau să câștige. Cunoscut între preferențiarii cei mai iscusiți, eram căutat și așteptat mai totuși d'auna de cași-va amici, cari pretindeau că aveau eleganță și nobleță la joc, așa că le placeam chiar când le luam parale.

În seara zilei când mi-a venit Dincă, m'am decis să sacrific partidă, pentru ca să încerc să fac ceva în cauza lui. Mi-am făcut o toaletă mai îngrijită și m-am dus la veduva unui Colonel adiutant domnesc, cu care mă aflam în intimitate încă de când trăiam cu densul, căci și acesta fusese unul din partenerii cari mă iubiau. Veduva la care m'am

dusă era o foarte frumoasă femeie, și distinsă mai cu seamă prin spiritul și graciile ei fermecătoare. Ea atrăsese atențiunea lui Vodă Ghica, care n'au avut (paremi-se vede) mare dificultate de a o posede : era în adevăr și greu pentru femeia cea mai virtuoasă de a rezista unui om ca acesta; că-i după ce că era unul din cei mai frumoși bărbați pe atunci, apoi era și Domn al Moldovei, și mai ales cunoscut pentru frumusețea sufletului și sentimentelor sale nobile. Adiantul, care și el iubia pe Domnitor cu devotamentu, se retrăsese din casă cu resigațiune, de și avea doi băieți, și detese locii lui Vodă îndată ce simți că inima femeii bătea în struna domnescă; mai ales că divorțul se făcea cu mai mare înlesnire pe atunci de cât acum. Întrun adevăr Vodă atât de mult se răpise de graciile acestei femei, în cât se decisese a se și căsători cu ea, pentru ca să legitimizeze tot-odată nascerea unui băiat ce făcuse cu dânsa.

De și servitorea îi spuse că cucona este bolnavă. îi trimisei cartă mea. Mă pofti înăuntru și mă primi în camera de culcare spuindu-mi că e foarte bolnavă, că doctorii i-au spus că are schiros (cancer) la sîn, și că trebuie să meargă la Paris să se opereze. Îi spusei istoria lui Dincă și o rugai să intervie la Vodă, dacă se poate. Ea mi-a promis, dar eată că se anunță visita lui Vodă. Voi să plec, ea mă opri. Vodă cum intră, inerse de-i sărută mâna întrebând-o cum se mai simte; apoi întorcându-se la mine, îmi mulțumi că vii să țină tovărășie *acestui ingru nenorocitu*, după cum o numia el. După trecere de câte-va minute, ea mă invită ca să povestesc istoria mea relativă la Dincă. Vodă o ascultă cu mult interes și mă bine cuvântă de zelul ce arătam ca să vii în ajutorul bietului rob. Dar eata că bolnavei îi veni un acces de durere teribilă. Vodă o apucă de o mână, chemându-mă ca s'o țină eu de cea-laltă. Țipa femeia scrâșnind din dinți în cripașuni teribile, în cât mi se părea că-mi strânge mâna cu un clește. Vodă atât era de păruns, în cât îmi dete și cea-laltă mână ca să o țin spre a da avânt durerilor sale, gemându, frângându-și mânele și tava-

lindu se pe canapea ca unŭ copilŭ. După o jumătate oră, trecu accesulŭ. Bolnava rămase ca leșinată, în mare slăbiciune, cu ochii întorși spre nobilulŭ ei consorte, făcându-mi semnŭ ca să mă ocupŭ de elŭ. Atuncea intră și mediculŭ. Eu mă strecurai pe ușă și plecai, pătrunsŭ până la lacrimi de scena de dureri la care asistasem.

XXV.

A doua zi, séra, pe când se gătia Cucóna Profirița să se cobore la masă, se anunța venirea lui Vodă. Vre-o Țee persoane cari fusese invitate la prânzŭ îi eșiră înainte în capul scării. Domnitorulŭ salută pe mătușa sa și-i spuse că vine să mănânce la ea. Cocóna de gasdă, fericită de asemenea surprisă, îl u aședă la masă în față cu ea, între două cocóne frumoșe, o verișoră și o nepótă. Acestea găsiră momente favorabile ca să-și spună, pe intrerupte și ferite de auđulŭ Cocónei Profiriței, scena ce avusese cu mătușa lorŭ pentru liberarea robului bucătariŭ, ca unele ce doriau ca romanțuluŭ lui cu Clementina să se închee cu bine. Vodă le spuse că cunoșce istoria, și le recomandă tăcere și răbdare, asigurându-le că pentru acésta a și venitŭ.

În adevărŭ, după ce s'aŭ sculatŭ de la masă și societatea s'a răspânditŭ prin salóne și prin grădină ca să-și ia cafeua, Vodă, rămânândŭ singurŭ cu Cocóna Profirița într'o cameră, unde-și sorbía ciubuculŭ și caféua, după alte convorvirŭ banale, cugetândŭ pote multŭ cum să încópă vorba într'o cestiune așa de delicată, în fine îi Țise :

«Sciŭ, mătușică, că daca am venitŭ astăzi să mănâncŭ la d-ta, m'am decisŭ totŭ-odată să-Ți cerŭ, ca pe timpulŭ de urgie turcescă, o plată pentru ostenéla dințilorŭ.

— Bucurosŭ, Mărite nepóte ! numai să mă asiguraȚi că în adevărŭ vi s'aŭ ostenitŭ dinții.

Ba șaga de o parte : am o rugăminte la d-ta.

Unŭ nepótu care domnesce are dreptulu să ordone.

— Cu tôte acestea elū te rógă sē faci unū schimbū : pentru una elū îți ofere o sută.

— Mare generositate, care nu sciū dacā o meritū; dar despre ce e vorba ? Nu cum-va escī plătitū de frumoșele verișore ca sē-mī repeși scena ce mi-aū făcut'o ele eri ?

— Ce perspicacitate răpede ! Dar dacā ai ghicit'o, potū sperā că nu mă vei refusa ?

— Nu suguiși...? Seriosū...?

— Pentru unū robū, îți daū o sută.

— Nu se pôte.

— Douē sute !

— Măria ta ai bucātarī destulū de bunī.

Ți-lū lasū totū d-tale; numaī fă-lū liberū.

— Nu se pôte.

— Dragă mătușică, dă-mī voe sē-ți spunū că în acēstā o-punere vėdū o rėutate, la care ași putea rėspunde ca unū Domnū.

— Ce felū ?

— Potū sē faci pe bucātarulū d-tale, în momentulū acesta, Șetrariū saū Slugeriū, și atuncea elū nu va maī fi robū.

— Frunosū și comicū, dēū, arū fi ! Cu tôte acestea nu credū că-ți vei mănji domnia ridicāndū la boerie pe țiganī.

— Dar și țiganulū e omū, dragă mătușică. Și apoi când un robū a suptū din laptele civilizașuniī....

— Adu-ți aminte, Măria ta, că escī domnū și trebuie sē fii dreptū. Acelū lapte ale civilizașuniī, de care vorbescī, sciī că i l'am datū eū. Nu mă pune în pozișione se mă căiescū de ce am făcutū.

— Orī câtă drėptate sē aibī, cu tôte acestea n'ai cuvintū sē ții în robie pe unū omū, pe care tótă societatea d'imprejurulū d-tale ilū reclamā și-lū găsesce demnū de libertate.

— Măria ta, dă-mī voe sē-ți mărturisescū aici, între patru ochī, secretulū care mă face atātū de îndērātnicā în ochīi lumei. Nu ținū nicī la robia lui Dincā, nicī la robia nimėruī. Sciū că robia este unū lucru uriciosū, și când voiū inchide

ochii, toți robii mei voru fi ertați. Asta se o scii Măria ta ; sunt gata se o juru acuma și pe sfânta cruce.

— Apoi mă iartă... nu te înțelegi...

Îți voiți spune, ca se mă înțelegi. In nascerea acestui băiatu, căruia nici-odată nu ȳ-amu datu epitetulu de robu sau de țiganu, eu amu avutu și amu prepusuri că s'a amestecatū sângele nobilū alū reposatului bărbatului meu. Amu fostu ndignată pôte in sufletulu meu, atuncea când amu simțitu lucrulū. Dar scii câtū amu veneratū eu pe soșulū meu : trebuia se-ı ertū unū micū pecatū. Nu ȳ-amu imputatū luı nimica, nici amu spusū cuı-va ceva. Dar când s'a născutū acelū copilū in care amu vęđutū imaginea acelui omū pe care ȳ-amu iubitū ; m'amū simțitu coprinsă de nisce sentimente neînțelese, de unū amorū nebunū pentru copilulū acesta, pe care sterpulū meu pantece nu ȳ-a pututū concepe. De aceea l-amū crescutū cu o dragoste secretă și cu decisiunea ca se-lū facū omū, iar după mórte se-lū facū și moscenitoriū peste o parte din avere. Eū, acestea, luı nu i lę-amū pututū și nici nu i le potū spune : nu potū, și nu-mı vine a afișa in lume o slăbiciune care la mulți pôte se pară ridicolă. Acuma mă vęđū intr'o situațiune penibilă : nu mă potū despărți de elū ; amū contractatū așa afecțiune pentru elū, că n'ași putea trāi o ȓi fāră se-l vęđū. Din nefericire pôte, a eșitū băiatulū acesta mai bunū de câtū mă așteptamū : bunū, blândū, ascultătorū, cu minte, deșteptū, frumosū... (de ! uıtă-te la elū.. par-că veđi pe Dumitrachi, Dumneđeū se-lū ierte !) Acuma ce se mă facū ? se-lū iertū ? dar elū a doua ȓi se duce cu franzeza luı la dracu, și eu nu-lū mai vęđū ; și nevęđendu-lū, ce mă facū eu ? Se morū ? Apoi. mi se pare, că amū dreptulū se previu consecuențele carı potū se mă omóre.

— Curiosū ! Curiosū de totū ! ȓise Vodă.

XXVI.

Óspeșii Cocónei Profirișei vęđendū pe Vodă vorbindū atātū de multū cu dęnsa, se strecurarā cu incetulū fāră a-sı lua

adio, fiind-că noptea era acum înaintată, nevoindă ore-cum să le turbure conversațiunea.

Domnitoriul ascultându confidențele mătușei sale, care până la unu gradă ilu înduioasă, remase multă timp pe cugete : apoi sărutându-î mîna, dupa cum fusese obicînită din copilărie, — și ea, la rîndulu ei, sarutându pe a luî, ca pe a unu domn, îi dîse nopte bună și eși.

Dincă aflîndu ca Voda rêmăsese singur cu stăpîna sa și sciîndu că convorbirea loră era despre sôrta luî, aștepta pe o tréptă de josă a scărei, în frămîntături de cugetări cari făceau să-î bată și tîmplele și inima. Când vedu pe Domnitoriū coborîndu-se, se sculă mașinalicesce, și, când se apropiă, îi sărută mîna.

«N'amă făcutu nimica cu stăpîna-ta, îi dîse elu cu voce blîndă și întristată. Dar tu nu-î perde speranța. Mai aîbî răbdare câte-va dîle...»

Vodă plecă, iar elu. sfișiatu de durere. începū a plînge. În acelu momentu se auđi unu sunetu de clopoțelu. O copilă dintre servitore se vedu răpede scoborîndu scara. Acesta, îndată ce vedu pe Dincă, dîse :

«Alegamă să te cautu. . bine că te găsescu... Cuconița te chiamă, să te duci îndată la domnia-ei».

Dincă urcă scările, și în mai puținu de două minute era în camera Coconei Profiriței.

«Până când ai să mă necăjesci, domnișorule? Pentru asta te-amă crescutu, te-amă alintatū, te-amă învățatū, te-amu îndopatū cu de tôle? Mi se cuvînu mie supărările cari necontenitū le suferū de la tine de cândū amū venitū în țeră? Meritamū eu să fiū tratatā cu atîta nerecunoscînță de unu robū, pentru care amū avulū inimă mai multū de cātū de mamă? Te-amū chematū ca să-î spunū cea din urmă a mea hotărîre pentru tine. Inghite-ți lacrimile ce vedū că le verși, și ascultă-mă. Cātū voiū trăi eu, nu vei avea ertarea care-ți sbîrnăe prin capū. Nu vei avea-o sciîndu-că, precum tu după legi esci robulū meu, și eu după inima mea, sunt roha slăbiciuniî mele : voiū se te amu lînga mine, să te sciū sub co-

peremântulū casei mele, sē te vĕdŭ in tōte ȝilele, in tōte o-rele ; asta-ī plācerea mea. Inȝelesu-m'ai ? Nimeni nu te va smulge de lāugā minc, afarā de veī avea infamia sē fugi ca unŭ miserabilŭ țiganŭ. Atuncea voiŭ ȝice cā 'ȝi-aī arĕtatŭ a rama. Eșī !»

Dincă, care in cursulŭ acestui discursŭ plāngea cu hohote, voi sē ȝicā incă ceva. Lacrimle insē ilŭ inecaŭ ; totuși, bolborosindŭ, se auȝi cuvĕntulŭ : Cle....men.... Cucōna Profirița, plinā de furiā, sē repeȝi asupra lui, și, trāgĕndu-ī o palmā :

«Na, o Clementinā, țiganŭ fārā obrazŭ !» Apoi deschidĕndŭ ușa, ilŭ imbrānci afarā.

Dincă, vĕȝĕndu-se pālmuitŭ și tratatŭ de țiganŭ, lucru ce pentru prima orā i s'a intāmplatŭ in viĕta lui, veni la desperarea cea maī estremā. Elŭ acuma iși vedea tōte ilusiunile sdrobite, tōte speranȝele perdute. Unŭ momentŭ subitŭ de nebunie ilŭ cuprinse. Alergā indatā in camera sa, puse māna pe unŭ pistolŭ frumosŭ cu douē țevi ce-lŭ cumpĕrase de la Paris ; apoi eșindŭ, urcā cu pași rāpeȝi scara, intrā in camera Clementinei. care-și făcuse bagagele, gata pe a doua ȝi sē plece.

Douȝ detunăturī succesive resunarā in casa Cocōnei Profiriței. Cānd alergarā sē vaȝā ce este, aftarā douē cadavre : unulŭ alŭ Clementinei, strāpunsŭ de glonȝu sub țiȝā in inimā : cel-alaltŭ, alŭ lui Dincă, cu crețeriī sārīȝi in tavanŭ !

XXVII.

Acestea se petreceaŭ in sĕra de 27 Noembre 1855.

Vodā, dupā plecarea sa de la Cocōna l'rofirița, se grābise a se cobori la Curtea domnōscā, unde-lŭ aștepta consiliulŭ de miniștri. Maī totŭ-d'auna avea elŭ obiceiŭ a convoca consiliulŭ ān orele de serā.

Era in urma evacuării țerei de ocupaȝiunea russĕscā. Rĕsboiulŭ orientālŭ era concentratŭ in Crimea, și Principatele nōstre, ocupate de oștirī turcescī și austriace, se guvernaŭ iarășī de Domnitorī carī pārāsiserā țerile sub Muscalī. Grij-

gore Ghica de astă dată sē emancipă de influențele protectoratului moscovitū : urma o politică cu totul națională, iar cătră marile puteri europene pledă abolițiunea protectoratului, Unirea Principatelorū și numirea unui Domnū străinū de vițā regală, luatū dintre familiile domnitore în Europa occidentală. Elū numise unū ministeru din elementele progresiste ale țerei, din barbați cunoscuți prin virtuțile lorū civice, prin patriotismulū și liberalismulū lorū. Erau : Costache Negri, celū cu inima de aurū, la Lucrările publice ; P. Maurogheni, cel experimentat și cu minte, la Finanțe; Dimitrie Ralet, stoiculū, la Culte; Anastasie Panu, celū cu sufletulū mare, la Justiție; Milicescu, vechiū Colonelū, la Resbelū; Costache Ghica, fiulū celū mai mare alū Domnitorului, la Esterne; Ștefan Catargiu, bătrānulū, la interne. Acestū din urmă, singurū, era luatū din elementulū ruginitū alū aristocrației, numai în considerațiunea capacității și integrității sale cunoscute.

Eată cum imi povestī rēposatulū Anastasie Panu, a doua zi, cele petrecute la palatū în sēra aceea :

«Venindū Vodă și punēndu-se în capulū mesei, ne invită sē ședemū. Până a nu veni la ordinea zilei, se resolviră câte-va recomandațiuni de numiri de prefecți și alți funcționari mai inferiori. După acestea, eū, luādu cuvintulū, dișeiu că sub președința domnēscă s'ar cădea sē ne ocupāmū de cestiunile cele mari, a căroră deslegare le astēptă opiniunea publică cu nerăbdare. Raletū dișea că ar fi timpulū favorabilū sē se iea averile monastirilorū acaparate de Greci și sē se dea pe egumenii greci peste hotarū. Negri stăruia ca mai întâiū sē se desființeze censura, și după ce organele de publicitate vorū demonstra mai clarū drepturile poporului și aspirațiunile țerei pentru diverse îmbunătățiri. apoi guvernulū sē se facă esecutorulū cererilorū sale legitime. În fine, după ce mai toți miniștrii, uniți alū-felū în principii, cereau fie-care prioritatea tractării subiectelorū de care se interesa mai multū, Domnitorulū ne spune că părerea sa este a se tractă mai întâiū cestiunea emancipării țiganilorū, care i se pare mai ușoră, fiindū că orī-cum am rezolva-o, nu e de natura a pro-

voca complicațiunii esteriore. Eū, cu Ralețū, opinamū cā pentru acēsta sē se emitā unū simplu decretū care sē declare cā sclavagiulū se desființēzā fără nici o desdăunare. Catargiu a începutū a striga cā acēsta arū fi o spoliațiune. Eū susțineamū cā țiganiī, prin îndelunga lorū robie, și-aū plătitū prefulū; și apoi adăogamū cā arū fi crimā a taxa valōrea sufletelor omenescī, fixāndū unū prețū ore-care. Cuvintele mele aū provocatū o discuțiune forte violentā, cānd un adiutantū domnescū veni și anunțā cā a venitū Aga de orașū. Vodā țise sē intre, și ilū întrebā de are ceva noū a-ī spune.

— O curiosā tragediā, Măria Ta! țise Aga. Bucătariulū Cucónei Profirița Pașcanu, nu sciū pentru ce, dar se țice cā pentru o intrigā amorósă, a ucisū pe o francesă, cameristā a Cucónei, apoi s'a sinucisū și elū.

— Și a muritū ? întrebā Vodā.

— Amānduoī.

Vodā se sculā în susū, palidū, și începū a se învarti răpede prin casā frecāndu-și tamplele și bătēdu-se pe frunte.

Ministrulū de interne începe a ordonā Prefectulū poliției ca sē mērgā numai de câtī sē constate cauzele ce a provocatū asemenea crime.

— Ce sē constate ? țise Vodā. Noi suntemū răspunđetori înaintea lui Dumnezeu pentru asemenea crime... noi, cari tolerāmū încă nisce legi cari ele inseși sunt nisce crime... Ce cercetare se mai încape ? Causa o cunoscū eū... Nu e o orā de cānd am vorbitū eū cu acelū nenoročitū tēnērū. Nu sciū ce-lū va fi silitū a-și da mórtea... dar sciū cā, dacā avēmū mai multā tăriā de inimā, cu unū cuvēntū l'ași fi declaratū liberū, și acuma, în locū de douē cadavre, arū fi vēđutū lumea douē suflete fericite. Pēcatulū este alū meū... Oh ! Dumnezeu ! cum ilū voiū plăti ore ? Vē conjurū, domnilorū miniștri, sē nu părăsiți Palatulū înainte de a resolvi cestiunea emancipării țiganilorū ; căci considerū ca crimā de a mai suferi sclavia acēsta barbarā.

Vodā ne părăsi și trecū în apartamentulū seū de culcare, plinū de emoțiuni și de supērare.

· După mai multe discussiuni, convenirăm să facem emanciparea cu despăgubire, acordându câte Țece galbeni de fie-care suflet. Se presenta însă o mare dificultate : de unde vom găsi bani? FinanȚele țerei sunt sleite : țera este slorsă și scursă de atâtea ocupațiuni. Capitaluri și capitaliști nu avem. Fiscul creditu nu are, pentru ca să facă apelu la unu împrumutu naționalu. Ministrulu Maurogheni însă ne-a arătat singurulu mijlocu practic. Legea s'a și făcutu pe basa ca posesoriloru de țiganu să li se dea bonuri fiscale, plătibile din impositale ce se voru aruncă asupra emancipațiloru.»

XXIX.

Renunțu de a descrie consternațiunea tuturoru locuitoriloru în casa Cucónei Profiriței. Voiu spune totuși, pe scurtu, că cestă nobilă damă, care purtă unu adevăratu interesu de inimă entru Dincă, care însă altu felu înțelegea ideile de libertate, de dreptate și fericire, s'a simțitu sguđuită până la inimă. Ea a luat unu adevăratu doliu : și-a închis casa pentru totu-d'auna; prânzuri n'a mai datu; visite n'a mai făcutu, nici n'a mai primitu. Văđendă că puterile fizice din ȡi în ȡi îi slăbescă, s'a grăbitu a-și face testamentulu. Auđindu de legea emancipării țiganiloru, a trămis Domnitorulu o declarațiune prin care făcea cunoscutu că nu prinesce nici o despăgubire pentru robii seı, cu condițiune că ȡece ani să fie scutiți de orice dare personală. Completându testamentulu răposatulu seı soțu, inaugură fundațiunea Spitalulu din Tălărași, dedicându-i totă averea și punendu-lu sub tutela Epitropiei Sântulu Spiridon. Apoi nu întârđia a se stinge ca o candelă, rugându-se Creatorulu a-i primi sufletulu întru împărăția sa și a o ȡerta de reul ce a făcut lu Dincă.

XXX.

Mama lu Dincă, ne putendă multu timp a suferi durerea de perderea fiulu seı, fū lovită de phtisiă. Tote îngrijirile mele

de a-î prelungi viața fură deșerte. Ea până într'ună ană muri, lăsându-i soțului seî economiile ce-î păstrase ubitulū eî fiî în ȃdilele lui de prosperitate și o bunicică sumă de bani ce-î do-nase vechea sa slăpână.

XXXI.

Emanciparea țiganilorū fu primită cu bucurie nespūsă și a-clamată de tôte elementele progressiste din Moldova. Mai în-tăiū junimea din tôte părțile s'a grăbitū a trimite declarațiūnī că nu primesce despăgubirea acordată de lege (1). După acestū esemplu, urmară asemenea declarațiūnī din partea mai multorū boerī, chiar din cei mai marī și mai bătrānī, precum : Ghi-culescī, Rosetescī, Cantulescī, Sturzescī, și alīī, carī, în fața acestei legī atātū de populare, se grăbiaū a se arăta generoși și a proba că nu sunt rebelī spiritului de civilizațiune alū se-colului.

După emanciparea țiganilorū, veni și emanciparea cugetării: se suprimă censura. Cu aceste douē marī acte, Moldovenī prin faptū aū rumpțū protectoratulū rusescū : căci după Regu-lamentū, și chiar după Convențiunea de la Balta Liman, guver-nele Principatelorū nu puteaū face cea mai mica lege fără au-torisarea celorū douē puterī protectore, și mai alesū a cabine-tului de la Petersburg.

Inceputulū făcutu de Moldovenī părū a încuraja și pe frațiī Muntenī. La Bucurescī domnindū unū guvernū eșitū mai multū din oficina cabinetului rusescū, Domnitorulū nu cuteză a luā nicī o măsură care arū fi avulū reminiscențe cu revoluțiunea de la 1848. De astă dată însă s'a vȃdutū tārātū de Moldo-venī. Consiliulū de miniștri, în ziua de 14 Decembre 1855, a propusū și elū emanciparea țiganilorū din România pe aceleași

(1) Eū însumī, care moștenisemū de la părinți 46 suflete, și pe care le emancipasemū de faptū, lăsāndu-le de demultū se trăiascā în libertate, amū renunțatū la despăgubire.

baze (1). O populațiune de peste două sute mii suflete a înălțat rugile sale către Dumnezeu, mulțămindu-î că pot să trăiească sub rațele libertății; și totă lumea civilisată a aplaudat mișcarea progresului națiunii române, care până într'un pătrăș de secol după aceea, a cucerit toate libertățile, Independența, Regatul și numele său în hora popoarelor cu drepturi la viața națională

1884.

(1) Acel consiliu era compus de Manolaki Bălenu, Iónu Câmpinenu (bătrânul), Nicolaki Bălenu, Iancu Oteteleşanu, Alexandru Plajino, Iónu A. Filipescu și G. B. Știrbeiu, fiul Domnitorului.

IN ARHIVELE KISINEULUI

IN ARHIVELE KIȘINEULUI.

În toamna trecută (1887) întorcându-mă de la Odessa, m'am oprit la Kișinău, vechiul oraș moldovenesc, acum reședință a guvernatorului Bassarabiei. Aveam recomandări pentru ca să pot răsbate în arhivele guberniale, pentru ca să urmaresc documentele menționate într'unu studiu din Memoriile Societății Archeologice rusesce, -- studiu ce atrasese atențiunea Academiei noastre în sesiunea anului trecut. Ajuns în acest oraș, mă pusei să caut, și nu fără greutate aflai pe d. Alexei Nacu, autorul studiului menționat. Acest domn, care păstrează puțin mândria de a se numi român, ceea ce a ajuns cam rar lucru în Bassarabia, m'a invitat să-l caut la sediul Upravleniei (1), unde ocupă funcțiunea de Secretar. Acolo m'a prezentat la Vice Guvernorul rus, care nu scie nici o limba straina, caruă i-a aratat dorința mea de a face ceva urmariri în archiva numita a Senatorilor. Acesta, de parte de a arata vre-o dificultate, recomandă d-lui Nacu ca se-mi satisfacă dorința. M'amu coboritu deci la Archivă, unde mi s'a pus sub ochi «Opisulu», sau registrul general al dosarelor a «ei archive, scris (bine înțeleș) în limba rusescă. Fiindu-ca eu nu cunosc acestă limba, d. Nacu m'a tradus titlurile mai multor dosare care i s'au fostu părut mai demne de atențiune, notându numerele și titlurile ce purtau; apoi a recomandat Archibariului a mi le pune la dispozițiune, spunându-i că amu voie să trag și copii de pe actele ce m'ar fi necesari. Nici nu-mi închipuam să găsesc atata delicateț în biurocrația rusescă. Archivariul m'îmi spuse că, pentru

(1) Guvernământul provincialu.

decopiare din limba francesă sau russă, p $\acute{o}$ te pune la dispozițiunea mea pe o fiică a sa care a făcutu clasele gimnasiale, care vorbesce și românesce, mumă-sa fiindu româncă ; iar cât pentru decopier $\acute{i}$ din limba română, m $\acute{i}$ -a spus $\acute{u}$ c $\acute{a}$ nu-m $\acute{i}$ va putea recomanda pe nimen $\acute{i}$, fiindu-c $\acute{a}$ nic $\acute{i}$ chiar popi $\acute{i}$ nu sci $\acute{u}$ scrie românesce, ca uni $\acute{i}$ car $\acute{i}$ în Seminari $\acute{i}$ nu invață de cât numai lectura cărților bisericesci, cu litere vech $\acute{i}$ cirilice. După ac $\acute{e}$ sta, urma $\acute{i}$ pe Archivar $\acute{u}$ către localul $\acute{u}$ depositelor $\acute{u}$ Archive $\acute{i}$. Intrebându de ce se numesce «Archiva senatorilor $\acute{u}$ », mi s'a răspuns $\acute{u}$ c $\acute{a}$ titlul $\acute{u}$ acesta il p $\acute{o}$ rtă, fiindu-c $\acute{a}$ ea s'a compus $\acute{u}$ pe timpul $\acute{u}$ când Senator $\acute{i}$ de a $\acute{i}$ imperiului guverna $\acute{u}$ Principatele cu titlul $\acute{u}$ de Președin $\acute{i}$. Ac $\acute{e}$ stă archivă s'a transportat $\acute{u}$ în Kișin $\acute{e}$ u după închei $\acute{e}$ rea p $\acute{a}$ cii la 1812, când s'a luat $\acute{u}$ și Bassarabia. Salele unde se păstr $\acute{e}$ ză ac $\acute{e}$ stă Archivă sunt întunec $\acute{o}$ se din cauza îngrămădir $\acute{i}$ stelagiurilor $\acute{u}$. După aerul $\acute{u}$ ce respiram $\acute{u}$, mi se p $\acute{a}$ rea c $\acute{a}$ m $\acute{e}$ afl $\acute{u}$ în nisca $\acute{i}$ catacombe morm $\acute{e}$ ntale ; în adev $\acute{e}$ r $\acute{u}$ mi se p $\acute{a}$ rea c $\acute{a}$ vedeam $\acute{u}$ acolo morm $\acute{e}$ ntul $\acute{u}$ triste $\acute{i}$ istori $\acute{i}$ a Românie $\acute{i}$ în ani $\acute{i}$ de durere de la 1806 până la 1812.

Timpul $\acute{u}$ fiindu înaintat $\acute{u}$ și peste jum $\acute{e}$ tate oră trebuind $\acute{u}$ a se închide cancelaria, lăsa $\acute{i}$ pe Archivar $\acute{u}$ s $\acute{e}$ caute și s $\acute{e}$ al $\acute{e}$ gă dosarele ce însemnasem $\acute{u}$ și plecai $\acute{u}$ cu promisiune ca a doua zi, la 10 ore, s $\acute{e}$ le pot $\acute{u}$ avea sub och $\acute{i}$ în cancelaria sa.

Nu cerusem $\acute{u}$ mai mult $\acute{u}$ de cât vre-o dou $\acute{e}$ -zeci de dosare fiindu-c $\acute{a}$ în cele dou $\acute{e}$ zile, cât împrejurările im $\acute{i}$ permiteau s $\acute{e}$ sta $\acute{u}$ în Kișin $\acute{e}$ u, calculasem $\acute{u}$ c $\acute{a}$ abia pe acestea le voi $\acute{u}$ putea frunzări.

Cu mintea pr $\acute{o}$ sp $\acute{e}$ t $\acute{u}$ impresionata de citirea Memoriilor Comitetului Langeron, adunate de Al. Odobescu și publicate sub auspiciile Academiei (supl. I, vol. III, Fasc. I), mi se p $\acute{a}$ rea acuma c $\acute{a}$ am $\acute{u}$ sub och $\acute{i}$ istoria desolatelor $\acute{u}$ n $\acute{o}$ stre ț $\acute{e}$ ri de la 1806 până la 1812. Țic $\acute{u}$ «desolate» fiindu-c $\acute{a}$, daca vre-un $\acute{u}$ cronicar $\acute{u}$ contimpuran $\acute{u}$ s'ar fi pus $\acute{u}$ s $\acute{e}$ noteze suferințele ce a $\acute{u}$ îndurat $\acute{u}$ populațiunile amăr $\acute{i}$ telor $\acute{u}$ n $\acute{o}$ stre ț $\acute{e}$ ri în acea epoca, ar fi făcut $\acute{u}$ un $\acute{u}$ adev $\acute{e}$ ratu martirologi $\acute{u}$. Mi se desfășura $\acute{u}$ înain-

tea vederilor tablouri cari de cari mai triste și mai sfașii-tore : Teritoriul păstrat de strămoșii noștri prin lupte de secol, invadat fără de veste, fără nici o considerațiune de dreptul ginților, de o numeroasă armată russescă, care ocupase cetățile despre Nistru și pășia înainte, dicând că voese să treacă spre Boemia ; — domnul Calimach de la Iași și Șutu de la Bucuresci, căutând asil în cetățile și în taberele turcesci ; — alți domni venind în furgónele russesci spre a le ocupa locurile ; — Divanurile, transformate în nisce biurouri essecutive automate, lucrând sub ordinile generalilor ruși, cari din când în când se premeniau în dictaturele lor ; — Boierii țerii, nedumeriți în ale politice, fără consciința națională, fără aspirațiuni certe, orbecând când spre Muscali când spre Turci, mișcați de singurul dor ca să se mănțină în privilegiurile Toru și să apuce funcțiuni aducătoare de venituri și folose bune ; — cetățile despre Nistru apucate prin surprindere iar cele despre Dunăre asediate și mereu lărțuite ; — locuitorii din orașe tot d'auna amenințați de sabie și de foc, și tot-d'a-una cu carele de bagage gata spre a emigra ; — locuitorii din sate siliți a da fie-care ospitalitate la câte 5—6 soldați, și a-i nutri fără nici o plată ori cât ar fi voit să stea în miserabilele lor locuințe, storși până la cea din urmă pasere sau via, până la cea din urmă bucată de mămăligă sau picătură de vin ; — satele din raialele cetăților, frumoase, bogate și prospere sub auspiciile garnisónelor turcesci, atunci călcate, prădate, arse și distruse, sub motiv că locuitorii lor sunt spioni turcesci ; — țeranii mereu recușiționați, mereu esecutați pentru transporturi, puși la fum și părliți la foc de implinatorii dărilor, ajunși la miseria cea mai extremă, părăsindu-și în cele din urmă căminele spre a emigra în alte țeri ; — eată puține tablouri, cari totuși pot da o idee despre starea de ticăloșie a nefericitelor țeri române.

Dar să luăm lucrurile cu puțin mai nainte de venirea acestei ocupațiuni.

După tractatul de pace incheiatu la Iași între Turci și Ruși

la anul 1802, stipulându-se ca domniile țărilor române să se dea pe câte șapte ani (și a nu se putea schimba Domniile fără vină vădită), în Moldova se numise Alexandru Vodă Moruzi iar în Muntenia Constantin Ipsilante. Amândouă acești Domni parodî predestinații să inaugureze o eră de pace și de prosperitate putîndu-se mai resufla de băntuirile incursiunilor cetelor rebele ale Cârjaliilor și Pasvanliilor. Locuitorii, scutindu-se pe timpu de două ani de orî-ce imposita după unu hatîșerifî al Sultanulu (ca recunoștință pentru suferințele ce înduraseră și buna credință cu care se purtaseră către Turci în războiele anterioare), satele începuseră a se întemeia și îmbilșugarea a pătrunde până și în bordeie. Numiții Domni însă nu apucaseră să împlinescă patru ani de domnie și de o dată se simțira amenințați nu numai a fi destituiți, dar și omoriți, banuiți ca ar vînduți Muscalilor. În realitate bănuelile Turcilor nu prea erau neintemeiate : căci defecțiunea lor s'a datu pe față în dată ce vedura că aceștia s'aun decisu să ocupe Principatele. Porta atuncea i-a înlocuită, numindă în Moldova pe Șarlată Calimachă iar în Muntenia pe Alexandru Șuțu. Aceștia înse, dupe ab a dece zile de domnie, se vedura nevoiți a si para-si tronurile, fiindu-că Rușii înaintău cu pași rapedi spre a ocupa Principatele. De aceea atât Domniile maziliți, cât și cei destinați a-i înlocui, până se va lă ce se va alege cu reșoiulu, se năvartiau de colo până colo prin taberele beligerante, unii în cele rusești, iar cei-l'alți în cele turcesci, jucăndu mai multu roluri de spioni în serviciulu unora saū altora.

Turcii, cari se țineaū în defensiva în cetașile de pe malurile Dunării, aușindă de înaintarea Rușilor, au cugetatū se ocupe capitala Romăniei. Decî vre-o dece mi, sub comanda lui Aidin Pașa de la Giurgiu și a lui Chiose Chehaia de la Ruscuc, cuprinsera împrejurimile Bucureștiloru. Aici, dupe plecarea lui Ipsilante și a celor mai mulți boierii greci ce se țineū de curtea lui, boierii pamenteni, dupe recomandașunea eliar a lui Ipsilante, constituiseră unu guvernul provisoriu. Cu tote acestea venirea Turcilor și aușirea despre mîntarea Musca-

liloră răspândise o adevărată panică, fiindă-că se credea că răsboiulă se va face chiar pe stradele capitalei. De aceea mai toți boierii și neguțitorii mai cu dare de mână, stau cu bagagele încărcate în care, spre a se putea trage la munți sau a trece frontiera în interiorul orașului. Cu toate aceste liniștea era neturburată. Autoritățile constituite, ajutate de puțina putere armată înființată de Ipsilante în puținele ținute ale domniei sale, compusă din vre-o trei sute de Harvați, aventurari aduși din provinciile creștine de peste Dunăre, ținea buna ordine pe cât se putea. Turcii voră să desarmeze această mică armată, vedând-o compusă din omeni ce le inspira bănuiele. Harvații însă simțindă de acesta, se inchiseră în Monastirea Radu Vodă, decisi a se ținea în defensivă până la venirea Rușilor, după cum le ordonase Ipsilante, pe care ei totă de Domnă legitimă îl considerau. Aflândă că Ruși au ajunsă la Urziceni, o delegațiune de boieri, în frunte cu Banulă Costaki Filipescu, a fostă trimisă înaintea loră. Acolo s'au prezentată înaintea Generaluluiă Miloradovică, care comanda corpulă de avant-gardă al Rușilor. rugându-se ca să grăbescă a veni la Bucuresci, unde sunt așteptați ca liberatori. Miloradovică trimite înainte pe Vodă Ipsilante cu câte-va sotni de Cazaci ca avant-gardă. Turcii cândă au zărită ceă întâi Cazaci ivindu-se despre Olănită (1). au dată alarma de retragere. Harvații, eșindă din Monastirea în care se baricadase, se năpustiră asupra invalidiloră și bolnaviloră din post-garda turcescă, și măcelăriră vre-o mie de omeni : apoi tăindu-le capetele, au făcută cu ele, după dătina din țera loră, piramide la intrările palatuluiă domnescă, preparată pentru primirea Generaluluiă ; în fie-care capă înfipse câte o luminare aprinsă, care, după cum credeaă ei, pe întunereculă de seră cândă avea să între Generalulă în orașă, trebuia să-ă facă mare plăcere. Generalulă însă, departe de a se fi mulțămită de asemenea ovațiune, s'a supărată foarte multă, s'a înfiorată, și a refuzată de a intra pe pörta palatuluiă. Banulă Filipescu, care însoția pe Miloradovică în trăsură și, ca

(1) O cărciumă coprită cu ălane. ce era la jumătatea poșteiă dintre Bucuresci și Șindrilită,

cunoscătoră de limba franceză, îi ţinuse tovărăşie şi plăcută şi utilă, profită de ocaziune pentru ca să-l atragă în găsă la dănsul. Acesta îi convenă pentru multe calcule : întâi pentru ca să pătă scăpa de ponosul ce apăsa pe capul său (după indicaţiunile consulului rusesă) că era partisană al Turcilor ; şi apoi pentru ca să se însinue în favorile acestui mare personagiă, ce venă ca dictatoră în ţeră. Miloradovică, care până atunci nu avusese timpul a cugeta la denunţări şi intrigă, primi invitaţiunea şi se coboră în somptuoasa casă a Filipescu. Acolo îi eşi înainte şi-lă primi una din fiecele Banului, care (după cum dice cronică) nu era prea frumoasă, dar prin educaţiunea ce căpătase, prin spirită şi prin graţiă, era cea mă distinsă personă din Bucuresă. Miloradovică nu numaă că a gustată mulţămirile ospitalităăii ceă mă cordiale, dar în curăndă s'a fermecată de graăile tinerei fete. Elă îi făcă curte cu assiduitate, promiăndu-i chiar a o lua în căsătorie, fiind-că elă nu era însurată. Nu se scie daca fata a cerută consiliulă şi permissiunea tatălăi eă de a primi propunerile lui Miloradovică ; dar este de creăută că Filipescu, pentru interesulă ce avea de a captiva pe Miloradovică în favoarea sa, a primită situaţiunea. În curăndă oraşulă întregă a sciută că fata lui Filipescu este amanta lui Miloradovică, iar pe Filipescu l'a văăută investită cu demnitatea de preşedinte de Divană şi cu puteri nemărginite în administraţiunea ţerei.

Miloradovică, care se vede că nu era nici prea frumosă nici prea june, spre a îndulci pe Dulcinea sa, lăsă ocupaţiunile răşboiului în grija altora şi în planulă al douilea, spre a se ocupa mă multă de distracţiunile sale galante.

Casa lui Filipescu se făcă légănulă veseliei şi al desfătărei : prăndurile somptuose, balurile, să succedăă fără întrerupere ; iar ilustrulă şi fericitulă curtezană să distingea între toă cavalerii şi ofiăerii prin adresa sa pentru danşuri şi prin salturile sale extravagante. Preocupaţiunea sa pentru petreceri a mersă până acolo că, pre când armata de sub comanda sa se decima de irupăiunile Turciloră din Giurgiă, elă cerea de la Petersburg măistri de danşă, cară să înveăe pe cocone a danşa

Cadrilul englezesc, Mazurca și Căzăcesca, fiindu-că până atunci nu era în usă de cât danțurile naționale : Hora, Chindia, Brăul, Bătuta, ș. c. l. Trebuie dar să se aducă maistri de danț pentru ca să organizeze balurile după moda rusească, rezervându-și Generalissimul sarcina de a da lecțiuni amantei sale. Dacă scieam rusește, aș fi avut plăcerea a da lectorilor mai multe detalii despre dossarul maistrilor de danț.

Pe timpul acela se vede că capitalele țerilor române, și mai ales București, posedau tipuri de frumusețe mari și fermecătoare. Generalii și nenumărata mulțime de ofițeri ruși, adoratori ca totu-d'a-una ai sexului frumos, de și nu scieau pe atunci limba franceză. dar avură talentul a scote toate frumusețele de prin ginecee și a le aduce la baluri; și în cele din urmă toți își găsiră amante și țiiitori. Insuși bătrânul Cutuzov, la etatea de 75 ani, după spusa contimpuranului său, Comitelui Langeron, a cădută în veltorea amețitoare a valurilor Afroditei (1).

Impăratul, inforinându-se de miseriile ce se petreceau în lagărele armatei sale, a trimis pe Mareșalul Prozorovski pentru ca să îndrepteze lucrurile. Acesta, ca bun administrator, a despărțit administrațiunea militară de cea civilă : pe militari i-a lăsat sub comanda lor respective, iar peste cărmuirea civilă a ambelor țeri a numit un președinte, pe generalul-maior Cușnicov, ales dintre Senatorii Imperiului.

Acastă numire pare că a dat oare-care speranțe de îndreptare pentru afacerile țerei, fiindu-că primul dosar ce am deschis l'am vădută cuprindendă adrese de felicitare și demonstrațiuni de supunere și fidelitate din partea clerului și boțierilor din ambele țeri. Cușnicov a numit președinte al Divanului Moldovei pe bătrânul Iordaki Balșu care nu târziu

(1) La un bal dat în onoarea lui, vedendă o persoană tână și frumoasă, a întrebat pe C. Varlam, care era vice-președinte al Divanului și Vistier, cine este și dacă pôte face cunoștiința ei Varlam i-a prezentat'o ca nepotă a sa. A doua și soțul tinerei femei, un anume Guliani, a dus'o însuși și a lăsat'o în iatacul lui Cutuzov.

murindă fu înlocuită de Iordaki Roseti Rosnovanu. În Muntenia, după stăruințele lui Miloradovič, s'a numit Banul Filipescu, carele, la rândul său, a compus Divanul din rudele, amicii și creaturile sale ; iar toate funcțiunile, (care după datina de pe atunci se da pe câte un an), au fost date la cei ce oferiau mai bun preț, la oamenii cei mai rapaci, mai avidi și mai imorali, care au adus țera la sapă de lemn. Langeron, despre ale căruia Memoriu am vorbit, în vederea lucrurilor și a societății de atunci, dice : Nică o descriere nu poate să se apropie de adevăr, voinde a spune ce sunt impiegații Valachiei. Escesul imoralității lor, și mai bine spus al scelerateții lor, este și întristător și revoltător pentru umanitate. Numirile de ordine, de justiție, de probitate, de onoare, sunt adeseori uitate. În Valachia se cumperă toate funcțiunile, adică se plătesc dreptul de a comite cu impunitate toate crimele. Ori-ce funcțiune îmbogățește răpede pe cel ce o capetă, și peste un an trebuie să o părăsească și să cedeze altuia, căci și acesta este un abuz al acestui guvern monstruos, ca ori-ce impiegat nu sta mai mult de un an într-o funcțiune ore care ; atunci el vine la București spre a trăi într'un lux nu numai desfrântă dar și de rău gust, risipește răpede fructul răpirilor sale, și după două ani de inacțiune, cumpera iarăși o funcțiune și se îmbogățește din nou spre a reveni în capitală ca să se tolănească în același lux... Jafurile, furturile, crușimile impiegaților valachi, nu sunt nică secrete nică colorate de vre-un pretext ore-care : influența banilor în procese, aparierea grânelor, nu sunt de cât mici mijloce totu-d'una întrebuințate, dar foarte secundare. Sunt altele mai productive care nu sunt scăpate din vedere. Țera este împărțită în districte, și fie-ce district e guvernat de un administrator numit, ca în Russia, Ispravnic. Aceste funcțiuni au o taxă mai mare sau mai mică, după ceea ce pot să raporteze boșerilor care le cumpără de la membrii Divanului. Ispravnicii sunt despoși în iurisdicțiunea lor. Ei iau fără rușine sau interes, de la ori-care țeran, scule, vite, bani, ori-ce

«ar avea. Fie-care familie e datore a plăti la Divană o capitațiune óre-care : Ispravniculă o dubleză, o împătresce, o în-decesce, fără să fie autorisată prin vre-o lege sau ordină, și împarte suma acésta cu membrii Divanului. Daca țóranulă cuteză a se opune la aceste essacțiuni, sau a se plânge, este întemnițată, despoiată, bătută și torturată cu casne alese, în care adese-oră móre, sau prin o rafinare de cruțime a sbiriloră loră, vede torturându înainte-ă pe soția și pe copiii săi... Postulă unuă Ispravnică aduce până la 8000 galbenă venită pe ană.

«Capulă poliției din Bucurescă se numesce Agă. Elă este câte o dată protectorulă hoșiloră, găsduitorulă furturiloră, și aceste oneste funcțiuni îi aducă câte 15—20 miă galbenă pe ană.

Spatarulă întreține o miliție de Arnăuți spre a urmări și a prinde pe tâlharii ce bată drumurile și padurile : Arnăuții înse sunt cei cară fură și ucidă, și împartă adese-oră veniturile loră cu Spatarulu. In anii bună. folosele sale se socotescă la 15 miă galbenă.

In fine Divanulu, compusă dintr-ună mare Vistieră tesaurariu care este primulă membru, și de trei sau patru consilieri, primesce săișă o retribuțiune de la fie-care împiegată, și ast-felă își face ună venită de la 30 la 40 miă de galbenă. Se înțelege că acestă funcțiune este lorte cautată...»

Va fi exagerată póte Comitele Langeron aceste lucruri și fapte, fiindă-ca in adevără elă vedea forte răă societatea bucuresscna. Elă in toți boierii vedea trădătorii și omenă vinduți Turciloră. Dar până la o desmințire seriósă a acușăuniloră lui, multe trebuie se le și credemă, fiindă forte probabile mai alesu pe timpulă acela, când moravurile erau lăsate in voia instincteloră, neînfrenate nici de legă nici de educațiune. Acestă amă constatată prin ună documentă olografă și autentică ce amă vețută într-unulă din dossarele ce amă avută sub ochă. Către capetulu anulu 1808. o cetă de boieri rădica o doleanța teribilă denunțându, in 22 de punturi, o serie de abu-

surî ne mai pomenite, comise de Banul Filipescu cu coteria sa, cât a administrat țera, cerându ca să se tragă la răspundere acești ómenî cari au abusat de puterea ce li s'a fost datu pe mână. Subscrisă de Banul Manolaki Krețulescu, Banul Cost. Ghica, Vornicul Grig. Ghica (care la 1822 a ajuns domn), Vornicul Constantin Bălăcenu, Vistierul Const. Varlamu, Logofetulu C. Samurcaș, Logofetulu Ioan Comănenu și Vornicul Manolaki, acea doleanță trebuie să fi făcutu efectulu său ; căci după aceea Banul Filipescu a fostu, nu numai înălăturat de la putere, dar chiar essilat împreună cu familia sa la Ecaterinoslav. în Russia, 180 verste dincolo de Odessa, Essilulu său însu se vede că n'a fostu essecutat cu urgie căzăcescă, fiindu-că a fostu tolerat să-și facă preparativele mai multe zile, iar avușile lui mișcătore să și-le iea cu sine încercându le în 40 care mari. După doleanța mai susu citată, se vede că abuserile au fostu enorme : provisionarea armatei cu grâne, vite, transporturi, fênuri, cherestele, lemne, recuisiționate în țeră cu modulul celu mai brutalu, a datu prilejulu de unu trafic scandalosu între generálîi ruși și funcționariî guvernulu inaugurat de Filipescu, aleși toți în genere dintre omenii fără valore, fără cunoscințe, fără patriotismu, fără onore, fără merite. De la cei mai sêraci se recuisiționa totu ce se gășia, iar cei mai cu dare de mână cumpêrau scutirea prin mită. Baniî cari veniau de la împêrăție, în locu să ajungă la țeranî spre plata furniturilor ce dedeseră, se duceau de umpleau pungile lui Filipescu și acolițiloru săi ; țeranulu când era chemat să-și primescă plata, dacă primia o rublă, adevêria că a primitu dece, mulțămitu că a pututu pune mâna pe una. Greutățile îndurate de populațione au fostu atât de apêsătore, essacțiunile atât de strivitoare, în cât la finele anulu 1809 s'a constatat că în cursu de doui ani precedenți populaționea s'a impuținat cu dece mii de familii ! Cine scie căi au murit de fome și de epidemii ! Cine scie căi și-au luat lumea în capu și s'au espatriat pentru ca să împopuleze puștiurile de peste Nistru sau văile Serbiei și Bulgariei !

În dosarele ce le-amă avuț înaintă-mă, n'amă văduț lucră-rile relative la condamnăiunea lui Filipescu : probabilă că aceste se vor fi aflăncă în alte dosare pe cari nu le amă nimeritū saă că nu le amă putuț citi fiindă scrise russesce. Nu e însă măi puțină adevărată că, cu tōtă protecțiunea ocultă ce o că-păta Banulă Filipescu prin influențele lui Miloradovică, o anchetă mare s'a deschisă, și greutatea acusațiuniloră apăsa asupra colegiloră și afdațiloră săi. Generalulă Cușnicov, numitū ca Președinte al guvernulă ambeloră țeri după recomandațiunea lui Prozorovski, pōte că ar fi datū essemplu de severitate, dacă boțeriă acusați n'ar fi alergatū la mijloculă corupțiunăi. De aceea ancheta a tărăgăitū multū, și stăruințe aū fostū se vede fōrte puternice pentru ca să se facă lucrurile mușama, ca să nu ajungă de rușine atăți boțeri mară ai țerei, supuindu-se la responderă saă pedepse pentru nevrednicăele lor fapte. Chiar Divanulă, primentū în urma lui Filipescu, intervine către Cușnicov (1) arătândū că cei puși sub anchetă propunū a da de bună voia loră 120 mii taleri, număi să înceteze urmărirea ce este asupra loră, de și se sciū inocenți. Divanulă opinăză a se primi oferta acăsta, sub motivū că ar fi și de mare înlesnire pentru Visterie, care atuncea se afla sleită de resurse. Comissarulă russescū multū timpū hesită : calcula pōte că era prea mică suma pentru nisce boțeri așa de mară, ca să se plătescă cu atăta de mișeliă așa de mară. Acăsta s'a și vederatū, eăci peste cât-va timpū primindū o suplică subscrisă de cei inculpați, (Paharnicul Scarlatū Mihălescu, Mihalaki Filipescu, Costaki Grădiștenu, Costaki Ștefănescu, Grigori Grădișteu, Ion Cocorăscu, Velcea Pitarulă, Constantină Brăiloiu, Pană Costescu, și alți două ale căroră semnături sunt nediscifrabile), prin care propunū a răspunde 150 mii de taleri, Comissarulă russescū pare că a concesū, fiindă-că de desubtulă semnăturiloră din petițiune se vede declarațiunea

(1) Dosarulă 1536, pag. 418 și 487 din 1810.

luî Constantin Varlam (1), care era Vistierî şi Vice-preşedinte al Divanului, că garantésă elî pentru răspunderea banilorî.

În Moldova mai aceleaşi c-sacţiuni. mai aceleaşi miserîi.

Intr'unî dossarî amu găsitî o scrisóre adresatî Ministrului afacerilorî străi e din Petersburgî de catre Consululu rusescî din Francfortî numitu Betman, din 23 Iulie 1808, care probabilî a fostî trînisu în misiune la Iaşi. Acesta pare a denunţa prósia purtare a Comissarului General-maiorî Cuşnicov ; pe acesta îl acusa ca a datu ţera pe mana a doui boierî prea puţinî oneşî şi prea puţinî popularî în ţera. Despre Iordaki Balşî, dice că *ne songe qu'à grossir ses finances et à faire sentir aux autres le poids de son autorite. Son systeme fixe est guidé par des impulsions fortuites ; il se determine tantot pour, tantot contre une chose : il prive de leurs emplois tous ceux qui ne se montrent assez dociles à ses vœux.* Iar despre Rosnovanu, că : *est unu omu fara nici o influenţa morală, fără patriotismu, furu energie.* obiect du mepris et de la haine de ses compatriotes, et n'est accessible qu'à l'interet. Mir de Balsche parait ne s'être choisi ce collègue que pour mieux humilier les Boyards, qui connaissant sa nulite s'indignent de se voir maitrisés par lui. Pour se mieux assurer de la faveur du Général et empêcher leurs compatriotes de faire parvenir leurs plaintes jusqu'à lui, Messieurs de Balsche et Rosnovano ont eu la precaution de placer auprès du Général un certain Matei Crupenski, jeune homme sans talent, sans connaissances, sans autre merite que celui de denigrer avec art les Boyards les plus respectables. Între vexaţiunile comise de acestî boierî, se aduce ca esemplu unî traficî meşteşugitu cu aprecierea monetelorî rusescî. La intrarea trupelorî rusesce în Moldova, cursulî rublelorî se fixase la 105 parale. D. Balşu şi demnulî

(1) Acestu C. Varlam, grecu de origine, dupa ce a servitî mai multu timpî în armata rusescă încă sub Ecaterina, în timpulî răşoiului din 1790 a ramasu în Bucurescî, unde s'a şi însuratî. În epoca de care ne ocupămî, elî se bucura de o mare consideraţiune în faţa cu Ruşîi, cacl era pîvîtu ca Rusî.

sëu colegü găsescü ocaziune së se îmbogățescă : reușescü a face ca acéslă monetă së nu iasă peste hotarele Moldovei. In curëndü apoi rublele disparü, și pe când tótă lumea se perde in conjecture pentru răritulü numerariuluï, Balșü și Rosnovanul adună in secretü pe tóte cele ce sunt in circulațiune. Apoi se plângü chiar ei de disparițiunea numerariuluï, arală necesitatea de a urca prețulu rublelorü și determică pe Generalü a le fixa la 120 parale una. Sume enorme, prin acesta, s'aü vërsatü in lăđile lor private, dar blăstemulü publiculuï apasă asupra lorü... «telles sont les deux personnes actuellement placées au timon des affaires de la Moldavie. et que M-r Couschnicov préfère à tant d'autres Boyards d'une probité reconnue ..»

Destrăbălarea administrațiunii, era naturalü ca së aducă după sine, ca tot-d'auna, și ca ori unde, și destrăbălarea moravurilorü. Sentimentele cele frumoșe, de virtute saü de morală, nu încălđiau inimele societății. Par ecă și sentimentele pietății religioșe dispăruseră. In adevëru nicü biserica nu mai inspira respectü. In Muntenia, clerulü pare că se afla intr'o decadentă lamentabilă. Mitropolitulü din Bucureșci, care presida câte o dată Divanulü, venia adese-orü intr'o stare de beție greșoșă. Spre a-și satisface poștele cele desfrödate, elü preoțiia pe ori ce țëranü ignorantü pentru o plată de trei saü patru galbeni. Intr'unü anü elü a preoșitü (după afirmațiunea luï Langeron) peste patru mii de țërani proști, cari alergău ca së-și pue potcapnlu pentru ca, sub elü, së scape de dărü și de recuisitiuni. In Moldova, unde Mitropolitulü Veniaminü se retrăsese la o mănăstire, iar mitropoliia era cărmuită de unü Erarhü adusü de Rușü, clerulü nu mai avea nicü unü prestigiu, nicü o influența morală. Boierii bëtëranü, mai alesü cei de starea întöia, consideraü instrucțiunea ca lucru de prisosü pentru fii lorü (1). Pușini din bëtëranü cugeta ca së îndrumeze pe fii lorü

(1) Tatălü meü imi spunea că intr'o Duminecă, pe la 1814, ducëndu-se, după obicei, la Mitropolitulü ca se-l sărute mâna, a veđutü pe bëtëranulü lordaki Rosnovanu, care l-a prezentatü pe unulu din fii sëi, de curëndu întorsu de la Paris, unde a fostü șëđutü șëse ani Mitropolitulu l'a in

spre ocupațiunii serioase ; pînă atuncia îi învățase grecesce, spre a fi bine văduți de Domniî greci ; acuma, îi puneau să învețe rusesce spre a se înțelege cu Rușiî. Cât despre cultura inimiei, nici o preocupățiune : tinerimea se lua după esemplele ce vedeau la bătrâni sau după instinctele naturale. A ajunge la funcțiunii, a face avere cu orî-ce mijloc, a-și satisface poftetele și vanitatea : etă idealului care se urmărea pe atuncia !

O asemenea stare psihologică nu putea de cât se stimuleze instintele cele rele. Ceî ce nu puteau ajunge la funcțiunii, neposedendă sentimente de datorii morale nici aplecări spre muncă onestă, alergau la mijlocele cele violente : la înșelăciune, la răpire, în fine chiar la crime. Făcătorii de rele, organizați în bande, au începută a rădica capetele în mai multe părți, oprindă călătorii pe drumurile mari, călcândă case, prădândă și omorândă pe ceî ce li se opuneau (1). Asemenea bande cutierau mai cu sînă Moldova ; căci Muntenia fiindă ocupată de corpuri de ostiri mai compacte și aflându-se îndestulă prădată și de Turci, și de Ruși și de boierî, hoșii nu mai găsiau prade. Generalulă Cușnicov, Președintele guvernului ambeloră Principate, cerea cu stăruință, și chiar cu amenințări, Divanulă ca să ȳea măsuri pentru prinderea hoșiloră, fiind-că și convoiurile militare se vedeau adese-orî amenințate. Nu era însă ușoră a essecuta ună asemenea ordină. Bandele erau organizate de capi temerari și inteligenți ; ele aveau ramificațiunii chiar prin orașe, și încă printre clasele de susă ale societății. Apoi impunitatea loră era asigurată și de împrejurări diferite :

trebată ce-a învățată pe acolo ? dar pe 'când junele nu scia cum s'o încurce, tatălă s'eu îl scose din perplexitate răspondendă în loculă lui : A învățată a vorbi franțuzesce. — Numai a vorbi ? — Ce trebuie mai multă ? Rosnovanu n'are nevoie d'a învăța carte : avemă logofeți cari să ne citească și să ne scrie ce ne trebuie. — Să vē trăesca ! țise suspinândă Mitropolitulă. — Peste o lună, iarăși într'o altă Duminecă, a venită Rosnovanu cu fiulă s'eu, denunțându-lă că s'a păgănită, că nu va să scie nici de biserică, nici de posturi, nici de sfinți, și rugându-se ca să-l citească molitvele Săniului Vasile ! *O tempora !*

(1) Dos. No. 1306 din 1809 și No. 1627 din 1810.

întâiu că guvernele locale erau slabe și nu dispuneaă de o poliție bine organizată sau de o putere armată care să urmărească asemenea bandiți; puținele forțe de care dispuneaă abia ajungeăă că să esecute împlinirea dărilor și recuiziționarea proviziunilor pentru armata rusească; — al doilea, pentru că hoții n'aveau dificultate de a găsi adăposte și gasde; țeranii, săracii și sărăciții de escațiunile celor de sus, le ofereau ospitalitate bucuroși, fiindcă le făcea și lor parte din prădile ce dobândeau. Din câte-va dosare ce mi au venit sub ochi, am putut vedea că capii de bandiți cari s'au făcut mai îngrozitori erau: un Ilie Catargiu, fiu de boier vechi din Moldova, — un Constantin Cantacuzino, fiul Serdarului Ilie Canta (1), cunoscut mai bine sub numele de feciorul Românei, — un Stefan Bujor, originar de pe lângă Nistru din sudul Bassarabiei, ajuns legendar prin cântecele populare, — un Bănuț, care pare a fi originariu din Transilvania, — un Copuzu, originariu din Albania, și alții. Boierii cari îmbrășaseră meseria de tâlhari, pe la moșiile lor aveau lucrurile organizate anume pentru întreprinderi criminale. Oamenii lor atrăgeau pe negușitorii trecători sprindu-le că la curte sunt primiți și bine ospetați ori-cari călători; acolo, dacă se vedea că au bani, erau omorâți și mistuiți prin pumnișe și prin tufșurile de prin grădini. Femei și fete violat sub ochii soților și ai părinților, legați mai întâi și apoi uciși, și alte de asemenea crime înfiorătoare, se făceau eu cel mai mare sânge rece, fără a cauza antorilor lor nici măcar insomnie. Lucru mai curios: că în asemenea crime se amestecau și muierile. Mama lui Cantacuzino, prenumită *Româncea* (după moșia *Români*), cocónă mare, care de la moșia ei se ducea la Roman, la visite, însoțită tot-d'una de un taraf de lăutari și de două-spre deuce Arnăuți călări, lua parte activă la crimele fiului său.

În cele din urmă, cu ajutorul Cazacilor, organizându-se

(1) Despre acesta, Comitele Langeron dice că ceea ce l'a făcut ca să se aventureze la asemenea fapte a fost disperarea în care l'a adus soția sa dându-se în relațiunile de desfrânare cu generalii ruși.

*

potere serioase, se prinseră cea mai mare parte din hoții. Președintele Cușnicov voia ca prin essecuțiunii sumarie să scape țera de făcători de rele, și cerea informațiuni despre serviciile gelașiloră, sau carnicilor. Divanul Moldovei răspundea (1) că «asemenea serviciu nu esista. nici a esistatū vre-o dată în țără, fiindū-că nimeni nu sufere să aibă asemenea *epanghelma* (profesiune) și că pedépsa cu mórte, când este trebuință, se esecută de către tâlhariī ce sunt în temniță.»

Tâlhariī, pentru însemnătatea numelui ce purtaū capiī lorū și a crimelorū ce făptuiseră, n'aū fostū essecutați în modū sumariū, ci aū fostū judecați după legile țereī. Amū vădūtū sentințele lorū, figurândū în dosare separate ; mī-a părutū răū că nu le-amū pututū citi în tótă întinderea lorū, timpulū neertându-mē ca să staū mai multū în Kișinēū ; imī facū datoria însă a ruga pe cei ce ar voi să-și dea ostenēla ca să mērgă pe urmele mele, ca să tragă chiar copiī de pe ele, fiindū-că din coprinsulū lorū s'ar putea căpēta materiale însemnate pentru istoria aceī epoci (2). Departamentulū trebilor criminale în majoritate a osânditū pe toți tâlhariī la mórte. A fostū însă, se vede, și o minoritate cu opiniuni mai clemente pentru Catargiu și Canta. Părerea minoritășii nu s'a trecutū în textulū sentinței, ci într'unū raportū separatū, adressatū Președintelui Cușnicov, în care parū a voi să justifice indulgența lorū pe mai multe considerante și mai alesū pe sburdălnicia tinerețelorū celorū douī fiī de boierī. Comissarulū russescū însă a confirmatū opiniunea majoritășii. La 28 Iunie 1810 s'a decapitatū Canta, iar la 20 Septembrie Ilie Catargiu, pe dealulū Copoului. Topuzu (3), Bujorū și ceī-l'ați tovarășī ai lorū, aū fostū spânđurați : singurū *Bănuculū*, în ajunulū essecuțiunii a muritū în temniță. Essecuțiunile s'aū urmatū în asistența comandantului russescū, Pod-Polcovniculū Tihanofski, a Polițmaistrului Cava-

(1) La 1809, Maiū 20.

(2) Dos. No. 1231 din 1809 și 2072 din 1710.

(3) Dos. No. 2742 din 1811.

leru Dicescu, a Agăi de orașu (1), a Hatnănului țerei (2), a Vorniculu de Aproz (3) și a Armașulu celui mare. Modulă essecuțiunilor s'a făcutu conformu cu prescripțiunile sentinței Divanulu, care spune că Boieriloru, după vechiulu obiceiu, se li se taie capetele (4), iar proștilor se li se curme vieța prin stréngu. O-dată cu sentința dată pentru Canta, s'a condamnatu și Serdăreșa Ilinca, muma lu, la încarcerare perpetuă (5) în Monastirea Agapia. Averile lor se s'au decisu se se vindă ca se se potă despăgubi cei ce au fostu jefuiți, iar ce va rămănea se se dea la moștenitorii legitimi ai familiei.

Amă mai frunzăritu unu dosaru cu corespondențe relative la jefuirile făcute de incursiunile bandelor lu Pasvantoglu, înainte de venirea Rușilor. Unu comerciantu din Craiova numitu Atanasievici, — probabilu Sêrbu sau Bulgar, favorisatu de Guvernulu rusescu, — cerea nisce despăgubiri enorme de la Episcopulu de Argeșu Ioil, de la Banulu Radu Golescu și de la Vorniculu Stefan Văcărescu. N'amă pututu însă înțelege soluțiunea ce se va fi datu în cauza acêsta: amă vădutu numai plângerile acestora că nu sunt culpabili (6).

Aceste sunt notițele ce mî-amă pututu însemna în cele două zile cât împrejurările mî-au permis ca se sta în Kișineu. Le-amă spicuitu numai din lectura testurilor române și franceze ce le amă găsitu în dossare. De testulu actelor scrise în

(1) Iordaki Balșu.

(2) Scarlat Ghica.

(3) Alecu Mavrocordat.

(4) Tatălă meu, care a vădutu cu ochii aceste esecutiuni, la care a asistat mai totă populațiunea Ieșenă, îmi spunea că călăulu care a fostu pus ca se taie capulu lu Canta a trebuit se-l lovască de trei ori până se-lu desfacă de corp, ceea ce a produsu mare înfiorare spectatorilor.

(5) Incarcerarea s'a esecutată la 18 Maiu 1810. După plecarea Rușilor și venirea lu Vodă Calimach, se vede că a fostu grațiată și s'a bucurat de moșia sa Români, care pe urmă ajungându prin succesiune la o fiică a sa, acêsta a donat'o Spitalulu Sântulu Spiridon.

(6) No. 1536, dia an. 1810.

russesce nu m'amă pututŭ folosi, fiindŭ-că nu cunoscŭ acestă limbă. Archiva acesta, incepe de la anulŭ 1808, fiindŭ-că numai atuncea Cabinetulu rusescŭ a gasitu cu cale a organisa unŭ guvernŭ sub auspiciile sale în Principate. In ceŭ întâi doŭ ani, 1806 și 1807, țerile s'aŭ guvernatu în modŭ anormalŭ prin Caimacamii Domnilorŭ greci pe cari avea de gândŭ Russia se-ŭ pue pe tronuri, saŭ mai bine ȕisŭ prin comandantii armatelorŭ sale. Dossarele acestea, (care pote ar fi trebuitŭ se remană acolo unde s'aŭ formatŭ, pentru cuvântulŭ că cancelariile în care ele s'aŭ lucratŭ aŭ fostŭ remunerate cu spe-sele țerei), se urca, pare-mi-se, la numerulŭ de treŭ miŭ (1). Nu sciŭ daca guvernulu rusescu, saŭ înveșăilorŭ ruși, le mai pote servi la ceva acesta archiva; cacŭ, daca este de domeniulŭ istoriei, apoi nu istoriei rusesce ci istoriei României îi pote face ceva serviciŭ. In acestă arhivă nu se potŭ găsi urme despre faptele militare ale armatei rusesce, pe când noi amŭ putea urmari multe detalurŭ asupra omenilorŭ și faptelorŭ administrațiunii în cursulŭ acelorŭ șese ani; lucrurŭ ce ne-ar fi de însemnată utilitate, fiindŭ-că noi, neavendŭ dossare și archive formate pe atuncea, o mulțime de fapte rēmănŭ nesciute pentru posteritate și pentru generațiunea de astă-ȕi. Ar merita deci, ca guvernulŭ nostru să intervie pe cale diplomatică a revendica acea archivă, — saŭ, daca nu va putea reuși la acesta, se facă sacrificiulŭ a trimite o misiune care se o studieze și se scôtă copii de pe actele de valoare istorică; și acesta s'o faca cât mai curândŭ, pre cât încă mai trăescŭ bătrânŭ cari sciŭ să citescă și să decopieze scriptele cu litere cirilice, cu cari sunt scrise dossarele menționate.

1887 Noembre.

(1) Amŭ avutu sub ochŭ unulŭ cu No. 2742.

FRATII CUCIUC

FRAȚII CUCIUC

I.

O VECHIE ISTORIE.

Încă din secolul trecut, până aproape de al nostru, comerțul de cherestele în Moldova se făcea prin Turci. Aceștia nu așteptau ca lemnăria de brad să se coboare la Dunăre pentru ca de acolo să o ducă mai departe, ci se urcau până în crierii munților pentru acastă întreprindere. Prin satele cele mai înfundate se vedeau Turcii mișunându și târguindu-se, aci cu proprietarii pentru ca să cumpere brazi, aci cu țerani pentru ca să facă catarturi, grinzi și scânduri, aci cu plutașii pentru ca să le ducă până la gurile Dunării, și mai departe. Unii din Turci atât de multă petreceau prin Moldova, că în unele localități erau cunoscuți și de copii : vorbeau românesce foarte bine și se însinuau atât de bine printre creștinii, în călă adesea se încumătria cu ei, botezându și cununându pe hăeții și fetele clienților lor. Aceste relații de intimitate adeseori serviau spre bine: căci dacă se întâmpla vre-o turburare care aducea invasiunea turcilor, neguțitorii turci se făceau protectorii clienților lor, și în multe ocaziuni și casuri îi scăpau de asupra și nevoi.

În partea de sus a Moldovei, până a nu se răpi Bucovina de către Austria, era pe Valea Câmpulungului de mai mulți ani cunoscut un neguțător numit Ali Efendi, care se credea că este reprezentant al unei bogate tovărășii de capitaliști, fiindu-că avea bani mulți și făcea un comerț foarte însemnat. Acest Turc era un om foarte bun : punga lui era totu-d'anna deschisă pentru ca să ajute pe cei nevoieși, pen-

tru ca să facă orî-ce bine; de aceea elu se bucura de o mare considerațiune între toți locuitorii de pe acolo. Afară de bunătățile ce le făcea, Ali mai avea și darul înțelepciunii: totă lumea alerga și se consulta cu dînsul; lóte certele și gâlcevele elu le împăca cu unu dreptu judecătoru; toți ascultați și se supuneau sfaturiloru lui, pe carî le considerați ca eșite din gura unu sfântu.

De două orî pe anu, Ali Efendi se ducea la Stambul pentru afacerile lui; și totu-d'auna când se întorcea, aducea unu caru încărcatu cu lucruri mărunte: cercei, mărgelile, săpunuri, testemele, fesuri, papuci, miróse, și altele, pentru ca să dăruiască la copiii și nevestele numeroșiloru lui clienți, carî când ilu vedeau că se apropie de casa loru, nu sciau cum să-l primescă și să-lu ospeteze mai cu căldură.

De mai bine de două-șeci de ani, Ali petrecea la Câmpulungu, veneratu și iubitú de toți ce-l cunosceau, atatu de locuitorii din partea Moldovei câtú și de cei din Ardeal, până pe la cetatea Bistriței. Elu vorbea atatu de bine românesce, în câtú daca cealmaoa de pe capu, pistolele de la brâu și șalvariile ce-l largi, nu-lu aratau turcu, lumea l'arú fi luatú drept moldovenú neaoșu; l'arú fi luatú chiar dreptú creștinu, fiinducă de și nu ținea posturile și nu se închina la sfinți, se purta însă foarte crescinesce, și vorbea totu-d'auna cu sentințe religioase carî mai curându păreú a fi luate din Evanghelie de câtú din Coran; pe lângă acestea, despre Christosu vorbea cu mare respectú, șicîndú că a fostú unu mare proorocu și că Mahometú a fostú uceniculú său.

Intorcendu-se odată de la Stambul, Ali se opri la Tulcea și de acolo se pogora la Babadagh, pentru ca se vadă pe unu vechiu capi-țoldășu alú său, (camaradú) Iusuf-Halil, cu care se cunoscea din copilărie și cu care mulți ani a fostú trăitú ca cu unu frate în Asia mică. Cu două-șeci de ani în urmă, când se despărțise de acestú amicú spre a veni și a se aședa în Moldova, fiinducă nu putea lna pe sine nici una din cele două cadane ce le avea, pe una o vîndu în lórgulú Robiloru după cum era datina pe atunci, iar pe a doua, care era mai

favorită, o dăruit amicului său Iusuf-Halil, ca suvenir de neuitare. Când ajunsese la casa acestuia în Babadagh, Ali se vede întâmpinat de o femeie care îi spune că Iusuf de zece zile a murit, și în care recunoșce pe vechea lui cadână, numită Ghiusel, acum betrana și sbârcită. Acesta îi spune plângându că a rămas în mare miserie, cu patru copii de gătit, fără nici o protecțiune, fără nici o avere: căci băiatul cel mare, de și avea acuma opt-spre-zece ani, totuși cu meseria lui puțin productivă nu putea să o susțină și pe ea și pe cele trei fete mai mici ce le avea. Atuncea ea îi spuse confidențial că copilul cel mare nu este al lui Iusuf, fiindcă ea fusese însărcinată când Ali a dăruit o amicului său. Drept probă de convingere, ea îi recomandă să observe la băeții o alunică mare pe țiga stîngă, întocmai ca a lui Ali.

Ali plânse despre pierderea bunului său amic, dar confidențele Ghiuzelei îi causeră nise emoțiuni neînțelese, pe care abia le putu stăpâni. După câte-va minute de cugetare, el o întrebă: «Spus'ăi lui Iusuf acesta? Credu'te-ai el? Ce ț-a spus?»

— Eram datore să-ți spun. Nu putea să nu mă credă, dacă tu i-ai spus că nu cunoscusem alt bărbat de cât tu pe tine. Băeții nu știe nimica, fiindcă Iusuf așa a ordonat.

— Unde sunt copiii?

— Băeții este dus în țirg. Fetele le vei vedea. Mă duc să le aduc.

Câte trele fetele, una de 14, a doua de 13 și a treia de doi-spre-zece ani, fură aduse înaintea lui Ali, care le sărută și le bine-cuvîntă. Nu târziu veni și Osman, căruia Ali îi spuse că maica sa, cu fetele, trebuie să se traga la Stambul pe lângă rudele lui, iar ca el are să-l însoțescă la Moldova, unde de va fi cuminte, va ajunge bine.

A doua zi casa lui Iusuf fu vîndută. Cadăna cu fetele ei se urcă spre Tulcea: de acolo se coborîră la Ismail, iar peste două zile, urcându-se pe o corabie ce pleca, se duse la Stambul, recomandată rudelor lui Ali.

Ali plecă spre Câmpulungă cu tînărul Osman, care părea plină de fericire că și-a găsit ună altă doilea părinte.

Osman avea o figură cu trăsuri regulate de acelea cari numai în Orient se potă întâlni : obrazulă ovală, pelița albă, sprâncenele negre apröpe îmbinate, ochii mari negri și scânteioși, nasulă prelungă și frumosă determinată, mustățile lui puțină mai gröse de cătu sprâncenele abia copăreau cea mai frumoasă gură ce se pöte închipui. Înaltă de talie și bine făcută, s'ară fi putută dice că e creatura cea mai perfectă, dacă n'ară fi avută o nenorocită infirmitate : avea sërmanulă ună picioră mai scurtă de cătu celă-alaltă. când umbla mergea șchiopătândă. și de aceea ilă supranumiră, după obiceiulă ce aă Turciă, *Cuciuc*, care însemneză *schiop*; acestă epitetă, devenită prenume, ilă purtă nu numai el cătu trăi, dar și după mörte familia lui. Din când în când, ilă vomă numi și noi așa.

Cuciuc, pe lângă calitățile fizice arătate mai susă, avea și calități intelectuale : era lörte deșteptă, dulce și simpatică ; avea o memorie extraordinară. cu ajutorulă căreia în forte scurtă timpă a învățată a vorbi romănescă perfectă, a cunosce nu mele și familiile tuturoră cliențiloră patronulă seă, precum și numirile localitățiloră pe unde avea afaceri și relațiună comerciale.

Ali, care apropia etatea de șese-decă de ană, începuse a simți acuma necesitate de ună ajutoriă; și în curăndă vedă cu plăcere că Cuciuc era celă mai bună ce putea găsi. De aceea ilă recomanda în tóte părțile nu numai ca omulă seă de încredere dar chiar ca fiulă de sufleț ; apoi nu cruța nici o cheltuélă spre a-lă îmbrăca tot-d'auna cu hainele cele mai frumoșe, de a-lă căpătu cu armele cele mai luxoșe și de a-lă face să călărescă pe caă de Missir de ceă mai bună, și pe șele îmbrăcate cu postavă stacojiă. cusute cu firă de argintă saă de aură.

Dotată cu asemenea calități, Cuciuc ajunsese la o reputatiune periculosă. Tóte fetele și nevestele tinere de prin prejură căutaă care de care să-lă atragă în undițele loră. Printre cele

mai frumoase elu făcea neîndurate cuceriri, și în urma lui, în toate părțile, lăsa lacrimi și suspine de dor. Câte odată se vedeu chiar scene scandalose : câte trei patru neveste, dintre favoritele lui amante, se certau și se luaă la bătaie cu așa înverșunare, în câtă bărbații lor le consideraă ca nebune, le legaă și le ducă la biserică la popa ca să le citească molitvele sântului Vasile. Cu bărbații amanteloră lui însă, Cuciuc era așa de bine împrietenit, în câtă ei juraă că elă este celă mai de trebă băetă, celă mai cum se cade negușitoră.

Dar aceste mici pécate n'ară fi fostă nimica și ară fi trecută nebagate în sémă, dacă Cuciuc nu s'ară fi întinsă mai departe cu cuceririle lui sentimentale. Intr'o sərbătore ducându-se împreună cu Ali Efendi ca să privescă la horă, și punându-se a vorbi cu preotulă satulă care venise acolo cu familia, a fostă vędută de preotésa, care îndată s'a simșită săgetată la inimă de dragostea lui, pe când elă se uita mai cu dragă la fata preotesei, care era lângă dēnsa; și-apoi când draculă își bagă cōda în casa popii, posnele se facă cu mare ușurință. O babă fără dinți a doua di veni la Cuciuc și-lă pofti la preotă, cu cuvētă că are să-i spue ceva. Cuciuc se duce. Preotésa îi spune că preotulă e dusă la satulă vecină, dar că ea scie pentru ce l'a chemată. Pe când însă aștepta ca să-i spue cauza, tēnerulă Cuciuca fu luată cu assaltă de brațele preotesi cēi frumoșe, care nici nu calcula imensitatea pécatalui ce comitea cu ună nebotezată, păgānă fără de lege. Junele turcū însă, departe de a cugeta la pécatală ce a făcută cu o ghiaură, de care, chiar creștină de era, nu trebuia să se atingă, dar clocia în mintea lui ună cugetă și mai nelegiuită : cum să facă ca să possedeze pe fata preotesei, care, fiindă-că nu avea de câtă cincispre dece ani și era multă mai bălaie de câtă mumă-sa, credea elă că trebuie să fie multă mai drăgăstósă și mai bună de iubită. Decī chibzuindu-se amānduoī cum să facă, ea, pentru ca să pótă aduce pe Cuciuc mai desă prin casă, iar elă, pentru ca să se pótă apropia de fată, aū venită la ideea ca Turculă să se arate către Popa că voesce să se boteze, și prin urmare că doresce a învăța carte romā-

nescă și a se catechisi. Găsindă această nemerită idee, se felicitară unul pe altul plin de fericire, iar preotésa, după ce-lă ospetă cu ce avea mai bun de mâncare și de bătură, după ce-lă mai gratifică cu câte-va îmbrățișeri căldurose, îi permise a-și încinge brăul (pe care-lă scosese spre a se face mai comod) și a-și pune în seleafă pistótele și iataganul, după care îi dăse ună dușosă *drumă bună*, cu promissiune ca a doua și să vie spre a se presenta la Popă.

Stratagema reuși. Sub motiv de catechisire, junele turc se ducea mai în toate Țilele în casa Popei. Când era Popa acasă, elă lua lecțiunii de religiunea creștină ; când era numai preotésa, lua lecțiunii de dragoste. Iar vechile lui amante, vădândă că elă nu le mai viziteză, aă începută a trage bănueli grele asupra vizitelor de la Popa, și chiar a murmura de ne-cază. Nu sciaă însă anume pe cine să-și descarce veninul ; și făcêu felurite conjecture. — Să fie ore cu muma ? Se pôte : ea are aprópe trei-șeci și doi de ani ; apoi e ținută bine ca oră ce preutésă, și traiulă bună o arată totă tineră, rumenă și frumósă. Dar oră-cum, la draculă ! e preotésă, femeie de omă sfințită ; cum s'ară spurca cu ună nelegiuită ? — Să fie cu fata ? Se pôte : ea este de măritată, nu mai e copilă ; apoi e și frumósă. Dar ore părinții cum ară închide ochii la asemenea posnă ? elă nu este creștină pentru ca să pótă, la adecă, să o ăa în căsătorie. — Din cauza unoră zăpăcele ca acestea, rival-le nu cutezaă să vorbescă tare, mai alesă că era vorba despre casa Popei ; și Popa pe atunci avea mare putere : pe clevetitoră, pe bârftitoră, mai alesă pe cei ce se atingêu de cele sfinte, îi pune la greă canonă : la mătăniă lungă și multe, la postă și chiar la jugă, în față cu pridvorulă bisericei, în sərbătorile cele mai mari.

Ilenuța, fata Popei, era o blondă de o frumusețe ideală. Nu avea mai multă de cincispre-dece ani, dar era așa de naltă, voinică și desvóltată, în câtă ară fi putută oră-cine să-ă dea optă-spre-dece și chiar două-șeci de ani. Cu totă inocența ei, ea la începută avea o ușoră indoelă despre slăbiciunea mă-sei pentru Osman. Dar când i s'a spusă că elă are de gândă

să se creștinească, că învață de la Părintele carte, și că se pregătește pentru botez, i s'a rădăcat de pe inimă orî-ce bănuelă; i se părea că în acest tînăr vede un ōnger care se gătește să sbore cātre împărăția cerurilor, ca pāzitor al tronului lui Dumnezeu. De aceea din cānd în cānd se uita la el cu o inimă incāntată și plină de adorațiune. Osman fixānd'o adese-orî cu ochii, părea că i se infige în inimă; de aceea el, cānd pleca de la casa Popei, gāsia pe un rēslog de lāngă portița o floricea pe care ea o purtase la tāmplă, și luānd'o, pleca cu ea, și o tot mirosia pānă se usca. Osman, oferind adese-orî preotesei mārunțișuri și cosmeticuri de Țarigrad, acēta împārtășia și pe Ilenuța, care le savura cu o plăcere nespūsă sciind cā era de la el.

Atāt este de adevērat cā dracul cānd se bagă în casa Popei face posnele cele mai bōcāne, în cāt Ilenuța perđēndu-și mintea dupē Osman, a gāsit mijlocul sē-lu aducă nōptea în camera ei pe ferēstră, pentru ca sē-ī pōtă spune cā-lu iubesc, cā-lu adorēză și cā nu pōte trāi de cāt pentru el. E de prisos a mai spune cā Osman, din partea sa, nu s'a arātat mai puțin simțitor, și în curānd s'a incređințat cā fata Popei e cea mai plăcută bucățică ce a gustat în viața lui.

Intr'o ȓi, Osman vine la Popa, fōrte turburat și supērat. Intrebat de cauza acestei supērări, el spune cā Ali-Efendi a primit tescherea de la Stambul, chiar de la Vizirul, ca pānă în trei luni sē se tragă în cetățile turcescī despre Nistru sau Dunāre, fiind cā împărăția este amenințată de rēsboi din partea Nemților, și cā nu voesc ca supușii turci sē cadă sub robia lor. Acēstă scire a făcut mare turburare în casa Popei. Preotēsa a eșit din cameră cu ochii lācrimați; fiică-sa, cānd i-a spus māică-sa de ce plānge, a leșinat; iar Popa nu scia ce sē facă ca sē le impace. Osman, vēdēnd scenele acestea, a tulit'o; iar desolatele, provocate de Popă ca sē se esplice, spuseră cā le-a venit rēu gāndindu-se cā o sē vie rēsboiul cu foc și cu sabie în țēră, asserțiune care părea admissibilă.

După miezul nopții, Osman a venit la ferestra Ilenuții : a intrat în cuibul plăcut și profumat al ei, și până în ziua, pentru ca să o console, s'a jurat pe crucea lui Christos și pe pantalonii lui Mahomet că, fie orî ce-o fi, elu va trăi numai pentru ea, și că, chiar de va fi rășoiu, după ce se va încheia pacea, elu va veni iarăși la dragostele ei. Elu a doua zi veni iarăși la Popa, pentru ca să-l încredințeze și pe elu că planul de a se creștina nu-lu va schimba ; că de o camdată are să mîrgă cu Ali Efendi la Acherman, pentru ca să-și închee socotelele și să-și potă lua partea lui de câștig din comerț; dar că după acêsta, îndată ce se va face pace, are să se întorcă pentru ca să-și împlinescă hotărârea și fâgăduința dată către biserica lui Christos.

Orî cât s'a silitu Ilenuța să-și ascundă întristarea, orî câtu a încredințat pe maică-sa că leșinul ei a fostu provocat de lacrimile ei, totuși preotésa cea șirétă a bănuit că inima fetei bate a dragoste pentru Osman. Un raționamentu foarte naturalu făcea în mintea ei : dacă ea, preotésă și măritată, a fostu răpită de frumusețea lui Osman, de ce n'ar avea și fiică-sa asemenea înclinare ? aș dora nu era ea acuma destul de fată mare, pentru ca să simță de dragoste de bărbatu ? aș dora ea însași, cându avea totu etatea de cincî-spre-șapte ani, n'a simțit dragoste pentru Sfinția sa ?

Dar orî cât se cerca să scuse simțirile probabile ale fetei, totuși nu i-ar fi tolerat ca amorul ei să trecă peste marginele platonismului ; fiindu-că pe Osman ea îl considera ca proprietate a ei. și n'ar fi voit pentru tôte comorile din lume să-lu schimbe sau să-lu împartă cu alta, atata mai puțin cu fiica-sa. Ea a comunicat Ilenuții bănuielele ei, și a cercat s'o facă a i se mărturisii ; Ilenuța însă a negat, și n'a voit să-și spue nimica, fiindu-că promisese lui Osman să păstreze secretul dragostelor sale.

Preotésa, scormolită mereu în inima ei de viermele gelosiei, dacă vedu că cu binișorul și cu vorbe dulci nu pôte descose inima fetei, se hotări ca s'o fie câtu mai tare de aprôpe. Bănuielele ei din zi în zi i se păreau mai justificate, fiindu-că pe

fața Ilenuții observa adesea semne de acele cari se manifestă la femeii în urma insomniilor prelungite, sau în urma emoțiilor ce produc plăcerile sensuale precipitate și escessive.

Ea se decise să se pue seriosă pe pândă. Pentru ca să potă descoperi adevărul mai bine, într'o zi trimise pe fată în sat după o afacere. În lipsa ei, chemă pe un vecin cu un sfredel, și-l puse să dea o gaură mică prin părete chiar în dreptul poliței, unde nu se putea observa. Iar seara culcându-se a spus Popăi că, dacă peste noapte îl va trage de barbă, el se scoale și se vie incetșor după ea, pentru ca să pue mâna pe un mișel care bănușce că vine la fiică-sa. L'opa se învoi : el se culcă și adormi, iar preotésa se puse cu urechea la gaură. Deci când la miezul nopții amantul veni preotésa nu numai că aude șemnalul, dar îl și vedu în zare intrându în camera fetei ; atunci trase pe Popă de barbă cu atâta necaz, în câtă acesta era cât pe ce să țipe. Cu tôte aceste Popa tăcu și, condus de preotésă, eșiră amânduo afară, fără să facă cât de puțin șgomot, fiind-că ușele fusese ășsate deschise și balamalele bine unse, ca să nu scârție. O dată eșii afară. preotésa puse pe Popă să stea la feréstră, spuindu-î să pue mâna pe el în casă de a voi să fugă pe acolo ; iar ea s'a dusă la ușa, strigându ca să deschidă numai de cât. Osman atuncea se îmbracă răpede ca fulgerul, și deschidându feréstra, spune fetei ca să deschidă ușa ; dar când vedu la feréstră pe Popă și că acuma nu era de glumit, scose un pistol și strigă la Popă să se dea în lături. Popa care nu avea poftă să se certe cu pistolele, își făcu cruce și fugi, mai ales că cu Osman, care-î făcuse atâtea îndatoriri și căruia îi era dator și înșemnate șume de bani, nu voia nici de cum să se strice. După aceea deschidându-se ușa, și preotésa gășindu în camera fetei iataganul lui Osman, care nu avusese timp să-l țiea, o înhăță numai de cât de codă, o scose afară și încep să țipe cât o lua gura, bătend'o și călcând'o în picioare. Acesta petrecendu-se în reversatul zoriilor, și omeni din sat începend a se deștepta, au alergat să vadă ce este ; dar unde lumea credea că s'a făcut o călcare

de hoji, aŭ vĕdută pe preotĕsa bătĕndu-și fata ca o turbată, și pe Popă încremenitŭ și făcĕndu-și cruce sub strașina de la colțulŭ casei. Femeile mai întĕi aŭ alergatŭ de aŭ scosŭ pe fată din mâinele ei, iar ea, cădĕndŭ la pămĕntŭ, incepe a se boci și a se plānge cā ticăloșa de fiică-sa a făcut' o de rușine, dāndu-sĕ în precurvie cu pāgānulŭ de Osman. Atunc'a resunā un hohotŭ înfricoșatŭ din gurele a cātor-va đecimĭ de neveste, vechi amante, iar acum rivale ale fetei Popei.

* * *

În aceiași đi, în desĕră, Osman, cālare pe armăsarulŭ lui celŭ frumosŭ, ducĕndŭ unŭ altŭ calŭ cu șĕoa pe elŭ în po-hodŭ, traversa în fugă mare satulŭ Cāmpulungŭ; iar cānd se apropie de casa Popei, Ilenuța, care de vre o douĕ ore sta cu ochii la ferĕstră, se rāpede în fugă mare la portițā, o deschide, și cānd Osman se apropie de pōrta Popei, ea se aruncă pe calulŭ destinatŭ pentru dĕnsa; iar cānd mumă-sa a eșitŭ ca sĕ vadă unde se duce, ea se întōrse și-i đisse «Rĕmāi sānătōsă, mamă, cā eŭ mĕ ducŭ cu Osman!»

Peste douĕ ore, ei aŭ ajunsŭ la satulŭ numitŭ Cornulŭ-Luncei. Acolo Osmanŭ trase întinsŭ la unŭ hangiu, vechiŭ clientŭ alŭ seŭ, care curĕndŭ inhāmă doui cai la o cāruțā; și puindŭ pe Ilenuța în ea, în douĕ ore și jumătate ajunsĕ la Monastirea Vārateculŭ La cornulŭ-Luncei, elŭ țăsase costumulŭ turcescŭ și se îmbrăcase în haine neguțitōresci. La Vāratecŭ, elŭ trase la o rudă a hangiu-lui din Cornulŭ-Luncei, maica Fevronia, cāreia s'a recomandatŭ ca neguțitorŭ grecŭ, cu rugāmintĕ ca sĕ gāsduească pe Ilenuța (fără să-i spue de unde și cine este) vre-o lună, douĕ, pānă se va întōrce. Elŭ puse în mână cālugaritĕi vre-o đece rubiele drept plată de gāsdurĕ, dete și Ilenuței vre-o cincĭ-đeci de rubiele însoțite de o sută de îmbrăcișeri, și apoi se întōrse de unde a venitŭ.

Ali Efendi care de douĕ-trei đile își făcuse preparativele de plecure, și care nu pleca numai fiindŭ-cā Osman mereŭ se codia sub diferite pretexte, de astă-dată nu mai prelungi, ci a doua

și încălecându amândouă pe caii lor cei buni, pe șelele cărora au pus și desasgii lor încărcați de rubiele și mahmudiele, au apucatu drumul cel mare care, prin Iași și Țuțora, trebuia să-și scotă spre câmpiile Buceagului ce se întindeu până la Acherman și până la Marea Négră, locuite de Tătari.

Ali Efendi cunoscea drumurile, fiindu-că elu de mai multe ori colindase locurile acestea ; și călătoria pe câmpiile acele nemărginite i se părea plină de plăcere fermecătoare, fiindu-că își aducea aminte de zilele din tinerețe, când cu ostașii venia în garnisonă la Hotin. Nu totu acele simțininte însă avea Cuciuc. Elu, de ce mai multu înainta în câmpie, de ce mai multu se simția cuprinsu de melancolie și de cugete negre. Apoi ceea ce-î frământa inima mai tare, era dorul Țenușii. Ochii minții lui n'o vedeau de cătu pe ea. Simțimintele lui, nu după multu timp, unu lăutariu de pe atuncea le-a descrisu prin cântecul următor :

•Daca se culca
Dorul ilu sălta
Și mereu ofta.
Dacă adormia
Visul ilu trudia :
Pe ea o zăria !
In ori-care stea
Susu pe ceru vedea
Ea, și numai ea !
Iar când se scula,
Pe când se spăla,
In apă căta
Și 'n apă vedea,

Of, of, totu pe ea !
Cuciuc turc era,
Dar inima sa
Se încreștina ;
Căci în gândul se
Alu ei Dumnedea
Ii dicea mereu :
•Fugi de la păgân,
Dute la Român,
De nu ați, dar mâni !
Vino 'n alu meu sinu,
Fă-mi-te creștinu
Să scapi de suspin.

Cuciuc, aiurit și frământat de gânduri, de zece ori pe zi întreba pe Ali dacă mai e multu până la Acherman, spundu-î că i s'a uritu cu drumul. — •E, hei ! răspunde Ali, trebuie să te cam deprinzi cu uritul, fiindu-că și dacă vomu ajunge, la Acherman n'o să ședemu tocmai pe môle. De se va face răsboiu, Alah scie ce vieță vom duce.

— Și cam pe când avem să ne întorcemu ?

— La asta nici să te gândesci, dragul meu. Răsboiulu cu

ghiaurii ține une orî două, trei și patru anî. Numai Alah scie de vom scăpa măcar cu ȗile ; căcîi dacă vom intra în luptă, póte și vieța sê ne perdemû.

— Ce felû ? avemû ne sê batemû și noi ?

— Dar cum cređi tu că vom sta eu mânele în sinû când frađii noștri vorû fi în focû ?

— N'arû fi óre mai bine, Efendi, sê ne întórcemû de unde am venitû ? În munđii Moldovei am putea sê ne adăpostimû fórté bine printre nenumărađii prietenî ce-î avemû, până va trece foculû rêsboiului.

— Acêsta nu se póte. A călca porunca Padișahului, arû fi a călca porunca lui Alah. Eû, cu bêtrânețele mele, mê prindû a ucide ȗece ghiaurî. Tu, cu tinerețele tale, trebuie sê uciđi douê-ȗeci.

— Dar dacă mê va ucide celû d'întâiû asupra căruia m'ași arunca ?

— Atuncea vomû crede că așa a voitû Alah, și sufletulû nostru va merge fericitû la Eden.

— Dar la Eden ce este ?

— Prea frumosû : tutunû fórté bunû, riurî de cafea, munđi de pilafû și nenumărate Hurîi.

— Ce va sê ȗică Hurîi ?

— Fecióre fórté tinere, frumoșe, și multe. Are sê-ți trecă dorulû de fata Popei.

— Nu se póte, Efendi. Nu credû că póte fi vre o Hurie pe lume care sê se apropie de frumusețea llenuței. Rêû ai făcutû că mî-ai adusû aminte, Efendi ; căcîi iatâ simțû că mi se sfâșie inima de dorulû ei, și-mî svâcnescû têmplesle.

— Copilû nebunû !... dar sê descălecămû, căcî e ora popasului.

* * *

Descălecară lângă unû puțû ce era în marginea drumului. Cuciuc luă șelele și dessagiî de pe cai ; priponi vitele pe o pașiște cu ierbă désă și plină de florî. După acêsta, cu unû cêrșafû mare ce luaseră cu dênșiî, formândû unû micû cortû, se

puseră de mâncară din merindele ce aveau. În timpul măn-cării, Cuciuc ruga pe Ali ca să-și dea drumul să se întorcă căci simțea că nu poate trăi departe de Ileanuța și fără de ea; se ruga să-și dea măcar o mișcă de rubiele dreptă plata oste-nelelor ce a făcută în cincă ani câtă l'a servit, jurându-se că, dacă se va întorce, va reveni la dînsul să lă servescă ca ună robă. Ali clătina din capă în modă negativă, și-și spuse să tacă din gură, căci are să dormă. În adevără peste două treă minute, Ali sforăia, cufundată în somnul celă măi greă.

Ce fericită ară fi fostă și bietulă Osman, dacă ar fi putută dormi! Dar somnulă fugia de elă, împreună cu gândurile cară ilă răpiaă și-lă tiraă până la chilia maicei Fevroniei. Acolo vedea pe Ileanuța, strălucitoare de frumuseă ca sora din ceriă, dar tristă ca o flăre nestropită de rouă, care nu scie până cândă va trăi și până cândă își va putea conserva mirosulă! După ce stete cât-va timpă cu capulă între pumnă, se sculă în picioare, măi aruncă o privire asupra cailoră ca să vadă de nu s'auă deslegată din prigonă, se măi uită la armele ce le purta la brăă și, dacă vedă că tóte sunt în regulă, măi essamina și hangiarulă scoțendu lă din tēcă, și cu mâna pe elă, ca cum se temea de ataculă vre-unui inamică, se culcă alătură cu Ali, și închise ochiă silindu-se să dormă.

Somnulă în adevără se coboră peste genele lui, dar veni însoțită de ună visă înspăimântătoră: vedea, — așa i se părea, — pe Ileanuța lungită la pământă, două ómeni cară o ținěu de capă și de picioare, iar pe maica ei venindă cu ună vătrariă înroșită la focă pentru ca să-și ardă cărnurile. Atunci elă se sculă dreptă în picioare cu hangiarulă rădicală, se uită împrejură, și când vedă că a fostă prada unui visă, a rin-jită cu amărăciune, și iar s'a trântită lângă Ali, cu mâna pe hangiară. Somnulă iarăși ilă cuprinse, de astă dată însoțită de ună visă de altă natură. Părea că din pieptulă seă eșise și inima și sufletulă, și, fălșăindă d'asupra capuluiă seă, părěu că voiaă să sbore către ceriă.

Atuncea s'auă arătată două ângeră: unulă negru și altulă albă. Celă negru i-a apucată inima, iar celă albă sufletulă. Atunci

aușul se părea că ascultă următoarele vorbe, care cei doi ângerî îi adresaă :

Angerul Negru. De nu veî grăbi a merge la ea, eă îi voi strivi acăstă bucată de carne, care se numesce *inimă*.

Angerul Albă. Ea este sigură de iubirea ta; te va aștepta până veî putea merge la ea. Nu e nevoie să te grăbesci.

Angerul Negru. Eă viă de la dănsa. Ea plănge, geme și te chiamă. Mi de pericole o amenință.

Angerul Albă. Datoria ta este de a urma pe stăpănul tăă. Sufletul tăă va fi cumplită pedepsitu de nu-lă veî asculta.

Angerul Negru. De veî merge după elă, veî peri și corbi vor mânca cărnurile tală; iar ea va cădea lă zăcere, saă cu altul se va mângăea. Omul pe pământă trebuie să se bucure de averea ce o are la îndemână. Dessagiă cu bană sunt în mâna ta. N'ă de cătă a'î lua și a te întorce la ea. Viăta cea maă fericită te așteptă.

Angerul Albă. De-lă veî asculta pe elă, sufletul tăă se va perde. Nerecunoscina, este pentru sufletele negre și înjosite. Consiliul ce și se dă, este funestă : fugă de elă; saă de nu, nu maă răspundă de sufletul tăă; ilă voi arunca în prada infernului.

Angerul Negru. Minciună și basme sunt tôte aceste. Infernă nu essistă de cătă în mințele slabe și rătăcite. Nu essistă de cătă Raiă, și Raiulă este viăta în plăceri și în bană. Dessagiă !... eată-ă colo ! acolo, în eă, este fericirea și Raiulă. Ca să-ă capeșă, nu aă de cătă o lovitură să daă.

Angerul Albă. O lovitură în bine-făcătorulă tăă, va fi o mustrare de cugetă eternă. Feresce-te.

Angerul Negru. Mustrare de cugetă veî avea când o veî perde pe ea, căcă alta ca dănsa nu veî maă afla, frumoasă, drăgăstosă și credinciosă. Iată eă mă ducă cu inima ta la dănsa. De nu veî veni după mine, veî peri și tu și ea.

Angerul Albă. Datoria mi-amă făcută. De nu mă veî asculta, ține ! iea sufletul tăă și mergă cu dănsul în infernă.

După aceste vorbe, Angerulă cel albă a dispărută, iar celă negru îi sfășia inima cu ghiarele ce le avea la mâină, în cătă

simția dureri înfricoșate. Corpul său cădă în nise convulsivă : întorse mâinele rugându-se Angerului negru să-și redea inima ; o luă, o puse iarăși în sînul său. Atuncea, fără a ști de e deștept sau de visăză încă, scose hangerul din teca și cu pumnul său puternic îl înfige răpedițu chiar în inima lui Ali, care dormia pe partea drăpă. După lovitură, pare că se deșteptă, se scolă în picioare și, rădicându hangerul în sus, îl privesce cu înfiorare plină de sânge. Ali, lovit de moarte, îndreptându și în acel minut vederile asupra lui, cu un gemet dureros șișise : «Tu, Osman! tu, fiul meu!... Ucigătorii de părinți fie nemii de nemii tăi!»

Cu acest blăstem pe buze, Ali a expirat. Nu șim de ce sentiment se va fi simțit pătuns Osman atuncea ; nu șim dacă în minutul acela s'a căit de ce-a făcut ; dar înaintându asupra puțului și asvêrind în el arma sa însângerată, după o puternică sguduitură ce a simțit în totă ființa sa, șișise : «Alah a voit ! Așa a fost scris ! Alah fie binecuvântat !»

* * *

După patru zile de călătorie, Cuciuc se întorcea la Iași, trăgându la un neguțitor armănu, în mahalaua Tătărășilor, unde mai găduse când a trecut cu patronul său spre a merge la Acherman. El a spus gasdei sale că în apropiere de Bender a fost lovit de o cetă de hoși, cu care s'a bătut cât le-au ajutat puterile ; că stăpănul său, după ce a ucis pe trei din hoși, a cădută sub loviturile celorlalți ; că el, după ce a mai ucis patru hoși, pe cei-lalți i-a risipit ; iar după aceea, fiindcă nu cunosea nici locurile, nici omii pe la Bender sau Acherman, s'a hotărât să se întorcă.

Cuciuc se învoi cu Armănul ca să-și dea gădure și mâncare, lui și vitelor lui, o lună de zile, până să-și facă rost în trebile ce pretindea că are. În camera ce i-a dat Armănul, el și-a pus desagi ce avea pe amândoi caii. Săra, după ce a închis ușa și a vădută că s'a culcat toți ai

casei, elu a deschisă dessagiă ca să vadă ce coprindă. In două din ei, elu a găsită haïnele și primenelele lui Ali, iar in ceialăi două, ună catastichă de socotele saă daraveri comerciale și două-spre-dece săculețe cu bani sunători. A numărată săculețele de două trei oi, cumpănindă pe fie-care in mână ca să vadă câtă e de greă; le-a deschisă pe tôte ca să se încredințeze ce coprindă; a văđută că unele erau cu rubiele, unele cu irmilici de aură, unele cu mahmudiele, două cu galbeni olandezi, dar tôte, tôte, cu aură de celă mai curată! După acăsta a pusă pungele iarășă in dessagi, pe cară i-a încuiată bine ca mai înainte, și s'a culcată pe ei ca pe o perină de pufă, adomindă și șoptindă de mai multe oi: «Tôte aceste pentru Ilenuța!»

* * *

Cuciuc, după planurile ce-și făcă peste nópte in mintea sa cea ageră, a doua și se duse la Curtea Domnescă, care atuncea era unde este acuma Monastirea numită Frumosa.

Acăsta era pe la anulă 1710. Pe tronulă Moldovei era Neculai Vodă Maurocordată, primulă Domnă Fanariotă, care fusese mare dragomană ală Impărăției Otomane, moștenindă in acăstă funcțiune pe tatălă seă Alexandru Maurocordat.

Cuciuc mai întâi se presentă la Portar bașa care avea funcțiunea de a primi și a introduce la Domnitoriă pe Turci cară cereaă audiențe, saă aveaă afaceri la domnie. Acestuia îi dăruă o frumosaă pungă de tutună cusută cu firă și cu mărgăritare, care o găsisese in dessagiă lui Ali; cu acestă dar elu se alipi de dănsulă și, prin elă, căpătă audiență la Vodă.

După ce făcă temenelele (1) obișnuite, elă sărută póla Domnitorulă, care s'a văđută surprinsă de a vedea pe ună turcă umilindu-se așa de multă inaintea lui.

— Ce escă? Musulmană? ilă întrebă Domnitorulă.

— Până astă-đi credinciosă ală lui Mahometă, de care voiă să mă lepădă.

(1) Salutațiunile ce consistă in ingenuncheri și sărutări de mână.

— Pentru ce ?

— Pentru că toți ai noștri au primită poruncă ca să se tragă în Bugeac, în prevederea unui război cu Muscalii; pentru că eu nu voi să mă bat; pentru că eu voi să rămân în Moldova ca moldovan; pentru că sunt legat cu inima de o femeie fără de care nu pot trăi; pentru că inima și mintea mă trag spre legea creștină; și pentru această dorință voi să mă pun sub scutul Măriei Tale.

— Cum te cheamă ?

— Cuciuc Osman.

— Voesci dară să te botezi ?

— Așa, Măria Ta, și cât mai curând.

— Dar știi că, pentru ca să faci acesta, trebuie să te pregătești ?

— Este jumătate de an de când un preot din Câmpulung, unde am stat pentru negoț, m'a luminat, pentru ca să primesc sânta voastră lege. Vă rog acum să primiți tributul ce un supus datorește Domnului său.

Atuncea el, scoțându din brâu o pungă de mătăasă, o întinse Domnitorului. Acesta, surprins și mulțumit mai ales de sunetul auriu al pungei, întrebă : «Ce este aicea ?

— Cinci sute de rubiele.

— Bine ! Dorința ți se va împlini. Veți primi îndată cidula noastră către Mitropolitul, și chiar fiul meu te va boteza.

— Să trăesci, Măria ta !

— Ce mai vrei de la noi ? cere. Nu voi să mă întrec în dărnicie.

— Fiindcă cu negoțul în țera acesta am făcut puțină avere, și, dacă mă voi creștina, voi fi în stare să-mi cumpăr și o moșie, m'aș ruga Măriei Tale, să mă cinstesc cu caftanul unei boerii care să-mi dea drepturi și privilegii în țera acesta.

— Bine, Cuciuc ! Te voi face și boier : de boier ca tine are nevoie domnia noastră.

— Să trăesci Măria ta !

Până într'o oră, marele Muhurdariu (1) dete lui Cuciuc cidula domnăscă, cu care el se duse întinsu la Mitropolie. Ce putere au bani! !

Mitropoliul, după ce citi cidula domnăscă, începù să-l cerceteze dacă este convinsu de preceptele religiei creștine. Osman depuse mai întâi pe masa Mitropolitului o pungă cu o sută de rubiele, apoi îi spuse că el este catehizit de un preot din Câmpulung. Mitropolitul, după ce vedu că în punguliță era aur frumos, i se arată bine-voitor și-l întrebă când voesce să fie creștinat. Cuciuc răspunse că acesta voesce s'o facă cât mai curându, dar se rógă ca să se aducă chiar preotul care l'a catehizat pentru ca să-l boteze, fiindu-că așa 'i-a fostu făgăduit.

Mitropolitul chemă pe Archidiaconul se și-i spuse ca să facă o poruncă cătră preotul Vasile din Câmpulung, să vie în graba cea mai mare la Iași. Cuciuc, pentru acesta, reuși a face ca să se ducă, pe cheltuiala sa, un Poslušnic de la Mitropolie, ordonat ca să nu spue nimica lui Popa Vasile despre botezul ce are a celebra.

După trei zile Popa Vasile veni, și primi ordinu prin Archidiaconul Mitropoliei ca a doua-zi, Duminecă, să se afle în biserica sântului Nicolae cel mare, care era biserică Domnăscă, pentru ca să boteze pe cine-va. Pe la amădă-zi o cadă mare cu apă fu pusă în mijlocul bisericeii, iar Popa Vasile, împreună cu alți duo preoți ai bisericeii așteptau îmbrăcați în altariu. Atunci se auți Meterhaneaoa (2) cântându, și o trăsura cu alaiu domnescu oprindu-se la intrarea bisericeii. Intră fiul Domnitorului, un copil de cinc șese ani, și după densus Osman neofitul, care trăgându-se răpede într'unu colț se desbracă lăsându-se într'o cămașă albă și lungă. De astă-dată Cuciuc nu era îmbrăcat în haținele lui turcești : își răsese barba și se îmbrăcase în costum boeresc, din care causă Popa Vasile nu-lu putu cunosce. După citirea rugăciunilor și cântărilor tradiționale, Osman se băgă în cadă : preoții, cu mâinele pe

(1) Păstrătorul sigiliului Domnesc, sau secretarul Curții.

(2) Musica care cântă la paradele domnesc.

capul se, îl cufundară de trei ori în apa sfințită, din care apoî eși afară, creștinu ca toți creștini, și cu numele de Constantin, după numele Beizadelei. Indată ce se termină ceremonia, Beizadeaua plecă, iar Cuciuc după ce se îmbracă, fu condus să sărute icónele și să se închine la ele, după cum îi șoptia că trebuie să facă un dascălu de la biserică care-î servia ca călăuză. Popa Vasile, eșind din altariu desbrăcatu de odăjdi, se puse să maî privescă pe noul creștinat : observându-l maî bine la față, vedëndu maî alesu că mergea șoldiu ca vechiulu se cunoscutu Osman, l'a recunoscutu, și de odată se aruncă asupra lui răcnind : «Hoțute, tu esci ! Ce mi-ai făcutu fata ? Spune-mi, că te strângu de gât, chiar aici în biserică.

— Tacă-ți gura, Popo ! Nu veđi că te-amu făcutu să mă botezi, pentru ca să te facu socru ?»

N'avu timp bietulu Popă să maî spue ceva, căci se vedu intreruptu de intrarea subită a lui Portar-bașa care'î spuse că este așteptatu la Curte. Cuciuc, când eși, se vedu invitatu a încăleca pe un cal de paradă, îmbrăcatu cu o harșa cusută cu fir și cu armele domnesci ; după care, însoțitu de vre-o două-șeci de Slujitori călări, unii înainte iar alții după el, apucă drumulu spre pórta care da în curtea Palatulu domnescu. Atuncea Popa Vasile, care eșise la ușa bisericei, făcendu-și cruce, șisse : «Marī suntū minunile tale, Dómne !»

La Curte, Cuciuc se urcă pe scara cea mare, care de astă dată o găsi așternută cu postavu roșu în onórea sa. Trecëndu pe lângă Meterhaneaoa care cânta josu pe scară și printre o droie de Ediclii (1) cari nu încetau de a-î ura sănătate și berechetu, arunca în drépta și în stânga rubiele și irmilici de aur. Vodă cu Dómna, și cu nașulu se, îl așteptau în sala domnescă, unde, ca în tóte zilele de sərbătore, se aflau maî mulți visitori și căi-va boieri de Divanu. Cuciuc, după ce sărută mâna lui Vodă, a Dómnei și a Beizadelei, ținu un micu discursu mulțămindū lui Vodă pentru protecțiunea ce-î dă jurându-se a fi supusu și credinciosu până la jertfirea vieței, atâtu

(1) Servitorii Palatulu domnescu.

lui câtă și urmașilor săi. Dómnă, îi oferî ună tasă de aură în care se vedea strălucindă o mână bună de pietre scumpe : diamante, rubinuri, smaragduri și mărgăritare, găsite într'o desagă a lui Ali ; iar nașului său îi spuse că la scară îlă așteptă ună cală de Anadolă, albă ca laptele, iute ca șoimulă, voinică ca leulă și blândă ca mielulă.

«Să-lă vedemă !» strigă Beizadeaoa, bătendă în palme și alergandă spre ușă în fuga mare.

Atuncea, după ună semnă ală lui Vodă, Postelniculă celă mare îlă îmbracă cu caftană și-lă felicită ȓicendă-i : «Să trăescă, Serdară Cuciuc !»

Dómna, încântată de vederea frumóselor scule ce primise, adresandă-i și ea cuvântulă, îi ȓisse : «Acuma ai face bine să te însoră.

— Voiă urma porunca Măriei Vóstre, ȓise elă.

— Poți să-ți alegă o fată din haremulă nostru : avemă vre-o două-ȓeci fete de boeri din Țarigradă. Poți să-ți alegă pe cea mai frumósă.

— Alegerea mea este făcută ; sunt logodită cu una care nu sémână cu alte frumuseți de pe pământă.

— Creștină ?

— Da, creștină, și fată de preotă ; cea mai frumósă flóre de pe valea Cămpulungulă.

— Bravo ! să viă cu ea, să te cununămă.

— Să trăiți, Măria Vóstră ! ȓise elă fără a promite.

* * *

Eșindă de acolo cu paradă domnescă, după obiceiulă celoră ce se onoră cu caftane, fu condusă la gasda sa, unde Meterhaneaoa îi cântă vre o două ore. Atuncea vȓdendă pe Popa Vasile, care luându-se după paradă venise până la pórtă gasdei lui Cuciuc fără a cuteza să între, elă îlă chemă înăuntru. După acésta, în urma unui prândă bună și veselă, stropită cu vină vechiă, dete drumulă paradei și Meterhanelei, aruncandă-i bacșișurile obișnuite, ȓisse să-i pue caiă la noua trăsură ceși

făcuse, și, cu Popa Vasile alături, merse la Mitropolie. Acolo îndată ce se anunță, ușele i se deschiseră. Cerându bine-cuvântarea Mitropolitului, acesta i-o dete cu amândouă mânele, și-lă întrebă daca are să stea în Iași sau la țără.

«De o cam dată trebui să mă însor, Prea sântite, țise el; și iată că viu să vă ceră bine-cuvântarea ca să iaă pe fata acestu preot, care m'a pregătit și m'a luminat în credințele legei creștine.

— Acésta nu se pôte. Fetele de preoți trebuie să se mărite cu tineri meniți a se face preoți. Nu scii acésta, preote? Cum de vii la mine cu asemenea cereri? Nu vă e rușine?

— Să ertați, Inaltă-Preasântite! un păcat mare s'a întâmplat în casa mea. Fata mea acuma nu se pôte mărita de câtă cu dumnială.

— Ce felă? de ce?

— Nu scii: să spună? să nu spună?... Dar trebuie să spună.

— Spune odată.

— Apoī pe Ilenuța mea a spurcat'o boerulă acesta încă pân' a nu se boteza.

— Daca e așa, să te duci să-ți cunună; și să spu preotesei tale să-și păzescă mai bine fetele, daca mai are. Acuma s'o puă numai de câtă la canonă: jumătate de an să nu te atingă de ea, să mănânce numai pâne și apă, și câte trei sute de mătăni pe zi să facă la pragulă bisericei! Haide, plécă!

— Porunca Prea Sântiei Vostre se va implini, țise preotul îngenunchind și sărutându-și mâna.

A doua zi de dimineță, fără a perde timpul, Cuciuc, cu Popa Vasile alături, într'ună rădvană nouă și frumosă, după cum era moda pe atuncea, cu patru cai ca smei, cumpărați anume pentru mirésă, și cu ună sipetă mare legată cu feră, în care, pe lângă desagi cu bani mai băgase o mulțime de tângue pentru nunta Ilenuții, după o călătorie plină de nerăbdare, pe aproape de apusul sorelui, intrând în Monastirea Văratecului, traseră la chilia Maicei Fevroniei. Ilenuța vëndândă mai întâiu pe tatălă seă, a fugit iute pe o scară de

'n dosă ca să se ascundă în pod : numai după ce auți și recunoscă vocea amantului ei care o chema strigând'o din toate puterile, sări din pod drept în brațele lui deschise.

Vom lăsa pe lectori să-și închipuască expansiunile lor de bucurie și de fericire, și ne vom grăbi a spune că nu mai departe de cât în aceeași seară Popa Vasile le citi cununia în biserică Monastirei, după porunca ce luase de la Mitropolitul; și ne-am grăbit de a spune acesta, fiindcă și tânăra perechiă se grăbăa ca c'o oră mai înainte să intre în viața înștită și legiuită a căsnicieii.

* * *

A răsunat valea Câmpulungului de mirare și de mulțămire când a auțit despre întorcerea lui Osman cu fata Popei, despre creștinarea lui și despre căsătoria lui cu Ileana. Numai mama Preoteasa turba de neceaz; și când a vădit pe Popa apropiindu-se de casă a început să-l ocărăască, să-l facă prost, dobitoacă și bun de legat la iesle. Când însă a auțit că șese luni are să doarmă cu rogojina, că are să mănânce numai pâine și apă, ba încă să facă și mătăni la biserică, după canonul rânduit de Mitropolitul care trebuia să se essecute,— atuncea abia i s'a mai muțat limbula; iar după împlinirea canonului s'a dus împreună cu părintele Vasile să viziteze pe fiică-sa, pentru ca să se împace cu ea.

Cuciuc, aședat tot în casa închiriată pe mai mulți ani de vechiul său patron, nu mai pută continua comerțul de cherestele în care avea destulă experiență. Acest comerț, ca și altele care le essercita Turcii, încetase cu totul din cauza evenimentelor mari cari se precipita. Vodă Maurocordat nu împlinise încă anul de domnie, și se vedu înlocuit de Dumitrașcu Cantemir, protegiat de Gherei Hanul Crimeei. Atuncea Rușii declarând rebelă Turciei, și Vodă Cantemir făcând alianța cu Petru cel mare, toți negustorii turci căi au mai rămas în țară au fost măcelăriți. Acesta a contribuit mult la înăbușirea omorului și disparițiunii lui Ali, fiindcă

nicî unul din foștii lui clienți musulmanî nu mai trăia. Prin urmare minciuna inventată de Cuciuc despre lupta cu hoșii n'a avut cine s'o desmință sau să cêră a se verifica.

Cuciuc nu târziu a cumpărat o moșie mare și frumôsă în apropiere de Valea Homorului, de la fiul unui boeriu mare care se muncia să-și risipescă moștenirea. Acolo găsindu o bună aședare și unŭ satŭ destulŭ de populatŭ, s'a stabilitŭ cu familia, care în curêndŭ s'a făcutŭ numerosă, fiind-că llenuța pe cât era de frumôsă și de drăguță, pe atâta era și bună de sêmânță : pe tot anulŭ făcea câte unŭ copilŭ, iar la trei anî îi făcea gemeni, toți frumoși, toți durdulii și voinici.

Viața lui Cuciuc se strecura într'unŭ modŭ cum nu se pôte dori mai bine. Neinvidiatŭ de nimeni, elŭ vedea întreprinderile lui prosperândŭ și averea lui sporindŭ. De tâtă lumea onoratŭ și iubitŭ, la tâtă lumea făcêndŭ bine și îndatorirî, tâtă lumea părea că se bucură când cumpêra câte o nouă moșie, sciindŭ că sporirea averei lui sporia dărnicia către cei săraci și ajutorul către cei neputincioși. Cu tôte aceste, cu cât înainta în vêrstă cu atâta se vedea o melancolie pronunțată pe fața sa ; și nimeni nu scia dacă sêra cândŭ se culca sau dimineța cândŭ se scula, nu-și aducea aminte de scena din câmpia Benderului și de ultimele cuvinte ale lui Ali ! Orî cât se silia elŭ să-și înădușe suvenirele în dragostele conjugale sau în cele paterne, orî cât se nevoia să-și ocupe mintea cu facerî de bine și cu grijî de tot felulŭ, în creerî lui totuși simția că ricăe unŭ verme nevêdŭtŭ de cât de consciința lui, care nu-î lăssa inima în liniște și în pace.

De și nu avea mintea luminată prin niscai învățaturî seriöse pentru ca să îndrepteze creșterea copiilor seî, totuși o avea destulŭ de deșteptă din natură pentru ca să vadă că, numai prin o creștere îngrijită și solidă, copiii seî putea să-și facă cariera în vieță. De aceea pentru singurulŭ băiatŭ ce avea (căci fete avea vre-o nouă) n'a cruțatŭ nicî o cheltuélă pentru ca să-î dea o bună învățatură. Băiatuluî seî îi pusese numele de Nicolae, în memoria lui Vodă Maurocordat, care se arătase atât de bunŭ pentru elŭ. Până la etatea de cincî-spre-

ședece anî, î-a datû invêțătura în casă prin dascăli greci, după cum era moda timpului de atuncea. Ultimele dascăli grecu ce avusese, întêmplându-se sê móră și negăsindû unû altulû, luă hotărîrea sê-și ducă băetulû la Liovû (Lemberg), unde începuse deja boierii din țera de susû sê-și trimită copiiî la invêțătură. Acolo Nicolae făcû studii seriôse în limba latină și polonă, pe cari le vorbîa și le scriea în perfecțiune. La etatea de 22 anî, junele Nicolae terminându-și studiile, se întôrse la casa părintescă.

Atuncea aușindû că a venitû la scaunulû Domniei nașul seû Constantin Maurocordatû, fiul lui Nicolae Maurocodatû, s'a decisû ca sê mêrgă la Iași spre a i se închina și a-î presenta pe fiulû seû. Dar pentru ca sê nu mêrgă cu mâna gôla la celû care-lû botezase, se decisese sê-î ducă doui cerbî pe cari-î crescuse în grajdiiî doui anî și-î invêțase a trage la trăsură inhămați. Pentru ca sê nu-î ostenescă pe drum, puse de făcû câte o cușcă pentru fie-care cerbû, și ast-felû îi duse fôrte bine la Iași. Acolo le polei côrnela și, inhămându-î la o trăsură de luxû, șise ca sê-î aducă la Curte, unde elû s'a dusû înainte cu fiulû seû. Assemine lucru ne mai pomenitû și ne mai vêđutû, a fostû pentru Jeșeni unû adevêratû spectacolû; ast-felû că, până sê ajungă ecuipagiulû la Curtea Domnescă, jumătate orașul mergea pe lângă elû.

Constantin Vodă primî cu plăcere pe finul seû, fiind-că încă șinea minte impressiunile de mulțămire ce-î făcuse cu calulû celû bălanû,— și simți și mai mare plăcere vêđendû că are unû finû ajun-û, nu numai cavalerû frumosû și elegantû, dar chiar bine crescutû și instruitû în limbele classice, elena și latina. Aușindû unû huetû neobișnuitû despre partea curții, își aruncă ochii pe ferêștră și vêđendû atât de multă lume, întrebă ce sê fie?

«Lume cîudată, Măria ta!... înșoțesce nisce vite pe care le-am adusû ca peșcheșû pentru nașulû meû.

— Ce felû de vite?

— Nisce cerbî prinși din munții meî de micî și imblândiți, șa sê fie de petrecere coconilor Măriei tale.

Minunatū lucru ! Nicī n'am mai vĕduțū așa ceva .. cerbī in-hămașī... cu cōrnele poleite !... Mușănescū... fōrte multū ișī mușănescū. Aī vre-o trĕbă in Iașī ? Aī vre-o nevoie ? Aī sĕ-mī ceī ceva ? Spune.

— Nimica, Măria Ta. Laudă luī Dumneșeu tōte 'mī mergū bine : nu potū sĕ mușănescū indestulū celuī de susū. Am avutū numai dorința de a vedea pe acelū ce m'a creștinatū, și a-ī ura ca sĕ trăescă mulți anī.

— Ce nume pōrtă fiulū D-tale ?

— Numele tatăluī Mărieī Tale.

— Sĕ trăescă ! Ce așī putea face pentru el ?

— Ce va bine-voi Măria Vostră ; l'amū adusū ca sĕ-lū inchinū prea puternicieī Vōstre, ca sĕ faceșī din elū ce veșī pofti.

— Dupĕ invĕțăturile care le are, și-ar face sōrta mai bună la Stambulū. Sĕ-lū trimitū la Kapu-Kehaīaoa nōstră, ca să-ī pregătĕscă calea inaintării. Scie turcesce ?

Scie numai a vorbi, cât l'am invĕțatū eū din practică.

Acolo va invĕța carte.

— Sĕ trăișī Măria Vōstră ! Dōră sĕ-ī dașī ragazū de vre-o lună ca sĕ se gălescă.

— Am sĕ viu și eū in țĕra de susū. Voiū sĕ vĕdū celatea Suceveī, Monastirile cele vechī : Putna, Sucevița, Dragomirna și cele-l'alte. Pe aprōpe e moșia D-tale ?

— Fōrte aprōpe.

— Voiū veni sĕ vĕdū casa și familia finuluī meū.

— Voiū așterne sufletul și inima mea in calea Mărieī Vōstre. Sĕ venișī cu herechetū !

— Sĕ ne vedemū cu bine ! Acolo vom regula plecarea luī Nicolae. »

* * *

Imprejurărilor și trebile Domniei n'au datū răgazū luī Vodă ca sĕ vie in călĕtoria ce proiectase de cât tōmna, târșiu, pe când se scutura frunța de pe arbori. Atuncea luândū cu sine pe Vistierul și pe Postelniculū celū mare, vre-o douĕ-decī de tră-

surî înăreccate cu Ediclii (1) și bagage; precum și vre-o două sute de Slujitori călări, a vizitată Botoșani, Herța, Cernăuți, Rădăuți, Sucéva și Monastirile. În toate părțile, pe unde umbla, lua note, asculta plângerî, și însemna cu de-amăruntul neajunsurile, lipsurile, defectuositățile instituțiunilor ce erau în vigóre, ca să aibă materialul necesariu pentru reforma cea mare care o proiecta în mintea sa; și în adevărul după căi-va ani, în domniile lui successive în ambele principate, el a introdus multe și mari reforme cari l'a însemnată între cei mai capabili organizatori, și pentru care istoria i-a consacrată pagine de mare laudă.

Serdarul Cuciuc a eșit înaintea Domnitorului la Sucéva pentru ca să-i aducă aminte de promisiunea ce i-a dată de a-i onora casa, invitându-l tot o-dată de a lua parte la o vîntóre ce a organizat în munții de pe moșia sa; căci — după cum dicea el — cerbi și căprioarele sunt doritoare ca să facă cunoscință cu fața lui Vodă. Maurocordat primă cu plăcere. La marginea moșiei mai multe sute de munteni, cu femei și fete, eșiră întru întimpinarea Domnului cu pâne și sare, cu faguri de mîere și cu tave încărcate de fragi (2) și alte fructe de munte; urându-i bună venire și sănătate.

În pragul casei, soția lui Cuciuc, jupâneșa Ilența fata Popei (care de și avea apröpe patru-șeci de ani era încă förte frumoșă), a primită pe Domnitoriul cu buchete de flori, înconjurată de cei șeci copii ce i avea, unul mai frumos și mai drăgălaș de cât altul; așa că Domnitorul nu scia în cotro să și îndrepteze privirile fermecate de mulțămire: la mamă sau la copii?

Casei lui de la țără, Cuciuc îi detese numele de Conac, după tradițiunile ce le avea din orașele turcesci ce le veduse, unde locuințele persónelor mai însemnate se numesc *conace*.

(1) Așa se numău ómenii ce făceau serviciul privat al Domnului, precum Ibrictarul, Peschirgiul, Ciubucciul, Cafegiul, Cupariul și alții.

(2) În munții Bucovinei fragii se producă până în érnă. La Crasna, în 1848, am culesă ei fusumî fragi în Decembre, căutându-i pe sub zăpadă.

Ar fi putut însă să se numescă chiar *serainu*, fiindcă putea să găduască chiar un împărat: o construisese cu meșteri anume aduși din Stambul și fără a cruța cheltuele; mai ales că pétra, varul, lemnăria și brațele avându-le pe moșia sa proprie, avea totă inlesnirea ca s'o facă cât mai mare, mai solidă și mai frumoasă. În cele patru-șeci de camere ce cuprindea, s'a găsit destul loc spre a se găsdui Vodă cu totă curtea sa, afară de cei 300 de Slujitori cari s'a găsduit pe la casele din sat. În imensa sală de mâncare a casei, Domnitorul, cu totă curtea lui, cu ministrii, cu ispravnicii ținuturilor vecine, cu Episcopul de la Rădăuți, cu mai mulți boieri vecini veniți cu jupănesele lor, și în mijlocul familiei de gasdă, prânzi și cină cu mulțămirea și veselia cea mai mare, în desfătarea ce o adăgea armonia unei bande de musicanți aduși intradinsu de la cetatea Bistriței de peste munți din Ardealu. În curte cânta o altă bandă de lăutarî; împrejurul acestora dăntulau cu veselie flēcăi și fete, nu numai ziua, dar și noptea la lumina masalalelor și a focurilor mereu așțitate cu ramure verđi de brađi cari scântează la cea mai mică apropiere a cărbunilor; iar în sala de susu hora se invărtia de boieri și de jupinose cu fetele lor, toți încuragiați de popularitatea lui Vodă, care și însuși țupăia în horă cu mare entusiasm și plăcere.

Trei zile și trei nopți a durat veselia și cheful în curțile Serdarului Cuciuc. Vodă Maurocordat spunea că aceste au fost zilele cele mai plăcute ce a gustat în viața sa. În intervalul acesta s'a organizat vânătoarea domnescă, care trebuia să fie trei zile, pentru ca să bată toți munții cunoscuți că conțin fiare mari. Patru sute de Plăeși cu sinețe ghintuite, adunați din satele vecine și peste o miie de *hăitași*, sau *bătăiași*, dispuși ca cei cu armele să țină piscurile, iar cei-l'alți să măie vânatul din vale spre delu, au fostu împărțiți în cete de câte cincî șeci, fie-care ceta sub comanda unui Aprodă, și toți sub comanda supremă a lui Cuciuc. Vodă trebuia să mērgă însoțit de tinerul Cuciuc, și înconjurat de câți-va arnăuți cari erau în cortegiul seū. Timpul era frumosu: pe văi érba

se arăta încă verde și înflorită ; numai florile cari erau mai nalte erau cam opărite de brumă ; pe culmile munților însă ușore straturī de ninsore albău vĕrfurile stâncelor și muschiul ce le învelia.

Curiósă senzațiune a adusū lui Vodă prima pornire a bătăii : când la semnalul datū de buciume, după înșirarea ómenilor, aū început a se repercuta răcnetele și țipetele bătăiașilor din vale, fiorī a simțitū furnicându-ī tot corpul de la talpe până în creștetū. Elū, care nu avusese ocasiunea sĕ asiste la așa ceva, simția că i se sburlia pĕrul sub calpacul de samurū care 'lū purta ; iar când auđia câte o pușcă trosnindū în linia în care se afla așeđat, simția în tĕmple și în peptū o svĕcnitură care 'lū făcea sĕ se îngălbinescă la față : așa că la semnul ce-ī făcea tĕnĕrul Cuciuc ca sĕ dea în caprióra care venia spre el, Vodă, în locū sĕ puie arma la ochī, 'ī-o întindea lui spre a o descărca ; iar când cerbul saū căprióra cădeau pe aprópe de el, se árăta fórtē simțitor de milă la omorirea lor. Cu tóte aceste, de și n'a dat nicī odată cu pușca, lingușitorī l'aū fost făcut sĕ credă că el a ucisū unū cerbū, o capră și un porcū, incredințându-l că de glónțele lui aū căđut. La locurī și restimpurī anumite, se făcea repausele : atuncea bucătariī îndată improvisaū prânđurile chiar din vĕnaturile dobândite, frigându-le saū gătindu-le la focurile ce erau prea ușor de a se aprinde ; iar Domnul și toți óspeții, mâncaū cu o plăcere nespūsă șeđĕnd pe stâncī, saū pe rămurī moī de bradū. Serile, neputĕndu-se, din cauza depărtării, întórce acasă, trebuia ca vĕnătorī sĕ se culce în munți. Pentru Vodă se improvisase o colibă din rămnrī de brad, iar pentru ceī-l'alți se asternea rămurī, pe care se culcaū coperiți de bolta ínstelată a ceriului, și adormiaū încăldiți de jeratecul focurilor mereū alimentate cu lemne.

Peste o sută de cerbī, douĕ sute de caprióre, opt-đeci de mistreți și cincī-đeci de urși, afară de unū numĕrū mai mare de lupi și vulpi, aū fostū trofeele primelor douĕ ڃile ale vĕnătorī dĕmnescī. Vodă, mulțumitū de acestū rezultatū, voia ca a treia ڃi sĕ se întórca la satū. Cuciuc însă l'a

rugatū ca sē mai asiste măcar la o bătaie, pe unul din munți unde se credea că s'a refugiat tot vênatul speriatū în bătaile precedente. Se făcū, deci, a treia și ultima vênătoare. Se mai omorîră câte-va șecimî de fiare mari, cu ale căroră ecatombe trebuia sē se inchiee petrecerea domnescă. O întēmplare năprasnică însă veni ca sē întristeze tōtă veselia acesteî pe-trecerî.

Când se deteră semnalele de retragere, Cuciuc tatăl, lăsând pe fiul sēu pe lângă Domnitoriū, plecā cu vre-o sută de pași înainte, mergēnd mai rāpede pentru ca sē cerceteze despre o potecă pe care sē pōtă apuca spre a eși mai curēnd la luminîșū. Cățîl² va plăeși il precedaū, pre când strigătele unor bă-tăiași mai întārđiași încă resunaū, făcēnd sē salte fiarele care se pitulaū în desîșurî saū în culcușurile lor. Iată că un ursū fōrte mare, eșind din dosul unū jnepănū (1) se întalni peptū în peptū cu Cuciuc. Acesta, avēnd pușca descărcatā—fiindū-că nu se mai aștepta a da peste acemine surprinderî când vēdū că ursul se aruncă asupra sa, scōse un pi-tolū ce avea la brău și i lū slobođi drept în cap. Glonțul însă, sfărtecând numai o ureche a animalului, nu-î fă-use de cât o rană ușorā, dar destul de forte pentru ca ursul, care de două șile suferia de o altă rană ce suferise de la un plăieșū, sē se arunce asupra agresorului seū, sē-l apuce în brațe, și sē-l strângă astfeliū în cât sē nu pōtă scōte cușitul ce avea la brău. Cuciuc, strigānd și cerēnd ajutorū, se lupta acuma în desperare; apucānd și el pe ursū brășișū, cu vānjōsele și puternicele sale mânăi, il ținea în stare de a nu se putea servi nicî cu ghiarele spre a-l sfășiea, nicî cu gura spre a l omorî. Lupta se mărginia într'o luptă drēptă ca între douăi flecăi carî, când n'aū ce face, se iēu la trântă: se vedea când ursul de asupra lui Cuciucū, când acesta de-asupra lui. Domnul, cu toși arnăuții seî și cu o mulțime de Plăeși se apropiase; dar nicî strigarea poruncitōre a lui Vodă, nicî compătımirea generală a spectatorilor, nu folosiaū: nimenî nu cuteza sē se apropie;

(1) Specie de bradū piticū care se găsește numai pe vērfurile munților.

iar ursul, fără a ținea sémă de strigătele ómenilor și de pocnetele puscilor carī se slobođiaū împrejurul seū, urma lupta cu inverșunare și cu intențiune ca sē sfășie pe adversarul seū. Nicolae, băđul lui Cuciuc, nu mai putū suferi spectacolul acesta : se decise a scāpa pe tatāl seū cu orī-ce prețū. Așa dar făcēndu-și cruce, ingenunchiāndū și puindu-și pușca la ochī, întinse cocoșul, trase de piedecā și, când arma pocni, se vēđurā douē cadavre cādēnd imbrāțișate ! același glonțū trecēnd prin inima ursului, trecuse și prin inima tatālui seū !

Fatalitatea a făcutū ca blāstemul lui Ali sē se execute prin māna fiului ucigașulū seū !

* * *

Constantin Vodā Maurocordatū fórte pătrunsū de tragica mórte a finului seū, se grābi a se coborī din munți cu toți curtenii seī și, după ce adressā căldurose cuvinte de mângāiere mult întristatei familii, în sīnul căreia petrecuse atāt de mulțāmit, a plecāt spre reședința sa, lāsānd pe Postelnicul cel mare spre a-l reprezenta la inmormēntarea Serdarului Cuciuc, și imbrācānd pe tēnērul Nicolae cu castanū de Serdariū spre a-l consola de perderea tatālui seū.

Jupānēsa Ileana cătrā primā-vara viitóre a fostū poftitā de Dómna lui Maurocordat cu familia sa ca s'o vadā. Ea a plecat cu douē rădvane, luānd cu sine patru din fetele ei cele mai mari și pe fiul seū ca conducătoriū, lāsānd acasă pe cele mai micī sub îngrijirea mamei sale. La Iași ea a fost poftitā sē gāsduéscā la Curtea domnēscā, unde Dómna iī făcū tóte onorile și-i arētā multā afecțiune ; după o ședere de douē sēptē-māni, ea se întórse acasă lāsānd în haremul Dómnei pe fetele ei, carī erau de o frumusețā idealā. În tómna viitóre, când s'a ímplinit anul de doliū, ea se întórse ca sē-și iea fetele. Atuncea însē ea le gāsi logodite de Dómna cu tineri fii de boieri de starea întâiū și le mārītā pe tóte într'o đī în biserica unde cu 26 anī în urmă se botezase soșul ei. Totū atuncea se logodi și fiul seū cu o fa'ă grēcā din haremul Dómnei,

căreia i se făcù mare și frumoasă nuntă domnescă, cununându-se chiar de Dómna cu unul din Beizadele, și dându-î drept dotă Portăria de Sucéva, postù ce ecuivala cu Prefectura.

Dupě domnia din 1733 35, Constantin Vodă Maurocordat mai revenind la tronul Moldovei în 1742 1748 și 1769, a fostù protector familieî Cucuiuc, botezându-î și cunundu-î copiii, băeîi saù fete, și reversând asupra tuturorora binefacerile sale generóse.

Aice voiù lăsa romanșierilor sarcina de a urmări istoria acesteî familieî, mărginindu ne de o camdată a spune pe scurtù că toîi urmașii de sexù bărbătescù au fostù împinși de fatalitate la paricidù, uciděnd fii pe tatăl lorù, pěně la a șeptea generațiune ce a apucat'o acelù ce scrie acestù episodù.

II.

Intre aniî 1840—2 eramù copistù în cancelaria Logofeției Dreptății, care în timpii modernî s'a numitù *Ministrul Justiției*. Acolo cunosciui, printre alîi colegi, pe unulù care se numia Dumitraki Cucuiuc. El era cu trei patru ani, póte, mai în vėrstă de cât mine și funcționa mai de mult; de aceea el ajunsese copistù activù, adică cu lėfă, pre când eù eram numai *practicantù*, primindù numai cincî decî lei pe lună din lėla ministrului; căcî, trebue s'o spunù, pe atuncî ministrii erau mai muchelefi, mai mândri; pretindeau că servescù pentru patrie și pentru onóre iar nu pentru lėfă; de aceea lėfa lor o distribuiau pe la funcționariî lor inferiori lipsiî de mijlóce dupe o listă dressată de Directorulù Logofeției.

Cucuiuc, camaradulù meù, imi arėta multă dragoste și afecțiune. Avém și eù óre-care simpatii pentru elù, și-mi plăcea spiritulù luî celù agerù, în care prevedemù o capacitate remarcabilă. Elù făcuse clasele gimnasiale la Academia Michăilėnă, și asculta, ca externù, cursurile de dreptù ce le făcea rėposatulù Iurisconsultù Bojincu și Neculaî Lotan, care venise doctorù în dreptù de la Paris; și adese orî ascultamù cu plăcere

cum relata el lecțiunile ce le asculta și cum definiă diferitele cestiuni de dreptăți cari veniau la ordinea zilei în judecățile Tribunalurilor și ale Divanurilor apelative, cari se resumați în chrisóve Domnesei ce se lucrau în Logofeție. Avea însă un *tic* curios amicul meu Cuciuc : adese ori se întrupea din narațiunile ce începea, părea că e distracți, se uita în tavan și să pe ferestră, mișca buzele ca cum ar vorbi în sine, să se primbla prin casă bătăbănindu-și mânele într'un mod bizar, care nici serios nici comic nu se putea califica. Acesta i se întâmpla une-ori și chiar când scria : de o-dată asvêrlia condeiului cu un aer spasmotic, se rădica în picioare, umbla cu pași răpeți și largi fără de nici un scop, gesticula, bodogănia să mormăia fără a putea cine-va înțelege ce spunea, și apoi frecându și mânele și scuturându-și capul cu plețele lui lungi (căci atunci erau de modă) se aședa iarăși pe scaun și la scris.

«Are găgăunii în cap, ținea unii din colegii lui.

— L'a apucat pandaliile, ținea un altul.

— E apucat de Iele, sărmanul !

— Hai să-ți citim moliftele sântului Augustin ! ținea altul.

În realitate însă fondul caracterului lui Caciuc era minunată : el nu se supără de glumele și sarcasmele noastre ; din contra părea că-ți place să ne vedă râzându de el, suridea și chiar îmbrățișa pe cel ce spunea glume mai mușcătoare. E singurul ilu crușan : departe de a-ți adresa vre-o ironie, mă uitam la el cu un aer de milă ; pare că presimțiam că în sufletul său se petrecu ceva strani sentimente. În fața superiorilor, Cuciuc era foarte bine vedutu și apreciat. Într adevăr el era un funcționar model ; nici o dată n'a dat motiv cuiva ca să-l mustre să să-ți observe vre-o abatere de la cuviință să datorii. Între copisti, el era de frunte : scria frumos, întele, corect și fără omissiuni să greșeli : adese ori arăta și probe de talent în stilistică ; Stolonacealnicul de atunci (care astăzi se traduce prin terminul de *șef de masa*) îl pune să lucreze la concepte, fiind-că le brodia mai bine de cât el, și-ți recunosea superioritatea.

Eă atunceă începusemă a rima. In întreprinderea acésta mă aflamă în stadiulă unuî pruncă care începe a vorbi, saă al unuî copilă care se încercă a scrie : nu sciamă daca ceea ce facă este bine ; nu eram sigură pe puterile mele. Adesse oră trăgeamă pe Cuciuc la o parte, și-î arătamă producerile schiopătândeî mele Muse. Ceream părerea luî, fiindă-că elă avea ore-care autoritate inaintea mea : mi se părea și eram convinsă că avea și cunoscințe, și spirită, maî multă de cât mine. Cuciuc, cu tôte că-mă mărturisă necompetința în materie de versură, imă da avisulă seă cu francheță : imă spunea, de esemplu, că cutare versă se părea slabă, cutare fără cadență, → cutare prostă rimată, — cutare frasă încălciță, saă obscură, saă de prisosă,—cutare expresiune fericită saă lipsită de ideă,—și tôte observațiunile luî mi se păreau drepte, bune, raționale, capabile de a mă corige.

Pentru consultațiună de asemine natură venindă și acasă la mine, Cuciuc făcuse cunoscința și cu tatălă meă ; părea foarte induiosată când vedea blândețea, fericirea, dragostea și amorulă care-mă arăta tatălă meă. De aceea, când eram singură, imă țicea : «Ce fericită trebuî să fii tu, că escă așa de iubită de tatălă teă ! Cum de nu mă-a dată și mie Dumnețeu ună tată așa de bună !»

După acéstă exclamațiune, am ghicită că amiculă muă avea o lespede grea pe inimă din cauza tatălui seă. Cu tôte aceste nu cutezamă să-î ceră a mi se mărturisi. Apoi, sciindă că tatălă seă ședea la țeră în districtulă Dorohoiulă. pe când el sta în Iași, imă închipuiamă că, chiar de va fi suferindă ceva neplăceră, acéstă trebue să se întâmple prea rară. Altă dată, după mórtea mameî mele (care s'a întâmplată la anulă 1842), venindă ca să mă console în sfășierile cumplite ale doliulă meă, mă întreba despre multe amărunte familiare și maî cu sémă despre afecțiunile tatălui meă pentru soția sa. Nu putea el să asculte de cât adevărulă : îi spuneam că nu mi s'a întâmplată să audă între părinți meă nici o dată vre-o cértă, vre o neînțelegeră, cu atâta maî puțină scene de violență, ci tot-d'auna dragoste liniștită și armonie, cară singură îi făceaă

să porțe fără greutate simțită sarcina celor 13 copii ce eram în casă. Intr'o ți întrebându-mă din ce cauză s'a stinsu maică mea, și spuindu-î că acesta î-a venit din facere, nu s'a putut opri de a se rădica drept în sus și a țiice frângându-și pumnii: «Sărmana maică mea!

— Cum? din ce cauză a murit maică ta?

— Oh! nu știu de trebuî să-ți spun, scumpul meu amic! e grozav de dueros!

— Bine, frățiore, dacă acesta îți face rău, lasă, nu măi spune. Eă nu sunt așa de curios. Pote că altă dată imi vei spune..., când vei fi măi liniștit, măi puțin emoționat. Liniștesce-te.

— Dar nică o dată, nică o dată — măcar de-ași trai o mie de ani, — nică o dată n'ași putea fi măi puțin emoționat; fiindcă până voi intra în mormânt nu voi putea uita scena ce am vădit la mórtea mamei mele!

— Dar cum? ce a fost? a avut vre-o bôlă cumplită? durerosă?

— Cumplită și durerosă atât pentru ea, cât și pentru mine și pentru fratele meu, cari asistam la scena oribilă a morții sale.

— Dar ce Dumnețeu? Fost'aă assassinată pote?

— Aă spusă cuvântul, dragă Iorgule. Assassinată subt ochii noștri, și veți tu? înțeleg că asemenea scene nu se uită.

— Dar cine a fost ucigași? hoși?

— Ah, ce cumplită întrebare! și ce cumplit răspunsă trebuie să ascult!

— Dar cine?... cine?

La această întrebare l'am vădit îngălbenind, sculându-se în picioare cu așa mină în cât părea că e un 'uriășu, și cu ochii holbași și speriași, cu părul de pe cap șbărlit în sus ca spinarea unui viezure (1), țiisse: «Dar cine? cine altul putea să fie de cât tatăl meu?»

Cu aceste vorbe, și cu un plânsă infundat, a eșit din

(1) În Moldova: *Bursucă*.

camera mea, lăsându-mă sub nisce impresiunii de durere, care nici astăzi, după jumătate de secol, nu le pot uita!

După această destăinuire, care nu putea de cât secretă să rămână între mine și simpaticul meu amic, și care nu putea de cât milă și compătimire să-mi inspire, — după acesta, dîc, de câte ori îl întâlneau la cancelarie, în loc de a-l da bună dimineță sau a-l da mîna, îl sărutam, crezîndu că cu acesta voi consola amărîtul său suflet. Dar după toate încercările ce am făcut după acesta, n'am mai putut aduce surisul pe buzele sale!

Intr'o Sămbătă eșind de la cancelarie, Cuciuc îmi spune că nu va putea veni seara la mine, după cum îmi promisese, fiind că teribilul său tată se afla în Iași. A doua zi dimineță îl ved întrînd în camera mea, pre când mă aflam aplecat pe masă și scriind.

— A, ha! dissei, a plecat teribilul tău tată, se vede.

— A plecat, dar uită-te ce suvenire mi-a lăsat.

În adevăr avea ochiul drept umflat cât pumnul, iar obrazul stîng brădat de vinețele.

«Dar ce este asta, pentru Dumneșu?»

— Când se gătea să plece, îi spusese că trebuie să-mi dea ceva parale, căci rămăsesem că n'aveam cu ce-mi scote cămășile de la spălătoriță; frate meu asemenea îi cerea ceva haine și încălțăminte, și mijloce ca să-și cumpere cărți pentru școală. El însuși în loc de parale, sau măcar vre-o vorbă dulce, a tăbărit mai întîiu pe frate-meu: l'a lovit cu pumnul în căt a căzut jos, apoi a început a-l călca în picioare. Apoi când m'am dus să-l rog să înceteze cu asemenea sălbătăcii, s'a întors cu toate furiile asupra mea, și... iată-mă! După asemenea maltratări cu cari ne-a gratificat, încă sub ochii slugilor, s'a suit în trăsură și a plecat.

«Sărmanii copii! dissei eu.»

Adoua zi fiind o serbătoare, și avînd prin urmare două zile de ferie, propusei nefericitului meu coleg să mă însoțească la via. Decî luînd o birjă, și apoi trecînd și pe la fratele — care zăcea zdrobit de maltrătarile tatălui său — mersem

împreună la Valea-Adâncă, undemă era viia, și acolo, cu ajutorul compreselor cu apă rece, aplicate pe umflătură, amândouă frații adoua și simțiră durerile lor mai potolite.

După trecere de vre o două luni fiind timpul vacanțelor de vară, când frații Cuciuc trebuia să se ducă în districtul Dorohoiului iar eu în districtul Vasluiului, colegul meu veni să 'mă țină adio.

«De ce nu vii să petreci vacanța la mine? îi țină eu. După cum îmi spuși că este tatăl tău, poți iarăși vei avea scene desplăcute.

— Nicăi asta nu pot s'o faci, din nenorocire. A trimis trăsura, cu ordină ca să mergem amândouă, și nu cutezi să-ți calcă ordinul; atunci furiile lui m'ar urmări pînă la marginele țerei. Avem ore-care mîngăere acolo de la consorția actuală a tatei. Ea este o femeie cu inimă bună; și cu toate că are și ea două copii făcuți în căsătorie cu tatăl meu, totuși ne arată și noă adevărate sentimente materne. Ce-i nenorocății, scii, compătimescă între dînșii.

— Cum? Și ea este nenorocă?

— Nu măi puțin de cât noi. Sufere, sărmana, supliciurile lui Tantal: înjurătură, pămăuire, pumnule, măi în toate zilele, de față cu slugile, de față cu orăi cine. Ca să-ți faci idee cât de nenorocă este și ea, este destul să-ți spun că de patru-spre-zece ani îndură viața acăsta! Maltratările ău zăpăcit, mi se pare, chiar mințea; ea nu măi are voință a sa proprie; când îl vede tremură, căci îi scie de frică ea o sclavă care trăese sub biciul unui stăpîn tiran.

— Dar mare, escă, Dómne! Cum a putut să se producă în lume assemine ómenă cu natură de tigri?

— Suntem o familie blăstămată, amăicul meu! blăstămată, înțelegă tu vorba ecăsta?

— Înțelegă, dar nu pot să credă. Tu escă amărită, și vedă toate în negru.

— Înțelegă-vei însă când îți voi spune că de două sute de ani, de când cunoscem că essistă familia noastră, nicăi un

Cuciuc n'a murit de mörte bună? Înțelege-vei când vei afla că în familia noastră numărăm șapte generațiuni de pariciți?

— A !.. tacî, pentru Dumneđeű, că mă infioreszi!

— Înfiörătorii este ceea ce-ți spun, dar din nenorocire adevăratű. Și mă simțű cu atűta măi nenorocitű că parecă simțű în tóte ąilele o fatalitate planűndű asupra casei nóstre.

Cu acěstű ocașiune. amiculű meű Dumitraki imű spuse istoria lugubrű a strűbanului seű Osman, care am narat'o în capitolul de măi sus.

III

Dupě vacanțe, Cuciuc nu se măi întörse. Postul seű de copistű rěműind vacantű, mi s'a incredințat mie. N'am putut sě-ű scriű pentru ca sě-ű arătű regretele mele, fiind-cű pe atuncea nu era serviđiű postal organizat pentru corespondența privatű ; și omul daca nu gűsia o ocașiune. saű dacű nu trimitea înadins pe cineva cu o scrisóre, n'avea mijlocű de comunicațiune.

În vara anului viitoriű, tatűl meű hotűrűndu-se a face un pelerinagiű pe la Monastirű, puse patru cai la o Brașovencű (1) mare ce avea, grűműdi în ea cincű din copii seű cei măi mari — între cari eram și eű — și, de la Iași, ne îndrumarűm spre Monastirea Neamțului. Pe atuncea se făcea mare cas de minunele unei icóne a Maűcei Domnului, la care alergű toți cei ce suferiaű de bóle, de necazuri și de sűrűcie. Pentru đioa de Înűlțare, cűnd este hramul Monastirei, venise multű lume. măi din tóte părđile din țerű, în cűt n'am fi avutű locű de gűsduire, de n'am fi luat cu assalt chilia unui cűlugěrű cu care tatűl meű đicea cű ne rudimű. Ne dusserűmű, ca tóťű lumea curiosű, sě vedemű asilul alienaților. Cűnd colo, ce-mű vėđurű ochiű! Amicul meű Dumitraki, îmbrűcat în cos-

(1) Un fel de trűsurű coperitű dar fűrű arcuri, ca acele ce se đicű în Bucuresci de *Herasca*.

tumul ordinar al internilor, cu piciorele și cu capul gôle. ducea un ciubăr (hârdău) purtat pe umeri împreună cu un alt intern, ca și densusul. Era atât de schimbat, în cât nu l'ași fi putut recunoște, dacă nu se uita el la mine și nu mă striga pe nume !

După ce puse ciubărul unde trebuia, veni la mine și mă apucă de gât, plângând.

«Dar ce este asta, Dumitraki dragă ? Ce va să ȳică ? Esci nebun ?

— Sunt tot acela ce mă scii, scumpe Iorgule ! dar, cum veți, sunt victima urgiei tatălui meu.

— Cum ? ce felu ?... nu înțeleg.

— Eată ce este. După obiceiul pământului, părintii scii că au dreptul să-și pedepsescă copiii cu închisorea în monastire. Tatăl meu a voit să mă pedepsescă, și eată-mă aice !

— Cum ? fără judecată ? fără nici o inculpare ?... După un simplu capriciu ?

— A dat o denunțare la Mitropolie că eu ași fi voit a atenta la viața lui, și a căpătat ordin ca să mă ție aice încarcerat, pe timp de un an.

— Dar cum a putut face acesta ? Făcut'ai tu ceva, pentru ca să atragi asupra-ți o asemenea oribilă bănuelă ?

— A fost un adevărat eveniment al fatalității. Anul trecut, când, după cum scii, am venit împreună cu frate meu la țară ca să petrecem vacanțele, am plecat într'o ȳi împreună cu frate-meu la vânătoare. După ce am umblat pe sub pôlele pădurei după turturele, de care am ucis câte-va, în spre amădă ne întorceam spre casă. Drumul fiindu-ne prin fundul livedei, ne-am luat după nisce cârduri de grauri cari săriau dintr'un copaci în altul, tupilindu-ne și silindu-ne ca să ne apropiem de ei. În urmărirea acesta observând că graurii se lăsase pe un loc semănat cu linte, care despărțea livedea de vie, când mi s'a părut că m'am apropiat indestul, am tras. Căduse vre-o patru. Când m'am răpeșit ca să-ı ieș, de odată mă pomenesc cu tatăl meu că ese din marginea viei, plin de sânge pe obraz. Atuncea aruncându-se asupra mea. imi

Țea pușca din mână strigându : « A ! hoțule, tu tragî asupra tatălui tîu ? Aștîptă, tîlharule, cî țî-oîu arăta eũ ție. » Frate-meũ voesce sî intervie ; dar î țea și luî pușca din mână, și aceea fiîndũ ıncărcată, o ındreptîză asupra nîstră ordonāndu-ne ca sî mergem ınainte spre casă. L'am ascultatũ : am mersũ bo-cindu-ne, plāngîndũ și jurāndu-ne cā nu ne-a trecutũ prin gāndũ assemine crimă ; și cā, daca ın adevîrũ, l'a atinsũ vre-un halicũ cānd am trasũ ın graurĩ, acēsta n'a pututũ sî fie de cāt unũ jocũ alũ ıntāmplărei. Elũ ınsî, ındatā ce ne-a dusũ acasă, ne-a ınchisũ ıntr'unũ hambarũ, ne-a legatũ cu mānele ındîrîptũ pironițĩ de nisce stālpĩ, și ne-a bātutũ ıntr'unũ modũ teribilũ ; noțtile ne ținea ınchisĩ acolo, tot legațĩ, așā cā nu puteam nicĩ macar sî ne culcām, iar țilele ne puneā la torture pānā ne vedea cā leșinām. A treia țĩ surprindîndũ pe soția sa cā ne adusese vinũ de bîutũ și apā ca sî ne aplice pe vînatāĩ, a luat'o și pe ea la bātae așā de cumplitũ ın cāt ne rugamũ s'o țerte și sî grābîscā a veni spre a ne omorĩ. Dupî trei țile de torture, ın fine vîdurāmũ cā a trimisũ pe unũ țiganũ bîtrānũ sî ne deslege și sî ne aducā o sarcinā de paie pentru ce sî ne așternemũ.

Țiganulũ, care compătĩnĩa de suferĩțele nîstre, ne aduse apî cāte ceva de māncare și ne ıngrijĩ o sîptāmānā cāt am statũ ıncarcerațĩ, cu unũ devotamentũ pentru care-ĩ vom pāstra recunoscĩnțā cāt vom trāi. Peste o sîptāmānā, pe mine mî puse, legatũ ca pe unũ criminalũ, ıntr'o cāruțā și mî trimise la Is-prāvnicie cu adresă ca sî mî ıncarcereze la monastirea Neam-țului pe unũ anũ de țile ; pe frate-meũ, acusāndu-lũ cā mĩ-a fost complice, spre a lũ pedepsi, l'a ımbrācatũ ın haine de argatũ și, fārā a-lũ māi trimite la scōlā la Iașĩ, l'a destinatũ sî muncĩascā cu argațĩ la plugũ și la tôte lucruriie cāmpului, sî trāiascā și sî mānānce cu argațĩ și sî nu aibā voie a veni pe susũ prin casā ; iar soției sale și copiilorũ ei, le-a datũ aspre ordine ca sî nu ne māi cunōscā ca fiĩ aĩ sîi, nicĩ sî vorbĩascā cu noĩ. Māi sunt vre-o trei lunĩ pānā sî-mĩ ıncheiũ termenulũ pedep-seĩ : ce va māi fi dupî acēsta, nu sciũ. Plānge-mî, amiculũ meũ, cācĩ nu sciũ desperarea unde mî va putea duce. Țĩ-am

maî spusû, mi se pare, că mă tragû dintr'o familie blestemată.

— Nu perde speranța. amiculû meu. După viscole și vejelii vinû ðilele cele senine și plăcute.

— Ðile senine?... pentru mine?... nu sciû, ðeû !

* * *

IV.

Trecuseră aprópe trei ani și nu maî auðisemû nimica despre familia Cuciuc. Dar într'o bună diminéță, când mă gătiamû sê esû din casă, mă pomenescû cu amênduoî frații strêngêndu-mê în brațe și îmbrățișându-mê.

«O Dómne, cum mă bucură că vê vèdû sănătoși și veseli ! Dar ce vê faceți voi ? Venit'aû ðilele senine, carî vê îndoiați de a le revedea ?

— A datû Dumneðeû !... da !... Tatăl nostru, după ce și-a potolitû pofta de a ne tortura, în fine și-a luatû sêma ca sê ne ierte și sê-și facă vèntû spre calea infernului.

— Tacî, draga amice, sciî că nu-mî place sê audû pe un fiiû vorbind ast-feliû pentru tatăl seû.

— A ! uitasem că escî poetû. Spre a mă îndrepta, ca sê-ți placû, voiû ðice dar că el s'a dus sê se desfâteze în Câmpii Elisei. Fie-î țêrina uşoră !

— Și ce sunteți hotărîți sê faceți voi acuma ?

— Pe frate-meû Alexandru l'am băgat în armată ca iuncărû. Mâine ai sê-l veði în uniformă. Frate-meû cel micû va urma frecuentând șcôla de la Dorohoiû, unde avem casă. Soția tată-luî nostru s'a însărcinat cu administrarea moșiei, din venitul căreia are a ne da noê, celor marî, câte trei sute de galbenî pe anû.

— Dar tu, ce ai de gând sê faci ?

— Sciî că m'am cam ocupat cu dreptul. Cât am fostû închis în casa de nebuî, căpêlând un exemplar din Codica Ci-

vilă, atât de mult am cetit'o, în cât am învățat'o pe de rost : pot să dau concursu cu Bojinca iuriconsultul. Așa dar sunt preparat ca să mă facu șórece de tribunale : judecător saũ *cîlenũ*, daca nu cumva și Președinte.

— O !... dar ca s'ajungĩ la asemenea trepte trebuie să ai protectorĩ : pe cine ai ?

— Am punga mea, dragul meũ. Am risipit vre-o douė sute de galbenĩ pe la Logofeție, sciĩ pintre ceĩ mari, și mâine saũ poimãne, am să capetũ decretulu de judecător. Dar tu, ce faci ? Te-am căutat pe la Sf. Nicolae, și am găsit pe alții ședend în casa vóstrã.

— Da, am închiriat'o.

— Am întrebat pe la Logofeție, și am aflat că nu mai escĩ funcționarũ al Statuluĩ, adevėrũ e ?

— Prea adevėrũ, amice. M'aũ dat afarã din causã că am tipãrit în Gazeta Transilvaniei o biatã poesie, care n'a plăcut Consululuĩ rusescũ.

— Se vede că respira prea mult patriotism și puția prea tare a naționalism ; nu-ĩ așa ?

— În direcțiunea acėsta voiũ lucra cât voiũ trăi, cãci sperũ că se va emancipa odatã țera nóstrã de epitropia sub care lãngeșesce.

— Asemine speranță trebuie s'avem toți, noi ceĩ tinerĩ. Dar pãnã una alta, cu ce mijlóce trãescĩ ? ce faci ?

— Acuma mă aflu, potũ dice, mãi bine. Am o ocupațiune privatã : sunt secretar la Cancelaria Vãnilor, care sciĩ că le ținũ nisce Jidanĩ ; am lėfã de trei-sute lei pe lunã, locuință și alte avantagie.

— Mė bucurũ... adio ! la revedere !

— La revedere, iĩ ȓisseiũ. Înșã cu o condițiune : să nu-mĩ mai vorbescĩ despre tatãl tėũ. Acėsta imĩ face rėũ.

— Țĩ-o promitũ, daca-mĩ pretinđĩ, spre a păstra intactã plăcuta ta amiciție. Noi ședemũ în ulița Tėrguluĩ de sus, la No.... avem un apartament cu trei camere în etajul de sus. Când veĩ voi să ne veđĩ, să sciĩ unde să ne cauđĩ. »

Cu tóte manifestațiunile aceste de amiciție, de astãdatã nisce

sentimente extraordinare simții că se nască în mine ; unde măi înainte eramă afectatū de trista sōrtă care o îndura, acuma pare că mă supēra fericirea de care vedeam că se bucură. De aceea, figura cea inteligentă a vechiului măi amicū, în locū de a mă fi tot simpatică ca măi nainte, mi se părea sinistră și repulsivă de astă-dată. Pare că citiam pe frunte^a lui misterul unei }crime. De aceea evitam pre cât puteam cordialitatea lui ; refusam partidele de plăcere la carī adeseorī mă invita ; nu mă prea duceam prin locurile care scieam că el le frecuentēză și mă feriam pre cât puteam de a veni în contactū cu el.

Cu totă decisiunea acēsta ce o⁷luasem în interiorul măi, împrejurări sociale aduceau lucrul acolo că tot trebuia din când în când să-mă dau^rcōtele cu el.

* * *

Permită-mi-se să facū aice o digressiune spre a vorbi despre nisce persōne carī au ore-care legătură cu episodul acesta.

Era pe atuncea în Iași un individū Iordaki Harnavū, fostū capū de masă la Ministerul Justiției, sub care odiniōră servisem atât eū cât și D. Cuciuc, când fusesem funcționari acolo. Acestū Harnavū părăsise cariera funcțiunilor și îmbrățișase pe aceea de avocatū, carieră care abia pe atuncea începuse a se forma în țeră. În acēstă meserie lucrurile mergeau bine pentru el : câștiga mult, ținea masă bună, iar casa lui era fōrte frecventată de lume cum se cade. Ceea-ce atrăgea lumea în casa lui, măi alesū pe tinerī, era femeea lui, nu prea frumōsă, dar plăcută și fōrte spirituală. Între alții carī frecuentaū casa lui Harnavū am fostū și eū, atrasū nu numai de graciele și spiritul cocōnei, dar și de prânzurile ei suculente. la care fōrte desū eram invitatū, și de societatea plăcută ce adeseorī întâlneam acolo. Până la ore-care gradū acolo se făcea câte odată și politică antiguvernamentală : câșt-va liberalī sinceri se adunau și-și comunicaū părerile și credințele, făcēnd uneorī

și planuri de propagande liberale și naționale. Mai târziu am aflat că Harnavă, despre tot ce se vorbea la el, raporta la Consulatul rusesc, unde se ținea condică și registre pentru asemenea relațiuni.

Profesiunea lui Harnavă era foarte lucrativă. Toți împričinații cu documente și dreptăți îndoișoare alergau la serviciile lui. El câștiga adeseori procese foarte mari, învingând avocați învățați și cu diplome. El producea adesea înaintea tribunalelor acte și documente care surprindeau pe clienții săi proprii, fiind-că nu se pricepeau de unde le-a scos și de unde le-a găsit. Cu șapte opt ani în urmă s'a dovedit că el era un fimos escroc, care făuria acte și documente spre a proba aserțiunii de fapte care nu erau adevărate. El în adevăr organizase o adevărată fabrică de falsificațiuni: găsisese vre o două trei scriitori, care aveau talentul de a imita scripturile cele mai vechi și mai dificile, și după ce el făcea concepte, de polițe, de contracte, de testamente, de sineturi, de chirove vechi, îi puneă de le copia imitând cu exactitate scriptura și caracterele persoanelor care trebuia să figureze în cauze. Cu acest mod a ruinat o mulțime de oameni făcându-i să pierdă procese pentru averi colossale. În timpul lui Grigori Vodă Ghica, între anii 1852-3, s'a descoperit banda de escroci, al cărora cap era Harnavă, și în care erau compromise și unele persoane marcante din societate. Se vorbea că au fost implicate și chiar persoane din familia domnească, lucru ce atât de mult afectase pe bunul și dreptul Vodă Ghica, în cât a avut chiar câte-va zile de alienațiune. Harnavă a fost dat judecății, a fost condamnat, și averea lui s'a vândut pentru despăgubirea victimelor escrocheriilor sale. Femea lui atunci s'a sinucis luând arsenic; iar el, mai târziu, după ce și-a făcut pedepsa, a murit în miseria cea mai mare, sub streșina unui gard.

Ca să reieș firul narațiunii mele, mă voi întorce la relațiunile mele cu Harnavă, pre când nu era nici bănuț, și pre când casa lui era bine vădită.

În ziua de sânta Ecaterina (a anului 1846, dacă nu mă

înșelū) ducēndu-mē sē felicitū pe Dómna Harnavū de onomastica eī, ea, care tot deauna când mē vedea imī făcea ochī dulcī, m'a poftitū la masă, la prânđū. Ducēndu-mē la ora reglementară, găsiū lucrūrele întocmite pentru o seriósă veselie. Un tarafū de bunī lăutarī intona cātece de acele carī facū sē salte și inimele celor bētrānī, cu cât maī ales a celor tinērī, carī atuncea se maī vedeau electrisaī de graciele altor treī patru dame tinere, invitate și ele pentru prânđū. Între ceī țece saū douī-spre-țece invitaī, erau și frațīi Cuciuc. Încă înainte de a ne pune la masă, fiind-că lăutarīi ne cāntau după pofta inimeī ce scieau a citi pe fetele nōstre, învētirām vre o douē hore vesele, ba mi se pare și cāte-va valsuri. Prânđul a fost de cele maī succulente; și cu atāt maī bine savurām māncārile, cu cât aveam înainte vinurī generōse, vechī și profumate, gata a ne essalta imaginațiunile până la delirū. Nu ținū minte bine, de cât mi se pare că am rădicat și un toastū în versurī, improvizate pentru ochīi galeși aī cocōnei de gasdă. Ținū însă minte bine că, după māncare dānțuirām până după mieđul nopțiī, iar unīi din noī veniseră la așa gradū de veselie în cât abia īi țineau piciorēle. În cele din urmă ne decisērām sē ne ducem spre casele nōstre.

Cu tōte că de cu séră timpulū fusese fōrte frumosū, peste nōpte însă s'a schimbatū fără de veste. Când am eșitū, ploua, de părea că tōrnă cu găléta. Harnavū mē imprumutā cu o umbrelă, sub care luaiū pe Cuciuc cel maī mare ca sē lū conducū până la elū acasă. Frate-seū Alecu, avēnd mantaoa sa de ofițeriū, era destul de bine adăpostit. Gasda luī Cuciuc fiindu-mī în drumū, lāsaiū pe amēnduoī frațīi în dreptul porțiței lor, pe deasupra căreia era un fel de strēșină ca un cozorocū (1), și mē dusseiū spre locuința mea. cātitū de nebunia ce făcusem, fiindū-că pentru prima óră cu mare rușine mē simțiam beatū.

Iată ce am aflat apoi că aū făcut frațīi Cuciuc.

Dupē ce i-am lāsātū eū, eī aū trasū clopotul ca sē vie

(1) Partea de la șapcă saū caschetă, care vine denaintea ochilor.

țiganul lor să le deschidă. Bietul țiganu, amețit de somn se vede, n'a putut merge destul de răpede la porțiță; dar în fine a venit. Atuncea Dumitraki, trăsniț cum era de beție, după câte-va injurături mâniöse, îi trage două palme. Țiganul, după ce intrară stăpâniil lui, pe când se urca după ei pe scară, plângend începe a le observa că el n'a bcut ca densesi pentru ca să mcribe bătaie. Ofițeriul, după ce a intrat în casă, îl chiamă și apucându-l de cap începe a-l bate nebusce. În mijlocul gemetelor și vaietelor lui, bietul țiganu pomeni despre omorul tatălui lor; după acesta imbrănciț, fu datu afară din camera stăpânului se și se duse în cămăruța sa ca să-și mai plângă sorta.

Adoua și aducându-și aminte de maniera brutală cu care se purtasera către robul lor, amendoii frații îl chemară, îi cerură iertare și-lu imbunără dându-i parale și haine. Dar ori cât s'a arătat țiganul de împăcatu, vorbele ce resufuse în timpul când îl bătea ofițeriul, vorbe care le aușise și Dumitraki, le intrase ca nisce cuțite în inimă; și amendoii intr'un gând și-au șisă: «Noi, pe cât va trăi țiganul acesta, nu putem fi siguri pe vieță.» Deci, într'una din șile, Dumitraki șise fratelui se: «Ce creșii că trebuie să facem cu Ion țiganul?

— Să-l perdemu, șise Alexandru. Alta nu e de făcutu. El cunosce crima noastră, și nici șii când și cum pôte să o dea pe față o dată.

— Totu într'unu gându suntem. Să lăsămă însă să mai trecă vre-o lună pentru ca să-i trecă ori-ce prepusu de ostilitate din partea noastră, și apoi vom vedea.»

După trecere de o lună, Alexandru șise fratelui se: «A trecut luna. Cum creșii că trebuie să facem: te-aș gândit?

— Da; așteptă să veșii.

Trase clopotulu. Ion intră.

Ioane dragă, avemă să-șii spunemă o vorbă de taină, care numai tu trebuie s'o șii, fiindu-că trebuie să ne ajușii ca să facemă o trebă bună.

— Spune. coconașule. Aibi totă credința și nădejdea în mine.

— Iată ce este. Pe cósia Gălății, din susú de rohatcă (1) am descoperitú o comóră. Loculú unde am vėđutú pãlpãindú flacãra l'am însemnatú. Trebuie sė mergemú ca s'o desgropãmú. Pe altulú nu putemú lua de tovarășú la trėba acėsta de cãt pe tine. Dacă vomú gãsi-o, va fi ferice și de noi și de tine.

— Da óre bani or fi?

— Bani, Ioane. bani, și încã aurú ; cãci numai unde este aurú, flacãra se aratã verde-roșie... galbeni, galbeni, și galbeni mulți trebui sė fie ! Póte cã abia vom putea rãdica ce vom gãsi. Trebui sė luãmú și o pereche de dessagi ca sė punemú galbeni.

— Și când sė mergemú ?

— Sė așteptãmú o nópte întunecósã, pentru ca sė ne strecurãmú nevėđuți printre rohatce, ca sė mergemú acolo.

— Bine, coconașule, sė mergemú când veți socoti. Eú voiú lua unú hãrlețú (1) și o lopatã, și sė ne îngrijimú de dessagi, ca sė fie gata.

— Da, Ioane ! eacã o lirã : dute și íea ce trebuie. Dar mãi întâiú sė te ducí tu singurú, điuã. ca sė veđi pe unde am putea trece bine printre rohatce.

* * *

Nu mãi departe de cãt a doua đí devotatulú bėtrãnu, care pãrea cã doría sė-și grãbíască mórtea, vine și spune stãpãnilorú seí cã s'a dusú de a cãutatú și a gãsitú o potecã prin care sė trecã șanțulú orașului între bariera Galatei și aceea de pe Podulú Lungú. Decí fiindú-cã ploua și cerulú era coperitú cu nori, frađii Cuciuc se îmbrãcarã ca de plóie, se încãlțarã cu botforți : Mihalaki puse seléful cú pistólele tatãlui-sėú la brãu. Alexandru se încinse cu sabia bine ascuțitã, Ion se

(1) Așa se numea pe atunci bariera.

(2) Casma saú lopatã de ferú cu care se sapã pãmėntulú.

înarmă cu casmaua și cu lopata luându-le de a umărul, și pe la nouă ore se strecurară nebăgați în sēmă, pe de la vale de strada Beilicului, pe Podul-Lungă. De la un loc, lăsară strada acēsta și apucară pe o ulicioră la drēpta. Apoi din acea ulicioră trecură un mic șanț care înconjura un loc numit grădina doctorului Pereșu. După ce traversară acea grădină care era pustie, ajunseră în șanțul cel mare al orașului de sub delul Gălăței. Pe cărarea descoperită de bătrânul țigan, trecură dincolo, și, dând în drum, apucară spre nord până trecură de barieră o bună bucată de loc; apoi se opriră, apucară la stânga pe cōstă, și, după ce au făcut vre-o sută de pași, Dumitraki, care mergea înainte, oprindu-se și, arătându cu bastonul un moșoroi vechiu de cătiță, disse : «Aici e ! sapă, bade Ioane !»

Ion înfipse casmaua în locul indicat, risipi câte-va brazde de pământ, dar de o dată se simți lovit pe din derēpt în cap cu sabia lui Alexandru ; până a nu avea timp să țipe, cădă jos ; apoi mai simți un glonț că-i pătrunde umărul stâng, și apoi un alt glonț intrându-i în cōsta drēptă ; apoi nu mai auzi, fiind că stăpânii sei dispăruseră, de cât lătrăturile unor câni cari se apropiau de dēnsul, și nu vedea de cât două stele printre nori ce se risipiau și cari scelipiau ca o speranță de rēsbunare pentru inima lui.

Rare ori rēmane o crimă nedescoperită. Mai tot-d'una degetul lui Dumneșeu vine de arată pe cei ce au comis-o. Ast-fel degetul lui Dumneșeu atuncea deșteptă din somn pe nisce ciobani cari dormiau într-o colibă, între oile lor, cu o sută de pași mai din sus de locul crimei. Eșind afară un băetan mai tēner și, auzind câni lătrând în direcțiunea barierii, dete alarma că se apropie lupii. Cei două ciobani din colibă își luară armele și apucară spre locul unde lătrau câni. Acolo vedură cadavrul unui om care gemea încă. Alergară de spuseră căptanului de barieră ; acesta, fără a perde timp, merse la fața locului și, după ce vedu cadavrul, alergă în marginea satului Galata, la un țigan căruțaș pe care îl cunoscea ; îl puse să inhame calul, puse în căruță

unū brațū de paie, și maī curēndū de cât într'o oră muribundulū țiganū fu dusū în curtea Agiei și aședatū binișorū pe unū patū într'o cameră de josū.

În maī puținū de unū pătrarū de oră, agerulū comisarū Urzică fu lângă victimă. Imediatū trimise unū călărețū la Aga de orașū, care era P. Mavrogeni, și unū altulū la Președintele Divanulū Criminal, pentru ca să le anunțe crima. Elū, din puținele vorbe ale muribundulū, aflāndū cine sunt criminaliī, încālecā uumaī de cât, se duse la Dejurstva militară, și de acolo luā pe unū ofițerū cu patru soldați pentru ca să pótă aresta pe militarū. Mergēndū la locuința fraților Cuciuc și gāsindū portița incuiată, puse de o săltā până o scōse din țicine și se urcā fără sgonotū pe scāra ce ducea la apartamentulū lorū.

Amēnduoī frațiī, fie care în camera sa, se gāsirā dormindū atāt de liniștiți în cât aū trebuitū să-ī misce pentru ca să-ī deștepte. Îi arestarā fără a ī lāssa să se întâlnească unulū cu altulū. Gāsirā hainele lorū ude de plōia de peste nōpte, botforțiī plini de noroiū, sabia lui Alexandru cu sānge pe ea, și pe hainele lui Dumitraki cāte-va stropiturī de sānge. Pe Alexandru îl pornirā între puscī, iar pe frate-seū îl insoți Coconu Dumitraki Urzică, ținēndu-lū cu māna de o sfōrā cu care ī legase mānele îndērēptū.

Se făcuse țiuā. Pe cānd sōrele arunca primele sale rațe pe crucile și clopotnițele bisericelor, în curtea Agiei intra Aga de orașū, unū membru delegatū al Curțiī Criminale pentru ca să facā instrucțiunea, mediculū respectivū, și Urzică cu cei douī frați criminali. După cererea instrucțiuniī, se constată maī întēiū starea pacientulū, pe care mediculū a declarat'o alarmantă, apoi se confruntā victima cu fratele celū maī micū. Țiganulū, cum ilū vēdū, țisse : «Iată celū ce m'a lovitū cu sabia ! M'aū ucisū, de fricā că, prin mine nu cumva să se descopere că ei aū ucisū pe tatālū lorū... Ucigă-ī acuma Dumneđeū și pe ei !...» Cu aceste vorbe în gurā, Ion a expiratū ; iar tēnerulū Cuciuc, lovitū pōte de remușcare, a început a plānge cumplitū și a cere iertare aruncāndu-se în genunchi lângā patulū pe

care zăcea victima sa. Introducându-se după acesta și fratele celū mare, la auđirea mărturisirilor lui Alexandru, a cređutū de prisosū a mai nega.

Din depozițiunile detaliate asupra ambelor crime, vėđėndu-se cā la prima crimā a participatū și sođia tatāluī lorū, s'aū trimisū Comissarulū Urzicā de aū arestat'o aducėnd'o și pe ea de la Dorohoiū. Acėsta, aflāndū cā bāeđiī aū mărturisitū totulū, și-a perdutū mintea. Cu tóte acestea in locū de a o incheide intr'o casā de alienađi, ea fū inchisā in temniđā.

* * *

Intr'una din đile mē duseiū la Curtea Criminalā și ceruiū voie sē vėđū pe frađiī Cuciuc. Sentinđa de mórte se pronunțase pentru dēnșiī, dar nu se determinase điua cānd urma sē se essecute. Armașulū al douilea, saū supraveghetorulū temnițeī, dāndu-mī permisiunea ce cerusem, frađiī Cuciuc furā scoși și aduși in fađa mea intr'unū coridorū, in care era unū grilagiū ce mē despărđia de dēnșiī. Cel mai mare, cum m'a vėđutū, s'a arėtatū fórte veselū :

«Dómne, scii ? parcā avém o presimđire c'oiū sē te vėđū inainte de a face cunoscinđa cu Buzatulū (1). Iđi mulțumescū din sufletū, Iorgule dragā.

— Cu mare frāngere de inimā insē am venitū ca sē te vėđū. Nu mē a-teptamū nicī o datā sē aflu cele ce s'a petrecutū.

— He, sciū bine. Poeđiī credū cā tođi ómenii trebuie sē fie ca āngerii. Dar veđi cā nu e așa. Ți-amū spusū, mi se pare, cā mē tragū dintr'o familie blāstematā. Ți-am povestitū o datā istoria strābunului mēu Osmanū. Nu veđi tu cā blāstemulū lui Ali s'a perpetuatū asupra generađiunii lui Osman ?

Nu credeam insē nicī o datā ca voi, tineri instruiđi

(1) Calāulū, care spānzura la Moldova, se numia Gavril Buzatul, unū țiganā condamnatū la mórte pentru crime și građiatū pentru ca sē facā meseria de carnefice.

inteligenți, civilizați, să vă coboriți până la assassinate ordinare.

— Dar nu vrei tu să crezi că Fatalitatea nu-și alege brațele cu care lovesce în victimele ce voesce a face? Am știut foarte bine ce oribil lucru este paricidul: dar puteam ore să mă rețiu de a-lu comite? Era imposibil, dragă Iorgule. Tatălul meu, care ajunsese o fiară turbată, trebuia să fie ucis de cine-va: dacă nu de mine, de frate-meu; dacă nu de frate-meu, de soția sa. Eram trei nenorociți cari vecinic și cumplit suferiam; și mai curând sau mai târziu natura însăși ne împingea spre a ne coalisa și a complota spre a-lu face să dispară. convinși că facem un bine pentru familie și pentru lume. Dar ce să mai vorbesc! ce a fost fatal s'a făcut: o să ne luăm pedepsa după dreptate. Măcar de s'ar fi putut stinge familia Cuciuc o dată cu noi! Dar mai rămâne, din nenorocire un frate mai mic, de 12 ani; cine scie ce s'ortă i se rezervă și lui!

— Dar spuneți-mi: este adevărat ce se vorbește prin lume că tu, Dumitraki, ai fost în relațiuni amorose cu femeea tatălui tău?

— Ne-a mai spus cine-va despre acesta; dar este un neadevăr și o curată infamie, inventată de cei ce le place să bârfescă. Și dacă cum-va îți va veni ideia să scrii trista noastră istorie, te conjur să spu că de asemenea infamie n'a fost capabilă biata femeie. Ea a avut pentru noi numai sentimente de comiserățione, și altă legătură n'a fost între noi de cât compățimirea mutuală dintre cei ce suferă și complicitatea la crima ce am comis. Ferice de ea că, acuma nu mai simte nimica!

— Și cu ce mod ați curmată zilele tatălui vostru?

— Vrei să știi? îți voi spune tot, fiindcă n'am negat nici înaintea judecătorilor noștri. Mai întâi am încercat mijlocul asfixiei. Într'o seară de iernă, el se întorsese de la Dorohoiu răcit, și ceruse să-i facă mereu foc în sobă, ceea ce s'a și făcut. A mâncat, a bătut bine și s'a culcat. Atuncea țiganul Ion chiemându-ne, ne spune că ar fi bine să punem capacele la sobă până nu se potolesce jeratecul; ca

unul care era coalisat cu noi ca să-lu perdem, el a cu getat la asfixie. Am aprobat părerea, capacele s'a pus.

Asfixia era pe aproape de a-și produce efectul atunci, dacă un joc al întâmplării nu-î venia în ajutor. Patul fiind în dreptul unei fereste, el, în agonia asfixiei, se vede că a dat cu pumnul în geam; geamul spărgându-se și aerul pătrundând drept capul său, el și-a venit în fire; a înțeles ceva și, după ce a stat cu capul mai mult la ferestră spre a se răcori, a deschis ușa, a intrat în camera unde se culcase soția sa și a tăbărit pe ea, ca un sălbatic, ca s'o omóre. Auzind sbierătele ei, am eșit din camera ce ocupam în rând cu camerele argașilor, unde ne condamnase să ședem, și am alergat să vedem ce putem face. Fără a intra înăuntru, ne puserăm să ascultăm la ușa tindei. Atunci încetase de a o bate, dar striga: «A, ticălosă! te-ai unit cu tâlharii ce de jos, ca să mă omorî? Lasă că te învâț eu!

— Dar nu Cocóna, ei s'nt vinovatul, păcatele mele! Țigănu Ion țigănu. Eu am socotit că fac bine; ca să facă cald în casă, am pus capacele; mi se părise focul potolit.

— A, tu? Așteptă... și dicându aceste vorbe, luă drugul de la ușa tindei și dându-î câte-va lovituri, îl culcă la pământ; apoi călcându peste el, reîntră în camera sa și se puse a-și turua apă pe cap. Noi, cari purtam sarcina de argași, până a nu se face ziua, am înjugat boii la săni și am plecat la pădure, ca să tăiem și să aducem lemne. S'era când ne-am întors, am simțit că lucrurile se potolise în casă. Țigănu Ion, care avea capul spart, își venise în fire. Tatăl meu însuși am aflat că s'a dus să-l vadă și a Țis să-l pue aproape muiate în apă rece. Numai nenorocita de femeie a tatei zăcea, strivită de bătăi, și numai peste două săptămâni se putu scula spre a se ocupa de afacerile casei. După totă liniștirea ce se restabilise în casă, noi persistam în camptul ce făcusem spre a ne scăpa de el, și ori-când găsim timp spre a ne intruni ne consultam cum să executăm lucrul.

Nu târziu ni se presentă ocașiunea. Tata căduse bolnavă de friguri, și după vre-o două accese ce avusese, observasem că, după ce-l lăsa scuturăturile, cădea într'un fel de ferbințelă care-l slăbesce tare și-l face să vorhăscă într'aiurea. Când fu în al treilea accesu, pare că instinctivă ne lovi și pe noi un felu de accesu de nebunie: de odată tăbărirăm pe el, atât soția sa, cât și noi două, ba încă și țiganul Ion. Nu mai țină minte ce făcurăm, dar credă că-l omorirăm prin sufocațiune; mi se pare că și țiganul, care era foarte pornitū asupra lui, l'a apucat de testicule și i le-a strivit spre a-i accelera mórtea. A doua și tata a fost îngropatū, ca mortū de mórte naturală.»

* * *

În prima septămână din postul mare, se face mare iarmarocū la Iași pe lunca unde este monastirea numită Frumosa. În ziua de sântul Teodorū a anulu 1847, un convoiū lugubru eșia din curtea Criminalulu. Înainte venia Armașul cel mare, După dēnsul urmaū mai întâiū 12 soldați cari băteau tobele, apoi ca o sută de soldați cu puscele la umērū formând două garduri mișcătore, iar între aceștia ambii frați Cuciucū, unul lângă altul, mergēnd în urma unu preotū cu crucea în mână și urmatū de Gavril Buzatul îmbrăcat în uniformă de postavū roșu și ținēnd peste umeri două strēnguri. Era tină, fiindū-că nōptea precedentă ploase; acēsta însă nu împedicase pe publicul curiosū de a eși din tōte părțile spre a vedea și a acompania cortegiul până la locul execuțiunii. Frații Cuciuc, îmbrăcați în haine negre, purtând pe capū nisce caschete de plissă nēgră, cu pantalonii sumeși ca să nu-ī umple de noroiū, ținēndu-se de brațū unul pe altul, mergeau veselī ca la o paradă, salutând în drēpta și în stānga pe cei ce cunoseau. Urmaiū și eū cortegiul, urcat într'o birjă alături cu amicū meu Lascar Roseti. Când cortegiul a ajunsū la iarmarocū, el s'a despărțit în două: frații și-au dīsū adio îmbrățișāndu-se, apoi a apucat: unul spre o spānzurătore altul spre alta. Am-

bele spânzurătorii erau aşezate pe două movilițe, cari se vedu și astăzi. După cererea lor, cel mai micu a suferit mai întâi supliciul. Din trăsură am privit pe Dumitraki urcându se pe un scaun, iar pe Gavril Buzatul punându i strângul de gât și apoi dându i un pumn după cap în momentul când i se lua scaunul de sub picioare. Când am vădit că corpul se lăsă în jos, și am auzit mai multe țipete de la femeile ce priviau, un fel de amețelă am simțit că mă cuprinde și apoi n'am mai putut vedea nimica, fiindă-că leșinasem.

Amicul meu Roseti atunci strigă la birjarii să plece, ne mai putând asista la a doua execuție. Când treceam pe Podul Lungu, mă deșteptai în versături, cu capul sprijinit de mânele amicului meu.

Soția lui Cuciuc, condamnată la aceeași pedepsă, de și tot în stare de alienație, a fost dusă și executată conformu cu sentința la Dorohoiu, acolo unde s'a comisă crima. Băetul ei, am auzit că după execuția maicei sale, ar fi căzut într'o stare de prostrație, din care n'a putut eși de cât peste 3—4 ani

* * *

În cursu de patru decimii de ani, mereu imi făceam întrebarea : «Oare se scriu sau nu istoria fraților Cuciuc ?

În cele din urmă mi-am zis : «Și de ce nu ?»

1888 Ianuariu.

PE BARAGAN

PE BARAGAN

I.

Pe podișul din dreapta Ialomiței, unde se încep câmpiile întinse ale Bărăganelor, am moșióra mea dotală, lipsită de satú saú de locuitorí. Pe tótá suprafața plană a acestei moșii (cáreia i s'a dat numele de Elisa, de către socrul meú Meltiade Mărculescu, în dragostea ficeí sale, care mai târđiú a devenitú soția mea), nu se aflaú de cât duoí perí sêlbatecí, carí singurí înfruntaú vijeliile iernelor și cáldurele cele mai marí ale verelor.

Pámêntul acestei proprietăți, de și de calitate excelentă, imí aduceaú un venit neinsemnat, din causă că era prea rêu cultivat, potú đice chiar părăginitú, căutatú abia de cei mai pęcătoși dintre plugarií satelor vecine, saú páscut de ciobaní ce nu se putéú învoi în alte părți. Eram, prin urmare, abia clasificatú printre proprietarií cei micí, pre când am intratú în posesiunea eí, pe la anul 1858.

Greutatea crescêndă a familieí meé îmboldia sê facú ca acestú patrimoníú sê ajungă a-mí aduce un venitú mai bunicelú, mai alesú că comptam pe fertilitatea solului. Trebuia dar sê me apucú de agricultură, cu pasiunea poetică, ce aveam pentru natură și puterea sa productivă, și cu experiența ce o aveamú

în cultura pământului, dobândită din copilărie în casa părintescă. Câte dificultăți însă n'am avut de întâmpinat până să-mi organizez o mică fermă în mijlocul câmpiei inculte, care 'mi a căzut la sorți! Cât capitală, câtă muncă, câtă luptă. până să ajung la acesta! Trebuia să aduc pe roțe, din depărtare. și lemn, și nisip, și cărămidă. și cel din urmă cuiu, cu care să-mi facă casă, imprejmuiră, grajduri, magazii, și atâtea îndemănări cerute unui așezământ agricol. Trebuia să creez totul. ca Dumnezeu când a făcut lumea: puțuri, grădină, arbori roditori, fânețe artificiale și chiar o pădure, pe care o vedeam necesară în viitor.

Acastă întreprindere nu era pentru curagiurile comune. Dar eu, care citisem multe despre viața colonilor din America și Australia, care aveam convingerea, că înaintea stăruinței nimica nu e cu neputință, îmi urmăream idealul, voind mai cu seamă a proba, prin fapte și exemple, că, prin munca asiduă și prin inteligență, pământul Ialomiței, mai bine cultivat, poate deveni sorginte de producțiuni mult mai mănoase și de o înavuțire mai sigură. Am reușit până la oare-care grad, mi se pare; căci pe când mai înainte era o idee acreditată că prin regiunea acesta grâul nu prosperă, că numai secara abia se face, și că pământul tot atâtea produce, măcar oricum l'ar cultiva, oricum l'ar lucra cine-va, acum, după exemplele date de mine, pământul Ialomiței pare a fi patria celui mai frumos grâu, cultivându-se însă prin duble și profunde arături, ceea ce nu se cunoscea cu 20 ani în urmă. În adevăr am avut fericirea a vedea prosperitatea locului ajunsă la așa sbor, în cât paupertatea potu să țină a dispărut, rămânând dora pintre țărani leneși sau degrădați de vișul beției; agricultura mică a luat așa extensiune, că arendașii sau proprietarii, ne mai putând face agricultură mare ca mai înainte, sunt nevoiți a-și închiria locurile la țărani, sau a le cultiva prin argați recrutați de pe la munte sau de peste frontieră.

Stăruințele mele n'au ajuns a aduce avuția lui Ceres în casa mea, dar au ajuns a împătri valoarea micii mele pro-

prietăți și a mă ajuta de a pluti pe valurile grele ale vieții materiale.

De la un timp, abandonând agricultura pe sēma cultivatorilor mici, inchiriându-le pămînturile în bani, m'am mărginitu a privi ferma mea ca un simplu leagăn de delectare, unde, cānd mē simtū obositū de vieța sgomotōsă a capitalei, mergū de respirū aerul de linisce și de sănătate în mijlocul frumōseii pāduri de salcāmī ce mī-am făcutū, a arborilor fructiferi ce am sādītū eū insu-mī cu māna mea, și a cāte-va vaci, a cāror desmierdare imī face mare plăcere. Locașul meū servă ierna adesea de adăpostū bine-făcētorū călătorilor, carī sunt surprinși de vijeliī de acelea carī omōră, iar vara ca casă de pietate, unde muncitorul sēracū capētă gratisū māmăligă, brānză sau lapte la nevoie, iar cel lovitū de friguri sau alte bōle ușore, cāte un medicamentū reparatoriū, cum prafuri de chinină, picăturī de inimă, untū de sunătore și altele. Asculte cel de sus urările cāte se facū la pragul casei mele de cē lipsiși și nevoiași, carī esse ȓicēndū : Dumneȓeu sē vē ajute și sē vē ferescă de dureri și de neajunsuri!

Ajutorū și tovarășū la vieța din Bărăgan aveam pe un vērū alū meū Nicolae Schina. E cunoscută Romānilorū familia acēsta ; cāci de și originară din Constantinople, totuși mulți din membrii sei astăȓi se bucură de cetățenia romānă și figureză între numele notabile ale țerei. Bunul meū, adică tatălū mamei mele, Gheorge Schina, compromisū în mișcarea renascereii elene, cunoscută sub numele de Eteria grecescă, fu decapitatū la Constantinople în anul 1816. Dupē aceea, numeroasa sa familie se respāndi în tōte părțile lumei : din ficele sale, una, Eufrosina, a venitū cu haremulū luī Vodă Șuțu la Moldova, unde a devenitū soția tatălū meū ; alta s'a măritat în Constantinople și diu ea se trage familia Pitzipio ; iar din fiii sei unul numitū Constantin s'a făcutū supusū britanicū și a muritū ca medicū la Malta ; altul Michail, omū fōrte cunoscutū în istoria Renascereii elene, alesū chiar Ministru și consul general în Bucuresci, a muritū la Atena ; alți doi, Alexandru și Eustațiu, incetățeniți Romāni, au fostū părinții actualilor frați

și veri Schina, cari se distingă în armată și magistratura română; altul, Cupariul Iancu Schina, s'a așezat și a trăit în Basarabia. Din acesta, se trăgea vărul meu despre care voi să vorbesc, fiindu-că viața lui a fost atât de intimă legată de a mea.

II.

Nicolae, sau Nicolaki, după cum îl numiam în familie, era puțin mai în vârstă de cât mine, născut la 1821. El fusese atras de unchiul Michail la Atena pentru ca să-și facă cariera în armata de acolo. Nu i-a plăcut însă Grecia cu munții săi pleșuvi, ci a preferat să se întorcă în România, a căreia limbă o iubea mai mult. Era om bun la inimă, onest, afabil cu toată lumea, afectuos către rude și amici, gata a alerga pentru faceri de bine și a se sacrifica pentru oricare idee nobilă, modest, filosof, în fine omul lui Dumnezeu. Toți din familie și toți cei ce-l cunoscău îl iubeau pentru distinsele calități sufletesci ce-l caracteriza. El fusese în mai multe rânduri împiecat la vamă, la regia tutunurilor, în cari s'a distins prin zel și onestitate, precum și probază numeroase atestate ce au rămas pe urma lui. În cele din urmă, desgustat de tracaserile funcționarismului, el se puse la dispozițiunea mea și se oferă a dirige menagiul casei mele din Bărăgan. Ce achizițiune pentru mine, care schimbam mereu la Logofeți și îngrijitori, cari de cari mai pretențioși, mai păcătoși și mai de rea credință! Acum avem un adevărat amic al intereselor mele, un frate neinteresat și devotat până la viață! Câți alții nu-i oferia salarii îndouite și întreite de ce avea la mine, și el tot-d'a una răspundea: nu, nu mă depărtez de casa vărului!

Și pentru un om deprins cu societatea și cu viața din orașe nu e tocmai plăcut a trăi și iarna și vara în Bărăgan. I'rbue ca cine-va să aibă sau mari interese, sau mare amor pentru viața cămpenească, sau devotamentul unei consciințe

ferme pentru ca să se împace cu singurătatea și cu urfutul, mai ales în lunile de iernă, când nopțile sunt atât de lungi și vijeliile atât de înfiorătoare.

Când veniam în reședința mea solitară, eram întâmpinat de îmbrățișări fraterne, tot-d'a-una atât de călduroase ca în cei mai tineri ani ai vieții noastre; eram informat despre mersul afacerilor moșiei cu punctualitatea cea mai severă și cu minuțiositatea cea mai largă. Găsim arborii din grădina curățiți și îngrijiți de însăși mâna sa, vitele blânde venind la desmierdările sale, servitorii supuși și ascultători ca la părințele lor, păsările furnicându cu sutele la vederea lui, și toate ustensilele casei în bună regulă, bine păstrate și bine întreținute. Il întrebam adesea cum se împacă cu urfutul; el îmi răspundea că supărarea acesta nu o simte, pe cât timp are cărți ca să citească și afaceri cu cari să se ocupe. «Singura îngrijire, dicea el, care îmi trece câte o dată prin minte, este ca să nu vie niscaî hoși să mă calce, de și știu că asemenea răi vin numai acolo unde sunt parale. Nu mă tem înșe de cât să nu fiu surprins; alt-fel, în loc de bani le-ași da glonțe ca să-î împacă.» În adevăr, vărul meu era bun pușcaș: nu trecea săptămână fără ca un erete sau două să nu cadă sub loviturile puscei sale; apoi eu aici țineam toate armele mele și peste 30 focuri erau la dispozițiunea lui, tot-d'a-una gata pentru eventualitate agresivă.

În vara anului acestuia, mai mult de cât tot d'a-una el îmi povestea anecdote despre brigandagiurile din Grecia. Pe timpul cât fusese în serviciul armatei grecesci, permutat cu garnisona în mai toate punctele însemnate ale Elladei, avusese ocaziunea a se familiariza cu crimele barbare ale Clefților tradiționali, căci adese-oră făcuse expedițiuni în urmărirea făcătorilor de rele care mișunau odinioară în patria lui Homer, și despre a căror faimă atâtea pene ilustre s'au ocupat. Brigandagiurile de pe la noi, despre cari une-oră citia în gazete, lui i se păreau nimicuri, comparativ cu cele ce se petreceau în Grecia: cu toate acestea, părea preocupat și spunea adese-oră că se teme a nu fi surprins.

Fatalitatea, vai! a demonstrat că presimțirile lui nu erau chimerice.

Ialomița, în adevăr, anul acesta mai mult ca tot-d'a-una, era bântuită de făcători de rele. Nu trecea săptămână să nu se audă despre furturi de vite, spargerii și alte borfășii comise prin satele vecine. Administrațiunea însăși era pusă în mișcare pentru urmărirea făcătorilor de rele; dar neputincioasă de a nemeri mijlocele eficace, ea avea recursul la măsuri ridicole care numai ineptia le putea concepe. Intr'una din zilele lui Septembrie, moșia mea a fost vizitată de unul din acele puteri care se văd în operele bufelor. Vre-o câte-va sute de oameni, conduși de un ofițer de Dorobanți și de două primari comunali, au făcut o adevărată hăituaie de vânătoare, care n'a putut da alte rezultate de cât mi-au zdrobit porumburile, mi-au jefuit fructele din grădină, mi-au scotocit toate ungherele parcului de pădure de lângă casă, mi-au persecutat chiar curcanii, în iluziune că erau niscai hoși degușați! Cu asemenea chip credeam onorabila administrațiune a pune mâna pe răii periculoși societății, neștiind măcară comptul de înțelepciunea proverbului popular că «mâța cu clopoței nu prinde șoriceî.»

Simultaneu, districtul Ilfovului nu era mai puțin bântuit de făcători de rele. Mai cu seamă o bandă de trei briganzi scăpați din Ocne, răspândia terore prin faptele lor cutezătoare. La 3 spre 4 Octombrie (1882) au călcat casa unui mare proprietar, numit Hagi Velciu, situată în marginea unei păduri de pe moșia sa numită Dona. Venind mai întâi pe la amiază-și cu pretextul de a se băga argați, dar cu scopul de a observa localitatea, și vedându-se primiți cu răceală de către proprietar, carele le cerea răvașe de drum să garanteze, de o cam dată s'au retras fără a dice nimic, vedându mai ales că pe timpul acela erau prea mulți oameni în curte. Dar în de seară, pe la 6 ore, pe când sorele scăpeta către apus, au revenit cu toate preparațiunile spre a-și realiza planul. Din fericire, bîetul Hagi Velciu a putut să se strecore pe o ușă de din dos și să se arunce într'o gropă de bucate, scăpând

ast-felū de ochii lor. Eī, dupē acēsta, rēspāndindū terōrea prin țipete și impușcături repetate spre a inspăimēnta pe servitorī — carī în adevērū s'aū și făcutū nevēduți — aū pusū mâna pe o soră a lui și pe o servitoare a sa. pe care le-aū torturatū spre a putea descoperi banii ce așteptaū sē găsescă. Cu tōte acestea n'aū pututū descoperi de cât ce eraū în casă, abia vre-o două mii de lei. Turbăciunea lor atuncia nu mai avū margini; 'și-aū vērsatū necazul pe totū ce le-a venitū sub mână : mobile, lampe, farfurii, sticlării, ferestre, uși, lădi, tōte aū fost sparte și sdrobite într'unū modū adevēratū selbaticū. Numaī dupē ce aū nimicitū tōte și s'aū imbuibatū cu mncări și bēuturi, carī le-aū găsitū în casă, și-aū luatū drumulū spre cartierele lor misteriose.

III.

În pădurea unei moșii vecine numită Vispēscă, era bordeiulū unū pădurarū. cu care ei aveaū înțelegere de mai înainte spre a se adăposti și a găsi cele trebuinciose pentru mncare și repaosū. Dupē călcarea de la Hagi Velciu, care sē vede că tot i-a fost făcutū sē le palpitate pepturile, peste trei zile, și anume în 8 Octombre, pădurarulū care îi găsduia i-a indemnatū sē trecă în Ialomița la moșia mea, unde dupē cunoscințele ce avea (căci de loculū lui acelu pădurarū era din comuna Vlăiculescii, vecină alăturată cu moșia mea, și prin urmare cunoscea ómenii și casa mea) spera sē găsescă bani mulți. Venindū de-a-dreptulū peste holde, în apropiere de fruntariile mele, deteră peste doi țeranī carī culegeaū porumbū. Ingrijii ca nu cum-va aceștia sē bănuescă ceva și sē dea alarma, aū apucatū pe țeranī și i-aū legatū burdufi, ast-felū ca sē nu se pōtă mișca din locū ; apoi inaintāndū fără obstacolū saū sfielă, pe la 5 ore și jumēlate, aū intratū cu pași de lupū în curtea casei mele. Mai întâiū aū nāvălitū în camera servitorilorū, pe carī i-aū găsitū grămadă, stāndū la mncare. Acolo aū întreatū :

unde este boerulu ? căci hoții sperau ca pe mine să pună mâna, cu iluziune ca la mine să găsească tesaurile lui Cresus. Apoi îngrozindu pe argați că vor fi uciși de vor face sgomotu, s'a aruncat ca fulgerul în camera de susu, arătă de argați. Acolo găsiră pe vărulu meu rezemat într'unu colțu pe patu, și pe o servitoare, pe care o aveam de mai mulți ani purtându sarcina menagiulu casei. Vărulu meu, cum a văduțu aceste figurî sinistre, s'a ridicat de a pusu mâna pe unu revolveru ce era în cuiu d'asupra capulu se în perete ; se vede că atât își pierduse mintea nefericitulu, în cât uitase că era surprinsu, și că era prea târziu spre a se putea apăra. Unulu din hoți însă, totu atâtu de răpede ca densusu, l'a apucat de pumnă și i-a smulsu arma înainte de a se putea servi cu ea. Căpitanulu loru, Enaki Marcu, a disu atunci : dă-i, mă ! Atuncea unulu dintr'ênșii, după ordinulu acesta, i-a trasu unu glonțu în pieptu, causându-i mórtea la momentu, fiindu-că-i pëtrunsesse inima și cösta. După acësta Căpitanulu însuși începü perchisițiunea lucrurilor din casă, iar cei-l'alți doui, unulu din fața casei și altulu din dosu, slobođiau mereu la focuri de puscă și pistole, cu scopu de a terifica pe trecători și pe orî-carî ar fi cercatü să vie în ajutorulu casei. Töte lăđile și dulapurile, töte rufele și hainele, au fost scotocite cu de-amnuntulu. Biata servitoare a fostu hătută și stălcită cu pușcelorü și cu pumni, ca să scötă bani ce sciau ei din auđite că are. Servitorea în adevëru a arătatü și a datü totu ce a avutü ea, și töte ce a sciutü că putea fi în casă ; și n'au fostu mai multu de câtu vre-o mie de lei noui ai casei, adică ai mei și ai vărulu meu, și vre-o mie douë sute ai bieței servitoare, töte economiele ce-și adunase de vre-o dece ani de când servia în casa mea.

IV.

Primiiu scirea prin telegramă la comuna Dimăchenii din districtulu Dorohoiu, moșia bunulu meu amicü Ion Docan, cıpsöwë dusesemü să petrecü câte-va đile atrasü și delectat

de amabila societate a familiei sale. Mă repeziiu imediatu la București, și de aci la loculul catastrofei, unde 'mă găsiu casa turburată de tragicul evenimentu, iar pe regretatul meu văr încă neîngropat, fiindu-că au trebuit să-lu țină cincî zile până la venirea Procurorului și a unui Medicu, pentru ca să-i acă autopsia legală.

După ce au comisă această crimă, hoții s'au retrasu spre locul de repaos, la bordeiul din pădurea Vispésca, împreună cu pădurarul care-i adusese la mine. Ei nu sciau însă că încă după călcare, de la Hagi Velciu se organizase potera pentru prinderea lor. Intr'adevăr, unu Procuror și unu Judecător de instrucțiune de la parchetul de Ilfov, veniseră cu două zile mai înainte la locul unde se comisese călcarea. Aceștia avuseseră inteligența de a descoperi și afla vizuina făcătorilor de rele : cerură să le vie 20 de călărași înarmați de la subprefectura plășei Colintina, care are stațiune militară la Panteleimon ; dar după erorea telegrafului se trimiseră nu mai 10 călărași, și aceștia rău armați, cu puscele stricate și fără cartușe. De și s'a judecatu că n'ar fi îndestulători, totuși nu se putea întârzia ; căci dacă inopta, hoții ar fi părăsitiu pôte bordeiul. Așa dar se asediă ascundetorea briganzilor, pe care avuseseră prevederea a o înconjura cu mai multe rënduri de odgone și funii, legate de la unu arbore la altul, cu scopu de a încurca pe asediatorii. Cu tôte acestea, se dete assaltul : hoții eșiră la apărare. După o mică luptă însă, în care unu caporalu a fostu lovitu de unu glonțu în picioru, se puse mâna pe Enaki Marcu, iar ceii-l'alți scăpară în desișul pădurei.

Potera aduse în triumfu pe Căpitanul hoților și pe pădurarul care ospetase pe musafirii seii cu plăcinte și cu fripturi succulente. Ceii l'alți hoți, grație energiei și inteligenței parchetului de Ilfov, au fostu mereu urmăriți, și în cele din urmă prinși și trădați justiției.

Iar eu în ziua de 13 Octombree înmormentaiu pe nefericitul meu văr la comuna Stoenescii-Elisa, plânsu și regretat

de toți acei ce 'l-au cunoscut; fiind-că bun și drept era, și merita lacrimile vărsate pe mormântul său !

Administrațiunea n'a întârziat de a pune mâna pe assassin. Toți au fost prinși, dați în judecata Curții cu jurați și condamnați la muncă silnică pe viață. Eu am rămas însă neconsolat de pierderea iubitului meu vechi, care m'a făcut ca să-mi dau moșia în arendă, să desfacă vitele și instrumentele agricole, și să mă ducă foarte rar pe la casa unde, în singurătatea Bărăganului, odinioară mă delectam cu atâta plăcere

1882 Decembre.

DIN ANUL 1848

DIN ANUL 1848

CÂTEVA CUVINTE

În anul 1860 am întreprins publicarea unei Reviste literare, apărând în fascicule, de două ori pe lună, sub titlul de *Revista Carpaților*. Ca unica publicație literară pe atunci în capitala României, întreprinderea mea a avut ore care succes. Portul și asta mi recunoscință celor 800 de abonați care s'au grăbit să mă susțină, precum și junelor talente care au colaborat la opera mea. Revista aceasta, după două ani de viață, s'a vădit nevoită să înceteze: mai mult de jumătate din abonații ce avea au părăsit-o spre a trece la *Revista Română*, fondată de o societate de mai mulți tineri care promiteau o fundație mai solidă și mai interesantă și cu o existență mai bine asigurată, fiindcă mulți din colaboratori dispuneau, pe lângă mari talente, și de averi personale respectabile, cu care ar fi putut să susțină chiar fără abonați. Acei tineri însă s'au simțit prea curând obosiți, și *Revista Română* n'a putut să trăiască nici cât a mea, părăsită și de colaboratori și de contribuitori.

De astă-dată, decisă a-mi publica *Suvenirile*, atât nouă cât și vechi, sper că voi face plăcere lectorilor generațiunii actuale reeditându, îndreptate și adaose, pe acele publicate în *Revista Carpaților*, ca să îndestulez totu o-dată și pe mulți din cititorii vechi ce mi-au manifestat dorința de a le mai ceti o-dată după 28 de ani. Rogu însă pe lectori ca, înainte acestora, să citescă pe acele cu titlurile: «din copilărie și Tinerețe.»

I.

Totă lumea scie că la 1848 a fost și în Moldova o mișcare politică, ca în tota Europa.

Acea mișcare unii au calificat-o de intrigă rusească, alții de revoluțiune, alții de copilărie, alții de mișcare națională. Dar adevărul zace încă învălitu de mistere, ca toate evenimentele politice din lume.

Puține s-au scris până acuma asupra evenimentului aceluia, și mulți pôte nu sciū detailurile sale. Dar merită ore să ne mai aducem aminte de dăile acelea? Eū credū că da, fiindu-că ele au făcutu o pagină durerosă în istoria românilor; fiindu-că au lăsat suveniru încă viu în toate clasele și în totă țera.

Pân'a nu veni la fapte, să aruncăm o căutătură de ochiū răpede asupra stărei Moldovei pe la începutul anului 1848. Nu s'a scris de ajuns, nu s'a caracterisatū îndestulū domnia de cincispredece ani a fostului Domnū Michai Sturza. Ar trebui în adevărū unū studiū adâncū și unū talentū eminentū pentru unū scriitorū, ca să urmărească și să scrie acastă lungă istorie, acelu tristū martirologiū de suferințe, de decepțiunī și de deceptitudine, a unei țeri întregi.

Căpătând tronul, nu prin alegerea țerei, ci prin Convențiunea de la St. Petersburg, Michai Sturza era instrumentul docilū al politiceī muscălesci. Dotat de natură cu o iubire de

argintă nesăţioasă şi o capacitate speculativă, elă domnia cu o tactică imperturbabilă. Spre a avea ună sprijină sigură pe lângă treptele Porţei Otomane, el luă de soţie pe fiica bătrânului Vogoride, omă vărsată în diplomaţia orientală, cu mare şi sigură influenţă pe lângă Turcī. Spre a fi bine vădită şi de Puterea Protectore, elă se îngrijia de a cultiva tot-d'a-una pârghia solidă a usului moscovitū : corupţiunea.

Ast-felū susţinutū din afară, în lăuntru işi bătea jocū de *aseđemintele ce-ī fuseseră incredinţate*. Prin *simulacrulū de constituţiune* ce sē dădese Moldovei sub titlulū de Reglamenteulū Organicū, cum erau în realitate lucrurile ? Reprezenţaţiunea naţională ajunsese o adevărată păpuşerie : adunarea se compunea după voia Domnului, din sateliţii sei ; alegerile se făceau prin corupţiune, ameninţări, exiluri, arestări, promiteri de favoruri. Administraţiunea, unū mijlocū de apăsare şi de stōrcere a bunurilorū private şi publice. Justiţia, o formalitate de sprijinire şi de răpire, unū traficū du cupiditate şi de licenţă. Finanţele, o sorginte de întreţinutū sbirii şi hojia organizată spre a nări comorile domnitorului. Poliţia, unū instrumentū de spionagiū şi de tiranie. Boeria, unū altū instrumentū de demoralizare a tuturorū treptelorū societăţei. Servilismulū, intriga, spionagiulū, trădarea, laşitatea, infamia, erau titluri de a se recomanda cine-va către guvernū spre a-şi face cariera. Demnitatea, capacitatea, integritatea, talentulū, erau facultăţi ce atrăgeau persecuţiunea din partea guvernului. Dacă cine-va se tânguia pentru vre-o judecată nedreptă, era datū în judecată. Dacă reclama în contra mituirei, era lipsitū de drepturile politice. Dacă cuteza a se arēta contrariū voinţelor guvernului, era arestatū şi exilatū. Ast-felū Domnului acesta, căutândū sē-şi mărească comorile, prin care se susţinea politicesce, uci-dea orī-ce instinctū nobilū, orī-ce inimă patriotică, orī-ce spiritū liberalū, orī-ce virtute civică.

II.

Dar p^ote s^e vie o posteritate, care s^e intrebe : cum s'au putut^u comite asemenea lucrurⁱ in secolul^u XIX ? Cum putea Domnul^u acesta s^e se p^orte ast fel^u sub protec^{ti}unea cu ochⁱ de Argus a reprezentan^{ti}lor^u Russieⁱ, carⁱ dup^e tratatul^u de la Andrianopole erau permanentⁱ in aceste Principate ? In adev^eru^l, posteritatea ar $\dot{d}$ ice c^a aceste lucrurⁱ sunt scrise din patim^a sau din exagerare tiner^esc^a. Dar acea posteritate cat^a s^e scie c^a interesul^u Russieⁱ era de a sugruma orⁱ-ce spirit^u de liberalism^u in $\dot{s}$ erile acestea. Ea se temea ca ideile sau tendin^{te}le liberale sau constitu^{ti}onale s^e nu fie ca model^u in vecinatatea staturilor^u sale, pe care voia s^e le $\dot{s}$ ie pururea sub jugul^u ei de Ier^u. Pe lang^a ac^esta, cat^a s^e scie c^a orⁱ-ce agentⁱ, orⁱ ce comissarⁱ, orⁱ-ce consulⁱ trimit^ea Russia, p^ana in cele din urina^u ajungeau a fi fascina^{ti} (fermeca^{ti}) de Michai^l Vod^a Sturza, in cat^a inchideau ochii la orⁱ-ce descoperirⁱ $\dot{s}$ i inc^a coperiau orⁱ-ce nelegiurⁱ.

T^era, in ast-fel^u de posi^{ti}une, nu avea nici un^u recurs^u.

De se g^asiau omenⁱ cu curagi^u ca s^e protesteze, nu aveau unde. De se adresa^u la puterea protect^ore, nu cap^etau nici o indetulare. De se adresa^u la puterea suzeran^a, suplicele veniau indat^a in mana Domnului^u, $\dot{s}$ i era vai de cei ce le subscriau. C^aci, precum s'a $\dot{d}$ is^u, la Constantinopole Domnul^u avea agent^u pe socrul^u se^u, carele scia a se pune in intimitate cu omenⁱ influen^{ti} de acolo. De se adresa cine-va la reprezentan^{ti} celor l'alte puterⁱ europene, ei r^espondeau c^a nu au nici o compe^tin^{ta} alta de cat^a a protege pe supusⁱ lor.

Ast-fel^u, Moldova representa dou^e tabere marⁱ distincte : una guvernamental^a, compus^a din satelⁱtiⁱ Domnului^u ; alta $\dot{d}$ iss^a na^{ti}onal^a, compus^a din diverse elemente. In ac^est^a de pe urm^a partid^a, intra^u omenⁱ de t^ote clasele $\dot{s}$ i de diferite nuan^{te} :

funcționari paraponisiți de pierderea posturilor, aspiranți de posturi, liberali convinși, patrioți sinceri său de calcul, nemulțămii pentru diverse cauze, ambițioși; în fine ómenii de felurite culori.

III.

Pe când în Franța clocotia vulcanul revoluțiunei, tóte popórele și naționalitățile apésate pândiau momentul isbucnirii sale. De la acelu foculariu de vieță, tóte popórele așteptau să aprindă láclia libertăței și a drepturilor lor usurpate, spre a putea intra într'o vieță nouă și mai bună.

Românii pe atunci erau încă prea puțin cunoscuți Europei civilizate. Ei nu dăduseră încă vre-unu semn de vieță politică, spre a atrage atențiunea ómenilor însemnați ai secolului. Pressa europénă fórté rarú se ocupa de chestiunea lorú. Diplomația încă nu cunoscea nici drepturile lorú politice, nici istoria lorú, nici importanța geografică a țerei lorú, nici suferințele ce înduraú, nici aspirațiunile de renaștere națională carí le nutria spiritele.

Dar sórta acestuí poporú bravú și demnú de vieță nu putea să rămăe pentru de-apururea staționară. Europa în curéndú saú mai târđiú trebuia să-lú cunóscă și să se ocupe de densusú. Studenții Români din Paris și de prin alte părți se puseseră în relațiuni cu publicisti și cu bărbații politici, carí începură a le da cele mai frumoșe speranțe.

În óilele cele furtunóse ale Franței, Românii din Paris, atât studenți cât și alți bărbați maturi de vėrstă din ambele Principate, începură a se întruni și a se ocupa de sórta patriei lor. Ei se deciseră în cele din urmă ca o dată cu scularrea celor l'alte naționalități, să facă a se manifesta și în țerile lorú o revoluțiune de renaștere. Unirea Principatelorú, emanciparea lor de protecțiunea russescă, o constituțiune liberală, erau bazele programei politice care runegaú.

Cu asemenea proiecte, îndată după revoluțiunea din Fe-

bruariu, toți Româniî din Paris plecară ca să reintre în patria loră și să se apuce de lucru. Lăsându a vorbi mai departe despre participarea acesteî junimî în evenimentele carî s'au preurmată, să ne întorcemă puțină la Iași spre a vedea ce se petrecea acolo.

Încă înainte de izbucnirea revoluțiunei în Paris. a fost venită în Principate ună personagiă însemnată cu titlulă de comissară împărătescă extra-ordinară al Curței Protectore. Acesta era faimosulă generală Duhamelă.

Acestă diplomată venise cu o misiune misterioasă. Când veni în Iași, el fu dată în cuartiră la casa splendidă a Logofetului Costaki Sturza (bătrânulă); și mulți se miraă de acésta cu dreptă cuvântă. Acestă boeră era din partidul paraponisișiloră, fiindă-că i se luase portofoliulă ministerială pe care-lă avusese în mai multe rëndurî și care credea că i se cuvine ca apagiă.

Unî diceaă că guvernulă înadinsă 'i-a dată pe acestă mare omă în cuartiră, pentru ca să-î astupe gura, dându-î prin acésta o garanție că în curëndă va recăpeta ministeriulă pierdută. Unî credeaă că comissarulă russescă însuși ceruse acésta cuartiră. Dar era timpulă ipoteseloră, și nimenî nicî astă-đi nu scie adevêrulă, de cât dóră Vodă Sturza și Duhamel.

Se respândise vorba că marele diplomată Russescă avea misiunea a face pe Vodă să intre în calea legalităței și că 'i-ar fi făcut aspre muștrări pentru abuzurile guvernului seă. De aceea mai mulți din nemulțumiți se hazardară a se duce la el și a-î arăta pêsurile țereî. Diplomatulă avea dicționarulă omênilor din țeră; sciea împrejurările și caracterul fie-căruia din ceî ce veniaă să i se înfățișeze. De aceea pe unî 'i primia cu cordialitate, pe alți cu aroganță; unora le da consilie părintescă; altora amenințări russescă; unora le promitea decorațiunî și cariere, altora perspectiva pedepselor și essilulă chiar până în Siberia.

După câte-va đile de petrecere în Iași, Comissariul russescă

plécă la Bucurescî, lăsând în urmă-î desolațiunea și desperarea.

Era pozițiunea cea mai durerósă, în adevărî. Oamenîi înțeliginți nu vedeau nicî o perspectivă de mântuire, nicî un chip de viudecare atâtor rele de care țera suferia. A resturna guvernul prin o rescólă, nimenî nu cugeta; întăiî că era un pas prea hazardos; al duoilea că vecinătatea Putereî Protectóre era prea aprópe și tot-déuna amenințátore.

IV.

În mijlocul acestor ferberî și fremântăturî, iată vine ca o bombă scirea despre revoluțiunea din Paris.

Proclamarea Republiceî, fuga regelui Louis Philippe. manifestul lui Lamartine, resculara tuturor naționalităților, electrisară inimele Moldovenilor. Toți ómenîi bine cugetătóri vędură o rață de speranță pentru schimbarea lucrurilor. În lipsă de foî românescî, care nu puteau fi tolerate sub regimul absolutu al lui Michaî Sturza, gazetele franceze, cari veniau în plicurî prin posta aussriacă, se traduceau și, prin miî de copiî respândite, se făcea propaganda ideilor și faptelor revoluționare din Franța.

Domnul, vędendú acéstă mișcare mare în spirite, prevędendú vre-unú felíu de resculare, și neavënd se vede destulă sigumanță în credința oștirea păméntescî, se puse îndată a-și organiza o gardă pretoriană: înrolă vre-o doué sute și mai bine de Arnăuți și aventurari străini, însemnându-le și lefe bune prin care cređu a-și asigura credința lor. Pe acești mercenari spera elú, saú sê-î pue înainte la foc în casú de revoluțiune, saú, în casú de a fi învinsú, sê se pótă strecura, însoțit de dênșii, peste hotarú.

Locutorii de tóte clasele din capitală se înspăimántară de desvoltarea unei asemenea măsurî. Cuvéntulú era prea naturalú. Acéstă semăna întocmai cu adunătura volintirilorú lui Penedeca, locotenentulú din Iași al lui Ipsilante de la 1821.

În toate Țările și în toate casele nu se vorbea de cât de escelese acestor vagabonți. Lumea se accepta din Ți în Ți la vre-un incendiu, urmat de deprădare generală. Supușii străini, prin consuli lor, cerură garanția vieții și averilor lor. Consulii intrară în corespondință formală cu guvernul pentru acesta. Dar Domnul ajunsese la cinismul cel mai impudent; se mărgini a răspunde Consulilor cu banalități, și bandele de volintiri se mănținură.

V.

În ast-fel de stare erau lucrurile în Iași pe la începutul unei lui Martie.

Acuma îmi voi permite să vorbesc ceva despre mine. Pe cetitorii speru că-l va interesa, căci din viața unui individ une-orî se poate judeca caracterul unei epoci.

În primă-vara anului 1848, după împrejurările vieții mele private (despre care voi vorbi în alt capitol mai departe) mă aflam la țară. Mă făcusem arendaș al tatălui meu, care ajunsese prea bătrân pentru ca să mai pôtă a se ocupa cu agricultura. Luasem de la el în arendă moșia sa Hârșova din districtul Vasluiului, moșie moștenită de la strămoși, loc în care-mi legenasem copilăria și primii ani ai tinerețelor mele. Acolo este un loc istoric nu numai pentru mine dar și pentru țara întregă. Aice în apropiere se făcuse faimosa bătălie de la Racova, pe timpul lui Ștefan-cel-Mare. Crescut de mic în valea Racovei, mergeam cu bucurie să văd movilele acele, asupra cărora tradițiunea a lăsat atăt de frumoșe anecdote. Chiar pe moșia tatălui meu, este o movilă care se numește movila lui Șion. Documentele și tradițiunile familiei spun că aci un Demir Gherei fiu al Hanului Tătărescu fiind în serviciul marelui Domn, desvoltase cea mai mare vitejie asupra Turcilor; aci Demir înmormântă victimele sale; aci el îmbrățișă legea creștină; aci Ștefan îl boteză cu numele de

Sion și-l cunună cu o nepotă a sa ; aci Ștefan îi dăruie c întinsă moșie.

Dar strămoșii mari și tari, s'aũ perdutũ întru întunereculũ timpului și al uitărei ! Generațiunii numeroase aũ urmatũ și s'aũ strecurat. Timpulũ de durere și de decadență a venitũ peste poporulũ Român. Geniul miseriei planază peste ómenii și locurile cu svenire memorabile !

VI.

Nu potũ arăta senzațiunile ce m'aũ cuprinsũ când, după o absență de optũ anũ, mẽ întorceam la Hirsova. Până a nu ajunge la aședarea părintescă, trebuia sã trecũ pe lângă clopotnița de lemnũ a unui Schitũ, fundatũ de unũ strămoșũ alũ meu și închinat Mitropoliei. Acolo cu optũ anũ în urmă depusesemũ, rece și abandonatũ de vieță, corpulũ aceleia ce mẽ adusese pe lume ! Un simțimentũ de pietate mẽ făcũ sã mẽ oprescũ la pörtã, sã mergũ spre bisericã făcẽndu-mĩ cruce, și apoi sã cadũ în genuchĩ pe pãtra rece ce coperia mormentulũ maicei mele. Leșinaii plângẽndũ. Preotulũ bisericeĩ veni, cu una din ficele sale, ca sã mẽ stropescã cu apã pentru ca sã mẽ deștepte. După ce intraiũ în bisericã și mẽ închinaii, după ce mẽ mai rugaiũ pentru sufletulũ maicei mele, apucaii calea spre casã.

Aședarea părintescă era situatã pe un locũ de cele mai pitoresci : pe peptulũ ridicatũ alũ unui deal. De aici spre sudũ se vede întinđẽndu-se o vale lungã ca de jumãtate postã, prin care șerpuiescũ trei riulețe vii. Despre apusũ și despre rãsãritũ, douẽ sãtulețe pe douẽ vãi, iar dincolo de sate, alte douẽ dealuri, coperite cu crãngurĩ și cu semãnãturĩ, care se perdũ nu departe în valea prelungã ce se întinde spre miédã-đi.

Când intraiũ în curtea casei păintesci, o sudóre rece de pe frunte se unũ cu lacrimile mele. Acestũ locașũ, pre care eramũ deprinsũ a-lũ vedea plinũ de vieță și de mișcare, acuma

văi! respira un aer de desertu, tristu și durerosu! Nu mai vedeamu pe maica mea esindu-mi in scara cu brațele deschise ca mai nainte! Nu mai vedeamu pe cei duoispredece frați și surori imprejurulu meu! Nu mai vedeamu acea multime de servitori cu care ain fostu crescutu in copilăria mea!

Mă primi unu bătrănu bucătariu, selavu alu părinților mei, cu lacrimi de bucurie. Intraiu prin camere, și noue dureri mă sfășiară, vedendu-le deserte și delabrate.

Peste câte-va momente fuiu distrasu din durerile mele cu venirea unu mare număr de locuitori din satu. Unu aeru de fericire strălucia pe fețele acelor omeni. Toți mă cunosceau din pruncie și mă adorau: bătrăniți mă purtaseră in brațe; tineriți crecuseră cu mine, luând parte la tôte jocurile copilăriei mele; casele tuturoru imi erau cunoscute; inima mea tuturora le era sciintă; fie-care purta câte o speranță sigură in bunătatea și in protecțiunea mea.

VII.

In câte-va zile imi regulaiu economia casei. Chemaiu pe una din multele mele surori cari se trăsaseră la monastire, ca să vie să-mi țină companie. Imi înființaiu șese pluguri, cu boiți și cu tôte cele necesariți. Imi regulaiu camera și biblioteca de studiu. Imi inchipuii, in fine, tôte comoditățile viețuirii cămpenesci.

Speramă să pociu in curëndu restabili vechea ordine a casei părintesci, se readunū imprejurulu meu pe surorile de la Monastire, și să redaū vieța familiei și casei părintesci care acum o vedeam struncinată

Deprinsu cu ilusiunile și cu sublimul, imi făceamū proiectele cele mai poetice și mai frumoșe. Uitându-mē la brasda resturnată de ferulu plugulu, mă simțiamū mai fericitu de cât toți muritorii de pe pământu. Acea brasdă la anul viitoru proiectamū să o exploatezū cu unu modū mai raționalu. Cu

chipul acesta, aveamă sperană să scotă din pămăntă inădecită folosă de căt alăiă, in curăndă să potă cumpăra moșia de la tatălă meu, să maă cumpără o altă moșie maă mare in veci-nătate, să facă fericite pe surorile mele. să fundeză școlă și institute de faceri de bine și. peste jumătate secolă, să mă văđă inăr'o Romănie mare și fericită, in mijloculă unei fami-lăi demne de sufletulă meu și a unei posterități demne de viăță.

O, dulce poezie! Nu voiă uita nici odată acele puăține ăile, pe care Dumneădeă n'a voită să mi le maă lungăscă. Nu voiă uita roibulă meu de călărie, cu care goniamă iepurăi de pe cămpăi. Nu voiă uita visurile poetice ce mă răsățătaă, aflăndu-mă inătre plugară și inătre plugură, șăđăndă pe iarba verde dintre colnice, ascultănd căntăriile pasărilor de primă-vară, și admărăndă natura cea plină de viăță.

Cu durere imă voiă aduce aminte de miculă albumă in care pusesem atăte bucăți din inima mea, atătea jucăriă ale spiritului măeă, albumă care in curăndă a trebuită să-lă perdă inămpreună cu tătă avărea mea!

VIII.

Inăr'o diminăță aflăndu-mă pe cămpă cu semănătoriă, văđă că sosăsece omul ce făcea pe curierul meu, de-mă aducea in tătă săptăminăna coărespondenăța și gazetele de la lași. Imă dă pachetul; rumpă sigiliul, și inătre gazete, gășăsecă o scrisăre cu următăre cuprindere:

«Amice,

«Mă grăbăsecă a te inășciinăța ca aici lucrurile iaă o faăță se-riăoășă și gravă. Este o mare mișcăre. De la patriotășămulă Ro-mănăiloră sperămă a vedea ceva. De prin tăte districtele «aă sosită maă mulăți ămenă cugetători la binele țărei, ca să

«se consulte de ceea-ce s'ar cădea să facă în împrejurările
 «actuale. Sciî că Europa tótă este în foc. Până și în Viena
 «este revoluțiune mare... Țarul Moscălescă, a dat un ma-
 nifestă, prin care promite a privi ca neutru la tóte mișcărilor
 «popórelor. Prin urmare. nu ne putem teme de invasiune...
 /«Nu-ți pot scrie mai multe. Scólă și vino la Iași. Perderea
 «de timpă este o crimă în împrejurări grave. Te acceptă. Lu-
 «crurile sunt seriose... Adio!»

Acéstă scrisóre era de la o damă, care juca óre-care rolă
 politică pe atunce. Dotată cu multă spirită naturală, acéstă
 damă, de și din clasa a doua a boierilor, avea intimități și în
 societatea înaltă. Casa ei era ca un fel de club unde se adunau
 nemulțămii în contra guvernului, și elocuența ei era adese
 oră răpitóre.

La primirea acesteia scrisorî, mi se sui pãrul în vârful
 capului, și mă cuprinse un tremur.

— Aflat'ăi tu ce este pe la Iași? întrebai pe curierul meu.

— Nu sciă de-a fi bine sau rău. Sciă că s'au adunat o
 mulțime din tóte părțile și se vorbesce de zaveră.

— Dar cine este în capă?

— Asta n'am înțelesă. Sciă atâta că este mare terberă. În
 drumul meu, cât am venit, am întâlnit o mulțime de boieră
 Vasluieni și Bêrlădeni inarmați cu puscă și cu pistole, ca cum
 s'ar duce la bătălie. Câț-va m'au întreată de unde sunt, și
 apoi mi-au spusă să-ți arătă că numai de cât să mergă și
 D-ta la Iași.

— Cumpãratu-mi-ai prafă de pușcă?

— Nu se găsesce nică ună dramă. Poliția l'a adunat de
 prin tóte părțile și l'a dată la Arnăuți, care slobodă tótă nóp-
 tea la pistole prin cârciume, ca prin pădure.

Omul acesta era un bătrân sătenu, carele mă purtase în
 brațe în copilărie. Pentru acesta îi purtamă o afecțiune par-
 ticulară, care mă o plătia cu un devotamentă nemărginită.

— Ce mai stai, Costane? dute acasă și spune vizitiului să
 'mi gătescă trăsura și caii pe deséră.

— Eă, cuconașule, (ast-feliu eraă deprinși ómenii a mă trata

ași ȃice sē m'ascuți pe mine și sē nu te duci. Dreptu sē-ți spunu, mie nu-mi mirōse a bine lucrurile de la Iași. Cine scie ce pōte sē ți se intāple ?

— Intāple-se orī-ce ; trebuie sē mē ducū. E vorba de binele țereī.

— Sē ajute D-ȃeu ! Dar celu puținū sē te rogū și eū de ce-va.

— Spune, Costane.

— Sē mē ieī și pe mine. Cine scie ? Pōte ți se va intēpla ceva, și ți-oī putea fi de ajutorū.

— Bine, dar tu abia abia ai sositū de pe cale ; și apoi ai femeē, copii...

— Nicī ostenelā, nicī femeē, nicī copii nu mē împiedecā la acēsta. De ți-o fi D-tale bine, o fi și de casa mea bine.

— Bine, Costane. Vomū merge dar împreună.

Bietulū omū plecā, cu fața plinā de bucurie ; iar eū rēmā-seiū lācrimāndū, și cu inima strānsā de o mie de cugetāri.

IX.

Dupē ce mi puseiū lucrurile la cale pentru o absență de cāte va țile, plecaiū sēra pe lunā. Era o nōpte de cele mai splendide. Stelele se intreceā cu luna în revērsarea scāntelilor lorū lum nātore. Cea mai micā umbrā de norū nu venia a pāta seninulū cerului.

Echipagiulū meū era compusū din o cāruță micā de țerā și din doui cai mici, carī sburaū uneorī cu aripele fantasiei.

Din cānd în cānd mē distrāgeamū fumāndū cāte o țigarā, saū dāndū focū unui micū pistolū de buzunariū, singura armā ce luasemū cu mine. Din cānd în cānd, rāpitū de cugetāri la vederea naturei desfātātore, cādeamū în estasuri deliciōse. Din cānd în cānd compuneamū fragmente de versuri, pe care, dupē ce le recitamū cu buze tremurātore, le perdeamū în datā din memorie, pānā ce le improspētamū cu altele. Din

când în când Costană mă întrerupea cu convorbirea sa naivă și interesantă.

Despre ziua, mă oprii pe vârful unui delu pentru ca să resufla caii. Mă abătui puțin din drum pe o pașiște. Vizitiul scose căpețelele din capul cailor, îi lăsa să rumege ceva din ierba ce începea a crește; apoi se culcă și adormi înaintea cailor. Costan, vădend că nu prea aveam poftă de vorbă, se culcă și el jos alături cu căruța.

Grierii câmpului, strigătele unor rațe selbetece de pe un iaz ce era în vale, sbierătele unor oi din depărtare, lătrăturile unor câini de stână, strănutările cailor mei ce păseceau, aceste singure turburau adâncă tăcere a naturei adormite. Dar ori cu câtă poezie se resfăta sufletul meu la vederea aurorei ce părea a se lupta cu noaptea spre a-i sparge întunerecul și a-i lua locul, somnul puse degetele sale pe pleoapele mele. Atunci un vis dulce începă a mă legăna. Vedeam România mare și unită, de la Tissa până la Nistru și până la Mare; pământul ei coperit cu flori; locitorii sei fericiți, dezvoltând științele, industria, artele, comerțul, agricultura. Lăcrimam de entuziasm. Un suspin simțiam că mă ineca; și când voi să izbucnesc, deschisei ochii și vădui.... o tristă realitate! sorele răspândind milioanele sale de rațe peste aceeași țară ticăloasă, peste aceeași miserie!

Pe la ameață-ți intrai în Iași. Căpitanul de barieră mă întrebă de arme. Mă coborâi din trăsura, și el căută cu luare aminte prin paiele pe care ședeam până la scânduri. După acesta, incredințându-se că nu sunt om periculos, îmi pofti cale bună.

— Ce e cauza de atâta strășnicie? îl întrebai eu.

— Porunca stăpânirei, domnule.

— Se vede că stăpânirea are nevoie de arme. Iată un tun, dă-i-l ca să se apere.

Detei pistolasul meu, pe care bietul căpitan îl luă rădend.

După acesta, intrai în oraș. Ajungend pe la curtea ad-

ministrativă, câți-va amici îmi făcură semn să mă opresc ca să-mi vorbescă.

Mă oprii, și țișei vizitiului să mERGă cu trăsura la viea de la Valea Adâncă. Iar Costin pretinse a nu se despărți de mine.

X.

Amicii, după ce mă felicitară de bună venire și mă îmbrățișară, îmi spuseră cum sta lucrurile.

În séra de 28 Martie, în ajunul venirei mele, se făcuse o mare întrunire în sala spațioasă a otelului de Petersburg. Adunarea a fost compusă din o mulțime de cetățeni, boieri și fii de boieri de toate clasele și de toate vârstele, neguțitori și comerțanți, atât pământeni cât și străini. Ministrul din lăuntru, Logofetului Stefan Catargiu, veni în numele Domnului să întrebe care e scopul convocării sale. Presidentul întrunirii (ce era un boier bătrân notabil) îi spuse că țera era nemulțumită și dorește oare-care reforme și îmbunătățiri. Atunci ministrul dișe că să-î dea în scris acele dorințe, căci și Măria Sa, ca părinte bun, e în plăcere a le lua în băgare de seamă; dar ea, sub nici un cuvânt, nu va mai îngădui convocarea de doua oră a unei asemenea adunări, care turbură liniscea publică. Ministrul fu apostrofat pentru înrolarea bandelor de arnăuți, de care s'au spăimântat orașul. La acesta răspunse că, dacă adunarea pretinde, el va stăru la Măria Sa ca să desființeze acele bande. Atunci adunarea proclamă un comitet carele să moduleze dorințele ei, care apoi, subscrise de public, să se supue Domnului. Adunarea apoi se risipi. Comitetul peste noapte a făcut lucrarea cerută, și acuma totă lumea merge de le subscie.

Aceste relațiuni mi le daseră amici ce întâlneșem pe strade, plini de iluziuni și de speranțe.

«Și ce coprind dorințele acele? întrebai eu.

— Haide și le veї vedea ; căcї și noi mergemū sē le sub-scriemū.

— Unde ?

· In casele Logofătului Costaki Sturza. Sunt 35 de articole.

— Cine aū fostū in comitetulū care le-a scrisū ?

— Aū fostū vre-o cincī-spre-ḃece inșī ; frațīi Roseti, Rola, Alexandri, V. Ghica, A. Cuza, Muruzestīi și maī nu sciū cine.

-- Dar Cogălniceanu și Panu ?

— Nu. Eī sunt la țēră.

XI.

Ne duserămū la casele Logofētului C. Sturza.

Curtea era plină de echipagiuri ca la o nuntă. Pe scări se suia și se cobora o mulțime de ómenī de tóte condițiunile, intocmai cum se întēplă la o solemnitate funebră.

Salónele erau asemenea pline de lume. Bētrānulū Sturza, cum mē vēḃu, mē apucă și mē sārută cu unū aerū părintescū ḃi-cēndu-mī cu ochī lăcrāmătorī că acuma întrevede unū viitorū de reală fericire pentru patrie.

Intr'o cameră laterală era maī multe mese, ocupate de maī mulți inșī, carī decopiaū dorințele naționale ; in lipsă de tiparū, acēstă lucrare se reproducea prin copii manuscrise spre a se răspāndi in publicū.

Mē puseiū și eū sē scotū o copie. Eram la o masă unde maī scriaū încă vre o treī inșī, din treī județe deosebite. Pe când scriamū, convorbiamū tot-o-dată. Iī întrebaiū cum le veni in cugetū sē vie de prin districte intr'o ḃi așa anume fixatā.

Imī răspunseră că ḃiua de 28 Martie le-a fostū notificatā de la Iași, dupē care s'aū grăbitū a veni.

Persónele ce-mī numiră ca inițiatóre acestei menifestări, nu

'mă însuflară mare încredere. Erau ómenii a căroră sinceritate nu prea inspira confiență.

«Dar cum se face, întrebaiu eu, că această adunare se face în casa unde a fostă Diuhamelă în gazdă, și încă în casa unui boșeră, al căruia fiu este Postelnică?»

Acastă întrebare puse la gânduri pe interlocutorii mei.

«Dreptă se-ți spună, ăice unulă, și mie imă pare curiosă acăsta. Apoi chiar în hărtia acăsta sunt lucruri care nu-mă prea miróse a bine. Ce va se ăică: «Sfânta păăire a Regulamentulă?» și apoi: cum se potrivește asta cu garda naăională, cu desfiinăarea censurei și cu libertatea presesei? Mă miră cum de s'a subscrisă hărtia acăsta de publică înainte de a se fi consultată?»

— Dar în fine ce o se facă cu hărtia acăsta?»

— O se fie trimisă la Domnă cu o deputaăiune care se-ceară a încuviinăa dorințele aceste.

— Și dacă nu va voi?»

— Atuncea se-lă silimă.

— Ce felă?»

— Negreșită... cu pușca în mână și la palată.

— Dar oștirea?»

— Nu va cuteza, nici va avea cine-ă ordona.

— Dar Arnăuăii?»

— Li s'a promisă bană, ca se facă causă comună.»

Între aceste auăimă vorbe declamatorii în sala cea mare, și vedemă mulăimea ducându-se se asculte.

Logofătulă C. Sturza ruga pe mulăime cu lacrimi ca se-ă deșerte casa, ăicându că póte Vodă se trimită oștire se o risipiăscă; și nu voesce ca casa sa se ajungă teatrulă unei dra-gonade.

Păstrătorii actulă cu dorințele naăionale anunăară că actulă s'a încredinătă d-lui Al. Mavrocordat, unde va putea se mérgă oră-cine spre a subscrie, și că acolo va veni și deputaăiunea de la Domnă cu rezultatulă.

Mulăimea atuncea deșertă casele Logofătulă C. Sturza și se risipi.

Eă, coborându-mă, găsiu pe Costană ală meu în scară ; il luaiă cu mine și, citindă dorințele naționale, mă îndreptaiă către casa unchiului meu Antochi, căci era ora prânzului și-mă era fôme.

XII.

Casa lui A. Mavrocordat era situată la o extremitate a capitalei, aprôpe la bariera Copoului. Era o casă mică, cu ună singură etagiă și cu fața la uliță.

Persônele, ce-și luase misiunea de a merge la Domnă ca deputaiă ai partidului națională, erau : C. Rola, unulă din frații Moruzi și Visilică Ghica. Aceștia, după ce făcură o anticameră cam lungă, fură primiți de Domnă.

După ce ascultă citirea documentului cu dorințele naționale, Vodă răspunse că mai tôte puncturile arătate le primesce, afară de trei, și anume : desființarea Adunărei, garda națională și desființarea censurei. Acestea nu le putea încuviința pentru considerațiune că treceau peste competența sa.

În locă de a eși cu asemenea răspunsă de la Domnă, în locă de a aduce publicului acestă rezultată, unulă din deputaiă, neautorizată de nimeni, declară Domnului că Națiunea voesce oră totulă oră nimică ; și că, dacă Măria Sa se opune, Națiunea va cuceri drepturile sale cu puterea.

Înspăimântată de ună asemenea limbagiă, Domnulă se sui în trăsură cu Dôrna și cu ună copilă mică ce avea, și, escortată de garda palatului, plecă la casarmă. Iar deputaiă plecară către casa lui Mavrocordat ca să aducă relațiune despre rezultatulă însărcinării lor.

Pe la 7 ore plecaiă și eă către loculă de întâlnire.

Eram pe aprôpe să ajungă, și eată că vedă pe Costan al meu, viindă de la vale cu pași iuși și găfăindă :

«Laudă Domnului că te gădescă ! Nu e glumă. Viă de la casarmă : scii că am ună nepotă. Mă dusesemă să-lă vedă.

Era cam beată, și numai pe ferăstră am putut vorbi cu el. Soldații de erî încă stău închiși în casarmă. Astă-zi pe la ameză-zi le-au dat vin și rachiū de au bătut câtă au putut. Mai dinéorî a venit Vodă: Ț-a scos pe toți afară și Ț-a întreată dacă pôte să fie sigurū pe cre-dița lorū. Jurară toți. Apoi a poruncitū ca să mērgă să risipiască și să omōre chiar pe rēsculați.

— Bine, Țicū, vom vedea.

— Ce să mai veți, coconașule? Haideți la vie, să ne suimū în căruța și să ne ducemū acasă.

— Nu se pôte, Costane. Ce vor suferi toți, cată să suferū și eū. Nu se pôte să se omōre ómenî așa fără de judecată. Nu veți tu? aici e tótă flórea țerei.

— Flórea țerei! Dar Românulū celū îndrăcitū dă cu cósă prin florî ca și prin pālămidă. Să veți... acuși vinū soldați; și cum sunt ei, amețiți de rachiū, or să dea de focū.»

Cu ast-felū de convorbire, mă apropiaū de casa lui Mavro-cordat. Mica curte din fața casei, și ulița, erau pline de poporū. Rēsbătuiū prin mulțime și intraiū în casă.

Deputațiunea trimisă la Domnū spunea scena ce avusese. Ceî ce erau de față se consultaū ce să facă. Unii erau de părere ca să mērgă o altă deputațiune ca să arēte că să mulțumescū cu cele 32 de punturî. Unii făcură imputări lui V. Ghica despre limbagiulū semețū ce Ț-a ținutū Dom-nulū.

Ce era de făcutū?

Mai multe idei se deteră. In cele de pe urmă predominî pā-rerea de a merge cu toți a doua-zi la Mitropolie, a pune în frunte pe Mitropolitulū, și trāgēndu-se clopotele, a merge la palatū și a cere dorințele naționale.

Acéstă socotința se găsi cu cale a o face cunoscută mulțimei ce inunda casa, curtea și ulița, spre a se risipi.

Vasilică Ghica eși în pragulū scārei, și cu totulū din contra de cum se vorbise în casă, ținū o harangă în limbagiulū următorū :

«Fraților! tiranulū, care șede pe scaunulū Domniei, nu vrea

«să asculte de glasul poporului. Dorințele naționale, rostite cu
 «atâta duh de pace, iscălite de Mitropolitul și de totă flórea
 «țerei, el le respinge și încă ne amenință Dar voi sciți, fra-
 «ților, că glasul norodului este glasul lui Dumneđeú. Prin
 «urmare, ceia ce voesce țera și D-đeú o încuviințeză. Nu e
 «dară de făcut, de cât să ne dăm mâna cu toți și să sfă-
 «rămăm idra cu șapte capete care ne chinuesce de patru-
 «spre-đece ani. Noi cu toți am hotărită și am găsită cu cale
 «ca mâine de diminetză să mergem cu mică cu mare, cu tē-
 «nără, cu bētrănă, cu orī-ce arme vom avea prin casele nóstre,
 «la Mitropolie ; să luăm pe Mitropolitul înaintea nóstră cu
 «icónele și cu prapurele, și să mergem la palat. Soldați nu
 «vor cuteza să dea cu armele lor în icóna Maicei Domnului,
 «în capul bisericei, în flórea boierimei, și în fruntea norodu-
 «lui. Așa dar mergeți fie-care pe a-casă și vă pregătiți în li-
 «niște. La arme fraților, la arme !»

XII

Inchipuiască-și orī-cine înțelepciunea unui asemenea cuvânt
 și impressiunea ce a putut să producă.

Dar ce caracteră înfățișa mulțimea aceea de publică ce se
 vedea în acéstă adunătură de ómeni? Era óre ună publică
 raționabilă, înțelegătoră de lucruri politice, simțitoră la cauza
 națională? Nicī de cum. Aci nu erau de cât servitorī de prin
 casele boieresci, câte-va calfe de pe la băcăni, câți-va câr-
 ciumarī de prin mahalale, câți-va scriitorășī de prin cancelariī,
 și în cea mai mare parte Evrei, toți aduși sau veniți de cu-
 riositate. Nu se putea aștepta nicī ună sprijină reală, nicī o
 probă de devotamentă patriotică, nicī ună semnă de curagiū
 pentru o cauză politică.

Provincialiī, ce veniseră ca și mine, nu erau póte nicī o
 sută cu toți.

Cu ce scop și dară și către cine se făcea acea provocare la arme, acel scandal ce compromitea și cauza și țera?

După cât mă-aduc aminte, la scenele acestea din casa lui Mavrocordat lipsia cea mai mare parte din persoanele ce au fost luate parte la redacțiunea celor 35 de puncturi. Frații Roseti, Rola, Alexandri și alții nu erau aici.

Sunt încă prepusuri sau bănuiele, care până astăzi rămân în stare de enigmă. Conduita problematică a unor oameni, stă încă învăluită de mistere și de ipoteze.

Se știe că Rusia a voit să revoluționeze țera spre a justifica o invasiune în Principate, pentru ca să se poată apropia de frontierele Austriei, care era amenințată în existența sa politică de popoarele revoltate.

S'au spus și se spune încă că instrumentele Rusiei în planul acesta ar fi fost Muruzescii și Cantacuzinescii, cunoscuți pentru relațiunile lor intime cu curtea protectoare și pentru simpatiile lor de rusalotrie tradițională; mai ales că Cantacuzinescii erau chiar rude intime cu consulul Rusiei D. Ghiers.

Este știut însă că capii mișcării din Moldova erau D. D. Rola, Alexandri, V. Ghica, frații Roseti, Cuzescii și alții cari aveau influență și credit în țară. Dar acești oameni fost-au oare atât de mărginiți în judecata lor, în cât se nu înțelegă planul ocult al Rusiei, și se se facă complici inconștii ai conspiratorilor?

Cată se afirmăm această ipoteză. Imprejurări ulterioare au demonstrat că acești oameni au fost de bună credință în mișcarea aceea, dominați de amorul către patrie și de iluziunile frumoase ce respira chiar în aerul anului 1848.

Dar se mă întorc la istoria mea.

XIV.

După discursul lui Vasilică Ghica, publicul începuse să se răspândească, ducându-se fie-care pe la casele sale. Insuși tribunul demagogic se făcuse nevădit.

Îndată după aceasta se răspândește știrea că oștirea a plecat de la casarmă în marșuri iute și vine asupra casei lui Mavrocordat, sub comanda lui Beizadea Grigorie, sprijinită de toată artileria, care atunci se compunea dintr'un tun mititel, care se trăgea de un singur cal.

Cu toată teroarea ce insufla o asemenea știre, vreo douăzeci de tineri se determinară să stea pe loc. Unii mai curajoși se arătară atunci cu ideea, că, de va cotezi oștirea să violeze domiciliul, să o respingă cu armele. D. Mavrocordat posedea în adevăr un arsenal de arme de lux; avea câte vreo 40 de focuri, puști și pistole, cu care nise brațe iuși și sigure ar fi putut doborî vreo sută de oameni. Majoritatea însă găsi mai prudent să se evite o măsură atât de temerară; putea să prorumpă o turburare peste noapte, și vagabonșii să dea foc orașului și să se pue pe prădăciuni.

Așa dară se deteră la o parte armele de foc, și tinerii, punându-se a fuma țigări, așteptau desnodământul comediei.

În numărul acestora mă aflam și eu, vorbind despre literatură cu amicului meu Petrake Casimir.

Actul original al dorințelor naționale, în care erau subscrise vreo cincisute inși, D. Mavrocordat avu îngrijire să-l trimită la o persoană sigură.

«Oare ce o să facă oștirea, dacă va veni aici?» zise unul. Cum o vedea că lumea s'a risipit, o să se întorcă la casarmă.

— Dar dacă va intra în casă?

— Dacă va intra, o să ne găsim fumând țigări: și ne-

greșitū cu ómenī inofensivī n'o sē aibă ce sē facă. Prin urmare are sē se ducă cum a venitū.

— Ba mi se pare c'or sē ne sune spetele, ȕicea unū altulū.

— A...șă ! asta nu se póte. Nu se póte sē vie ast-felū la excesurī ; și apoi chiar așa sē fie, ȕiua de mâine ne va rēs-buna.»

Incepură toȕī a se legăna cu ilusiunile. Preȕiceau cum o sē mérgă la Mitropolie, cum de acolo era sē se facă fraternisarea cu soldaȕī, cum or sē aresteze pe Domnū. cum or sē proclame guvernulū provisorīū, și altele de aceste.

«Dar pe cine sē punemū în guvernulū provisorīū ? ȕise unulū.

— Eată o idee, ȕise unū altulū, la care nu ne-am gānditū. In astă nópte numai de cât sē hotărimū lucrulū acesta.»

In mijloculū acestor întrevorbirī unū sgomotū mare se aude.

Miliȕia ! miliȕia ! strigaū căȕī-va ómenī cari mai rēmăseseřă prin curte.

Alergāndū la ferēstră, vedem în realitate mai întâiū baionetele și apoi pe soldaȕī.

Aceștia, oprindu-se în dreptulū porȕei, așeȕară mai întâiū tunulū, îndreptāndu-lū asupra caseī. Se vedea în mâna unū soldatū chiar fitilulū aprinsū. gata ca sē-ī dea focū.

O teróre ne coprinse pe toȕī ; căcī orī cât de micū era tunulū, totușī era în stare sē spargă gémurile și chiar sē nimicēscă pe cine-va, lucru ce nu putea sē fie tocmai plăcutū.

Douē șirurī de soldaȕī coprindū și inconjóră casa..... o bandă ca de cincī-ȕeci de soldaȕī se desparte, și se suie pe scară.

Ușele salonulū se deschidū cu vuetū și o mulȕime de baionete întinse întră în lăuntru.

Șirulū de soldaȕī se desface, și se arată, în mijlocū, unū Arnăutū ca unū uriașū, ȕiindū o pală între dinȕī, iar în mâinī, cu degetulū pe cocoșū, o carabină, tromblonū largū cât unū cracterū.

După Arnăutū se vede Beizadea Grigorie, ce era adiutantū și Colonelū, cu sabia scósă.

«Domnilor, ȕise el, în numele legei vė provocū ca sė depuneți armele.

— Cine are, sė le depue ; dar noi, cāti suntem aici, nu avem nici o sabinușă.

— Ce felū ? D-vóstră sunteți în revoluțiune. Voiți sė oboriți pe Măria Sa Vodă din tronū ; și credeți că nu va fi cine sė-l apere ?

— Noi am voitū sė facemū o revoluțiune pacifică. Am supusū dorințele naționale cu pace. Dacă Măria sa nu le acordă, lumea și D-șeu va judeca. Iar noi, precum vedeți, suntem cu țigările în mână.

— Înțelegū dară, Domnilorū, că este o neînțelegere. Poftiți dară de mē întovărășiți de vale la palatū. Acolo veți vedea și pe Măria Sa ; după acēsta vom deșerta câte-va butilce de șampanie.

— Fórte mulțumimū de șampanie. Dacă e cât pentru asta, sė o bemū aici și sė ne lași în pace.

— Nu se pôte. Măria Sa mī-a poruncitū că pe cāti voiū găsi aici sė-ı ducū de vale la casarmă, unde-ı așteptă.

— În fața puterei, n'avem ce face. Dar de vom fi maltratați, vom trata de infamī și lași pe cei ce ne ducū.

— Eū vė garantezū că nu veți suferi nimicū.»

Ne scularămū cu toți, și după ce eșirămū, ne vėđurămū înconjurați de soldați și urmați de Beizadea Grigorie, precedatū, ca și mai înainte, de Arnăutulū cu tromblonulū. Acesta era faimosulū Ingé Robert, de origine din Avganistan.

XV.

D. A. Mavrcordat, după cât imī aducū aminte, rămase acasă. Acēsta nu ne puse în mirare, sciindū că el era nepotulū lui Vodă ; și apoi chiar acēstă de pe urmă considerațiune nu ne făcea nici o dată a ne îndoi de lealitatea și sinceritatea sa în favórea causei patriotice care ne agita.

Coborîrămă scările, ajunserămă în curte ; dar abia ne aflamă la pörtă, și de o-dată auđimă comandăndu : foc ! Toți soldați ce ne înconjuraă întinseră baionetele asupra pepturiloră năstre. O teróre de mórte ne coprinse inimele... așteptamă sě vedemă cocóșele rădicându-se. Incă o dată auđimă : focă ! dar o altă voce, maı puternică, strigă : în susă ! Atuncea soldați, ridicănd puscele în susă, le slobodă în aeră.

Mulți aă cređută și cređă încă că primulă ordină de a da focă, a fost dată de Beizadea Grigori. Dar adevărulă numai însuși póte sě-l scie. Sě fi avută óre în adevără ordină de a vĕrsa sânge inocentă ? Sě fi avută cruda plăcere a vedea ómenı murindă ? Sě fi avută óre ideea ca sě ne sperie numai ? Ar fi fost o crudă glumă, dacă soldați, precum eraă beți, ar fi dată focă la cel întâiă comandamentă !

Se întemăplă că ună soldată ce era tocmaı în ariăa din din urmă, căđă lovită (de bună sémă) de ună glonte al unuı soldată. Rănitulă, espirăndă, țipă cu turbare. Soldați ce eraă în frunte cređură că cei din urmă aă venită în riscă cu poporulă. Atunci se auđi ună altă comandamentă : «Dați de totă, nu-ı lăsați cu đile !»

Ne pomenirămă de o dată atacați și loviți cu paturile pusceloră, trântiți la pămēntă și stălciti de loviturile furiose ale soldațiloră, turbați de rachiă și de mânie.

Cea întâiă lovitură ce căpĕtaiă fu ună strată de pușcă dreptă ntre umere. Căđău în brânci, rĕsturnăndă pe ună soldată ce era înaintea mea. Peste mine căđă soldatulă ce mă lovise. Vĕđĕnd amețitura soldațiloră, imă reprinseiă puterile, puseiă, mâna pe o pușcă și începuiă a rĕsturna și eă căți-va dintr'ânși. Impeđicându-mă, iarăși căđău, și peste mine căđură iarăși alți soldați, rĕsturnați de camaradiă mei.

De o-dafă simțiă că ună brață tare mă apucă de o mână și ună altulă de altă mână, tărându-mă până atară din rândurile soldațiloră. Era Costan al meă, carele, împreună cu nepotulă seă, soldatulă, imă cănta scăparea.

Amețită încă de cele ce mi se întemăplase, turbată încă de

mănie, nu vedeamă înaintea ochiloră nimica ; voiamă să mă viră iarăși în mulțime, ca să mă apucă la luptă.

Costan însă mă ținea cu brațulă seă cel vinosă, și în fine mă țări către o uliță laterală.

XVI.

Eram sângeratū la nasū, la o sprincenă și la amândouă mânele. Peptulă mi se bătea cumplitū, în cât răsufierea mi se împedica.

Cu tôte acestea. ajutatū de credinciosulă meă bătrână, ajuns-eiū la unchiulă meă, unde căđuiū leșinatū de durere și de sfășierile sufletulă.

Nu trecū însă o oră, și iată unū sub comisarū de poliție, amicū al unchiulă meă, care vine și ne spune că aū să ne calce îndată casa, ca să mă caute pe mine și pe alții.

Trebuia să părăsescū casa unchiulă meă. Eșiiū îndată pe pörtă, împreună cu omulă meă, carele se ținea ca și umbra de mine. Dar unde să mă ducă ? Cercū să intru pe la alte rude și amici ; în deșertū ! tôte porțile erau închise !

Pe oră-care uliță apucamă, trebuia să întâlnescū patrula de soldați și să mă întorcū cu fuga ca să nu fiū apucatū.

În fine rătăcindū ast-felū pe ulițe, trecū prin curtea unei biserică. Din norocire iată unū peristilū și de-asupra o clopotniță.

«Iată otelulă nostru, Costane !»

Fără a perde timpū, ne suirămū în clopotniță. Omulă meă se desbracă de haina sa cea grosă, ce purta pe de-asupra, și mī-o așternū în locū de saltea. Mă culcaiū ; și, o minune ! adormiiū, ca în légănulă cel mai desfătătorū, fără a mă gândi nicī la strigoī, nicī la vėrcolaci, nicī la Vodă, nicī la draculă.

XVII.

A doua zi de dimineță mă deșteptai de pașii unui om ce se suia în locașul meu provisoriu.

Era un cântăreț de biserică ce venia să toce și să tragă clopotul. Biețul om de o-dată se speria; dar pe urmă mă întrebă cu uimire: cum se poate să mă găsească aci?

— Așa a venit vremea, dragă băete, îi ȳise. Dar scii tu cine sunt eu?

— Te cunosc prea bine. Cine nu te cunoște pe D-ta? Câte versuri de ale D-tale n'am învățat eu de rost!

— Dacă-ți așa, dragă, nu mă mai întreba și cată-ți de trebă. Iată îți dau locul, că eu mă duc.

— Da bine, cum? așa, plin de sânge? ce-ai pățit?

— Se vede că au eșit vercolacii și m'au supt. Dar tu, dacă esci băiat bun, dute și-mi adă niște apă ca să mă spăl.

— Dar se tocă întâiu și se tragă clopotul.

— Lasă treba asta pe socotela noastră. Tu du-te la apă.

Costan se puse a toca; și, ȳeu, scia toca de minune.

Pe când trăgea clopotul, veni și băiatul cu apa și cu un ștergar curat.

Mă spălăi și mă coborai.

«Ei, coconașule, ce facem noi acuma?»

— Scii eu ce să facem, Costane?

— Nu-ți spuneam eu că ceea ce vedeam nu-i a bine? Iaca, veți? Prinsu, stălcitu, baljocoritu, dormitu prin clopotnițe... Ca când ai fi un fugar din ocnă.

Astea nu sunt nimica, Costane, pe lângă cele ce-or fi suferitu cei-l-alți; și eu la dênșii mai mult mă gândesc.

— Ei, așa! sărmanii boierii, și ce mai omeni de trebă! Dar D-ȳeu e bun; aistă lucru nu poate să rămăe nepe-depsitu.

— Dar veđi tu, Costane? până la D-đeū s'ar cădea ca ómenii s'e dea din mână. Acestú lucru dacă s'e întembla în altă parte de lume, tótă țera s'ar fi sculatú în picióre.

— Țera! Ce-í tot dai cu țera! Dar de unde scie țera că o mână de ómenii s'aú adunatú în Iași ca s'e-í facă binele? Eaca, de pildă, D ta te-aí sculatú și aí venitú, ș'aí pătimitú, și la noi la satú nu se scie nimica. Ar fi pututú sci orașulú, care e destulú de mare; dar ce-or s'e facă niște jidaní nemernici și fricoși? Eú mă mirú de boierí: dacă avea s'e tacă untt lucrú ca aista, de ce n'aú datú de scire satelorú; că, crede-mě, ar fi venitú cincí-sute de mií de ómenii; și atunci...»

Éram ~~amintitú~~ de inteligența omulú meu, și điceamú: eată că țeranií se pricepú la revoluțiuní mai bine cúl noi áștia, ómenii luminați și civilizați.

XVII.

Pe când convorbirea cu Costan ímí întreținea mintea, eú mă apropiamú de casa Logofétulú C. Sturza. Intraí pe pórtá de din dosú, și vėđendú pe bėtránulú în balconú, mă apropiaú și-l întrebaú de potú s'e mă suiú ca s'e-í vorbescú ceva.

Ímí făcú semnú cu mâna ca s'e mă suiú.

Costanú rėmase la scară.

Bėtránulú (D-đeú s'e-l erte!) ímí arátá mare afección. Mě întrebá ce am de gândú s'e facú.

Íl spuseí cum am dormitú. Rise și lácrámá.

«Ce đicea lumea, mă întrebá el, de mine, erí când v'am đisú s'e-mí deșertați casa?»

— Eraú felú de felú de idei.

— Veđi. dregulú meu, eú simțisemú de ce vi se pregătesce. Vasilicá Ghica a stricatú tótă tréba. Noi, dacă ne multumiamú cu cele 32 punturí, am fi făcut fórte bine, și nu se întembla bat-jocura asta.

— Dar bine, cine-l autorizase pe D-luí ca s'e spue lui Vodă că țera cere totulú, saú nimica?

— D-șeu sê-l judece ! Dar sciî că aseră mî-au cãlcatũ și mie casa ?

— Ce felũ ? de ce ?

— Aseră, dupê ce s'a întorsũ oștirea de la Mavrocordat, vêđũ că se opresce în dreptul porței mele. Vre-o câțî-va soldați se despartũ și intră în curtea mea. Se suie pe scări. Esũ în capul scãrei și întrebũ : ce caută ?

Audũ glasulũ lui Beizadea Grigori că-mî rêsponde :

«Nu-î nimica, avemũ sê cãutãmũ pe cine-va.» A intratũ cu soldații sei prin tôte odãile și apoî, negãsindũ pe cine cãuta, a eșit și s'a dusũ.

— Negreșitũ, dișeiũ, se vor fi cãlcatũ mai multe case.

— Tôte casele suspecte, și s'aũ fãcutũ o mulțim? de arestãri Dar apropo de acêsta : ești în lista celor 17.

— Care 17 ?

— În lista de proscripție ; între cei pentru cari a datũ Vodã poruncã ca sê-î prinđã cu tôte mijlõcele.

— Adevêrũ ?

— Am vêđutũ eũ lista : mî-a adus'o unũ omũ al guvernului.

— Dar bine ; eũ ce am fãcut ?

— Ce mai întrebî ? escî revoluționarũ.

— Eũ ?

— Negreșitũ, tu și toți acei ce facũ versuri.

— Imî fãcuiũ cruce.

— Ce mai stai pe gãnduri ? du-te, fã-te nevêđutũ, dacã nu vreî sê infunđi vre-o mănãstire. Te rogũ eși pe pörtã de din dosũ ; sê nu vađã cine-va cã ai eșitũ de la mine.

Eșiiũ, și gãsiiũ pe credinciosulũ meu în scarã.

«S'a trecutũ de giurmã, Costane, pentru mine. N'am sê mẽ mai potũ întorce la moșie. Orî și unde în țerã, oî sê fiũ prinsũ și trimisũ la Ocnã. Trebuie sê pãrãlescũ țera.

Bietulũ omũ începũ a mẽ vãita.

XVIII.

Apucaîu tot pe ulițe laterale, cu hotărîre ca să esū la casele fraților Roseti, cu cari eram în intimitate.

Când ajungū în ulița Goliei, ce face rēspântiū cu ulița Poliției, vėdū o ădunătură mare de jidovi și soldați. Mē feriiū de a mē apropia. După ce ădunătura aceea de ămeni trecū la vale, intraiū rāpede în casa Roseților.

Amū gāsitiū pe venerabila lorū mumă în scară. Cum mē vėdū, mē apucă de gātū și începū a plānge cu suspine spasmotice, țicēnd grecesce : Ta garsonia-mu, ta caimena, ta garsoniamu.

Nu puteamū înțelege ce vra să țică și ce s'a întēplatū.

Intristata mumă mē introduse în camera lui Răducanu (1); și cāđū pe o sofa fără putere de a mai vorbi.

De o dată se deschise ușa iatacului și sē arătā Panu.

Acesta după ce mē'mbrățișā, imi spuse cā în zori de țiuă a venitū o bandă de soldați, a spartū porțile ce erau închise, și aū ridicatū din asternutū pe Răducanu, pe Mitică și pe Lascar, scoțindu-i pe pōrtă numai în cămeși și cu capetele gōle, rādicāndū tōte armele preciose ce le aveaū, și comițēnd și alte prădăciuni în casă.

Panu, cu tōte cā venise abia atunce sēra din provincie, cu tōte cā nu credea la posibilitatea de a figura între proscrisi; totuși gāsi mai prudent a se da de o parte. Elū se dosi în buduarulū mumei, unde soldații nu cutezarā a resbate.

Cu tōtă durerea ce sfășiea inima acestei bētrāne femeī, nu puteamū indestulū admira curagiulū sufletului seū. Ea nu plāngea, nu blasfema, nu vocifera; ci se exalta în contra apēsătorilorū și chiema resbunarea cerescă. Ea privia martiriulū fiilorū seī ca un prognostic pentru binele patriei în viitorū.

Șețuiū tōtă țiuā în casa acēsta, convorbindū cu amiculū

(1) Fiulū ei celū mai mare

meu asupra întâmplărei de ȕi. Din oră în oră și din momentu în momentu, ne veniau sciri care de care mai fioroșe.

Peste nôpte se călcaseră tôte otelurile și cele mai multe case. Se făcuseră o mulțime de arestări, se confiscaseră armele orî de pe unde se găsiră. În essecutarea unoră asemenea ordine, pe la locurile cele mai suspecte se ducea mai cu sémă curagiosulú Ingé, Arnăutulú lui Beizadea Grigori. Acesta călcă și casa bétrânului Grigori Cuza, căruia îi luă o mulțime de arme; dar nu cuteză a-lú aresta, căci bétrânulú îlú amenință cu un pistolú ce-lú ținea gata de focú.

Cu tinerii prinsî la casa lui Mavrocordat, cu alții ce culeseră de prin oteluri și de prin alte case, se umpluse casarma și închisorile de la Criminalú. Cea mai mare parte din acești nenorociți fură bătuti și schingiuiti în închisorile unde-i puseseră. Iar trei-spre-ȕece inși, fură legați cotú la cotú cu frânghii, puși în căruțe jidovesci, și espediați cu escortă de soldați spre Galați, unde trebuia sê fie dați peste Dunăre în sêma autorităților turcesci.

Aceștia erau: Manolaki Epureanu, Alecu Cuza, Alecu Romalo, Ion Cuza, trei frați Roseti, Zaharia Moldovanu, N. Cărtargiu, D. Filipescu și Alecu Muruzi (pictorulú).

Scirile aceste nu puteau de cât sê mă infioreze. Ce aveamú de făcut? Dacă mă duceamú la moșie, urma sê mă asteptú a fi prinsú, batjocoritú, aruncatú în închisóre, și D-ȕeú mai scie ce.

Amiculú meu mă consultă că voiú face mai bine sê staú încă în Iași, unde pîntre amicii mai ușorú m'ași putea ținea ascunsú.

Aveamú un frate în colegiú. Trimitú pe omulú meu de'lú căutá și mi-l aduse.

Îi ȕicú sê lase scóla, sê mérgă la vie, sê se suie în căruță și se mérgă la țéră, sê-mi grijiască de semănăturî, dupê instructiunile ce'i am datú; și pâná în cincî ȕile sê mă însciinȕeze dacă m'a căutatú cine-va pe la moșie.

Costan se despărți, plângend. de mine și se duse cu frate-meú.

XIX.

În casa unde mă aflam, de și eram primit cu cea mai mare afecțiune, nu voiui a sta de cât până în séră. Ca unul ce mă scieam în numărul proscrisilor, mă temeam a nu fi descoperit; și nu-mi era atâta de sôrta mea, cât de supărarea ce ași fi causat casei ospitaliere în care mă aflam.

Amicul Panu încă se hotări a eși de acolo îndată ce va inopta, și a se retrage unde-va la moșia vre-unei rude. Imi juai adio de la Dómna Roseti, și mă dusei la Iordaki Voinescu, Consulul Grecesc, cu care mă aflam în intimitate. Ne găsindu-l acasă, îi lăsai un bilet în următoarea cuprindere :

«Dacă va veni de unde-va vre-o scrisóre pe numele meu, te rog să nu se pearcă. Eú voiú trimité să întrebe de ea.»

Dar unde să mă adăpostesc? Mă dusei la câți-va amici, cari cu mare părere de rău imi refuseră ospitalitatea. Tero-rismul era în culme. Spionagiul era organizat într'un chip infernal: ómeni se temeau chiar de pãreții caselor lor; servitori mai din tóte casele erau plătiți de poliție ca să spioneze și să trădea.

Umblând ast-fel rătăcind din casă în casă, într'o uliță strâmtă cât pe ce eram să dau peste o patrulă. Căta să evit întâlnirea ei. Dar cum să fac? Dacă o rupeam de fugă, putea să mă goniască și să mă ajungă. Din norocire, vedu la o casă pe lângă care treceam nisce perdele roșii, semn distinctiv al caselor de prostituțiune.

Intru.

Era o Poloneză, tènără și frumósă, dar topită de escesele pécătóse sale profesiuni.

O întrebai de potú dormi acolo. Mă primi cu bucurie.

Îi pusei condițiunea că nu voiú să mai deschidă ușa ni-méruí altuia. Ea primi.

O D-șeule ! ce pozițiune cumplită ! cu inima plină de suferințe morale, cu imaginațiunea aprinsă de atâtea cugetări înalte și generose, în nisce momente atât de solemne, să ajungă la casa unei prostituate, ca să ceră ospitalitatea, și pôte chiar mântuirea mea !

XX.

Căta a mă supune sorței. Căta a mă mulțumi și de această favóre a întâmplăreii.

Cele sacre nu se spurcă. ȕiceamă în sinemă.

Inima mea, sufletulă meă, sunt departe de a se assimila cu degradarea prostituatei. Dar... o D-șeule ! niște fiori mă cuprinsereă ; o cugetare amară trecu prin inima mea.

— Olimpio, spune-mă, te rogă. vine poliția pe la tine ?

— Poliția ? nu te înțelegă. Ce trebă are poliția cu mine ?

— Nică te cunoscă tu cu nimenă din poliția ?

— Nu sciă ce vreă să ȕică D-ta.

— Voiă să ȕică, Olimpio, că eă n'aș voi să fiă sciută de poliție ; și veă tu ? dacă sciă ce vra să ȕică păcatu, apoi îți spună în credință că n'ar fi mai mare păcată, de cât...

— Destul... înțelegă ce vreă să ȕică... Ah, Domnule ! dar D-ta nu sciă în ce casă te-a adusă D-șeă. Daca am ajunsă la meseria asta iufamă, în care mă veă, crede, Domnule, că am o inimă nobilă, și că am avută părinți multă mai nobili de cât îți poă închipui. Eă am înțelesă îndată pozițiunea D-tale, și iată 'ți jură pe crucea asta, singura suvenire ce am de la tatălă meă, că nu veă găsi inimă mai compătimitóre și mai devotată pentru persóna D-tale.

— Dar tu nică mă sciă cine sunt. Olimpio !

— Nu e trebuință să-ți sciă numele. Sciă că trebuie să fiă ună omă persecutată de guvernă, unulă din numărulă aceloră lineră nobili și bravi, din cară s'au făcută atâte victime de ieri încóce.

Olimpio, tu escă o fată fină, precum vedă eă.

— Protesteză contra acestui cuvânt. Nu sunt fină, nici prefăcută; sunt sinceră, cu inima curată și deschisă. Dar veți D-ta, când e vorba de victime patriotice, se revoltă inima în mine, căci în vinele mele circulă sângele unei familii care a suferit martiriul pentru patriotism.

Un asemenea limbagiū, nisce asemenea sentimente și expresiuni, eșite din gura unei prostituate, mă uimiră. Tote prepusurile mi se risipiră. Totă încrederea imi puseiū în această ființă necunoscută până atunci.

— Olimpio, iī adăogaiū, nu crede că, eșindū din casa ta, te voiū lăsa mai bogată de cât ești.

— Asta nici mi-a trecutū prin minte. Dar ascultă-mē : esci forte poeticū si animatū ; te rogu linistesse-te. Spunemī : vreī sã mănânci ceva ? vreī unū ceaiū ?

— Nimicū de cât sinceritatea sufletului tēū.

- Eī bine, de asta fiī sigurū, și poī dormi ca în casa surorei D-tale.

Olimpia mă întrebă numai de sunt provincialū saū iașanū. Despre numele meū nu mă întrebă ; asta mă încredință și mai multū despre lealitatea și delicateța inimei sale

Mē rugă sē priimescū așternutulū ei ; și ea se culcă pe o canapea, într'unū colțū alū camerei, despărțitū de unū paravanū.

XXI.

Făcēndu-mi cruce, imi recitaiū rugăciunea de culcare ce mi-o recomandase maică-mea încă din pruncie. După această mă culcaiū, și adormiū mai iute de cât imi puteamū inchipui, ca unū omū ce făcuse o cale lungă și ostenitoare.

O zornăitură de arme, și unū tropotū de piciore mi se părū că auđū. Ușa se deschise, și vėđuiū pe Ingē intrândū cu sabia în gură și cu tromblonulū întinsū, urmatū de vre o cincī Arnăuī, mai fioroși de cât elū. Imi făcū semnū cu capulū ; și ca când înțelegeamū ce mi spune, mă sculaiū, luaiū haina pe

mine și plecaiū cu elū. Picioarele imi tremuraū, și nu puteamū merge. Sbirii ce mă duceauū mă loviaū cu mănerele iataganelorū lorū, ca să umblu mai iute. Fuseiū dusū la casarma de cavalerie și dat pe mâna unei sentinele. Apoi fuiū introdusū într'o sală spațioasă, și abia luminată ce două lumânări de seū. Sala era plină de ómenī.

Uitându-mē la acei ómenī, mă incredințaiū că nu erau soldați. Toți erau culcați în neorândueală, și în pozițiunile cele mai capricioase. Aușindū pe unulū că geme, mă duseiū la elū și-l întrebaiū ce are. El ridică capulū și gemū ȕicēndū: «Lasă-mē, lasă-mē!» Cunosciū vocea: era a amicului meu P. Casimir. Ilū strigaiū pe nume, și elū atunce repetă pe alū meu.

— Ce, și tu esci aice, nenorocitulē? mă întrebă elū.

— Vai! dar.

— De când?

— Nu mă mai întrebă. Spune-mi: ce ai?

— Ce sē am? întrebă pe cei-l-alți toți. Ii veđi? Apropiete de ei și veđi: trăesce vre-unulū? Veđi, frate-meū aice e?

— Dar ce este? ce ai?

— Of! am fostū torturați, stălcitī... Oh!... D-ȕeule! nu te uiți tu pe pământū?

Căutaiū sē-lū rădicū, și începū a țipa de dureri. Dupē acēsta luaiū una din lumânări, și începuiū a mă uita de aprópe la figurele celor-l-alți camarađi de arestū.

Eraū nenorociții tineri ce fuseseră prinși la casa lui Mavrocordat (1). Uniī dormiaū, uniī gemeaū.

Mai toți sāngerați și cu fețele desfigurate. Gāsiiū pe fratele lui Petraki; și, cunoscēndu-l, il întrebaiū cum iī este. Imi rēspunse că-l dóre tare peptulū, și mă rugă sē-l lasū în pace. Visitaiū pe toți cei-l-alți, și mă incredințaiū că nici unulū nu e mortū; dar toți în suferințe cumplite de torturile ce le aplicaseră.

Casimir imi ȕise sē mă culcū, căci le dedese ordinū ca sē

(1) Întrē aceștia mai erau și alți, prinși peste nópte în deosebite locuri și case.

dórmă, sub amenințare de a fi iarăși torturați. Mi se stășiea inima, vădendă atâtea victime, și inchipuindu-mi suferințele lor. Mă culcaiă pe ună pată soldățescă pe care era așternutū o rogojină.

Dar de odată vădăi că ușa se deschide și intră vre-o douăzeci de soldați.

Unulū din ei strigă se ne sculămū toți în picióre.

Strigarea sa cea furiósă făcuse să răsune păreții.

Ne supuserămū ordinulū mai toți, afară de câți-va inși, cari nu avură putere a se rădica.

— Cine este noulū venitū între voi ? întrebă unū caporalū ce semăna a gîde.

— Eū sunt, țiseiū, înaintăndū spre elū.

— Îmi pare bine că facem cunoscință, țise elū cu unū aerū sarcasticū. Dar pân'a nu răsări zorile, cată să te tratămū cu unū felū de bucate revoluționare, de care și camarații D-tale aū gustatū.

După acēsta, luăndū o frânghie de la unulū din soldați, imi legă pumnii măneler și, trecēnd frânghia peste grinda tavanulū, mă rădică în susū, cât nu mai ajungeamū cu piciórele de podele.

Apoi veniră două soldați cu câte unū brațū de nuele, din care luară fie-care câte două. Iar caporalulū. dāndu-se de o parte, comandă : una, două, trei !

Atunci țipaiū ca unū tigrū, rănitū de mórte...

XXII.

De o dată simțiiū că mă apucă cine-va de mână, întrebāndu-mă ce am.

• Era Olimpia, care se deșteptase de țipētulū meū din visū.

Cu tóte aceste nu credeamū încă în realitate. Eramū încă atātū de agitatū, inima mea se bătea atāt de tare, în cât se confunda cu bătāile regulate ale ceasorniculū ce era pe masă.

Dormi ? ce ai ? mă mai întrebă ospētătórea mea.

— Apă ! apă ! țiseiū.

Bėuiū apă, și mi se alinā ceva bătea de inimă.

După acēsta spuseiū Olimpiei visulū teribilū ce mă muncise, durerile ce sbuciumāu inima mea și neastāmpėrulū în care mă aflamū. Stătuiū de vorbă cu ea până ce rațele dimineței imi anunțară venirea țilei.

XXIII.

— Olimpio, fiind sigurū că tu nu-mi refuzi ospitalitatea nici astăzi...

— Nici mâine, nici poimâine, nici rėspoimâine.

Voiū dară se-ți spunū că eū nu voiū se-ți cadū greū. Cheltuiala menagiului voiū să mă privescă pe mine.

— Asta nu se pôte. O poloneză se insultă cu ast-felū de propunerī. Laudă luī Dumuezeū, din miserabila și infama mea meserie amū atâtea economiī în cât se trăiescū independentă în ast-felū de împrejurări, și se potū da ospitalitate cui-va câte-va țile.

Din asemenea limbagiū și maniere, înțeleseiū că am a face cu unū sufletū nobilū.

După acestea, Olimpia incepū a se îngriji de persōna mea cu unū interesū adevērat fraternū.

Ea se ocupă până și de toaleta mea ; imi procură până și primenele ; în cea d'ântaiū ți puse a-mi spāla vestmintele de vară ce purtamū, și carī erau pline de sânge și de praf. Iar cât pentru mâncare, prepară ea singură bucatele, ca să fie mai gustose și mai curate.

Arătāndu-i nerăbdarea ce avėmū de a sci ce se mai pėtrece, ea se oferī a-mi duce o scrisore către unchiulū meū. Imi aduse rėspuns că l'a găsitū și că, luāndu-i adresa, a promis că va veni la nōpte ca să mă vadă.

Unchiulū meū veni. Imi spuse cum i se călcă casa în nōp-tea din 29 Martie. Cea întâiū persōnă de care întrebāră, fusese eū. Negāsindu-mē pe mine, luară pe unū fiu alū seū ;

ilă duseră la închisórea Curţei criminale, îi administrară 25 de lovituri, şi apoi a doua zi îl liberară pe garanţie.

Unchiul meu se numia Antohi, şi avea atunci vărsta ca de 60 ani. Era un om cu minte, cu învăţatură şi studios; dar cu toate meritele şi vârsta sa, el nu ocupa de cât un post modest de şef de secţie în Visterie. Fiul său Costaki, despre care vorbiu, era în statul biuroului său. El fusese acusat de poliţie că în ziua de 29 Martie a mers împreună cu mine la casa lui Mavrocordat; pentru acesta suferi tratamentul barbar de bătae, şi totu odată departarea din serviciu.

— Ce dicit, moşule, D-ta la aceste toate?

Dicit, fétul meu, că şilele acestea sémână cu şilele cele mai nefaste ale istoriei noastre. Numai în timpul Domnilor fanarioşi se persecutau, se băteau, şi se sugrumau ómenii în chipul acesta. Ba, ce dicit? şi atunci încă, boierii şi fiii de boieri, chiar în crime de cădeaş, totuşi erau judecaşi în Divan. Pe boieri, pentru crime de stat, Domnul îi bătea singur cu buzduganul în piept, dar nu-i da pe mâna sbirilor ca să-şi bată joc de ei prin temniţe ca de hoşi cei mai infami. Cu toate aceste, fétul meu, orice eces are rezultatele sale. Asta stare de lucruri nu póte să prelungescă. Chiar Rusia o să descuvinţeze purtarea Domnului. Şi mai la urmă, cum o să domnesc el? Tótă ţera este în contra sa. După crúdimile acestea, tótă buirocraţia s'a debandat. Astăzi peste şese-deci de funcţionari şi-au dat demisiunile. Eă mâine plec la ţară, la moşióra mea. Ce mai am de aşteptat, cându imi vedu familia tratată în asemenea chip?

Bietul bătrân plângea, şi eu cu lacrimi îl priviam.

— Dar eu ore ce să fac, moşule?

— De tine e prea uşor. N'ai nici femei, nici copii; n'ai de cât a trece peste hotar.

— Dar interesele moşiórei mele? dar tatăl meu, bătrân şi fără sprijin? dar fraţii? dar surorile?

— Ei bine, ce vrei? ce poţi face? cum te-î arăta, or sa te prindă; şi precum te are Vodă la stomac, de sigur că după schingiurii te va trimite şi în vre o monăstire în fundul

munților. Sciū de sigurū că s'aū datū ordine la tote ispravnicieile ca unde vē vor găsi, sē vē prindă și sē vē aducă legații la Iași. Eū așa te consult : fă tôte chipurile, și te strecóră peste hotar ; și bunū e Dumneḑeū ! în curândū or se se prefacă lucrurile.

Unchiulū meū, după acēsta, inī dete o mică sumă de bani : mă îmbrățișă, mă mângâiă, mă 'ncuragiă și mă lăsă cu la-crimele în ochi.

Dar acea îmbrățișare a fost, vai ! cea de pe urmă ce amū primitu de la acēstă rudă iubită !

XXVIV.

— Cine ești tu, Olimpio ? și care este istoria ta ?

— Este unū sacrificiū pentru mine ca sē respundū la ceea ce mă întrebī. Istoria mea este durerosă ca și aceea a patriei mele. De multe ori m'am juratū ca sē o uitū, sē nu-mī mai aducū aminte de ea, și sē n'o mai spunū nimēruī. Dar unū óspete ca d-ta nimica nu potū refusa. Ascultă.

Și Olimpia, după ce se asigură de uși și ferestre, ca sē fie închise. după ce luă óre-care dispozițiunī în trebile miculuī seū menagiū, începū sē-mī spue istoria sa. Iat'o cum am fostū scris'o atuncī, în cele trei ȃile câtū am șeḑutū în casa ei. O reproducū intocmai cum o allu în manuscrisele mele.

O L I M P I A.

Sunt născută în Lituania. Tatălū meū, comitele August Hlofski, era unū avutū proprietarū, posesorū a cincī moși în provincia aceea, pe care număra peste trei mī de servi. Muma-mea era romāncă din Bassarabia, și doica ce mă crescuse asemenea; de aceea am crescutu de mica vorbindū romānesce, totū așa de bine ca și leșesce.

În timpulū resboiului independinței de la 1830, eū eram de două ani. Aveam unū frate și trei surori mai mari,

Tatăl meu, prevădându evenimentele, înainte de a izbucni revoluțiunea, trimise totă familia la moșia unui văr al său, aproape de Cra-covia; oprit însă cu sine pe frate-meu ce avea atunci abia 14 ani. După acesta el luă parte în războiul independenței ca colonel de regiment, avându pe frate-meu ca adiutant al său. Campania se făcu cu toate sacrificiurile și nenorocirile care sunt cunoscute de istorie. Resultatul fu, precum știți, poate, căderea și înghițirea Poloniei! Tatăl meu scăpându cu viața, și cu câte-va rane, se strecură împreună cu fratele meu peste frontieră; și, după ce umblă vre-o trei ani proscris în lume, veni la moșia unchiului meu unde se găsea familia sa. Averea sa din Lituania confiscându-se ca a tuturor celor ce luaseră parte în război, el se apucă de speculațiunile agricole pe moșia destul de întinsă a vărului său.

Fratele meu, trimis pentru studii la Viena, se amestecă în societățile secrete revoluționare. La 1837 fu arestat, judecat și osândit pe șese ani la Spilberg, la muncile publice.

În deșert se încercă bietul tatăl meu ca să-l scape.

Dreptatea împărăției era nemilostivă pentru criminalii politici. După împlinirea termenului pedepsei, el fu liberat pe garanția tatălui meu și veni acasă.

Surorile mele cele mai mari se măritară, înzestrate cu liberalitatea unchiului meu; două se căsătoriră cu bărbaiții lor în provincia Posen, și a treia în Galiția de jos.

Unchiul meu avea doi fi. Cel mai mare Eric, absolvindu cursul dreptului, venise acasă cu hotărîre ca să se ocupe de agricultură. Cel mai mic, Eduard, era în Institutul Teresian la Viena. Eric răpi sufletul meu. Eu încă intrai în inima sa. Era un amor platic și romantic, de care, când îmi aduc aminte, îmi vine să leșin. Părinții noștri simțiră, și ne bine-cuvîntară. Dar pe când inima lui Eric se desfăta cu amorul meu, sufletul său se ocupa cu amorul patriei. De aceea căsătoria noastră se tot amîna neîncetat.

Eric, împreună cu tatăl meu și cu fratele meu, făcî scursiuni neîncetate prin Posen, prin Galiția și chiar prin Lituania. Oamenii necunoscuți veniau adesea pe la moșia noastră, și avî înțelegeri și întâlniri misterioase cu acești trei oameni. Unchiul meu, de bună seamă, sciea și era inițiat în planurile lor, de aceea căuta tot-d'auna să risipiască bănelile și temerile ce-i arăta maică-mea.

În toamna anului 1845 auzim de revoluțiunea din Posen. Știrea ne-a venit chiar de la generalul Mieroslavski, carele era în capul revoluțiunii, și era de demult în intimitate cu tatăl meu și cu frate-meu.

După cât am înțeles, planul era ca revoluțiunea să începă din toate părțile, și Polonia să se ridice de odată în picioare, ca un singur om.

Eric, carele adesea îmi încredința secretele sale, își făcea cele mai frumoase iluzii și avea cele mai sigure speranțe în reușire.

În conspirațiunea acésta erau toți nobilii și proprietarii Poloni între bazele constituțiunei ce-și proponeau a proclama, celū d'întăiu punct era emanciparea și împroprietărirea țéranilor, ca astū-felū sē-I pótă rădica și atrage sub stindardulū libertăței.

Guvernulū austriacū, simțindū de tóte acestea, organisă o contra-revoluțiune: găsi mijlocū a sugruma pe revoluționarī chiar prin mâinele de care ei voiau a se servi. El mai întăiu popularisă printre țéranī ideea că împératulū voesce sē-I facă proprietarī și liberī, și că aceștia se opunū. Apoi puse la cale a-I rescula contra nobililorū într'o țī și într'o dată fixă. Acéstă măsură se organisă cu atăta măestrie, în cât nici unulū din nobilī nu avea cea mai mică idee saū bănuială despre unū ast-felū de planū.

Abia intrasemū în anulū 1846. Era o iérnă mare și gerósă, precum sunt în genere iernele Galiției.

Făceam partide de vênătóre cu ogariī, la care luam și eū parte cu frate-meū și cu Enric. Ne preumblamū la fie-care douē țile până la Cracovia, unde aveam o mulțime de amicī. Luamū parte la balurile splendide ale nobleței și la picnicurile ce se făceau, și adese-orī pe după mieđulū nopței ne întorceamū la moșie, care nu era mai departe de cât o oră de Cracovia. Dar aceste plăcerī, aceste petrecerī, aveaū unū îndoit carmen pentru mine, fiind-că pretutindenī lua parte și prea iubitulū meū Enric, de care eram mai uebună.

Ah! D-șeule, mult îl iubiamū! Cređū că nici o-dată o femeie în lume nu póte sē iubiască cu inina de Poloneză.

(Olimpia aici își puse mâinele la ochī și capulū pe genuchī, isbuçnind în plânsete sfâșitóre. După ce-și revérsă durerile prin lacrimī, se liniști și urmă istoria sa).

Într'o Duminecă séra, pe la capétulū lunel Ianuariū, vine unū servitorū în casă și ne spune că, viindū din satū, a vęđutū mai toți locuitorī din satū adunați în piața din dreptulū cărciumel, și inarmați cu topóre, cu furci și cósé. Unchiulū meū, ta álū meū, frate-meū și Enric, se sculară îndata și alergară la loculū arătatū.

Unchiulū meū îi întrebă pentru ce s'aū adunatū și ce aū gândū sē facă? Ei răspundū că sunt poștiți de satulū vecinū ca sē mérgă sē-și rěsbune pe proprietarū, carele s'ar fi purtândū tiranicesce cu locuitorī.

— Oamenī bunī, șise Enric, gândiți-vé bine la cele ce voiți sē faceți. Ce pasū este acesta? Nu vé temeți de guvernū?

— Ce guvernū? răspunse unulū din țéranī. Impératulū voesce binele nostru, și proprietarii sunt împilătorī noștri. A venitū timpulū sē ne curățimū de ei; altă mîntuire nu e. Voi vé purtați bine cu noi, și de aceea rămăne a ne înțelege cu binele. Păđiți-vé dar de trébă, și lăsați-ne în pace.

Țéranī plecară vociferândū și eșiră din satū. Enric I-a urmatū pârcă în

marginia satului, cercându în deșertu ca să-I abată de la pornirea lor desperată. El se întorse acasă și găsi pe tatălū seū și pe al meū în îngrijirile cele mai seriose.

— Ce să fie asta ? ȃicea tatălū meū. Noi de atăția ani ne shuciumăm pentru ca să consolidăm o naționalitate. Noi proiectam o revoluțiune, și acēsta se face fără de noi, și chiar în contra noastră ! D-ȃeu ore orbesce pe poporul nostru ? Pus'a D-ȃeu sigiliul pe cartă ce a împărțitū Polonia ?

— Aicī, ȃise Enric, e vederatu că este o mână infernală. Guvernulū de bună sēmă va să ne ucidă prin noi înșine. O, patrie ! O D-ȃeule ! ast-fel de sōrtă merită ilustra naționalitate Polonă ?

Dar pe când se urma consiliambululū patrioticū în salonulū nostru, de o-dată intră unū vânătorū al lui Enric, ȃicēndū :

Blestemū ! focū și peire ! sculați, nu e glumă.

— Ce e ? ce e ? întrebărāmū cu toți.

— Vre-o sută de ómeni armați, ce vinū dintr'unū satū vecinū, ne calcă.

Ne duserāmū la ferestră, și la lumina lunei, vȃȃurāmū în adevēru că curtea se umpluse de ómeni.

Unchiulū meū și tatălū meū alergară întru întēmpinarea lor. Dupē dēnșil alergaiū și eū cu maica mea. Iar Enric, frate-meū și cu vânătorulū lor, își luară puscele și veniră duș e noi.

Ne aflam toți în mijloculū curții. Unchiulū meū perora într'o parte tatălū meū într'alta, voidū a le esplica intențiunile revoluțiunei pentru binele lor.

ȃȃraniī murmuraū. Toți erau ómeni necunoscuți ; nicī uuulū nu era din satul nostru.

Venirea lui Enric și a fratelulū meū cu puscele în mână, revoltară pe sēlbaticī țȃrani. De o dată îi impresurară și într'o clipă îi desarmară. Apoi vȃȃuiū o amestecătură unită cu sbierăte și cu țipete. Neputēndū vȃȃea ce să petrece, voiū a-mī face locū printre țȃrani.... Dar... o D-ȃeule.. vȃȃuiū douē cadavre, pe care încă țȃraniī furioși le călcaū în piciorē ! Eraū... vai ! corpurile lui Enric și al fratelulū meū... Leșinaiū...

Nu sciū cât timpū voiū fi șȃȃutū leșinată, dar sciū că... oh ! mă infiorezū a spune !... când am deschisū ochi, am vȃȃutū salonulū iluminatū cu tōte candelabrele și policandrele... Doui sēlbaticī țȃrani mă duceau de mână... Maica mea, unchiulū meū, Enric, frate-meū, tatălū meū, o grozăvie !.. erau lungiți pe parchetū, morți, și din membrele lor încă gāl-găia sängele... !

Am începutū a țȃpa, a mă boci, și a cere ca se mă omóre și pe mine cât mai curēndū. — Ba nu, nu, drăguță, tu nu se pōte să mori ; e pȃcatū ; escī frumșică ; poți servi de plăcere pe lumea asta... Acuma să ne

cânți ca să jucăm. Clavirul ăsta de sigur că e al tău... cântă-ne ce scii mai frumos.

— Nu! asta nu se poate, ăseiu. Creștinii sunteți voi? să mă puneți voi să cântu între cadavrele părinților mei?... călăi cruți ce sunteți!.. Uci-deți-mă și nu mă chinuți.

— Să ne cânti, drăguță! sau de nu, noi nu te omorăm; dar te vom desbrăca și de cămașă și te vom țări în danțul nostru.

Ideea acésta infernală mă înfioră. Căutamă vre-o armă, vre-ună cuțit, ca să mă omor, și nu putem găsi. Dar de o dată o inspirațiune subită îmi veni.

Îmi restrânsei tot curagiul. și mă pusei la piano. Cântaiu Marselieza Poloneză... Cruții dănuiau împrejurulu cadavrelor... După acésta le propusei să le dau de bătut. Veniră după mine într'o cămară unde era depositulu de vinuri și spirturi; luară tot. Eu tucă le cântam, și ei jucau. După acésta le mai propusei de bătut. Îi dusei în pimniță. Umplură câte-va ciubere; le duseră sus... bătură... cântară... dănuiră... dar în fine beția atât îi ameteși, în cât începură unul câte unul a adormi sau a cădea din picioare. Incredințându-mă că nici unul nu mai e deștept, mă cohorați răpede în pivnița de sub casă, unde erau vre-o cincî buți de rachiu; tragă cepul de la una și-i dau focu cu luminarea. Esu îndată afară; închidă ușele, atât pe cele de din dosu cât și pe cele de din față. și apoi plecă pe pörtă... Abia eram în marginea satulu... și de o dată simți o exploziune înfricoșată... Mă uită îndrăpțit. Casa unchiului meu era asvârlită în nori, și focul mistuia temeliele sale!

Ună risă teribilă veni pe buzele mele; și cu capul gol, cu niște botine subțiri în picioare, într'o roche de mătase, apucați calea spre Cracovia, fără a cugeta că puteam să mor de ger, sau să fi sfâșiată de lupi.

D-ău însă voi să prelungiască miserabila mea existență. Făcusem în adevăr mai jumătate calea; dar când puterile mă abandonaseră, când gerul amorțise membrele mele, mă oprii, mă pusei jos... simții o sudore rece că-mi coprinde totu corpul... și apoi un somn dulce lăsându-se pe genele mele. Era somnul morții pe care îl doria!

Din întâmplare trecu o trăsură cu niște jidovi. Găsindu-mă ast-fel, mă goli și fără de simțire, mă luară îndată și mă duseră răpede la Cracovia. Acolo îmi detersă totu îngrijirile putinciose, în cât mă aduseră la viață; mă făcură să trăesc, pe când mai bucurăsă ași fi dorit mărta!

Pentru căutarea mea, jidovii aduseră un medicu carele mă cunoscea. Cu tôte că mă aflam într'o miserabilă cărciumă, medicul mă îndatoră să șed în așternut mai multe zile, până mă vedu pe deplin vindecată. Acestuia îi spusei nenorocirea familiei noastre, și el pe urmă îmi spuse că în totă Galiția s'au repetat scenele acestea. Îl rugai să se ducă la

câte-va cunoscințe de ale mele, ca să le spuie să vie a mă vedea. Imi aduse răspuns că nici unul nu se află în oraș.

Ce aveam de făcut dupe toate acestea? In totu timpul convalescenței, acesta mă preocupa.

Aducându-mi aminte de fericirea care m'a fost legănatu din copilărie, până la catastrofa înfiorătoare care venise de o-dată să sfărâme totul, imi venia să inebnescu. De o mie de ori imi veni ideea de sinucidere; și cugetam cum să o punu în lucrare. Dar când imi adusei iarăși aminte că în noaptea aceea cunplita, eu nu am pututu muri, calculaiu că Dumnezeu voesce să prelungescă miserabila mea existență; și prin urmare nu voiu a mă opune decretulu creatorulu lumii.

Cu mare mirare vădui că la urechile mele spândurau încă cerceii mei de briliantă ce mi-I dedese unchiulu meu de anulă nouă. Asemenea la mâna stângă unu inelū de rubinū, pe care il purtamū alături cu inelulū de logodnă. Scumpe-mi erau aceste obiecte; acuma ași da jumătate din viața mea ca să le recapētū; — dar atunci, cu o indiferență rece, le scosei și diseiū să-mi aducă unū giuvaerghiū ca să le vëndū.

Numai pe inelū prinseiū 150 florini, peste așteptarea mea. Cerceii il puseiū bine pentru altă ocașiune. Rochia mea de mătase încă o schimbaiū pe o roche de lână grōsa. Imi cumpēraiū câte-va rufării albe și o manta grōsă de iernă.

Deteiū jidovulu ce mă culesese de pe drumū cinci-deci de florini, de care rămase prea mulțumitū. După rugămințile mele, el imi găsi unū arabagiū spre a mă duce la Stanislau. Ajungēndū aici, cercetaiū despre moșia lui Gustav Guretzki, carele ținea pe soră-mea Cati. Aflāndū despre acesta, mă duseiū acolo. A trebuitū însă să aflu că cumnatulū meu și soră mea, cu totă casa lor, avurā aceiași sōrtă ca și familia noastră. Țēraniī făcuserā asemenea excesuri și măcelăriī in totă întinderea Galiției. Rēmasă singurā pe lume, fără părinți, fără frați, fără surori, fără amici, sdrobită in toate afecțiunile inimei mele, mă determinaiū a mă duce ori in cotro, spre a mă perde pentru tot-d'a-una.

Intorcēndu-mē la Stanislau, cu puținele parale ce mai aveam, veniū in Bucovina la Cernăuți. Aci vënduiū și cerceii. Apoi veniū la Iași.

D'aci înainte nu mă întreba: istoria mea s'a scrisū pe o pagină neagră, pe care numai mânele profane o potū atinge.»

XXV.

— Tristă, și in adevērū durerōsă, este istoria ta, Olimpio. Dar după toate lovirile ce ai priritū, după toate durerile ce te-au sfășiatū, tu meritaī o sōrtă mai bună.

— Imi place a crede că vorba asta mî-o ȳicî din inimă
Dar dacă Dumneȳeu a voită ast-felă cu mine!

— Nu blestema, Olimpio! Multe lucrurî pe pămîntă se facă
fără de scirea și fără de voia lui Dumneȳeu. Cruȳimile din
Galiȳia s'au făcută cu amesteculă infernului, cu voia lui Sa-
tan. Cu durere cată s'e-ȳi spuiă că numai Satan ȳi-a insuflată
hotărîrea desperată de a...

Nu apucasemă a încheia frasa, și Olimpia isbucni în plân-
sete nemângăiate.

— Sciă... sciă ce vrei s'e ȳicî, imi răsponse ea; sciă, căci
am avută o mumă modelă de virtute; sciă, căci am fost
crescută în principiî de onóre și de virtute. Dar acuma, spu-
ne mî, spune unei nenorocite ceea ce încă nimeni nu ȳi-a
spusă; spune-mî: o femeie care a căȳută o-dată, pôte a se
mai scula óre din tina care a copleșită essistenȳa ei? spu-
ne-mî: pôte-se găsi ună burete care s'e șteargă o pată așa
de négră, o vieȳă devergondată, ună corpă stigmatizată de in-
famie?

— Recunoscî tu, Olimpio, orórea vieȳei ce duci?

— O Dumneȳeule! pôte-se s'e nu o recunoscă? Dintru în-
cepută, mă crede, aveam óre-care ilusiunii pentru acéstă tică-
lósă meserie. Sensualismulă mă adusese într'ună felă de beȳie;
mă făcuse a uita și onóre și virtute, și tóte simȳimintele no-
bile care inima mea fusese deprinsă a cultiva. Dar apoi v'e-
ȳdendu-mă condamnată a deschide braȳele celui înteiă venită,
a mă lipi de orî-ce corpă diformă saă putredă de desfr'e-
nare. a mă deștepta adesea din somnă spre a lua parte la
orgiî și la poște infame, în curéndă m'amă încredinȳată că
este sórta cea mai ticălósă a unei existenȳe pe pămîntă. V'eȳă
prea bine viitorulă meă. Peste puȳini anî frumuseȳea mea o
s'e se vesteȳiască; atunci o s'e fiă abandonată de cei cari
acuma frecuentéȳă casa mea; mai curénd pôte s'e moră în-
tr'ună spitală, ca cea de pe urmă cerșitóre. Infamia o s'e lu-
cîască purerea pe fruntea mea: n'o s'e fiă primită nici într'o
casă onestă; n'o s'e-mă potă scóte pânea de tóte ȳilele nici
cu ună felă de muncă onestă; o s'e caută saă s'e comită crime,

saŭ s  me sinucidă ;  i ast  de pe urmă hotărire este inc  o idee fixă pentru mine.

— Esci f rte r t cit , Olimpio ;  i, după a mea p rere, este inc  timp  ca să te r dicii din căderea ta ; este mijlocii ca să e i din tina in care te-ai t rit , spre a intra intr'o vie a nou   i onorabil .

— Spune-mi, spune-mi, Domnul  meu,  i- i voi  fi cu vie a recunoscătoare.

— Dacă este adev r  că vie a asta  i- duce desgustă  i or re ; dacă este adev r  că voesci a te pocăi, s - i ar tu calea care cată s  apuci.

— Care ?

— Tu 'mi  ise i că ai două surori in Posen, mi se pare ?

— Da.

— Tr esc  ele ? Sci  ceva de ele ?

— Vai ! nu sci  nimica. Din  iua c nd m'am decis  a mă perde, m'am decis  tot o-dată a uita  i suvenirea lor.

— Cu t te acestea, Olimpio, tu cată să te  torci la ele : să te informezi despre starea in care se află, să le scrii că după catastrofa familiei, v nturile te-au dus  in țeri str ine, că esci nenorocit ,  i că ai nevoie de sprijinul  lor. Ca surori, ele nu vor putea refusa de a- i da asil  in casa lor. Pe urmă tu te vei duce la vre-una din ele. Ve i putea trece ca v duv  ;  i in fine, vei putea saŭ să te m ri i, saŭ s  trăesci ca o orfan  pe l ng  surorile tale, intr'o vie a onorabil   i respectabilă.

XXVI.

Olimpia inbr i sa consiliul  acesta ca o inspirațiune salutarie. Ea scrise indata ambelor  sale surori, cer ndu-le asil   i protecțiune. V d nd'o decis  a intra pe calea ac sta,  i propusei  să se retragă de indata la vi a. mea, unde să tr iasc  nesup rat  de ochii coruptori ai desfr n rei. Ea primi cu re-

cunoscință. Puse îndată să-î vîndă mobilele, sculele și obiectele de toaletă, oprindu numai cele neapărate pentru o călătorie.

Olimpia cercă trei zile de-a rîndul la locul unde recomandasem ca să-mî trimiță frate-meu scrisorile. A patra și imî aduse scrisoarea următoare :

«Badiță,

«A doua și după venirea mea aice, m'am pomenitū assediatū «de o trupă ca de două-zeci de Slujitorî (1) înarmați, avînd «în frunte pe Privighitorulū de ocolū (2). Spuindu-le că nu «esci acasă, ei nu mă creșură. Apoi se puseră a te căuta «prin podū, prin cămări, prin pivnițe, prin grajdiū; în fine «prin tôte părțile. După acēsta aū spartū ușa de la odae «D-tale, sub cuvîntū că pôte să fiî acolo; aū spartū și garde- «roba de te-aū căutatū.

«Vêdîndū armele în cușeriū, le luară pe tôte, în numărū «de 8 puscî, trei perechi de pistole și o sabie. După acēsta «îți sparseră scrinulū, din care și-aū luatū tôte hârțile, pîna «și albumul D-tale cu versurî; luară și o pungă cu bani de «argintū, ce aveaî D-ta acolo. Eū țipaiū, sbieraiū, dar în de- «șertū. M'am dus după acēsta la moșu Antohi carele a venitū «alaltă-ierî de la Iași. D lui m'a sfătuitū să-ți trimitū trăsura, «căci pôte să-ți fie trebuitore; vei găsi-o la viă, unde amū «disū visitiulū să tragă. D-deū să te fie cu bine!

N. S.

«*Postscriptum.* Uitamū să-ți spunū că, după ce nu-te-aū «găsitū prin casă, Slujitorii aū intratū călări prin vie și prin «livadă, de te căutară. După acēsta am aușitū că s'aū pusū «pază la tôte drumurile pe unde ai putea veni la moșie. Pe «bietulū Costanū, aușindū că a fostū cu D-ta la Iași, după ce

(1) Slujitorii în anulū 1850 se organizară în gendarmî.

(2) Sub-prefectulū de plasă.

«l'au bătut în trei răspintenî prin sat, l'au dus jumătate mort și legat într'un car la Vaslui la Isprăvnicia. Dar cu toate schingiurile ce a suferit sormanul om, n'a voit să se spue nimica despre D-ta; el n'a arătat de cât că de la Iași l'ai trimis înderăt cu mine.»

Impreună cu această scrisore, viind-mi și vizitiul, îi dusei ca să aștepte la via.

După acesta începui a mă gândi mai întâi cum să es din Capitală, și apoi cum să mă strecur peste hotar.

Terorismul, perchisițiunile, persecutările, arestările încă domnia în Iași. Atât ziua cât și noptea, ulițele erau nefcetată frecventate de Slujitorî, de soldați, și de Arnăuți. Barierele erau pădite cu o mare severitate: pe lângă căpitanî, mai erau câte cincî soldați și câte două Arnăuți. Vizitiul ce-mi aduse scrisorea îmi spuse că a fost căutat și prin cisme; dar el avuse inspirațiunea a ascunde scrisorea în fundul îndoit al căciulei, unde nu venise în gând nimereu ca să caute.

Dar este sciut că omul când vrea pte. Pe lângă aceste, este o vorbă vechie: Românul nu pier; din ori-ce nevoie el scapă. Așa dară cugetai, cugetai, și iar cugetai, și în fine îmi făcui planul.

XXVII.

Planul D-tale e de minune, duse Olimpia. Acuma Arnăuți sunt singurii omeni cari nu mai sunt suspecti. Transformat în Arnăut, poți eși ziua mare pe uliță și pe barieră, fără să-ți dică măcar cine-va că nu-ți șede bine.

— Bine. Dar unde dracu să găsesc fustanelă, fes și celelalte?

— Asta e traba mea, duse Olimpia. O poloneză se pricepe în ast-feliu de lucruri. D-ta ședă acasă, și-ți fă toaleta.

— Ce felu de toaletă?

— Cum? nu înțeleg că un Arnăut cu barbă nu pte să fie?

— Să-mi taiu barba ?

— Negreșitū. Sciū că ții la ea ; dar s'o sacrifici.

— Dar n'am brice.

— Nu e nevoie. Eată fórfecele mele.

Olimpia după acésta își puse pălăria, își luà umbrela și eși.

Eū mă apucaiu de operațiunea barbei. Mă costa în adevărū sē mă desfacū de ea, mai alesū că până atunce fusese ver-gură ; ea nu făcuse cunoșcință nici cu briciulū nici cu fór-feca ; și apoi era o barbă frumósă de culóre castanie închisă care contrasta cu părulū meū celū albū. Aice cată sē vē spuiū că și la 1848 eramū surū, de și nu aveamū de cât două-șeci și cincī de anī. Acestū sacrificiū mă puse într'unū felū de furie nervósă ; imī venia sē esū în uliță, sē puiū mâna pe cel întâiū Arnăutū ce ași întâlni și sē-lū strângū de gâtū ; nu' aveam astēmpērū ; cântam, plângeam, rideam, mă trântiam pe patū, pe scaune, pe parchetū.

Din fericire intră Olimpia cu o mare boccea în mână. Ve-derea ei mă liniști.

— Lucru s'a pusū la cale. Fustanela, fesulū și tóte cele trebuincióse s'aū găsitū. Peste o oră, cum va apune sórele, vom putea eși.

— Cum ai făcutū, Olimpio, de ai găsitū vestmintele a-cese ?

— E heī ! precum se vede și D-ta ești cu noroc, și eū sunt făcută pentru trebī de acese.

— Ce felū ?

— M'am dusū întinsū la Consululū grecescū, fiindū-că vē-đusemū la el în serviciū Arnăuți. Ii ceruiū unū rēndū de haine, spuindu-ī anume că sunt pentru d-ta. Chiemă îndată pe Arnăutulū seū și-ī đise sē mi le dea. Dar pe când acesta înde-plinīa ordinulū domnului seū, inī veni o idee. Mē înturnaiū către el și-ī ceruiū două costume.

— Pentru ce ?

— Pentru ca sē mergū și eū cu d-ta.

— Ce felū ?

Prea bine : îmbrăcată ca unū arnăuțelū.

— Până unde ?

— Până la viie. Nu mî-aî promisū acolo ospitalitate ?

— Olimpio ! asta e copilărie. Rămăi acasă ; nu te expune.

— Nu e nici o grijă de expunere. Suntem mai mult de cât siguri de reuşire. Voiū sē facū cea de pe urmă partidă de plăcere. Nu m'am imbrăcatū așa nici în carnavalū la bal-mascăt. Voiū sē vędū cum o sē-mī męrgă.

— Renunță, te rogū, Olimpio, de la acēsta. Pōte sē ne compromitem amāndouī.

— Nu se pōte. Ceea ce mî-a intratū în capū, cată sē o facū. Voiū sē te insoțescū până te voiū vedea plecatū de la viiā în siguranță. Voiū sē-ți dīcū adio cānd vei pleca ; căcī cine scie dacā ne vom mai vedea.

Și Olimpia începū a plānge cu suspine.

XXVIII.

Abia sōrele cu razele sale scăpētase după munți, și o lună splendidă și plină îi luā loculū în firmamentū. Timpulū era așa de seninū, natura așa de frumōsă, în cāt muritorii preferiāū splendōrea acestei nopți maiestății dīlei ce trecuse.

Într'o birjă mică de unū calū și descoperitā, de care numai în Iași pōte vedea cine-va, duoī Arnăuți treceaū rāpede prin bariera podului Lung despre Mōnăstirea-Frumōsa. Căpitanulū de barieră, cu soldații și cu Arnăuții de pază cercetaū răvașele de drumū și bagajele unor trecătorī. Arnăuții din birja mică trecurā rāpede pe podulū de la barieră, făcēndū o salutare orientālă cātrecēi ce semēnaū a fi confrații lorū de arme.

Dupē ce eșirā din barieră, cei duoī Arnăuți din birja mică, se uitarā unulū la altulū și riserā până nu mai puturā. Eī trecurā pe lângă cerdaculū lui Ferent, și apoī dīserā birjarulū sē apuce la drēpta.

Birjarulū, vędēndū că Arnăuții vor a se depărta, începū a-ī

întreba unde mergă, spuindu-le că elū nu pôte merge mai departe, căci calulū este obositū.

— Colo la cârciuma de la Galata, țise unulū din Arnăuți.

Birjarulū, împăcându-se cu vorba acēsta, dete biciū calululū.

— Departe ți-e viea ? mă întrebă șoptindū Olimpia.

— Am trecutū jumătate cale, îi respunseiū.

— Eī, dacă-ī așa, e mai bine sē ne ducemū pe josū până acolo. Cu chipulū acesta, și birjarulū nu va putea avea celū mai micū prepusū.

Până a nu ajunge la cârciuma de la Galata: — Apropos, imī dice Olimpia, pentru ce se chiamă aice Cerdaculu lui Ferent ?

— Îți voiū spune îndată când vom rămânea singurī. Dar etă-ne ajunsī ; sē dăm drumulū birjei ! Ne coborîrămū din trăsura, și deterămū birjarululū plata cuvenită. După acēsta, în locū sē intrămū în cârciumă, apucarămū pe o cărare la stânga printre ogóre, care sciamū că duce dreptū la viīa mea. Fiind-că cărarea era îngustă, Olimpia mergea înainte. Eū, care o urmamū, admiramū aerulū eī cel marțialū, talia eī cea mlădiósă ; iar când cugetamū la ideea sa de a face acēstă copilărie și mai alesū la curagiulū de a o essecuta, eramū răpitū de entusiasmulū.

— Dreptū sē-ți spunū, Olimpio, dacă nu ar fi timpurile așa cum sunt ; dacă n'ași fi în pozițiunea de proscrisū, și dacă așa fi atâta de avutū în cât sē pot răspândi fericirea cu amândouē mâinele....

— Ce vreī sē țicī ?

— Voiū sē țicū că așa face celū mai frumosū romanțū cu tine : m'ași sili sē te iubescū, te-ași face sē mă iubescī ; și din asta cine scie ce pôte sē resulte.

— Sciu că ai inspirațiunii câte odată. Închipesce-ți că eramū mai totū într'unū cugetū.

— Ce felū, Olimpio ?

— Eū tocmai acuma țiceamū în mintea mea : cum de nu sunt o milionară ?

— Eī ș'apoī ?

Cetit'aī pe secretarulū intimū de Georges Sand ?

— Da.

— Ei bine. te-ași face unŭ secretariŭ intimŭ, și atunci, împreună, amŭ face celŭ mai poeticŭ romanțŭ din lume. Dar nu. De când amŭ venitŭ la hotărîrea de a nu mai face romanțuri, nu voiŭ sŭ mai amŭ ast-feliŭ de cugetări. Te rogŭ, spune-mi mai bine istoria ce mi-ai promisŭ despre cerdaculŭ lui Ferentŭ.

O luaiŭ la brațŭ și începuiŭ sŭ-i spuŭ istoria cerdaculuiŭ.

XXIX.

Cu 130 de anŭ în urmă, Moldova era într'o stare de ticăloșie, apröpe comparabilă cu cea de astăzi. Ea căduse de totŭ din puterea și din gloria sa de mai înainte. Turculŭ pusese genunchiulŭ pe peptulŭ ei, și cărmuirea sa o încredințase Domnilor Fanarioți.

Cetățile atâtŭ despre Nistru cât și despre Dunăre căduseră în puterea Turcilorŭ; iar pe cele din lăuntru le arseseră și le desființaseră. Oscirea pământénă se desorganizase, și Domniŭ nu erau de cât nisce satrapŭ, alŭ căroră tronŭ și vieță depindeau de satrapŭ din Stambul.

Boșerimea țerei desprețuită, cădută și înlocuită de Greciŭ din Fanariŭ, nu avea unde-și pleca capulŭ și nu mai sciea ce sŭ facă pentru ca sŭ rădica țera din ticăloșia în care se afla.

În Moldova pe la anulŭ 1716 domnia Michai Vodă Racoviță. De două orŭ mai fusese elŭ Domnŭ, (în anulŭ 1704 și 1708) dar domnise numai câte unŭ anŭ după intrigele Fanariuluiŭ. În cele întâiu două domniŭ elŭ se arătase bunŭ, blândŭ, dreptŭ, și cu dragoste către țeră.

Dar în domnia a treia, după legăturile de rudire ce contractase cu Greciŭ din Fanariŭ, se arătă cu totulŭ alt-feliŭ din ceea-ce fusese mai dinainte.

Elŭ aduse cu sine o mulțime de Greci, cari ca nisce corbŭ flămândŭ puseră mâna pe tóte posturile publice și încărca țera cu diverse dări și angăriŭ. Pe lângă acésta, chiar ele-

mentele păreaŭ ordonate de D-ŕeŭ a biciui țera acésta nenorocită. În anulŭ acesta (1716) de ploi și de rěvărsări de ape se făcuse o mare fómete: «Nu s'aŭ făcutŭ (ŕicŭ Cronicarii) de cât fânŭ, orzŭ și pușintele mere.»

Pe atuncea Pórta otomană se afla în rěsboiŭ cu Austria. Cămpulŭ rěsboiului era pe Dunărea din susŭ, și Austriaciŭ căstigaseră câte-va bătălii.

Boșerii țereŭ, desprețuiți și batjocoriți de Michaŭ Vodă și de rudele sale, cređură în posibilitatea de a se mântui de elŭ și de Turci prin Nemți. Ei complotară a pune mâna pe Michaŭ Vodă și a-lŭ da pe mâna Nemșilorŭ. Stolniculŭ Vasile Ceauru (ce se trăgea din familia lui Stefan cel Mare,) Slugeriul George Velicu, Căpitanulŭ Conșescu, Serdarulŭ Miron Aslan, și alți boșeri, trecură în Ardealŭ și comunicară planulŭ lorŭ guvernatorului de la Sibiiŭ ce se numia Stainville. Acesta priimi pe conjurați cu mare bucurie și onoră cu titlulŭ de grafŭ pe Vasile Ceauru, pe care boșerii ilŭ destinaŭ pentru domniă, în privirea sufletului bunŭ și a capacităței ce avea.

După acésta, cerěndŭ de la împěratulŭ seŭ, ordonă unŭ căpitanŭ numitŭ Franț (saŭ Ferenț, după cum ilŭ numiaŭ Moldoveniŭ) de la Lorena, ca să trecă cu ostirea ce elŭ comanda în Moldova și să susțină revolușunea.

Boșerii intraseră în țeră înainte de Ferenț, și, sub comanda lui Velicu, recrutândŭ o ostire destulŭ de numerosă din Seimeniŭ și Aproșiŭ licențiați, rădicară stindardulŭ rebeliunei. Ei se ținură în monastirile fortificate dintre Siretŭ și Carpați, puindŭ mâna pe tóte orașele, și arestândŭ pe pușiniŭ partisanŭ ai lui Michaŭ Vodă.

Domnulŭ auđindŭ de acésta, chemă pe Cuza Spătarulŭ și-lŭ trimise, cu Seimeniŭ și cu Lefegiiŭ ce avea pentru serviciulŭ țereŭ, în contra rebelilorŭ; și, spre a fi mai sigurŭ despre cređința acestuia, puse la închisóre pe unŭ fiuŭ alŭ seŭ, după sistema turcěscă. Maniera acésta însă amări pe Cuza, și-lŭ făcu a se arunca în partidulŭ rebelilorŭ. De aceea când se întălnia cu ei, făcea numaŭ loviri prefăcute, și apoŭ se retrăgea ca invinsŭ raportând la Domnie despre înfrăngerile sale,

Michaï Vodă, vădându-se amenințat de un război iminent, care putea să-i coste chiar viața, se grăbi să trimită la Constantinopol spre a cere ajutor. Sultanul ordonă îndată Hanului de la Crimă și comandanților de la Ismail și Chilia să trimită oști tătarască și turcăască.

Cu toate acestea Domnul era spăimântat dintr-o dată în alta de progresele rebelilor. Teamă că se va întâmpla să nu îl surprindă. De aceea, cum însera, eșia din oraș și dormea în pădurile din jurul Prutului, în mănăstirea Cetățuia (1). Între acestea, conjurații înaintau cu pași răpezi. Ceaurul după ce cuprinsese toată țara de jos până în Siret, călcă Galații, robii mai mulți turci și chiar pe o soră a lui Michaï Vodă. După această sumeță lovire, de și se vădă amenințat de Turcii din Brăila, însă, după cuvântul ce-și dădese cu Velicu, înainta răpede spre Iași, ca să taie drumul lui Michaï Vodă în casă când ar fi voit să fugă spre Dunăre.

Pe de altă parte Velicu, care se ținu mult timp în cetatea Neamțului, eși cu omenii săi și se coborî la Roman. Acolo se întâlni cu căpitanul Ferent și cu ceilalți conjurați și plecară cu toții asupra Capitalei. Domnul auzia despre aceste mișcări, dar nu avea știri pozitive. Vedetele ce erau nuse în direcțiunea Romanului, fraternizându cu rebelii, nu veniau să aducă știri despre mișcările lor. Dar sosindu un curier de peste Prut cu știrea că Tătarii și Turcii se apropie, Domnul mai prinse ceva la inimă.

În ziua de 9 Ianuarie pe la amiaza, Domnul se duse la masă împreună cu mai mulți boieri și Turci neguțitori, și apoi se culcă după datina sa, ordonând ca calul de călărie să stea gata la scară. Ostașii domnesci încă se duseseră pe la casele

(1) Acastă mănăstire este în partea meridională a Iașilor, pe un picior de munte înalt, de unde se poate domina tot orașul. Este probabil că aici a fost o cetăție veche, și de aceea când Duca Vodă și-a făcut un palat de plăcere și o biserică, a lăsat-o cu numele de Cetățuia. Zidurile și acum sunt în bună stare, dar palatul lui Duca Vodă s'a prefăcut în ruine la 1821. El este cu două rânduri și chiar rândul de sus este construit în bolte colosale de cărămidă.

lorū ca sē se restaureze fiindū-că de diminēță stătuseră împreună cu Domnulū maī multe ore pe delulū Copoulū într'unū gerū infricoșatū. O negură négră domňa pe valea Bahluiulū, în cât nu se vedea în depărtare și nicī se auđia despre venirea inemicilorū.

Aga Conaki, unulū din partisanīi Domnului, după ce mănacă la curte, voi a se duce acasă la familia sa. Dar pe când se apropia de casa sa ce era în extremitatea orașului, de odată aude strigările poporului ȃicēndū: Catanele, Catanele! Elū alergă îndată la curte călare.

Domnulū, desteptāndu-se din somnū cu ceī-l'alți boīerī, se scoborī și încălecă pe calū, strigāndū sē se adune Călărașiī și Copiīi din Casă. Eși împreună cu boīerīi seī și cu căți-va ostași, apucānd spre ulița Pēcurarilorū. Acolo se vēđū în față cu ante-guarda lui Ferenț, ce se compunea din vre-o 50 Husarī călări. Aceștia, fără a perde timpū, se aruncară asupra grupeī de ómenī ce încunjuraū pe Domnu, și omorīră vre-o patru Copiī din casă. Michaī-Vodă, nefindū omū de arme, nu maī avū curagiulū de a-și face altī planū de cât a fugi. Elū se întórse răpede cu toți ai seī, și traversāndū orașulū, trecū pe la Frumósa și se urcă în Cetățuia.

Ante-guarda lui Ferenț, lovi dreptū la curtea Domnescă, cređēndū a pune mână pe Domnū. Acolo Cuza Spătarulū deschise porțile fără nicī o resistință și priimi cēta de Ungurī, ca pe niște óspeți bine voitori. Aventurariī ce o compuneau, beți de dorulū prădeī, comiseră o mulțime de excese: liberarā pe toți vinovațiī și criminaliī din inchisorī, omorīră maī mulți turci ce le căđură în mână pe strade, și jefuirā maī multe case boīerescī. Velicu cu căpitanulū Ferenț, nu întârđiarā a veni cu tóte ostile lorū. Cum se incredințarā că Mihaī Vodă s'a închisū în Cetățuia, nu perdurā timpū și se luarā după elū. Ajungēndū sub póla dealului Cetățueī, lăsarā caiī de vale, și se urcarā pe josū sē ia cetatea cu asaltū. Ideea era realisabilă, fiindū-că cetatea nu avea ca întārīre de cât niște ziduri șubrede: în lăuntru nu era de cât unū tunū și vre-o

600 ostași pe a căroră fidelitate Domnul nu putea să comp-teze vre-unu devotamentu mare.

Michai Vodă era în desperare. Dar din norocire vedu pe dealul Cricului călăria tătarască care înainta asupra orașului. Elu atunci aședă la pórta cetăței spre pază căți-va Arnăuți ce avea mai de credință ; totu odată puse să tragă clopotele și să slobózá mereu din tunu, spre a da a înțelege Tătarilor să viă mai curendú.

Tătarii, cari se vedeau, erau în numărú de 2,000 și mai bine, sub comanda lui Cantemir-Mârza. La auđirea clopotelorú și a pușcăturilor din Cetățuia, ei au înțelesú că încăierarea s'a începutú. Atunce s'au grăbitú a trece podulú Bahluului și a înainta către loculú de luptă. Fără greutate mare, ei puseră mâna pe caii Ungurilorú.

Acéstă surprindere însé nu desinină pe Ungurii. Ei lăsară îndată assediulú cetăței, se realiară, și se puseră în bătăe regulată cu Tătarii. Atunce eși și Michai Vodă cu cei 600 de ómenii din cetate și începú a-í lovi pe din děrétú.

Cu tóte că înoptase, bătălia se prelungi, la lumina lunei, mai multú de cincii ore. Victoria se disputa când de o parte când de alta. Dar lipsa de munițiunii, în care se aflaú conjurații Moldovenii, determină situațiunea. Velicu cu ai seii, ne mai avendú cu ce-și încărca puscele, căutară a fugi care în cotro. Ungurii, rămăindú singurii între duoé focurii și în față cu puterii de patru orii mai numeroșe, în fine nu mai putură resista : începură a fugi și ei, risipindu-se prin pădurea Hlincei, care era în apropiere. Căpitanulú Ferentú însuși căđu în mâna unui Tătarú. Până a doua și diminéța, Tătarii și cu ostașii lui Michai Vodă goniră pe Ungurii prin pădurii și prin rii, și mai pe toii îi prinseră și-í uciseră.

A doua și în pórta Curței domnescii poporu'ú se uita cu înfiorare la corpulú Spătaruluiú Cuza. Michai Vodă, incredințându-se de înțelegerea ce avusese cu conjurații, ilú pedepsi cu spânđurătórea. Mai mulii afađii de ai seii avură aceeași sórtă. Căpitanulú Ferentú fu cumpératú de la Tătarulú ce-lú prinsese pentru 200 lei. Domnulú ilú aduse înaintea sa și-lú puse să

ingenucheze : după ce-lă mustră cu vorba, se răpeși asupra-î și-lă bătă cu însăși mâna sa ; apoi îlă dete pe mâna unui turcū, carele-lă scōse la scara Curței și-î tăia capulū.

Michaī Vodă ordonă ca sē se adune cadavrele tuturorū un-gurilorū căđuși în bă:ăliă. Cadavrele acele se făcură grămadă și se coperiră cu pămēntū în cât se făcu movila care se vede, iar deasupra movilei s'a pusū o cruce pe care se vede scrisă tōtă istoria acēsta. Acolo s'a făcutū și unū cerdacū (pavilionū) carele s'a numitū cerdaculū luī Ferenț (1), după numele a-cestuī căpitanū, alū căruia cadavru zace aci împreună cu alū soldașilorū seī.

XXX.

Narațiunea istoriei Ceardaculū luī Ferenț, cam prea seriōsă pentru înțelegerea unei femeī, fu ascultată de Olimpia cu o tăcere solemnă. Sufletulū eī părea transportatū, împreună cu al meu, în regiuni mai înalte și nici o cugetare profană nu trecea prin imaginațiunea sa.

Eșindū din cărarea lăturașă prin care veniamū, intrarămū într'unū drumū îngustū care trecea printre nisce gardurī împēnate de arborī roditorī. Locurile mī-erău bine cunoscute, fiind-că pe acolo îmī peirecusemū copilăria. Luna se apropia măreață de orizonte, pre cât noi înaintamū pe cale. Ne coboramū în Valea-adâncă, — așa se numesce valea podgoriei unde se afla via mea. Privighetorile, care-și spărgeaū gușa în cântece, grierī cāmpulū, și brōștele carī orăcăiaū cu mare sgototū în vale, făceaū o solemnitate misterioasă în natură. Apro-priindu ne de casa vișerulū meu, trei cāni cu gura mare începură a lătra, și, sārindū peste pōrtă, a veni la noi. Dar

(1) În copilăria mea amū apucatū cerdaculū acesta. Elū a fostū între-ținutū cu îngrijire mai bine de unū secolū de către guvernele care s'a succedatū ca unū monumentū comemorativū. Astăđi însă s'a desființatū cu totul. Există însă crucea, coperită cu nisce scāndurī prin îngrijirea răposatului (în anulū 1857) Mihalacki Pășcanu (Cantacuzen).

abia începui a-î striga pe nume, și ei veniră a-mî linge hainele și a se gudura pe lângă picioarele mele și ale Olimpiei. Oamenii mei se deșteptară și se sculară cu toții spre a mă întempera.

Era miezul nopții. Cu toate acestea nu eram determinată să mă culc. Diseră îndată vizitiului să gătiască trăsura și să inhame caii. Pe când eu mă ocupam de lucrurile acestea, Olimpia intrase în casă și, aprindendă lumina, observa mica cămăruță ce era destinată pentru ospitalitatea sa. Dar peste puțin eși afară și veni acolo unde mă aușia vorbind. Vădendă preparativele cari arătau curēnda mea plecare, ea apucă mîna mea și o strânse cu mîinile ei ce tremura; și apoi simții, cu bătaie de inimă, lacrimile ei curgēnd șirōe peste mîna mea. Pentru ca să risipesc tristele ei cugetări, strigai pe Carol, ajutorul vișerului meu, și-î ordonai ca să fie la ordinele Olimpiei. Acesta era un bătrān Galițian, care, după massacrurile de la 1846, acompianse pe un nobil emigrat politic. Stăpānul se, după evenimentele acelea, venise în Moldova și cea întâi cunoscință ce făcuse fusei eu. După ce ședuse mai mult timp ascuns la viăa inea, unde spioni austriaci nu putuseră rēsbate, nobilul fugar primise ospitalitate în curs de un an și mai bine la moșia unui amic al meu unde-l recomandasem. Dar acolo aușind despre revoluțiunea din Paris și despre speranța entusiasmată a naționalităților, fu lovit de un fel de nebunie, care peste câte-va zile îl puse în mormēt. Servitorul se rēmase la mine încă din început, și, după mōrtea stăpānului se, nu voi a mă mai părăsi. Eu îl întrebuițam la miclele lucrări de la viă, unde se ocupa mai cu sēmă de curățitul și altoitul arborilor, trēbă la care se aplica cu pasiune și pricepere.

Olimpia, fericită de a putea vorbi limba părinților se cu omul ce-î recomandam, uitase pentru un moment simțimintele durerōse ce avea pentru apropierea orei plecării mele. După acēsta, când caii erau inhamați, și trăsura gata de plecare, intrai cu Olimpia în casă, pentru ca să-î dică adio.

— Aşa dar plecî? imî ڑise ea.

— Plecû, Olimpio, ęi sę ajute D-đeu ca sę ne vedemû in nisce ڑile maî bune.

— Sę ne vedemû? dar dacă nu ne vom maî vedea?

— Cel puţin sę ne auđinû de bine! dupę ce veî priimi ręspunsû de la soră-ta, nu uita consiliulû meû. Olimpio. Du-te acolo ęi trăesce ca o fată onestă. Când veî auđi că lucrurile in ęerile năstre s'au așędatû, imî veî scrie ęi mie. Alt-felû, nu, căcî până atunci nu cređû sę maî vęđû Iașii si vii-șóra asta, care cu mulțumire o puî la dispozițiunea ta.

Mę deșbrăcamû de costumulû meû arnăuțescû ęi-mî făceam toaleta mea ordinară.

— Aşa dar nu simțî nimica? omû de ghiață ce escî!

— Olimpio, nu fiî copilă; simțû, dar simțû nisce datorii sacre către patria mea; simțû o durere sfășietăre, că mę de-părtezû de ea. ęi dacă așî scri că inima ta pőrtă alt-felû de simțiri, te-așî desprețui.

Olimpia astă-dată plăngea cu hohotû. Eû nu-mî aducû a-minte ce simțiam; sciû numai atăta că simțiiû trebuință a-mî lua inima in dinți, a-î ڑice încă o-dată adio ęi a eși din casă.

XXXI.

Mę suiû in tră-ură ęi ڑiseiû vizitiului sę misce maî răpede. Nu putuiû inșă a mę domina, ęi a nu întorce capulû spre a mę uita către căsuța viei mele, unde se concentraû atătea su-venire scumpe inimei mele.

Cel întâiû obiectû ce făcea durerășă plecarea mea, era de-părtarea de loculû acesta in care petrecusemû atătea ڑile frumoșe ęi unde cunoseam cea maî mică ramură de arbore. Din cauza nopței ce domnîa, a lupei ce dispăiuse, ęi a Olimpiei care începuse a se face unû obiectû de simțimētû pentru mine, nu avuseiû măcarû timpulû ca sę daû unû ocolû prin ea, sę mę bucurû de vederea plantelorû ęi a arborilorû ce

plantasem cu însăși mâna mea ! Al doilea subiectă care-mă strângea inima, era pozițiunea acei nenorocite ființe ce lăsamă în urma mea. Sărmana fată ! nu era destulă istoria și pătimirile sale durerose din trecută ; nu era destulă mustrarea de cugetă care o rodea pentru nevrednica meserie la care s'a fostădedată ; trebuia să vie împrejurarea relațiunilor ei cu mine, care sē-i mai amēțiască încă capulă și sē-i mai striviască inima !

Cine scie ? Olimpia pōte mă iubă ; pōte speră să fie iubită de mine ; pōte că eă meritamă să fiă iubită ; pōte că ea merita să fie iubită. Alt-felă, nu-mă potă explica devotamentulă acela ce-mă arētase de la cea întâiă vedere, nică lacrimile ce curgeaă din ochiă sēi pe mâinele mele, nică plāngerile acelea sfășietōre la despărțirea nōstră.

Dar, o, inimă omenescă ! Misteră ai fost tot d'auna și misteră ai să rămăi pentru luna asta deșertă !

Eă insumă, care mă mândrăam a fi solidară cu inima mea, de câte ori nu am roșită de neconsecințele ei ! De câte ori am venită în pozițiunea a o vedea șovăindă în împrejurările cele mai solemne, și renegāndu-și simțimiutele cele mai tinere ! Cu ce nepēsare, cu ce cruđime lāsamă pe Olimpia ! Dupē ce vēđusemă atâtea lacrimă, dupē ce ascultasemă atâtea cuvinte durerose, o lāsamă leșinată și fără simțire !

— Dar nu, nu ! asta nu se pōte, pentru toți Dumneđei ! Vizitiă, întorče la viē !

Vizitiulă se uită la mine ; nu putea crede ce auđia.

— Dar ce ? ai uitată ceva ?

— Da, întorče iute.

Mă întorseiă, dupē ce făcusemă cale mai de ună pătrară de oră. Olimpia era încă în pozițiunea care o lāsasemă. Dupē îngrijirile femeei viērerulă meă, își revenise ceva în fire : deschise ochiă, dar îi ținea țintiți spre tavanulă casei ; gura ei nu profera nică o vorbă. Femeea ce era lângă ea, era desperată ; auđindă de vocea mea, eși și-mă spuse despre starea ei alarmantă. Intraiă în lăuntru ; mă duseiă lângă patulă ei ; o apucaiă de mână ; nică o simțire ! — începuiă a-i vorbi. Dupē

cât-va timpŭ ea întorce asupra mea ochii seî stinşi şi de odată dete unŭ şipetŭ înfricoşatŭ. O luaiŭ în braţe şi o rădicaîŭ în susŭ. Ea mă apucă cu mâinele de după gâtŭ, strângându-mă în convulsuni, şi dicându-mi : *merci!* — După acesta începuiŭ iarăşi a-î vorbi, a cerca să o liniştescŭ, să o consolezŭ. Ea însă plângea cu hohote. Aflându-mă cu mai mult sânge rece de cât ea, înţeleseiŭ că plânsul acesta avea să-î facă bine. În adevărŭ a plânsŭ ca jumătate oră în braţele mele : apoi de o-dată a tăcutŭ. Îi deteiŭ apă rece să bea. După acesta linişindu-se cu totulŭ, şise cu unŭ surisŭ sarcasticŭ :

— Ce nebună am fost ! nu sciŭ eŭ singură ce am avutŭ. Ce faci, dragulŭ meu ? n'ai plecatŭ încă ?

— Plecasem, dar m'am întorsŭ, fiind-că inima-mă şicea că pôte nu-ŭi e bine...

— Cu tôte acestea trebuie să plecŭ. Dute. Acuma nu mai am nimicŭ. Merci!

— Adio, Olimpio.

— Adio ! şi Dumneşeŭ cu tine !

Ne îmbrăţişarămŭ ca fraşii şi, ne despărşirăm cu linisce.

XXXII.

Plecaiŭ de a doua oră, fericitŭ că am terminatŭ accidentulŭ acesta cu pace, mulşamitŭ că evenimentulŭ n'a luatŭ unŭ des nodămentŭ mai dramaticŭ.

Cerulŭ cel mohorătŭ al nopşei începea a-şî schimba culórea. Stelele se făceau din ce în ce mai palide. Negurele se lăsaŭ pe văi ca nisce aburi apěsaşi de aerŭ, sau ca nisce pânze marŭ de păiajenŭ. Aurora, numită în limba poporului zorile, se desfăşuraŭ despre resărit în culorŭ purpurŭ ; după şisa poeşilorŭ, ea părea că desmeardă cerulŭ şi pămêntulŭ cu degetele sale de crini şi cu buzele sale de rosă. Splendida lumină a şilei se manifesta cu ó măreşie dumneşescă. Iar eŭ eşiamŭ dintre viile Văei-Adâncŭ şi intramŭ în dru-

mulū celū vechiū al posteī, coborându-mē la Valea Iezărenilorū.

Acolo, oprindu-mē puținū la unū puțū ca sē beaū apă, vė-đuiū venindū în urma mea, despre Iași, duoē trāsuri cu câte patru cai. De o-dată imī veni în gāndū ca sē mē daū în lă-turi, sē nu fiū vėđutū, inchipuindu-mī că pōte sē fie ceva ómeni oficialī; căcī auđisemū că guvernulū trimisese în tóte părțile spioni, pentru ca sē urmăriascā și sē pue māna pe ómeni trecuți în registrulū seū ca periculoși, și mai alesū pe acei cari luaserā parte în mișcarea de la 29 Martie. Dar pe urmă imī inchipuiū că, cercarea de a dosi, ar fi fost nefolositoare, fiind-cā era điua mare și ei aveau cai mai mulți de cât mine. Apropiāndu-se trāsurile, recunosciū familia unū scumpū amicū al meū, Nicolae Negruți. Cum mē vėđurā, se oprirā, și-mī arātarā mare fericire incredințāndu-se că am scāpatū neprinsū.

Amiculū Negruți mergea la moșia sa, ce era în depārtare ca patru poste de Iași, hotāritū a petrece acolo vara, și mai alesū a fi departe de intrigele și miseriile ce se petrecuserā în capitalā.

Fusese și el bānuitū, și n'a scāpatū de arestū și maltratāri de cât dupē mijlocirea unor rude ce erau bine cu Curtea. Spuindu-ī decisiunea mea de a mē expatria, el mē aprobā cu totul; dar imī observā că facū mare imprudență de a pleca ast felū cu trāsura mea. cu care mē espuneamū a fi recunoscutū. El mē consultā sē daū drumulū trāsurei, sē o trimitū acasā, și sē mē ducū cu el la moșia sa, de unde promise a-mī inchipui mijlōce spre a trece peste hotarū.

Consiliulū amiculū meū imī părū prea înțeleptū. Primiiū cu recunoștință idea și propunerea sa, și điseiū vizitiulū meū sē mērgā cu trāsura acasā la moșie, și sē spue fratelū meū ca sē nu se îngrijiāscā de mine, căcī de unde voiū ajunge iī voiū scrie. Dupē acēsta mē puseiū în trāsura amiculū meū, sigurū și fāra nici o grijā.

Trecusemū dealuri și vāi, ornate de dumbrāvī și locuri de-

liciöse, narându amicului meu aventurile mele seriöse și romantice, și el spuindu-mi despre scenele la cari assistase în parte după evenimentele cunoscute.

XXXIII.

La o mică și miseră cârciumă, ce era pe la jumătatea drumului nostru, ne oprirăm spre a răsufla caii. Se scöseră merindele de mâncare din trăsuri, pentru ca să ne restaurăm fómee; căci la cârciumă, atât era de mare miseria, în cât nu puturăm afla nici măcar ouă de fiertu. Profitarăm cu tóte acestea de o cămăruță ce avea mai curată, fiind-că afară nu era nici măcar unu arbore de umbră, și era o căldură apăsătoare.

Abia începusem a mânca. și unu fecioru vine de ne spune că o trăsura se vede viindü din urma noastră. Ne uitarăm pé ferestre și vedurăm și noi în adevëru trăsura, care, după ce sosi, se opri la pórtă cârciumei.

Era o căruță mică la care era înhămatü unu calü la hlube, și unu altulü la praștie. Unulü din companioni mei, apucându-mă de mână, imi díse că bine ar fi să mă coborü în pimniță, sau să mă suiü în podü.

Omulü din căruță era voinicesce înorțonatü cu tóte tacámurile de vânătóre, cu deosebire că, pe lângă o pușcă cu duoë țevi, avea și duoë pistóle la brău, o sabie atârnată și unu hangerü de cele persiene. Mai întâiü el se cobori la pórtă, și vorbi cu vizitiü și ómenii noștri, și apoi intră în curte, înaintându-se către noi. Mărturisescü că atunci mă coprinsese spaima; credeam de sigurü că e vre-unü sbirü, sau vre-unü sub-cărmuitarü. De aceea eșiiü răpede în tindă și, din douë sărituri ce făcuí pe o scară ce era aședată în tindă, mă urcaiü în podü, unde mă veduiü în societate cu o turmă de șóreci ce căutaü, fără s'o póta ajunge, o bucată de cóstă de porcü afumată, spânzurată într'unü cuiü.

Noulü venitü intrându în tindă, până a nu intra în cameră

își scose pălăria și, oprindu-se, întrebă cu un aer cavaleresc dacă onorabila companie îi permite a se recomanda cine este și a-î face complimentele sale.

Eu atunci, întinându-mi gâtul și plecându-mi capul, zării figura voinicului cavaler; și îndată recunoscu că este unul din acei grozavi revoluționari, carele în seara de 29 Martie striga mai tare: la arme, la arme! De aceea, pe când el intra în camera de oșpeți, eu, coborându-mă, intrai după dânsul.

— Nu mă cunoșteți, țise el, nu-i așa?

Iar eu, pentru ca să scot pe toți din confusiune, țisei cu un aer cam teatral.

— D-lui este fiul Logofetului Lupu Balș!

Tânerul se uită la mine, și mă întreba de unde-l cunosc. După ce-i spusei, mă mai rugă să-l fac cunoscut cu compania în care se afla, lucru ce-mi fu prea ușor de făcut.

— Dar dă-mi voie, domnul meu, să te întreb ceva, țisei eu. La vînat. sau la bătălie te duci?

— Nicî la una, nicî la alta, răspuse cavalerul rîdînd. Gîndesc să trec peste Siret. Nu mă îngrijesc de a vă mărturisi că, după evenimentele de la Iași, sunt persecutat și urmărit de sbirii guvernului. Așa dară gîndesc să caut chip să trec peste hotar.

— Dă mîna încóce, țisei eu; suntem tot pe o cale.

' -- Cum se póte? Dar d-ta, cine ești?

Junele aristocrat nu-mi fusese cunoscut de cât din vedere. De și cu răposatul tată-său avusesem mai veche cunoștință, cu toate acestea când îi spusei de numele meu, el nu avea nici o idee despre mine. El fusese din copilărie trimis în țeri străine la studii; își făcuse debitul în diplomație pe lângă ambassada turcească din Viena, și de curînd venise de acolo, ca să ia parte în trebile publice ale patriei. După evenimentele de la 29 Martie, el se strecurase cu multă greutate afară de barieră, și trecuse la Codăesci moșie a unchiului său dupe mamă, Vasilică Ghica. Acolo venise și unchiul său, carele scăpase pe bariera Socolei șiua mare într'o caretă îmbrăcată femeesce ca o damă bătrână. Dar după ce ajunsese la moșie,

află că s'au dat ordine în sat ca să-l aresteze. Țăranii însă, cari în Moldova au mai mult respect pentru proprietari de cât către ocărnuire, se mărginiseră a-i spune. El atunci își luă vre-o două omeni credincioși, cu cari se retrase prin păduri; iar nepotul său, decidându-se a emigra, apucă drumul Romanului, cu scop să se treacă la moșia sa Bozienii.

Camaradul meu de fugă aprobă planul ce-mi dedese amicului Negruți. Arătând însă că vitele sale sunt foarte oboseite și că nu poate merge mai departe, amicului meu îi oferii și lui loc în trăsură. Atunci junele Balș liberă trăsura sa.

Ast-fel plecărăm cu toții, și seara de timpuriu ajunserăm la Buciumi, moșia bunului nostru amic.

PARTEA A DOUA

I.

Ajunserăm la moșia Buciumii pe la cincii ore după ameață și. Cea întâiu îngrijire a noastră fu să găsim o căruță de sat care să ne ducă de aci. Făcuserăm plan să trecem în Ardel pe la Plaiul Grozescilor prin munți. Dificultățile erau însă mari. Pasporturi nu aveam; dar cât pentru acesta, speram în ajutorul unui amic ce aveam la Grozesci, îngrijitorul moșiei acesteia. Dar ca să ajungem până acolo, era de făcut cale ca de șese poste, și de traversat sale și orașe; apoi drumuri erau mai multe, și urma să cugetăm a alege pe cel mai lăturaș, pentru ca să fim mai siguri.

Noul meu amic voia a mă îndupleca să mergem întins la moșia sa Bozienii, trecându prin orașul Romanului, de unde

mai era cale ca de o oră. De acolo urma să găsim trăsura cu cai mai buni, și un călăuz de confiență, carele să ne ducă peste frânturi, până să ne scotă la Grozesci.

Tocmirăm dară o trăsura țărănească cu două cai și ne deciserăm a pleca îndată ce va răsări luna, adică pe la 10 ore de noapte. Pentru ca să evităm bănuiele ce am fi putut atrage, în casă de a ne întâlni cu cine-va, ne căpuiăm cu nise haine ordinare ca să ne diguisăm. Camaradul meu juă o manta de panură neagră cu glugă; iar eu un contășel blănit cam vechiu, ce mi-l dete arendașul de la Buciumi. Ast-fel, am fi putut trece drept ore-cari Mazilii ce merg să-și caute procesele pe la tribunale.

Luna începuse a lumina orizontele. Țăranul nostru trăsese la scară. Preparativele noastre erau gata. Începusem a ne lua adio de la familia ospetătoare. Dar pe când ne coboram ca să ne suim în trăsura, eată că pe lângă gardurile curței auzim duruitura unei trăsuri ce trecea. După trépădul sgototos al cailor, și după sunetul clopotului ce se aușia de la oiștea trăsorei, înțeleserăm că nu era un trecător ordinar. Toți intrară în diverse bănuiele; iar noi ne oprirăm puțin ca să ascultăm în cotro apucă trăsura. Acesta apucă drept la vale. Portarul veni și ne spuse că s'a oprit la han. El fu trimis îndată să cerceteze cine este; ne aduse în curând răspunsul că este Sub-cărmuitorul ocolului.

II.

Amicul nostru Negruți ne țise ca să mai stăm puțin, până se va duce el însuși să vorbască cu dânsul ceva. Acesta o și făcu. Peste o jumătate oră, se întorse și ne spuse că Sub-cărmuitorul se află în urmărirea persecutaților politici.

Pe la trecătorile Siretului se aședaseră vedete cu ordine ca să aresteze pe orî-ce trecători fără răvaș de drum, sau sus-

pecji. Prin sate se aședăseră asemenea străji cu porunci strașnice ca să nu scape, sau să se dosescă *buntușnicii* ce se sculară în contra Domniei. Terorismul se organiza din ce în ce mai viguros.

În asemenea pozițiune, ce era de făcut? Dacă plecăm, eram expuși a fi prinși la trecătorea Siretului. Dacă mai stam, espuneam casa amicului nostru la persecuțiunile guvernului, și noi totu nu scăpăm.

— Cum o vrea Dumnezeu, și se ospetătorul nostru, rămâneți aici. Mai stați până mâine seară în casa mea. Speru că nu veți fi descoperiți. Sub-cârmuitorul este unu bravu băiatu, căruia i-am făcut bine o dată; și nu cređu că va avea inimă să-mi calce casa.

Veđendū neputința de a face alt-lelu, ne deciserăm a rămânea. Ne culcărăm, dar cugetările nu ne lăsară să dormim până aproape de ziua.

A doua-zi, Sub-cârmuitorul veni la casa amicului meu, poftitu la dejun. Eu și cu camaradul meu de nenorocire, șeđurăm închiși într'o cameră, de unde puteam auđi convorbirile agentului autorității.

— Grele timpuri am ajunsu, Domnule, țecea el. Vai de acela care are pécatele a fi funcționarū astă-zi. Este silitu adesea să facă și lucruri în contra inimei sale.

Cuvintele acestea ne căđură ca unu plumbu pe inimă. Credeam, de bună sémă, că ele sunt introducerea unui pasu agresivū din partea sa. Ne inchipuiam că va fi simțitu ceva despre noi, și că era decisu a face o percușițiune.

— Și cine sunt acei pe cari-i mai caută guvernul? Eu nu sciū să mai fi rămasu vre unulu din acei ce au luat parte la 29 Martie. Sciū că i-a prinsu mai pe toți; i-a prinsu, i-a legatu, i-a bătutu, i-a surgunitu... Ce dracu? Vrea să-și bată jocu de totă țera?

Sub-cârmuitorul scose din buzunarū o listă, și citi numele a vre-o trei-șeci de persoane, între cari erau și-ale noastre. După acēsta amicul nostru îi spuse și luī numele acelorū prinși la Iași, și-i descrie pe scurtu cele petrecute.

— Mulțămescă lui Dumnezeu că nu m'am întemplată și eu în Iași, și se Sub-cârmuitorul. Pote m'amestecamă și eu în trebile acestea. Mai alesă că asta, precum vedă, era o manifestare spontană și pacifică, fără arine și fără sumețiă. Găsescă că Măria Sa Vodă a făcută o barbarie de cele mai uriciose, chiar o nelegiuire.

— Lucru cu atăta mai crudă, și se ospetătorul nostru, că găsesce instrumente în țără cu cari să facă asemenea neomenii. De! acuma D-ta, de exemplu, cu ce inimă ai prinde pe cei din listă și i-ai trimete la locul torturelor?

— Cât despre mine, ar putea să dormă în pace. Numai să simțu eu unde-va asemenea suflete generose, și m'ași duce singur să le înlesnescă călătorie bună.

— Greu imi vine a crede, adăoga amicul nostru.

— Ce? Să n'am parte de copii mei și de ce am mai scumpu în lume, dacă nu-ți vorbescă în curățenia inimei.

— Cum! Dacă de exemplu, ai simți că sunt nisce ast-felă de ómenii la mine, nu m-ai călca casa?

— Asta este curată insultă ce-mi faci. Dar eu în așa casă te-ași ruga să mă presinți la ei, și m'ași crede muritorul cel mai fericit ca să-i potă servi cu ceva.

— Eu însă, dreptă să-ți spună, n'ași avea curagiul ca să te compromită.

— Mulțămescă de neîncredere, și rogă pe D-đeu să-mi dea ocasiune să-ți dovedescă sinceritatea mea.

Convorbirea acésta o ascultarămă cu mare atențiune; dar inimele ne bătea de témă ca nu cum-va amicul nostru să vie la bizara idee de a-i spune adevărul, fiind-că, cu tótă francheța ce arăta Sub-cârmuitorul nostru, tot nu ne-am fi putută încrede într'ensulă.

După dejună, el plecă, asigurându pe toți despre lealele sale intențiuni.

III.

Pe valea Siretului, la o postă și jumătate mai în jos de Bacău, este moșia Răcăciunii a regretatului Vasile Sturza (1).

Acestă bărbat, cu toate că era dintr'o ramură cam depărtată de familia Domnului, era reputat înșă pentru patriotismul și caracterul său liberal. De aceea el și era mai tot dea-una disgrațiat de Curtea Domnului și trăia izolat cu familia sa la moșie, departe de sgomotul capitalei și de amestecăturile politice.

După mai multă chibzuire, ne hotărîrăm a merge acolo. Două motive ne îndemnau la acesta : întâiu că camaradul meu Balș era cumnat cu el și voia să-l întâlnească ; al doilea că dăca ne coboram pe lângă malul stâng al Siretului până în dreptul Racaciunilor, fiind drumul mai izolat de drumul mare, am fi dat de o trecătoare fără străji. Apoi mai șciam că de la Răcăciuni până la Grozesci, nu am fi avut de făcut de cât ca două poste, iar de acolo avându a trece tot locuri lăturașe, nu eram expuși a fi prinși.

— Frate, țișeu amicului meu, fiind-că plecarea noastră a rămas pe desără, voi să profit de țiua acesta. Dă-mi un cal ca să mă răpeș la Giurgeni, să-mi vășu surorile.

Calul de călărie se aduse ; săriu pe el, și sburai ca vântul.

IV.

Fusei nevoit în curând să mai opresc gona calului, pentru că, îndată ce am eșit de pe moșia amicului meu, avui

(1) Fostul membru al guvernului interimar de la Moldova, care împreună cu Anastasie Panu prepară triumful de la 5—24 Iauarie 1858, mai apoi Prim-Preșdinte la Cassațiune.

a coborî o vale răpede, pe care este aşezat un sat numit Valea-Ursului. Dar cum ajunsese de vale, mă urcai ca fulgerul pe delul Giurgenilor. După ce mă sui pe cima muntelui, mă coborî pe cîsta cea-l'altă şi intrai în Mănăstire.

V.

Sub cuvîntul de Mănăstire în genere se înţelege locaşul acela care cuprinde o comunitate de călugări sau călugăriţe mai numerosă ; iar acela care are numai servitorii bisericeşti. sau un număr de monachi foarte restrîns, se numeşte Skit sau Metoc.

Giurgenii poartă numele de Mănăstire, fiind-că are o comunitate de trei sute şi mai bine de Maici (1).

Apropiîndu-mă de chiliele surorilor mele, ele imi eşiră înainte cu braţele deschise şi cu ochii plini de lacrimi de bucurie. O ! dulce amor de frăţie ! O dulce suvenir de copilărie ! pentru de-apurarea voii veii rămănea întipărite în inima mea, şi mă veii însoşi până la mormînt !

Surorile mele auşiseră, din gurile trecătorilor, despre evenimentele de la Iaşi ; şi cât despre mine, aveau scirile cele mai confuze. Ipotesele, temerile, îngrijirile lor erau alarmante. Una din ele işi făcuse pregătirile ca să plece la Iaşi spre a se încredinţa despre sôrta mea. Póte dar ori-cine să-şi inchipuiască ce impresiune şi ce surprindere le-a cauzat neaşteptata mea venire. Ele rîdea, plîngea, mă îmbrăţişa, şi mă întreba mereu, dacă în adevăr eram eu, sau vre-o fantasmă care se juca cu ele. Le spusei toate aventurile mele, şi ele îngenuchiară la icóna îmbrăcată în argint a Maicei Domnului, moştenire rămasă lor de la mama noastră, mulţămîndu că au ascultat rugăciunile ce făcuseră pentru mine.

(1) Actualmente este un simplu Schit tolerat, iar numărul Maicilor abia se urc la 40.

Mă delectaiū în petrecerea cea mai duiosă cu surorile mele până în deséră. Mă feriiū însă a le spune despre intențiunea mea de a emigra, voindū a evita nouē sfășierī în inimele lor; căci aceste biete surorī, în mine vedeau nu numai unū frate de inimă, dar chiar unū părinte protectorū, — și afară de mine în nimenī altulū nu sperau! Le spuseiū, cu tôte acestea, că nu am curagiulū a merge și a șede la moșie, că sunt decisū a trăi retrasū cât-va timpū și că, de ori unde voiū fi, le voiū scrie și voiū face ce voiū putea pentru ele.

După ce am prânzitū, am încălecatū și am plecatū lăsându pe amăritele suriōre cu lacrimile în ochī.

VI.

Intorcându-mē la Buciumī, nu aviiū a intărđia multū, căci făcându-se séră, trebuia sē plecămū după planulū ce făcusem de diminețā. Căruța sosi. Bagajele nōstre nu cereau multă bătate de capū: al meū se mărginīa într'o geantă de vênătōre, în care aveam două rēndurī de primenele albe ce-mī dedese amiculū meū Negruți, (fiind-că eū nu putusemū lua nimica din ale mele); iar al camaradulū meū ce era ceva mai bogatū, se mărginīa într'unū micū sacū de voiagiū.

Când eram sē ne suimū în trăsura, întrebaiū pe amiculū meū dacā era scumpū tocmitū omulū ce avea sē ne ducā. Intrebarea era fōrte înțelēptă, pentru cuvinte raționabile, care nu puteau trece din vederea bunulū meū amicū. Acesta mē întrebā în ce stare se aflā finanțele mele. Ū arătaiū punga, în care din întēmplare nu se aflarā de cât bieți douī galbenī austriaci, și aceia încă fōrte roși de pila zarafilorū ovrei din Iași. Când vēđuiū acēsta, întrebaiū pe camaradulū meū de nu cum-va este el mai bogatū. El imī rēspunse afirmativū, arătându-mī trei jumēțāi de irmilici (icosari) turcești de aurū, de care riserāmū cu toți. Negruți atunci imī cerū sē facū schimbū cu punga sa, lucru la care mē supuseiū cu ama-

bilitate; mai alesă că, puindumî-o el singurî în buzunarî, o simţîiu mai ţeapănă în greutate de cât a mea.

Ne luarăm adio, şi, suindu-ne în cărucioră, plecarămî cu inimile pline de încredere în stéua sub care ne-am fostî născutî.

VII.

Apucarămî pe sub pólele munţilorî ripoşî ce sunt despre malulî stângî al Siretuluiî. Avurămî a trece mai multe sate şi pădurî. Călătoria noastră de şi, ce e dreptulî, era destulî de romantică, dar somnulî nu ne prea lăsa să admîrămî locurile pitorescî pe unde treceamî. Camaradulî meî dormîa dusî, cum đicî Moldovenîi, fără a gîndi nicî la pericolulî de a fi prinşî, nicî la frumuseţile cerului de nópte, nicî la scuturătura căruţei. Eî, ceva mai poeticî de natura mea, eram transportatî de fantasie prin océnulî azuriî al firmamentuluiî, şi mă ocupamî a impleti ghirlande din stelele ce culegeamî de pe bolta cerescă. Cu tóte acestea despre điuă, moţăiamî ca toţîi prosaicî, tocmai când natura era mai încântátore, când lumina đilei se lupta să spargă întunereculî, şi când cerulî despre răsăritî arăta Aurora, căreia nemuritorulî Omer îi da degete de crinî, şi căreia Româniî îi đicî *zorii*.

Nu vă supăraî, scumpî lectorî, despre lungimea ce facî, prin descriţionile acestea, opereî mele. Sciî că aveî nerăbdarea de a mă vedea ajungêndî mai iute la capêtulî suvenirilorî mele. Eî insumî aş dori sé vă îndestulezî dorinţa; dar de! ca muritorî, nu potî merge de cât pe faţa pămêntuluiî, nu potî sbura nicî ca ângerî, nicî ca şoimiî. Inchipuiţi vă, pe lângă acestea, cât timpî coprinde o nópte întrégă, petrecută în căruţă, câtă distanţî de locî am avutî a trece până în điuă, şi judecaî dacă timpulî acesta şi distanţa acésta nu sunt mai lungî de cât frasele ce le vedeî aici.

VIII.

A doua zi, pe la nouă ore de dimineață, trecurăm Siretul pe podul de pe moșia Răcăciunii. Până aici nu furăm supărați, ba nici măcar întrebăm de nimeni. Eram ca în timpuri de pace: poate din negligența sub-prefecților, prin sate nu erau puse nici un fel de străji.

Ajunserăm cu fericire la așezarea cumnatului camaradului meu, onorabilul D. Vasile Sturza.

Acesta ne întâmpină cu totă mulțămirea unui suflet generos. Ne opri acolo la dejun și la prânz, iar după acesta puse la dispozițiunea noastră o trăsurică cu trei cai, mititei dar ager, spre a urma călătoria noastră. Aici camaradul meu se căpui cu o sumșoră de bani; care îl făcea de zece ori mai bogat de cât mine; după care-mi propuse să facem o casă comună, lucru ce primiiu fără nici o opunere.

Ast-fel plecarăm de la Răcăciuni pe la patru ore după prânz. De aici, până să ajungem în valea Trotușului, avurăm a trece mai multe șiruri de dealuri, pe nise drumuri nu destul de practicabile.

Din norocire vizitiul nostru cunoscea calea; alt-fel eram expuși a ne rătăci prin mulțimea văilor variate și a drumurilor încălcite prin care am trecut.

Ajunserăm, cu ziua încă în valea Trotușului, în dreptul satului Slobozia, unde riul Taslăului se împreună cu riul Trotușului. Trecurăm amândouă riurile acestea, unul prin vad, altul pe pod, și pe la zece ore de noapte sosirăm la moșia Grozesci ce este sub pôlele Carpaților.

Trecând pe lângă un han ce nu era departe de curtea boierescă, vedurăm o mare mișcare și aușirăm voci sgomotose. Nu înțelegeam ce putea să fie, și nici voirăm a sta ca să întrebăm, judecând a fi mai înțelept ca să trecem în tăcere, pentru ca să nu însuflăm prepusul.

Pörta curței boïerescï se deschise. și intrarămü în casă. Ingrijitorulü moșiei, cu carele aveamü veche cunoscință, se afla la masă împreună cu vre-o alte patru persóne necunoscute. El, cum më vëdû, se sculă și ne salută franțuzesce, spun-du-mï a ne arăta că nu scimü romănesce. Ca omü inteligent, el înțelesese că în ast-felü de timpï și împrejurări, eü nu a-veam ce căuta pe aici fără unü motivü extra-ordinarü. Așa dară îndată și furăm presentați către asistenții necunoscüți, ca maestri la fabrica de sticlărie, ce se afla pe moșia acésta. Ne pofți dupë acésta la masă, unde mâncarămü cu tóte că nu prea aveam pofță.

Ospëtătorulü nostru cu tóte acestea părea förte ingrijitü. Noi nu eram mai liniștiți, ne putëndü înțelege nicii cauza pentru care el ne recomandase ca străinü, nicii caracterulü ómenilor ce erau cu noi la masă.

IX.

Cum ne scularămü de la cină, ospëtătorulü nostru cerü per-misiunea de la cei-l'alți óspeți ca së mërgă së ne indice ca-mera de culcare.

Indată ce ne băgă într'o cameră laterară, ne întrebă ce îm-prejurări ne aduceau. Î spuserămü pe scurtü că voimü së ne înlesniască mijlócele de trecere în Ardeal.

— Pentru numele lui Dumneđeü, đise el, trebuie së vë façeți nevëđuți îndată de aici.

— Cum, ce felü ? de ce ?

— Vëđut'ați ómenü cu cari ați șeđutü la masă ?

— Ș'apoï ?

— Aceștia sunt douï Sub-cărmuitoři cu ajutórele lor. Totü satulü e în picióre. Toți Slujitorü de la douë sub-cărmuirü și o mulțime de Plăřeși și Mazilü armați sunt aici în satü.

— Pentru ce ?

— Pentru că s'a întâmplat o mare posnă.

— Ce întâmplare ?

— Patru tineri de la Paris, Mălinescu, Leca, Cozadin și Chinezu, viind din Ardeal, după ce au trecut frontiera, au venit astăzi dimineață aici la han. Sub-ofițerul de graniță, carele staționa în sat, viind la ei și cerându-le pașapoartele, îndată ce văd că sunt veniți de la Paris, după ordinele ce avea, îi invită să treacă granița îndărept. Ei se opuseră. Sub-ofițerul atunci le declară că sunt arestați, și că după ordinele ce are trebuia să-i trimită la Iași. El și eși din camera în care tinerii se aflau, închizându ușa pe din afară. După acesta veni în curând cu patru Slujitori ce avea la dispozițiunea sa, și cu câți-va săteni. Dar îndată ce aceștia se arătară la poarta hanului, două glonțe șuerară pe una din ferestrele camerei arestaților ; un glonte lovi pe un Slujitor în pept și-l culcă mort pe clipă ; cel-l'alt lovi pe sub-ofițer în falcă, și-l culcă și pe acesta la pământ. Slujitorii și sătenii se făcură îndată nevăduți, împreună cu toți oamenii din han. Tinerii atunci sparseră ușa, și lăsându-și bagajele în cameră, plecară prin mijlocul satului cu puștele (două din ei aveau pușci) pe umere, și intrară în munți. Amândouă Sub-cărmuitorii cei mai apropiați au venit cu toate puterile lor îndată. S'au împenat toate drumurile, toate potecile, pentru ca să-i potă prinde. Sub-ofițerul trăese încă, cu toate că glonțul i-a sfărâmat falca stângă și a trecut prin vinele gâtului pe sub ureche. Pote cu ajutorul doctorului de la Târgul Ocnei, care-l caută, să scape. Judecați dară în ce pozițiune ne aflăm și ce putem să facem.

— Așa dară ce este de făcut ? întrebai eu.

— D-vastră, să vă odihniți până dimineață. Sub numele de Nemți, precum v'au vădutu Sub-cărmuitorii, de o cam dată nu însuflați nici un prepus ; sunteți în totă siguranța. Dacă voiți să ședeți câte-va zile la fabrica de sticle, pot să vă aședă fără nici o temere. Nu vă pot însă garanta de va putea

trece peste hotarū. De voiți a face acēsta mai curēndū, altū chipū nu sciū de cāt sē vē duceți pe drumuri lăturașe, până la Focșani; și de acolo sē treceți în țera Muntenescă.

X.

Ne culcarămū în camera ce ni se destinase.

Ospetătorulū nostru se numia Costake Bălășescu ; D-zeū sē-ī facū țerēna ușorā ! căci nu târziū a muritū sērmanulū de epidemia holerei !

— Până aci ne-am strecuratū bine, țiseiū amiculū meū. Dacă noroculū ne va fi tot așa de favoritorū până în capetulū odiseei nōstre, vom putea țice că suntem născuți într'o zodie fericită.

— Sē nu ne felicitămū așa de curēndū. Cine scie caprițiu-rile hazardulū. Până nu ne vom vedea treuți peste Milcov, de pericolū nu suntem scāpați.

— Eū sperū că vom scāpa prea bine. Avemū sē trecemū prin locuri totū nebăgate în sēmă. Dar pe mine mē în-încurcă numai unū lucru : nu cunoscū drumulū până la P'anciū.

— Până acolo il cunoscū eū, țise amiculū meū Balș. M'am dusū de multe ori la P'anciū, căci tatalū meū avea vie acolo, și mergeamū mai în tot anulū.

— Dacă e așa, mergemū bine ; căci de la P'anciū la Focșani cunoscū eū drumulū.

Convorbirea căta s'o scurtezū. Căci auđindū sgomotū în odaia de alăturī, cunoscūrămū vocile iubițilorū noștri Sub-cărmitorī.

— Ei, ai draculū pehlivanī ! țicea unulū din ei. Auđit'aī curagiū la dēnșii ? sē tragă ei cu pușca chiar în mijloculū satulū !

— Și astea tōte, pentru ca sē ne dea de lucru. Dar, adecă, între noi fie vorba ! cam avea și dreptate bieți bāeți. Sub-ofițerulū s'a purtatū cam rēū. Intāiū că el, dacă avea ordine

ca să nu lase pe tinerii de la Paris să vie în țără, trebuia să-și fi oprită chiar la graniță, și să fi stată să-și oprească chiar de acolo. Al doilea că, dacă a vădită că se opună de a se întorče, trebuia să cumpăniască poziția unor caractere hotărâte; mai alesă că pentru nisce asseminea ómenii, carii nu puteau fi considerați ca făcători de rele, trebuiau luate alt-felii de măsurii.

— Dar să lăsămă asta de-o parte. Haide să facemă cata-grafia lucrurilor lor. Eată două geamantane și trei săcușorii de voiagiū. Nevoe mare nu avem ca să vedemă ce coprimă; cheițele lor sunt aici. Bieții băeții, n'au avută timpū să-și ia nicii cheile!

— Să vizitămă întâiū sacii... A! eată nisce hârtii. Bună!... Eacă chiar paspórtelē lor; despre numele lor suntem asigurați acuma. Putem dice că-ī avemă ca prinși. Fără pasportū, Nemții, cum i-ar prinde, i-ar pune la dubă.... O! fórte sigurū. Măine dimineață să dămă de scire la vama Nemțescă.

— Adecă, 'dēū! n'ar fi óre mai bine să-ī lăsămă cu D-đeū? Cine scie! Póte că sunt băeții bunii. Adecă de ce să punemă atăta dușmănie și stăruință ca numaī de cât să-ī prindemă?

— Esci nebunū. Dar cređi tu că dacă i-am prinde, n'am căpēta mulțămītă de la guvernū?

— Ce mulțămītă? O să ne facă Pitarī, cel multū Medelniceri. Ce mai lucru!

— Măcar atăta; atunci avem dreptū să intrămă între alegătorii de deputați.

— Dă-o la dracu de cinste. Eū dreptū să-ți spunū, nu puiū nicii unū temeiū pe rangurii. Pe lângă asta, sunt sigurū că peste đece anii cu decretelē de boierie avemă să ne lipimū fe. restrele.

— Asta e vorbă... dar ian să mai vedemă ce mai aū domnișorii în borfele lor.

Incepură după acēsta a numēra veste, pantalonii, cămăși, și alte mărunțișurii ce puteau să aihă nisce studenții. Apoi o-

norabili Sub-cârmuitorî găsiră cu cale a le împărți între ei, pentru ca să nu mă osteniască curierii a le duce pe la Iași; lucru ce li s'a părutū foarte legitimū.

XI.

Abia se crăpase de ziua, și auđiiu bătendū fu feréstră. Eū, celū întâiū, mă deșteptaiū, și vēđuiū că era ospétătorulū nostru, carele ne îndemna să plecămū.

Sculaiū pe camaradulū meū, carele avea poftă să se mai le-gene în visurī. În măi puținū de ęce minute furămū gata. Luarămū dulcéță și cafea négră după tabietulū boierescū, eșirămū afară, ęiserănū adio d-lui Bălășescu, și ne urcarămū în echipagiulū nostru.

Era o ęi foarte frumoasă. Dacă nu ne-am fi aflatū în condi-ținea de proscriși, am fi ęisū că facemū o călătorie senti-mentală, o partidă de plăcere. Afară de frumusețea cea veselă a ęilei, apoi ne bucuram și de o cale desfătătoare : treceam nisce delurele și nisce vâlcele adornate cu pădurī saū cu dumbrăvī, care înfățișaiū nisce adevérate grădinī naturale. Eū adesea că-deam în estasea încântăméntului; și une-orī așa eram de cu-fundatū în meditațiunile mele poetice, în cât uitamū că mă aflu lângă unū amicū prosaicū, și de o natură cu totulū di-ferită de mea.

Pe aprópe de apusulū sórelui, am ajunsū în Panciū.

Acesta este unū orășelū, ca și Odobesciī, situatū între dé-lurī coperite cu vii. Locuitorii seī sunt în genere proprietari ai viilorū cari le cultivă. Orașulū acesta este prea veselū, nu numai pentru pozițiunea lui cea pitorescă, dar și prin locui-torii seī. În adevéru vinulū care se varsă pe acolo cu atâta îmbilșugare, care se găsește atât de efinū, a comunicatū lo-cuitorilorū o umóre de-a pururea veselă. Orī în cotro de ín-torcē. auđi lăutarī cāntāndū și ónenī jucāndū; melancolia saū íntristarea n'aū locū de ospétare pe aici. — chiar de se a-ratā câte o-dată, trecū ca călătóre, trecū precum tre-

ceamă noi atunci. Cu dreptu cuvântu s'ar crede cine-va într'unu orașu mitologicu, între Satirî, Faunî și fii ai Țeului Bacchu.

Am trasu la o cârciumă, care avea o odaie comună pentru trecători, cu tôte că în ironie se numia *Otelulu Veseliu*.

Cârciumarul ca omu de omenie, ne oferi o cămăruță care o păstra pentru persoane de considerațiune. O mesuță albă, două scaune de teiu, două paturî rustice asternute cu scôrțe, forma totu mobilămentulu camerei năstre.

După cât ne informărăm de la unu băiatu inteligentu al otelulu nostru, în Panciu locuescu și căi-va boeri bogați. Cunosceamă câte-va nume de ale persóneloru ce-mi numise, și voiămă să mă ducă să le dau visită; dar amiculu meu, cu o prea dreaptă înțelepciune, mă opri, pentru ca să nu dămă bănueli.

Ne închiserăm în camera năstră. Găsindă cu cale a ne face toaleta pentru a dona-ți, așa precum hotărisemă să plecămă prea de diminéță, — ne puseserămă ca să ne rademă. Camaradulu meu, pentru ca să se facă necunoscutu, își rase mustățile; și, ce e dreptulu D-Țeu, se făcuse forțe uritū. Băiatulu care ne aduse apă caldă rîdea de nu mai putea; rîdeamă și eu ca să-î facū plăcere.

XII.

Dar, eu, din când în când iscodiamă pe băiatu.

— Cine este Polițaiu aici? Țil întrebaiu.

— Polițaiu? dar ce mâncare e asta?

Și diavolulu de băiatu începe a rîde, Țindu-se cu mâna de inimă. El nu scia ce va să Țică polițaiu, și nicî auȚise asemenea cuvântu. După ce-î explicaiu, imi spuse curatū că de asemenea slujbași primejdioși Ț-a feritū DumneȚeu.

— Dar măcar Privighetoru (sub-cărmuitoru) nu aveȚi?

— Ba, Privighetoru avemă. El șede chiar peste drumu. Dar acuma nu este acasă. E dusu ca să ridice PlăȚeșii.

- Ce să facă cu Plăieșii ?
 — Ca să păzească țera de buntușnicî.
 Și iarăși începe a ride, scărpinându-se la cefă.
 — Ce buntușnicî, măi băete ?
 — Sciū eū ce mîncare or fi? Póte că sunt boîerî de cei care-și radū mustățile.
 Și iar rîdea diavolulū de băiatū.
 — Și sunt pe aici buntușnicî de aceia ?
 — Ba ne-o feritū Dumneđeū! Eî sunt numaî la orașe marî... Aici n'aū ce căuta.
 — Și ce-or să facă Plăieșii aici ?
 — Așa... o să-î ducă la Focșanî, póte că să vie pe acolo buntușnicîi.

În mijloculū glumelorū acestora noi ne raserămū. După acésta điseiū băiatulū că : până ce-or veni Plăieșii, să ne păzească de buntușnicî, pentru ca să-î dămū unū bacșișū bunū a doua đî.

Iar diavolulū de băietū eși hohotindū.

Cu chipulū acesta, aflarămū că suntem în față cu reședința sub-cârmuirei, și că se concentraū Plăieșii la Focșanî.

Avurămū subiectū destulū de importantū, pentru ca să conversămū o bună parte din nópte. Ingrijirî și temerî destul de naturale ne cuprinseseră. Cu tóte acestea, încređuți în zodia noastră cea fericită, adormirămū în fine cu cea mai mare linisce sufletéscă.

Pe la međulū nopței, mă deșteptaiū într'unū răcnetū. Deschiseiū ochiî, și vėđuiū pe camaradulū meū în picióre, în mijloculū camerei.

- Ce este, frate ?
 — O secătură... am visatū că mă băteamū cu Plăieșii ; și am săritū, fără sé sciū cum, în mijloculū casei.
 — Pécatură că nu e băiatulū aici, ca să aibă de ce ride.
 — Nu-î nimica : ĩ-om spune mâine diminéța și l'om face să ridă.

Ne culcarămū iarăși și ne legănamū după acésta în visurî delicióse.

Când a răsărită stéoa dimineţei, băiétulú otelului după ordinul ce-î dădusemú, veni de ne deşteptà. Ne spălarămú, ne gălirămú, băurămú câte unú paharú de apă cu zahărú în locú de dulcéţă, şi plecarămú puindú unú sorocovéţú (sfanţú) în mâna băiatului nostru. El sărutà moneda, şi ríse cu o poftă nespúsă.

XIII.

Trecurămú încà câte va délurì şi vâlcele, până sè eşimú din podgoria Panciului. La cea de pe urmă vale ce aveam a trece, ne coborirămú, fiind-că era prea răpede. De acolo se desvălia înaintea ochilorú o panoramă de cele mai grandiose,

Şesulú Siretului, împreunatú cu şesulú Putnei, înfăţisaiú o câmpie nemărginită, prin care se vedeaú licăřindú ríurile acestea ca nisce şerpì de argintú.

Satele, presărate pe icì pe colea ; turmele de vite, risipite în tóte părţile : plugurile date pe brazdă prin locurile cele mai mănóse ; splendórea în care tóte păreaú a străluci sub raşele aurite ale sórelui de primă-vară ; tóte acestea înălţau sufletulú măreţú al poetului şi al omului de inimă. Iar departe spre miadă-qi, departe ca la doué poste, se zăria unú punctú distinctivú, unú globú scânteietorú ce eşia dintr'o negură subţire ce ploua peste orizoulú ; acesta părea a fi unú ce cu totulú fenomenalú. Intrebândú pe unú ţeranú trecătorú, aflarămú că ceea ce se vedea era turnulú unei biserici din Focşani. Prin urmare de aci vedeamú distanţa ce aveamú de făcut.

Dupé ce ne coborirămú de vale, apucarămú calea Focşanilor peste şesulú întinsú şi nemărginitú, pe care-lú admirasem de pe dealú.

Caií noştrii militei şi iuţi, ne duceaú în trépădulú cel mare, ca când aveau nerăbdare de a ajunge mai curênd la loculú destinatú, pentru ca sè scăpe de noi. Nicì căldura, nicì prafulú, nu ne supéra : admirarea naturei, risetele şI glumele

acompaniaŭ sufletele noastre. Ne credeamŭ într'o adevărată călătorie poetică, într'o adevărată preumblare de petrecere; uitarămŭ că eram proscriși, dacă o împrejurare ne-așteptată nu ar fi venitŭ să ne aducă aminte de situațiunea noastră.

Se vedea Focșanii ca la o jumătate poștă înaintea noastră. Ne opriserămŭ pentru câte-va momente, ca să mai resuflămŭ caii, sub o salcie mare și pletosă ce era în marginea drumului. Atunci, uitându-ne îndărăt, vedemŭ o trupă de călăreți cari veniaŭ destulŭ de tare. Nu ne închipuimŭ ce putea să fie, și nici cutezamŭ a întreba pe unŭ trecătorŭ ce se oprise o-dată cu noi sub salcie.

— Ce sont, des hommes armés, și se camaradulŭ meu, care avea vederea mai bună.

— Nu creșŭ, și seiu eu.

— Fără nici o îndouelă, adaogă elŭ totŭ în limba franceză. Eată se vedŭ puscele lor lucindŭ la rașele soreluŭ.

— Dar ce dracu, respunseiŭ, de unde să fie cavalerie pe aici?

— Plăreși.... eaca Plăreși, și se trecătorulŭ nostru necunoscutŭ.... Breee! da mulți sunt: par-că trecŭ peste sută

— Ce Plăreși, ne spuŭ, fărtae?

— La Focșani de aseară încă se aștepta să vie nisce Plăreși de la munte... pentru buntușnici.

— *Partons!* și se camaradulŭ meu.

Ne aruncarăm în trășură, și deterămŭ biciulŭ cailor, cu tôte că eu stăruiamŭ să mai stămŭ ca să mă pot uita la cavaleria plăreșescă.

— Fuga e rușinosă, dar e sănătósă; și se camaradulŭ meu. Nu e timpŭ de făcut poezie. Cine scie? Pôte că aceștia vinŭ chiar după noi; mai alesŭ că scim încă de le Panciu despre întrunirea Plăreșilor.

— Dar ore nu cam-va se petrecŭ în țără încă ceva lucruri serioșe? Nu cum-va a proruptŭ ceva răscole prin districte? N'ar fi mai bine ore, ca în locŭ de a căuta să fugimŭ, să ne

mai oprim?... Eă nu-mă potă explica: Cum aăa fără de cuvântă, aceste rădicări de ómenă armaăi? Póte că este ceva.

— Oră-ce și oră cum să fie, trebuie să grăbimă să ajungem în Focșană.

XIV.

În ast-felă de convorbiră și ipotese, mergendă răpede și uitându-ne mereă îndăreptă la călărimea care părea a se ținea de urmele nóstre, intrarăm în Focșană.

Cu tóte că nu aveam nică ună felă de rēvașă de drumă, nu întēmpinarămă însă nică o împedicare; fiind-că Focșană, ca tóte orașele Moldovei, nu aveaă (nică aă până acuma) bariere.

Traserămă la o cărciumă păcătósă, pentru ca să fim mai puțină expuși de a fi luați la ochă de Politie, saă de spionă sēi. Într'ó mică cămēruă mobilată cu ună singură pătuță, așternută cu o singură rogojină, aduserămă tóte bagagele nóstre.

După o jumătate de oră, timpă pe care-l întrebuintarămă ca să ne facem toaleta, eșirămă ca să mergemă să vedemă în cotro vom apuca. Nu eșirămă încă pe pórtă, și eată că vedem mulțime de poporă grămădindu-se la pórtă. Cauza acestei grămădiră era ca să vaăă venirea Plăășiloră, cară intraă în orașă.

Acestia erauă simpli țērană, vēnătoră de la munte. Armătura lor consista în flinte țērănescă, care de și próste și cu cremenă, însă sciă a culca ursulă cel puternică și șoimulă cel iute. Costumulă lor era mai uniformă: sucmane saă zeghă albe, nădragă saă ițară de lână albă, căciulă de óie saă pălără. Caiă lor, de tóte culorile, erauă în genere nică dar iuți și petroși. La oblâncul fie-căruia, atârna o traistă cu merinde. Scopulă întruniră lor era, precum aflaremă, pentru ca să dea mână de ajutoră Prefectulă spre a comprima oră-ce revoltă s'ar arăta unde-va.

Trupa care o vedusemă era ca de o sută de inși tot unul și unul, voinici și spetoși, gata și bunți pentru orî-ce treabă mai bună.

XV.

După ce asistarămă la acest spectacolă, eşirămă pe uliță, fără a sci în cotro apucămă și fără a cuteza să întrebăm pe cineva.

In adevără camaradulă meă nu venise nici o-dată prin Focșană. Eă cu vre-o două-spre-șepte ană în urmă trecusemă o-dată pe aici, dar nu-mă rămăsese în memorie mai nimica. Sciamă numai că este o gârliță, care se chiamă Milcovul, care făcea hotară între ambele Principate, și că pe acolo trebuia să trecemă la Muntenă.

Eă avuseiă negligența a eși fără schimbare de toaletă : eram într'ună surtucă negru și cu nisce botforți lungă, care cam bătea la ochă. Vedeam că se cam uita lumea la mine, dar nu-mă inchipuiamă că m'ar fi putută recunósce cine-va ; mai alesă că nu sciamă pe atunci să fi avută cunoscînțe prin acest orașă.

După ce am trecută mai multe strade în dreapta și în stânga, căutândă mereă ca să dămă peste gârla Milcovulă, ne pomenirămă într'o stradă, care după bogăția prăvăliilor ce avea, dam cu socotélă că este strada principală a orașului. Ne îndouiamă însă dacă pe aici puteam da de Milcov. In nerăbdarea mea de a mă informa mai curendă, intraiă într'o prăvălie, lăsândă pe camaradulă meă în stradă.

Uitându-mă prin prăvălie, mă gândiă îndată ce ași putea să târguescă, ca să mă potă da în vorbă cu băeții ce'mă recomandaă marfa lor. Ceruiă o pereche de mănăși.

— Alt nimica, domnișorule ?

— Nimica, răspunseiă.

— Poftiți mănăși glacés ?

Nu, frățiore ; mănăși de voiagiă.

— Poftiți mănui de vizită sau de bal ?

— Nu știu juca, răspunsei.

— Domnul e străin ?

— Dă-mi mănui, măi frate, și nu-mi totu lua *doprosă*.

— Domnișorul, dacă-ți trece la Munteni și-ți vedea că-ți iaă doprosu, se ști că se chiamă *tacrir*.

Poftim mănui.... de mătasa minunată.... trei stanți pe-rechea.

— Fôrte bine.. poftim paralele.

— Mulțămimă, domnișorul.

— Ascultă, frățiore ? Vădu't'ai pe căpitanul Șonțu astă-đi pe aici ?

— Da, domnișorul ; adineaorî a trecut spre casă.

— Departe e casa ?

— Vă voi arăta-o îndată.

Eșindă cu mine până în scara prăvăliei, imi spuse se merg tot la vale, și după ce voi trece podețul Milcovului, se apuc la stânga. După aceste indicațiuni găsindă pe camaradul meu, apucarăm calea arătată.

Cum trecurăm podețul, ca când simțiă ună aeră de răcôre, cu tôte că sórele era destulă de ferbinte.

— A ! acum putem răsufila în siguranță.

— De ce ? mă întrebă camaradul meu.

— Fiind-că am trecut în țera Muntenescă.

— Cum ? unde e hotarul ?

— Podețul care l'am trecut. Acuma se întrebămă do omulă care ne trebuie ?

XVI.

Fără multă bătae de capă, nemerirămă casa căpitanului Șonțu.

Cu acestă onorabilă persónă, eă avusemă vechi relațiuni, dar nu ne cunosceamă de cât prin corespondență.

Intrândă în casă și spunându-î de numele meu, ne îmbră-

țișarămă ca nisce vechi amici. În scurte vorbe îi spusei că imprevizurarea ce mă aducea, și se felicita de ocaziunea ce venia a mă putea îndatora. El mă incredința că cât de curând vom căpeta pasporturi și trăsura ca să apucăm calea spre Ardeal.

Amabila sa consortă, incredințându-se că noi nu mâncasem, cu toată că era pe dupe ora prânzului Focșenilor, ne improviza foarte răpede un prânz delicios.

Ne aflam într'o expansiune de fericire cu toții. Eu, și cu camaradul meu, uitaserăm toate temerile, îngrijirile și bătăile de inimă ce le suferisem până aci. Ospetătorii noștri, din partea lor, ne mărturisiau totă fericirea lor că ne-au putut vedea în casa lor. Convorbirile, de o parte și de alta, între risete și glume, curgeau mai mult asupra evenimentelor politice.

Dar în mijlocul veseliei care ne delecta, vedu de odată pe Dâna Șonțu sculându-se cu fața schimbată și mergându răpede spre ferestră.

— Va de mine? ce să fie ore? și se ea. Ce caută ore Dorobanții ăștia?

— Bună! și se eu. Te mă miri? se înțelege, că pe noi ne caută. Dar spunele, te rog, cucónă, să nu ne supere, căci ședem la masă.

Atât camaradul meu, cât și ospetătorul nostru, se sculară răpede de la masă, paliți la față și deconcertați. Eu însă, nu mă mișcai până nu terminai de mâncat piciorul unui pui fript, cu care mă ocupam.

Căpitanul Șonțu și cu soția sa eșiră afară, și se puseră în vorbă cu Tistul de dorobanți, carele era la scară. Eu imi aruncai ochii și vechi, de pe ferestră, totă curtea ocolită, pe din afară, cu Dorobanți armați cu puce și cu pistole la brâu.

Dâna Șonțu, palidă la față, intră în casă și, frângându-și mâinele, cu lacrimile în ochi, ne spuse că Dorobanții au ordina să ne prindă.

XVII.

— Și de ce atâta supărare. dómna mea ? Te rogü porun-
cește o cafea négră, căci e cam de mult de când n'am mi-
rositü acéstă bēutură.

Cât despre Dorobanți, nu vę supęrați. Eü voiü face ca în-
dată së vę scutéscă de a-ı vedea.

Dómna Șonțu eși ca së ȓică së aducă cafea.

— Eı lucrü draculü ! ȓise D. Șonțu inträndü.

— Ce spune Tistulü de Dorobanți ? il întrebaiü.

— Spune că Ispravniculü de la Moldova, urmărindu-vę până
la casa mea, a venitü la Ispravniculü nostru și a mijlocitü ca
së vę prinȓă.

Camaradulü meü, luändü de o-dată unü curagiü demnü
pentru împrejurări extra-ordinare, scóse capulü pe feręstră
și strigă pe Tistulü de Dorobanți inläuntru.

Eü îi ȓiseiü : bravo !

Tistulü intră și ne salută cu politeȓă.

— Pe cine căutați voi ? il întrebă camaradulü meü.

— Pe D-v., Domnilor.

— Dar cine suntem noi ? Sciı D-ta ?

— Tocmai fiind-că nu vę scimü, domnilor, voimü së facem
cunoscinȓă.

— Escı unü obrasnicü. Nu sciı tu că ai a face cu unü omü
care e rudă cu Vodă al tēü ?

— Nu sciü, Domnișorule, dar më bucurü că aflu de acésta.
Porunca mea este asta : Sę rădicü pe douı boșeri ce aü ve-
nitü la D. căpitanü Șonțu, și së ı ducü la D. Ispravnic.

— Cine este Ispravniculü vostru ?

— D. Scarlat Filipescu.

— Eı bine, dute și-ı spune că aici este unü Balș..... Balș.
auȓitu-m'aı ?

— Am auȓitü, domnișorule.

— Ei, dacă ai auzit, dute și-î spune ca să vie D-lui aici, de are poftă să facă cunoștință Eși afară.

Tistulă se întorse milităresce la stânga împrejur și eși. Eă începui a ride cu hohot, fiind-că în intervalul acesta, imi bėusem cafeaua și eram prea mulțămīt de mine. Astă dată faceam haz.

— Bravo, amiculă meă Balș ! bravo ! Așa-mi place să te vėđū : mare la inimă, măređu în nenorocire.

— Ha, ha, ha !

Ast-felū ridea camaradulă meă.

Nu trecū unū pătrarū de oră, și vėđurămī pe Tistulū de Dorobanți întorcēndu-se. Dupē ce intră în casă, amiculă Balș il intrăbă :

— Ei ! vine Ispravniculă ?

— Nu pōte veni, domnule. A đisū că nu te cunoșce ; și cu tōte că doresce să te vađă, dar đice că mai bucurosū ar vrea să te vađă pe D-ta mergēndū la D-lui ; mai alesū că e dupē masă, și încă nu e imbrăcatū.

— Este unū omū obrasnicū ispravniculă D-tale, înțelesu-m'ai ?

— Domnule, mi-a poruncitū ca să nu mă despartū de D-v., până nu veți merge acolo.

— Cu atāt mai multū ! Te poftescū să mă aștepti.

— Dupē acēsta ne consultarāmū ce trebuie facem.

— Ei, lucru dracului ! điseiū. Intrarāmū în cursă tocmai când ne credeamū mai siguri.

Asta e vina D-tale, inī đise camaradulă meă. Dacă nu eși ai în botforți pe uliță ; dacă nu te duce ai să-ți cumperi mănusi ; dacă nu te pune ai cu lumea la vorbă, nu ne ar fi simțitū nimeni. Poftim : acum ce facem ?

— Il faut avaler la pilule.

Camaradulă meă se făcuse roșu ca unū racū fertū fiind-că avusese poftă să se mănīe pe mine. Il lăsaiū să se mai liniștească. Dupē acēsta il făcuī să înțelegă că vocea înțelepciunei ne dictēză să ne supunemū sōrtei. El era de idee că să ne opunemū ; ba încă, cu unū pistolașū ce avea în buzunarū,

dicea că-î vine să dea în Dorobanți, pentru ca să facă pe ispravnicul să vie la noi. să vadă că nu suntem hoți.

După ce însă îi demonsturai că cu pistolașul acela era cu neputință să extermineze trei-șeci de Dorobanți ce impresurau casa ; că în fine, și Dorobanții avea pistole și puscii cu cari ar fi fost nevoiți a se servi, amicul meu înțelese că eu eram mai înțelept. Cu toate acestea nu se putea împăca cu ideea ca să mERGă până la Ispravnicu escortat de Dorobanți ca unu criminalu. asta nu-î venia nici de cum la socotelă. Dar, în cele de pe urmă, îl luai de braț, și eșirăm amândouă în curtea Căpitanului Șonțului, după ce ne luarăm adio de la consorta sa.

XVIII.

După ordinul Tistului ce era lângă noi, toți Dorobanții se întruniră la pörtă, și acolo se împărțiră în două linii, puindu-ne pe noi la mijloc.

Se adunase o mulțime de lume, ca la unu spectacol. Mai pe toate fețele celor ce se uita la noi se vedea întipăritu unu aeru de compătimire. De o dată îmi veni ideea că acéstă lume ce ne privia, necunoscându împrejurările nostre, putea ca să-și inchipuiască că suntem nisce hoți. De aceea mă adresai către cei ce erau mai de aproape, și diseiu în glas tare.

— Nu suntem criminali, ómenii bunii ! Suntem nisce culpabili că ne iubim prea mult patria.

— Suntem boțeri și fii de boțeri, adaogă camaradul meu.

Tistul ne disese cu binisorul că ar fi mai bine să tãcem, căci alt-fel ne punem în pozițiune ridicolă. Cam avea dreptate bietul om ; dar cu toate acestea, în aprinderea noastră, îl trataram de unu om rău crescut, de brutal, — mi se pare încă că camaradul meu îi dăru și căți-va măgar —

fiind-că dacă punea temeiū pe cuvântul nostru de onóre, noi ne-am fi dusū la Ispravnicū și fără de escortă.

Certându-ne ast-fel cu Tistulū de Dorobanți, intrarămū în curtea domnului Administrator.

XIX.

Casa, în car' locuia acest importantū personagiū, era o casă cu douē rēndurī. Introducēndu-ne pe ușa de intrare a rēndului de josū, vēdurāmū la stānga scara care urca susū. La capētulū de susū și la cel de josū al scārei, eraū postați câte doui Dorobanți armați. Acestia, la înfățișarea nōstră, întinseră pusecele spre noi, și strigară ca să stāmū pe locū. Nu așteptarāmū multū, și de o dată ni se arată în capulū de susū al scārei unū omū 'naltū, carele, de și imbrăcatū într'unū halatū lungū, dar dupē figură imi aduse aminte de tipulū famousului Don-Chișot de la Manșa.

— Ce căutați D-v., domnilor, aici ?

— Suntem aduși de Dorobanți D tale.

— De unde sunteți ?

— De la Moldova.

— Aveți paspórtē ?

— Nu avemū.

-- Dacă nu aveți, sunt silitū să vē spunū că trebuie să vē întórcēți în țēra de unde ați venitū.

— Asta este o infamie, și se camaradulū meū. Gāndesce la ce faci, domnule Administratorū. Noi nu suntem ómenī de rēndū. Noi fugimū din Moldova de terorismulū guvernului de acolo.

— Guvernulū Moldovei vē reclamă, și noi, dupē Convenție, suntem datorī a vē trăda.

- Convențiunea este pentru făcētorī de rele, adāogaiū eū. Și protestāmū în numele M. Sale Domnitorului Bibescu, fiind-că noi nu suntem de cât nisce emigranți politici, pe carī nu-i prevede Convențiunea.

— Poftiți jos în cancelarie, și mai așteptați acolo.

Tistul de Dorobanți ne arată o cameră. Intrarăm. O masă de lemn alb și necoperită, cu un călimariu fără condee, două lavițe lungi, și două dulapuri închise, formau totă mobila camerei noastre. Două ferestre despre grădină, care da puțină lumină camerei, erau îngrădite cu nisce gratii de feră forte solide.

Asta semăna mai mult a închisore, de cât a cancelarie.

XX.

În critica pozițiune în care ne aflam, nu ne trebuia de cât speranță și curagiu, două calități sufletesci pe care D-șeu nu le-a împărțit în aceeași dosă între muritorii.

— Ei bine! țicea camaradul meu, de voru veni lucrurile ori cât de rău, cređu că lungu timpu nu vomu suferi; și apoi vomu avea drepturi către patriă.

— Ce feliu! țiceam eu, se ne măgulim cu ideea de a ne face martiri? Merci! eu unul pentru așa titlu nu am poftă, și la așa onore nu ambiționez; iar ideea de a-mi căpăta drepturi, o gustu și mai puțin. Asemine patriotismu, eu dreptu se-ți spunu nu-lu înțelegu. A servi patriei, sau a face cui-va bine, este lucru prea frumos; dar a le face acestea cu scopu de profitu privatu, este egoismu. Asta aru fi totu una cu ideea că, dacă 'mi place a'mi ținea mâna tot-d'a-una în mânuși albe profumate, apoi se pretindu de la mâna acesta a-mi face versuri frumoșe, fără se-mi batu capulu cu cugetarea.

Acestu paralelismu parabolicu de morală făcu asupra amiculu meu unu efectu mare; căci urmă a ride cu unu hohotu de cele mai voișe. Dar pe când cugetam a prelungi convorbirea într'unu tonu mai seriosu, ne pomenirăm cu Tistulu de Dorobanți intrând.

— Aveți arme? Domnilor. Vă poftesc se le depuneți.

Camaradul meu, carele avea unu pistolașu de buzunariu,

se adresă la mine și mă întrebă în limba franceză ce trebuia să facă. Eū îi spuseiū sē dea arma.

Elū era de idee contrariă : nu-ī venia la socotēlă sē se lase cu totulū desarmatū. În fine îi demonstriaū că arma ce avea nu-ī putea fi de nici unū folosū ; și că dacă n'a făcutū nimic cu ea înainte de a veni la închisóre, apoi după tóte legile lumei, ca prisionieri, nu puteamū sta cu armele în buzunarū. El atuncī ilū dete Tistului și-ī recomandă sē nu-lū pērdă, căci ilū are suvenirū. Iar eū făcuiū precumū făcu mai târđiū hunoristulū Saphir când Vinditzgretz a declaratū Viena în stare de asediū ; scoseiū unū condeiū de plumbū ce aveam în portofoliulū meū de buzunariū și-lū deteiū Tistului đicēndū : asta este arma mea

XXI.

Tistulū luă armele nóstre, și eși riđēndū. Peste câte-va minute, intră la noi însuși administratorulū, ne mai avēndū frică de pornirile nóstre belicóse. Cu mare mirare ilū vēđurămū deschidēndū brațele sale, lungi și uscate, și intinđēndu-le asupra noastră ca sē ne imbrățișeze. Ne cerū miī de scuse pentru maniera brutală cu care fuserămū priimiți până aci. Ne spuse că pozițiunea sa este dificilă și critică ; că ispravniculū de la Moldova stărue pentru estradarea noastră, — că ordinele sale sunt aspre, — că responsabilitatea sa e mare, că-l dóre inima de pozițiunea noastră, — și că...

— Bine ; dar până ce s'o hotărī cu noi, în temnița asta ai sē ne ții ? întrebaiū eū.

— Allons donc ! quelle idée ! poftimū susū ! Sunteți óspeți iar nu prisionieri mei.

Eșirămū din închisórea arătată, și trecēndū printre douē rēnduri de Dorobanți, ce erau de la ușa noastră până la capulū scārei, ne urcarămū susū. În capulū scārei de susū mai erau douē Dorobanți, și la ușa salonului alți douē.

Administratorulū ne pofli, și intrarămū în salonū.

Acolo găsim pe ospetătorul nostru de mai înainte, pe Căpitanul Șonțu, pe administratorul din partea Moldovei, care mi era cunoscut, o damă tinere care pare a fi de casă și alte câte-va individe.

După ce facurăm o salutare generală în dreapta și în stânga, precum se cuvine la nise omeni de societate, administratorul ne prezintă la soția sa, la dama despre care vorbiiu mai sus. Dar de odată i se opri vorba pe buze, căci nu scia care din noi era Sion și care era Balș. Eă ilu scoseiă din ameti-tură: îi prezentaî pe camaradul meu Balș; și administratorul atunci mă presintă pe mine.

Până a nu face cunoscință mai intină cu persoanele din salonu, administratorul din Moldova veni la mine și mă imbră-țișă. Ne arăta părerea sa de rău, pentru pasul ce a fost silitu să facă. Ne spuse că numele nostre nu-î erau cunoscute intr'unu modu oficialu; că nu are nici unu feliu de instruc-țiune relativă la persoanele nostre; că ne putem întorce fără nici o grijă în Moldova, și că garantéză pentru nesupărerea noastră.

— Dar atunci, țiseiă eă, pentru ce stăruesci aici? lasă-ne în pace.

— A! asta nu se pôte. D-vostră aî trecutū granița fără pasportū, și acesta este unū pasū osânditū de lege.

Moldova vė reclamă ca supuși ai seî, și nu puteți eși de cât cu voțe și cu formalitățile cerute. Istețulu administratoru ne lua de copii; credea că cu atăta ușurință ne va face să ne întorcem în Moldova. Dar vėđendu-ne îndărătnici, declară cu solemnitate administratorulu Muntenescu că cere estrada-rea noastră după Convenția ce este între ambele țeri, și că-lu face responsabilu pentru ori-ce urmare contrarie.

Administratorulu muntenescu, fără a țice nimica, se uita în dreapta și stânga, ștergendu-se mereu de sudore. Dar dómna consorta sa, trăgendu pe administratorulu Moldovenu de-o parte, îi șopti ceva și-lu făcu să iasă din salonu.

XXII.

Trecuseră mai toți din salon într'o oda laterală. Rămăseserăm numai noi și cu dâna de casă. Amicul meu se preumbla confus cu mari și deși pași prin salon; iar eu mă pusesem să fac cunoscința mai de aproape cu dâna de casă.

Acastă persoană, de și nu prea frumoasă, avea o figură simpatică, cu o expresiune angelică. Destul de jună pentru ca să se bucure încă de fericirile vieții, cu toate aceste pe fața ei, pe fruntea ei, în căutătura ochilor săi dulci și scânteetori, întrevedeam ore-care suferință sufletescă, care mi făcea o întipărire durerosă.

Abia avusei timp să a-i adresa câte-va vorbe, și de odată fusei întrerupt de soful se, care intră în salon.

Acest om era de o natură curiosă; caracterul se era atât de indecis, în cât nu putea cine-va conta pe sinceritatea sa pe buna credința sa; cu toate aceste avea un suflet pre bun, și în naivitatea sa mărturisia că nu sciea ce să facă cu noi.

Împrejurarea noastră atât de tare îl puse în fața cu datoriile sale de funcționar și cu acele de om de societate, în cât făcuse din el o ființă confusă și nenorocită. Spre a-l face ca să se linișcescă, înainte de a-l lăsa să vorbească ceva, luai o vioră ce vedeam pe piano și i-o pusei în mână, spuindu i că am mare poftă să aud un vals de ale lui Straus sau vre o simfoniă de ale lui Mozart. El luă viora machinalicesce, uitându-se în ochii mei, și, cu un suris straniu pe buze, intonă o arie delirantă din Somnambula.

Atunci figura sa cea lungăreță luase o formă atât de patetică și de ciudată, în cât persoană sa pentru un poet părea fantastică, de acelea care le descrie Hoffman în povestile sale. Dar sbăăărrn.... pocnesce o cordă!... Eu atunci luai

vióra, și o puseiū la loculū eī. Dar... ce efectū minunatū face musica asupra sufletului! Omulū nostru atunce se părū mai liniscitū și mai veselū. Elū se adresà la noi și ne spuse că e gata să facă totū ce-ī vomū cere, numai să fie așa în cât să nu se compromilă în ochiī guvernului; căci, ne mărturisī că nu voesce să-și péiđă postulū pentru noi. Noi ī cerurāmū ca pentru unū casū așa excepționalū să facă un raportū specialū la ministerū, și să urmeze apoi după deslegarea ce va priimi. Elū priimi în fine propunerea nóstră; dar ne cerū cuvântulū de onóre că nu vomū cerca a ne evada din casa sa, pe cât timpū vomū fi prisionieriī seī; și pentru acésta, elū ne promise a ne trata ca pe nisce óspeși, iar nici de cum ca pe nisce arestanși.

După acésta administratorulū nostru pregăti a trimite o stafetă la Departamentulū din lăuntru printr'unū curierū extraordinarū.

Eū, aducându mī aminte de óre-care cunoscințe ce avémū mai de multū în Bucurescī, făcuiū o scrisóre către unū amicū, amintindu-ī posișiunea mea și rugându-lū să facă ce va putea. Rugaiū pe administratorulū ca să trimiși și scrisórea mea împreună cu stafeta. Administratorulū, luândū scrisórea mea și vėđendu-ī adresa, mă întrebà dacā cunoscū în adevěrū pe acela căruia o adresamū. După ce-ī rėspunseiū afirmativū, elū mă imbrățișà, dicėndu-mī că suntemū scăpași.

Pentru ce cređi asta? Ilū întrebaiū eū.

— Pentru că Costăchișă Filipescu este unū favoritū alū lui Vodă.

După acésta, administratorulū recomandà curierulū ca să ducă mai întâiū scrisórea privată după adresă și apoi stafeta la ministerū.

XXIII.

Cu tóte că dăduserămū cuvântulū de onóre că nu vomū cerca a ne evada; cu tóte că eramū în adevěrū tratași cu tóte politețele și afabilitășile putincióse; cu tóte că în tóte mi-

nutele ascultamă declarațiunile cele mai înfocate de dragoste de la administratorul nostru ; cu toate acestea, adeseori simțiamă starea noastră de prizonieră. Libertatea de care credeamă a ne bucura, era mai multă ilusorie de cât reală. Dacă voiamă să deschidemă noaptea ușa camerei noastre de culcare, trebuia să găsimă, aproape de pragul nostru câte două Dorobanți culcați dar destepți, cari ne întrebaū cu politeță ce poftimă, și ne spuneau că sunt puși spre serviciul nostru. Dacă iarăși deschideamă ferestra despre grădină, ca să respirămă aerū saū să admirămă luna și stelele, — zăriamă josū, printre arbori, lucindū ore-cari baionete ce păreaū a fi purtate de nisce umbre de Dorobanți, cari se preumblaū sa nisce somnambulă. Dacă peste ți aveamă poftă a eși la preumblare, trăsura ispravnicescă ne ducea ori unde, dar unū Dorobanțū împistolatū ne acompania pe capră ; dacă eramă pe josū câte două saū mai mulți, se țineaū pe departe de pașii noștri.

Camaradulū meū atât era de indignatū, în cât imă comunică ideea de a cerca să fugimă.

— Dar ce vom face cu cuvântulū de onore care l'am datū ispravniculū ?

— Dar ce face elū cu cuvântulū nostru de onore ? Ce însemneză acești Dorobanți pe la ușele și ferestrele noastre ? Ce însemneză acești ochi de Argus neîncetatū țintiți asupra noastră ? Asta este o insultă, un desprețū, către cuvântulū nostru de onore.

Camaradulū meū avea cuvântū, în curândū mă încredințaiū și eū că cuvântulū de onore ce dedeserămă nu mai eramă datoră să-lū ținemă, pre cât nimeni n'a pusū credință în elū. Dar mărturisiū că eū nu aveamă curagiulū a pune în lucrare asemenea cercare. Camaradulū meū atunci mai țise ca să lasū tréba acésta asupra lui.

XXIV.

Eū, unulū, începusemă a simți o plăcere în starea mea de prizonierū. Tótă ziua primiamă visite de la onorabili focșe-

neni, cunoscuți și necunoscuți, ce veniau să ne vadă. Afară de vizitele aceste, de care începusem a mă sătura, aflam o deosebită plăcere în societatea ospetătorilor noștri. Administratorul, cu tot caracterul său de om blasat, posac și pesimist, avea însă un talent minunat pentru vioră; adeseori îmi transporta sufletul în regiuni poetice, cu tonurile ce eșiau de sub degetele sale. Amabila sa consorție, când nu era chemată spre a-lu acompaña cu clavirul, prea rare ori cântă singură, cu toate că era destul de forte în instrumentul acesta. Dar când degetele sale încetau de a atinge cordele, când mă dam în convorbire cu ea, mă punea tot d'a-una în pozițiune de a o admira. Educațiunea ei distinsă, instrucțiunea solidă cu care era dotată, inteligența sa superioară, ideile liberali, simțimintele sale patriotice și liberale, delicateța manierelor, dulceața espressionilor în care se reflecta sufletul său, făceau din ea o ființă poetică și o femeie forte distinsă. Dar mai cu seamă cu îngrijirile sale minuțioase, cu interesul, compătimirea și temerile ce arăta pentru pozițiunea noastră, ajunsese a mă face să o privesc ca un adevărat inger de mângâere pentru sufletele întristate de pe acest pământ. Și putea oare să fie alt-fel un nepotă a fraților Golești, cărora cu drept cuvânt le se dase numele de Gracchi României? Fiă ca, cetind rândurile aceste, să-și aducă aminte cu fericire de zilele acele cari au făcut o neuitată pentru sufletul meu! (1).

(1) E timpul și locul să spun aice că Administratorul, sau prefectul despre care am vorbit, era reșosatul Scarlat (sau după cum îi dicea lumea Charlot) Filipescu. Când au apărut suvenirile mele în 1860, el creșându-se ridiculat prin calificativele ce dam figurei sale, a trimis să-mă ceară satisfacțiune. L'am făcut însă să se convingă că nu avea dreptate, mai ales că nici pomenisem numele său.

XXV.

Mergeamă mai în toate Țilele (se înțelege că cu Dorobanții după noi) la grădina publică din Focșani. Acastă grădină, situată chiar pe marginea hotarului ce despărția Moldova de Muntenia, era, precum e și astăzi, locul de întâlnire al societății focșenene din ambele provincii. Acolo se dau reprezentațiunile artiștilor ambulanti ce se întemplă a trece prin acest oraș. Acolo, la sunetul muzicii lăutarilor, în serile de vară, societatea merge de iea aer și se răcoresce cu înghețată sau cu cafea. Acolo, într'un mic foisor, există și un biliard struncinat (acuma) de loviturile bilelor a sute de ofițeri ai oscirilor străine ce le-a plăcut a se preumbla prin Țerile noastre.

Deosebita plăcere, pentru care ne duceamă mai cu dinadinsul în grădină, era pentru ca să ne ocupăm de politica Țilei. Acolo găsimă omeni de felurite colori, și prin urmare aveamă ocaziunea a asculta sau a lua parte în felurite convorbiri. Afară de chestiunea noastră, care pentru moment atrăgea curiozitatea focșenilor, la ordinea Țilei era și chestiunea celor exilați peste Dunăre.

Lectorii își aducă aminte, de bună seamă, din cele ce am spus în prima parte a suvenirilor acestora, că unspredece tineri fuseseră expediați din Iași în căruțe de postă, legați și ferecați, sub escortă de soldați, ca să fie expulsați peste Dunăre. Istoria acestor martiri merită a fi urmărită.

XXVI.

Din Iași până în Galați, ei avură a suferi mult din cauza brutalității soldaților ce compunea escorta lor. Ei nu fură tratați cu mai multă atențiune de cât criminalii ordinari, când se trimit la muncile publice. Unii, bătuți și stâlciți încă

în casarma din Iași, avură mai multă a suferi pe cale din cauza legăturilor ce le strângeau mânele în dărăpt, din cauza căldurii de peste zi și a recelelor de peste noapte. În asemenea stare ajungându în Galați, ei fură încarcerai iarăși în casarmă pentru două trei zile, până se se înțelegă administrațiunea cu autoritățile turcesc. Acesta făcându-se, ora pornirii se determină, cu marea fericire a arestaților, cari doriau cât mai curând să vadă că li se schimbă sorta, sperând că brutalitatea turcescă va fi mai suferită ca cea românească.

O barcă militară, din acele instituite pentru paza marginilor Dunărei, cu o companie de soldați, fu destinată a transporta pe arestanți la Măcin. Prisonierii fură aduși între două șiruri de soldați de la casarmă până la port, și acolo săriră voioși în barcă. Polcovnicul Mișinca, care comanda garnisona din Galați, fuse însărcinat cu comanda bărcii.

Prisonierii cerură voie a lua ore care merinde, lucru ce le se acordă fără nici o greutate. Amicii bine-voitori din Galați se grăbiră a aduce ce găsiră mai la îndemână: pâini, șuncă, mezelicuri, și chiar o ladă cu vinuri străine, pe cari vedându-le Polcovnicul Mișinca, își răsucia mustățile, fiind că-i plăcea să tragă la măsca ca toți conaționali săi Ruși.

Publicul numeros de dame și de orășeni ce era pe mal, cea mai mare parte cu lacrimi în ochi, assista la această imbarcare; căci în adevăr nimeni nu scia care va fi sorta acestor fiubiți ai Moldovei; nimeni nu scia unde erau să fie trimiși și ce sortă le era destinată; ba încă un șgomot șurd se răspândise că au să fie impușcați chiar pe barcă sau aruncați cu mânele legate, în mijlocul Dunărei. Pe timpul de absolutism și de terore de atunci, lumea credea putincioase toate infamiile și nelegiuirile.

Dar când se dete ordinul pentru plecare, când barca se deslipi de mal, se aușiră o mie de voci dicându un ș adio, care semăna cu un ș țipet de durere. Iar proșcrișii se depărtară intonându canteclul de mângăere al ș Girondinilor,

«Mourir pour la patrie,

C'est le sort le plus beau, le plus digne d'envie».

XXVII.

După ce se depărtară mai multu de Galați, proscrisii veniră la unu feliu de veselie. Lada cu vinurî se deschise; câte-va butilce se destupară, și toți ridicară câte unu toastu pentru fericirea patriei din alu căreia sinu se vedeau expulsați. Polcovnicul, invitatu a lua și elu parte la acestu toastu, luă cu mulțămire o butilcă, care se întâmplase a fi cu Madera, și, puind'o la buze, o lăsă să se scurgă totă pe gătlejulu seü celü însetatü. Nicü odată Polcovniculü nu bëuse mai cu poftă bëutură mai delicioasă!

Dar după toastu veni și pofta de mâncare: începură a se sfășia franzelele, salamurile și jambonurile. Unulü din proscrisi, rumpëndü o pâine, găsi, cu marea sa mirare, o bucată de hârtie. Nu apucase însă a o deschide, și Polcovniculü puse mâna pe ea. Elü se însărcină a o ceti. Cuprinsulü ei era:

«La Măcinü or să vă ducă. Curagiü!»

-- Aha! țise elü. Asta este adevăratü. Acolo vă astéptă pilafü și cușchebacü de cele mai bune și mai gustöse.

Aceste țicëndü, elü sorbi o butilcă de șampaniă.

Proscrisii aflară cu cale a utiliza pofta de bëutură a Polcovniculü ce-ï conducea, și începură a-lü îndesa cu butilcele, care se vërșau în gătlejulu seü ca în vasulü Danaidelorü. După ce-lü aduseră în stare de a-lü pune să cânte ca cuculü, ei începură a delecta și pe soldați. Aceștia negreșitü că erau prea bucuroși ca să imite pe căpitanulü lorü. Ocupați cu destupatulü butilcelorü, vislașii făceau a lene datoria lorü. Orele treceaü pe nesimțite, și barca mai multü retrograda în locü de a înainta.

Unü vëntü ce începuse a sufla despre apusü, se opunea și mai tare la înaintarea härcei. Polcovniculü, cu tôte că era trecutü cu deochiulü de multe butilce ce deșertase, totuși vedea séra viindü, fără a-și putea da cu socotéla de ce n'a ajunsü încă la loculü destinatü.

De aceea începù a striga cu injurăturî muscălescî ca să tragă maî tare din lopeţî.

Barca mergea pe lângă malul stîngù alù Dunăreî.

Proscrişîi puteau saluta încă de apròpe pichetele de grănicerî români, carî le întorceau salutările cu puşca la umêrù, vèdèndù epoletele ofiţerescî şi bandiera militară Moldovenă.

XXVIII.

Macinulù este situatù în faţă cu Brăila.

Acestîi oraşù începuse a se vedea ; dar ca să ajungă acolo, trebuia să traverseze nu numai Dunărea, dar şi o matcă vechie pe alù căreia malù se află Măcinulù ; şi pentru acésta trebuia celù puţinù douè ore, lucru ce nu-lù putuse calcula Polcovniculù, carele deşertase atâte butilce nenumèrate. Pe lângă acésta, lucrulù era fòrte greù, căcî valurile se făceau din ce în ce maî ameninţătòre, şi vèntulù se schimbasesc într'ò adevèrata vijelie. Soldaţîi declarară că nu au curagiulù a se depărta de malù, şi a se hasarda în albia Dunăreî, fără a se espune la unù pericolù neapèratù. Ast-feliù barca se apropiase de Brăila, pe când sórele da locù vélului negru alù noptîi.

Atunce Polcovniculù nu vedea altù chipù de cât să se opréscă peste nópte în Brăila, şi de acolo a doua ÷i să trecă pe prisionierî la Macinù.

Elù se înţelese cu autorităţile din Brăila pentru acésta ; şi desbarcându-şî prisionierîi, îi luà între puscî ca să-î ducă să-î închidă la casarmă.

Întunecasesc de totù. Ceriulù, coperitu de norî, ameninţa a plòie.

Prisionierîi urmau cu bătăi de inimă paşîi neregulaţî ai soldaţilorù cariî îi încunjurau. Cu tòte aceste ei îşi dedeseră cuvèntulù ca să se strecòre dintre pázitorîi lorù. Unîi din soldaţî, după cum se crede. erau chiar iniţiaţî întru acesta ; alşîi, ameţîi de bèutură, mergeau machinalmente, după ordinulù

capului lor. Când convoiul se îndrepta pe ulița Carantinei care ducea și la casarmă, prizonierii, făcându-și semn, de o dată se debandară; eșind din mijlocul soldaților, apucară fugind, unii în dreapta, alții în stânga, care încotro, pe ulițele laterale ce le veniau înainte.

Acésta se făcu cu atéta iuțelă și cu atâta dibăcie, în cât mai nici nu băgaseră de sémă soldații. Un sub-oficeriu însă, observându lipsa prizonierilor, comandă soldaților să stea.

— Ce este? întrebă Polcovnicul.

— Aă scăpată arestanții, dise sub-oficerul.

— Ce! cum?... cum? După dênșii, băeți!... să-î prindeți; sau de nu, vă impușcă!

Soldații, după acestu ordinu, începură și ei a alerga pe ulițe, făcându alarmă pentru prinderea fugarilor.

Se dete îndată de scire la casarmă, și ostașii munteni aă începutu a împăna tôte ulițele, și a căuta să pună mâna pe Moldoveni.

Fugarii noș'ri își făcuseră planul ca să năvaléscă la locuința consulatului Englezu, și să se pună sub protecțiunea sa. Dar necunoscându nici unul casa consulatului, alergău reslețiți, care încotro, cercetându, întrebându, bătându pe la porți necunoscute, fugind îndărăpt când da cu ochii de patrulă, și fără a se putea întâlni ei între ei. Soldații, cari-î urmăriaă, aă fostu pusă mâna pe șése din ei; iar cincă, unulu după altul, nimerind casa consulatului care o căutaă, intrară acolo și găsiră mântuirea.

Cei prinși, a doua zi fură transportăi peste Dunăre și dați în primirea Aianului de Macin. carele, după instrucțiunile ce avea, îi trimise sub pază la Stambul. Iar cei-l-ați rămaseră în casa consulatului Englezesc. Autoritățile locali, ne putend călca domiciliul consulatului, nu putură de cât a pune pază de juru împrejur.

XXIX.

Patru zile trecuseră de când ne aflam sub arestul Administratorului de Focșani. Era Sâmbăta Pascelor, și cea mai strălucită și mai frumoasă zi de primă-vară. Eu mă sculasem de dimineață și coborându-mă în grădina ce era în dosul casei, mă desfătam în admirarea frumoasei naturi și a brândușelor ce răsăria sub picioarele mele. Îmi veni pofta să fac versuri, căci asta e hola celor ce s'au deprins a rima și le-a intrat în cap nebunia de a se face autori. Nu mă întâlnisem de demult cu Musa mea, fiindcă ea îmi eșia înainte numai când eram în singurătate și izolat. Atunci o vedeam viind, cu pași rari și cu fața melancolică. Dar pe când credeam că mă apropiu de ea, pe când mă gătam să mă arunc în brațele ei, de odată mă lovescu cu nasul de ceva... Ce era? Un Dorobanțu ce căta să mă-o dispute!

— Fire-ai alu naibe! ȕisei eu, dar ce dracu cauți p'aci?

— Venii și eu să te vedu cum te preumbli.

— Ei, ce naiba! gândiți c'o să fugu?

— Ba nu; sciu eu că asta n'o poți face D-ta fără de mine.

— Ei, prea bine. Du-te, și lasă mă în pace; voi să rămăi singur, căci am să scriu ceva.

— Ce să mai scrii, Domnule? Acuma nu-ı vreme de scris. Nu scii D-ta că astăzi trebi să vie curierul de la București?

— Ei, ș'apo?

— Ș'apo cum socoți D-ta c'o să fie trebă, dacă te-om duce dincolo, și te-om da pe mâna celui cu guleru roșu?

— Forte bine, dar lasă-mă în pace acuma.

Și ca cum voiam a mă desface de el, îi intorsei spina, și apucaii spre fundul grădinei. Cu tôte că vorbele acestui glumeț de o camdată mă puseseră pe cugete, dar în curându căuii în reveriele mele poetice și mă afundai într'o lume imaginară de poezie și de fericire.

Nu mă bucuraiū multū de această desfētare, și de odată ia-rășī daū peste Dorobanșulū meū cu ochī de Argus.

— Ei bine, ce dracu ! totū în calea mea ? Nu te poți uita de departe la mine, și sē mă lașī în pace ?

— Veđī D-ta, domnișorule, adecă nu te supēra : mă uitamū la ulucele astea.

— Eī, ce aī cu ulucele ?

— Vēđendū ulucele astea,— adecă nu te supēra,— đicēmū în gāndulū meū : n'ai de cāt sē daī cu piciorulū și sē-șī deschidī drumulū afară.

N'ai nicī o grijă, afurisitule ! cā nu fugī eū ; ci du-te la dracu !

Nu fugī, asta-ī vorbă. Adecă nu te supēra : dacā eū așī deschide ulucele astea, D-ta nu te-aī duce ?

— Nicī de cum, fiind-că amū datū cuvētū stăpānului tēū sē staū pe locū.

— Dar, adecă nu te supēra, dacā arū fi noptea și țī-așī đice cā : eaca o trășură te ascēptă ca sē te duci unde-ī vrea ?...

XXX.

Nu apucase Dorobanșulū a termina frasa, și de odată lū vēđuiū cā fuge răpede, ca cānd l'arū fi chematū cine-va.

Îmī întorseiū capulū, și mă uitaiū dupē elū. Îlū vēđuiū în-tālnindu-se cu camaradulū meū Balș ; și dupē cāte-va cuvinte ce schimbă cu elū, eși din grădină.

După obicīnuita bună dimineță a camaradului meū, īī spu-seiū scena comică ce avuseiū cu Dorobanșulū. Elū rise de odata cu o plăcere nespūsă. Apoī luāndū unū tonū seriosū și misteriosū, imī spuse în limba franceză cā elū s'a înțelesū și a cumpēratū pe Dorobanșī, ca sē ne înlesnīscă scāparea.

Atātū fuiū de surprinsū, în cāt nu sciamū ce sē ripostezū. Điseiū numai atāta cā eū nu amū curagiū. Camaradulū meū atunce se făcū focū de mānie, și cu o mie de cuvinte mă conjură ca sē nu facū nebunia a mă opune.

— Ei bine, ce felu? Cum o să fie asta?

— Celu mai ușorū lucru. Deseră or să se culce toți de vreme, fiind-că mâine e Pascele. Atunci ne coborimū in grădină; și eată, prin colțulū acesta, dămū douē scânduri la o parte, și eșimū afară.

— Bine, frăjiore; dar gâdnesce-te bine. Asta arū semăna o mișeliă intregă. Numaī galerieniī caută să scape cu chipulū acesta.

— Allons donc, lasă poesia la o parte. Ce e'n mână nu-ī minciună Măine vine curierulū de la Bucuresci: cine scie cu ce deslegare se întorče? Și ce-o să fie de noi, dacă vomū intra pe mâna giđilorū? Celu mai cu minte lucru este ca in astă nopte, numaī de cât să scăpămū.

Bine, dar unde să ne ducemū? incotro să apucămū? cum să mergemū?

— Ascultă. Dorobanșulū cu care ai vorbitū, este unū craiū și jumătate. Elū mī-a promisū că ne intovărășesce ori unde arū fi. Elū a și pregătitū o frânghie cu care să ne coborimū pe ferestra. Acuma ne trebuie o trăsură, sau nisce caī și unū pasportū.

Va să ăică ne trebuiece totulū.

Să mă erți D-ta, totulū era ca se avemū pe Dorobanșū in discrețiunea noastră. Cât despre trăsură și pasportū, cređū ca le vomū putea căpeta mai ușorū.

Ce felū?

Nu-ī pasă. Veī vedea.

In momentulū acesta, unū feciorū ne anunța dejunulū.

XXXI.

La dejunū luă parte și unū Italianū negușitorū din Focșani, carele venia forte desū să ne vađă. Acesta era totū odată și reprezentantulū consululū Englezū din Iași, fiind-că in Focșeni mai erau vr'o doui supuși ai Marei Britaniī, cari nu puteau trăi fără protecțiune. D. Calcani era originalū ca unū En-

glezū și revoluționarū ca unū Italianū ; de aceea elū căpătase o mare afecțiune pentru noi, creșându-ne revoluționarī para foculū.

După ce ne scularămū de la masă, trecurămū în salonū. Societatea se făcuse numerosă prin sosirea unorū persóne carī veniaū maī în tóte țilele sē ne viziteze.

— Ce faceți ? imī dīse D. Calcani. Aice aveți sē petreceți Pascele ? Când vine curierulū de la Bucurescī ?

— Ilū asceptămū pe mâine. După venirea lui, vom sci ce vom face și unde vom petrece Pascele.

— Camaradulū d-tale este maī întrepidū. Pe d-ta te vėđū cam indiferentū de pozițiunea asta. În ast-felū de timpurī, crede-mē, nu e bine sē fī așa.

— Vorbescī prea emigmatic, respunseiū eū.

— Eū cređū însă că enigmele mele d-ta le deslegī prea bine. Dacă socoți en nu ai amicī pe aice, te înșeli. Vinū împrejurări multū maī critice: omulū scapă când voescē.

— Dar când nu vede posibilitatea ?

— Acēsta stă în curagiulū și tãria de caracterū a omulū. Cutéză și vei putea.

Vorba acēsta mē cam puse pe gândurī. Imī trecū îndată prin minte ideea și planulū camaradulū meū. De aceea după câte-va momente de continență :

— Ascultă-mē, dīseiū Englesulū meū, s'ar putea óre găsi o trãsură și unū pasportū pe desérã ?

— Bravo ! respunse Englezulū imbrãțișându-mē, așa imī place sē te ascultū ; și când Englesulū îți spune unū cuvēntū, sē-lū cređi. Eū sunt omulū. Spune-mī la câte ore ?

Pe la șee ore.

— Unde ?

— În colțulū grãdinei, unde se vede o uliță.

— Potū spera pe sigurū ?

— Cuvēntulū de Englesū ! Adio !

— Ne maī vedemū ?

— De-sérã, la colțulū grãdinei, în rēspintia uliței.

D. Calcani plecã plinū de veselie.

XXXII.

Trecu ziua cu o iuțelă nespusă. Domna de casă era într'ună neastempără nespusă în asteptarea depeșei ce trebuia să sosiască de la București. Cu curierul trimis, scrisese și ea, în nesciința soțului seș, la ore-cară persoane influente în favoarea noastră: avea totă speranța într'o reușită bună, cu toate acestea era foarte îngrijită.

Era patru ore. Așteptam să ne se vestiască prânzul. Administratorul, amabila sa consortă, vre-o două amici de casă, eu și camaradul meu, ne aflam conversându pentru ca să trecă timpul. De odată se audă nise plesnituri de bice de surugi. Administratorul sare și ese afară. Consorta sa se răpede către ferestră dicându: curierul trebuie să fie!

La aceste vorbe uitându-mă la camaradul meu, îl vădui galben ca cera, cu toate că de natura sa era roșu ca sfecla. Eu nu știu ce mină voi fi făcut, dar simțiam că mi se bătea inima. Domna de casă însă, după ce se uită pe ferestră, dișe: Nu e curierul trimis de aici; dar și acesta este un curier... eată că scote o depeșă... o dă barbatu-meu.

Nu trecură cinci minute, și vedurăm pe Administratorul revind în salon și voindu să ne îmbrățișeze.

- Asta e îmbrățișarea de adio? întrebai eu.
- Pentru d-lor este depeșă? întrebă consorta sa.
- S'a sfârșit cu noi? întrebă camaradul meu.

O... nu.. linisțiți-vă... asta e alt-ceva... răspunse el, uitându se împrejur, și cu jumătate voce.

După acesta trăgându-mă într'o cameră laterală, imi arată scrisoarea ce priimise de la București, dicându-mi: vous êtes saues!

Cuprinsul acestei scrisori era în înțelesul următor:

«Până la venirea răspunsului oficial la depeșă ce ai trimis, fă scăpați pe prizonierii cari-i ai. Să nu simță nimeni.

«Acésta, după ordine înalte. Dă-le tóte înlesnirile, și chiar «banî de cheltuélă, de vorû avea nevoie. Dar sê nu vie la «Bucurescí.»

XXXIII.

Acesta nu era unû ordinû oficialû. Era o simplă scrisóre particulară de la fratele Prefectuluî, fericitulû întru memorie Costachi Filipescu, carele, pentru caracterulû seû loialû și generosû și pentru virtușile sale patriotice, este încă neuitatû pentru ceî ce l'au cunoscutû.

Cu vre-o trei anî mai înainte cunoscusemû pușinû pe bîrbatulû acesta. Era unû omû cu unû sufletû poeticû, cu inima deschisă, voiosî, veselû, expansivû, plinû de dulcétă și de bunătate, de spirítû și modéstie. Elû atunci ocupa o pozișione respectabilă; stimatû și iubitû de toșî, nu era mai pușinû consideratû și de Vodă Bibescu. Cu tóte că la Curte nu intra nicî cu umilire, nicî cu interese meschine, nicî cu ambișioni. lumea însê credea că are fôrte mare trecere la Domnû, și-î atribuia mare putere. După cum aflaiû mai târșiu, elû îndată ce priimi scirea despre întâmplarea nôtră, alergă la Domnû și intervenî pentru cauza nôtră.

Domnulû, carele sciea prea bine evenimentele mișcării din Moldova, și se accepta la agitașioni identice și în țera de sub sceptrulû seû, nu arătă nicî o repulsiune pentru noi; din contră șise că doresce sê nu se pue nicî o pedșcă liberărei nôstre.

Ast-felû se espedia curierulû estra-ordinarû, înaintea rês-punsuluî oficialû ce trebuia sê vie Administratoruluî după raportulû seû.

XXXIV.

Dupa acésta, noi eramû tolerașî, pe sub mână a ne cauta scăparea. Nu puteamû însă eși șiuia și fășiuș, din arestulû Ad-

ministratorului. Trebuea totu cam pe furişu şi cu chipu misteriosu, a ne duce de aici. Ne concertarăm dară ca, îndată ce va înopă, să ne facem neveduşi. Administratorulu. voiosu şi veselū de isbutirea mântuirii noastre. la care ne ajutase atât de multu, puse îndată în lucrare pregătirea paspórtelorū şi a mijlócelorū noastre de plecare. Elū se înțelese îndată cu amicii noştri intimi şi ne închipui tóte înlesnirile. Séra a venitū la noi mai multă lume spre petrecere. Calcani încă veni pentru câte-va momente, ca să ne şoptiască că o trăsură cu patru cai sdraveni este la dispoziţiunea noastră. Pe la 10 ore, casa fu deşertată de óspeţi. Trebuea tóta lumea să dormă mai de timpuriu, pentru ca să se póta seula la ora Invierii. Ne luarăm adio de la Administratorulu şi demna sa consórtă, şi trecurăm în apartamentulū nostru.

Acolo ne făcurăm bagajele, şi ne gătirăm de cale. După acésta Dorobanţulu care se devotase pentru noi aduse o frânghie pe care trebuea să ne scoborim în grădină, căci trecerea prin curte era neputinciosă din cauza mulţimeii Dorobanţilorū ce staţionau acolo. Legarăm frânghia de unū patū de feră solidū ce era despre feréstră. După acésta stinserăm lumânarea, şi aruncarăm sacii noştri de călătorii şi mantalele. Dorobanţulu se lăsă înainte cu o agilitate de pisică. După ce făcū o alergătură în dreapta şi în stânga, după ce se îndesinţă că nu e nimeni, elū flueră ca o pasere, dându-ne semnū ca să ne coborim şi noi. Camaradulū meū avea mare frică ca să nu se rumpă frânghia, căci înălţimea fiindū mare, putea să se pericóleze, câte-va minute se codi, dar în fine pofta ce avea de a pleca ilū împinse: se lăsă şi elū pe frânghie, după ce mă rugă multū ca să o ţinū şi eū cu mâna. După ce-lū vedui că a atinsū pământulu, mă aruncaiū şi eū cu tóta siguranţa, ca unulū ce eramū essercitatū cu gimnastica, şi într'o clipă fuseiū josū.

Cu Dorobanţulu înainte, mersem dreptū la colţulu grădinei, unde avusesem scena de diminţă.

Două scânduri din uluce erau rădicate. În dreptulu loculu deschisū însē, se vedea o formă de omū ca o fantasmă. Do-

robanțului, cum o vădă, se întorse răpede și ne șopti cu spaimă că este ună omă.

— Tăci nu ai grijă, îi dăseî eu. Vino după mine.

Causa era că eu sciamă cum că fantasma aceea trebuia să fie devotatulă nostru Calcani.

În adevărul elă era : de și domniă ună întunerecă compactă, dar în zarea orizontului recunoscuî apropiindu-mă, statura și pălăria lui cea mare. Cum ne simți, ne șopti ca să-l urmăim. Ne conduse totă prin nisce uliciore laterale până în marginea orașului. Trecurămă pe sub barieră, fără a fi văduși sau întrebași de nimeni: căci căpitanulă de barieră, ca și Dorobanțulă de sentinelă, dormia. De aci apucarămă, drumulă celă mare. Era însă așa de întunerecă, în cât nu se vedea ună pasă înaintea ochiloră. Căutamă trăsura, dar nici o vedeamă, nici o auđiamă; pe lângă aceste, simțiamă că nu mai călcămă pe bătătură, și înțeleserămă că amă perduto drumulă. Amiculă nostru Calcani, întocmai ca sêlbaticii din America, se culca din când în când și puneă urechiă la pământă. În fine ne spune că aude sforăiturile cailoră. Pusaserămă și noi urechea la pământă, dar urechile nôstre nu ne spuneău nimică.

— Veniți după mine, ne dăse elă; vă potă spune cu siguranță că amă găsită direcțiunea trăsurei, de și e cam departe.

Merserămă după elă. mai multă de jumătate oră.

Când elă, când noi, puneamă urechile la pământă și ascultamă. Elă totă dăcea că aude sforăiturile cailoră; noi nu puteamă crede. În fine eată și trăsura!

XXXV.

Era în adevărul lucru prea curiosă. Trăsura nu fusese mai departe de barieră de cât ca de cece minute. Ea stătuse pe locă, unde o lăsase cu două ore mai înainte bravulă nostru Calcani. Dar noi umblarămă mai bine de o oră împrejurulă ei, până să o nemerimă.

Atunci ne luarăm adio de la Italianul nostru, arătându-î gratitudinea noastră pentru serviciul ce ne-a făcut. El îmi dete o hârtie recomandându-mi să nu o perđu, și spuindu-mi că este itinerariul după care trebuia să călătorim până să trecem în Ardeal. Dorobanțul, carele credea că o să vie și el cu noi, fu foarte uimit când vedu că-î puneam câte-va monede în mână, ȓicându-î ca să se întorcă. El ū avea poftă, bietul flăcău, de aventuri: voia să vagabondeze; ȓicea că ar merge cu noi și în *pétra-s'că*, cum ȓice proverbul. Noi însé îl consultarăm să se întorcă la postulul seū și să fie credinciosū patriei și fiilorū seî celorū adevărați.

ȓiserăm surugiulū să dea biciū cailorū.

— Pe care drumū? întrebă elū.

— Pe drumulū Buzăului.

Trăsura noastră era o căruță ordinară, lungă și coperită, dar largă și comodă. Dreptū asternutū avea paie multe, unū covorū și o perină lungă de perete. Cu tóte că nu era pe resorturi englezesci, ea nu struncina. De aceea, simȓindu-ne osteniți, găsirămū cu cale a ne culca spre a fi mai în comoditate. Camaradulū meū indată și adormi. Eū încă cercaiū să-l imitezū, dar nu putuiū; căci inotândū în rememorarea întâmplărilorū prin care amū fost trecutū, mă simȓiamū emoȓionatū de iluziuni și de speranȓele cele mai fericite.

Dulce fericire! de puține orū te-amū întâlnitū în viaȓa mea. Dar numai când călătorescū, nóptea, singurū, cu stelele și pământulū împrejurulū meū, numai atunci fantasma ta imū apare mai radiósă și mai sublimă!

XXXVI.

Calea era minunată. Nicū noroiū nicū prafū. Trăsura părea că uneorū nu atingea de pământū. Caiū erau iuți, mari și vâtoși; biciulū surugiulū mai nu lucra asupra lorū, și ei sburaū ca vântulū. Nu voiū uita nicū odată mulȓmirea și plăcere-a acei călătorii!

Dar eată-ne ajunși într'ună sată. Surugiulă se opresce sã-și rãsufla caii. La depãrtare ca o sută de pași se vedea o biserică, și se aușia ună clopotă dogită sunândă. Era chiemarea poporului la serbarea Învierii Mântuitorului. Ună simțimântă religiosă mă cuprinse. Desteptândă pe camaradulă meu din somnă, ilă îndemnaiă să mergemă la biserică. Elă preferi să dõrmă. Eă mă duseiă și ajunseiă tocmai cand preoșii, împreună cu poporulă, eșiau afară cu lumânãrile aprinse și cântă: «*Cristosă a învială din morșii.*»

Eramă transportată cu imaginașiuinea in cei întâi ani ai vieșei mele. Mi se pãrea că mă aflamă la moșia pãrintescă. incongiurată de pãrinșii, frașii și surori, și că aseptamă cu nerãbdare terminarea liturgiei ca să ne întõrcemă acasă, să gustămă zema de claponă obicînuită. Dar, o dulci suvenire! cum nu vë mai întõrcęșii voi cu realitatea! cum de nu puteșii voi să aduceșii trecutulu in presinte pentru fericirea bietulu muritoră care vë invocă!

După ce se termină serviciulă religiosă afară, processiuinea intră cu cântãrile obicînuite in biserică. Atuncă mă desceptaiă din visãrile mele și mă vëđuiă singură intr'õ lume necunoscută, ca ună meteoră căđută pe pãmântă! Imă făcuiă inchinăciunile cele din urmă la icõnele altarului, și eșiiă.

Ună cântãreșă se luă după mine, și eșindă din biserică mă întrebă cu politeșă din partea preotulu să-ı spuiă numele ca să mi lă trecă la pomelnică. İi deteiă ună sfașă și-ı recomandai ca să pomeniãscă pe toșii cei ce călãtorescă fără de voe, gonișii și urmãrișii de sbiriı nedreptășii. Cântãreșulu imă oferi o hãsma cu ouș și ună colacă din cele aduse de poporă spre sfinșire. Elă mă insoșii pãnă la trãsură. După acęsta plecarãm.

XXXVII.

İn curëndă se făcū điuă. Sõrele era atãt de frumosă, cerulă atãt de senină, in cãt pãrea că natura întręgă serba điuã de Pasci, sãrbãtõrea comemorativă a Omulu-Dumneđeu. a Revo-

lușionarului celui mare, pe care noi păcătoșii căutamă a-lă imita. Earba și frunzele tremuraă dezmerdate de zefiră; florile deschideaă bobocai loră; paserile își spârgeaă gușele în cântări; totulă părea a respira viață și fericire.

Ne mai oprimă.

Surugiulă fréca cai la ochi.

— Ai cui sunt cai și trăsura asta? ilă întrebaă eă.

— Ce felă? D-vóstră nu scia? răspunse elă, holbândă ochi.

— Ba scia, điseă eă fără a sci cum se coperă nesciața mea; dar.... adecă.... voiă se scia dacă iubescă tu pe stăpânulă iă,

— Auđi vorbă! cuconulă Costică este ună bođeră, cum nu s'a mai vėđută mai bună, și mai de omenie; e omulă luă Dumneđeă.

Cine se fie acestă Costică? điceamă în mine.

Cum se póte se fiă atăta de zapăcită în cât se nu mă informează macară cu ce trăsura mă ducă?

Imă aduseă aminte îndată că în buzunariă aveamă ună itinerariă. Ilă căutaiă și-lă găsia.

Celă înteiă locă unde ne se recomanda se ne oprimă era satulă Sibiciul. Pe lângă însemnarea locuriloră pe unde aveamă a trece, era și o scrisóre alăturată către D. C. Sibiceanu. De la cine însa era acea scrisóre, și ce cuprindea, nu sciamă nimica, cacă nu avusesemă prevederea de a mă informa.

Deșteptaiă pe camaradulă meă și-lă întrebaă de nu cum-va scia elă ceva despre împrejurările acestea. Elă nu scia mai multă de câtă mine. Ce era dar de facută? Complotarămă a face ună abusă de încredere. Deschiseramă scrisorea.

Acesta era o recomandațiune amicală în favorea noastră. Din ea înțeleserămă și pe proprietarulă trasurei. Era a ună bravă amică, Costică Robescu, cu carele facusemă cunoșcință în timpulă arestulă nostru.

— Hei, surugiă! strigaiă atuncă. Multă mai avemă până la Sibiciă?

— Dar cum? nu mergemă la Buzeă?

— Nu nu; la Sibiciu!

— Iha! dar de ce nu-mi spuserați? etă unu sfertu de postă de când amu trecutū de drumulū Sibiciuluī.

— Eī, bine că nu e mai multū. Sē întorcemū.

Surugiulū încăleca iarășī, clătinându din capū ca cum avea aerulū a se scutura de necazū.

XXXVIII.

Lăsarămū drumulū mare și apucarămū unū drumū lateralū pe valea desfătătoare a Buzēuluī. Trecurămū prin mai multe sate. Voirămū sē ne mai oprimū undeva; dar in miserabilele cărciune ce întâlnerămū in calea noastră nu găsirămū de măn-care, nicī pentru cai nicī pentru noi. Dacă nu amū fi avutū ouele și colaculū ce-mī dedese cântărețulū, despre care amū vorbitū, amū fi petrecutū prea răū cu fōmea; și dacă n'amū fi avutū mai multū finū in trășurā, ne-arū fi căđutū caiī.

Pe la 4 ore ajunserămū in Sibiciū. Acesta este unū mare satū de moșnenī, saū, precum se đice la Moldova, răzașī. D. Sibiceanu, către care fusesemū recomandașī, ne priimi cu o amabilitate care nu voiū uita-o. Amabila sa consōrtă și fica sa, o jună și frumōsă copilā (1) de vre-o patru-spre-đece anī pe atunci, ne inconjurarā cu politeșele cele mai cordiale. Aici vęđurămū unū adevēratū tabloū de familie patriarcalā. D. Sibiceanu, de și bogatu, de și intratū in clasa privilegiatā a boșierilorū (căcī mi se pare era Serdarū), nu se depărta in sē de relașionile naturalī ale rudelorū sale ce păreaū a fi in clasa onorabilā a cultivatorilorū de pamēntū.

In điua de Pascī era mai totū satulū adunatū in curtea d-luī Sibiceanu. La sunetulū musiceī de lăutarī totā lumea se desfăta in horā și in veselie. Iar pe la 5 ore, la o masă mare și lungā, tōte rudele (saū rubedeniile, cum đicū Muntenī) furā

(1) Actuala dōmnā Maria St. Borănescu, atātū de bine cunoscutā in Bucureșci.

invitate, împreună cu noi, a prânzi împreună și a se împărtăși de vesela și a serbătorei Mântuitorului.

A doua zi, lăsând trăsura d-lui Robescu ca să se întorcă, încălecarăm pe caii ce ne-au procurat D. Sibiceanu, și, însoțiți de un călăuz ce cunoscea calea, apucarăm prin munți către Brașov.

Trecurăm prin locuri delicioase, deluri, văi și sate cu pozițiuni foarte pitoresci. Nu-mi trebuia de cât un talent și unu penel de pictor, pentru ca să fac albumul cel mai interesant. Când treceam prin sate și vedeam horele încinse de flacă și fete, jucându la scârțitura unei viore, uitam sorta mea de proscris, — mă opriam ca admirator și adesea mă prindeam în horă, între fetele muntence cu tipuri răpitoare, pismuindu sorta celor ce n'au eșit încă din statul primitiv al omenirei.

Am masă la Văleni de Munte. A doua zi am cam întârziat cu vizarea pasporțelor; dar de și târziu, am apucat spre Virful lui Crai.

Muntele care poartă asemea numire se socote ca unul din cele mai inalte puncturi ale Carpaților. Conducătorul nostru ne incredința că, dacă nu ar fi fost ceta, am fi vedut Bucureștii. cu toate că era la o distanță de zece poste și mai bine. Noi îl crederăm dar nu voiram a astepta să se ridice ceta; ci, după ce repausarăm puțin caii, plecarăm înainte, mai ales că inopta și nisce nori depărtați ne amenințau cu o ploie neapărată.

Ajunserăm la granița austriacă cu jumătate oră după ce s'a închis bariera. După toate cercările ce făcurăm, ne-a fost cu neputință să căpătăm grația ca să trecem dincolo. Ploa tare. Furăm nevoiți a cere ospitalitate la o miserabilă cârciumă ce ne se arată de către unul din soldații de la barieră.

XXXIX.

Amă trebuită să facemă vuetă mare și să batemă multă la ușa, până să fimă auđiți din lăuntru. În fine ușa se deschise, și o Evreică murdură ni se infățișă.

— Aveți o odaie ?

— Avem ; numai v'o fi cam strîmtă, căci este numai ună pată. Pofțiți de vedeți.

Introducându-ne într'o cămăruță, deterămă cu ochii de o damă, care ședea pe ună scaună privindă la o servitoare ce se încerca să aprindă foculă. Atunci întorcându-mă către Evreică :

— Ce felă ? Aici o să dormimă noi ?

— Nu vă place ?

— Dar Dómna ?

— Dómna se va culca pe ună pată, și D-vóstră pe altulă. Ce să facemă ? N'avemă mai multă de cât o cameră de óspeți.

— Ce felă ? nu se póte asta.

— Cum pofțiți ; aiurea n'am unde.

Eșirămă afară plină de necază. Ne uitarămă în drépta și în stânga, și nu vedeamă nici o locuință alta pe aprópe. Pe din dosă nici ună bordeiă : numai o cameră puturosă mai era, în care ședea evreica cu câți-va copii ce miorlăiau în plânsete. Atunci intrarămă în camera ce ni se arătase când amă venită. După ce salutarămă pe dama ce era acolo. îi cerurămă scuse pentru nevoia ce ne făcea ca s'o incomodămă.

Acésta era o femeie înaltă și cu trăsuri caracteristice. De și nu era în primăvara vârstei, de și părea a avea trei-đeci ani bătuți, dar era încă frumósă și plăcută. Ea se arată îngăduitore, și nu se pără tocmai centrariată de ciudata ocaziune ce adusese lucrurile ast-felă. După ce ne recomandarămă cine suntem (ferindu-ne însă de a-i spune numele nóstre cele ade-

vărate), ea ne spuse că e Bucurescénă și că trece la Brașov, pentru apele de la Elepatac. Ea era jumătate măritată, fiind-că de cât-va timp se cam certase cu bărbatul seü. Venise cu câte-va momente inaintea noastră, și de aceea se vedea osândită, ca și noi, a petrece în acéstă miserabilă cârciumă.

Dama noastră scóse dintr'o lădiță ce avea, unü micü servițü, și îndată făcú ceaiulü. Vêđëndü o singură cêșcă, noi ne lin·geamü buzele. Ea însë fú atâtü de delicată, în cât ne trată pe amëndouï, unulü după altulü, și apoi bëü porțiunea sa. După ce petrecurămü într'o convorbire destulü de veselă până pe la 10 ore, începurămü a ne întreba cum o së ne culcămü ?

— Eü voiü pune condițiunile mele, đise amabila damă.

— Noi sperămü că le vom priimi. răspuseiü eü ; numai së fie ecuitabile.

— Eată cum së facemü, đise ea. P'ănă ce eü më voiü des·brăca, d-vóstră së faceți bine së treceți în tindă. Eü voiü despărți patulü meü de alü d-vóstre cu unü cearșafü. Dar dacă cearșafulü va fi transparinte, D-vóstre së-mï dați cuvêntulü de onóre că nu veți cerca a vë uita prin elü.

— Acceptămü, điserămü ridêndü amândouï.

— După ce vë veți culca, së fiți obligați a nu conversa și apoi a dormi fără a sforăi.

— Primimü, điserămü iarăși ridêndü.

— Afară de acésta, së-mï promiteți că veți dormi binișorü, că nu veți da nici din mâini nici din picioare; căci fiindü patulü meü prea aprópe, puteți së-mï turburați somnulü.

— Prea bine. Primimü și acésta.

— Afară de acésta së-mï promiteți că nu veți visa, și că nici veți vorbi prin somnü.

— O, o ! asta e cam greü, điseiü eü. Atunci trebui ca și d-ta së ne promiți că nu ne veți face së visămü.

După mai multe tocmele, condițiunea din urmă se înlătură și, supuindu-ne la tóte cele-l-ulte, le și urmarămü ad-literam.

A doua đi de diminéță më desceptaiü la cânteculü cocoșilorü, în zorü de điuă. Nu cutezamü însë së më mișcú, de temă

să nu desteptă pe camarada noastră. Fusese o neprevădere din parte-ne, că nu ficsaserăm ora scolarei. Amicul meu, carele dormia totu într'unu patu cu mine, deschise și elu ochii; voi să se scole; eu ilu oprii, făcându-i semn cu degetul să nu facă sgomotu. Ast-felū dară ședem amēdouī nemișcați, ne sciindū ce să facemū.

Cerșafulū, de și pōte era transparinte, dar numai dama nōstră ar fi pututū profita de tentațiunea indiscrețiunii, căci ferestrele erau despre partea nōstră, iar despre partea ei era întunereculū. Uitāndu-mē lungū asupra cerșafulū, vēđuiū cu siguranță că, pe o găuriță ce era tocmai în mijlocū, lucia o lumină nēgră, ce semāna a scānteie de diamantū negru. Tu-șiiū și lumina peri. Atunci înțeleseiū că era ochiulū indiscretū alū damei nōstre.

— A, domnișōră, te-amū prinsū cu ocaua mică.

-- Ce felū? rēspunse ea.

— Te-ai uitatū prin cearșafū.

Ea ne spuse riđendū că de o oră era desteptă, dar nu se scula de tēmă (ca și noi) să nu ne strice somnulū.

— Acuma să stāmū la tocmelă nouă, țiseiū. D-ta, saū noi, înainte la sculare?

— D-vōstră aveți întâietatea, fiind-că sūnteți doui.

— Ba d-ta, fiind-că esci damă.

— Ba, vē rogū.

— Bine, dar cu condițiune să nu te uiți la noi pe găurița cerșafulū, până ce ne vomū îmbrăca, căci ne tememū de deochi.

Ea ne promise că nu se va uita; și ast-felū ne îmbrăcărămū și eșirāmū ca să ne căutāmū de cale, promițendū damei nōstre că din aventura acēsta voiū face odată o comedie pentru teatru.

Dar étă o promisiune care am uitatū a o pune în lucrare,

PARTEA A TREIA

I.

De dimineță, la optu ore, bariera frontierei austriace se deschise.

Trecurăm fără nici o dificultate. Vameșul austriac, carele era un bătrân căpitan în congediu, ne primi cu multă amabilitate; el nici voi să ne caute de nu cum-va avem ceva de supus la vamă. Rigórea vămilor austriace, care era proverbială ca și aceea a vămilor văzduhului din Apocalips, dispăruse. Acesta ne puse în atâta uimire, în cât întrebăm pe Vameș de este Neamț. El ne răspunde cu câte-va teremetem pe socotéla Nemților, care ne încredințară că omul nostru era Ungur, fanatic inemic al Nemților.

După ce ni se vizară pasporțele, bătrânul Vameș ne pofti la căsuța sa. Acolo avu amabilitatea a ne trata cu șuncă și slănină unгурescă, care ne încredința că era de șapte ani. Terminându dejunul, voiam să arăta recunoscința noastră unei nepóte a Vameșului, care făcea onorile casei, depuind câte-va monede de argint bine sunătoare pe o mică toaletă ce era într'un colț al camerei. Dar, după ce ne luarăm adio, când voiam să încălecăm, vedem pe bătrânul Vameș strigându se ne oprim. El stăru de noi ca să luăm

îndărătă monedele ce lăsasem, nevoindă nică într'ună chipă să ne lase a pleca înainte de a le lua.

Ast-felă, cu tôte că ploaia cu neîncetare, încălecarămă și apucarămă calea Brașovului.

Trecurămă mai multe văi și deluri ce forméză costa septentrională a Carpaților. Admirămă pădurile imense pe sub cară umblamă, și sêlbătăcia ce domnia pe acolo. În adevăr, făcurămă mai multe ore de cale, fără să dămă peste vre-ună sată saă o căsuță omenescă. Infricoșata sete, care ne-o cauasă slănina ce mâncasemă de diminătă, trebuia să o potolim, hêndă apă din riușorele ce le treceamă, din urmele copiteloră cailoră, saă din streșinele pălăriloră nôstre. Nică o cărciumă, nică ună puț, nu se arăta în calea nôtră. Nu ne puteam explica cum se făcea că în Transilvania, care o sciamă atât de împoporată, să fie atâtea locuri pustii și nelocuite. Ună trecătoră pe care-l întrebărămă, ne explică cauza : acêsta provine din cauza asprimei ce domnesce în clima còstei nordice a munților, ca una care împedică și puterea vegetațiunii planteloră nutritive. Acestă fenomenă mai târziă ni se infățișă și în alte părți ale Carpaților. Când trecurămă prin Nordulă Transilvaniei în Bucovina, pe la cetatea Bistriței. găsirămă o climă dulce și o vegetațiune fericită până apròpe de vârfulă Carpaților, în tocmai ca în còstele acestor munți despre România ; iar când începărămă a ne coborî spre Bucovina, pe còsta nord-vestică a Carpaților, vêdurămă aceeași asprime de climă și lipsă de vegetațiune până apròpe de Gura-Homorului.

II.

Pe după ameață-ăi, îndată ce eșirămă din munți, cerulă se însenină, ploăia încetă și ună sòre frumosă înveli orizontele și natura. Atuncea simțirămă fericirea care negreșită o simte marinarulă după încetarea unei furtune pe mare, Șubredele nôstre vestiminte nu mai puteauă întâmpina pêtunderea plòiei, și începuserămă a simți udela până apròpe de epidermă.

Pe la patru ore începurăm a zări turnurile bisericelor și ale cetății Brașovului, ale căror coperișuri de feră albă saū de olane smălțuite scânteiau la rațele sōrelui. Grăbim mer-sulū obositelorū nōstre glōbe, care ca și noi aveaū necesitate de repaōsū și mîncare, și în mai puțin de o oră facurămū intrarea nōstră triumfală în orașū. Pentru întēia datā vedeam unū orașū afară din țera mea ; și mărturisescū că, de cum am început sē mē apropiiū de Brașovū, am rēmasū încântat de curățenia stradelorū, de ordinea ce vedeamū dominândū în tōte, de stilulū îngrijitū alū construcțiunilorū, și de aerulū de civilizațiune ce pārea întipăritū pe totū ce mi se înfățișa înaintea ochilorū.

Brașovulū, dupē severa sa fiziognomie, pōrtă trāsurile ca-caracteristice ale unū orașū german. El este situatū în unghiulū a duoi munți care-lū domină, și fortificatū cu ziduri înalte carī arată a fi fostū o adevēratā cetate tare odiniōră. Anticitatea acesteī cetăți se urcă pānă la doui-spre-ḑece secolī. Pe timpulū cānd s'a fondatū, negreșitū că nu erau cunoscute armele de focū ; căci astă-ḑi douē bateriī de tunuri, puse pe dealurile apropiate ce o domină, o potū reduce în cāte-va ore. Pe o movilă ce este în peptulū acestui triunghiū, este o cetățue mai modernă, ce pare făcută mai multū spre a impune puterea sa asupra cetăței din vale, de cāt spre a o apēra. Aici, de bună sēmă, Sașiī carī aū colonisatū Transilvania, aū făcutū prima lor descălecătore ; și cetății ī-aū datū numele Cronstadt, (burg, saū orașū de corōnă), spre a indica dominațiunea germană. Biserica catedrală sāsescă, monumentū impo-santū în stilulū anticū goticū, privilegiurile municipale exclusiviste ce și-aū păstratī Sașiī din timpurile cele mai vechī, sunt o dovadă vie a caracterulū de stabilitate cu care acești coloniști s'aū implāntatū în țera acēsta. Intr'adevērū cetatea este curatū sāsescă ; cu rară escepțiune, omeni de altā națiōnalityate aū pututū căpēta dreptū ca sē aibă proprietăți în lăuntru. Numai suburhiele sunt locuite de Romāni, locuitoriī autoctoni ai Daciei superiōre.

III.

Intrând în oraș, întrebai pe cel întâi individ ce întâlneai despre vre-un otel. Individul nostru, cu toate că se întâmplase a fi român, nu înțelese vorba de *otelu*. Îi spusese rămă *hanu*; nu înțelese nici atâta. În fine îi spusese *ospăturie*; atunci ne înțelese, dar ne spusese că acesta se numește *fağăduu*.

După indicarea acestuia, traserăm la hotelul numit Coróna. Acolo, din fericire, aflaserăm comoditățile și liniștea de care eram doritori.

A doua-zi dimineață alergai să aflu pe redactorul *Gazetei de Transilvania*. Numele lui G. Barițu îmi era cunoscut, căci foia sa de multe ori deschisese colónele sale încercărilor mele poetice și corespondențelor mele. Acest nume, scump pentru toți Români din Ardeal, nu era mai puțin prețuit de Români din Moldova. Până la acea epocă, *Gazeta de Transilvania* fusese unicul organ politic al naționalității românilor. Pe când în Principate domnia terorismului protectoratului, carele ținea în lanțuri aspirațiile noastre de progres și de naționalitate, această foie singură reproducea suspinele noastre și rădica vocea sa liberală în contra apăsărilor ce înduram.

Pentru asemenea motive, cu drept cuvânt această gazetă se bucura de o mare popularitate între Români, și numele redactorului său era venerat atât de Munteni cât și de Moldoveni.

D. Bariț, îndată ce-mi află numele, mă primi cu brațele deschise ca pe un vechi amic. Îi spusese amănunțele evenimentelor din Moldova, despre care avea încă științe confuze, și foia sa se grăbi a le reproduce.

În aceeași zi făcu cunoscință și cu colaboratorul lui Barițu, Andrei Mureșianu, ale căruia lucrări poetice începuse a se

semnala în literatura de dincolo de Carpați. El scrisese până atunci puține versuri, dar bune. Bucata cea mai însemnată, publicată în anul 1844 sub titlul : *O privire de pe Carpați* (1) electricisase multe inimi române. În adevăr pe atunci, când în Principate nu se putea scrie de cât sub alegorii și unde ideile de naționalitate, independență, libertate, erau persecutate ca crime, cu câtă sete și amoră citeau Românii versurii ca acestea :

•Fagi înclinați de ăile, voi martori câte rele
•Trecură peste țără a cărei pompă-ați fost !
•Prețiceți-mi în taină : mai vină furtune grele
•Pe fiî vechei Rome ? mai ceru-v'adăpost ?

•Prespuneți-mi, stânci mute ! ce sôrtă au s'aștepte
Acele țări române, înscrise 'n istorii ?
Veni-va vre-ună ângeră din ceră să le deștepte ?
•Ori că imperiul silei le-a ștersă din cele vii ?

•Când cugetă în tăcere la vremile trecute,
•Ah, lacrimi sângerânde se scurgă din ochimî-josă,
•Vădândă c'am ajunsă sôrtea Cassandrei celei mute :
•Să cânt, să strigă în lume, dară fără de folosă !»

Prin asemenea accente, Mureșeanu reproducea gemetele tuturor Românilor de pe atuncea ; căcî tirania și despotismulă erau sistematizate și în Austria ca și în Principate. Românii nu puteauă cugeta la trecutulă și viitorulă loră de cât în tăcere și în durere. Apoi cu o strofă mai josă, Mureșeanu desvăluia situaținea spiriteloră prin aceste cuvinte :

•La noi e putredă mărulă, nu-l modă de curățire,
•Și totă ce se mai speră sunt sîmburii din elă ;
•Acestia cer plantare, silință și unire.
•Atunci va cresce cedrulă din ramulă tinerele.

(1) Veđi Fôia sciințifică și literară ce eșia sub redacținea D-lui V. Alexandri No. 35. anulă 1844.

În aceste puține cuvinte scânteie aspirațiile către un viitor mai bun. Dar poetul, ca cum nu s'ar încrede în destinatele patriei, ca cum ar vedea fantasma nefericirii neîncetată înaintea sa, se întorce răpede și dice :

«Dar norii cei de gheață, colo, ce vin spre țără!
 «Privesce... ce 'ntunerecă!... Cum scapără de desu!!
 «Nu vor atinge planta ce-acum vrea să resară?
 «Ah, vai! ce rosă crudă de pradă și-a alesu!

. . . . .

Acésta în adevăr era profeția unor evenimente apropiate, pe cari poetul singur le întrevedea. Nu mai târziu, de cât peste patru ani, *norii de gheață* ai poetului au adus oștile de invasiune de la Nord pe Principate și cataclismul resboiului civil în Ardeal. Poetul în prevederea evenimentelor adaoage :

«Atunci dați glas, voi, codri! spre semn de pomenire
 «Că genul ce-a tras secol prin mi nefericiri,
 «Acum când rața țilei îl puse în simțire
 «Se face jertfă crudă viclenei uneltiri.

«Vede vor sclavi lacomi, ce-au preferit perire
 «Unei națiuni orfane, cum judele de sus
 «Va cere să-și dea sémă de-a lor neleguire;
 «Atunci va cădea crima pe cei ce-a au prpdus.»

Mureșeanu mai târziu, în timpul evenimentelor de la 1848, făcu încă o poezie : *Descéptă-te Române!* care pôte întrece în classicitate chiar Marseliea franceză. Vom vorbi despre acésta altă-dată și mai pe larg. (1)

(1) Pe la anul 1865 nefericitul poet, amărât de ingenuchierea compatrioților săi sub jugul unghuresc și de ingratitudea cu care au fost tratați ei drept atâtea sacrificii ce făcuseră în devotamentul lor pentru cauza imperială, s'a alienat și în urmă a murit.

IV.

În câte-va zile vizitaiū mai tôte împrejurimile Braşovului, destulū de pitorescī şi interesante. Împrejurulū cetăţei din vale este o alee minunată, care ţine locū de grădină publică. Acolo într'unū locū este o rotondă, care se numesce masa lui Ţepeş. O legendă spune că acestū Domnū al ţerei Romānescī, într'o invasiune ce a făcutū, pentru ca sē mânānce mai cu poftă, a pusū de aū trasū în ţepă două-spre-ḑece burgezī Saşī, şi a ḑis de ū-aū pusū masa în mijloculū lorū ; în adevērū, originală şi bizară manie de a-şī ḑeştepta pofta de māncare !

Am făcutū o excursiune pe jos până la Săcelele, unū şirū de sate aşeḑate pe pōla unuī munte, carī, fiind-că prin crescerea populaţiuneī aū ajunsū a se împreuna, aū căpētātū numele de *Sucelele*, prescurtare din *Satuccelele*. Aceste sate, saū mai bine acestū satū, este într'o rānduială cu totulū europēnă ; are strade pavate, pârae canalisate, case aliniate şi coperite cu olane saū şindrilă. Locuitoriī sunt Saşī şi Romānī ; aceştī din urmă sunt în majoritate. Făcurāmū mai multe cunoşcinţe aci, şi avuiū ocaziune a vedea de aprōpe felulū de vieţă şi de cultură a Romānilorū. Locuitoriī de aci trăescū cu agricultura, dar mai multū cu industria şi cu comerţulū vitelorū. Din cauza ingustimeī locurilorū, Romāniī aū fost împiūsī la cele două din urmă întreprinderī. În ramura industrieī eī aū începutū a rivalisa cu Saşīi carī, cei întâiū aū datū impulsionea. Apōi comerţulū vitelorū Romāniī il facū pe piciorū mare : nenumēratele turme, carī păşunēză în munţiī şi câmpiile Romānieī şi aī Moldoveī, precum şi acele care trecū peste Prutū şi peste Dunăre, sunt ale Romānilorū locuitori de pe aicea. Uniī din eī aū stārī însemnate. Copiīi lor, junimea ce se rădică, mergū de învăţă până prin scolile Vieneī. Dar adesea se vedū licenţiaī doctorī în dreptū saū în filosofie, încālândū opincele şi purtāndū oile prin munţi saū mānuindū plugulū pe câmpie.

Am cunoscut mulți tineri instruiți, numiți pe acolo *inteligenți*, ai căroro părinți sunt simpli plugari sau ciobani; căci nicăiri, cred, ca în Ardeal, Români nu au instinctul dezvoltat pentru învățatură și cultură.

V.

După starea în care vedeam satele din prejurul Brașovului, judecam că Transilvania este o țară din cele mai fericite. Dar făcându excursiuni mai departe, veduți și sate ce semănau cu cele din Principate — respirându o miserie desolantă. Acest contrast mă uimi, și mă puse a urmări cauza acestei mari diferențe.

Transilvania era împărțită în mai multe provincii, și fie care se afla în diferite poziții sociale. Provinciile din Fundul Regiului, în care se aflau cele 12 scaune (județe) săsesci, erau în stare înfloritoare: se bucurau de instituții comunale și municipale foarte democratice; pământul era împărțit în proprietăți mici, ca locurile răzășesci din Principatele noastre; iobăgia, (claca, boerescul), nu erau cunoscute, fiind-ca pe aici *feudzi*, sau proprietari mari nu erau. Români locuitori în aceste părți, se bucurau ca și Sașii de o viață mai fericită cu toate că prin statute nu erau recunoscuți ca națiune între celelalte popoare. Provinciile însă coprinse în Comitate aveau aspectul provinciilor noastre: proprietarii mari, grafi și baroni (în genere unguri) exercitau drepturi feudale asupra locuitorilor. Aceștia, în cea mai mare parte Români, erau supuși unei iobăgii mult mai aspre de cât aceea din țările noastre.

Este curios de observat că populațiunea săsescă din Transilvania, în loc să se înmulțească, din ce în ce scade. Clima, temperatura, sau o combinațiune providențială, contribuie la decrepitudinea acestei stirpe, pe când Români cresc într'o proporțiune nemăsurată.

Se dice că ideile lui Malthus, atât de tare au prins rădă-

cină în moravurile sale, în cât mulțimea copiilor într'o familie se crede ca o nenorocire, și se întrebuițeză chiar mijloce criminale pentru împuținarea lor. De aceea se observă că Sașii foarte sporadică au mai mult de două copii. Chiar pe când eram în Brașov, s'a găsit, în pădurea de lângă această cetate, într'o dimineță, un burghez destul de avut, spânzurat și lovit totu o-dată în inimă cu un pumnar, care s'a găsit în mâna sa înțepenită. Iar în busunarul acestui nefericit s'a aflat testamentul său autograf, în care dicea că : «ne mai putând suferi pedepsa lui D-zeu, carele i-a dat patru copii, se sinucide !...» Dar la Români este cu totul din contra : acela ce nu are copii, se crede cel mai nefericit ; iar acela ce are o duzină, mai fericit de cât un patriarh, mai bine-cuvântat de cât un împărat.

VI.

Aici e timpul să spuim că în otelul în care traserăm, aflăm pe D. N. Ionescu. Acesta era unul din cei patru actori ai episodului de la Grozesci. El ne nară întâmplarea aceea mai pre larg, și merită să o recapitulăm.

Acești patru tineri, auzind de revoluțiunea de la Viena, se sculară din Paris, împreună cu mai mulți alți români, ca să vie în Principate să ia parte la mișcarea națională ce se prepara. Ei, viind prin Transilvania, trecuseră frontiera pe la Oituz. Acolo, ofițerul respectiv, avea ordin să nu lase să intre în țară nici un student de la Paris ; căci guvernul din Iași, prin emissarii săi din Paris, scia că o sémă de tineri erau să vie cu veleitățile revoluționare. Ofițerul însă neavând reședința sa chiar la frontieră, ședea la Grozesci, într'o depărtare de două ore aproape. Călătorii, neimpedicați, veniră până aci și traseră la cărciuma satului, căci trăsura ce nămisera din Ardél era tocmită numai până aci. Atuncea se pomeniră cu un sub-ofițer, însoțit de un soldat. Acesta, cerându-le pasporțele, și vădându numele lor, le spuse că are ordin a

nu-î lăsa să intre în țără. Studenții îi observară cu dreptă cuvânt, că asemenea ordinu trebuia să le fi comunicat la frontieră, iar nu după ce au intrat în țără, cale de o postă; și în fine îi declarară că ei nu vedu cuvântul legiuit după care să fie opriți a intra în căminul părinților lor. Sub-ofițerul insistă cu brutalitate, și le declară că, dacă nu vor să se întorcă, el îi lăgă și-i trimite la Iași; după acesta eșind afară, trase ușa după densusul și o închise; începū apoi să strige la ómenii satului, să sară ca să prinđă nisce hoți. Hangiul, spăimântat, o rupse la fugă. Tinerii călători sparseră ușa, și, luându-și armele în mână, eșiră afară. Soldatul atunci întinse pușca asupra lor. Unul din aceștia însă îl apucă înainte, și, trăgându, culcă pe soldat la pământ. O a doua descărcătură fu îndreptată asupra sub-ofițerului, carele asemenea căđu. Atunci tinerii, lăsându-și bagagele acolo, îmbrăcați numai în bluze subțiri, plecară prin mijlocul satului și intrară în pădure, care nu era departe. Satenii îi priviră trecându, și nici unul nu se puse a le opri calea. Ei, după ce intrară în munți luară calea Brașovului; temându-se însă de fi urmăriți, apucară pe alături cu drumul, prin munți de-a dreptul. În cele din urmă, ei perdură cu totul calea: umblară rătăcind, cincî zile și cincî nopți, osteniți și nemâncați, fără de a da peste nici un bordei, fără a întâlni nici un muritor. Cu tóte că era în luna lui Aprilie, nopțile erau umeđose și reci; își póte prin urmare inchipui cine-va cât avură a suferi acești jun, deprinși cu o creștere delicată. Dar fómeea?... teribila fome, care-î făcea să leșine!

Providența în fine îi scóse la lumina: ei deteră peste un soldat austriac, păđitor la frontieră, carele-î duse la satul cel mai apropiat, de unde allară o căruță care să-î ducă la Brașov.

Mălinescu, Leca (Enaki) și Chinezu avându ceva mijloce se întorsese la Paris. Ionescu nu-î putuse urma.

VII.

A treia saŭ a patra ȃi ne pomenirĂmŭ cu alȃi trei ȃspeȃi neașteptaȃi. Aceștia aŭ fost : V. Alexandri, G. Cantacuzen, și unŭ unchiŭ al meŭ, Tȃder.

În districtulŭ Neamȃului, în munȃii ce se ȃinŭ de pȃla Carpaȃilor este moșia BĂlȃșesci, unŭ mare și frumosŭ domenŭ al familiei Cantacuzinesci (1). AcĂstĂ familie, compusĂ din cinci fraȃi, unii însuraȃi și alȃii încă tineri, locuia pe acĂstĂ moșie, și petrecea maĭ mult la țĂrĂ, precum petrecŭ maĭ multe familii boĭeresci din Moldova. Pe o poziȃiune înĂlțatĂ, este casa CantacuzinĂscĂ, unŭ adevĂratŭ palatŭ domnescŭ care dacĂ stilulŭ modernŭ al arhitecturĂi nu l'ar trĂda, ar avea aerŭ de unŭ castelŭ din secolulŭ de mijlocŭ. Cu cĂȃi-va anĭ în urmĂ, am petrecutŭ în acĂstĂ frumosĂ reședințĂ cĂte-va ȃile plĂcute ; și nu voiŭ uita nici o-datĂ amabilitatea și gracia cu care am fost înconjuratŭ în acĂstĂ nobilĂ familie. Tatălŭ acestor fraȃi, KnĂzulŭ George Cantacuzen, servise mult timpŭ în oșȃirea rĂsĂscĂ, încă pe la începutulŭ secolului.

DupĂ el, și fiii sei se bucurĂ de protecȃiunea particularĂ a guvernului rĂsĂscŭ. De aceea, cu tȃte cĂ de originĂ erau Moldoveni, dar erau priviȃi maĭ mult ca 'strĂinĭ în fațĂ cu cauza naȃionalĂ.

Cu tȃte acestea, precum am arĂtatŭ și în partea întĂia a acestor suvenire, Cantacuzinescii luaserĂ o parte fȃrte activĂ în mișcarea de la 30 Martie. Precum arĂtaiŭ, erau bĂnueli marĭ cĂ aceștia, împreunĂ cu Muruzeștii și alȃii din coteriele politice, ar fi fost instrumente ale politiceiŭ moscovite, — care, pentru ca sĂ legitimizeze invasiunea în Principate, aŭ contribuitŭ la mișcarea aceea sub masca de patrioȃi romĂni. Dar cele pe-

(1) În urma evenimentelorŭ de carĭ vorbimŭ, acĂstĂ moșie a trecutŭ prin vĂndare în proprietatea fostului Domnŭ M. Sturza.

trecute la Iași părea că nu erau de ajunsă ; și frații Cantacuzinescî, după ce vădura arestările și essecuțiunile teroristice ale guvernului, se duseră la moșia lor, și acolo adunară Plăteșii de pe moșiile lor până în nume ă de trei sute ămenî, organizându-î milităresce și răspândindă vorba că ău se mērgă asupra capitalei pentru ca se rēsbune cruđimele guvernului. Ace-tă vorbă se răspāndi pānă la Iași, și mulți din nemulămiți începura a alerga și a se concentra la Bălțătescî. Ast-fel se duse acolo unchiulu meu despre care vorbiu și V. Alexandri. Planulă acesta ar fi fost realizabilu pōte, dacă Cantacuzinescî ar fi fost ămenî mai populari, și mai cu sinceritate devotați ca se lă esecute. Dar într'o đi veni acolo unu funcționaru de la Consulatulă russescū ; șopti ceva cu unî din frații Cantacuzinescî, și îndata Plăteșii se risipira. Al treilea din frați, G. Cantacuzen, luă asupra-și responsabilitatea, și se decise se emigreze. Ast-fel, cei l alți frați remaseră nesupērați din partea guvernului, aruncāndă nunaî asupra Knezulu Gēorge culpa resculărei. Ast fel venira în emigrațiune persoanele de care vorbiu mai susu.

VIII

Revoluțiunea maghiara luase proporțiunî întin-e. Troulă Austriei se sguduă în temeliele sale. Naționalitățile diverse ce componū acestă mare imperiu se află într'o confusiune de ideî și dorințe : fie care în parte căuta se-și facă o pozițiune mai bună. Maghiarii începură a se pronunța limpede că vor se se deslipēca de Austria, și se formeze unu mare regatū Ungurescū, în care se coprinđa Croația, Dalmația, Banatul și Transilvania. Ajutați de puteri imense, de castele, de cetăți, de ostiri numeroase, de entusiasmulă poporulă maghiarū, și de aventurarii Italieni și Poloni ce alergaseră în Ungaria din tote părțile, ei se credeau siguri pe întreprinderea lor. Cu cuvintele de libertate și fraternitate ei credeau că vor putea momi

populațiunile eterogene din țările arătate. Dar aceste populațiuni avuseră mai multe probe despre sinceritatea Ungurilor, a căroră devisă era : *supremația maghiară, și desnaționalizarea celor-l-alle națiuni*. De aceea, pe când la Pesta se institua un guvern național și independent, Croații, sub Banul lor Ielacii și sub Patriarchul lor Raiacic, rădicau stindardul spre apărarea tronului austriac, în care vedeau mai multă garanție pentru drepturile lor naționale.

În Transilvania, unde elementul maghiar era întărit de o populațiune robustă ca de 600 mii Săcuți, și unde Dieta (adunarea reprezentativă) era compusă mai mult de grafi și baroni Unguri, se pregătia se se decrete Unirea cu Ungaria pe orî-ce preț. Acesta era o cestiune forie importantă pentru Românii, pe cari nimeni nu voia a i întreba, și diu contra pareau a i desprețui; căci foile periodice și toate organele politice ale Ungurilor cântau pe un singur diapason că nu cunosc națiune Romană în Transilvania. Românii, după legile de până atunci, nu se bucurau de nici un drept politic: mereu persecutați de maghiari pentru tendințele lor naționale, considerați numai ca o a patra națiune tolerată între cele-l-alte națiuni ale Transilvaniei, de astă-dată simțiră că e timpul ca să dea semne de viață și să capete drepturile la cari aspira. Se propuse ideea de a se face o adunare națională, spre a se consulta în împrejurările de față, și această idee ca fulgerul se răspândi și se aprobă de totă româniimea. Ziua și locul se determinară: la Blaj, la 3 (15) Mai!

Mă îndemnai și eu a merge la această adunare. Mă urcai în diligență cu N. Ionescu, însuflețit și el de asemenea dorință, și plecară-mă cu vre-o patru zile înainte de ziua defiptă pentru Adunare.

IX.

La prima stațiune a diligenței, intrându la unu otelū ca sē mē restaurezū, mē puseiū în vorbă cu unū individū, calătoriū ca și mine. Îi adressaiū cunoscința, și cu mare fericire îmbrățișaiū pentru prima oră pe Laurianu, cu carele am legatū o amicie intimă. Acesta, auđindū de mișcările din patria sa natală, părăsise catedra de filosofie din Bucurescī și sē grăbise a trece în Transilvania ; de aceea el se afla ca și mine. pe cale de a merge la Blajū.

Séra am fost în Sibiū.

A doua-đi diminéță visitaiū orașulū. pe care-l aflaiū mai mare, mai luxosū și mai animatū de cât Brașovulū. Cređuiū de cuviință a face o visită Episcopului românescū din Sibiiū. Acelū prelatū care numīa Andreiū Șaguna, mē primi cu multă bună-voință.

Pe figura aceluī hărbatū se însemna o cuvioșie impunătoare ; pe fruntea sa părea întipărită cugetarea și grija, ca în nisce momente supreme. Abia eșiiū de la elū și, sosindū la otelulū unde trăsesemū, găsiū unū biletū prin care eram invitatū sē prânzescū la Episcopie.

Insofițū de amiculū meū Ionescu, mē plimbaiū pe stradele Sibiului admirândū bisericile și diversele edificii frumose ale orașului. Trecēndū pe lângă unū otelū, pe a căruia frontespițū era desemnatū unū mare sōre de aurū, vėđuiū unū băiétū sub gangū, și-mī veni ideea sē-ī adresezū vorba :

— Ei, fărtate ! sunt pe aicea ceva romāni ?

— Da, Domnule, sunt nisce domni din Bucurescī.

— Cum îi chiamă ?

— No, đēū, nu sciū ; că abia sosiră, și sunt mai mulți.

Intr'adevărū se vorbīa că la adunarea de la Blajū erau sē vice romāni din tōte părțile Romāniei, și chiar din Bucovina. Cu tōte că nu aveamū cunoscințe prin Bucurescī, aviiū curiosi-

tatea însă de a sci măcar cine sunt acei români, și voiam să mă informez. Amicul meu nu prea era de părerea acésta, eă însă îl tiriă, și ne urcarămă pe scări.

Abia urcați în vestibulul de sus, de o-dată auđirămă într'ună apartamentă vorba mai multor voci. Ușă fiind deschisă, ne îndreptarămă într'acolo, și rămăserămă încremeniți vedând că acei óspeți erau toți de ai noștri, toți Moldoveni, toți cunoscuți, toți frați ai causei ce ne făcuse a emigra !

Indată ce intrarămă, furămă asediați de îmbrățișări, și de miș de întrebări. Nu voiă uita nici o-dată fericirea ce am simțit în momentele acelea ; și o asemenea fericire nu o póte înțelege cine va de cât în asemenea timp și în asemenea împrejurări.

X.

Aceștia erau : C. Negri, Lascar Rosetti, M C' stachi (Iepureanu), I. Alexandri, A. Russu și Z. Moldovanu.

Negri, Alexandri și Russu veniseră din Paris la Bucuresci. Guvernul de aici fusese avisat de guvernul Moldovei că ei vină pentru o mișcare națională ; de aceea li se făcū cunoscut că nu le este ertatū a sta prin Bucuresci. Planul lor era să treacă la Moldova ; auđindū însă de cele petrecute după 30 Martie, și inchipuindu-și că, chiar dacā intrarea nu le-ar fi oprită, totuși persónele lor n'ar fi în siguranță, se deciseră a se întorce la Giurgiu și a se sui pe vaporū pentru ca să mērgă iarăș la Paris. Pe vaporū însă se întâlniră cu Iepureanu, Moldoveanu, Rosetti și A. Moruzi, cari scăpaseră de la Brăila prin ajutorul Consulului englezescū.

Atuncea se deciseră a nu se depărta de frontiera Moldovei leharcară la Lugoș și veniră în Ardél, unde vedeau simptomele unei mișcări.

După ce le spuseiū amăruntele întâmplărilor mele, și amicul Ionescu pe ale sale, fură transportați de fericire când auđiră că V. Alexandri se află la Brașov ; căci nici frate-sēu, nici

cei alți amici ai seî, nu sciaû nimicû despre el. După aceea, spuindu-le că mergemû la Blajû, unulû din ei, Lascar Roseti, se decise a ne însoîi ; iar cei-l-alîi a se duce la Braşov, unde ne deterâmû cuvântû a ne întruni după ce vom termina cu Blajulû.

XI.

Maî steterâmû douë zile în Sibiiû. Făcurâmû maî multe cu noscințe între Români de acolo. Unû simțimântû extraordinar de frățietate, care era chiar în atmosfera anului 1848, ne făcea entusiastî pentru Ardelenî. Noi, Moldovenii, crescuîi maî mult saû maî puținû cu ideî și cu deprinderî aristocratice în țera nôstră, nu aveamû o adevărată idee de națiunea și poporulû românû ; afectamû popularitatea ca o idee a secolului. ca o fantasmie, ca o idee abstractă căpătată din cărjile străine. Cu tôte că tot-d'anna (póte) am fost în relațiuni cu poporulû nostru, dar poporulû a fost (pe atunci ca și astă-đi) departe de noi ; abrutisatû de împilare, într'o condițiune pururea ticălosă și inferiôră, ne cultivatû, ne învățatû, fără conoscița drepturilorû și demnităței sale, poporulû nostru (din Moldova) îl consideramû compusû cu totulû din alte elemente ; el în noi vedea tot-d'a-una nisce ființe superiøre, nis-e ómenî predestinatî a fi stăpâniî saû tiraniî seî. Iar noi, orî cât de umani, orî cât de filosofi, orî cât de patrioîi, orî cât de naționaliști saû liberalî eram, nu puteamû vedea în acel poporû de cât nisce ființe ce ne însufla mila și de care nu ne puteam apropria, cu tótă bună-voința ce am fi avutû.

În Transilvania însă, găsiamû poporulû cu totulû în alte condițiuni.

Aici preoîi, învățaîi, poeîi, profesoriî, toîi eșiî din popor, toî sunt ai popcrului. Ferice de acela căruia natura și învățătura î-au datû maî multă inteligență ! acela se bucură de o adevărată popularitate ; acela e iubitû, adoratû, stimatû, cunoscutû de tótă națiunea.

Acolo pentru prima oră aușirămă vorbindu se de Barnuțu, unulă din ceă maă învățaă și maă populară bărbaă aă Ardealuluă. Merșerămă maă mulă Moldovenă la el și făcurămă cunoscină luă. De o-dată rēmășerămă estasiaă : nu ne puteam da sēmă cum se putea ca ună asemenea omă să se bucure de ună nume atăt de mare. În adevără acestă omă avea ună aeră de totă comună : vorba luă îngăinată. natura luă timidă. manierile luă ordinare, fisiognomia luă liniștită. nu esprimaă maă nimica ; din contra, părea a fi o jumătate de omă, o fantasmă ce ar fi abandonată Purgatoriulă ca să se maă întorcă o-dată pe lume. Dar după ce ne maă lipirămă de el, după ce ne lăsarămă în convorbiră maă intime, recunoscurămă în el ună bărbată în adevără superioră : la cuvintele de *patrie*, *nașune*, *românismă*, el se entusiasma ca ună poetă ; figura luă lua ună aeră de omă inspirată, de profetă ; vorba luă, ună accentă simpaticuă și durerosă ; căutătura sa svârليا scântei de curagiă și de terorismă.

Bărnățu se bucura de o popularitate imensă și bine meritată. El s'a arătătă adevărată atletă al românismluă în contra maghiarismuluă. Ca preotă și profesoră în Seminariulă de la Blajă, el, ceă ~~maă~~, înțrodușe prelecăunile în limba română ; inaintea luă învățăturile se preda în limba latină și în cea maghiară.

Dar cât nu avușe a suferi pentru acēșta ! Episcopul Lemeni, de și română, dar mare filomaghiară, îl persecuta cu felurite mēșură și mijloce înjosite. El resistă luptei maă mulă ană, dar în fine lepădă rasa călugăreșcă și se retrușe în viaăa civilă.

XII.

Inainte de a se face adunarea de la Blajă, se strânsēră în Sibiuă Română de prin maă multe părăă ale Transilvaniei. În mijloculă comōșuniloră politice de atunci, capiă Româniloră voiaă să aibă o înțelegere prealabilă și sigură cu Episcopulă

confesiunii resăritene. Acestă motivă causase concentrarea mai multor Români în Sibiiu. Era o credință în generală răspândită că episcopul Șaguna n'ar fi cu sinceritate devotată dorințelor naționale ; lumea îl credea mai mult aplecată către politica maghiară ; și pre când unul din episcopii, cel de la Blajă, era fățiș declarată antinaționalistă, era mare interes pentru Români ca să aihă măcar pe unul din prelații în par-tea lor.

Cu scopă de a manifesta mai tare și mai bine simțimintele și dorințele loră, saă cu scopă de a atrage pe numitulă Episcopă prin adulațiune, Români se deciseră a-î face o serenadă. Timpulă se pără favorabilă ca, cu ocasiunea acēsta, Români să rădice și stindardulă lor națională. Se făcū o colectă de bani, la care cu mulțămire luarămă și noi Moldovenii parte ; se cumpēră materialulă trebuinciosă, și se improvisă ună stindardă minunată, represintândă cele trei culoră (albastru, galbenă și roșū) naționale. După acēsta, ună numără ca de o mie Români se adunară pe o piață, aprinseră ună numără mare de torțe, se puseră în două șirură ; și, cu stindardulă înainte, încunjurată de o bandă de musică, meraseră la locuința Episcopului. La acēstă manifestațiune luarămă și noi parte. După ce se arătă Episcopulă în balconă, ună june îi recită o odă, și ună altulă ună discursă prin care îl invoca să bine-cuvinteze stindardulă națională și să se pue în capulă națiunei în împrejurările în care se afla.

Episcopulă mulțumă poporului într'ună limbagiă convingător și elocuentă, ce fu urmată de strigări entusiastice de bucurie. Torțele se stinseră, și toți se duseră pe la casele loră.

XIII.

Năimirămă trăsuri și plecarămă de dimineță ca să putemă ajunge sēra la Blajă. Eū mă puseiū într'o trăsură cu D. Lascar Rosetti, oferindă ună locă și unui tēnēră Ardelean, pe care eū îl cunoscusemă la Săcele. Acestă se numia Nicolae Boeră :

nu era însă nici de cum boieru ; ast-felū de denumiri nu sunt prin Ardealū. El era unū june foarte inteligentū și cu destulă învățatură. In timpulū călătoriei, el ne dete relațiunī multe asupra lucrurilor Transilvaniei, destulū de instructive și interesante. Eū, care-l cunoscusemū mai de multū, nu sciamū nimica detpre originea luī. Dar apropiându-ne de unū satū, el de o-dată ne țise :

— Eată loculū nascerei mele !

— A ! țise camaradulū meū. D-ta esci de aici ?

— Ba, nu ; eū sunt funcționariū in Săcele, dar părinții meī sunt aici.

— Așa dar ai părinți ?

— Cum nu ? am tată, mamă, unū frate, și o soră. Sunt cincī ani de când nu ū-am vędutū. Serviciulū care-lū am nu m'a ertatū sē viū.

— Așa dar o sē ne oprimū ?

— Dacă nu v'ar fi cu supērare...

Primirămū că tōtă mulțumirea.

Satulū in care intramū avea, pe aprōpe, aspectulū satelorū din Moldova. Casele semănaū mai mult a bordeie ; unele erau fără curte ; altele pe jumătate dsscoverite de vęnturi. Miseria cea mai mare se vedea predominindū in tōte părțile.

— Dar in adevērū săraci sunt ōmenii in satulū acesta ? întrebā camaradulū meū.

— O ! da.

— Și parintele D-tale este proprietarulū moșiei aceștia ?

— O ! nu. Asta e moșia unū graf Ungurū. Tatāl meū este iobagū, țēraunū ca toți țēraniī. Dar étā că ne-am și apropiatū de casa luī !

Mānaciulū primindū ordinū sē stea, se opri... O fetiță ce trecea pe lângā drumū cu douē donițe ce le umpluse cu apă de la unū pușū, se opri vędēndū trāsura nōstră. Camaradulū nostru Aidelean o strigā și sări din trāsura in gātulū ei. Era sora luī, care plāngea de bucurie !

Ne deterămū și noi josū din trāsura. Copila își culese cofele ce ū căduse din mână in la vederea fratelū seū, și alergā

iute spre casă, ca să vestescă venirea noastră. Acolo merse-rămă și noi. Casa era o simplă locuință țărănească : confortabilul din lăuntru era cât se poate de rustic și modest ; nici o mobilă, nici un obiect, nici o haină, care să ateste avuția sau luxul de orașe. Bătrânul Boeră era un simplu iobag, clăcaș, atât după port, cât și după creștere ; soția sa asemenea.

Fata, despre care vorbiu mai sus era ca de opt-spre-zece ani, înaltă, frumoasă, modestă și sficioasă : cu fota ce purta, cu cămașa ei cusută, cu codelle ei lăsate pe spinare și impletite cu nisce panglici multi-colore. putea fi un ideal grațios pentru o baladă populară.

Furăm tratați cu faguri de miere, cu apă rece și cu cașă proaspătă. Camaradul meu Rosetti strecură în mâna fetei, cu învoirea fratelui său, câțiva galbeni, cari de bună seamă au prins un bun loc în sinul și în casa acestei familii strimțorate. După acesta plecarăm.

XIV.

Nu voi uita o scenă caracteristică ce mi s'a întâmplat să mă văd la o cârciumă într'un alt sat, unde a trebuit să facem o pauză pentru noi și pentru cai ce ne duceau. Un țeran care avea aerul de călător după traista ce o avea aruncată pe un umăr, se opri la cârciumă, se puse pe prispă la umbră, se întinse puțin cu fața în sus, ca cum voia să-și răsipască osteneala ; apoi deschise traista și scose de acolo o bucată de mămăligă rece, din care încep să mănca cu poftă nespusă. Abia se apucase de operațiunea aceasta, și un alt trecător tot de condițiunea lui, vine de se pune alături cu el ; își deschide traista și scote, o dată cu mămăliga, și o bucată de slănină, din care s'a pus să mănânce.

— Ce dracu ! ȳice cel întâiu ; păgân esci tu de mănânci astă-ȳi, Vinerea, slănină ?

. No, dău, eă maghiar!

Măgaru?

— Unguru! ăice acesta plinu de mândrie.

— A!... mē miramū eă șē fi creștinū.

— Cum? Eu? Eu, creștinū; și Christos fost Ungur.

— Mări ce ăici! Nu te temī cā te-o trāsni Dumneđeū?

— Nu; D-đeū Unguru este; și Adam Unguru fostū, cum Atila. cum Arpad, cum Coșut!...

Romānulū atunci începū a ride cu hohotu desprețitorū. Ungurulū inepu sē-l injure, cu sbierete asurđitōre. Eraū cāt pe ce sē se incaĭere. Eă merseiū in mijloculū lorū, și-ī impăcaiū, dāndu-le o oca de vinū, din care aū bēutu amēndouī. Prānđulū acestora tot urma. Ungurulū tăcuse de totū, și se pārea preocupatū de plecare. Dar Romānulū, carele avea poftă de vorbă, începū iarășī:

— Măi, ce dracu, voi Unguriī sunteți așa de fudulī? O mână de ómenī, și gāndiți cā mare lucru sunteți!

— Noī? șese spre-đece milióne.

— Minți; numai abia patru milióne.

— Nu; așa ăice Coșut.

— Coșut vē inșală; e unū lunatecū. Noī, Romāniī, suntem de trei orī măi mulți de cāt voi.

— Unde?

— Aici, și dincolo in țēră.

— Nu; aici voi Unguri sunteți. nu Romāni. Ardealul, Ungaria, una este... *Eljen unio!*

— Ba sē fiți ai dracului! Ardealulū e al nostru, nu e a vostru.

Ba al nostru...

Ba al nostru...

Cāt pe ce iarășī sē se iuhațe; iar eă rideamū de nu măi puteamū ascultāndu-ī. Cānd inșă vēđuiū cā se inșierbāntă, intraiū iarășī inre eī, și-ī impăcaiū. In sine Ungurulū se duse donđānindū. Romānulū măi rēmase. Elū imī spuse cā se duce la Blajū, ca sē vadă ce se face cu dreptatea romānescă.

— Dar D-ta, imi ȑise el, de ai noştri esci ?

— Da ; eu sunt Român, rĂspunseiĂ.

— Din cotro ?

— De peste munġi, din Moldova.

— Dar creştin esci ?

— Firesce.

— Postesci Mercurea, Vinerea, posturile ?

— Firesce.

— Apoi dacĂ-i aŐa. esci curat Român.

— Cred Ńi eu !

— Am auġitĂ eu despre Moldova. BunĂ ţerĂ ; acolo nu sunt Unguri, nici SaŐi ; nu-i aŐa ?

— Ne-o feritĂ D-ġeu.

— Ei, ce bine sunteġi ! Dar veġi aici avemĂ multe nagode : Unguri, SĂcul, SaŐi, Nemġi ; apoi biruri mari, iobĂgie grea, flĂcĂi de osite, Ńi dreptate prea puġinĂ. Mai bine, ġeu, nu ne aducea Traian pe aici. Cine scie, pĂte cĂ acolo, in Italia, eram mai bine. Ce folosĂ cĂ suntem mulġi ? Eaca... numai in ţera Neamġului vre-o cincĂ milioane Ńi parcĂ nici ne vede, nici ne-aude D-ġeu. Acuma vom vedea. Ne adunĂmĂ mulġi la BlajĂ ca sĂ ne sfĂtuimĂ... Nu mergi Ńi d-ta ?

— SĂ vedemĂ... pĂte...

— No, vino, ġeu, Domnule, ca sĂ fim mai mulġi ; pentru cĂ scii ġicĂtĂrea : *unde mai mulġi se adunu, ese isprava mai bunĂ*. SĂ ne vedemĂ sĂnĂtoŐi, Domnule !

Cu aceste cuvinte omulĂ meu plecĂ. Iar eu rĂmĂseiĂ uititĂ de progresulĂ spirituluiĂ publicĂ ce vedeamĂ rĂspĂnditĂ in clasa poporului ardeleanĂ.

XV.

SĂra pe la nouĂ ore ajunserĂmĂ in BlajĂ. AveamĂ adresa unui preotĂ de acolo cĂruia i se recomandase cu douĂ ġile mai inainte ca sĂ ne dea ospitalitate. IntrĂndĂ in piaġa cea mare a Blajului, abia resbĂturĂmĂ cu trĂsurele printre poporĂ.

Aflându locuința preotului recomandat, ne oprirăm, și furăm introduși într'o cameră unde erau numai două paturi. Ospătarul nostru ne ceru mi de scuse dîcîndu că i-a fost peste putință să ne reserve mai mult de cât o cameră; căci viindu-i o mulțime de persoane respectabile, n'a putut să le refuze ospitalitatea, mai ales că ploase și nu era chip să se dormă cine-va afară.

Acceptarăm, cu abnegațiunea ca două din noi să se culce jos pe scânduri. Eu eșii afară, cu scopul de a căuta ceea-ce doriame; străbătui prin mulțimea poporului, întrebându de vre-unu făgădău. Mi se arată unul: intrai și întrebai dacă au vre-o cămăruță cu unu pat, disponibile pentru nopte.

— Numai o singură cămăruță mai aveam, imi duse unu servitor, și ne-a luat'o *mintenașu* (1) unu domn ce a venit din Bucovina.

— Arată-mi acea cămăruță, dusei.

Aveam în adevăr mare curiozitate să aflu cine era domnul din Bucovina, carele vine la Blaj pentru asemine împrejurări. Fusei introdus într'o sală mare, plină de ómeni. Abia străbătui până să ajung la ușa care ducea la cămăruța indicată de băiatul otelului. Deschidendu ușa, ce să vedu?... amicul meu Petrachi Casimir! (2)

Nu pot descrie bucuria și esaltațiunea mea la vederea acestui amic, despre a căruia sórtă, după evenimentele de la 30 Martie. nu sciamu nimica. Elu imi spuse că în adevăr fu, împreună cu frate-seu, legatu și batutu în închisórea casarmei,

(1) După ungerie, care înseamnă: îndată.

(2) Familia Casimir este una din cele mai vechi și mai nobile din Moldova. Cantemir istoricul dîce că se trage din urmașii regelui Casimir. Junele de care e vorba era fiul hatmanului Răducanu Casimir. După ce și-a făcutu învățăturile elementare în țără, elu împreună cu alți doui frați, au fost trimiși să studieze la Atena: trecuse apoi de acolo în Germania. Studiând dreptul; căpătând doctoratul, elu mai merse în Francia spre a se perfecționa. În Paris, unul din frații sei muri de o consomptiune de creeri. La 1847 elu se întorse în țără cu inima înflăcărată și cu mintea pregătită spre a lua parte la regenerarea națională. După evenimentele de la 1818, la 1849 schimbându-se domnia în Mol-

în'ocmai precum îl vădusem în teribilul vis ce avuse în casa Olimpiei. După acesta el fusese liberat prin mijlocirile unui prieten al său, partisan al regimului guvernamental; dar amândouă frații fură espulși peste hotar în Bucovina. Acolo ei fură mai multe zile bolnavi, în urmă torturilor ce suferiseră. Când se auzi despre convocarea adunării de la Blaj, Petrachi Casimiru alergă ca să vadă ce se face acolo.

Petrecui cu amicului meu vre-o două ore, spuindu-și și eu aventurile mele; și, cu toată că în sala vecină era un vuetu infernal, ne culcarăm amândouă într'unu pat și adormirăm ca unii ce eram foarte obosiți de struncinatura trăsurilor.

Dupa unu somn de două ore, m'am desteptat în armonia unui concertu încântatoru. În sala vecină se audia unu cor care essecuta unu cântec care simțiam că ni mișcă și mintea și inima. Voiam să mă scol, ca să vedu cine făcea concertulu acesta; dar nu voiam să smintesc somnul camaradului meu. Elu încă se sculase; și, că și mine, nu se mișca de tema ca se nu mă destep pe mine. În fine, elu simțindu că eu eram emoționat, mă scutură încetșor și mă întrebă de dormu.

Când ne vedurăm amândouă destepți, ne scularăm și deschisurăm ușa salii. Erau vre-o trei-deci de preoți și cântareți de biserică cari intonau cântecul de care e vorba. Mulțimea din sală asculta cu o tăcere religioasă. Versurile care se cântau nu erau de o poezie înaltă, nici de o artă îngrijită; dar cu toată rusticitatea și simplitatea lor, ele făceau unu

dova, elu revni în patrie, unde îndată i s'a deschis calea spre a-și utiliza cunoștințele. Elu fu numit Directoru la Ministerulu Cultelor, unde de îndată dezvoltă o capacitate și un zel de totă lauda. N'a fost însă predestinat nici Moldovei ca să se bucure multu timp de unu asemenea fiu iubit, nici lui de unu viitor care-l suridea, nici amicilor săi de inima nobilă și generoasă cu care era înzestrat. La 1850 elu muri de o apoplexie la mațe, care în opt zile i-a răpit viața. Am plânsu morțea acestui june, ca o pierdere a unui bun român și a unui bun amic. Veți poeziele mele la pag. 110).

efectū estraordinarū, ca cum ar fi fostū inspirate de o cugutare ultra-lumescă. Aria (saū musica), originală cu totul, mă făcea să-mi inchipuescū cântecele acele druidice care le descriū cronicariiī ceī vechī. Unulū din preoṭīī de faṭă părea a fi trubadurulū ce improvisa versurile și aria : vocea sa de baritonū domina și părea a comanda vocile cele-l-alte. Eată câte-va strofe din acestū cântecū originalū și durerosū :

«Sub o culme de cetate,
 «Plângū întru singurătate. (bis)
 «Și oftândū cu amarū strigū
 «Către sōrte cu vaī ḑicū : (bis)
 «Saltă și te'nsufleṭesce
     Diri, diri, diri...
 «Servilismulū părăsesce,
     Diri, diri, diri...
     Măī Romāne, măī !

«Multū trana escl tu, sōrte ;
 «Și cumplită 'n fapte fōrte ;
 «Căci pe naṭia romānă
 «Al pus'o sub crudă mână. (bis)
 «Însă te iusufleṭesce
     Diri, diri, diri...
 «Sōrta bună îți zîmbesce,
     Diri, diri, diri...
 «Măī Romāne măī !»

Asemine cântecē esprimaū ideile și simṭimintele de carī era însufleṭitū poporul Ardelēnū în epoca aceea. Religiositatea cu care concertanṭīī cântaū, entusiasmulū ce se vedea pe figurele asistenṭilorū la accentele apēsate ale refrenului, represinta în adevērū o scenă de cele măī pătrunḑetōre.

XVI.

A doua zi, desteptându-mă prea de dimineță, eșiiu afară.

Pe sub streșine, pe sub soprone, o mulțime de ómenii dormiaú încă. Mí-aruncaii ochii spre o căruța coperită, și veduiú unú omú carele se desteptase și contempla răsărirea sórelui. Figura lui delicată, barbișa lui lungă, croită *à la française*, desteptá unú interesú în mine.

— Bună dimineță, domnule! îi ȓiseii; dar bine trebuiú sê fi dormitú d-ta acolo.

— Nu prea: e cam rece de dimineță.

— După vorbă nu prea semenii Ardeleanú.

— Nu prea; dar cum vedú, nicii d-ta.

— Cređú însê că suntemú românii amêndouii; și dacá nu escii de pe aice, trebuie sê fiú Munténú. Aflá dar că și eú sunt Moldovénú.

Dupá aceste scurte vorbe, ne făcurámú cunoscuții unului altuia.

Acesta era Dimitrie Brátianu. Elú de la Pitești, auđindú de mișcárilé naționale din Transilvania, a trecutú munții și a venitú ca și mine, la adunarea de la Blajú.

XVII.

Din câte anú spusú până aci, lectorii de bună sémá nu ši-au pututú închipui ce e Blajulú. În adevêrú nicii eú singurú, care anú visitatú loculú acesta, nu sciú ce numire îi-ășii da. Nu se póte ȓice că e satú, fiind-cá aci este o bisericá mare catedralá. unú așeđámêntú seminarialú, o piațá inconjurată cu edificiiurii de diferite arhitecturii, o spișeriá (saú cum îi ȓicú țêranii pe acolo *potecá*, de la apotecá) și unú otelú. Nu se póte ȓice că e orașú, fiind-cá nu sunt magazinurii, nicii Ma-

gistratū, nicī nimica care sē ne dea idee despre unū orașū. Nu e nicī satū, fiind-că pe lângă așeđământulū acesta, nu sunt de cât fōrte puține case de locuitorī agricultorī. Așa dară voiū putea đice mai cu nemerire că Blajulū este o comună de unū caracterū *sui-generis*. N'a scrisū nimenī o istorie specială a Blajului. Cu tōte aceste, in loculū acesta s'au petrecutū evenimente memorabile pentru istoria Romānilorū de dincolo.

Tradițiunea spune că aice cu treī secolī in urmă era o mică Mōnăstire de ritulū și confesiunea nōtră, carī, de și avea proprietăți imense, era insē nebăgată in sēmă pe atunci. Douī treī călugărași, carī trăiaū aici, eraū sub ascultarea unū starețū rinduitū de Mitropolitulū Romānū din Belgradū, saū Alba-Iulia. Eată că din întēmplare a trecutū pe aici unū Principe alū Ardealului (numele lui nu-lū țiiū minte), carele făcea o excursiune vânătorēscă prin întinsele și virginele pădurī ce co-periaū locurile aceste. Nōptea viindū, Principele dormi in chiliuța bētrānului starețū, carele fu mulțānitū sē petrecă nōptea in biserica, făcēndū rugăciuni pentru sănătatea suveranului țerei. Principele avū visuri deliciōse in somnulū seū. Acele visuri, inspirate de bună sēmă prin rugăciunile starețului, făcură pe Principe forte veselū. De aceea a doua đi, când se sculă de pe somnū, elū eși afară și rēmase incāntatū de posițiunile romantice ale loculū, pe care le vedea cu ochiī in tocmai cum le visase. Principele chiemā indatā pe starețū și-i spuse ca sē și ia călugărași, și sē se duduēscă de acolo. Călugărulū avū curagiulū a protesta in numele dreptăței și alū legei; dar Principele, carele nu scia glumi, făcū unū semnū carneficilorū seī. și capulū starețului sburā sub lovitura secretei maghiare. După acēsta, Principele đise și se făcū, in loculū umilitei stareții, unū castelū princiarū, destinatū pentru recreațiunile sale. Elū aice făcea vânătorī și banchete cu sateliții seī favoriți, și serba nunțile membrilorū familiei sale. Ast-felū apoi, Blajulū fu mai multū de unū secolū apanagiulū favoritū alū urmașilorū Principelui.

Să nu se mire cine-va de monstruositatea unor asemenea Principii. Românii și clerul din Ardeal, după ce au pierdut pe Principii seii naționali și după ce au căzut sub dominațiunea maghiară, suferiau multă mai cumplite nedreptăți și asupriri. Maghiarii, cu toate că erau mai barbari de cât Românii pe atunci, dar se pricepură a veni la ideea infernală de a desnaționalisa pe Români, Prin diferite mijloce tiranice, cari puterea le ofere dominatorilor. ei în fine isbutiră a atrage pe Mitropolitul din Belgrad în politica acesta, și prin el a aduce schismă în rit. Ast-fel pe la capătul secolului al 17-lea, Mitropolitul Atanasie, cu căi-va protopopii vânduți, atraseră vre-o 20.000 suflete de Români la Uniune cu biserica Romei. Acesta însă nu era un curat catolicism: religiunea nu se alteră de cât în patru puncte rituale, și anume: recunoșterea Papei de cap al bisericei — recunoșterea santei cuminecaturii cu pâine dospită și cu azimă, — recunoșterea pateredrei Sântului Spiritu de la Tatăl și de la Fiul, și recunoșterea Purgatoriului. Afară de aceste puncte, biserica rămase în formele și canoanele ei primitive, cu cântările, cu cărțile, și cu toate ceremoniile cari sunt astăzi la biserica greco-răsăritană.

Acastă Uniune da Românilor, apăsări și persecuțări de Nemți și de Unguri, ore-cari drepturi și privilegiuri cari le mai ușura sorta. Ea însă nu servi inemicilor noștri la planurile ce le aveau; căci departe de a desnaționalisa pe Români, mai tare i-a întărit. Uniții, favorisați de mijloce materiale, putură a se cultiva și a-și desvolta germenii naționalității lor mai cu tărie. Apoi, mulți din capi bisericei lor, făcură serviciuri reale poporului prin zelul lor către binele națiunii. Preoții lor, luminați și învățați, au dat adese probe de demni fii ai Românismului, și au fost cei întâi apostoli ai regenerării naționale. Într'unu cuvânt, cei mai însemnați români, învățați și naționaliști, au eșit dintre Uniți.

Pe la 1736, Mănăstirea Blajului se reconstitui în drepturile sale. Acolo se aședă o Episcopie, care astăzi s'a rădicat la grad. de Mitropolie, — și, cu veniturile imenselor sale moșii, s'a fun-

datu unu gimnasiu seminarialu pentru crescerea junimeii devotata carierei clericale.

Eata in scurtu descrierea Blajului, unde se facea adunarea Romanilor la 1848.

XVIII.

Episcopulu unitu de la Blaju, Lemeni, cu tote ca era romanu, nu simpatisa cu ideile poporului si ale inteligintei romane din Ardeal. Elu era mare filomaghiaru, vorbia mai multu unguresce si arata chiar unu despreju pentru limba romana. Adunarea Romanilor de la Blaju, luu nu-i placea nici de cum si cercase multe chipuri pentru ca se o paralizeze. La acesta ar fi reusitu, fiind-ca guvernulu era in mana Ungurilor (1). Nu putu insa face nimica. caci guvernulu superioru din Viena, carele prevedea in acesta adunare o manifestatiune in contra tendintelor maghiarismulu, o tolera, si mai alesu o incuragia. De aceea cateva batalione de Romani graniceri priimira ordinu a veni si asista pentru paza buneii oranduele.

Ar fi disu cine-va, ca in adeveru trebuia o putere armata aici. Aglomeratiunea era forte mare. Se calcula la 100 de miu numarul Romanilor adunati. Acestia nu dor ca venise cu gramada de prin satele invecinate: satele cele mai departate trimisesera din dece omeni unul, impreuna cu preotii lor. Dar tota acesta multime era atat de bine disciplinata, in cat nimeni nu putea se observe cea mai mica desordine.

La vocea inteligintilor (2), ca dupa o baghetu magica, po-

(1) Mai tarziu, cand Revolutiunea Maghiara luu proportiunile de rebeliune in contra dinastiei Habsburgice, Episcopulu Lemeni se arunca cu totul si fatiș in brațele Ungurilor. După caderea Revolutiunii insa, elu fu destituitu si relegatu la inchisore, unde plati cu mortea necredinta sa catre interesele turmei sale spirituale.

(2) Așa se numia in Ardealu tinerii esii din scole si omenii invetati, pe cari poporul ii asculta ca pe profesii.

porul se îndrepta în şiruri, se răria, se înlătura, se depărta, în tăcere religioasă şi cu promptitudine.

Inteligenţii, cari organisaseră şi propagaseră ideea acestei adunări erau vre-o trei sute. Mai mulţi din ei aveau talentul de oratori; ei se puneau pe câte o scară sau un scaun, şi improvisau discursuri, mai tot-d'a-una urmate de urări. Istoria Românilor, cu suferinţele trecutului şi ale presintelui, drepturile lor naţionale, amorul patriei, mândria numelui de Român, erau temele principale asupra cărora oratorii perora. Entuziasmul auditorilor se essalta uneori atât de tare, în cât se manifesta prin gemete şi lacrimi.

XIX.

Era 15 Mai. Acesta zi fusese destinată pentru deschiderea adunării. De dimineţă pe la nouă ore, se făcu un *tedeum* în biserică. Poporul manifestă dorinţa de a vedea pe amândouă Episcopii, pe cel Unit şi pe cel neunit, celebrând sânta liturgiă împreună în aceeaşi biserică. Acesta însă nu se putu: Canónele bisericesci, se dicea că nu permiteau; pe lângă acesta Episcopii, pentru motive forte naturale, nu se iubiau unul pe altul, nu se suferiau. Serviţul religios se celebră de câi-va protopopi Uniţi. Episcopii asistară în biserică pe strane anume aşedate pentru ei.

În biserică amă răşbit şi e. Eram curios se vedă şi se ascultă liturgia într'o biserică Unită; nu observai însă nici cea mai mică diferenţă în cântari, în costume sau în ordinea ceremonialului.

După terminarea liturgiei, Episcopul Unitu luă cuvântul, şi făcu un discurs lung, cu frase multe şi încălcite, dar fără nici o idee limpede asupra împrejurărilor de faţă. Simeon Bărnău, luă cuvântul în numele poporului şi desvoltă, ca un inspirat, suferinţele trecutului, credinţele şi dorinţele Românilor în principii.

Ast-fel adunarea se declară constituită.

Țiua întâia s'a petrecut în conferințe private, între capiî inteliginții Române, spre a formula dorințele naționale. Se dete și unû banchetû la Episcopie, la care furâmû invitați și noi Moldovenii. Noi însê nu ne duserâmû, ci ne mulțămîrâmû a prânți sub șopronulû unei case țărănesci cu o mâncare foarte frugală, compusă din mămăliguță, brânză, lapte și oue. Mai spre sêră avurâmû unû spectacolû originalû. Vre-o sută de flecâi dântuiră joculû Călușarilorû, cu o agilitate admirabilă.

În țiuu acêsta făcuii mai multe cunoscințe interesante. Visitaiû pe Canoniculû Timoteiu Cipariu, unulû din cei mai erudiți filologi ai Ardealului; asemine pe Aron Pumnulû, discipolulû și emululû seû în filologie.

Aceștia amêndouî erâ redactorii unei foî sêptemânale, intitulată *Organulû Luminării*, și destinată a propaga cultura rațională a limbei și a moralei. Acêstă foie, în urma adunăreii de la Blajû, își schimbă titlulû și se numi *Organulû Naționalû*, îmbrățișândû în columnele sale și ideile politiceii militante de actualitate.

După ce inoptă, piața Blajului se inlumină într'unû modû feericû. Doue transparente, așeđate susû pe pórta despre bise-rică, represintaû pe Traian învingătorulû Daciei și aducătorulû coloniilor romane, și pe Ferdinandû Impêratulû Austriei care era și Principe alû Ardealului. În mijloçulû acestorû transparente, era înălțatû stindardulû naționalû alû Românilorû făcut la Sibiiû, sub care flutura o banderolă (jumătate négră și jumătate galbenă) ce represinta flamura Austriei.

Mulțimea poporului se învêrtia în valurî rătăcite împrejurulû acestorû transparente, narândû diverse fabule și istorii, întonândû cântece vesele sau durerose. Episcopilorû și altorû bărbați meritoși, adresându-le orațiunî și ode improvisate. De acêstă onóre nu scăparâmû nici noi, cari acolo represintamû țerile surori ale Transilvaniei.

XX.

Ași fi putut prea bine să mă abțin de a da o relațiune mai prelungă lectorilor mei despre Adunarea de la Blaj și despre memorabilele evenimente ale anului 1848 din Transilvania. Ar fi fost de ajuns, poate, să le recomand Istoria Românilor din Dacia superioară, publicată în Viena la 1852 și scrisă de A. Papiu Ilarian, un june care, încă în adolescența sa de atunci, promitea erudițiunea și valoarea unui mare scriitor. Dar convins că, după totă recomandățiunea mea, puțin vor alerga să caute cartea citată, voi urma narațiunea suvenirilor și impresiunilor mele, până a nu mă depărta încă de Blaj.

Cată să mă mai întoreu încă odată la originea Adunării de care e vorba, căci acesta a fost cea mai mare manifestațiune de viață națională și politică a Românilor, cel mai mare eveniment în istoria modernă a lor, și care din nefericire a avut rezultate atât de negative.

XXI.

Românii se află în pozițiunea cea mai teribilă și în confuziunea cea mai mare. Pe de o parte se vedeau în fața unei monarhii, care se sguđuia de revoluțiunii interioare; pe de alta, în fața națiunei Maghiare, care, după aceste amestecături, părea favorisată de ursită a predomina situațiunea. Împărăția Austriacă era deja mai mult desmembrată. Ungaria ajunsese a fi numai cu numele regat austriac: ea prin revoluțiune, se declarase de fapt independentă; avea Constituțiunea sa, ministerul său și guvernul său separat. Tot ce se mai nevoia a căpeta, era regularea sau întinderea confiniilor sale. Poporul maghiar, de la nobil până la opincă, de cinc-

spre-duce anii era fanatisat de propagandele pan-maghiarismului. Apoi elu avea la dispozițiunea sa puteri imense; cetăți, ostiri organizate, arme, bani, omeni politici, poeti mari, oratori, tribuni,—nimeni nu-i lipsia. Trufia maghiară ajunsese mare. Programa sa era cunoscută și pe față: a face o Ungarie mare, de la Adriatica până la Marea Neagră, cu asserviirea și stingerea celor-l-alte naționalități!

Românii în totu chipul vedeau pericolul. Organele inteligenței lor, *Gazeta de Transilvania* din Brașov, *Orgunulu Luminare* din Blaj, cu precugetare de a nu arunca patria în furiile unui rășoiu civil, începuseră a propaga ideii împăciuitoare. Până la ore-care punct, ele admiteau ideea unirei Transilvaniei cu Ungaria; nu aveau curagiul a se pronunța din contra; nu aveau credință nici în țaria poporului, nici în puterea împărăției, nici în destinatele providenței. Dar masele poporului alt-fel simțiau, alt-fel cugetau: ele nu mai ascultau consiliile gazetelor, ci vocea conștiinței și instinctul lor, care le dicea: *Unirea e fatală; ea e peirea națiunei române!* Ele nu-și formulară însă programa de conduită, așteptându se le-o șoptiască cine va; nu-și aleseseră pe capii mișcării, așteptându ca ei se se înfățișeze.

XXII.

Atunci se găsi un om cu curagiu, carele avu geniul se intrupescă și se formuleze aspirațiunile sufletului națiunei. Elu scris la 25 Martie o proclamațiune concisă, în care resumă programa națională. Acesta propunea: *Congresu naționalu-romănu; libertate individuală prin suprimerea iobăgiei; libertate politică prin reaşedarea națiunei în drepturile sale de a avea deregători și reprezentanți în dicta țerei; nici o uniune cu Ungurii, pâna ce nu se va trata cu ei ca națiune liberă, cu națiune liberă.*

Proclamațiunea acesta cu data memorabilă din 25 Martie, era anonimă. Autorul află prudence a nu-și espune numele

în timpî atât de criticî, unde terorismul maghiarî începuse a se pronunța. Dar ast-felî, anonimă, ea a electrisatî pe toți Româniî: cuprinsulî ei s'a făcutî îndată decalogulî națiunii. Fôia de la Brașovî atunci, ca eșită din letargiă, a începutî să întrebē: cine este autorulî acesteî proclamațiunii? «Sē pășiască, dicea ea, între noi, sē ne arate calea drēptă și mântuitoare, sē ne ia de mână și sē ne dîcă: *veniți în cōce, aci sē stați, de aci sē porniți, cutare sē voiți, acestea sē pretindefi.*»

Inteligența Română, studenții. saū absolvenții seminariului de la Blajî, recunoscură în circulara aceea péna și sufletulî lui Bărnui. Unî entusiasmî unanimî cuprinsese tōte inimele și tōte sufletele. Circulara, copiată în mii de esemplare manuscrise, sbură prin tōte colșurile Ardealului cu rāpejunea fulgerului. Ideile lui Bărnui se făcură într'o clipă ideî fixe pentru toți Româniî. Nicî unî silogismî, nicî o putere alta, nu mai erau în stare a împedica torentulî opiniunii publice.

În orășelulî Oșorheiu, ca în mai multe alte orașe, junimea română începî a se aduna și a comenta circulara lui Bărnui. Câți-va canceliști și studenți ce veniseră de la Blajî cu ocaziunea serbătorilorî Pascelorî, în numărî ca de trei-șeci înși, ținură o conferință între ei, și deciseră a pune în lucrare programa trasă de proclamațiunea lui Bărnui. Celî întâiî punctî ce aflară cu cale a pune în lucrare a fostî: Congresulî naționalî, adică o adunare mare de Români din totî cuprinsulî Ardealului și chiar din Banatî. Ideea acēsta însē. orî cât de frumōsă și nimerită în sine, presenta dificultăți la essecuțiune. Se făceau obiecțiuni ca accstea: Tolera-va guvernulî o asemine adunare? Veni-vorî Româniî bucuroși și cu curagiulî la acēsta? Cine, și în numele cui sē se facă apelulî pentru convocarea ei? Eată întrebările cari-și făceau de bună sēmă între sine, acești tinerî patrioți, zeloși de titlurile națiunii lorî.

Atunci unulî din aceî tinerî eși cu ideea ca ei sē ficseze ziua de Dumineca Tomei, și sē se anunțe acēsta în tōte părțile cu mijlōcele cele mai espeditive. Acēstă idee, orî cât de

cutezătoare, orî cât de hazardôsă, însufleți tôte inimele. Toți o adoptară în unanimitate, jurându ca sê o realizeze, cu orî-ce mijlôce, cu orî-ce sacrificii.

XXIII.

Acêsta era la 26 Martie. Duminica Tomei cădea în 30 Aprilie. Tinerii din Oșorheiu scriseră îndată în tôte părțile, pe la amicii și confrății lor de prin tôte cele-l-alte orașe ale Transilvaniei și-î conjurară ca, fie-care în parte, sê propage idea propusă. Apoi și aceștia. întocmai ca nisce fanatici apostoli, plecară care încotro, călare saii pe jos, cutrie-rându tôte satele și invitându pe popor la Blaj, de Dumineca Tomei.

Ară fi lungă ca sê descriu entusiasmul cu care Români ai primită acêstă invitare, pe care o considera ai ca ună mes-sagiă divină. Ară fi prea lungă sê mai descriu impressiunea ce a făcută asupra Ungurilor și temerile ce le-ai insuflată, precum și intrigele ce s'ai jucată spre a împedica Adunarea Românilor. Din aceste orî-cine pôte vedea că o idee fericită, o idee mântuitoare, nu pôte sê nu aibă rêsunetă în inima unei națiuni, măcar ai orî cât de apăsată orî cât de abru-tisată sê fie.

Români în unanimitate se grăbiră a se prepara și a alerga la Blaj, ca la ună locă predestinată de oracoli. Ei sciau că acolo era cuibulă inteligenței lor, învățații și binevoitorii lor cei sinceri.

Ast-felă, din locurile cele mai depărtate, se duseră numai preoții și frunțații satelor, iar din cele mai apropiete sê ră-dicară satele întregi.

Guvernulă centrală austriacă vedea aceste preparative cu nemulțămire. Elă voia sê împedice adunarea ; dar vedându ne-resistibila pornire a Românilor, află prudentă a nu risca o opunere nefolositoare și chiar anti-națională, mai alesă că se

interesa a cruța simpatiele populațiilor pentru orî-ce eventualitate. De aceea elū, pe de o parte făcū cunoscutū Episcopilorū că toleréză pe Romāni a se aduna și a petiționa către Împēratulū, însă în ziua în care eī (Episcopii) vorū defige-o, iar nu în Dumineca Tomei; pe de altă parte, elū regulă a trimite oștirī spre a împrăstia pe cei carī s'ar aduna în ziua precitată.

Episcopii, de și pōte nu erau cu sinceritate dispuși pentru cestiunea națională ast-felū cum o înțelegea poporulū, totuși căutaū sē armoniseze atātū susceptibilitatea guvernului cât și neîmpedicabila plecare a națiunii. Așa dar eī determinară ziua de $\frac{3}{15}$ Maiū.

Dar publicarea acesteī despozițiunii întărđiindu-se, și timpulū fiindū înaintatū, poporulū, carele nu scia de cât de Dumineca Tomei, veni în acēstă zi în numărū ca de 30 miī. Atunci fu mare anevoință sē se răspândiască mulțimea. Cele 5—6 miī baionete imperiale nu aveaū curagiulū a veni la estremitatea vērșărei de sānge. Poporulū nu voia a se risipi. Vocea Episcopului Lemeni era neascultată, și urmată de murmure amenințătōre. Tōte cercările tribunilorū erau nefolositōre; ce dicitū? însuși tribunii nu sciaū dacā arū face bine sē se risipiască adunarea saū ba; eī se temeaū ca nu cumva acēsta sē fie o cursă; se îngrijiaū că poporulū se putea duce pe acasă și apoī nu va mai veni la ziua de $\frac{3}{15}$ Maiū. În fine, pe după prānđū, veni omulū poporului, Bārnuțū Acesta asigurā spiritele atātū ale tribunilorū cât și ale poporului, îndemnāndū pe toți a se retrage în satele învecinate până la ziua însemnată de Episcopii.

XXIV.

Ast-felū s'aū urmatū evenimentele care aū precesū Adunarea de la Blajū. Amū cređutū cuviinciosū a le descrie aice în compendii, numaī pentru ca sē aducū aminte cât de tare

era desvoltatū spiritulū publicū în poporulū românū din Ardealū, cât era elū de inițiatū în interesele generale și în ideile politice, câtă fermitate și perseveranță a arătatū, câtă bună judecată a desvoltatū, și cu câtă abnegațiune și devotamentū s'a ocupatū de cauza națională.

Cu tôte amenințările, persecuțiunile și împedecările ce se făceau din partea Ungurilorū și a guvernului. pentru ziua destinată a adunării, Româniī curgeau ca torente din tote părțile. Peste riurile cele mai mari, pe unde Unguriī rădica-seră înadinsū podurile, Româniī treceau prin ape până în peptū, sau în notū, numai și numai ca să mērgă și să ajungă, la loculū ce se făcuse unū idealū de mântuire pentru dēnșiī. În ziua de 3 Maiū, poporulū adunatū ajungea la cifra de o sută de miī

Vēdēndū cine-va acēstă mare mulțime de poporū, adunată pentru afaceri publice. își putea face cea mai essactă idee despre comițiile și forurile vechei Rome. Pe unū câmpū deschisū, în marginea din sus a Blajuluī, se improvisă o tribună înaltă; josū, imprejurulū acesteī tribune, se puseră câte-va mese și scaune, destinate pentru Episcopī, pentru secretari și pentru persōnele cele mai alese. Acolo poporulū, după comandamentulū junilorū juriști, făcū unū mare cercū, în cât se rēmână loculū liberū de circulatū la mijlocū. Apoi se făcură linii deschise și largi până la biserică, pentru ca, de acolo și până la tribună, să fie calea liberă. Afară din cerculū centralū. se improvisară încă vre-o 4—5 tribune mai micī, destinate pentru tribuniī populari destinați ca să transmită poporulū, ce se afla depărtatū de centru, decisiunile conferințelorū.

Semnalulū deschiderei adunării se dete prin tragerea clopotuluī celuī mare. Atunci Episcopii, urmași de clerū, de profesori și de inteliginți, se sculară și plecară către loculū preparatū. Înainte mergea flamura cea mare națională pe care sta inscripțiunea aurie: *Virtutea Română reinviatu*, flamură improvisată, precum arătaiū mai susū, la Sibiiū.

Acestă flamură era tricoloră; represinta prin vênătū, albū

și roșu culorile îmbrăcămintei poporului. Ungurii nerozi diceau că este flamura rusească! Afară de această flamură, se mai improvisară și altele mai mici cu diferite inscripțiuni cari arătau dorințele națiunii; pe una se vedea scrisă: «*libertatea și independința națională*», pe alta se citia: «*credință neînfrântă către națiune și tron*», pe alta «*nici o Uniune cu țera Ungurească*».

Cu ocasiunea acestei adunări veniseră mai mulți Unguri nobili de prin provinciile învecinate, parte cu scopu de a studia lucrurile, parte atrași de curiozitate. Mulți din aceștia erau de origine română: strămoșii lor își renegaseră limba, națiunea și religiunea, pentru diferite interese politice. Aceștia, de astă dată, vădându marea și religiositatea acestei imponente Adunări, simțiră înimele lor entuziasmate pentru onorarea numelui de român, și începură a îmbrățișa pe conducătorii poporului numindu-i frații lor, roșind de rățăcirile lor trecute.

XXV.

Adunarea, deschisă sub președința ambilor Episcopi, proclamă de vice-președinți pe Sim. Bărnuț și G. Bariț; mai proclamă și dece secretari, între cari mi-aducă aminte de canonicul Cipariu, Laurian, protopopu Popasu și Dim. Boeru. Episcopul Șaguna făcu o rugăciune către Dumnezeu ca să lumineze mintea națiunii și să o îndrepteze spre dragoste către patrie și spre credință către împăratul. După acesta, Bărnuț, idolul poporului, înaintă către tribună. În acel moment o tăcere religioasă se făcu în popor: cea de pe urmă suflare părea că amuțise. Poporul părea că așteptă să audă vorbindu oracolul său. Vocea cea jumătate stinsă a oratorului atunci luă un timbru ânguresc, ce resbătea până în fundul inimelor. El făcu cincă propuneră însemnate:

1. Ca adunarea să se proclame de adunare generală a națiunii.

2. Câmpul pe care se ține adunarea să se numiască Câmpul Libertăței.

3. Națiunea să se declare credincioasă împăratului.

4. Națiunea să se proclame națiune de sine stătătoare și de parte întregitoare a Transilvaniei.

5. Națiunea să depue jurământul de credință către împăratul, către patrie și către națiunea română.

Aceste propunerī, repercutate și transmise poporului prin vocea tribunilor, se adoptară cu aclamațiunii și cu aplauze. Atunci Bărnățu ceti formula jurământului, care, după ce se adoptă, se recită de către popor cu o solemnitate religioasă.

Cu aceste s'a încheiatu ședința din ³₁₅ Maiu.

XXVI.

Secretariī se consultară între sine cum să termine mai curând lucrările, pentru ca să pôtă libera poporul a se duce pe acasă. Lucrarea cea mai esențială fu petițiunea către împăratul în care să se arate dorințele națiunii. Laurianu se însărcină și o făcu. A doua zi redeschidându-se adunarea, elu se sui pe tribună și ceti proiectul petițiunei. Acesta cuprindea 16 puncte memorabile :

1) Cererea unei diete reprezentative, la care Româniū să fie chemați a trinite deputați în proporțiunea numărului lorū. Româniū să aibă dregătoriū lorū naționalū în toate ramurile. Limba română să serve ca oficială în față cu Româniū.

2) Independința Bisericeī române fără distincțiune de confesiune. Restabilirea Mitropoliei Române și a unui sinodū generalū anualū.

3) Desființarea iobăgiei (clăcei) și a ȃcimelorū, fără despăgubire.

4) Libertatea industrială și comercială.

5) Desființarea dărei asupra vitelorū.

6) Desființarea Țecuelei metalelor ce se exploatează în cõ-prinsul țerei.

7) Libertatea de a vorbi, a scrie și a tipări.

8) Libertatea individuală și dreptul adunărilor.

9) Tribunale de jurați cu publicitate, în care apărările se facă verbale.

10) Guarda națională. Miliția română se aibă ofițeri români.

11) Regularea miezuinelor (hotărnicior) prin comisii mixte.

12) Dotarea clerului român din casa Statului, ca cele-l-alte cleruri.

13) Întinderea instrucțiunii publice, prin scolii primare sătesci, gimnasil, institute militare și tehnice, seminarii, universități, și altele.

14) Egalitate de dări și ștergerea privilegiilor.

15) O Constituție nouă făcută prin o Adunare Constituantă a tuturor națiunilor țerei, pe basele libertății, egalității și frațietății; codic nou de legi civile, penale, comerciale.

16) Causa Uniunii cu Ungaria se nu se tolereze a se debate până când Români nu vor lua parte în camera legislativă ca nație constitutivă; alt-fel de s'arū urma, Români protesteză cu solemnitate.

Poporul priimi proiectul de petiție cu strigări unanime de entusiasm. Laurian, Bărnuf, Bariț, fură purtați în triumf și aclamați ca capi și conducători ai nației. Entusiasmul general era la culme. Înșuși cerul părea impresionat de fericirea generală, căci în momentele acele încep a ploua, și picăturile de ploie poporul le asemăna cu lacrimi de bucurie.

XXVII.

A treia zi se ținu încă o conferință. Astă dată însă nu se făcu de cât verificarea protocolului ședinței II și defigerea

deputațiunii ce lua misiunea a duce petițiunea la împăratul. După acesta, Adunarea declarându-se terminată, poporul începu a se duce pe la vetrele sale, plin de iluzii și de speranțe într'un viitor mai fericit. Dar vai! cât de amar se arată viitorul acela, atât de dulce visat atunci!

După plecarea poporului mai rămaseră în Blaj până pe a doua zi cei mai mulți din protopopi, tinerii juriști și studenți, și pușini Moldoveni și Munteni emigrați, cari prin o întâmplare accidentală avuserăm fericirea a lua parte la o zi așa de mare pentru națiunea noastră. Cu inimile noastre tinere și înflăcărâte de idealuri frumoase, împărtășiam toate emoțiunile fraților Ardeleni, și cu sufletele noastre de români îmbrățisam aspirațiunile și credințele lor, identificându-ne sorta noastră cu a lor. O dulce zi și frumoasă! tu vei fi cea mai prețioasă din suvenirile mele!

La sunetul unei muzici de lăutari ce se rătăciseră pe aici, o cetă de vre-o trei-șase de părechii tinere esecută jocul *calușerilor*, acel joc care a perpetuat până astăzi în poporul nostru legenda răpirei Sabinencelor de către strămoșii noștri Romani. Să se facă serenade pe la cei mai mulți din bărbații iubiți ai poporului. De onorea acesta ne împărtășirăm și noi Moldovenii.

A doua zi ne căpuiam de trăsură și plecarăm ca să ne întorcem la Brașov.

PARTEA A PATRA

I

Numărul emigrațiilor noastre se mărise. Eram deja vre-o două-zeci. Mai toți ajunseserăm fără bani de cheltuială. Posițiunea era cam critică, mai ales că, după cum se croia lucrurile, vedeam că n'o să putem sta mult pe aici. Ne făcuserăm suspecti. Nemții se îngrijău tare de ideile pan-românismului, și pe noi ne luaă de apostoli propagatori ai acestor idei; diarele lor buciamaă susă și tare că Români la Blajă numai proforma aă făcută jurământul de credință pentru împăratul; în realitate însă s'ar fi plănuită înfișarea unei împărații daco-romane! Pe de altă parte Ungurii ne luaă dreptă emissari rusesci, și insinuaă că noi am fi organizaă Adunarea de la Blajă, și că jurământul de acolo s'a făcută pentru Impăratul Nicolae!

Adunarea de la Blajă facuse o revoluțiune mare între Ungurii.

Se vorbia că Săcuii grăniceri aă se se pogore de la munții și se vie ca se trecă sub sabie pe toți Români. Sciri din ce în ce mai sinistre se răspândiaă în toate țilele. Chiar în Brașov se vorbia că Săcuii din satele vecine era se calce orașul fără veste, se măcelăriască pe Sași și pe Români.

Intr'o seră eă, cu Lascar Roseti, ne dusesemă la ună casină

română. Acolo cetiamă gazete și convorbiamă cu câți-va cunoscuți.

De o-dată auđimă bătendă tobe de alarmă. Eșimă în balconă și vedemă o mișcare mare pe uliță; apoi împușcături în partea meridională a cetății. Ceș din prejurulă nostru începă îndată a ăice: *Săcuți! Săcuți! la arme, la arme, băceți!* Într'o clipă casinulă se deșertă, și noi, plini de grijă, ne scoborirămă. Eșindă în uliță, vedemă câți-va civili cu armele în mână, alergândă în direcțiunea porții de la vale a cetății. Aceștia erau soldații gardei naționale. Intălnimă pe ună ofițer: îl întrebămă ce este? elă ne răspunde, grăbită, că se ne ducemă pe acasă, se ne stămă pe uliță căci póte să ne ajungă glónțele. În adevără împușcăturile se îndesăă. Atuncea am începută și noi a îndesi pașii. Ajunserămă la otelă. Acolo găsiimă pe ai noștrii pregătindu-și armele. Nimăni din otelă nu șcicia ce este; nimeni nu avea curagiulă se ésa ca se ne incredințeze ce este. Eă luaiă o pușcă și eșii răpede în stradă. De acolo mă îndreptaiă către loculă unde se auđia împușcăturile.

Pórta cetății nu era departe. O găsiimă deschisă. Treciimă pe sub dēnsa, și acolo vėđuimă scanteierile împușcăturilor de aproape: vedeamă chiar glónțele care vijiaă în drépta și în stānga ca stele căđetőre. Anđiamă mai la vale o strigare de comandă militară, apoi sbierăte, urlete, văierări. Cu tóte acestea nu înțelegeamă nimica. În fine mă aventuraimă se iéu direcțiunea la drépta pe marginea șoselei. Intălniimă o companie de guardă națională. Cunoscuiimă ună română. Intrebaiimă ce este. Imi spuse că se bată soldații între ei: o companie de Galicieni ce venise să schimbe garnisona din Brașov compusă din Italiani, se luase la cértă pentru amantele loră, și ast-fel eșiseră la bătaie. Ună ofițeră ce eșise ca se le comande a se retrage, fuse străpunsă cu baioneta. Se uciseră vre-o trei-ăeci de inși; câți-va se răniră. Generalulă comandantă al cetății, aducendă tunurile și îndreptāndu-le în contra loră, cu mare greă reuși a-ı face se se supună.

II.

Cât despre greutatea lipsei de bani, în curând ne puserăm la cale. Negri, al căruia nume avea credit în între Români, găsi de se împrumută cu o sumă hunişoră.

Indată ce el a avut bani, avurăm toţi : punga lui generoasă ca şi inima-î frumoasă, se deschise pentru toţi cei ce aveau lipsă. Cu asemenea sacrificiuri, cu asemenea liberalităţi, prodigate prin Franca şi prin alte locuri, acest nobil bărbat a pierdut frumoasa avere ce moştenise de la părinţi.

Dar în zilele acele de efervescenţă politică, nu ne puteam opri de a nu cugeta la afacerile din lăuntru ale ţerei noastre. Făceam consiliabile îndesite, şi ne formulam bazele pe care să reorganizăm ţera, după ce vom reuşi a intra în ea. Încheiarăm un act prin care ne obligam a lucra pentru Unirea Principatelor, pentru emanciparea ţiganilor, pentru împrumutarea ţeranilor, pentru armarea poporului, şi alte reforme frumoase ce aveau de scop rădicarea României din miseria în care se afla.

Cei mai mulţi din noi sciau cu încredinţă că în ţera Românească trebuia să prorumpă o revoluţiune politică şi socială. În aşa alternativă, ne credeam şi noi moralicesce îndatoraţi a lucra ceva. Ceea ce vedeam mai înainte de toate că trebuia de făcut, era o nouă mişcare în Moldova spre a răsturna guvernul : lucruri prea cutezătoare, ce e dreptul, dar care vedeam că se făceau pe atunci în toate părţile, mai în toate zilele, căci ne aflam în anul revoluţiunilor. Ne ocupam până şi de guvernul provisoriu ce trebuia să proclamăm. Pentru ca să reuşim însă, ne trebuia braţe multe şi arme. Cum să facem ? Atuncea ne veni ideea să organizăm o oştire de Transilvăneni, Bănăţeni şi Bucovineni, şi să intrăm în Moldova pe trei părţi diferite. Cu aşa plan chimeric, M. Iepureanu şi L. Roseti, se duseră în Banat ; alţii se decisă

a merge să se înțeleagă cu Româniî de pe la Abrud ; iar alții să trecă în Bucovina ca să lucreze în înțelesul acesta.

Intre aceștii din urmă mă alăturaiu și eu. Găsiamău mai sigură să mă ducă în Bucovina, ca să mă depărteză de Transilvania, unde lucrurile se înfierbântău din zi în zi mai tare.

III.

Plecaiău într'o trăsură cu amiculău meău Casimir, cu vechiulău meău camaradău Balș și cu Zaharia Moldoveanu.

Ni s'a întemplatău să trecemău prin Cluj chiar a doua zi de 17 (29) Maiău, când se deschise Dieta Transilvană. Totău orașulău era într'o sərbătore. Pe tôte casele se vedeau fluturândău stindardele maghiare, pe cară se vedea scrisă : Unirea cu Ungaria.

Dieta, sau Adunarea provincială a Transilvaniei, compusă după vechile legi ale țerei pe basele regimului aristocraticău, represinta mai în unanimitate elementulău maghiaro-secuiău ; prea puțină Sași, și numai clerul din partea Românilorău, luaă parte în această Adunare.

Ast-felău compusă, Dieta, de la cea întâi ședință, proclamă Unirea Ardealului cu Ungaria, fără a da ascultare protestărilor legitime ale Românilorău, ce i s'au transmis prin Episcopulău Șaguna și prin o deputațiune de la Blajău.

Dieta Transilvaniei, după Constituțiunea de până atunci, se compunea din 310 reprezentanți, repărțiți în modulău următoră :

1) După religione .	}	Catolici	141
		Reformați	119
		Evangelici	34
		Unitari	14
			310

2) După națiunii . .	}	Ungurî	161
		Secuî	114
		Saşi	35
			310
3) După staturî saş caste	}	Nobili (aristocraŃi) .	245
		Burgari (ceŃăŃeni) .	65
			310
4) După titlurî şi ran- gurî saş născere.	}	Ca oficiali	62
		Ca notabili saş rega- lişi	152
		DeputaŃi	96
			310
5) După cum sunt chemaŃi saş aleşi.	}	ChemaŃi de Domnitor .	198
		Aleşi	96
		Chem. şi tot odată al.	16
			310

Numai după acestu tabloî se pôte vedea ce monstruoşa ConstituŃiune avea Ardealul. Ei bine, cu tôte acelea, Ungurii cê au ameŃitû lumea cu liberalismul lorû, şi astăđi susŃiuu legalitatea votului din 1848 al Dietei aceŃteia.

IV.

Ne aflamû în Clujû pe la 17 (29) Maiû. Era unû timpû frumosû; si mai alesû cê aceste locurî sunt favorisate de natură cu cea mai frumoşă climă. Clujulû este mare şi destulû de plăcutû: uliŃe regulate, arhitectură modernă şi elegantă; rânduile bune, curăŃenie, mişcare multă industrială şi comercială. În majoritate locuitû de Ungurî, elû represintă fanatismul maghiarû în tôte puterea cuvântului: nu vedeai de cât costume naŃionale; auđiaî la toŃi opincarii şi bocâncarii zuruindû pinŃeni; urechile-Ńi erau lovite neîncelatû de *teremtelem* şi alte

cuvinte aspre, cari sunt în natura limbei Unguresci. Apoi pe toate casele, pe toate edificiurile publice, la toate ferestrele se vedea fluturându stindardele maghiare ; în toate părțile, pe stindarde, pe pereți, se vedea inscripțiunea *Unio*, sau *Eljen unio*. Acesta se explica prea bine : căci Ungurii cu majoritatea lor în Dietă, cu influența guvernului ce le era în mână, proclamasera Unirea Transilvaniei cu Ungaria. Acestă urmare arbitrară și nedreptă, învățată cu forma legalității, fu cauza înfricoșatelor vărsări de sânge ale nenorocitului războiului civilu ce irupse nu târziu între Români și Unguri ; calamitate care a costat aproape o sută de mii de capete de Români și Unguri, pierdute fără nici un folos !

După ce prânșiserăm la ospătăria unde trăseserăm, camarazi mei, obosiți de excursiunile ce făcuserăm, simțiră trebuința a se repausa. Eu însă, setos de a mai vedea aceste locuri străine pentru mine, mă aventuram pe ulițe, și din stradă în stradă, mă pomeniiu afară din barieră. Acolo deteiiu cu ochii de o grădină întinsă. Adoratoru al umbrei și al verdeții, intraiu în lăuntru și mă afundaiu în nisce alele frumoșe, boltite cu ramurile arborilor ce erau împrejurul lor. Nu era mai nimeni care să-mi înterupă admirarea acestei frumoșe grădini ; nu mai vedeamu nici soroale ce scăpeta către apusul seș ; nu ascultam ne cât fășiitul frunzelor bătute de un vântuleșu ușor și cântările privighetorilor de prin crânguri, cu cari doriama a rivalisa, dacă natura mi-ar fi dat dorul cântării.

V.

Umblându prin alelele acelea, de o-dată zărescu pe o bancă izolată, o damă îmbrăcată în negru și țindu o carte în mână. Când mă apropiaiu, o salutaiu fără să voiș ; căci uitându-mă la ea, veduiu o frumusețe răpitoare. Ea se inclină puțin la salutarea mea ; și atunci mă întelniu cu nisce ochi în care eram gata a mă îneca, dacă m'ași fi putut transforma într'o

rață de sóre saú într'o musculiță aeriană. Simțiiú piciórele mele slăbindú de sub genuchí, pașii mei rărindu-se fără de voie, și têmeplele mele sbătându-se. «De, drace! dîseiú în sinemí; sê nu cum-va sê mē împingí la vre-o aventură!»

Mē maí înturnaiú. Trecuiú iarășí pe lângă acéstă damă. Iarășí o salutaiú. Ea, fără a se maí mișca, se uită lungú la mine.

Dupě ce făcuiú vre-o cincí pași înainte, iarășí mē înturnaiú, astă-dată decisú a o acosta.

— Imí permiteți a vė întreba, dómna mea...

— *Nemtudum*, respunse ea.

Înțelegěndú că nu scie romănesce, cercaiú a-í vorbi nemțesce, grescesce, italienesce. Ea însă imí răspunse totú cu *nemtudum*. In fine í adresaiú cuvěntulú în limba franceză. Acéstă limbă. de și cu greutate, totú o vorbia puținú. O întrebaiú dacă e dómna acesteí frumóse grădiní. Ea imí respunse afirmativú. O întrebaiú dacă e măritată; ea puse batista la ochí, și părú a suspina. Í maí făcuiú câte-va întrebări, dupě care înțeseiú că am a face cu o persónă de distincțiune și cu o ființă ce suferia de o mare nenorocire.

Incepú, dupě aceste, și ea sê-mí facă felurite întrebări. Věđěndú că am a face cu o maghiară, mē feriiú de a-í spune că sunt românú, sciindú inverșunata ură ce aveau Maghiarii în contra Romănilorú din învechite timpurí; í spuseiú că sunt unú călětorú francesú, venitú cu misiuní archeologice prin Transilvania.

Ea mi se arătă atuncea prea mulțămítă: mē întrebà de câte zile mē aflú în Clujú, unde sunt la otelú, cum mi se pare țera, cât am sê maí staú pe aci, — și alte întrebări mărunte de carí nu-mí maí aducú aminte. In mijloculú întrevorbirii, ea se sculà. Í oferiiú brațulú. Ea însă mē refusà, dîcěndú că e târđiú, și că cată sê reintre în casă. Cutezarea mea merse până a-í cere voie de a o visita. Ea imí respunse cu unú surisú graciosú că francesii sunt tot-d'a-una bine-veniți în casa Maghiarului.

Dupě acésta mē ținuiú de ea, și trecěndú prin câte-va co-

titurii și cărării, mă vedui sub peristilul unei case cu două caturi, mică dar frumoasă și bine îngrijită. Conduș de ea, intrai într'o mică sală din catul de jos, care după mobiliamentul se părea a fi cameră de recreațiune. O lampă era aprinsă pe o masă rotundă. Un bătrân se înfățișă. Ea îi adresă câte-va vorbe, după tonul cărora înțelesei că vorbesce cu un servitor.

În curând, după ce ne așezăram pe scaune, veni o bătrână, pe care mi-o recomandă de mamă a sa, și care nu scia nici o limbă altă de cât cea maghiară.

VI.

Aci juna și frumoasa maghiară, după ore-carî convorbiri trecătoare, îmi spuse mai multe lucruri despre ea și familia sa.

Tatăl se era adevărat maghiar, nobil magnat, cu un arbore genealogic de mai mulți secolî, aristocrat în totă puterea cuvântului, și mare proprietar de feude în Transilvania. Bărbatul ei, cu care se măritase de vre-o șapte ani, se trăgea diutr'o familie românească ; dar părinții părinților se încă, renegaseră naționalitatea lor și îmbrățișaseră naționalitatea maghiară, ajungându prin acesta la demnitățile și privilegiurile nobililor de sânge. În marea mișcare națională a Maghiarilor, socrul și ginerele, se aruncară cu tot entuziasmul și devotamentul caracteristic rasei Avarilor și Hunilor. Amândoi aceștia depuseră tesaurele lor pe altarul patriei, și lăsându-și femeile la Cluj, incinșă săbiile și alergară la războiul ce se declarase de curând între Croați și Unguri. În fruntea cetelor lor de voluntari Honveđi, ei luară parte la mai multe lupte, și căpătaseră mai multe succese ; dar în cele de pe urmă, plătită impetuositatea lor cu mare preț ; într'o bună dimineață cadavrele lor se găsiră goale pe un câmp de bătălie, unde cu o zi mai înainte Ielacii triumfaseră. Ast-fel, aceste

două văduve purtau doliul cu resignațiunea și cu mândria de martiri ai cauzei naționale.

Abia tânăra maghiară apucase a-mi da aceste puține relațiuni, intrerupte adese de lacrimi și suspine, dominate însă cu o putere în adevăr eroică, — și mă vedui de odată înconjurat de o societate numeroasă. Mai multe rude și amici ai domnei de casă, umplură salonul. Fusesem la toți presintat, dar numai cu vre-o trei putuși abia conversa, fiind-că limba francesă nu prea era în uzanță pe atunci între familiile maghiare; și fiind-că maghiarul, în genere, este din natura sa atât de mândru de limba și naționalitatea sa, în cât limbele străine le desprețuesce și prea rară care învață câte una. Mai toți noii veniți erau oameni politici: deputați, demagogi, diaristi, funcționari. Nu era vorba de cât despre marea faptă a proclamării Unirei. Entuziasmul era general: chiar în ochii văduvelor maghiare scânteia atât de tare veselia și fericirea, în cât păreau a-și fi uitat de doliul lor.

În mijlocul acestor oameni fanatici, numai eu singur eram fără voia mea trist, îngrijit și deconcertat, căci de unde pornisem ca să mă înfig într'o aventură de femeie, mă vedeam încurcat într'o societate patriotică cu sentimente opozite.

— De ce nu te bucuri și d-ta ca noi? mă întrebă unul ce era deputat.

— Imi pare rău, răspunsei, că nu pot să fiu vesel. Pre cât admir entuziasmul vostru, pre atâta mă întristez că nu-l vedu pentru o cauză mai justă.

— Ce vreți să dicit?

— Voi să dicit că prevăd mari nenorociri, atât pentru țera acésta, cât și pentru națiunea voastră. Fapta de astă-zi, cu al căreia triumf vă glorificați, o să tragă după sine calamitățile războiului civil, și Dumnezeu știe câte nenorociri...

— Pentru ce?

— Pentru că proclamați Unirea. fără consimțământul și înțelegerea prealabilă a Românilor, populațiunea cea mai nume-

rósă din Ardeală ; și nu prevedeați la ce extreme de desperare pótă să ajungă acestă poporū insultaū ast-feliu !

Dómna de cacă distribuia ceaiulū, și cu ocupațiunea acésta nu băgase de sémă vorbele mele. Iar Maghiariī ce erau aci începură a se uita de o-dată unii la alții ; și, încetându de a mai vorbi cu mine, începură a vorbi între ei unguresce, arătându mă mereū cu degetulū.

Atuncea înțeleseiū efectulū imprudenței mele. Eū lovisemū pe Ungurī in buba care-ī durea : vorbele mele fură ca nisce trāsne'e pentru ei ; și îndată înțeleseiū că persóna mea era aci ca unū scandalū. Imī luaiū pālăria, pretestându că e târziū, și țiseiū adio damelorū din casă. După acésta, făcându o reverință către cei-l-alți domni, eșiū.

VII.

Credeamū că ast-felū aventura mea era terminată. De unde intrasemū in casa acésta cu cugete amoróse, eșiamū cu sufletulū indignatū de idei politice. De unde intrasemū cu ilusiunī de fericire, eșiamū cu îngrijire.

Traversându grădina, mi se părū că douī ómenī mă urmărescū. Indesaiū pașiī. După ce eșiū din aleele cele intunecóse, mé opriū puținū, și vėđuiū, la lumina luneī, că acei douī ómenī erau chiar dintre persónele cu care întrevorbisemū cu o oră mai 'nainte. Eșiū din grădină, și intraiū in cetate. Imī aruncaī ochiī îndėrėptū, și vėđuiū că acele douē persóne tot mă urmăriāū.

Unu orologiū de la o barieră batea ęece ore și unū pătrarū. Prāvăliele erau inchise. Pe strade nu circula de cât soldațiī și garda națională. Oamenii ce mă urmăriāū indesiseră pașiī, imī eșiseră înainte. Imī vėđuiū schimbându câte-va vorbe cu o companie de gardiști, și apoi depărtându-se.

Când am venitū in dreptulū gardiștilorū, mă vėđuiū inconjuratū de ei ; începură a-mī vorbi unguresce și nemțesce. Le

spuseiū romănescę că nu înțelegū. Unulū din eī atunci imī vorbi în limba mea.

— Cine escī ?

— Omū bunū.

— De unde viī ?

— De la contesa... unde am petrecutū séra.

— Dar de la Țece césurī, nu mai e slobodū sę umble ni-menī pe ulițe.

— N'am sciutū ; sunt străinū.

— Pasportū ai ?

— Am ; e la făgădăū.

— Vino după noi.

— Aide.

Inconjuratū de Țacești ómenī inarmași, credeanū că o sę mergū la otelū, de unde nu mă indouiamū că o sę mă mântuiū de dênșii fără nici o supărare. Dar sosindū la o rėspântie, vėdquiū că sinistrii mei companionī mă împingū la drėpta, direcțiune de totū opusă cu calea otelului mei.

— Eheī ! dar unde apucași ?

— La Poliție.

— Dar ce sę facū eū la Poliție ? ce ? mă luași de hoțū ? Ce felū de ómenī sunteși D-v. pe aici ? Ce felū de legi aveși ? De voiși sę vę incredințași despre mine, veniși la făgădăū, sę vę arătū pasportulū, sę vedeși și pe camarașii mei...

— De prisosū, domnișorule. Porunca este că cine se va prinde după Țece césurī, sę fie dusū la poliție : este *belagerungszustand* (stare de asediū) !

Vėdendū că nu e chipū de opunere, mă supuseiū, Țicendū în mine : « a dracnului aventură ! ». Cu tóte acestea rėmăseiū incredințatū că áceta era consecința ideilorū politice ce mă hasardasemū a le da pe față în salonulū Contesei ; și că era o cursă pregătită de cei doui Ungurī ce se luaseră după mine.

VIII.

La Poliție, fuseia introdusă într'o cameră mică, unde nu era de cât un pat așternut cu o rogojină.

Păzitorul, îndată ce mă puse aci, eși și încuiă ușa pe diu afară. Protestai cu un țipet, ȳicându că eu nu sunt hoț ; dar drept rĂspuns nu auȳiiu de cĂt cĂte-va *teremtete*. Din nefericire, ȳn dreptul grilatei mele ferestre era un felinar : astfel aveam fericirea de a nu mĂ vedea ȳn ȳntunecĂ. Dar necazul mĂ fu mai mare cĂnd cĂutai ȳn sinĂ și vĂȳui cĂ nu luasem portofoliul cu mine. DacĂ l'ași fi avut, negreșitĂ cĂ ași fi fĂcut o meditaȳiune durerĂsĂ, prin care ași fi blestematĂ și UngurĂ, și contese, și ClujĂ, și totĂ neamul maghiarilorĂ.

Ca sĂ mĂ distragĂ, mĂsuramĂ camera mea ȳn totĂ sensulĂ, și cu pașĂ, și cu palma, și ȳn largĂ și ȳn lungĂ. Nu-mi venia sĂ mĂ culcĂ, cĂci rogojina nu era prea elasticĂ. De necazĂ mĂ suiamĂ pe patĂ și umblamĂ pe elĂ. Singurul lucru ce mĂ incomoda erau nisce insecte mĂrunte carĂ se urcĂ mereĂ pe mine și mĂ pișcĂ ; dar dupĂ ce ȳnțelesei cĂ aceste nu erau de cĂt puricĂ, mĂ mĂngĂiamĂ cu poetica cĂntare a grierilorĂ. De atunci, vĂ mĂrturisescĂ, am cĂpĂtatĂ o mare dragoste pentru grierĂ : cea mai plĂcutĂ mulȳamire a mea este ca sĂ am ȳn camera mea unde dormĂ unĂ grierĂ.

Nici o-datĂ n'am așteptĂ ȳiua cu mai mare nerĂbdare.

CĂnd am vĂȳutĂ rĂsĂrindĂ aurora, mĂ am adusĂ aminte de frumoșele gene ale primei mele amante cĂnd le deschidea deșteptĂndu-se din somnĂ la strigarea mea amorĂsĂ. Iar cĂnd am vĂȳutĂ rĂsĂrindĂ sĂrele, mi s'a pĂrutĂ mai dulce de cĂt prima ȳi cĂnd am vĂȳutĂ lumina, (cu tĂte cĂ pe acĂsta, dreptĂ se spunĂ, nu o ȳiĂ minte).

IX.

Camarazi mei, după ce mă căutaseră totă seara, vădându că nici a doua zi diminătă nu veniamă la otelū, intraseră în mii de bănuiele ; mai alesă că fusese vorba să plecămū de diminătă. Unulū din ei merse la capulū Poliției. Acesta nu scia încă nimica ; cu toate acestea îi promise că va da ordine de cercetare. Acetă împrejurare aduse pe capulū Poliției mai de diminătă la postulū seū.

Pe la 8 ore, auđiū deschidēdu-se închisórea mea. Fuiū poftitū afară și condusū inaintea Polițaiulū. Fără a sci cine era omulū către care eramū înfățișatū, când văđuiū în aceeași cameră pe camaradulū meū Casimir, mă aruncaii pe dată în brațele sale.

Dupē ce fuiū expusū la unū micū interogatoriū ; după ce mi se examină pasportulū, care se găsi în bună rēndueală, Polițaiulū, unū Ungurū cu mustăți lungi și ceruite, ne spuse că sunt mari bănuiele asupra nóstră. Elū imi aduse aminte de vorbele ce avusemū în seara precedentă la contesa L... Eū încă nu ascunseiū adevērulū, și spuseiū că ast-felū sunt și acuma convincțiunile mele și că nu înțelegū pentru ce ași putea fi bănuitū.

— Aū dóră nu póte omulū să se bucure (điseiū) de atăta libertate în țera acetă, ca să spue cu franchețe ideile sale politice ? Aū dóră asta e legalitatea Ungurésă ? Aū dóră ast-fel înțelegū Ungurii ospitalitatea ce sunt datorī a da emigranților din țerile lor vecine ?

Nu-mī mai aducū aminte ce mai spuseiū mus'ăciosulū meū Ungurū ; dar scii că mă aprinsesemū tare, și-ī vorbisemū cuvinte aspre. Elū ne spuse cu francheță că Ungurii se temū de Panslavismū, că s'aū prinsū în mai multe părți emissari rusesci carī aū fost impușcați.

Dar după ce spuserămū Ungurulū motivulū emigrărei nóstre,

adică mișcarea din Moldova, care nu era de cât o protestațiune în contra protectoratului rusesc, el părù a se convinge de adevărù. Ne spuse că suntem liberi, cu cuvântù de onóre că vom pleca îndată din Clujù, și că nu ne vom mai ocupa de politică.

El ne spuse că sunt ordine foarte aspre de la Ministerul din Pesta pentru emissariî politici; și că, dacă ne-am apuca de politică și în alte părți, potù se se găsiască funcționari cari se nu voiască a ne înțelege; și ast-fel ne-am espune a fi escortați la Pesta, sau... și mai rău.

X.

Eșindù de la Poliție, merșerămù la otelù; mâncarămù câte ceva, luarămù și câte o cafea cu lapte parfumată cu slănină după maniera Ungurésă, și apoi plecarămù, fericiți că am scăpatù numaï cu atâta din terorismul unguresc.

Trecurămù prin mai multe sate legate între ele cu șosele minunate.

Satele unguresci se cunosceaù după aspectulù lor teatralù; căci la fie-care bordeiù se vedea câte douè-trei stindarde maghiare cu inscripțiunî *unio* sau *éljen Coșut*. Pe unele locuri, erau și inscripțiunî scrise românesce, ca să le înțeleagă și Românii; *unire saù mórte*, *unire saù furci*; și în adevărù că în curêndù s'aù pusù furci pe tóte drumurile, și Românii ce cutezaù a se pronunța contra Unirii erau spânzurați fără nici o judecată!

Dupè vre-o patru ore de călătorie, ne oprirămù la cârciuma unui satù, ca să rêsuflămù caii. Acestù satù, după locuințele sale miserabile, se cunoscea că era locuitù de Români, și proprietate a unui magnatù Ungurù, al căruia castelù se vedea albindù nu departe, așezatù pe o cósă de dealù, ocolitù de ziduri și de o grădină întinsă. Comandaserămù ceva de mâncare; și până să se gătiască, ne preambulămù la umbra unei șandramale ce era în fața cârciumei. Ne puseserămù la

vorbă cu vre-o trei români trecători, cărora le oferisem și de bcut. In intervalul acesta, vedeam din când in când intrându și eșind din cărciumă câte un Ungur cu pipa in gură și cu pușca pe umere. Ni se spuse că erau guardiști naționali sătesci : că se dedeseră arme și pe la sate, însă numai Ungurilor, ear Romanilor nu. Acești guardiști se tot uita la noi, și părea a trage cu urechia intrevorbirile nostre cu țerani români. De o-dată ne pomenirăm cu vre-o dece din aceștia, viind și intrebându-ne de unde venim, unde ne ducem și ce fel de omeni suntem. Nemulțumiți de raspunsurile nostre, ne cerură pasporțele. Neputându-le ceti, ne spuseră că suntem arestați, și că trebuie să ne ducă la Graful.

Nu era nici un mod de înțelegere cu acești omeni selbategi și sioroși. Trebuca a ne supune. Escortați între puscă, câte-și patru, furăm duși la castelul Grafului. Norocire că nu era departe.

După ce traversarăm grădina, furăm aduși sub balconul palatului, și ținuti in sore, ale căruia rațe ne frigea ca in frigare. Mai mult de două decă de minute staturăm acolo, așteptându venirea Grafului. In fine acesta se arată in balcon. Ne adressă vorba ungresce ; apoi vędându că nu-i putem raspunde, ne vorbi romănesce. Ne intrebă ce fel de omeni. și de unde suntem. Ii răsputerăm că suntem Moldoveni, și că dacă ar fi venit și el in Moldova, nu ar fi fost tratat astfel. Indată ordonă guardiștilor să se ducă, iar el ne pofti sus.

XI.

Graful era un om ca de 70 ani, robust, și cu o fisionomie plăcută și veselă. El ne eși inainte până la jumătatea treptelor scări, pre când ne urcam. Ne ceru mi de scuse pentru supărarea ce din neînțelegere ni s'a făcut, promițend a ne ținea totă ziua la el, spre a ne arăta ce fel Ungurii

daŭ ospitalitate străinilorŭ. Ne spuse de îndată că suntem óspeŭii lui bine-veniŭii ; ŕi că dacă ne face plăcere, putemŭ sŕe ŕedemŭ mai multe ŕile la elŭ, sŕe petrecemŭ, sŕe vŕenămŭ, sŕe ne preumblămŭ. Indată începŭ a răcni unguresce, ŕi o mulŭime de servitorŭi fură ordonaŭii a grăbi cu prânzulŭ.

Refusarămŭ tóte, afară de prânzŭ ; căci în adevŕerŭ de mult nu prânŕiserămŭ cum se cade ; bucatele de la otelurŭi se lucra mai mult în sosurŭi de slănină rîncedă, cu care stomacurile romănescŭi cam greŭ se împăca.

Grafulŭ vorbŭia romănesce destulŭ de bine ; numai dupŕe accent putea cine-va sŕe cunóscă că e Ungurŭ. Acéstă limbă îi era familiară din copilărie, fiind-că satele moŕiilor sale sunt locuite mai mult de romăni. Apoŭi ne mai lămurŭi, póte spre a flata sentimentele nóstre naŕionale, că cu vre-o sută cincŭ-ŕeci de ani în urmă strămoŕii seŭ erau Romăni, că are mare dragoste pentru Romăni, ŕi că cu durere de inimă îi vede rătăciŭii de missionariŭi germanismului ŕi ai panslavismului. Graful ŭi trimisese familia la Clujŭ, mărturisindu-ne că că-ŭ e frică, de o jácherie romănsécă.

Ne spuse că unulŭ din fiiŭ seŭ e depulatŭ la Dietă, ca ŕi dŕensulŭ ; iar că alŭii treŭi sunt în oŕtire la Pesta. El singur rŕemăsese la moŕie, ca sŕe-ŕi păzească casa.

Prânzulŭ care ne dete Grafulŭ, fu splendidŭ. El se arăta transportatŭ de mulŭămire pentru întŕmplearea ce ne adusese în casa sa. În timpulŭ prânŕului convorbirea nóstră cu el fusese cu totul expansivă ; căci era de o bonomie nespusă, ŕi de unŭ caracterŭ fórtŕe veselŭ. Când venŭia vorba despre politica ŕileŭi, el ne ruga sŕe schimbămŭ vorba. Ne afirma că politica nu-ŭi place ; dar cu tóte acestea era adoratorulŭ miŕcării naŕionale. Pentru elŭ, Coŕut era unŭ semi-ŕeŭ, ŕi Göergöei unŭ Achile. Când însă voiamŭ a-ŭi demonstra că politica maghiară în contra celor-l'alte naŕionalităŭi este fatală, — elŭ nu se opunea, da iarăŕi ŕicea că Coŕut scie ce face, că acesta nu póte sŕe greŕescă, ŕi că D-ŕeŭ ține cu Ungurulŭ.

Dupŕe prânzŭ, luarămŭ cafeaoa într'unŭ pavilionŭ în grădină, unde admirarămŭ o galerie de tablourŭi destulŭ de frumóse,

Ne spunea Ungurulă că acesta îl costa peste ęece miş de galbeni, şi că era gustulă unuia din fiii sei. Aceste erau tôte tabloură istorice, lucrate de pictoră maghiară. După acesta ne luarămă ęiua bună de la venerabilulă Grafă, carele cu multă pärere de rău ne petrecă până la eşirea grădinei.

Imă pare rău că între hârţiele mele nu măi găsiu însemnarea despre numele şi moşia acestuă nobilă ungură. Nu târđiu însă, după ce trecuiă în Bucovina, când irumpse răşboiulă civilă, imă aducă aminte că am cetită în ęiarele după atuncea că castelulă în care furămă ospętaţi fu prefăcută în cenuşă cu tötă strălucirea sa, şi că bętrănulă Grafă însuşi căđu victima furiei populare a Romăniloră ce rădicaseră o cruciată binecuvântată asupra Maghiariloră.

După acestă romantică şi seriósă întâmplare, plecărămă.

XII.

Nu voiă măi spune tracasseriele care amă măi avută în timpulă acesteă călătoră măi prin tôte satele şi oraşele ce am trecută. Voiă spune însă cele măi principale.

Sera amă ajunsă într'ună oraşă care se chiamă Deşă (Déés). Acesta este locuită măi cu totulă de Ungură: pôte se fie şi ceva Romăni prin suburbiă, dar nu ni s'a întâmplată se auđimă nică ună omă vorbindă armoniósă nóstă limbă.

Furămă duşă la ună otelă miserabilă, unde abia găşirămă două păcătóse camere în etagiulă de susă. Mă înviiuă cu camarăđii mei, ca ei se dormă căteşă trei într'o cameră, unde erauă trei patură, iar euă se rămăiuă singură într'una, fiindă-că deriamă se mă apucă de scrisă ceva.

Pentru ca se cinămă puţină, ne coborărămă într'o sală din etagiulă de josă, unde era birtulă, traversăndă o mare sală de cafenea p'ntre o mulşime de ómenă ce se ocupaă cu biliardulă şi alte jocuri obicănuite pe la asemine locură. Ne puserămă în curăndă la o masă lungă, unde în faţa nóstă locurile erauă ocupate de alte persóne. S'a întâmplată ca euă se

mă pună în față cu unŭ omŭ ce avea o figură și o căutătură sinistră, și care își răsucia mereŭ mustățile, după care putea orî-cine să cunoscă că e Ungurŭ. O pipă mare unгурescă atârna de buzele acestuŭ omŭ, carele învârtia mereŭ unŭ paharŭ cu vinŭ între degete, uitându-se cu impertinență la noi. Acéstă căutătură, nu sciŭ de ce, mi se părea insultătoare, și-mi venia să-ŭ observŭ că nu-lŭ potŭ suferi, dar uniforma și sabia ce purta mă ținea în respectŭ.

După o lungă tăcere, acestŭ omŭ imi adresă vorba. pe când scoteamŭ banii din pungă ca să plătescŭ socotela mîncărei. Elŭ imi vorbi romănesce, dar după accentŭ cunoscuŭ că e Ungurŭ. Elŭ încă cunoscŭ că nu suntemŭ indigeni. Îi răspunsei la câte-va întrebări cu indiferență, cu răcelă și cu laco-nismŭ.

-- Sunteți trecători, Domnilorŭ ?

— Da.

— Veniți din Ungaria ?

— Da.

— Ați vîndutŭ boi acolo ?

— Da.

— Treceți în Moldova ?

— Da.

— Frumosŭ trebuie să fie în țera D-vostre.

— Da.

Ast-felŭ, răspundeamŭ totŭ cu *da*, numai ca să mă scapŭ de acéstă mutră nesuferită, și mai ales să nu mă aventurezŭ a vorbi de politică. În fine, fără a-ŭ dice măcarŭ nópte bună, îl lăsaiŭ și mă urcaiŭ cu camaraziŭ mei, de cari mă despărțiŭ îndată, trecîndŭ în camera mea.

Citiŭ și scriseŭ ca vre-o două ore. Apoi, simțindŭ că somnulŭ mă învinge, stinseiŭ lumina și mă culcaiŭ. O ferestră ce era alături cu ușa. despre galeria comună, avuseŭ imprudinența să o lasŭ deschisă. pentru ca să mă uitŭ cu libertate la lună, și pentru ca să intre recórea în cameră, fiind-că era o căldură fórte simțitoare.

XIII.

Mă culcai. Nu apucasem însă a închide ochii, și de odată auzî ore-carî pași de omî despre galerie. Deschiđu ochii și vđđu silueta unui omî la feréstră. Atunci puiî mîna pe unî pistolî care-lî aveamî sub perină. Individulî meî, după ce se uită lungî pe feréstră, sări în lăuntrulî camerei mele; se duse întinsî la unî patî ce era aprópe de feréstră, și se culcă. De îndată, îlî auđiîu sforăindî. Aprinseiî lumânarea, și cu pistolulî în mână, mă duseiî la elî. Îmî fu peste putință sê-lî desteptî. Era unî june ca de 20 anî, îmbrăcatî unguresce cu haine fine; era roșu la față ca o sfeclă și puția a holercă ca o bute. Înțeleseiî de îndată că trebuia sê fie vre-unî nenorocitî de beivî; și în simđimintele mele filantropice și umanitare, găsiiî că mai bine făceamî sê-lî lasî sê dormă, de cât sê facî gălăgie chemăndî pe ómenii otelului ca sê-lî dea afară.

Mă culcai de a doua óră; însă astă dată mă îngrijiî a închide și ușa și feréstra despre galerie, lăsăndî deschisă o altă feréstră care da într'o uliță strimță și întunecósă. Dar pe când mă fura somnulî, simđiîu iarăși o mișcare pe lăngă feréstra deschisă și pe lăngă peretele despre uliță. Mă sculaiî, imî aruncaî ochii pe feréstră, și vđđuiî că unî omî pusese o scară, și se gătia sê se urce.

«La dracu! điseiî în sine-mî, asta e seriosî. Negreșitî că acesta e unî hođu. Dar sê vedemî ce comedie o sê mi se mai întempe.»

Îaî în mână pistolulî cu douê focuri ce aveamî, și mă vîrî răpede sub patulî beivului care dormia, decisî a mă servi de arma mea numai la cea din urmă estremeitate.

Hođu, îndată ce sări pe feréstră, merse întăiî la patulî meî; neaflăndu-mă acolo, merse la patulu cel-altî. Simđiîu o sguduitură în patî; apoi o mugire surdă; apoi auđiîu o cel-

căire ca dintr'o victimă înjunghiată ;... apoi o tăcere profundă. După acésta, vădăi că hoțul, luându ceva de pe pat, sări pe feréstră înderéptu cu iuželă.

Atunce eșii răpede de sub pat ; alergai la feréstră, și o închisei.

Eșii apoi afară, și începui a țipa ca un nebun, strigându : hoții și tilhari !

Tot otelul se ridică în picioare. Camarașii mei eșiră ; și eram atăt de confus, în cât nu sciam ce să le spun. În fine intrară mai mulți ómenî în camera mea, și se constată faptul. Victima era cunoscută : era un fiu al Politaiful din cetate, cunoscut de toți ca om cădutu la beție. Oamenii din otel spunea că acesta bese până după meșul nopții în circiuma din rindul de jos ; și că adeseori avea obicei a se urca furișu prin camerele de sus și a se culca unde găsia deschis. Nenorocitul era lovit cu un pumnariu la inimă, în pept și în git. Se căută cu deamăruntul și nu se găsi asemine armă la mine. Apoi, după spusa mea căutându-se, se găsiră câte-va picături de sânge pe marginea din afară a peretului despre feréstră. Pe lângă aceste, se constată că lipsia un mic sac de voiagi al meu, sac cu care mă vęduseră mai mulți când am venit în otel, și pe care-l pusesem în patul pe care se culcase bețivul meu.

XIV.

Cu turburarea și vuetul acesteî afaceri, trecură mai multe ore. Se făcuse chiar ziua. Fie-cine își póte închipui spaima și îngrijirile mele. Eú strigam mereú să vie Politiia, pentru că încă nu vedeam ómenî de ai Politiiei. În fine, cu mare bucurie vędu pe Ungurul cu mustățite răsucite, care șeșuse de cu séră la locandă în fața mea. Cum vędu pe omul acesta, alergu și m'apucă de gatul lui. El de o dată începú a țipa, pronunțându câte-va vorbe unguresci care eú nu le înțelesei ;

apoi leșină și cădû jos. Rămăseiû uimitû ; nu măi sciamû ce se petrece în jurulû meû.

Ce sê măi lungescû descripțiunea? Ucigașulû era chiar acesta, și victima era fiulû seû ! Elû, de și în serviciulû Poliției, avea deprinderea faptelorû criminale. I se păruse că punga mea este grea ; și fiindû sigurû că vëndusemû boi la Pesta, își închipuia că voiû fi avëndû banî măi mulți. Elû se vede că aflase camera mea, și ast-felû venise sê mă ucidă. Țipetulû și leșinulû seû era căci credea că vede în mine o fantasmă, a căreia realitate cređuse că a ucisû. Apoi când vedû pe fiulû seû mortû, mărturisi de îndată crima sa, đicëndû că degetulû lui D-đeû l'a pedepsitû cu însuși sângele seû !

Alți agenți de ai Poliției aduseră îndată de la casa ucigașului saculû meû de călătorie, pe care lû găsiû neatinsû. După acêsta ne grăbirămû a pune caii și a pleca, cu dorința de a ne depărta cât măi curëndû de acestû locû ce ne însuflase atâta spaimă și îngrijire.

XV.

A doua đi amû ajunsû, cam pe la amiađă-đi la Bistrița. Fiind-că de aci înainte nu măi era vre-unû orașû la care sê putemû ajunge séra, și fiind-că minaciulû nostru avea trebuința sê-și repauseze caii măi bine, ne deciserămû a mânea aice.*

Îndată ce ne restaurarămû stomahurile cu o mâncare măi multû saû măi puținû mistuibilă, eșirămû pe josû ca sê vedemû orașulû, și împrejurimile sale.

Acêstă localitate, chiar după numele seû, ne însufla unû deosebitû interesû. În Moldova avemû riulû Bistrița, ale căruia sorginți le sciamû că vinû din Transilvania ; apoi măi avemû o Mănăstire numită Bistrița ; apoi în țera soră, în Muntenia, măi era încă o apă și o Mănăstire cu asemine numire. Pentru ce aceste riuri. aceste monastiri și acêstă cetate, sê fi

luatū unū singurū nume? Eată în adevărū, materie care ar fi bine sē o exploateze archeologiī, căroră Statulū le dă hanī de cheltuielă pentru misiuni sciințifice fără sē facă adesea mai nimica; ei arū putea sē ne lămuréscă dacā vechia numire *Bistertia* de prin cronicile latine se cuvine a se da cetății, riurilorū saū Monastirilorū. Eū însă, acuma voiū veni la lucruri mai ușorū de naratū, și mai lesne de cercetatū.

Acéstă cetate, situată la confiniile Maramureșului, din învechite timpuri a fost disputată de Domniī Moldovenī. Pe aicea își făcuse cale Dragoș-Vodă când a emigratū din Transilvania și și-a fundatū unū tronū în Moldova; și apoi aici era unū punctū strategicū, de unde Moldovenī puteau împedica năvălirea Ungurilorū în secolulū de mijlocū. Ast felū, Bistrița ca și Ciceulū, ca și cetatea de Baltă, de mai multe ori cucerite și pierdute, aū fostū mai multū timpū feude ale Domnilor Moldovenī. Acestea serviau totū odată de asilū Domnilorū românī în casuri estraordinare când se vedeau respinși de incursiunile tartare saū alungați de resbóiele civile. Aice se țineaū garnisóne moldovene, și erau palate domnesci, ale căroră urme, vaī! s'au stersū de cruđimea timpurilorū. Acuma (adecă la 1848), numai de-asupra unei porți se vede săpatū în petró unū capū de zimbru ce memorează de bună seamă cea din urmă cucerire a lui Pe'ru Rareș la 1530.

Bistrița, odinióră ocupată și stăpinită de Romāni, astăđi este unū orașni străinū, ca tóte orașele și cetățile din Transilvania. Sașii și Ungro-Săcuii huară loculū Romānilorū; căci după decodența domniilorū romāne din Principate, și Romāniī din Ardelū aū căđutū sub tirania celorū trei națiuni, secundate de Unguri și de Austriaci.

A doua đi de diminéță điserămū adio Bistriței, intristați de suvenirile și de decăđința sa.

XVI.

Cum trece cineva de Bistrița înainte, și se afundă în Carpați, este lovită la fiă-care pasă de vederea locurilor celor mai pitoresci și mai desfătătoare. Natura este atât de bogată, în cât poate dice că a descălecată D-șeu pentru fericirea celor ce locuescū aice. Clima pe aice face unū contrastū fōrte vederatū cu acea care domnesce în sudulū Transilvaniei despre Brașov ; ea se asemănă prea multū cu clima munțilorū Munteniei care se uită cătră Dunăre.

Satele în genere sunt locuite de grănicerī. E o plăcere ca să trecă cineva prin aceste sate. Organisațiunea lorū, disciplina și viața locuitorilorū, merită a le studia orī-ce bărbatū de Statū.

Pământulū este proprietate a grănicerilorū : ei sunt usufructierī perpetuī ; și pentru acēsta aū sarcina de a purta armele cu toțiī, părințiī și fiiī, din tinerețe până la bătrânețe.

Ei păzescū granițele : altū serviciū nu facū, și din liniile granițelorū nu essū de câtū la întâmplări de invasiuni și de pericoli marī pentru monarhie.

Oprindu-ne la unū satū mare, alū căruia nume cu părere de rău l'am uitatū, avuiū curiositatea a visita scōla care se vedea la ore-care distanșă. Era tocmai în orele de prelecțiune. Îndată ce-mī spuseiū nmele, profesorii mă inconjură cu ceremoniele cele mai măgulitōre : ca unii cari cetiseră câte ceva din scrierile mele în Gazeta de Transilvania, imī arătară o mare considerațiune. În scōlă, erau peste trei sute de scolarī de tōte vârstele. Studiile se făceaū după metoda mutuală, în limba română și germană. Din aceste scoli, Austria recruteză pe căprari și mai pe toți funcționarī ce-ī trimite în serviciulū agențielorū consulare din Principate.

Scolarīi sunt toți esterni ; cu tōte aceste, de la celū mai micū până la celū mai mare, toți sunt supuși disciplinei mi-

litare. La scôlă, fie-care vine cu puşculiţa sa de lemnû pe umêrû. Profesorii mă făcură să vëdû manevrele lorû. Într'o clipă toţi copiii se împărţiră în cete şi în companii, aşedându se ceî înalţi în frunte şi ceî mai scurţi în urmă ; căcl erau de tôte vârstele şi de tôte taliele.

Eî aveau dintre eî ofşeri de tôte gradele, şi făcură cu o precisiune admirabilă, o mulţime de evoluţiuni militare. A fostû o adevărată plăcere pentru mine, ca să vëdû aceste lucruri, şi cugetamû mereû la organisarea unorû ast-felû (le instituţiuni şi pe la noi.

XVII.

Calea ce străbate Carpaţii în trecerea din Ardealû spre Bucovina, este minunată. Şoseua este lucrată totû din cremene pisată, şi săpată în massivulû munţilorû. Se uimesce mintea omului de mărimea acestorû lucrări gigantice : în adevêrû, vëdêrdû acele văi prăpăstioase umplute, acele stânci uriaşe sfărâmate, şi traversândû văile şi delurile în trépădulû cailorû, nu pôte a nu se minuna cineva de geniulû şi puterea omenească. Trecerea Carpaţilorû era o călătorie feerică pentru mine : la totû pasulû vedeamû peisagiuri noue, şi aşî fi doritû ca o asemenea cale să nu se mai termine.

Cum trece cineva de vârfulû munţilorû, se vede într'o clima cu totulû diferită. Arhoriî chiar au o expresiune mai severa şi mai posomorită. Verdeaţa e mai nêgră şi mai tristă. Plantele sunt mai micî şi mai aspre. Aerulû e mai umedû, mai rece, şi mai pëtrundătorû. Codriî sunt mai selbatici şi mai maîestoshi.

Ajunserămû la frontiera ce desparte Ardealulû de Bucovina. Aice furămû supuşî la revisiunea vameşilorû şi la essaminarea pasportelorû, întocmai ca cum amû fi intratû într'o ţeră străînă, de şi ne aflamû totû în imperiulû Austriei. Obiectulû principalû de care vameşii se interesaî, era tutunulû : se nu cumva

să ne scape vre-o lulea saŭ vre-o țigară de tutunŭ care să nu fiă austriacŭ ! Causa era că în Ardealŭ tutunulŭ turcescŭ nu era prohibitŭ, pre când în Bucovina era supusŭ unei mari tăce.

Nu voiŭ măi vorbi despre băile de ferŭ și de aramă, nici despre alte fabrice ce amŭ visitatŭ în cursulŭ acestei călătoriai ; acéstă lucrare o recomandŭ mineralogilorŭ, industrialilorŭ, și economiștilorŭ noștri. Voiŭ trece ca unŭ turistŭ pe lângă tóte aceste ; voiŭ traversa măi întâiŭ valea desfătătoare a Câmpu-lungului, impopulată de sate frumóse și de români necorupți, vale care servia tot d'a-una de Termopile Domnilorŭ Moldoveni în contra năvălirilorŭ unghuresci. După acésta voiŭ măi traversa Gura-Homorului, celŭ întâiŭ orașelŭ ce este pe pólele Carpațilorŭ Bucovinei, și de aci voiŭ trece răpede înainte. Dar cu tóte că drumulŭ mare duce dreptŭ la Cernăuți, voiŭ face unŭ micŭ ocolŭ, pentru ca să vizitezŭ Suceva, vechia capitală a Moldovei, care are atâte suvenirŭ mari și frumóse în istoria noastră.

XVIII.

Dar și aice nu mă voiŭ opri multŭ. Voiŭ arunca numa ochii asupra ruinelorŭ vechei cetăți ale Sucevei : voiŭ lăsa numai câteva lacrimi pe ele, și mă voiŭ întorce altă dată ca să le vizitezŭ măi de aprópe și măi bine. Fósta capitală a Moldovei astăzi nu măi e unŭ orașŭ românŭ : locuitorii sei în genere sunt Israeliți, Șvabi și alte seminții austriace ; abia într'o mahala aŭ măi rămasŭ câțiva lăutari bătrâni, cari prin cântecele lorŭ întreținŭ suvenirile naționale !

Mă voiŭ grăbi dară să ajungŭ măi curândŭ la Cernăuți, capitala actuală a provincieiŭ Bucovinei

Dar orŭ cât durerea imi strângea inima călcândŭ pe acéstă țeră, pe caare părinții mei aŭ apucat'o nedeslipită încă de ulpiua sa, mintea mea se uimia, vedândŭ frumuseța șoselelorŭ

regularitatea și curățenia orașelor, progresele agriculturii și rânduela, domnind pretutindeni în perfectă regula că în mașina unei locomotive.

Amă trasă la unu otelū, unde amă găsitū încă căi-va emigrățî din Moldova. Ei ne informară despre starea lucrurilor din Moldova.

Esceselé guvernului se făceaū din și în și mai nesuferite : violări de domiciliū, arestări, maltratări, persecuțiuni de tot felulū, se făceaū în toate ȕilele, fără cruțare și fără témă de respundere. Oamenii cei mai meprisabili formaū guvernulū lui Michai Sturza ; ciocoii cei mai nerușinați, mai corupți și mai venali, își băteaū jocū de totū ce era nobilū și onestū în țeră.

După cum relataiū faptele de la începutulū suvenirilorū mele, s'a văđutū că, din manifestațiunea spontaneă și sinceră a spiritelorū liberale, sateliții politici ai Rusiei voiră să facă o rescoală, pentru ca să legitimizeze invasiunea Muscalilorū. Era și Vodă Sturza inițiatū în complotulū acesta ? Escesele lui de putere le făcea elū cu consimțimintulū Rusiei ? Nu : cată să mărturisimū adevărulū. Dacă arū fi fostu inițiatū, elū arū fi lăsatū ca mișcarea să ia caracterulū unei revoluțiuni, și n'ar fi sugrumat' o de îndată, precum a făcutū în urma celor pe-trecute după 29 Martie. Generalulū Duhamelū, întorcându-se de la București la Iași, se ȕice că arū fi propusū lui Sturza ca să cêră intrarea unui corpū de oștire russescă, pentru ca să menție ordinea. Acesta însă arū fi refusatū, după toate amenințările ce i s'arū fi făcutū, rêspondându că elū este în stare a înfrana orī-ce rebeliune și a ținea buna ordine în țeră. Pentru acêsta se afirma că elū își perduse favórea puterei protectrițe, care l'a fostū susținutū pâna aici. Acêsta simțindu-se în țeră, opozițiunca, represintată de astă data numai de elementulū aristocraticū, se făcuse amenintătóre : numai mijloacele și curagiulū lipsiaū, pentru ca Vodă să fie resturnatū și gonitū de pe tronū.

Acesta însă se ținea cu puțina oscire de care dispunea și cu curagiulū ce i însufla fiul-seu și sateliți ce-lu încenjurau :

credea că, după complicațiunea lucrurilor din Europa, va putea încă să-și mai țină tronul chiar fără protecțiunea Rusiei, și cu desprețul opiniunii publice din țară.

XIX.

Pe lângă terorismul guvernamental carele bântuia Moldova în zilele acelea, venise și flagelul holerei cu o furie spăimântătoare. În Iași muriau până la 300 persoane pe zi; prin orașele și satele din provincii ravagiurile erau nu mai puțin furioase. Capitala ajunsese mai pustie: boeri, și toți acei ce aveau vre un colț de proprietate pe afară, se retrăseseră pe la țară; Evreimea cea numerosă și totu poporul de jos se tăbărise prin colibe pe la marginele Iașilor. Cu toate aceste mortalitatea nu era mai puțin teribilă.

În toate zilele primiam scriori cari ne anunța câte o nenorocire, câte o pierdere printre amicii și rudele noastre. De aceea, pe lângă emigranții politici, în Cernăuți veniseră și mai mulți Moldoveni ce fugiau de holeră; ast-fel colonia noastră ajunsese în curând destul de numerosă.

Bucovinenii ne primiră în genere cu ospitalitatea cea mai afectuosă. Era epoca deșteptării naționalităților; și românismul, care până atunci era un simțământ necunoscut în Bucovina, atunci începuse a mișca inimele.

În această provincie, orașele au degenerat cu totul. Comerțul e cuprins de străini: Nemți, Poloni și Evrei. Românii sunt înfundați pe la moși, și deoate mai multu cu agricultura; căci cariera funcțiunilor publice nu e deschisă de cât Nemților, sau acelor ce se devotază culturei și politicei austriace. Ceea ce ne-a surprins și ne-a înrăstăit mai multu eră căci în acesta țară vedeam o corupțiune înfricoșată: desnaționalizarea făcuse progresele cele mai mari în favoarea sistemului austriac. Educațiunea publică prin școli reușise a strivi elementul român. Numai poporul

de jos, muncitorii de câmp, țerani, și-au păstrat intacte limba și datinele străbune (1). Dar ce folos! când întreba un țeran de e Român, el răspundea: «Să mă ferescă Dumnezeu! sunt Moldovan.» Până într'atâta erau spiritele de inapoiete!

Proprietarii, oameni avuți, vechi familii Moldovene, erau în genere desnaționalizați: limba românescă, bătrânii abia o mai vorbeau, iar tinerii nu scieau de cât Nemțesce, Russesce și Leșesce.

Când întreba cine-va pe acești oameni ce sunt, spuneau că sunt boieri; și acesta o dovedeau cu aceea că au dreptul de a pune un *von* înaintea numelui lor (von Grigorcea, von Tabără, von Vasilco!); când îi mai întreba de ce națiune sunt, abia înțelegea asemenea vorbă, și în fine răspundea că sunt Bucovineni! Cea mai mică idee despre istoria, limba sau literatura română, nu aveau! Spiritele, cu totul materializate, nu puteau concepe cea mai elementară idee de patriotizm sau naționalitate. Numași în trei patru familii se conservase, ca într'un tabernacol, tradițiunile, datinele, limba și simțimintele naționale. Una din aceste era familia Hurmuzachi. Capul acestei familii anume Eudocsie, un bătrân octogenar, plin de virtuți antice, soția sa venerabilă ca și el, reprezenta în adevăr tipul patriarhilor Biblici. Casa acestora era casa lui Avraam: tot-d'a-una deschisă și gata a îmbrățișa pe oricare trecător sau emigrat, care ar fi purtat numele de român. Cinci frați, fii ai acestora, toți tineri cu instrucțiune solidă, cu inime generose, erau adevărați emuli ai părinților lor sub toate privirile (2).

În această familie, mai cu seamă, toți emigrații găsiră ospitalitate, îmbrățișare, ajutoare și mângâieri la durerile și lacrimile esilului.

(1) De la 1848 încôce inamicii naționalității române au ajuns, a corumpe și poporul, făcându-l să îmbrățișeze limba rutenă.

(2) Acești frați se numiau: Constantin, George, Eudoxiu, Alexandru și Nicolae. În timpul când tipăresc cartea acesta, numai cel din urmă trăiesc! Mai trăiesc încă două surori ale lor: D-na Baona Eufrosina P. Petrino (mama poetului) și D-na Elisa Sturza de la Dulcescu,

XX.

Trecură vre o trei săptămâni după sosirea noastră în Cernăuți; și intru una din zile primirăm scire că câți-va din partizanii causei naționale voru să ne vadă și să aibă o înțelegere cu noi. Locul de întâlnire se însemnă pe una din moșiile Muruzescilor, a careia margine venia chiar pe frontiera Bucovinei, și în vecinătate cu moșia unui proprietariu român din Bucovina, cu care unul din emigrații noștri era rudă.

Ne îmbărcărăm în vre o șapte trăsură, și, după o cale de jumătate de aproape. resbăturăm pe jos prin o pădure mare și desă, până la șanțul ce făcea frontiera țerei. Acolo găsirăm câți va soldați anstriaci: le deterăm câți-va fiorini, și-i făcărăm să se facă că nu ne vedu. Câți-va păzitori ce erau pe linia de frontieră a Moldovei fiindu inițiați de către ai noștri, îndată ce ne vedură, ne arătară unde trebuia să așteptăm. Nu trecu mult, și vre-o două-șeci de partizani ai causei noastre veniră. Aru fi disu cine-va că suntem nise conspirători grozavi și periculoși. Cu tote aceste eram în genere foarte pacifici. și nu cugetam de cât la fericirea de a vedea pe rudele și amicii noștri.

Scopul acestei întâlniri fuse pentru ca să fim puși în curent cu cele ce se petrecu în țară. pentru ca să ne consultăm asupra acțiunii noastre în viitor.

După ce ne îmbrățișărăm, și ne spuserăm unii altora partimele și întâmplările, ne constituirăm în conșerință, ne improvisărăm un președinte, tologindu ne pe erbă verde la umbra unor stejari bătrani.

Relațiunea cea mai frumoasă a fostu despre evenimentul de la 11 Iunie. În această zi, când la București se făcea o revoluțiune care a facutu epocă în viața Românilor, la Iași se făcea o manifestațiune destul de inposantă. Duhamel, comisarul Rusescu despre care am mai vorbitu pe la începutu

tulū acestorū suvenirī, se întorsese de la Bucurescī la Iași împreună cu Talaat Efendi, Comisarulū trimisū de Pörtă, avēnd de astă dată missiunea formală de a se încredința despre starea lucrurilor din țările noastre după manifestațiunile rădicate în contra guvernelorū.

XXI.

Acești Comissari veniseră tocmai când holera era mai în furie, și când capitala era mai multă desertă. Cu toate aceste, boierii cari se raliaseră în opozițiune, îndată ce auziră despre venirea acestorū Comissari, alergară din toate părțile și se întruniră la Iași. Ei făcură de îndată unū Memorialū, în care espuseră violările de legi, arbitraritățile, jefuirile, crușimile și crimele lui Michai Sturza. Omulū care se purta cu mai multă curagiū, energie, inteligență și devotamentū în aceste zile nefaste, și carele pentru acēsta era capulū opozițiunii, a fostū neuitatulū Alecu Sturza Miclăușanu.

Boierii de toate stările, mari și mici, își dedeseră mâna, și unū strigătū unanimū se făcuse în contra Domnului. Dar vai! mulți plătiră scumpū acestū devotamentū! Postelniculū Ioanū Cuza (tatălū viitoriului Domnū care a făcutū Unirea), Spătarulū Antohie Sion (unchiu alū celui ce scrie aceste rânduri) și alți bărbați iubiți și respectați de țera întregă, fură loviți de holeră și muriră! Nu târziū și Miclăușanu, atăcatū și elū, (saū, după cum spuneau unii, înveninatū de sicariū lui Michai Vodă), se duse din lumea acesta, victimă patriotismului seū!... Dar să lăsămū aceste nenorociri, și să venimū la fapte.

În ziua de 11 Iuniū, pe la amezădi, palatulū Vornicului Alecu Ghica, în care era găsdulū Comissarulū Otomanū, se umplu de mulțimea boierilorū ce formaū opozițiunea. În fruntea acestora era însuși Mitropolitulū Meletie. Talaat-Efendi, intrândū în salonū, priini diu mâna Mitropolitului Memorialulū ce se făcuse și care se subscriesese de mai bine de o mie per-

sóne. Dar fără a deschide această hârtie, elú întrebà ce cuprinde ea.

Îi esplicarã că sunt plângerile țerei în contra Domnului.

Turculú atuncea întórse hârtia în mâna Mitropolitului, și-î spuse că elú n'a venitú ca sê primescã petițiunii în contra Domnului, că înalta Pórtã a recunoscutú ca bune măsurile luate de elú spre a înãbuși revolta ce începuse a se urzi în țerã.

Unú țipátu de indignațiune generalã se ridicã în tótã sala. Alecu Sturza Miclãușanu, luândú cuvântulú în numele tuturorú celorú de fafã, espuse Turcului, cu vorbele cele mãi amare, greșela sa de a nu priimi plângerile țerei. Talaat-Efendi, de și mișcatú la naratiunea sa, totuși nu voi sê reprimiãscã hârtia ce i se dedese; prin acestú refusú elú afirmã rumórea ce circula că în ziua aceea de dimineață primise unú peșchesú de câte va mi de galbeni. Cu tóte aceste, opozițiunea nu se lãsã numai cu atãta. Cei adunați se îndreptarã cãtrã Comissarulú Russescú. Acesta, îndatã ce vëdú mulțimea viindú spre locuința sa. (care era în casele Logofëtului Costachi Sturza, chiar acolo unde se subscrisese actulú din 29 Martie,) trimite rãspunsú că nu póte priimi acéstã mulțime; și că, cel multú, va priimi o deputațiune. Șese persóne se aleserã prin aclamațiune, și intrarã la generalulú Diuhamelú.

Acesta, deseseratú de prostulú rezultatú ce cãpãtase misiunea sa la București, priimi deputațiunea moldovénã dupã datina calmucã, în papuci si în halatú. Elú întrebà ce cere, și fără a aștepta rãspunsulú, începú a țipa și a sbiera ca unú turbatú, tratândú tótã țara de revoluționarã și acúsândú chiar pe colegulú seú turcú că s'a înjositú a primi acestã mulțime de canali. Deputațiunea înmãrmuritã de unú limbagiú atãtú de aspru și de barbarú, eși, fără a riposta.

Între reprezentanții puterilorú straine carí vedeaú de aprópe aceste fapte și eveneminte, era unulú singurú carele avea o adevãratã compãtimire de misericie și nenorocirile țerei. Acesta era Baronulú Richthofen, consululú Prussiei. Elú se interesa se alle tóte, și de tóte raporta guvernulú seú. Așa darã cerëndu

de la capiî opoziţiunei Memorialulü pregătitü pentru Comisariî ruso-turcî, şi cerënd permissiune de la guvernulü seü, se offeri së mérgă la Constantinopole, spre a duce acolo plänge-rile ţerei.

XXII.

Aceste amănunte şi fapte le aflarămü de la compatrioîi noştri. În ţeră nemulţămirea crescea. Chiar puşina oştire ce de la începutü se arătase credincioasă Domnului tiranü, de astă dată începuse a murmura: flagelulü holerei care o bântuia cu furie, era interpretalü ca blestemü Dumneşcescü pentru că se făcuse instrumentulü orbü alü tiraniei. Funcţionariî din tôte părşile işi da demisiunile. Guvernulü perduse orî-ce prestigii. Unii din ai noştri veniseră la ideea ca së organisămü in Bucovina unü pumnü de oameni armaşî, së intrămü in ţeră, së facemü o lovitură fără veste asupra capitalei, së prindemü pe Domnü şi së prochiămăinü unü guvernü provisorii: unulü încă găsindü unü tunü işi bătea capulü cum së-î facă rote şi cum së găsească ghiulele potrivite pe calibrulü seü. Dar asemenea ideî belicoşe nu putură afla aderenşî in majoritatea noastră. De aceea găsirămü cu cale a mai răbda şi a aştepta efectulü Memorialului trinisü prin baronulü Richthofen (1).

Mâncarămü pe erbă verde unü bunü prânşü care ne-lü pregătiră fraşii noştri de dincolo. Înecarămü multe suspine şi necasurî in vinü bunü de Cotnariu, şi inchinarămü multe toaste pentru căderea tiraniei ce apësa patria noastră şi pentru fericirea sa viitoare. După acësta, fiindü şiaua înaintată, ne îmbrăşarămü şi ne despărşirămü. Colonia noastră atunci mai crescü cu câteva persóne, carî, temëndu se de persecuţiunii şi voidnü a emigra, profitară de ocaşiune spre a trece granişă fără pas-pörte.

(1) Acestü importantü documentu, ceî ce se ocupu cu studii istorice ilü polü găsi publicatü in estenso in Revista Carpaşilorü, in numerele din 15 Noembre şi 1 Decembre 1861.

XXIII.

În urma măcelurilor urmate în Galiția la 1846, și despre cari am mai vorbit în aceste suvenirî, bieții patrioți Poloni, căutându-și scîparea vieții. alergară în Moldova. Guvernul de atunci al patriei mele avea sistema de a se face gendarmul tuturorî guvernelorî despotice. Dacă deserta unî soldatî din oștirea russească și trecea Prutulî, elî era îndată prinsî, garotatî și datî înderîptî în mîna autoritătîlorî rusescî. Dacă emigra vre-unî Polonî compromisî în ochî guvernului austriacî, Poliția locală îlî urmăriă, îlî prindea și-lî da pe mîna căprărilorî austriacî: sute de asemenea nenorociți ce căutaî asilî pe pămîntulî ospalierî al Moldovei fură prinși și trecuți peste frontieră în Bucovina, unde cădură saî sub securea călăilorî, saî în carcerile de la Șpilbergî.

Avusemî fericirea a fi mîntuitorulî unui Polonî, tocmai în momentulî când Poliția din Iași pusese mîna pe elî ; îlî scăpase mî chiar din mîna unui agentî care-lî prinsese. Acesta era unî june ca de 30 ani, naltî, bine-făcutî, și cu o figură nobilă. După ce-lî ținuî mai multî timpî ascunsî la mine acasă și la via mea, îlî trimiseî mai departe la moșia unui amicî alî meî, unde mergeamî adesea de-lî vedeamî. Elî se numîa Carlî, dar în confidență îmi spunea că acestî nume era pseudonimî. După maniere, după cunoscînțele ce avea, după sufletulî celî mare care se manifesta prin vorbele sale, se cunoscea că era dintr'o familie nobilă. Atât de multî compătîmîamî cu sorta sa, atîtî de multî veneramî nenorocirea sa, în cât nicî eî, nicî amiculî meî, nu cutezamî sî-lî întrebămî despre numele sîu celî adevăratî. La moșia amicului meî elî făcea pe grădinarulî, căci trebuia sî trecă sub titlulî unei profesiunî : acestă ocupațiune î făcea plăcere căci avea predilecțiune pentru istoria naturală ; și, ca unulî ce avea idee și de medicina populară, se făcuse iubitî chiar de sătenî, dîndu-le ușore medicamente la bôlele lorî cele ușore.

XXIV.

De vre-o cinci luni nu vădusem pe emigratul meu. Nu mai sciam unde se afla și ce mai făcea. Dar într'o zi preumblându-mă pe stradele Cernăuților, văd că în dreptul meu se opresce o căruță : un om plin de praf și sare din ea, și se aruncă în gâtul meu. Era Carl.

— Nu ; nu-mi mai spune Carl ; și-mi spune Leon Polaski. Acesta este numele meu adevărat. Acuma nu mă mai tem de persecuțiunile austriace : ora mântuirii pare că a sosit ; naționalitățile par a învia la vocea libertății ; patria mea... o ! sper, că patria mea se va rădica ca Sfînxul din cenușa sa !

Dar despre familia Polaski mi-a vorbit și dăile acestea un profesor de aici ; ai un nume cunoscut, dacă nu mă înșel, iubitul meu ?

— Cunoscut, iubitul meu ! Mă trag din o familie ce numără câte-va sute de ani de noblețe, câte-va sute de grafi și de baroni, și câte-va sute de moși și palaturi. Am încă o avere însemnată. Dar eată două ani de când nu știu nimica, nici de averea mea, nici de rudele mele ; am trăit, precum ști, din mila ta și altor suflete generose cari nu m'au lăsat să mor de foame, sau să cad în mâna Nemților. Indată ce am auzit despre revoluțiunea din Viena, am trecut granița pe la Oituz și m'am dus la Pesta, să mă înțeleg cu comitetul nostru de propagandă națională. De acolo m'am dus la Bucuresci. Am vădit și acolo frumoase lucruri. Îți aduc un suvenir : care știu că o să-ți placă.

El mi-a dat o hârtie, și, întrebându-mă la ce oțel sunt, se duse spre a căuta o cameră acolo, ca să mă petrecem câte-va ore împreună.

După ce s'a depărtat, deschid hârtia ce-mi dăduse, și...

ce se vedă ! proclamațiunea Guvernului provisoriu din București !

Alegaiū îndată la camaradii mei de esilū. adunaiū mai mulți din ei la casa amicului nostru Alecu Hurmuzaki, unde era cartierulū nostru generalū, și cetirāmū în lacrimi de entuziasmū acestū actū însemnatū în istoria nōstră.

Atunci se făcū între noi propunerea ca sē trecemū prin Austria în țera Romanescă : acolo sē lucrāmū ca sē se dispue guvernulū a face o invasiune în Moldova, și ast-felū sē proclamāmū Unirea Principatelorū, Republica, și mai nu sciū ce. Asemenea idoi, pe atunci erau în aerulū atmosferei ; căci tōte naționalitățile se deșteptaseră ; în tōte părțile se făceaū revoluțiunii, și nu lipsia de cât înțelegerea între popōre pentru ca sē se facă o Republică universală în Europa. Numai în Russia vârtejulū revoluțiunei nu rēsbătuse ; numai acēstă putere se părea amenințătore pentru noi ; dar după calculele ce le făcea tōtă lumea, și după unū manifestū al Impēratului Nicolae. în care dicea că va sta spectatorū la tōte aceste mișcări, nu ne îngrijāmū că va face o invasiune în țerile nōstre ; cu atāta mai alesū că, prin mișcarea de la Iași și prin revoluțiunea de la București, credeamū că amū interesatū pe tōtă Europa pentru noi, că ne am ruditū chiar cu Francia pe care o imitaserāmū : că ast-felū. ne aflamū intrați în concertulū popōrelorū europene. și prin urmare o invasiune din partea Rusiei ar fi respinsă de tōtă Europa.

Lipsa de bani ne împedeca mai pe toți de a pune în lucrare escursiunea aventurōsă ce o meditāmū ; și acēsta ne făcu ca sē fimū atât de prudenți, în cât sē stāmū pe locū, și sē lāsāmū pe alții sē facă tōte. Prea puținī din noi, cari căpētaseră mijlōce din țeră, plecară pentru Viena, Paris, și țera Romānescă ; maioritarea se decise a rēmānea în Bucovina.

XXV.

Cholera era în furie : ea începuse a face ravagiuri însemnate și în Cernăuți. Chiar unul din camarazi noștri de exil, C. Negri, fu atacat, și numai prin stăruitorile noastre îngrijiri scăpase. Mica noastră colonie atunci vedu că nu mai e chip de ședut în acest loc. Mai toți se deciseră a merge la Cernăuca, moșia familiei Hurmuzaki, și a sta acolo până va trece furia epidemiei. Se duseseră mai toți. Rămăsei numai eu și cu Manolaki Iepureanu, cu care conlocuim într'un apartament închiriat la o văduvă germană. Camaradul meu avea o frică grozavă de cholera ; în toate buzunarele purta flacone cu medicamente, și, mai riguros de cât un doctor Némțu, se pășia de mâncare, de băutură, de răceală, de ostenelă, și de orice escese, ceea ce ne făcea multă a rîde.

Cu totul din contra, eu nu aveam cea mai mică temere sa îngrijire. Eram fatalist ca și un turc ; credeam că, de-mi va fi scris să mor de cholera, nu voi scăpa, măcar oricât m'ași păzi. De aceea nu urmam nici o dietă ; nu mă feriam de nimica. Eșiam serele și diminețele la preumblare afară din oraș. Trecend prin mahalale, vedeam mai în toate zilele scene de durere : credeam că mă aflu în valea plângerilor. În toate părțile vedeam nenorociri cari imi sfășiau inima. Aci la o casă, bărbatul mort întins pe masă, și femeea, atacată și ea de cholera, plângend de pierderea lui. Aci la altă casă, patru cinci copii cari se boceau peste corpurile neînsuflețite ale părinților lor. Aci o mumă care-și bocea fiul unic ce pierduse. Aci un tată carele, urland de desperare, aședa într'un cosciug două copii ce-î muriseră. Aci un hătrăn, rămas singur sub streșina casei sale, atacat de bolă, și fără a se putea mișca ca să ia măcar un pahar de apă. Aci o paraltica, ale careia rude din casă muriseră,

și ea murindă la rëndulă eî de fόμε și de sete. Vêdëndă ase-menea nenorocirî, îmî impuneamă adesea nisce datorîi care-mî mulțămîa sufletulă : la mulți nenorociți am închisă ochiî cu mâna mea ; la mulți neputincioși, cari se aflaă în momentele din urmă, le-amă dată ajutôrele de care aveaă nevoe ; pe mulți am mângâiată prin cuvinte și alte mijlôce ; dar... D-đeă le scie ; ce sê-mî mai aducă aminte ?

XXVI.

În tôte nopțile, morțiî se rădicaă prin căruțe anume regulate de Poliție, și se transportaă afară din orașă, la ună locă destinată pentru îngropăciunea celoră căđuți de cholera. Într'o diminéță îmî veni ideea sê mă ducă la acelă cimitiră. Când ajunsesemă acolo, încă nu svîrliseră țărîna de-asupra. D-đeule ! ce spectacolă cumplită și fiorosă ! Eraă patru gropi. În fie-care din ele eraă câte 20—25 cadavre : bărbați, femeî. țineri, bêt-rânî, copii, toți în pieile gôle, aruncați, fără nici ună respectă pentru omenirea ce represintaă, în tocmai cu gunôțele cele mai necurate !

Întorcëndu-mă acasă, tristă și înfiorată, treceamă pe lângă otelulă la care trăseseamă întâia dată când venisemă la Cernăuți. Vêdëndă pe chiriașulă otelului, îl întrebaiă de sănătate. Elă îmî răspunse mulțămîndă lui D-đeă ; dar îmî spuse că e fôrte îngrijată căci vre-o căți-va passageri aă murită în otelulă seă atacați de cholera.

— Chiar erî, adaoșe elă, a venită o damă de la Moldova ; și aseară cholera a lovită o.

— Cum se pôte ? ce damă ?

— Nu sciă cum o chiamă ; nici pasportulă n'a avută timpă sê mi-l dea.

— Dar adus'ați vre-ună medică ?

— Așa ! unde gășescă acuma medici ? Am trimisă de trei ori la doctorulă ***, și nu l'am putută găsi nicăirî.

— Spunemî, mă rogu, la ce numeră este ea ?

— La 13, chiar în camera unde ai fost trasă D-ta când ai venit.

M'am urcată iute ca fulgerul. Deschisei ușa. Moribunda era întorsă spre perete, în pat, cu fața infundată în perine. Părul ei blond castaniu, era despletit și aruncat în neorânduială peste umerii săi. Ună fioră grozavă îmi trecu prin inimă; ast-fel în cât nu putui de-o-camdată să mă apropiu de pat, și mă pusei pe un scaun. Peste puțin luându-mi inima în dinți, mă dusei la ea și o mișcai. Ea se întorse răpede. Cum mă vedu dete un țipet și leșină. Eă înmărmuriu de uimire. Pe cine vedeam?... Pe Olimpia!

Câte-va momente rămăsei în starea unui om lovit de trăsnet. Nu sciam ce se petrece în mine. Nu-mi venia în minte nici o decisiune. Suspinele mă inecau. și abia puteam să mă stăpănesc de a nu țipa.

Din norocire îmi adusei aminte că luasem în ȕiua aceea un flaconaș de eter, pe care-l aveam în busunar. Il pusei la nasul Olimpiei. Ea se deșteptă.

— Cum te simți, Olimpio?

— Mulțumesc lui D-șeu.

— Pentru ce?

— Pentru că la mórtea mea elú te aduce ca să te măi vedú.

— Dar ce vorbesci tu de mórte? Nu; asta nu se póte. D-șeu e bun; speră în elú. Nu, nu se póte să mori tu, Olimpio!

— Oh! nu; steaua mea arune: o vedú... nu é cu putință. Ingerul morții e aprópe.. elú vine... Eată-lú... Opresce-l dacu poți... ah!

Ea cădú iarăși în leșină. O măi deșteptaiú iarăși; și, dându-i flaconul în mână, îi recomandaiú să-l pue la nas, de câte orí va simți că-í vine rėu până îné voiú întórce. Imi luai îndată pălăria, și alergaiú ca să aducú unú medicú.

Alegaiú măi bine de o oră, căutându pe medicii cunoscuți pe la casele lorú, fără să-í potú afla. În fine întâlniú pe unulú într'o stradă; ilú luaiú, și merseiú la Olimpia.

Nenorocita era în deliriu. Fața ei era rumenită de sudorile carii o coprinseseră, și se părea mai frumoasă de cât tot-deauna. Dar ochii seî erau fără de focu și mai de totu neinsufleșiți. Cum mă vechi, ea îninse mâna la mine. Eă o apucaii de amëndouă mâinele, cu tôte că mediculă imî recomandase sē mă ferescū de contactulă ei. In fine mediculă după ce o essa-mină, scrise o rețetă, și-și luă pălăria. După ce a eșitū, m'ani luatū după elū, și l'amū întrebatū de este speranță sē scape. Imî spuse că rețeta ce ũ-a rënduită este de mângăere; cū ajutorulă ca ũ ar fi putută da, este prea întărđiatū, și că numai o întēmplare providențială o pōte mântui.

XXUI.

Mē intorseiū la Olimpia, după ce trimeseiū unū servitorū de la otelū la farmacie cā sē aducă medicamentele. O găsiiū tot în starea în care o lăsasemū. dar cu surisulū pe buze, și cu o espresiune de fericire pe față.

— Gândesci sē mă scapi?... O D-đeule! mai bine stai aprōpe de mine, ca sē morū mai fericitā avēndu-te înaintea ochilorū mei. O! asta imî face bine: ședī in fața mea.. sē te privescū!

— Olimpio!

— O! nu mă mai mângăia. Cređi că sunt speriată de mōrte? Nicī de cum. O nenorocită ca mine, nu mai avea ce astepta de la viață. Dar sē nu mai vorbimū de asta. Timpulū e scurt... Voiū sē-ți mulțimescū pentru ospitalitatea ce am avutū la via D-tale. Amū trăitū prea bine acolo, și ara fostū mai fericitū de cât tot-d'ana. Dacă nu primiamū rēspunsū de la soră-mea ca sē mă ducū la ea, ași fi ședutū acolo până te-aī fi întorsū în țōră. Te întorci curēndū? când? Dacă n'ar fi sē morū, — cum m'ași întorci cu D-ta!

— l'rea multū vorbesci, Olimpio! Gândesce-te că esci slabă..

Trebue sē vorbescū, căci trebue sē-ți spunū totulū, până

sunt în lumea celor vii. Nu am timp de pierdut. Ascultă : să scrii surorii mele, și să-ți trimiți cruciulița care o am la gât : s'o aibă savenire de la mine. Înțelesu-m'ai ? În geamandanul meu vei găsi o scrisoare a ei, din care vei afla adresa sa.

— Dar, Olimpio. rău faci de te gândești la moarte. Uită-te : doctoriile au venit. Să-ți dau să ieși.

— Bine ; eată că le iaș, fiind-că voiș să-ți faci plăcerea ; dar crăde-mă e de prisos. Eș simțu că mă duc. Lumea nouă pote va fi mai bună. De aceea, diua de astă-đi mi se pare o frumoșă sərbătore.

— Olimpio !

— Ascultă. Sciū că esci bun, și-mi vei face bine chiar și după moarte.

— Ce vrei să đici ?

— Te rog să nu mă lași să mă arunce în șanțulu comun al choleriștilor. Sunt femeie, și am mândria mea. Sunt nobilă, și nu voiș să fie batjocorit corpulu meu. Căci uită-te : mi se pare că am un corp nobil...

— Dar linisteste-te, Olimpio ! lasă aceste gânduri sinistre.

— Ba nu. Nu e timp de pierdut. Ține cheea de la saculu meu de călătorie. Acolo este o pungă cu căți-va galbeni. Vor fi de ajuns ca să-mi faci un mormentu separat la un cimitir, și să-mi pu o mică cruce de-asupra.

— Pentru D-đeș, Olimpio ! alină-te ; nu-ți turbura sufletulu.

— Sufletulu ? O, sufletulu ! Ce este ore sufletulu ? Eș nu sciū ce este ; dar dacă e adevărat că eș am un suflet, te încredințez că acuma e foarte liniscit. Ași fi murit în sbuciumări grozave, dacă în aceste momente supreme nu te-ar fi scos D-đeș înaintea mea ; și dacă n'ași fi sciut că este o ființă compătimitore cari să-mi închiđă ochi.

— Olimpio !

— O, dar ; te încredințez : sunt foarte liniscită. Acum mi se pare că mă duc la nunta mea. Eș sunt acuma mireasă ; nu-ți așa ? Eată altarulă... Dar unde este mirele meu ? Mirele meu !

A ! elū rămâne în urmă... și eū sunt la altarū !... O, ce durerī ! ține-mē... cađū...

În cuvintele acestea, s'a rădicalū de-odată în susū ; m'a apucatū cu amēdouē brațele de după gātū, și strângēndu-mē cu totă puterea sa, a căđutū iarășī pe perină, târindu-mē și pe mine. Cu o voce de totū slăbită, gura eī pronunță la urechea mea vorba *adio* ; și după acēsta simțīiū că brațele ce mē strângeaū eraū reci ca marmora. Dedeiū mânele eī în lături. Vēđuiū că peptulū eī nu mai bătea. Ochiī seī deschiși încă, mē lăsaū în ilusiunea că era leșinată. Îi puseiū flaconulū la nasū : nici o mișcare. Cercaiū sē vēđū dacă inima i se mai bate. În deșertū... Olimpia murise !

Plânseiū : îi închiseiū ochiī cu însăși mâna mea : o înmormēntaiū, și impliniū disposițiunile eī testamentare cu religiozitate.

XXVIII.

Vre-o trei țile după acēstă întēmplare, o servitore din casa unde locuiamū fu lovită de choleră ca de trăsnetū, și muri.

Camaradulū meū Iepureanu atunci se spăimēntă de totū, și imī declară că nu mai șede în Cernăuți, și că se duce la Cernăuca. S'ar fi dusū mai departe, dar paralele nu-ī venise încă din țeră. Elū insistă de mine sē-ī urmežū e-emplulū. Așa dară plecā elū într'o parte, și eū în alta, ca sē găsinū o trăsura sē ne transporte. Abia găsiū unu evreū cu o căruță cu unū calū inhămatū la oiște, după maniera galițiană. Luarāmū câte unū sacū de călătorie, și plecarāmū.

Când treceamū pe podulū Siretului, camaradulū meū întrebā pe Evreu ce câștiga pe țī. Acesta afirmă că de când cu cholera câștigă ceva mai bine ; căci transportāndū morți la cimitirū căpetā câte 25 creițari de cadavru de la Magistratū (primărie). Cu ocaziunea acēsta, el spunea că încarcā câte 10—12 cadavre ; apoi ne arată sângele care mânjise carāmbiī căruțiī. Amiculū Iepureanu atunci începū a răcni ca sē stea și sări

din căruță, strigându și la mine să mă coborū maī curëndū : căci căruța fiindū molipsită, puteamū să ne pomenimū cu cholera.

N'am pututū combate logica amicului meu : trebuia să recunoscū că avea dreptate. Așa dar ne luarămū sacii, plătirămū căruțașului și lucrămū pe josū drumulū spre Cernauca, ducënd in părângă bagagele nōstre. Dupē o călătorie de trei ore am ajunsū. Acolo, in satū nu ne lăsară să intrămū, pāna maī intāiū nu amū făcutū o carantină de câte-va ore, afumāndu-ne prin fumū de bāligarū in tocmaī ca nisce jambōne. Cu venirea nostră la Cernauca, numērulū emigraților nōștri ajunsē la 18. Toți avemū tōte ce ne trebuia : māncare, așternuturi, grije despre orī-ce ; nimica nu ne lipsia. Tōtă familia Hurmuzaki era acolo, și avea pentru noi tōte prevenințele putincioase. Nu ne maī aduceamū aminte că suntem in essilū ; credeamū că ne aflāmū la o petrecere de țēră. Eramū tōtă ziua in veselie. O grădină mare și frumōsă, ne procura umbră dēsă și largi aleie pentru preumblare, precum și bănci pentru repaosū. O casă mare și confortabilă ca unū palatū, ne oferīa camere indestule pentru culcare și unū salonū comunū. Acolo ne adunamū, cetiamū, studiamū, scriamū, discutamū, saū ne dedamū in convorbiri și glume interminabile.

Dupē vre-o țece țile, cholera s'a ivitū și in Cernauca. Acesta aduse spaina inre noi. Atunci atāt ospetătorii nōștri. cât și noi, luarămū decisiunea ca să mergemū spre munții Dornei. Fară a perde cât de puținū timpū, ne făcurămū preparativele și plecarāmū. Pānă la Cernăuți venirāmū cu toții. De aci ne despărțirāmū : ne făcurāmū maī multe cete, ne inchipuirāmū trāsuri și plecarāmū către munți. Unii din noi, cari avură mijloce maī mari, plecară spre Viena, alții spre Paris. Eu insofindu-mē cu pianistulū Carlū Miculi, mă duseiū la Lăpușna.

La loculū acesta era unū stabilimentū de băi de aburi, dupe sistema lui Prisiņiți. Moșia era a unū Român Bucuvineanū, D. Jor-daki Vasilco, cu care mă cunosceamū. Ea este sub polele Carpaților cari se intindū spre Galiția. De aici purcede Siretulu.

carele din riușorū micū, intrunindu-se cu mai multe ape, traverseză Moldova de-alungulū, și ajunge în Dunăre ca unū fluviū.

La Lăpușna natura este aspră ; dar pe la luna lui Iuliū era de o frumusețe grandioasă. Mai tôte apartamentele stabilimentului erau pline ; căci afară de cei ce făceau cură pentru motive de bolă, erau mulți cari fugiaū, ca și noi, de choleră. Camaradulū meū își oprise de mai nainte apartamentul, și ast-felū eramū asigurați despre locuință. Vre-o țece ȓile petrecurămū fôrte bine : ne desfătarămū în preumblări și în petreceri. Camaradulū meū își adusese clavirulū. și în tôte serele societatea de la Lăpușna se desfăta în concerte musicale. Dar de o-dată începură ploile. Acēsta ne incomoda fôrte ; mai alesū că camaradulū meū la audirea tunetelorū, pe care nu le putea suferi, se simția apucalū de atacuri de nervi, în căt, fără a fi bolnavū, petrecea nopțile fôrte turmentatū : acēsta mē supăra și pe mine, carele dormiamū totū într'o cameră cu elū. Cu tôte acestea, de și ploile s'au mai prelungitū, amū statū șese sēptēmāni în Lăpușna.

XXIX.

Nu voiū pleca din Lăpușna înainte de a vorbi ceva și despre locuitorii seī.

În acēstă parte a Bucovineī, adecă începēndū de la sorgințile Siretului și urmāndū pōlele Carpaților spre Galiția, locuiescū unū soiū de omenī cari se chiană Huțanī. Etnografii aū uitatū a se ocupa de originea acestui poporū, cu tôte că sub multe privințe este interesantū.

Dacă va căuta cine-va priu cronicile vechi, cari puțin le mai citescū, va găsi că între Barbarii cari făceau incursiuni în țerile nōstre și năvălindū asupra Ocidentului își căutaū adese-orī peirea, a fostū o seminție cari se numia Huții, și cari erau totū din familia Geților și a Sarmăților, din cari es tragū Slaviī de astăȓi. Huții de bună seamă sunt strămo-

și Hușanilor actuali : după peirea lor, câte-va familii au găsit azil în acești munți, cari pe atunci erau nelocuiți ; și ast-fel în secolii în secolii s'au înmulțit, și s'au perpetuat până astăzi. Acesta o indică dialectul lor, carele, de și are oare-care diferență de cele-alte dialecte slavice, totuși se vede că are afinitate cu ele.

Hușanii sunt ca 40 mii suflete în munții Bucovinei. Se poate dice că ei sunt încă barbari : limba lor nu este scrisă ; cultura intelectuală nu au. De și au îmbrățisat religia creștină, dar credința lor este încă bazată pe superstițiunii, ca la toate poporele primitive. Tipul lor este de rasă caucasiană : atât bărbații, cât și femeile, sunt în genere de statură athletică și de o frumusețe rară. Portul lor este foarte original și pitoresc.

Bărbații poartă un fel de cămeșă imitată după tunică romană ; peste cămeșă un fel de bondă fără de mânici în formă de giletă, făcută de piele de oie care se încheie pe din dreapta ; pe de-asupra, un fel de mantale negre fără mânici și lungi, nădragi sau pantalonii largi până la genuchi, și de aci în jos strimții, făcuți dintr'un fel de postav fabricat de ei și văpsit roșu. Căciula și opincele pare că le s'au împrumutat de la Români. Afară de acesta, atât bărbații cât și femeile, poartă la gât câte cinci șese rënduri de salbe, compuse din monede și alte obiecte cari lucesc. Femeile au un port mai variat : unele se vedu îmbrăcate ca Românele ; altele ca Ungroicele, și altele ca Polonezele.

Moralitatea între acești omeni este esemplară ; reaua credință, felonia, furtişagul, adulterul, nu sunt cunoscute ; un Hușan ucide pe un inamic al său, dar nu pentru ca să l'urade, ci pentru ca să-l răde.

Amă asistat într'o zi de sărbătoare la un danț hușănesc, care se făcuse înainte unei cârciume. Orchestra era compusă din două cimpoieri Români. Jucau vre-o cincisprezece perechi, flăcăi și fete ; căci bărbații și femeile, dacă o dată se marit, nu mai intră în danț. Flăcăii purta după cap, la ceafa, câte o secure, a căreia codă era virită pe lângă pielea

sub bondă. Jocul lor era acompaniat de cântece, pe care le recita în cor cu toții. Aia cântecului era monotonă, dar bine cadențată, originală și plină de vivacitate. Danțul semăna cu alu Călușarilor; în intervaluri se opră, chiuind; și, lăsându fetele de mână, luau securele de după cap, le asvârliă în sus, și apoi le prindea iarăși cu o adresă extraordinară. Acela ce din nedibăcie ar fi scăpatu securea, era datu afară din danțu, și nu mai avea voia să jöce în ziua aceea. Dar ceea ce era curiosu în jocul acesta, era că fetele nu se îngrijău nici de cum de pericolul ce le-ar fi pututu amenința jocul securelor: atât de sigure se păreau că nu voru fi lovite, în cât nici se uita măcaru în sus la securele cavalerilor lor.

XXX.

După Constituțiunea ce Impăratul Austriei promulgase pentru popörele Monarchiei. silu de revoluțiune, urma să se adune o Adunare generală la Viena, compusă din reprezentanții tuturor provinciilor. Bucovina avu să trimiță optu deputați. Aceștia se aleșera prin volu universal; și ast-felü, eșiră toți din rëndulü opincarilor: ciucă erau Romăni, două Ruteni și unulu Hușanü. Când se întruniră spre a pleca la Viena, proprietari și neguțitori din Cernăuți îi tralară cu unü hanchetü, și îi petrecură cu ceremonie până afară din orașu.

Dintre toți aceștia, Romăni erau cei mai inteligenți: ei sciaü și ceva carte; unulu încă vorbăia bine și limba germană, cu tote că era unü simplu păstorü de munte. Dar acela ce atrăgea atențiunea publică, era deputatulü hușanü, carele se număia Cobeliță. Acesta era unü härbatü ca de 32 ani, naltu frumosü. în cât unü pictorü l'ar fi pututu lua de modclü pentru ca să facă unü Christü de adorațiune. Elü avea o căutătură curiosă: se uita tot-d'a-una în sus, în cât părea că cugelă totu la D-șeu. Elü, după cum se șicea, trecea între Hușani ca

profetă, și se bucura de o mare popularitate ; de aceea și fusese alesă cu unanimitate.

După uneltirile reacțiunei din Viena, Adunarea generală în curând se desfășină, și deputații se întornară, fără a fi lăsați pe urma lor de cât câte-va discursuri și câte-va pagine în istorie. Cobeliță, cu capul plin de idei și de utopii revoluționare, se întorse în munții se, și se decise a juca un mare rol. Arătându Hușanilor medalia de recunoscere ce i se dedese lui, ca tuturor celorlalti deputați, se servi cu ea ca cu un talisman, spre a-și ajunge scopul. Elu le spuse că Impăratul l'a făcut duce de Bucovina, și le comandă ca să nu mai asculte de autoritățile din Cernăuți, ci toate dările lor să le aducă la el, pentru ca să le întrebunțeze cum i-a spus împăratul. Hușanii creduli nu se îndoiră, și se grupară împrejurul se. De astă-dată elu trecea ca trimisul lui D de. Preoții il primău în altare pe ușa cea mare, ca pe împărați. Elu se cumineca în toate zilele, căci pretindea că nu mănâncă nici o-dată nimic, și că nu trăiesce de cât cu apă. Bolnavii și neputincioșii alergău la el, și credeau că se fac sănătoși, îndată ce Cobeliță îi atinge cu pōla hainei sale, cu vērful opincei sale, sau cu suflarea sa.

Atunci Hușanii se puseră în stare de adevărată revoltă. Ei refuseră de a plăti dările ; și îndată ce un funcționar austriac, civil, fiscal sau militar, se înfățișa într'un salu Hușănescu, era prins și dus la Cobeliță, de unde se făcea nevăduț, ca cum il inghiția pământul. Aceste fapte răspândiră groza în guvernul din Cernăuți. Se dicea că Cobeliță s'ar fi înțeles cu Ungurii revoluționari, pentru ca să facă diversivne în armeele austriace. În adevăr a trebuit să se trimită trupe numeroase ca să supue pe rebelii Hușani ; căci ei, cu pusele lor cu cremene și cu securele lor, în munții lor ripoși eari erau disputați numai de șoimi, de urși, de cerbi și de căprioare, se făcuseră spăimântători ; într'un cătun de 50 de familii, trebuia să se ducă 500 de soldați pentru ca să fie în siguranță. Dar bieții Hușani, nearmați, nedisciplinați și neorganizați, în curând se învinsă de carabinele genda-

meriei austriace, care totu o-dată îi convinseră că Cobeliță nu era în adevăr Duce.

Cu toate acestea, orî câtă anevoință își deteră Austriacii, orî cât de mare prețu puseseră pe capul seî, nu putură pune mâna pe Cobeliță. Nicî până în ziua de astă-đi nu se scie ce s'a făcutu omulă acêsta. Huțaniî ăicî că elū trăesce în stâncele munșilorū ca lilieciî, nutritū și adăpatū de ângerî; și că. la ziua mântuireî, elū se va arăta plinū de mărire și de strălucire. pentru ca să îndeplinescū missiunea ce î-a incredințatū D-đeū pe pământū pentru conaționaliî seî. Se bănuie-ce însă că elū ar fi trecutū peste munșii la Ungurî, și că în resbelulū civilū ar fi muritū. Mulșii iarēșii credū că elū este și astă-đi în munșii seî, și că Huțaniî il ținū ascunsū cu religiozitate ca se nu cađă în mâinile Nemșilorū.

XXXI.

Colonia emigrașilorū dintr'o đi într'alta se făcea mai numeroasă. Persecuțiunile guvernulū din Moldova, care voia să loviascā în tótă lumea care arăta cât de pușinū spiritū de independență, silia pe mulșii să emigreze. Guvernulū din Bucovina dedese ordine ca celorū ce vorū voi să trecā printre cerdacurile (picheturile) de graniță să nu le cêră paspôrte, ci numai declarașionū despre numele lorū. Ca persóne mai mărcante voiū nota pe unū Episcopū Iustinū, pe Anastasie Panu, în sine pe Cogălniceanu, care a tipăritū în Cernăușii *Dorințele partidei nașionale din Moldova*, broșură care a făcutū sensașione și multū sânge negru luî Michai Sturza. Ast-felū că pe la inceputulū luî Septembrie mai tóte otelurile din Cernăușii erau pline de Moldoveni.

Lumea însă era preocupată de evenimentele cele mari din Europa, și mai alesū din Austria. Ungurii rădicaseră stindardulū revolteî, și făceau progreses mari: cetățile Ungarieî capitulasera înainte lorū, și în resboiulū cu Croașii repurtaseră mai multe biruințe. În Transilvania lucrurile erau într'o stare

förte curiosă : guvernul și guarda națională erau în mâna Ungurilor, iar oștirea în mâna generalilor Austriaci ; bine înțelegându-se că, din această oștire Ungurii și Secuții trecuseră sub stindardul Unguresc. Guvernul din Cluj, auzind că în Sibiiu rezida comitetul național al Românilor care se numise în adunarea de la Blaj și carele dirigea spiritul național, trimise pe la jumătatea lui August ca să puie mâna pe membrii se. Se prinde mai întâiu Barnuț care, ca prin minune, scăpă sărind pe o ferestă. După acesta se arestează Laurian și Bălășescu ; hârtiele lor se sequestră și se trimittu la Pesta. Atunci Români din satele vecine se rădică cu miile, veniă la Sibiiu, și, sprijiniți de un regiment de grăniceri Români ce erau acolo, eliberă pe arestați, și-ș purtă în triumf.

Guvernul Transilvaniei încă nu rupsesse relațiunile cu Austria ; de și compus din Unguri (ca astă-ș), dar încă governa în numele Impăratului, cu tôte că propaganda revoluționară elu însuși o făcea pe față cu impunitate. Acestă stare de lucruri nsă nu se prelungi. Pe la începutul lui Septembrie, guvernul dete ordine ca să se puie în lucrare legea de recrutațiune ce o lucrăse Adunarea revoluționară din Pesta, și care apucase de o întărise Impăratul. Acestă măsură alarmase tötă țera. Români se vedeau în dilema cea mai dificilă : sau să se supună acesteș legi, și ast-fel să mărească oștirea maghiară care trebuia să bată pe Români, sau să refuse, și să rădice stindardul răsboiului civil. Spre a se putea decide într'unu felu său în altul, Comitetul propuse ca să se facă iarăș o adunare generală la Blaj pe Câmpul Libertăței. La 16 Septembrie se și adună peste 20,000 ómeni ; în cursu de o săptămână Adunarea se făcu multu mai numerosă : se ținură mai multe consiliuri, și în fine se așternură decisiunile poporului într'unu protocolu. Celu mai însemnatu punctu din acestu protocolu a fost organizarea gardei naționale, și cererea de arme de la comanda militară austriacă. Se trimise pentru acesta o deputațiune la Sibiiu ; iar pe de alta, Români se și organiză chiar acolo pe locu. Aventiu Severu, Jovianu Bradu, și

Avramū lancu. proclamându-se capî militarî, îşi organiza-seră fie-care cadrele necesarii spre a improvisa o sută de mîi de oşteni.

Dar să lăsămū ale Urdealului, care de aci înainte intră în partea seriósă a istoriei.

XXXII.

Pe la Inceputulū lui Octombree. mare parte din emigraţiî noştri se adunase la Cernăuţi. Furia cholerei încetându, cei ce nu putură merge mai departe se întórseră la gasdele ce aveau prinse de cu vară. Eū de astă-dată eramū singurū: tovarăşulū meu Epurēnu căpētându parale din ţeră se dusesese la Viena. Unde împreună cu Vasilică Ghica aū făcutū pe baricade discursurî incendiare în contra lui Windisgreţ şi a reacţiunii guvernamentale. Locuiamū în casa unui ceasornicarū, ocupându două micî cămēruţe, simplu, dar curatū mobilate. Cartierulū generalū, adecă casa în care ne făcēmū véculū, unde adese-orî mâncamū şi ne adunamū, era casa fericitulū întru memorie Doxaki Hurmuzaki, singura casă particulară în care se păstra limba şi datinele vechei vieţi patriarhale romānesci.

Intr-una din zile eşindū şi apucându să mă ducū spre baia de aburî, când treceamū peste uuū podū de pētră vedū unū omū îmbracatū în sdrenţe, negru la faţă, pletosū, murdarū. cu opincî în picioare şi cu o pălărie mare mocānescă în capū. Acelū om se opresce în dreptulū meu şi-şi scōte pălăria. Luāndu-lū, dreptū cerşitorū, scoseiū o monetă de aramă şi-î oferiiū. Elū însă în locū de a întinde mâna spre a o primi, ōice:

— Mulţumescū; dar mai nainte aşî întreba pe domnulū, dacā memoria nu mă înşală. Sunteţi D. Sion?

— Da, domnule, nu te înşeli; dar de unde mă cunosci?

— Ai dormitū o nópte în casa mea.

Unde? Când? Cine esci? Adu-mi aminte, căci eū nu sciiū să te fi vedutū unde va

— La Blajă... Pumnulă...?

— A ! ce ! D-ta ? Pumnulă... Aronă Pumnulă....

— Da, domnule Sion. Iată în ce stare mă aflu !

— Cum se pôte ? pentru ce ?

— Ți-oîș spune pe scurtă. După isbucnirea revoluțiunei în Bucurescă, amă trecută în România. Guvernulă provisorilă m'a însărcinată să predică și să explică poporulă spiritulă Constituțiunei și ală principiiloră liberale. Amă fostă în cele din urmă surprinsă la Focșană de invasiunea Muscaliloră.... abia amă scăpată, și, sub acestă portă. m'amă strecurată până acilea.

— O, sermane omule ! dar nu poți să 'e arăți așa în lume. Așteptă-mă în acestă locă ; într'ună pătrară de oră mă veți revedea.

Mă întorse'ă răpede la gasda mea, luaiă ună rëndă de primenele într'o pânzătură, apoi revenindă la nobilulă apostolă ală libertăței, îlă duseiă la baie, îlă scaldaiă, îlă răsaiă, îlă tunseiă, îlă îmbrăcaiă, și ast-felă îlă introduseiă în familia Hurmuzaki și în societatea Cernăuțenă.

Venirea acestuiă martiră ală libertăței a fostă ună adevărată evenimentă. Cernăuțeniă în curëndă se încredințară că elă avea mară merite, care îlă făceaă demnă de afecțiunea loră. Căpătândă permissiune ca să ție câte-va conferințe literare, și cu ocasiunea acēșta vorbindă despre limba și originile națiunei române, în curëndă își făcū o popularitate imensă între tôte clasele societăței, cari până atunci, în ce privesce studiulă limbei naționale, erauă forțe înapoiate. Elă în curëndă fu consolată de suferințele ce îndurase : toți acei ce făceaă cunoscința lui se întreceaă a-i trimite ajutore și daruri, ca ofrande cunvenite venerățiunei ce insuflă persōna sa. Popularitatea lui Pumnulă se mări și mai tare când, abjurândă confessiunea Uniunei, a trecută la confessiunea greco-resăritenă. După aceea favorisată de titlurile sale academice și de acela de vechiă professoră ală Seminarului de la Blajă, elă în curëndă căpētă o catedră de limba română în gimnasiulă din Cernăuți ; și

ast-felū luându-și misiunea de apostolū alū naționalității în provincia acésta, amenințată de desnaționalizare atât de Ruteni cât și de Germani, se stabili pentru tot-d'a-una acolo, și cu apostolatulū seū își făcū unū mare nume în istorie.

XXXVII.

Dar sē reviu la ale Moldovei.

Indată ce Muscalii s'au înțelesū cu Turcii ca sē restabileze regimulū Regulamentulū în țera Românescă, o dublă ocupațiune s'a decisū pentru ambele Principate. Peste 100 miī oțirī russo-turcesci aū inundatū țerele noastre, tratându-le ca cucerite. După lovirile simultanee ce suferise Moldova de la tirania Domnului, de la flagelulū cholerei, de la lăcuste și seceta din anulu acela, aū trebuitū sē suferi și calamitatea unei ocupațiunii atâtū de apăsătoare. Vodă Sturza, cândū a primitū depeșă că Muscalii aū trecutū peste Milcovū și că Turcii aū ocupatū București, întorcându-se către sateliții ce-lū înconjura, le-a ȓisū : «Puteți sē răsufliți, boeri, și sē vē heretisiți, căci s'a «sfârșitū cu dreptatea și cu frăția Muntenilorū.» Aga de orașū, Vorniculū Iordachi Pruncu, în entusiasmulū seū, rădică cuvântulū și ȓise : «Sē trăești, Măria Ta ! de astăȓi innainte mē «declarū țiganū alū Măriei Tale!» Cu ocupațiunea Rușilorū, tirania lui Michai Sturza nu era mai puțnū apăsătoare. Din contra, elū profita de ocașiune pentru ca sē și rēsbune mai bine pe inemiciī seī, pe cari-i numia revoluționarī. Sateliții seī cari erau însărcinați cu casernarea și aprovizionarea Muscalilorū, loviaū fără măsură mai multū în locuințele, în ȓoductele și în satele acestora. Apoi se deschisese o cale nesăcată pentru abuseri : acolo unde se cereaū, de exemplu, 1000 de kile, se lua 3000, din care 2000 se escamotaū ; asemenea cu lemnele ; asemenea cu carele de beilicuri, și altele. Abuserile se făceaū cu atăta nerușinare, în cătū chiarū Rușiī le simțiră și siliră pe Domnū a da unū ofisū prin care sē se publice

ca produse se nu se mai libereze de nimeni, de câtă pe cuitanțe rusești : umilire și degradare a guvernului național !

Afară de aceasta, sub felurite preteste se continua persecutarea oamenilor de omenie. Profitându de înverșunarea Muscalilor în contra spiritului revoluționar, se acusa astă-felă oamenii nevinovați : le se călca casele, se aresta și se tortura în diferite moduri. De la asemenea persecuțiuni nu se cruța nici supuși străini cari se bănuia că compătimesc cu țera ; însăși casa Episcopului Catolică fu călcată și maltratată.

În timpulă acesta, nefindă nici ună mijlocă de publicitate în țără, acei ce avea a-și espune păsurile sau a arăta miseriele și ticăloșiele guvernului, publica foii volante și broșuri în Cernăuți. Michai Sturza atunci printr'ună ofisă promulgă o lege de presă draconiană, cu tôte că pe lângă guvernulă seă era cea mai aspră censură. După acăstă lege, se pedepsia și acei ce ară fi cutezată a primi, a ceti și a răspândi scrieri tipărite în alte părți. Pe lângă acăsta, sub auspiciile baioneteloră rusesci, elă ceră de la Agenția austriacă ca se oprească intrarea în țără a gazeteloră din Transilvania și din Bucovina, sau celă puțină, când sosescă cu posta austriacă, se le trimiță la censura guvernului. Acăstă miserabilă măsură, cu tôte împotrivirile de momentă ale agentului austriacă, în cele din urmă se și puse în lucrare. Cu toate aceste, Gazeta de Bucovina, fundată la 4 Octombree de frați Hurmuzachi în colaborare cu mulți din emigrați noștri, și alte publicațiuni volante, totă găsia mijloace a răsbate, trimise sub plicuri ca scrisori sau în pachete prin contrabandieri ovrei.

Acăsta stare de lucruri răspândise desolațiunea cea mai mare. Ei nu mai scia la ce se se aștepte, vădendă pe de o parte tirania care se esercita asupra țerei Românești, iar pe de alta toleranța Rușiloră asupra fapteloră lui Michai Sturza, fără a le se lua în băgare de sémă atâtea plângeră și atâtea demonstrațiuni legale.

Pe la capetulă lui Noembree, ne veni știrea că ună ordină de la Petersburgă adresată Domnului opria deschiderea Adu-

năreii generale. Acésta a răspânditū în țéră o rază de speranță: căcī se întrevedea efectulū Memorialulū din luna lui Iuniū.

XXXIV.

Petrecurămū érna în Cernăuți, saū pe la moșiile amicilorū ce făcuserămū în Bucovina. În tóte țilele ne surprindeau evenimentele cele mari din Europa. Teribila revoluțiune din Octombore de la Viena, abdicarea lui Franț-Carl împératulū Austriei și suirea pe tronū a lui Franț-Iosif, turburările și revoluțiunile ce isbucniău mai în tóte provinciile Austriei, erau fapte atâtū de mari, în câtū nu se putea sē nu ne impresioneze.

Dar evenimentele ce făceau mai mare senzațiune pîntre noi, erau acele ce se petreau în Ardealū, a căruia sǒrtă se identifica cu a noastră. Acolo Ungurii purtau un resbel de 'esternațiune atât cu Româniī cât și cu oștirile austriace, fiind-că proclamase Republica și detronarea dinastiei Habsburgilor. Corpul de armată din Sibiu, înfrântū de Ungurī. rămășițele lui își aflară scăparea în România. Între acestea au fost nevoiți sē se strecóre și căți va din capiī Românilor ardeleni.

Într'o ȓi aflând că la Comanda Pieței din Cernăuți s'a adus unū Românū ferecatū în lanțurī, alergaiū ca sē aflu cine este. Cu mare greū, prin intermediulū unū ofițerū de origină polonă, ce cunoscēmū, căpētaiū permisiunea a merge ca sē vėdū pe acelū prisonierū. Care fu surprinderea mea de a vedea în carcerea austriacă pe Barițū, redactorulū Gazetei de Transilvania, vechiulū meū amicū! Acesta făcuse parte ca membru în Comitetulū de Pacificațiune care era instalatū în Sibiu sub auspiciile armatei austriace. Cândū acéstă armată s'a vėdūtū risipită, Româniī au trebuit sē fugă care încotro: cei mai tineri s'au hăgatū în glótele carī apucase cósă și securea spre a lupta cu Ungurii; cei mai puținū helicoși, căți au pututū, au apucatū peste munți în România. Barițū. de la frontieră,

însoțit de sentinele fu escortat la Bucuresci. Aci, poliția fiind sub ordinele severe ale armatei de ocupațiune russe, și numele lui Bărițu fiind notat în registrul revoluționarilor periculoși pentru esistența statelor monarchice, luă măsura a-lă aresta și a-lă espulsa peste hotar în Bucovina, spre a fi dat în primirea autorităților austriace.

Aci după garanția câtor-va notabili cari din nume îl cunoscea, cu mare greu fu liberat.

XXXV.

Cunoscem trei frați Stârcea, proprietari mari din Bucovina cari veniau adesea prin Moldova, unde aveau rude. Unul din aceștia, pe care îl numiam Cuconul Manolaki fiindcă mult ținea la originea lui de boier și la suvenirile strămoșesci, într'o zi, prin postul Crăciunului, întâlnindu-mă în Cernăuți și apucându-mă în brațe cu vechia lui familiaritate, îmi zice: «De aci dimineță te caut: bine că te găsesc. De acum nu te mai las. Ai să mergi cu mine.

— Deu... ? dar unde ?

— La Crasna, la moșia mea. Nevasta mea auzind că esci pe aici, m'a însărcinat să te găsesc și să te duc acolo.

— D'apoi bine, Dumniaei nici mă cunosc.

— Nu te cunosc, dar te scie, și te ascéptă. Haide ! Ai să ne faci mare plăcere.

— Bine, dar veți e érnă și... scii... e cam frig...

— N'ai grijă : am blane, să te faci s'asud.

— E departe, dar vom scurta drumul cu graiul și cu gluma, daca nu cu biciul vizitiului.

Cu tóte că óre-cari împrejurări trebuie să mă mai reție în Cernăuți, stăruințele acestui bun amic mă făcură a-lă urma. A doua zi dimineță veni cu trăsura la gasda mea și stăruie să-mă ia tot bagajul, declarându-mă că póte împrejurările să vor ținea mai mult timp la Crasna. Mi-a fost cu ne-

putință de a mai rezista. Amă plătită chiria apartamentului meu și amă plecată.

La Crasna găsiu o a doua familie patriarcală, care o puteam asemăna cu aceea a lui Hurmuzaki. Dăma Stircea, care pe atuncea avea peste 40 de ani, era o damă cu o educațiune distinsă, cu suflet ingerescă și cu inima plină de nobile sentimente. Venirea mea, în starea maladivă în care trăia, părea că fusese de bun augur. Ea de mai multă timp suferia tare de stomachă, și atuncea credea că se simte mai alinată: nu scia ce să mai facă pentru ca să-mă facă petrecerea la țără mai plăcută și să-mă mulțămescă de sacrificiulă ce credea că amă făcută venindă la Crasna. Eă însă eramă foarte mulțămită: făceamă adese excursiuni și vânători prin muntă, iar serele petreceamă spuindă anecdote care făceamă să ridă pe oșpeții mei, sau jucându-mă cu copiii lor, cari erau foarte drăgălași. În adevăr Eugeniă care atuncea era de 15 ani, și Victoriă care venia după dănsulă, erau pline de spirită și de inteligență; iar domnișora Victoria, care era numai de șapte ani, avea atâtea drăgănele, în cât mă silia să-mă facă versuri.

Pe cândă mă delectamă în această plăcută societate, în ajunulă Bobotezei sêra, se respândesce scirea că Bem sfărâmasc oștirea austriacă la granița despre Transilvania, și că înainteză cu armata maghiară în Bucovina, puindă tôte satele sub focă și jefuindă totă ce-ă eșia în cale. Acestă aduse mare spaimă în familia ospetătoriloră mei. Tôtă nopțea se pregătiă ca să-și rădice ce voră putea, și a doua zi se plece spre a emigra în Moldova. Acestă spaimă nu era fără cuvântă; căci ômenii veddendă că guvernulă rădice grajdurile de prăsilă ce era în vecinătate, veddendă că frânturele de ostire austriacă fugiaă spre Cernăuți; nu aveaă la ce se aștepta. Plecaiă și eă a doua zi cu familia ospetătoriloră mei îmbărcăți în mai multe sâni, cu decisiunea ca ei să trecă în Moldova iar eă să mă întorcă la Cernăuți. Ne opriramă vre-o două zile la o moșie aproape de frontiera; dar pe urma ne întorseramă, încredințându-ne ca Unguriă nu înaintedă. Bemu în adevăru batuse pe Urhanu la Dorna, dar se multamă numai cu luarea catorva

tunuri și munițiunii de răsboi; după acesta se întorse în Transilvania. Eă mai stătuiă în Crasna până pe la finele lui Februarie apoi mă înturnaiă la Cernăuți.

Dar voiă lăsa descrierea acestorū eveneminte, fiindū că ele s'au înscrisū în cronicile timpului, și fiindū că trebuie să scurtezū periodulū acestorū Șuveire. Voiă reveni la ale Moldovei.

XXXVI.

Domnia lui Michaiū Sturza se prelungi până în primăvară. În fine după multe și îndelungate discussiuni urmate la Constantinopole între ambasadorulu Rusescū și Poarta Otomană, la care luară parte și represintanții celor-l-alte puteri, se făcu Convențiunea numită de Balta Liman. Se decise destituirea lui Michai Sturza, și numirea lui Grigori Ghica Domnū pentru Moldova și a Domnului Barbu Știrbeiū pentru țera Românescă.

La 13 Maiu 1849, pe la 3 ore după prândū plecă Sturza Voda din Iași cu tota casa sa, apucându calea spre țera Românescă, unde cugeta să se așede sub protecțiunea baionetelorū rusesci. Acelă cădere era atâtū de neașteptată și necređută pentru sateliji și creaturele sale, în câtū unū boțerū ce se numia Bălșucă, carele credea și interpreta visurile, când primi scirea că M. Sa Dómna în adevěrū își desface perdelele i-și gatește geamandanulū, a căđutū lovitū de apoplexie. Toți funcționariī cei credincioși ai lui Michai Sturza își deteră tremurându demisiunile în mâna Domnului lorū, carele în ultimele momente ale puterei sale răspandia decrete de laude și mulțămiri pentru merite mincinoșe și infame.

Ministerulū lui M. Sturza priimi ordinaulū de la Vizirulū Porții Otomane ca să administreze țera după legi până la venirea noului Domnū. Acesta se prelungi până pe la jumătatea lui Augustu

Atunci ne pregătirăm și noi emigrații ca să intrăm în țară, ale căreia frontiere erau deja deschise pentru noi.

Dragostea și îmbrățișarea ce vădusem de la familia Hurmuzachi, respectul și venerațiunea ce aveam către bătrânii acestei familii, amicitia ce contractasem cu fiii lor, imi punea sacra datorie de a merge la Cernauca, unde se afla ca să-mi iau ziua bună. Așa dară mai văduii încă odată această casă a lui Avraam, în care cu un an mai înainte cătam refugiu de terna cholerei; mai văduii încă odată acea familie bine cuvântată de Dumnezeu căreia îi eram dator atata recunoscinta; și mă despărțiiu de ea cu lacrimi.

Trecui frontiera pe la Michaileni. Găsiu administratoru nou nunitu pe D-nu N. PISOȚCHI, vechiu cunoscutu și amic, carele mă primi cu o inimă de frate. De acolo, înainte de a pleca spre Iași, uitându-mă încă o dată asupra pământului Bucovinei, îi adresai ultimul meu adio prin strofele următoare :

O, dulce Bucovină! te las, și înc'o dată
Mă 'ntorc și'a ta țără sărutu induioșat.
Eu mă despart de tine cu inima 'ncântată
De multe suvenire ce'n tine-am căpătat.

Nu este istoria ce-mi vine-acum în minte :
Eu ultu acuma toate ce sci și-am auzit.
Eu nu mai plâng eroii ce ai tu în morminte,
Nici tristele lor oșe ce-acum s'au risipit.

Nu plâng eu templuri sacre de densi înălțate
Pentru gloriificarea lui Dumnezeu cel bun,—
Nici triste monuminte de seculi ruinate,
Ce gloria română acuma încă spun.

Românii sci prea bine că țermurile tale
De multe ori pre Ștefanu-celu-Mare au legănatu
Căci vechea capitală preste-a Sucevei vale
Și-acum șoptesce imnuri ce Ștefanu le-a cântat.

Triumfele Române și gloria trecută,
O! nu, nu sunt uitate de neamul Românesc.
De-or fi sub ori-ce juguri, de-or fi cu gura mută,
Bătrânii le vorți spune la prunci care cresc.

Când ora mântuirii va mai suna odată;
Când tuțul libertății semnalul va mai da,
Va sci, va sci Românul să-și ștergă a sa pată!
Și gloria română se va redeștepta.

Nu plângu eū nici ursita ce prin diplomația
Te-a smulsū de lângă muma ce-o dată ai avutū;
Acumū și tu cu lumea scăpași de o tiraniă
Ce-avea de planū să facă poporul tēu perdutū.

De-acumū se schimbă timpul, și in viitorime
Dreptatea, libertatea, nu se vor mai zugruma.
Pe tine, Bucovino, nu te va plānge nime:
Căci viitoriū ferice e scrisū in cartea ta.

Naționalitatea, care-ți era răpită,
Acuma se deșteptă; și tinerii tēi fi
La gloria Română. de ani înădușită,
Gândindū, și-aducū aminte că ei sunt încă vii.

Eū plângū, o Bucovino, căci imi aducū aminte
Că pe-ale tale țermuri am plānsū de multe ori:
Am plānsū dup'a mea țeră cu lacrimi ferbinte
Căci o vedeamū sub jugulū de miī de-apēsători.

Moldova, bantuită de-unū Domnū fără de lege,
Mē alungă din sinu-ī și 'n lume-am rătăcitū;
Și cum unū fluturū loculū pe-o roză își alege,
Așa și eū in tine unū lēgānū mī-amū găsitū.

Ah! cinci-spre-ḑece secolī — căci secolū mi se pare
C'a fostū fiă-ce lună trecută in durerī—
Nu mi-amū vēḑutū părințiī ce iarăși cu 'ntristare
In țera lorū sērmanii ei n'aū gustatū plăcerī

Co vilü fără de mumă, aveamü eü frați a plânge,
 Și mulți amici ce pöte ca frații më iubla;
 Sărmanü svărlitü în lume, cu lacrimi de sânge
 Priviamü nenorocirea acelu ce cerșla!

Românü, curatü la sufletü, a țerei mele söcätă
 Plângeamü întru suspine, plângeamü neincetatü;
 Plângeamü, plângeamü poporulü care lü vedeamü că pórtă
 Atâtea lanțuri grele ce l'aü martirisatü.

Plângeamü ființe scumpe de mörte secerate.
 Alü cărorä adio, va! n'amü pututü lua.
 Plângeamü din curățiă familii întristate
 De secera holerii ce țera 'mI svântura!

Plângeamü!... și cinc örc më asculta pe mine?
 Cu care mângăere durerea-nI s'alina?
 O, dulce Bucovină! de nu eramü în tine,
 Ce-ași fi făcutü eü öre? ce țile m'aștepta?

Ah! după grele valuri o navă sfărâmată
 Ajunge fără scire la portulu ce-a doritü!
 Așa o providență trimite câte-odată
 Scântel de mângăere la celü nenorocitü.

Când vëntu de miază-ziuă bătea, simțiamu ca vine
 Cu dulcele adio alü celorü ce iubiamü;
 Eü audșiamü o șoptă care venla la mine
 De la aceea care în visuri o dorșiamü!

Când vre-o păsărică venla în primă-vara,
 Eü o 'ntrebamü de scie ceva din țera mea:
 Aflamü o mângăere la patina-mI amară;
 Cuvinte de speranță credeamu că-mI spune ca.

Iar când durerea, dorulü, më alunga din lume,
 Și më ducea 'n ascunsuri së plângü nemângălatü;
 Când m'arunca 'n deliruri, dureri fără de nume!
 Când peptu-mI de suspine părea că-l sfășiatü;

Atunci, atunci, ah Doamne! ce dulce suvenire!
Putea-voiți să uită ore? O, nu, nu voiți uita!
Mă urmăriți pe mine chiar o dumnezeire,
Ce nu lasă pe omeni de totu a despera.

Vedeamă ca'n panoramă, vedeamă pe lângă mine,
Părinți, amici ce cerulă din ceru mi-î trimită:
Simțiamă pe nesimțite că-mî peru ori-ce suspine,
Și omu ferice ărăși ursita mă făcea.

Eraū ființe scumpe cu sufletulă de ingeri
Ce cu-ale mele patinî multu aū compătimitu.
Care-aū privitū cu lacrimî la ale mele plângerî
Și tot'a mea durere cu vorbe-aū măgulitū.

Eraū copil cu sufletu, cu inima 'nalțată,
Carî speraū ca mine unu dulce viitoru;
Carî plângea ca mine o patrie lăsată
În voia întâmplăreî, cu sufletulă în doru.

O, dulce Bucovină! te lasu, și înc'o dată
Mă 'ntorcū ș'a ta țărănă sărutu înduioșatū.
Eu mă despartu de tine cu inima 'ncântată
De multu suvenire ce 'n tine-amū căpătătū.

DIN COPILARIE

DIN COPILĂRIE

I.

Maî mulţi publicişti, negăsindū pôte subiecte maî importante de tractatū, s'aū ocupatū şi de biografia mea ; şi cu acēsta aū găsitū ocasiune a îndruga, -- cum se întēplă maî tot-d'a-una în asemenea casuri, — felū de felū de anecdote, maî multū saū maî puţinū adevērate. Decī vēđēndū că mica mea personalitate nu este de totū indiferentă pe lumea acēsta, nu credū a face rēū, cu ocasiunea publicării suvenirilorū inele, a spune şi eū o serie de anecdote relative la biografia mea.

Unii aū voitū a mă face cohoritorū dintr'o familie cu strămoşi nobili, cu unū arbore genealogicū de maî mulţi secolī, luāndu-se negreşitū după spusa unora din membrii familiei dominati de slăbiciunea grandomaniei. Amū avutū în adevērū unū membru în familie, — D-đeū sē-lū erte ! — care dapē rēshoiulū din urmă alū Orientulū a făcutū mare tapagiū la Constantinopole, printre culisele porţii Otomane, cu o pretenţiune curioasă : basatū pe nisce documente ce proba că se trage dintr'unū Hanū Ghereiū ōre-care, cāndū a vēđutū că Ruşii aū māncatū bătae la Sevastopole, a socolitū că era timpulū sē solicate revendicarea legitimă a frumōsei peninsule tātărescī, spre a restabili dinastia perdută, dinestie care (vaī !) unū altū Ghereiū

în cele din urmă o caută în penitenciarele de la Văcăresci !

Deci fiindu-că c'amă ajunsu într'unu stadiu de civilizațiune când asemenea deșertăciuni sunt nu numai nefolositoare dar și ridicole, credu că este timpul să restabilescu adevărul. Vechimea originei nobile a familiei mele, care astă dî nicî scutire de dări nu acordă nimenui, nicî dreptul de a possede robî, mi se pare absurdu de a se invoca. Boierismul nostru, de va fi existat în vécurile trecute, astă-dî e bine să stea în întunerecul trecutului cu tóte pergamentele cele ruginite. În timpî mai apropiați, adecă cam cu unu secolu în urmă, este certu că a essitatu bunul meu Iordachi Sion, care a fostu *Bimbașa*, sau cum s'ar dice astă-dî *Colonelü*, în mica armată a Moldovei pe atuncea. Nu sciü de se va fi mândritu cu boeria sau cu rangulü său bunul meu, fiindu-că nu l'amü apucatü ; bar bunică-mea, care a trăitü până m'a vëđutü de 10 anî, fudulă și mândră ca tóte femeile, o auđiamü lăudându-se că se trage din faimosulü Tăutu, care a tractatü prima Capitulatiune a Moldovei cu Pórtă Otomană, care a bëutü prima cafea turcescă înainte Vizirului fără să scie ce e, și care a scuiopat'o când a vëđutü că-lü frige cu ferbințeala ei. Este certü apoi, că bunul meu era unü voinicü și jumătate ; căci fără a căuta moștenirea prin țera lui Han-tătarü, a sciulü să-și facă mai multe moși pe valea Racovei, în districtulü Vasluiului, fiindu-că amü apucatü pe cei șese fiî ai săi certându-se pentru împărțela lorü. Mai este certü, apoi că acei șese fiî. (între carî era și tatălü meu), eșiî în lume pe la începutulü secolului curentü, căpëtându óre-care cultură, pe cât se putea căpëta în scótele grecesci de pe atuncea, aü ajunsü în adevëru la rangurî de boerie, luändü parte activă atâtü în serviciile publice cât și în evenimentele politice ce s'aü preurmatü până aprópe de dîlele nóstre.

II.

În timpul domniei lui Scarlatu Vodă Calimachă, care a venit la tronul Moldovei după pacea de la 1812 și după retragerea Rușilor, tatăl meu, ca Diac de Visterie (1), fu onorat cu caștanul de Serdar. El a ajuns la asemenea onoare nu numai prin capacitate și inteligență, dar și prin farmecul mustăților sale frumoase; acestea, în adevăr, atrăseseră atențiunea cocónei marelui Vistieru Petraki Starza, sub al căruia minister servia; și dacă pe atunci s'ar fi ocupat cine va de chronica scandalósa a timpului, cine scie ce ar mai fi scris despre intrigele și vicemele ce au făcut mustățile tatei!

Aci e locul, pare-mi se, se spun cum s'a însurat tatăl meu, fiindcă și în actul căsătoriei lui au jucat rol năprasnicile lui mustați.

Sub domnia lui Suțu, care a succedat pe Calimachă, se introdusese obiceiul că: în toate Duminicile, după eșirea din biserică, la o ora fixă, toți funcționarii se mergă la Curte, în costume de sărbătoare, calari sau în trăsuri, fie care după rangul ce avea în arhondologie.

Acolo, în salonul de gală, după ce se adunau toți, se înșirau în grupe după cum îi orindua Postelnicul al douălea, care era un fel de măștru de ceremonie al Curții. După ce venia Voda și Domna, cari se așeau pe tronurile lor, suita lor lua locuri designate: icț-oglanii (pagii) despre partea lui Voda, iar fetele de onoare (copile orfane, aduse din Constantinopole spre căpetnire) despre partea Domnei, formând unu semicerc. Atunci după ce începea să cânte Meterhanela domnescă, se duceau toți de săruta mîna lui Vodă și a Domnei, făcîndu mai tîlîu câte o metanie până la pămînt.

(1) Vorba *diac* corespunde cu aceea de funcționar sau impiegat.

Dupe ceremonia acésta, Vodă se scula și vorbîa câte ceva cu persónele notabile, prin carî făcea și cunoscînța celorlî inferióre; iar când Vodă se întorcea spre Dómna, și când acésta se rădica dupé tronû, visitoriî se retrăgeaû și plecaû.

Dómna lui Suțu, în cursul acestorû visite, se uita tot-d'atuna cu o privire admirativă la mustăjile tatălui meû, care din când în când părea că o făceaû sê suridă. Intr'una din zile, dupé terminarea ceremoniei, când se coborise la scară și striga ca sê-î aducă calulû de călărie (1), se pomenesce cu unû *cdicliû* care vine de-î spune că M. Sa Vodă îl chiamă susû. Bielulû tatălû meû, aducându-și aminte de ochiadele ce î aruncase Dómna în nuî multe rëndurî, și închipuindu-și că póte periculósele sale masțăî vor fi aruncatû vre-o bănujală de scandalû, s'a speriatû așa de tare de acéstă chemare subită. în cât maî că nu-lû țineaû picioarele ca sê se urce susû. Cu tóte acestea, luându-și inima în dinți, s'a urcatû. Se strecurase toți visitoriî: Vodă se alla în mijloculû salonulû în picioare, iar Dómna, încă pe tronû, se alla înconjurată de harerulû ei, compusû din vre-o duzină de fete. Înaintându spre tatălû meû cu cățî-va pașî, Voda îlî întrebă de cie ș de vorbesce grecesce. Rêspunsulû fiindû afirmativû, atuncea cu surîsulû pe huze, îi dice, că M. Sa Domna voesce sê-î vorbescă. Când a înaintatû tatălû meu spre Domna, fetele cî s'aû cam depărtatû spre unû colțû alû salonulû. Vêdêndû că Dómna îi suride, tatălû meû a prinsû la inimă; se apropiă și-î maî surălă mâna. Dómna adresându-î vorba în limba grecescă, îl face sê-și declîne numele și pronumele; apoi cu o grație particulară, îi spune că ar trebui sê-și dică și *mustacas* (care în grecesce însemnăză *mustaciosû*). Dupe maî multe întrebări glumețe, Dómna allândû că tatălû meû e llăcăû, îi spune că ar face bine sê se însóre; apoi fără lunzi comentari, îi propuse

(1) Pe atuncea toți tinerî umblaû călare. acésta era moda cea mare și toți se întreceaû care de care se aibă caî maî bunî și șele maî luxóse. Număi hoțerî însurați umblaû în trăsulî cu femele lord. Séra, pe timpul preumblării la Copoû, era o adeverată petrecere vederea caracola-delorû cu care se întreceau cavalerî

să ia o fată din haremul ei, asigurându-lă că cu acesta va căpăta nu numai favorile domnesci și protecțiunea ei, dar totu o dată o onestă și duioasă îngrijitoare pentru mustățile sale. De o cam dată, timiditatea nu-lă lăsa să se pronunțe categoric : duse numai, cu aer respectuos, că ar dori să împlinescă dorința M. Sale, dacă ar ști că în frumoasa turmă de fete ce ea patronază ar găsi o inimă care să se potrivească cu a sa. Dar în intervalul convorbirei, tatălul meu nu înceta de aș îndrepta privirile asupra drăcei de fete ce avea înaintea sa.

Domna atuncea strigă ca una din fete să se apropie : înainta una din ele ; îi făcū o întrebare fără importanță, mai mult pentru ca s'o facă a vorbi, apoi îi făcū drumū cu pretextū de a-i aduce o batistă.

Îe când fata se depărta, Domna, observându că tatălul meu o fixase cu privirile și că, dupe ce plecase, se uita lungū la ea, îl întrebă : nu cum va i-ar conveni ? Tatălul meu răspunse cam îngăimatū, dar din puținele sale vorbe, M. Sale Domnei i a plăcutū a conchide la o afirmațiune ; iar când fata se întor-se cu batista, Domna o întrebă dacă-i place mustățile junelul ce era înaintea ei. Amēndouī tineri se uitară unulū la altulū roșindu se la față. Atuncī Domna făcū semnū fetelorū să se apropie, strigându și pe Vodă, care se uita pe o ferestrē în fundulū salonulū, și cu voce solemnă anunță că Frossa S-hina este logodită cu serdarulū Sion.

Vodă atuncea felicită pe tineri și le urază viață fericită ; iar tatălul meu îi spuse că fata se trage dintr'o nobilă familie constantinopolitană, că tatălū ei a muritū ca martirū pentru patrie și libertate (1), și că, pe lângă dota domnescă obișnuită, ginerele va măi căpăta înaintare la rangū și la funcțiune.

(1) Tatălū mamei mele, George Schina, fusese unulū din fundatorii Eteriei falmoșe ce avea de scopū liberarea Grecilorū și gonirea Turcilorū din Europa. Descoperindu-se sirele acestei conjurațiunii, elū fu prinsū, împreună cu alți 5) de consoți și decapitatū pe piața numită At-meidan, la 1811.

III.

Cu această narațiune amă voită, nu numai se vorbesc de spre origina maicei mele, dar se și arătu mo lulu originalu cu care se mărita fetele orfane pe care Dómnele grece le aduceau din Constantinopole. E inutilu de a maı spune, póte, că după aceea tatálu meu avu ordinu să prânzescă în tóte ȓilele la masa domnescă, alătrı cu promissa sa, pe care, în adeveru, cu cât o cunoscea maı bine și maı de aprópe, cu atáta se felicita că a datu peste o bună parte pentru fericirea vieșei sale. Inutilu iarășı este, póte, de a maı spune că Vodă, voindú a inainta pe tatálu meu în rangú, i-a oferitú sê-lú facă *Banú* sau *Spătarú*; consultându-se însă cu mirésa, și acésta, avéndú în vedere că cu asemenea rangurı trebuia sê între în protipendadă și prin urmare trebuia ca, pe lângă cheltuiala *ighe-moniconuluı*, sê-și lase barba, l'a conjuratú sê se mulțámescă cu Păhărnicia. care se representa destulu de frumosú prin înfășșarea bătătoare la ochı a mustășilorú sale.

Logodna viitoareı mele mame a fostú de bună augurú pentru haremulu Dómnei. În Dumineca următoare unú altú Diacú de Visterie, Ión Cuza (tatálu viitoruluı Domnitorú, sub care s'a făcutú Unirea), se logodi cu o altá fată; și așa, totú într'o ȓi, s'aú celebratú cu paradă mare domnescă, nunșile ambelorú fete venite totú pe o corabie din Tarigradú, nași fiindu-le Beizadé Iorgu Sușu cu o soră a sa. fiı aı Domnitoruluı. Apoi ambilorú mirı, pe lângă castanele de înaintare în rangú, dându-le și funcșunile promise în districtulu Fălciuluı, Cuza se făcu Ispravnicú iarú tatálu meu Sameșú (Cassierú), duș care plecară améndouı ca sê se bucare de fericirea conjugală.

IV.

Nu târziu însă veniră evenimentele de la 1821, cari aduseră țera într'unu felu de anarhie. Vodă Șuțu, când Eteriștii aū rădicatū stindardul revoltei uciđendū pe Turciū din Iași și din Galați, neavendū curagiulū a se pronunța nicī in favórea Grecilorū pentru cari ar fi fostū cu inima, nicī in favórea Turcilorū pe cari credea că o sē-i nimicescă Greciū ajutați de Muscali, — vėđendū că Principele Cantacuzino, fostū generalū in armata russescă, venia sē se pue in capulū revoluțiunii, — elū, ca unulū ce nu era nicī omū de luptă, a socotitū că este mai prudentū a părăsi tronulū și a se retrage in Russia.

Turciū venindū in mare numărū, aū distrusū mai întēiū pe cei 200 eteriști cari se fortificase in Galați, apoi aū inaintatū spre Iași, unde domniā, ca locotenentū alū lui Cantacuzino, unū grecū deșuchiatū numitū Pentedeca. Atuncea, se ințelege, că toți greciū din tóte unghiurile, tineri saū bătrāni, căuta sē se ascundă și in găurī de șerpī; iar administrațiunea generală a țerei căđuse in paralisia cea mai mare. Boșeriū cei mai mari fugiseră peste hotar; iar cei mai mici, remāindū fără cārmă, orbecaū intr'o parte saū intr'alta. Funcționariū părăsiseră posturile lorū. Tatālū meū lăssă Cassieria sa in plata Domnului și se trase la Iași. Aicea se aflaū încă resturī din ómeniū Curțiū lui Vodă Șuțu; chiar unulū din ministriū seī, Postelniculū Rizu, (care se numīa și Nerulosū) se invėrtia printre Eteriști, ca unulū care avea simpalii adevėrate pentru cauza grecescă, decisū însă a trece peste Prutū la cea din urmă extremitate. Unū frate alū mamei mele, Cupariulū Iancu Schina, căsătoritū și aședatū mai de multū in Bassarabia, afiliatū și elū cu cauza grecescă, se afla venitū in Iași. Când se vėđū că Turciū se apropie, maică-meā cu lacrimi amare, cerū ca sē trecă in Bassarabia. Tatālū meū, care nu simpatisa cu Greciū, nu prea voia s'o lasse; dar in cele din urmă n'o putū ținea și o in-

credința fratelui ei, ca să trecă dincolo. Plecarea însă, din diferite cauze, și mai ales din aceea că Eteriștii voia să împedice emigrațiunea, întârziă; astăzi felul că, când a putut să plece, drumul l-au găsit cu totul îmbulzită, mai ales de mișcările Eteriștilor. Aceștia, vădându că nu se pot măsura cu numărul cel mare al Turcilor, începuseră a părăsi Iași și a se retrage în diferite direcțiuni. Corpul care se numea *Legiunea sacră* (ἱερός λόχος), și care rămăsese în urmă, își luase de misiune ca, în retragerea sa, să protegă pe conaționali Greci ce voia să trecă peste Prut. Mai întâi avusese hărțuirii cu Turcii la Stânca, moșia Rosnovanului, care vine la jumătate cale între Iași și Sculen, apoi la podul de pe Jijia, ce este între Stânca și Prut; în cele din urmă chiar la Sculen, unde era vama și podul de trecătoare.

V.

Trecerea se făcea cu anevoie, fiindcă era prea multe luni ce voia să se serve de micul pod ce făcea serviciul. Podul nu era stabil: compus din nise grinzi puse pe șăici, nu putea primi pe el de cât 50—60 persoane și era tras printr'un scripete, pe un odgon fixat pe ambele maluri ale riului; apoi apa fiind foarte mare și riul larg, se perdea foarte mult timp până să meargă și să se întorcă.

O zi întreagă aproape a trebuit să aștepte bătă-măică-mea, în anxietatea cea mai mare, până să-și vie rëndul. Groza era cu atât mai mare, că bătălia Eteriștilor cu Turcii se urma cu neîntrerupere, și glonțele șuerau pe la urechile mulțimei ce voia să se vadă pe malul de dincolo; acesta s'a făcut mai înfiorătoare când s'a vădit că bombele tunurilor turcești transformase în ruine puținele case ce erau pe malul drept al Prutului.

Eteriștii sub comanda lui Atanasie și a lui Condu Ipirotul, plecaseră din Iași în număr de o mie și mai bine. Iar mulți din aceștia vădându că Turcii ce-și urmăriaș aușău 6,000 de

infanterie și 200 de cavalerie, și că prin urmare persistența de a se bate (mai ales în câmp deschis) era o încăpăținare nebună, aș găsit mai prudent să se strecore peste Prut pînă emigranții cei l-alți. Rămînd în cele din urmă numai 485 credincioși jurămîntului lor, se fortificară în șanțuri și suportară sorta martiriului, luptându-se cu fanatism pînă și-au găsit mîrtea, omorînd însă și ei Turcilor peste 2,000 de omeni.

La cel din urmă transport al podului venise rîndul mamei mele. Spaîma era mai teribilă de cît tot-d-a-una în momentele acelea; căci Turcii băteau, cu tunurile, cele din urmă șanțuri în care se adăposteau Grecii, și ghiulelele lor se îndreptau chiar asupra podului. Un moment fatal a voit atunci ca o ghiulea, rătăcită pînă, să nimerescă drept în odgonul pe care se trăgea podul, și drept în mijlocul Prutului. Podul, mînat de apele răpede ale rîului, apucă la vale învîrtindu-se cu o răpejune vertiginosă și isbindu-se cînd de un mal, cînd de altul. Pînă oricine să-și închipuiască țipetele și spaîma tuturor, și mai ales a femeilor. În fine, după un periculis de mai bine de trei ore, podul fu apucat și tras la mal de locuitorii unui sat bassarabian; și astfel, ca prin minune, aș putu scapa cei ce se aflau pe el, expuși la o pînă sigură. Acea catastrofă, de natură a înfiora și a spăimînta bărbații cei mai curajoși, pentru femeii a fost teribilă: unele aș leșinat, altele s'au essaltat pînă la nebunie, iar mamea mea a cădut într'un fel de prostrațiune din care nu s'a pîlul rădica de cît a doua zi prin îngrijirile unor bețane caritabile din satul unde s'a prins pluta.

VI.

După restabilirea lucrurilor, și după venirea la domnie a lui Ioniță Sturza, primul domn pămîntean după domnia de un secol și jumătate a Fanarioșilor, tatăl meu a fost numit ispravnic la Herța, care pe atunci forma un județ

micu la nordul Moldovei. Maică-mea simțindu-se aproape de a naște, a plecatu să mērgă la Cernăuți; dar când sē trecă granița la vama de la Mamornița, a fostu apucată de durerile facerei. N'a fostu chipu a merge înainte, maī departe. Abia a fostu timpū sē vie o babă din apropiere ca sē o assiste; și, cum din norocire era cu o trăsură mare cu covēlirū, vechilul i-a servitū de cameră și de patū, și în ziua de 22 Maiū 1822, pe la amēdă-ți, amū venitū pe lumca acēsta, în care trăescū până astă zi când scriū aceste rēidurī.

VII.

Tatălū meu vēdēndū cā familia i se impovăreză, se grăbesce a părăsi cariera servițiilor publice spre a se da la agricultură. Partea de moșie ce i-a venitū moștenire de la părinți, situată pe valea Hirsovei, la distanță de o oră de la Valea Racovei, era înțelenită și coperită de pădurī seculare carī nu aduceau nicī unū venitū. Trebuia dar sē pună multă muncă și stăruință ca sē deschidă locuri de cultură. Spre a ajunge la acēsta, a trebuitū sē călătorească și spre Transilvania pentru ca sē-și aducă ceva ómenī: găsindū acolo vre o patru-șeci de familī, gata de a emigra din cauza unei mari lipse de bucate, le aduse la moșia sa spre a funda satulū Hirsova, care essistă și până astă-zi. Până sē-și facă însă la Hirșova o aședare, a luatū în arendă o moșie în apropiere, numită Laza, proprietate a unei monastiri grecesci. Acolo aședēndu-ne familia, amū petrecutū o copilărie fōrte durerósă: nu sciū de ce bolă amū fostu coprinsū, dar înainte de trei ani n'amū putulū vorbi, și pe piciorē nu m'amū pututū ținea de cât în anulū alū cincilea. La țeră lipsindū medicii, eramū datū pe mâna vracilor și a babelorū, de mē căutaū dupē manierele lorū tradiționale: unele mē duceau pe la bisericī, unde mē puneau josū pentru ca sē pășescă popa (când oficia liturgia) peste corpulū meū. De și nu puteamū vorbi, dar când vedeamū cā Popa mē încăleca, țipamū ca din gură de șarpe. Alte babe

iarăși mă purtau în dorii de dină pe la nisce șipote de isvóre, unde me desbrăcau și mă stropiau cu apă neincepulă în momentul când se arătau primele rațe solare ; și numai sfântul sóre a vădit infiorările mele și a auditiu țipetele și răcnetele ce eșiau din gura mea ! L'ână a nu putea umbla, mă purtau cu un cãrușu pe care-lu trãgeau nisce bãieși din țigãnimca nostã : avemũ patru stregari de cãte 10 12 anĩ cãrora le ordonamũ în coltro sã mã ducã și cât sã mã porte. Imĩ plăcea sã mã vedũ dusũ dearte de casã, și chiar afarã diu satũ, la câmpũ ; și țigãnușii trebuia sã mã ducã, cãci de cuteza sã nu mã asculte, erau pedepsiși de Vãtafulu curții. O datã mĩ-a venitũ fantasia ca sã mã ducesã la cãrușulu meu nisce cãni. Așa dar amũ poruncitũ țiganilorũ mei ca sã facã hamurĩ de cãncã sãlbaticã saũ de funii de teiũ, și sã inhame patru lãtrãtori la rôte, în tocmaĩ cum se inhãma caii la trãsura tatei când se ducea la Vasluiũ. Bãieșii și au pusũ tótã silința ca sã mã satisfacã gustulu ; dar fiindũ-cã nu erau hãmurari, unulũ din ei a rugatũ pe tatãlu seũ, care era vizitiũ, de a venitũ și le a ajutatũ ca sã încropescã harnașamentulu. Dupã acẽsta cu vai nevoie ad adusũ patru cãni, trãgẽndu-i de gãlũ și de codã, și i-au bãgatũ în hamurĩ. S'a suitũ unũ baiatũ pe caprã, ca de acolo sã mãie cãni, cu tote cã hãțurĩ nu aveaũ. Nu voiaũ bieșii lãtrãtori sã tragã, nefiindũ deprinși sãrmanii cu asemenca servișii ; dar, dupã porunca mea, punẽndu-se sã-i batã cu nuele și sã-i tragã de urechi, au inceputũ cu incetulu a se deprinde a merge dupe sforile care-i țineaũ legași. A doua și a treia di repetãndu-se aceste exerciții, cãni s'au fostũ datũ pe brasdã și mergeau binișorũ, în cât ocoliamũ tótã curtea și trãgeamũ la scarã, unde, când mã opriamũ, cãni se puneau josũ și gãfãiau cu limbele scóse. Acesta imĩ facea o plăcere nespusã ; de aceea diceamũ sã le dea mamaliga multã și apã de bẽutũ, ceea ce se essecuta numai de cãt.

VIII.

Părinții mei, vădându jocurile acestea, făcându mare haz, plăcându-le să vadă că, neputincios cum eram de picioare, sciam să mă consolez înfirmitatea. Intr'o di însă, am pățit'o rău, eșind cu căruțul afară din curte, am cerut să mă ducă la arie. Drumul se făcea pe lângă muchia unui deal care avea o cōstă foarte răpede, presarată cu buturugi de rădăcină uscate, cu holovan și cu mărăcină ghimpoși. Eată că ca năprasna, se rădică un mîgar care dormise tologit pînă atunci în pulbere pe drum; la vederea urechiatului, lătrătorii mei se sperie; cîrmesc la stînga spre vale; căruțul se restornă; eu, cădînd, mă duc de-a berbeleacul, isbindu-mă cînd de o buturugă, cînd de o pîtră, cînd de un mărăcină, pînă în fine m'am oprit de vale strivit, plin de sînge și în nesimțire. Oamenii de la arie vădînd catastrofa, alergă, mă ridică și mă duc acasă leșinat și fără semne de viață.

Din înțemplare se pripășise la noi un grec l'êtrănu, care s'a băgat chelar în curte la tatăl meu. Acela essercitase messeria de *giraħū* (așa se chîamă în Orient hirurgii empirici săi practiciani, în Macedonia de unde venise). Fui încredințat în grijirilor lui, care, vădîndu mă, asigură că nu va fi nimica. Întru adevăr, după diverse băi și massagiuri, la scîplămăna, nu numai că revenii la viață și mă simții bine, dar, o, minune a minunilor! mă ridicai singur în picioare! Nu pot uita bucuria ce am simții cînd am vădîtu că pot face aceea ce alți copii, cu patru ani mai mic, puteau face, eu, care mă credeam olog și fără speranță de a mă ridica! Strigam cît îni (inea gura: «Tată! mamă! umblu!.. vedeți... am picioare... sunt om... am să fiu bărbat!...»

Bucuria în casa noastră a fost mare: mama, tata, fratele, surorile cele mai mici, omenii casei, cînd mă vedeau în pi-

ciore își făceau cruce. mă săruta, mă pipăia, ridea, plângea, juca, nu scia ce să mă facă și ce să mă țină ! iar seara a fost aduș popa de la biserică, pentru ca să citească un paraclis, spre a mulțami lui Dumnezeu pentru miraculoasa mea vindecare. La această ceremonie, eu assistam culcat în așternutul meu, căci atâta de mult unblasam în cât mă simțisem ostenit. Ascultându psalmodiile popei și ale l'saltului, și uitându-mă la toți ai casei cum făceau la cruci, (căci, pe lângă ai familie, assistau și toate slugile), somnul începu a-mi pănjini ochii : din ce în ce simțeam că se închid, și din ce în ce vedeam mai mici lucrurile și omenii din casă ; la facerea metaniilor, părea că se mă măresc ceva, dar apoi îi vedui iarăși micșorându-se, și ajungându în fine așa de mic, în cât îi perdui din ochi. Se înțelege că adormisem.

IX.

După acest eveniment, însemnat în copilăria mea, n'am mai voit să fiu tras cu căruțul : locomoțiunea aceea o consideram ca de rău augur. Cercam să merg călare ; dar fiindcă mi se observa, și cu dreptă învânt, că la vârsta de cinci ani n'ași putea să mă țin pe cal fără să cad, încălecăm pe grunajii celor patru țigănuși ce-mi erau dați spre serviciu ; și în curând ajunsesem a-mi ținea atât de bine echilibrul, în cât nu mai aveam nevoie a mă ținea de chicalor, ci luam câte o nua pe care o învântam surugiesc și loviam în cel pe care încălecăm cu toate puterile ; apoi când îl vedeam că plânge, rideam până nu mai puteam. Talălă meu însă vedându într'o di acestă esserciți, mă chemă în casă, și imi spuse să nu mă bat așa băteții, căci ei sunt omenii iar nu vite ; spre a mă convinge, imi ceti într'o carte câte va maxime de morală precum : «Nu face altuia ceea ce ție nu-ți place. Fă bine, iar nică o-dată rău. Iubesc pe aproapele tău ca pe tine însu-ți.» Apoi spre a mă convinge că băteia e lucru rău, și că lovitura face durere și usturime, imi

trase o vargă bună pe partea de 'nderăptu care nu se prea chîmă pe nume, ceea ce mă făcù să țipù și să plângù cu lacrimî ferbinșî. După acêsta n'amù mai rădicatù vèrga. saù bē-țulù, asupra țigănușilorù mei, nicî n'amù mai voitù să-î încalecù, ci puindu-le nisce storî la gurî în formă de hățurî, îi luamù la gônă, și-î făceamù să mèrgă în trépèdù și în fuga mare după cât mă țineaù și pe mine picioarele.

Tatălù meù, în fine, observândù iresistibila plăcere ce aveam pentru călărie, mă dete pe mâna lui Chir Dumitru greculù, che-larulù nostru, ca să mă pue pe unulù din caii ceî mai bē-trânî și mai blândî ce erau în grajdî. La începutù, chir Dumitru, de frică să nu cađù, mă lega cu nisce șistorî pe șea, și ast-felù mă purta prin curte. După patru cincî lecțiunî de ecuitațiune însă, declaraiù că nu mai simțù nevoia de a fi legatù, numai să potrivéscă scările dupe picioarele mele. ca să mă sprijinù în ele. Făcù esperiența Chir Dumitru, și se convinse că-mî ținù echilibrulù chiar fară să mă ținù de oblânculù șeleî. Pânù în douè ueî țile după acêsta, putulù chiar să conducù eù insumî calulù, mergèndù de la grajdî până la scară, în aclamațiunile tuturorù din casă.

X.

Intr'o diminéță, pe când dormiamù încă, m'a luatù Dădaca în brațe și m'a trecutù în camera de alăturî. Acolo m'amù simțitù strinsù de nasù : fòrte supèralù, amù începutù a scânci, gata de a plânge și a țipa, dar deschidèndù ochiî și vedèndù că aceea ce mă strîngea de nasù era mama care mă sârula cu dragoste, m'amù sculatù și amù întrebatù de ce mî-au stricatù somnulù ?

— Mergemù cu caii, țice mama. Scólă-te de te spală și te îmbracă.

Maî plăcută surprindere nu putea fi pentru mine, fiindù-că trăsura și caii imî făcea o plăcere nespūsă. Forte răpede fuiù gata. Eșiiù îndată afară, și atuncea veduiù . resărirea sòrelui.

Primele lui rațe cari se iviaū de dupe unū dëlū, nu sciu de ce, mă uimira. Pentru priina óră ochiī meī se vedeau loviī de așa spectacolū. Stamū cu ochiī fixaī și cu gura căscată de mă uītamū la sóre, așa că nici băgasemū de sémă că trăsura trăsese la scară. Atuncea veni tatălū meū și, vëđându-mē in extasū, imī đice : «Heī, nălărăule, unde te uiī ? haīde ! Orī ři-e somnū ? întórce-te de te culcă daca nu mergī.»

Ne urcarāmū in trăsură, tată meū, mama și eū. Se inhămasē patru căī la róte pe care ī mânia vizitiulu de pe capră, și patru inainte, cu unū surugiū călare. Eramū cu rădvanulū celū mare, care lū primise mama de zestre de la Domna lui Vodă Suřu : o trăsură spëndurată, prin nisce curele gróse de piele, de nisce arcuri massive de ferū, imbrăcată cu mătase și văpsitū cu uleiū de culóre galbenă, așa că părea a fi aurită. Multū timpū inēă dupe plecarea, eū mă totū uītamū la sóre și eramū așa de aīuritū, in cât tată-meū m'a apucatū iară, ī de nasū, ca sē mă facă sē mă uīlū la elū.

Unde te uiī așa lungū, nălărăule ? N'aī mai vëđutū dēlurile astea ?

— Mē uītamū la sóre. Nicī o-datā nu l'amū vëđutū așa de frumosū. Cine a ficutū sórele, tatā ?

— Totū acelū ce-a făcutū și pământulū, și tóte cele de pe fața pământulū : Dumneđeū !

Apoi începuiū a face unū interogatoriū neīnteruptū : unde șede Dumneđcū ? ce felū e ? cine l'a vëđutū ? cum de mișca el sórele și luna ? și câte și mai câte !

Vëđendū că in urma nóstră veniaū mai multe căruțe, cu femeī și copii din satū, pe cari mai multū saū mai puținū îi cunosceamū, amū întrebaliū : de ce se řinū de noi ?

— Fiindū-că mergū totū acolo unde ne ducemū și noi, đisse tata. Astā-đi este serbătórea Sfințilorū Impěraī : se face hramū la Monastirea Florescēi, acolo unde ne ducemū. Avemū sē vedemū și sē sūrutāmū icóna fărclóre de minunī a Maiceī Domnului, pentru ca sē ne dea sănătate și vieța lungă.

Dupē ce trecuramū gírla și lanca Racovei, trebuē sē ur-

cămă un dealu foarte înaltu și răpede, învălitu cu o pădure de copaci foarte groși, pe cari sburau, pe lângă felurite păseri, și nisce alte animale în forma pisiciloru, mici, cu coșile tufose și foarte drăgălașe, cari mi s'a spusu că se chiamă veverițe. Cereamă ca să pue pe vizitiu să-mi prindă una. Dar fiindu-că vizitiu erau ocupați cu caii, mi s'a rospunsu că nu se póte. Pofta mea însă era așa de mare, că m'amă pusu pe plânsu, și nu ni'amă potolitu de cât după ce m'a încredințatu mama că veverițele mușcă rău și că, după ce le prinde omul, se prefacă în vircolaci cari mănâncă sórele și luna. Atuncea însă m'amă pusu să întrebú: de ce sunt pe pământu vâi și deluri? Cine le-a făcutu? pentru ce? și alte de acestea, întrebări la cari tatálu meu respundea cam alene, fiindu ocupatu cu mersulú cailorú și cu impediátulú rótelorú la vale.

XI.

Ajunserămú la Florescî tocmai când trăgeau clopotele de liturgie. Era mií de ómení și sute de trăsuti de totú felulú. Abia resbirămú în biserică, căci erau o mulțime de boieri cu cocóne și țeraní cu țerance. Tatálu meu cu maică-mea fură poștiți în strane, la locuri de onóre. Eú, cam ghemuitu lângă piciórele mamei, pe pragulú stranei, ascultându cântările p: pilorú și ale cântăreșilorú, amú adormitu ca unú fericitu, pentru ca să-mi implinescú somnulú ce perdusemú de diminéță.

La ora eșirei din biserică deșteptându mă, mersciú cu tata și cu mama la Egumenulú. Acolo era o sală mare, plină de boieri și de cocóne, care se regalaú cu dulcéța tradițională. Tatálu meu, vechiú cunoscu ú alú Egumenulú, sărutându-i mîna îi presentă pe maică-mea, de a cûreia cunoscință se părú foarte voiosú, fiindu-că elú fusese amicú alú tatálui ei. Pe mine, Egumenulú mă bine-cuvéntă, iar când vedú că la întrebările lui respundemú în limba nemuritoare a șteilorú gre-

cesci, remase încântată, mă puse pe genunchi și mă sărută cu dragoste.

Pe la amădă-și urmă prânzul, servit la o masă întinsă sub un umbrar de frunze făcut în fața Bisericeii, sub care încăpeau peste o sută de persoane. Două alte mese întinse de-o parte și de alta a bisericicii pe nisce scânduri albe, jos pe erbă verde, erau pentru ca să regaleze poporul de rënd, care căpeta câte un fel de bucate și o olă de vin. După mănecare, ne retraserăm într'o cameră, unde părintele Egumenul ne a oferit o ospitalitate particulară și mai cordială de cât la altă lume. În desără mai totă lumea a plecat; numai familia noastră fu reținută până a doua și de amabilitatea bunului Egumen a căruia figură frumoasă și imponentă pare că și acuma imi stă înapărită în memorie. Bietul bătrân nu înceta de a întreba pe maica-mea despre sôrta frașilor și a surorilor sale, despre venirea ei în Moldova, despre căsătoria și viața ei. Aceste subiecte erau foarte interesante pentru el, ca unul care purta încă vie suvenire și adorașune pentru tatăl ei, despre a căruia môrte lăcrăma și suspina mai tare de cât maica-mea.

A doua și după ce luarăm un dejun copios, pe când așteptăm să ne vie trăsura ca să plecăm, bunul Egumen dăruie tatălui meu o giubea frumoasă de samur, mamei mele un șal bogat de Persia, iar mie, aflându că-mi plac căii, imi dete un căluș mititel, de o frumusețe uedescribilă : șargă, cu coma și coda negre, gâtul gros și încordat, rotund la corp ca un pepene. Când l'am vădut, m'am uimit totu așa de tare ca în ajun de răsărirca sôrelui; apoi m'am apropiat de el și am cerut ca să-mi aplece capul pentru ca să-mi sărută ochii și să-mi desmierdă urechile; și nu știu, nici cred eu să fi sărutat și să fi desmierdat mai cu dragoste pe prima amanta ce mi a fost dat să întelnesc în furia tinereții mele. Acest dobito în adevăr m'a făcut să gust cele întâi mulșmiri în vietă. Ilu încalcam în toate di-lele de două ori, însoșit de câte două din cei patru adătanșii negri ce aveam, cari alergau gâfâindu după umbrelul calului,

finându fie-care câte o penă de la căpăstrul ce purta de de-subtul frêului, de frică ca să nu scape și să apuce peste câmp. După ce însă mă convinsei despre blândețea și înțelepciunea dobitocului, care părea că-mi gicesce gustul și mergea mai tare său mai încet după cum mișcam dirlogii său îi spuneam din gură, n'a mai fostă trebuință de precauțiunî: mergeam singur, fără nici un însoțitor, la aric, la vie, la livadă, la bostănărie, în tote parțile. De aceea și afecțiunea mea pentru acest dobitoc era așa de mare, în cât nu se putea să trecă o oră, fără să merg să-l văd, ducându-i tot-d'auna câte ceva bun de mâncare, sărutându-l, desmerdându-l și îngrijindu ca totu-d'au una se aiba lînu de cel mai bun și grăunțe de cele mai curate și mai succulente. Ceream să mă mule patul chiar în grajd, ca să dorm lângă dînsul, dar orî și cât eram dragul Nenecai, maica-mea n'a voit să se consimță a-mi face acesta pofta.

XII

Dar eata că într'una din zile, tatăl meu, întorcându-se de la Iași, vine însoțit de unu individ, care a cam pus capetu sburdălniciilor mele neamurate și postelor mele de jocheu. Acesta era Gospodin Arseni, care trebuia să me puna la carte, să învăț rusește și franțuzesc, limbi ce erau la moda fiind-că veniseră Rușii în țară. Ce uritu era Gospodin Arseni! Era roșu la față, ras peste tot, cu ochi galbeni și niște înfundări în capul lui cel cât bawita, gura strânsă de parea că n'are buze, iar unu nasu așa de mare și boreanosu, cum nu mai vădusem. În ziua d'ântei mă a datu mie și la cele doue surori ce veniau după mine, nohot și stufide negre ce puța în buzunar; și numai cat ne a aratatu cărțile pe care trebuia să învățăm. Aceste erau doue: unu abecedariu francesu și unul ruseșcu, dar nu semenau nici de cum cu alfavitarulu, care mi lă arata mama câte o data: mi se pareau literele mai prost făcute și mai urite. Eă, în adevăr, aveamu predilecțiune

pentru limba grecească. Când, la etatea de trei ani, mi s'a desleșat limba, vorbiamu și grecesce și românesce în perfecțiune : de și nu putusem vorbi pîna atuncea, urechile mele se deprinsese cu sunetele și cu vorbele acestor limbi, pe care le aușiamă împrejurulu meu mereu ; căci pe cînd tîtă lumea în casă vorbîa limba romanescă. mama și dadaca, cari mă iuhîiau și mă desmierdau, mai multu imî vorbîiau grecesce, și simultaneu amu înveșatu ambele limbi. Apoi grecesca chiar atuncea imî fusese de folosu : acêsta făcuse pe Egumenulû de la Floresci de-mî dete calulû celû minunatû, deliciulû visurilorû mele de copilû.

Dascălulû nostru era muscalu, dar vorbîa pușinû și românesce, fiindû-că essercitase messeria acêsta vre-o ęece ani în Bassarabia, unde a avutu a face cu Moldoveniî. Cate-va ęile nu ne-a pusû la carte, mîrginindu-se numai a ne învêta cîte 10 15 cuvinte russescî pe ęi. Intre aceste essercișii, vêđendû că totû-d'a-una la masă cerea usturoiû, într'o ęi l'amû întrebatu cum se chîamă franșuzesce acêstă plantă ; după ce ne-a spus'o, l'amû mai întrebatû : dar russesce ? Cînd ne spuse că se chîamă *ciasnociu*, nu sciû de ce ni s'a pîrutû așă de curiosû, că toșî am începutû a rîde ; iar eû amû opinatû că luî trebue se î ęicemû Gospodin Cîasnocu, ceea ce l'a făcutû și pe dînsulu de o-cam-dată a rîde. Cînd a vêđutû însê că a doua ęi și a treia ęi slugile din casă il numîiau Gospodin Cîasnocû, forte multû s'a superatu dascalulû nostru și s'a plînsû tatălû meu, care a fostû nevoitû se dea poruncă strașnică ca se înceteze de a lu mai nîmi a tîrlu.

XIII.

Intr'o zi ne pomenirăm că vine la noi Ocolaşul (1) de pe Racova, însoţit de vre-o două ofiţeri ruşi. Acestia erau urmaşi de vre-o sută de Cazaci călări, cari însă s'au oprit la poartă. Spre a se putea înţelege mai bine cu ofiţerii, Ocolaşul nostru venise să roge pe Gospodin Arseni ca să-l serve de dragoman. Era vorba de a se recuizişiona vite de tăierc pentru trebuinţa armatei rusesce. Mare larmă a făcută această măsură. Peste puţin veniră Vornicul (2) şi Vatamanii (3) satului cu o multime de locuitori. Se cereau 200 de boi. Ţărani şi se văita că vor rămânea peritori de fome, de le vor lua vitele. Tatăl meu, interesat de a nu ajunge locuitorii la sapă de lemn, căci atunci n'ar fi avut nici un folos de la moşie, a intervenit prin Gospodin Arseni la ofiţerii muscali ca să se mulţamească cu 100 de capete, pe care le-a dat lui din vitele sale proprii, rămânând ca apoi se se împace cu ţărani pentru acesta sarcină de care 'i-a uşurat.

XIV.

Recuizişionarea însă, atât de vite cât şi de produse, se vede că mai apoi s'a organizat într'o sistemă întregă de spoliaţiune şi de mănălorie, între funcţionarii moldoveni şi muscali. Nu trecea săptămâna, şi ne visita felu de felu de oameni, în-

(1) Sub administratorul de plasă în Moldova din vechime se chema *Ocolaş*. Sub Regulamentul organic s'a numit *Preşedintele*; în timpul modern a luat numele de *subprefect*.

(2) Aşa se numea Primarul Comunei.

(3) Conşilierii comunali.

soții de călăi va Căzaci, cari dânduși nume de essecutori trimiși de guvernă, cereau ba vite, ba podvóde, ba produse. Tatălui-meu îi împăca pe unii cum putea, numai să scape de ei, iar pe alții îi gonia mai cu imbrâncelii, mai cu amenințări, une-orii chiar cu pumnueli. In cele din urmă însă, denunțat fiindu de turburătoru său rebelu, într'o ți s'a vădutu inconjuratú de o sotnie de Cazaci, legatú ca unú criminalú, și rădicatú într'o chibitecă négră russescă, coperită cu unú covertirú sub care nu putea să ședă de cât culcatú. Dusú la Iași, acolo fu închisú la Poliție și supusú la unú lungú interogatoriú de către unú Polițmaistru bassarabianú russificatú, care din limba románescă nu ținea minte de cât injurăturile. Era vorba de o conspirațiune politică. Atuncea se lucra Regulamentulú Organicú sub Presedința Generaluluiú Kiselefú la Bucurescí, de către o Comissiune de boieri moldoveni in care era Vorniculú Mihaí Sturza (care pe urmă s'a făcutú Domnú) și G. Assaki. In Moldova aflându-se că schița aceluí Regulamentú, care urma să fie basa Constituțiunii viitoare a țerei, favoriséză clasa de susú a Boierilorú, cu scopú de a întemeia oligarchia cător-va familii privilegiate, s'a suggeratú ideia de a protesta, pe motivulú că aristocrație hereditară n'a existatú in țéră nici o-dată și nici póte intra asemenea sistemă in firea și caracterulú Moldovenilorú. Se făcuseră și proclamațiuni prin care se deșteptau proprietarii și boierii de clasele inferióre, spre a se aduna in fie-care districtú și a alege câte doui delegați cu missiunea de a se întruni in Iași, și aci a decide forma și modulú protestațiunii. La unulú din unchií mei, Spătarulú Antohi Sion, se găsiseră proclamațiunile acelea, înainte de a se espedia, și, cu mare urgie, il porniră într'o chibitecă cu escortă de Căzaci. Se credea, fiindú-că anume se respindise vorba de Poliție, că-lú vorú trimite la Camceatca in Siberia; dar după ce-lú scóseră pe bariera despre Sculení, — ca ast-felú să se acrocíteze vorba in orașú - chibiteca, după ce eși din orașú, fu îndreptata pe după morile de vântú ale Tătarășilorú, pe drumulu mare spre Bucurescí, unde era sediulú lú Kiselef. Pentru acesta s'a fostu gasitu cu cale ca să se

aresteze toți frații Sionesci, ca capi ai complotului. Cât pentru tatălui meu, acușatiunea era absurdă, fiindu-că după cea mai minuțioasă percușiune ce i-aui făcutu, atât la țeră că și in casa de la Iași, nu gășiseră nimic. Cu toate acestea Polițiea voia să-lu trimită și pe elu după frate-seu, dacă nu intevenia pentru elu o veche adoratore a mustășiloru lui. Ajunsă favorită a unui generalu. Acelu generalu il luă pe garanție, dar il obligă ca să mērgă să escorteze nisce transporturi cu suchariu și cu potcove peste Dunăre pentru trebuințele armatei care asediase Șumla. Ast-felū bietulū tatălū meu abia căpētă voie să vie pentru trei zile să-și ūea diua bună de la familie, și se întorșe la Iași spre a și indeplini misiunea cu care-lū însărcinau, cu promisiune că până într'o lună se va putea întorșe. Dar trecu jumătate de anū și despre tatălū meu nu se sciea nimica: iar maică-mea, aușindū că peste Dunăre ciuma seceră omenii cu miile, ducea zilele cele mai neșre, cu lacrimile totū-d'a-una pe obrazu, fără speranță de a-lū mai vedea. Eū singurū m e reamū s'o consoleșu. spun-du-ī in toate diminețele că amū visatū pe tata. și că tre-bue să vie.

XV.

Spre toamnă, intru adevēru, pe când începuse a ninge, amū vedutū intrandū pe poartă unū omū călare viudū in galopū spre scară. Eū fuiū celū întēiū care m'amū răpeditū afară spre întēmpinarea lui. Nu sciu cum se făcū, dar o presimțire neînțelēsă imi spuse îndată că acela era tatălū meu; îndată amū începutū a striga: *tata! tata!* Mama eși afară după strigarea mea: se uită lungū la elū, pe când se scutura de noroiū, iar când după voce il recunoscu, a cădutū josū leșinatū. Elū o luă in brațe. o duse in casă, și o lăsă pe mâna femeilorū din casă, spre a se retrage ca să se spele și să se primenescă. Intru adevēru tatălū meu era necunoscutu: purta nisce haïne

gróse bulgărescî, fiindă-că tote ale lui se rupsese și putredise : își lăsase barba, fiindă-că nu avea nici timpă nici mijlocă ca să se rață ; era slabă ca ună oflicosă, fiindă că multă răbdase de fόμε și beatură ; era negru și părliț, fiindă-că stătuse alăta timpă cu fața deschisă înaintea intemperiiilor. O septemână întrégă ne-a povestit, fără a termina, suferințele. privațiunile îndurate și pericolele de totă felulă la cari aă fostă spusă. Din tóte pericolele însă, celă mai teribilă a fostă flahelulă asiatică, cîuma. Nu trecea și se nu vață alătură cu elă căđendă decimă de ómenă fără a se mai putea scula. Din trei miă de moldovenă cari cu trei miă de care aă fostă trecentă Dumărea, nu s'aă întorsă nici cincă sute ! Duoă miă cincă sute de care aă remasă acolo, fără a se mai sci de urma loră saă a viteloră ce le purtase ! Tatălă meă a fostă reținută acolo pentru ca să primescă provianturile ce veniăă din țeră și pentru ca să le predea intenđenței mlitare russescă. Munca lui era óre-cum remunerată cu bune apuntamente, dar mulțami lui Dumneđeă când se vđdă liberală. Când plecă de acolo, Generalulă comandantă ală Corpulă îi dete ună bună certificată : și, vđđendă, ca și perduse caii si căruța cu care se dusesc. îi dărui ună cală cu o șea din prăđile luate de la turciă căđuă în bătălie.

XVI.

P're când tatălă meă își ruina sănătatea în Bulgaria, averea lui mai tare se ruina la Laza. Maică-mea lipsită și de esperiență și de protecțiune, vedea risipindu-se vitele și productele fără a sci cum să se opue : cu motivă de recuisițiune, veniăă felă de felă de individe cu titlu de agenți aă cărmuiră și rădicaă vite, gráne, păpușoiă, lăsandă chitanțe subscrise cu nume fictive, pe cari tatălă meă nu le a mai putută urmări ! Struncinarea a fostă completă ; tatălă meă, nemaă avendă vite cu cari să facă plugărie, nici capitală cu care să exploateze mo-

șia și să plătească arenda, a trebuit să se părăsească Laza și să se retragă la Hirsova, la răzășia sa, unde din fericire avuse buna inspirațiune de a-și construi o casă destul de bună și încăpătoare pentru numeroasa sa familie.

Între acestea, Gospodin Ciăsnocă își dedese arama pe fața. Era un beiv și jumătate; dorea că nu era harțăgaș când se îmbăta. Cu învățătura nu făceam nici un progres. El ne servia mai mult ca pedagog, și întru acesta escela. Câte-va frase rusesce și câte-va franceze, pe care ne făcea să le recităm și să le repetăm cu dânsul, abia făcea pe părinții noștri să creadă că noi profităm de dascălia lui; în realitate, nu șciam nimic. Profitam mai mult de lecțiunile ce ni le da mama pe apucate; ajunsesem a citi grecesce fără împedcare și bine, chiar și a scrie puțin. Tata țărășii când dispunea de timp mă chema și mă învăța romănesce pe Psaltire și pe Ceaslov. Dupe ce am învățat a celi, mă puse și la scris: mai întâi cu degetul pe nisip, apoi pe o tablă ceruită pe care scriam cu un cui ascuțit la vârf; iar după ce umplea tabla, o trecea puțin prin flacăra focului de se neteșea și se făcea proprie țărășii pentru scris. Acestă metodă dascălul Arseni dicea că a inventat-o el, pentru ca să nu facă cheltuială cu hârtia. Incelul cu încetul făcusem așa progrese, în cât citiam nu numai scriptura tatei pe care o avusem de model, dar și scripturi de documente vechi câte cu două și trei caturi, cu elisiuni și forme de litere capricioase și încărligate. La etatea de 10-12 ani eram pot să dice un paleograf; căci tatăl meu, spre a-și descurca hotarele moșiei, entropite în multe părți de răzași, a trebuit să recurgă la calea judecății și să studieze mereu documentele vechi și prăfuite ce-i rămăseseră de la părinți. Cu acea ocaziune mă chema și pe mine ca să mă inițieze în misterele criptografie.

XVII.

Intr'o dimineața ne pomeniramă ca tata pleca la Iași, luandă și pe dascălulu Arseni cu sine. Bietulă Gospo lin Ciasnocă ne sărută cu lacrimile în ochi, plângendă și plină de jală că părăsă casa noastră din a căreia pimnișă bēuse multe sute de vedre de vină și avusese atâtă de bună traiă ! Cu tō'e că nu era omă pe care să-lă si putută iubi, dar nu sciă cum, cu duioșia lui m'a făcută și pe mine să plângă ; și pare-mi se că de atunci amă rămas cu păcatulă că, îndată ce vădă pe cine-va plângendă, mă pună de plângă și eu.

Când s'a întorsă tatălă meu de la Iași, l'amă văduțu aducendă ună altă individă, pe care ni l'a recomandată de dascălă grecă.

Acesta se numă Dumitraki Logadi ; venise nu de multă de la Constantinopole, cu recomandațiună de omă învățată, spre a propaga cultura limbēi elene.

Atuncea a începută partea seriōsă a copilăriei mele. Dascălulă Logadi în curendă m'a făcută să intelegă ca a sci carte nu era ceea ce învățasemă de la Gospodin Ciasnocă. Acesta adusese cu sine o ladă plină de cărți, cu care amă trebuită să facă cunoștină : gramatică, dicționare, aritmetică, tractate de geografie și de istorie. Mașasinulă copiiloră, care se numă 'Αριθμητικὴ τῶν παιδῶν, și multe altele, tote scrise grecesce. Atuncea rusesca și franțuzésca lui Gospodin Ciasnocă amă trebuită să le punemă în cuțu, fiindă-că, după preceptele noulă nostru preceptoră, limba elenă este singura limbă nobilă care trebuie să o învețe cine-va spre a se face omă ; căci era limba Țeiloră din Olimpă, limba Bisericei Resăritulu, limba lui Omeră, a lui Euripide, a lui Socrate, și a mulțime de omenă mară cât nisce dumneșei, despre cari în tōte serile ne vorbă cu multă entusiasmă dascălulă Dumitraki, la gura sobei, și chiar după ce ne culcamă, până adormiamă.

Venirea dascălului grecu a coincidalu cu o tristă suvenire. A doua saū a treia ȓi mī-a muritū *Zmeulu*, așā numīamū eū c'luțulu celū frumosū, care legānase copilāria mea cu atāta dragoste șese anī și maī bine! Mōrtea luī a fostū prima per-dere pentru care amū purtatū doliū și regrete neconsolabile. Doliulu meū insē nu durā maī multū de cāt vre-o douē lunī. Pentru ȓiua hramulnī de la Florescī cerēndu-se dascălulu Lo-gadi ca sē mērgā spre a face și elū cunoscīnțā cu Greciī de acolo, mē duseiū și eū cu elū. Bētrānulū Egumenū, cum mē vēȓū. mē recunoscū, fiindū-cā în intervalulū acesta venise și elū de vre-o douē orī pe la noi, pre cānd ședeamū la Laza. Decī, dupē ce făcū cunoscīnța dascăluluī meū, care ī-a facutū mare mulțāmirē, m'a întreatū ce face căluțulū. Ca respunsū, amū inceputū a plānge cu lacrimī de focū. Bietulū bētrān in-duioșāndu-se, s'a silitū sē mē consoleze spuindu-mī cā voi avea altulū; și în adevērū, cānd amū plecatū mī a oferitū unū altu calū roibū, brēzū, cu cōma albā, destulū ds frumosū, in-se ceva maī mare de cāt Zmeulū, tocmaī potrivitu cu statura mea, care atuncea, la 12 anī, atingeamū talia unū bārbatū de mijlocū. Acestuīa īī dedeiū numele de *Puiu*, și dupē ce lū adu-seiū acasā și-lū cercaiū, remāsseiū deplinu mulțāniū ca de cel l'altū, fiindū și acesta totū așā de blāndu, cu minte, iute, inteligentū, fără nici unū defectū.

XVIII.

Intr'o ȓi intorcēndu se de la *Vasluiu*, unde se dusese pentru afacerī, tatālū meū adusse scirca cā pe a treia ȓi trebuē se trēcā pe la posta *Onceī* (drumulū mare de la *Vasluiū* la *Iași*) noulū *Domnitorū*, *Michaiū Sturza*. De la noi fiindū cale de douē ore, tatālū meū se decise a merge întru întēmpinarea luī, spre a-ī ura buna-venire.

Mē luā și pe mine. Luā insē totū o-datā și vre-o 12 flācāī cālārī, imbrācaī în haīne de serbātōre, cu panglicī și cu florī la pālārīī.

La Postă, unde trebuia se schimbe caii la trasurile domnesci, era facutu unū umbrarū mare si unū arcū de triumfū. O mulțime de boieri și boiernași, veniți ca și noi, aducându fie-care câte o cétă de călăreți, așteptau sosirea noului Domnū. După o așteptare de vre-o trei patru ore, mai înteiū sosi unū Lipcanū într'o căruță mică de postă, anunțându că M. Sa sosesce, recomandând ca caii să fie gata spre a-î iuhăma in loculū celorū osteniti ce veniaū ; totū o-dată disse ca să se găsescă apă rece și dulcēja pentru setea Mărilorū lorū. Nu trecū multū după plecarea Lipcanului. și etă că se vedură și trăsurile domnesci : in cea d'ânteiū era Ispravniculū din Vasluiū cu unū ofițerū care se și ra că este adiutantū ; imediatū după prima trăsura. era o carêta mare cu geamuri, cum nu mai vedusemū până atunci. Se deschise carêta, și se cobori Vodă. care avea barbă roșie și purta uniformă cu epolete mari, fesū pe capū și sabie. Dómna de lângă elū nu s'a coboritū. Vodă s'a datū in vorbă cu proprietariū ce eșise inaintea lui, primi de la căți-va petițiuni și luă dulcēja. Când unū Ocolașū ducea tava cu dulcēja la Dómna ce sta in trăsura, tatălū meū mă impinse și me dusseiū de-î oferiū unū buchetū de flori ce luasemū de acasă spuindu-î : «*Εκ μέρος τῆς μητρος μσ.*» Dómna era fica lui Stefan Vogoride, Principele de Samos. Ca gréca, când m'a auditū vorbindū in limba ei, a remasū încântată, a risu, m'a întreatū cum mă chiamă, cum de sciū grecesce, și mi spunea să arătū mamei se vie la ea. N'apucă a-și termina frasa, și Voda venindū, s'a urcatu lângă ea, iar trăsura a plecatu in gona cailorū, escortată de flacăi călareți, rinduiți a o insoti pîna la jumătata postă

XIX.

Vre-o trei ani următori i amū petrecutū cu destulă monotonie. Dascălulū Logadi se ocupa cu o particulară assiduitate de mine. De și mai lua lecțiunī la elū o soră și unū frate mai micī de cat mine, dar nu sciū de ce. numaī cu mine se ocupa

mai seriosă : mie îmi da lecțiunile cele mai mari și themele cele mai grele. Afară de sarcina lecțiunilor mele, mai aveam sarcina de a face classă cu trei surori mai mici, pe care eu trebuia să le învăț a citi și a scrie românesce. Sciea destulă carte dascălul Logadi, dar nu avea metodă pentru ca să-mi comunice mai răpede cunoștințele sale. Prin urmare mă chinuiam mult cu gramatica și cu ortografia, pe care după trei ani de muncă continuă încă nu reușisem a le cunoște perfect. Ce folos că ajunseseam a citi și chiar a traduce pe Omeru și alți autori clasici în limba comună vorbitore, dacă încă nu putem să-mi dau semnă de regulele și de secretele sintacticei ! Din fericire se încheie ani ce se tocmise dascălul Logadi ca să î petrecă la noi ; cine scie daca, mai prelungindu-se șederea lui, nu cădeam în vre un fel de idiotism, de multă aplicațiune și muncă ce mi dam cu sintactica limbii elene ! Intr'o bună dimineță dascălul Logadi, ca și dascălul Cîsnoc, ne-a părăsit cu lacrimile în ochi pentru tot-d'auna. Atunci resuslaiu ; și de unde la trei zile o dată aveam voie să fac câte o cavalcadă, acuma în toate zilele călăream pe Puiu câte 2 3 ore

XX.

Tatăl meu, de și cunoscea prea puțin, și mai mult din practică, limba grecească, totuși apreciea în destulă progresele ce făcusem sub dascălul Logadi. Aușindu mă vorbindu limba în modu mai corect, după preceptele propagate de faimosul Corai, vedend că eram în stare se traduc. pe orice pagină, pe Omeru. a căruia limbă lui i se parca ca și chinezescă, își făcu socotela că cu alate cunoștințe eram deja capabil să-mi croiescu o carieră, de și abia împlinisem cincisprezece ani. Elu mai înteu mă întrebă pe mine ca ce aș dori să mă fac ; căci maică-mea, de și esprimea dorința să mă fac doctor, dar ideea ar fi fostu nerealisabilă, fiindu că nu aveam mijloce să mă trimită la scol în străinătate. Eu, ca

unul ce nu aveam ideii și dorințe determinate. răspundeam că nu șciam să se decidă, dar că sunt gata să fac ce mă va sfătui el.

Intr-o zi având să merg la Iași, mă luă cu el. Pe drum se puse să-mi spună și să-mi arate că cea mai bună carieră la care ar trebui să mă gândesc în viața mea, ar fi aceea de Mitropolit.

— Mitropolit! exclamă el, cu ochii holbați.

Da, dragă. Mitropolitul este ca un al doilea Vodă în țară. El face popi și călugări, preoți, Archimandriți și Vlădicăi, Stariți și Egumeni. Pe mâna lui sunt toate monastirile cu moștile lor cele mari și multe. Apoi el are venituri nesecate de la Egumeni, de la Stariți, de la cununii, de la botezuri, de la înmormântări, în fine de la morți și de la vii.

— Dacă e așa, prea bine, tată, fă-mă Mitropolit. Eu nu mă opun. Atuncea voi putea ajuta și pe voi, și pe frați, și pe surori. Nu-i așa?

— Negreșit.

A doua zi fiindă Duminică, merserăm să ascultăm liturgia la Mitropolie. După eșirea din biserică, împreună cu alți notabili, traverserăm grădinița ce este chiar în dreptul ușii bisericești, și ne urcarăm toți ca să facem vizita noastră de venerație capului bisericești, a căruia poziție ambițioasă s-o moștenesc în viitor. Era în sala de primire mai mulți călugări, îmbrăcați mai totu într'un fel și cu camelafce pe deasupra potcapilor, dar dintre toți se distingea acela care se numea Mitropolitul Veniamin. Cu talia lui cea înaltă, cu ochii lui cei albaștri mari, cu călătura lui cea candidă, cu barba lui albă și lungă, părea un om îndumnețit ce impunea venerația și respectul. După ce s'a strecurat mușafirul, el întrebă pe tatăl meu dacă are să mă stea în Iași. Tatăl meu răspunde că va sta până va vedea rezultatul cererii ce voia să facă înalt-Prea-Sânției sale. Apoi arătându-i că eu doresc să mă consacra călugăriei, a scos chiar în ziua aceea o scrisoare prin care se ordona ca să fiu ad-

misu și înscrisu ca rasofor în Monastirea Neamțului. Apoi în două zile imi facu haine calugăresci, cu care se mă potu îmbrăca, îndată ce voi ajunge la Sânta Monastire.

XXI.

Dupe ce ne-amu întorsu la Hirșova insă, lucrurile au luat u altă întorsătură. Maică mea, estasiată de bizara idee a călugăriei mele, a începutu a plânge și a se lamenta, dîcendu că la acêsta nu va consimți nicî o data, și amenințându că va merge la Mitropolitulu și chiar la Vodă se se plângă de acêslă măsură, pe care o considera ca contrară legiloru umane și divine. In fine se ceru ca se mîrgu la Bucuresci se-sî vadă fraji, ca se se și consulte cu ei pentru acêsta. Tatălū meu, de și convinsu că era pe cale a face treba cea mai bine cugetală, totuși vîdîndu furiile mamei, își mai opri avîntulu; de aceea nu numai că se invoi la călătoria mamei, dar me dete și pe mine ca s'o întovărășescu la Bucuresci, pentru ca se nu facă singură unu drumu așa de lungu.

Acêsta era în vara anulu 1837.

Fraji mamei mele, Eustajiu și Alecu Schina, în Bucuresci exercitau profesiunea de avocați. Vederea subită a surorii lor de care se despărțise de mai bine de două-șeci de ani, pentru dînsii a fost o surprindere cu atît mai vie cu cît nu fuseseră avisați despre acêsta. Pe atuncî nefiind u servitiu postalū pentru corespondența privată între ambele țeri, și acêstea ținîndu-se inadinsu isolate una de alta pentru ca se nu se potă urzi vre o înțelegere politică între ele, scrisori nu se puteau trimite de cît cu ocaziuni eventuale de la Iasi la Bucuresci, sau prin curierii rusesci ce treceau la Constantinopole.

Unchiulū meu Eustajiu la care am fostu în gazdă, nu numai că a desaprobatu ideea ciudată de a mă consacra călugăriei, dar stăruu de maica mea ca se mă lase la elu în Bucuresci, pentru ca nu cumva întorcîndu-mă se mă facă victimă călugărilor. Cînd mi s'a comunicatū acêsta părere, de o dată

n'am prea gustat'o, fiindu-că imi era gândul mereu la Puiul și la vieța plăcută de la țără, în sinul părinților și a surorilor pe cari le iubiam. Dar în timpu de o lună, cât a stat maică mea în Bucuresci, deprinându-mă ca atrăgătoarele mulțămiri ce se puteau gusta în această veselă capitală, unde făcusem și câte-va cunoscințe plăcute, m'am pronunțat pentru ideea de a rămânea aici spre a frecuenta scólele publice. Deci maică mea, după ce s'a bocițu cu mine de gât și o și întregă, a plecatu spre a se întorce acasă unde numeroasa sa familie o aștepta cu doru. Ea, plecându, m'a lăsat ca zestre unu bățu de țiganu, din vechi mei adiutanți, formatu prin practică foarte bunu servitori.

XXII

Pe atunci încă téneru, unchiulu meu după perderea primei sale soții, se însurase pentru a doua óră cu Smaragda, una din multele fete ale Serdarului Marcu, unu Macedonenu însemnatu nu numai prin frumoasa avere ce-și făcuse, dar și prin rolul ce jucase în timpul evenimentelor de la 1821, ca partisanu alu Eteriei grecesci. Casa unchiulu meu, care ca avocatulu ducea unu traiu foarte modestu — era cu toate acestea plină de vieță, și în ea avemu ocaziune ca să vedu și să invățu multe. În zile de sərbători vedeamu visite de la persoanele cele mai marcante, de la boierii cei mai mari, de la profesorii și ómenii cei mai instruiți, cari-și făceau onóre cu inlimitatea unu bărbatu atât de instruitu și respectabilu ca unchiulu meu. Societatea lui era foarte agreabilă: totu deauna veselú, blándu, afectuosu, gluneșu, spiritualu, bun amicú, bunú rudă, era precát de stimatú, pre atáta și iubitú. Petrocerile de séra, în casa lui, erau din cele mai desfătátore fiindu că elu poseda o adevératá sciință spre a face pe lume să petrocă.

Când se ducea unde-va, de cum intra în casă, uritul și monotonia fugiaú pe ferestră. Câte odata în timpul verei, pre

când musafirii și amicii eșiau într'unu pavilionu mare ce avea casa de-asupra scării spre a se delecta de frumusețea lunii, unchiul meu eșia cu tambura (1) și se punea să cânte manele turcesc (2), de acele ce din copilărie învățase la Constantinopole. Nu trecea jumătate oră și sute de ómeni, trecători său vecin, se adunau în dreptul casei, ca să asculte acea musică răpitoare care numai în Orientu se mai pôte concepe și asculta cu mare plăcere, fiindu-că unchiul meu posseda o voce minunată de baritonu. Unu singuru omu era pe atuncea în Bucuresc care mai cunosea musica orientală, profană și religioasă, cu unchiul : acesta era Anton Pan, care se distingea prin aceea că elu scia a și scrie musica, și mai sciea a compune cântece de lume caru ajungeau populare. Și Anton Pan venia adesea și lua parte la concertele familiare ale unchiului meu, ale căror accentu și deliciuri nu le voiu uita cât voiu trăi.

XXIII.

Nu târziu după plecarea mamei, fiindu timpul deschiderei scolilor, unchiul meu stăru și mă înscrie în scóla de la Sântul Sava. Mă dete pe mâna lui C. Aristia, care-î era amic intim ; și acesta, în considerațiunea etății mele și a cunoștințelor înaintate ce vădu că amu în limba elenă, mă trecu în classa a doua umanióră ca externu. Aci aviu de profesori : pe astronomul Genilie, pentru Geografie și Cosmografie, pe Aristia, pentru limba francesă și grécă, — pe Ioniță Popp, pentru gramatică și sintaxă, — pe Valenstein, pentru desemnă. Aflaiu între camaradii de classă mai multe inimă cu care legaui frăție și amicitie fôrte intime. O, bunii mei amici, Nenovic, Naie Manolescu, Al. Crețescu, Ioranu, Bolintineanu, Zane, voi cu care mă luptam și mă trântiam prin classă și

(1) Unu felu de mandolină cu gâtul fôrte lung și cu c' de de metalu.

(2) Cântece ce esprimă tristețea, amorul și melancolia.

prin pridvorul Sântului Sava, — voi cu cari făceam atâtu de plăcute nebunii pe delul Mitropoliei și pe câmpul Filaretului, voi cu cari mai târziu, peste 20 și 30 de ani, cât ați trăit, am fost totu-d'auna amic bun, sincer și desinteresat, — voi, care ați părăsit mai înainte de cât trebuia lumea acésta și patria, în care ați lăsat atâtea visuri patriotice realizate prin concursul vostru cu alți luptători cari au făcut Unirea și regenerarea României, — ne mai întelni-vom ore în regiunile necunoscute în cari v'ați dus, spre a ne da înbrățișările și sarutările acele dulci cu cari eram deprinși ?

XIV.

Cu tote ca, dacă nu venia tătani-meu estravaganta poftă de a mă face Mitropolit, eu ar fi trebuit să fiu așezat în Academia Mihăilăneș de la Iași, unde, ca fiu de boier, aveam chiar dreptul să intru intern, cu toate acestea și în scola Sântului Sava de la Bucuresci aveam ocaziunea să învăț ceva pentru ca să ajung să mă fac ceva sau cine-va. Profesorii mă iubeau cu preferință. În clasă eram Ședator (așa se dicea pe atuncea Monitorul) fiindu-că mă numău « moldovenul cel cu minte ». Unii din profesorii mă chemau adesea la ei acasă și-mi dedeau explicațiuni suplimentare asupra lecțiunilor, așa că eram totu-d'auna superioru celorlalți camarazi de clasă. Am petrecut classa a doua și a treia cu mare succes, cu eminență la toate obiectele, și cu premii la essamenele generale. Dar la vacanța mare a anului 1839 m'am pomenit cu scrisore de la parinți că mă dorescu foarte mult și că să viu să petrec la Hirsova până la timpul deschiderii cursurilor. Motiv de opunere nu puteam avea. mai ales că-mi trimisese și bani pentru cheltucla drumului. Am trebuit să mă despart cu mare jindu de Bucuresci, unde, pe lângă alte plăceri, începusem a gusta și deliciul primului amor platonic pentru o fata din vecinătate, ce mi se părea mai frumoasă de

cât Elena lui Menelaū din Iliada și de cât Ilena Cosinzēna din istoria lui Arghir. Dar ceea ce mă făcea plecarea mai tristă era despărțirea de unchiul meu, pentru care aveam o adevărată idolatrie, recunoscându că de la elu primisem în toate zilele esemplele cele mai frumoșe și noșiu. ile cele mai utile carī aū formatū fondulū sentimentelorū, caracterulū, și educațiunii mele, și totū-odatā probele celei mai sincere afecțiunii, care mă făcea să uitū de dorulū familiei mele (1).

XXV.

Dupē ce-mī îmbrățișaiū părinții și surorile, pe care acum le găsise mū sporite cu încă douē la numerū, alergaiū și la grajdū de-mī sărutaiū bidiviulū, care părū a mă recunosce, căcī îndată ce mă vedū începū a rînceza și a bate din piciorē. Spre a-ī completa mulțămirea. pe lîngă fălia de pîne ce-ī adusseiū, îi deduiū și promisiunea că-lū voiū încaleca de câte douē orī pe zi, ceea ce și făcuiū cu stricta punctualitate.

Cu puținele idei și cunoscințe ce apucaseră a-mī nutri spiritulū cât stătuse mū în Bucurescī, simțiiu o mare frîngere de inimă vîrlîndū pe surorile mele crescēdu fără a frecuenta vre-o școlă. Pe frate-meū, care venīa al treilea dupē mine, l'amū găsitū aședatū în Academia Mihailcănă, iar pentru surori nu se luase nicī o măsură spre a le scote din ignoranță. Ne-fiindū mijloce materiale spre a le da o instrucțiune ore-care, mai alesū că pe atuncea chiar în Căpitală nu erau școle publice sau pensionate pentru fete, iar măică-meā, prea multū împovărată de

(1) Unchiulū meū, dupe plecarea mea s'a mutatū la Brăila ca directo ū alu Carantinei. Elū fu apoi înaintatū în diferite funcțiuni: sub domnia lui Stirbeiu a fostu Prefectu și Președinte de tribunalū ; sub a lui Cuza, membru la Curtea de Apelu, Președinte, și apoi membru la Curtea de Cassațiune. Elu a reposatū în anulū 1862, lasandu o fiică și patru sîi, din carī celū mai mare, demnū urmașū alu tatălui seū e te ctualmente Pr mū-Președinte la Cassațiune.

grijile a două-spre-șee copii, ne-avându ragazū a le da lecțiunī de limba grecēscă. surorile mele cresceăū ocupându-se număi de lucrările manuale carī se învață în casă. Prima mea grijă a fostū ca, împreună cu frate meū, să ținem clase și să dămū lecțiunī la cele măi marī din ele, spre a le putea învăța a ceti și scrie, măcar cât de puținū.

XXVI.

Orī câtă ocupațiune însă imī damū atât cu dăscălia cât și cu cavalcada, care era cea măi mare din plăcerile mele. dorulū de Bucuresci nu putea să-mī trecă. Camaraderiile scōlei de la Sântulū Sava, petrecerile multiple ce le gustamū în vesela și sgomotōsa capitală a Munteniei, se formaū mănunchī, mănunchī, și treceaū mereū pe dinaintea mea, nu număi nopțile prin visele mele, dar și chiar ziua în orele de lucru. Ceea ce însă mă turmenta măi tare și mă făcea să suspinū până în adânculū sufletulū, era aducerea aminte a Dulcineeī mele, care, de și nicī o-dată nu-mī rōstise vorba «te iubescū», de astă-dată părea că, îndurându-se de suspinele mele care o făcea ūsē se convîngă că o iubescū. imī adresa (bine înțeleșū prin visū) buzele de pe ferēstra din catulū de susū unde ședea, ba une-orī imī întindea o scară de mătasă pentru ca să mă ducū la ea, la idolulū fericirii și adorațiunii mele! Aceste doruri aū formatū în mine preludele poesiei. În adevērū m'amū apucatū să facū versuri: să spunū cu vorbe rimate iubitei mele foculū ce mă consuma și imensitatea dragostei ce-ī păstramū în sufletulū și inima mea pentru dēnsa. Scrisesemū o duzină de acrostiche pe numele Luxița — căci așa se numea idolulū meu — după modelulū unei colecțiunī de versuri grecesci ce mă facuse să citescu marcă-mea. Aceste prime inspirațiunī ale unei Muse nenorocite le scriamū cu o îngrijită caligrăfie pe hartie venata (căci hărtie mai de luxū pe atuncea nu se gășia), le puneamū într'unu plicu facutu cu fōrfece, și, prin prima ocaziune ce mi se presenta, le trimiteamū la Con-

sulatul rusescă din Iași spre a se espedia la Bucuresci, la adresa ei, pe Podul Beilicului. N'a trecut însă mult și, ducându-mă o dată eu însumi la Iași ca să-î mai trimit un mănuchi de acrostichide, găsesc la cancelaria Consulatului o scrisoare către mine. O deschid cu o nerăbdare febrilă, și.... ce să vezi!... toate acrostichurile mele înapoiate! Atuncia n'am putut (așa de mult mă prostise amorul) înțelege altă ceva, de cât că Luxiei nu-î plăcu versurile sub forma aceea. Decî întorcându-mă acasă, mă pusei să scriu sonete, elegii, ode, toate pline de înflăcărare, rcpelându și respirându în fie-care strofă vorbele *amoru, iubire, dragoste*. Dar pe când mă credeam asigurată ca de asta dată producerile musei mele vor fi apreciate (mai ales că le scrisesem pe hârtie albă și subțire), m'amî pomenit cu un alt pachet de la Bucuresci în care mi se înapoia iarăși, cu un post-scriptum scris de mână femeiască (negreșita a ei) cu urmatoarele cuvinte: *slăbesc-mă, prostule!*

Vedându-mi amorul ofensat cu atata cruzime, m'am jurat că am să mă resbun, adresându-i, când me voi întorce, o ploie de satire și de epigrame muscatore. De aceea și așteptam ca să se încheie vacanța mai curând, spre a mă putea întorce la Bucuresci, ca să mă răfuesc cu Dunniaei. Fatalitatea însă se puse în calea mea, tocmai când mă gataam să bagazez! Tatăl meu cade greu bolnav, și mama mea nu voesc să mă lasse să plec. Bola lătăni-mă prelungindu se până la Craciun, am trebuia să mă însăreinez cu direcțiunea economică, cu araturile, cu velfița (povaru), cu grija vitelor, cu culesul viilor, cu admistrarea în fine a tuturor intereselor multiple ale casei. În cele din urmă, ori cât de desolat mă vedea tata-meu ca nu mă puteam întorce la școală, a încheiat prin a mi declara ca se simte prea slab spre a mă munci, și că trebuie să rămân acasă spre a conduce economia moșiei, îngura vor inte pentru susținerea numeroasei nostre familii. Fiecare se acceptu situațiunea, caci n'aveam în cotro face: conștiința me facea sclavul datoriei; egoismul nu-și putea face loc în inima mea.

XXVII.

Obiceiul fiindu pe atunci în Moldova ca boierii cari aveau fete mai multe să dea câte-va și la calugărie, și assemine dorință repetându-se adese ori prin casă de către tatălui meu, a doua soră a mea, Smaragda, arătă, de la vârsta de 12 ani, predilecțiunea de a merge la monastire. Ea fu reținută însă încă vre-o două ani, fiindu-că cea mai mare se măritase și ea trebuia se ajute la menajul cassei. Se întâmplă ca a treia sora, Ana, care era și cea mai frumoasă din toate, să cadă bolnavă de tifos, după care a rămas surdă. Atuncea vădându preparativele Smaragdei, ea dăse mamei că dacă soră-sa se duce, și ea trebuie să o urmeze, căci unii îngerii i s'au arătat în vis care i-a spus că ea nu trebuie să se mărite. Maică-mea nu voia, dar ea se cerea cu lacrimi. În cele din urmă, fiindu eu însărcinat să le duc la Monastirea Agapiei, plecai cu ele într-o trăsură numită *Brașovancă*, și cu recomandățiunile pentru o nepotă a tatălui meu, Maica Tarefta Ursaki, călugăriță la acea monastire.

Ajungându la monastire după o călătorie de două zile, am tras la Archondaric: așa se numesc apartamentele în care se primesc, se găduiesc și se ospetază oșpeții ce vizitează monastirile. Mersei cu surorile mele la Maica Ursaki (1), care conlocuia afară din Monastire cu o alta maică din familia Canta. Furăm primiți cu multa dragoste și afabilitate. La buna noastră ruda aflându-se în visita o maică tânăra numită Agafia Canta, cum a auzit că mă-am adusu surorile cu destinațiune

(1) Acesta m'ăi tăd și a ajuns Starița, și în această demnitate a pășoritului m'ăi trei-deci le ani monastire, cu o inteligență și o înțelepciune care au făcut-o neuitată de toți cei care au cunoscut-o. Mitropolitul Moldovei Iosifu, îi conferise un rang excepțional de Armandrită, precum se și cuvenea înalțelor ei merite.

ca să se călugărescă, numai de cât imi ceru pe soră-mea cea mare; iar pe cea mai mică, Ana, mî-o ceru o altă maică din Varaticu, numită Fevronia Cuza (1), care asemenea se întemplantase acolo.

Aducerea surorilor mele fiindu un evenimentu însemnatu pentru comunitatea sântului locaşu, fiindu-că ele se distinau a mai mări turma de mirese ale lui Christosă, mai tôte maicele de distincţiune alergară ca să le vadă, să le cunoscă şi, la casu de a le vedea triste, să le încurageze. Chilia Maicei Agafiei, la a căreia metanie se închinase soră-mea, era alături cu Archondariculă, cu două etagiuri, şi mobilată cu unu confortu lucosă ce arăta că stăpâna era adevărată fată de boieru mare. Acăsta în adevăru era flica Marelui Logofetă Neculai Canta, boieru puternic şi influentă pe timpul acela.

În curēndu cunosciū tōtă societatea agapiană. Nu voiū ōice tōte maicele. (căci atuncea Agapia număra mai o mie), dar pe acelea care erau fete de boieru, şi caru se distingeau prin creşcerea şi prin nobleţa lorū. Printre acestea se putea aduna unu mănuchiū care ar fi putută face onōre chīar Paradisuluī lui Mahometū, dacă portulu lorū cel negru nu le-ar fi destinatū a se face mirese ale lui Christosă. Eraū unele atat de frumōse, ba (Dōmne ertă-mē!) chīar cochete, în cât, dacă nu m'aşu fi gānditū la pēcatū şi dacă nu aşu fi fostū inocentū şi timidū (cum eram atuncea), cine scie cu câte pēcate mī-aşu fi împovăratū sufletulū! Dar eată jumătate secolū de atuncea şi încă nu pot uita deliciōsele petreceri ce am gustatū în cele trei patru ōile cât am statū acolo. ōilele le petreceamū în vizite în care, pe lângă dulcēţă, cafele, dejunuri şi prānzuri cu care eramū regalatū, mē simţiamū scāldatū în ochiade fermecătoare şi legānatū în visuri de voluptate.

De la Agapia trecēndu la Varatecū cu soră-mea Ana, acōlo amū făcutū noue cunoscinţe şi amū gustatū noue plăceri sufletesci, de caru cu mare jindū anū fostū nevoitū să mē despartū.

(1) O mătuşă a fostului Domnū Cuza.

XXVIII.

Intorcându-mă spre casa, m'amău oprită la ună hanu, numitū Răteşulū lui Cuza, ca să resuflu caii şi să mănâncă. In sala de cărciumă se auşia sbirnaitulū unei cobze, care acompănia două voci, una de bărbatū şi alta de femeie, şi cari cântău alternativū câte o strofă de cântece de jale. Eşiiū din camera unde stamū de mănăcămū, şi mă uitaiū să vėđū pe cei ce cânta, fiindū-că melodia ce ascultasemū mă încântase. Vėđuiū că cobzarulū era unū Ńiganū orbū şi ciupitū de vėrsatū, iar vocea de femeie care-lū insoşia era a unei-persone ce nu părea a avea mai multū de 17 anī, şi care, cum mă vėđū mă fixă intr'unū modū aşa de curiosū, ca cum cum ar fi căđulū in extasă.

Fără a intra înlăuntru, unde eraū mai multī Ńomenī de rėndū, chemaiū pe hangiū şi-lū întrebaiū de unde e lăutarulu acesta. Mi se spuse că e unū Ńiganū din Cordun (1) care se hrănesce cântāndū prin sate cu fiica sa. Mė trăseiū in camera mea, aşteptāndū să mănānce caii grāunşele, ca apoi să plecū. Auşulū meū însă nu putea să rėmāie indiferentū la musica ce asculta, mai alesū că din ce in ce se făcea mai simpatică, mai duiosă şi mai răpitorė. Nu trecū multū, şi musica incetă; iar la uşa camerei mele vėđuiū arătāndu-se cobzarulū cu fiica sa. Scoseiū unū sorcovėşū şi dedeiū bėtrānului. Atuncea se puse să mai cânte ceva anume pentru mine. De astă dată cântă fata singură. uitāndu-se iar fixū la mine. Atunci amū observatū că nu era uritā: părea a fi din nėmulū celorū cari se chiamă vātraşī; albă la faşă. cu ochiī verđī, genele lungī, sprincenele şi pėrulū negri, o mustăciŃoră pronunşată, gură perfectă, nasulū arcatū,

(1) Aşa numesce poporulū din Moldova provinşile de peste frontieră precum Bucovina, saū Transilvania. Vorba probabilū e formată de la *cordoni*, saū linia de granişă.

figura ovala, mâncle și picioarele minuscule. Dar pe când (c) m) uita m) la am)anuntele figurei și corpul u ei, ea c)nta din ce în ce mai dușos) , din ce în ce mai sentimental) , aș) c) , c)nd im) reurc)iu) privirile la ea, v)đui) c) din ochii ei picura) lacrimi șiroie. Nu culez)iu) s'o)ntreb) de ce pl)nge :)nt)iu) fiind) c) era tat) s)u de fat) , și al) doilea fiind) c) m) credeam) datoru se respectez) sentimentele p)te dureroșe ale vre-unei pasiuni) secrete. Dar fiind) c) eu) , și la tinerețe și la b)tr)nețe, n'am) pututu s) v)đ) lacrimi f)r) a me)nduș) , m) sim)iu) , cu mare rușine, cu lacrimile pe obraz). Din fericire vizitiul) me anun) c) cai sunt gata și am) trebuit) s) pun) cap)tu) sensibleriei mele absurde.)ntinsei))nc) un) sorocov)u) b)tr)nelui cobzar) și m) urc)iu) în tr)sur). Tat)l) c)at și fata im) s)rutar) m)na. Dupa ce plec)iu) , m) silii s) nu m) mai u)u) c)tre c)nt)re) , cu toate acestea mi se p)rea c) c)nt)turile ei m) urm)riu) , și c) ele se)nfig)u) în spinarea mea ca nișce s)ge)i r)pedite

XXIX.

Intr'una din)ile, c)tre s)r) . m)ic) m)ea se duse ca dup) obicei) , s) viziteze gr)dina de zarzavaturi, ce o aveam) de la vale de livedea de pruni. Acolo era casa) unui țiganu b)tr)nu) . a c)ru)ia femeec m) d) l)ise, și care acuma era ca p)đitor al gr)dinei. Pe c)nd b)tr)nelu culegea castrave)i v)đ) , cu care s) regaleze pe copiii ce) mic) cari se luase dupe mama, ea auđi sb)rnaitul) unei cobze.)ntreb) cine este. B)tr)nelul)) respunde c) a datu ospitalitate unui orb) lautaru). M)ica mea, curios) de a vedea și a asculta un) asemenea rapsod) , care-i aducea aminte) de istoria lui Omer) , dise se i-l) aduc) . Veni orbulu, adusu de fiica sa. Cand i a spus) c) și fata cant) cu tata) ei, m)ica m) , care și ea)ns)și era c)nt)re) și nu mai audise p)nu) at m)ea o laut)resa, plin) de curiositate, o puse s) cante. Vocea puternic) și armonios) a fetei resun)du) p)nu) în sat) , în cur)nd) se adun)r) o mul-

time de femei și copii ca se o asculte. Mama mea simți nu numai plăcere, dar și simpatie; de aceea, când s'a întorsă acasă, a spusă fetei ca să vie la curte, unde va primi taină de făină de papușoiu cât va sta în salulă nostru. Ea mulțami, iar a doua zi, însoțită de dădaca mea, veni la Curte. Eă cun o veduă, o recunoscui. Cum a dată cu ochiul de mine, ea și-a făcută cruce și a ramasă uimilă privindu-me. Era în cămașă alba cusulă cu alițe, prin care să străve-tea talia, sinulu și tôte formele corpului ei voluptosă. De la brău în josă, avea ună felă de fotă de lână colorată. La gâtă purta o salbă de bană de argintă de dilerite mărimă, monete din diferite țeri.

— Cum te chiamă, fată?

Anca.

Tu escă aceea care te-amă vedutu acum o septamăna, mi se pare, la Rateșulă luă Cuza?

Eă.

— Mă cunoscă?

Să pôte să te uilă?

Ai să stai multă aicea?

L'ână mă veși goni.

— Cu tatălă tōă escă?

Cum l'așă putea lăsa singuru?

— Să dică să-ți dea tainulu. Vino încōce

O chemaiă la celaltă capătă al galeriei. Strivai pe chelariu, și-ı ordonaiă ca în tôte zile să dea fetei câte doue mertice de făină. Când fata eși din hambară cu tăgârța cu făină, două din surorile cele mică ișă eșiră înainte, o luară cu ele spre a o duce în casă pe din dosă, și o puseră să le cânte, ceea ce ea esseculă cu mare plăcere. Când eși din casă, se opri pe pragulu ușei spre a mă privi. Eă eramă în balconă ocupatu cu cercetarea unoru comptă. aședată la o masă de scrisu. Vedend'o pironită în locă, întorseiă capulu spre ea. O veduiă uitându-se iarăși la mine cu ochiă lucrămași.

— Ce ai, Anco?

— Nimica.

- Vrei ceva ?
 — Nimica.
 Parcă plângi : de ce ?
 — Sciū eū !
 Plecă.

XXX.

Maī tōtă vara țigancă cântăreță a petrecutū în satulu nostru. Maī la tōte lucrările câmpuluī, la prașilă, la secere. la trierū, o vedeamū înlocuindū pe câte cine-va din muncitorū, pentru o plată ôre-care.

Când nu gășia însē de lucru. și maī alesū în țile ploioșe, venīa la curte, unde cu mare plăcere își gășia ocupațiune la lucrările manuale. In casa părintescă era o cameră destinată pentru lucru : acolo surorile mele cele maī marī, assistate de 4 5 fete de țiganī, pe ghergkefurī întinse, brodaū cearșafurī, fețe de perine, prosôpe, și alte pânțeturī, după moda de atunci. Anca. care, în scola de la Bistrița, se perfecționase în asemenea lucrări, se pareă maīestră. Maīca-mea nu sciea cum sē-ī mulțămīască vędândū că ea era în stare sē dea chiar lecțiunī la lucrările manuale, pentru care făcea modelurī admirabile. De aceea totū-d'a-una când o vedea lucrândū cu degetele eī fine și delicate, carī păreaū a fi facute anume pentru lucrări de artă, îi dicea totū-d'a-una : De geba, Anco, ne amăgesci tu spuindu-ne că esci țigancă... nu, nu se pote se fīi țigancă !» Iar Anca rīdendū, susținea ca e țigancă, că a crescutū sub cortū și că scie țigănesce mai bine ca romanesce.

Anca venīa cu preferința acolo unde alla că viu si eu. Atunceă, îndată ce mă vedea. cu același focū ne privīa și aceleași lacrimi picuraū din ochii eī ; iar cand me depărtamū, o aușiamū cântândū ca o privighetore. Intrigatū in cele din urma despre acēsta. ȡisseiū dădacei mele, la care ea găzduia, se o ispitescă ca sē alle pentru ce se uita ea cu așa focu la mine

și lacriméză. Acésta imi aduse respunsu că numai mie are sǎ-mi spue ea o-dată dorulū care o arde și o chinuesce.

Intr'o di, spre séră, întorcându-mă de la câmpū, mă decidū a mă opri la unū șipotū ce sciamū că este nu departe de drumū, spre a-mi potoli setea, sciindū că acolo apa este fǎrte buna. Acestū șipotū, cam depărtatū de satū, se afla într'o văgăună, saū surpătură de malū, și nu se vedea de cât când te apropiaī. Anca, desbrăcată ca Eva, se scălda la șipotū, al căruia murmurū o făcea să nu audă pașii calului meu: cum o vĕdquī, fără a descăleca, mă oprii pe locū. Aveamū inaintea ochilorū unū spectacolū ce nici prin visurī nu vĕdusemū până atuncea: unū corpū de o frumuseță, pentru care așī fi doritū să amū încă o sută de ochi pentru ca să-l potū măi bine admira. Intr'unū momentū când voia să facă ca să-ī curgă apa pe spinare, rădicându ochiī, mă vĕdū, slobođi unū țipetū și puse mânele crucișū ca să-și copere sinulū și ochiī. Atuncea amū datū pintenī calului și amū fugitū, mustratū de cugetū că amū assitat la scăldătórea unei fete, a căreia pudóre mi se părea că amū iusultat'o cu privirile mele. A doua đī venindū la ora când își primia tainulū, se întemplase să mă aflū în calea ei: ea puse mâna la gură și treci pe lângă mine fără a mă privi. Pentru prima óră, nu-ī vedeamū căutăturile. Apoi intră pe din dosū în casă la maică-mea, care, ca totūd'a-una când o vedea, o punea să-ī cante și-ī dăruia câte ceva. Peste o óră plecându ca să mĕrgă la gazda ei, și avĕndū a traversa via, mă găsesce la unū butucū alegĕndū și culegĕndū strugurī, cari începuseră a se pārgui. O chemaiū și-ī oferiiū și ei. După câte-va întrebări banale, iī spuseiū că mi s'a părutū prea frumosū corpulū ei. Ea imi sărută mâna, apoi apucând'o cu amĕndouē mânele ei, o lipi de partea inimei ei, care o simțiiū bătĕndu-se grozavū; iar în ochiī ei iarăși amī vĕđutū lacrime.

— Ce ai? esci bolnavă, Anco?

— Da; și voiū fi cât voiū trăi.

— Pentru ce?

Of ! bine că te-o adusă Dumneșeă, ca să-ți spună
D tale.

— Ce este ?

— Trupulă acesta, care ți s'a părută frumosu, a fostă ne-
silă să fie fericită. Amă iubită, și... numai trei zile amă trairu
cu elă ! Eată foculă meă !

— De unde era elă !

— Din cetatea Bistrișei, de peste Cordon.

— Și ce s'a făcută ?

— A murită !... Ună altă flăcău, care de donă ană mă cur-
tenă, găsinu-mă în brașele lui. L'a ucisă pătunșându-i inima
cu cușitulă ! Sunt ună-spre-șee lună... De aceea mă-amă
luată lumea în capă, trăindă cu cerșitulă împreună cu ta-
tălă meă.

— Dar ucigașulă ?

— A fostă prinsă. judecată și spânșurată, iară eă amă ră-
masă cu inima zdrobită !

— Mare nenorocire, Anco. Dar tote-să trecătoare pe lumea
asta : va trece și dorulă tău. Acuma voiă să te rogă de ună
lucru : când te vei măi uita la mine, se nu plângă. Asta imă
face rău, căci lacrimelă mă îndușeză ; mă facă tristă. Te rogă
nu măi plângă.

— Nu potă.

— De ce ?

Pentru ca a dată Dumneșeă de semenă cu elu, ca donă
picătură de rouă. Când te vėdă, pare că lu vedu pe elă. Când
te uișă la mine, pare că me privesce elă !... sprincenelă, ma-
stăcióra, buzelă, capulă, pėrulă, trupulă... Of !... Of !... toc-
mă elă !...

— Eă, bine, tocmaă de aceea șică că trebuă se ți trecă do-
rulă. Liniștesce-te, nu măi plângă. Cine șie ? Pote vei găsi
un altă urșitoră care să-ș semenă și de a căruă inimă se
te poșă lipi. Escă tēnčră și frumósă ; o să ți gășescă ne-
roculă.

— Dumneșeă șie. Până atuncea amă o ferbinte rugămintă.

— Spune.

Să nu ne goniți. Să ne lăsați să mai stam pe aicea, pre cât ne putem scote pânea de toate zilele. Duminicile și serbătorile ne ducem prin satele vecine, de câștigăm câte ceva pe la cârcume; în zilele de lucrătoare, tot găsesem pe aici de lucru pe la oameni. Apoi câștigul cel mai mare, pentru sufletul meu, numai aici îl pot afla.

— Cum ?

— Ce mă mai întrebă?... te vedu... e tă câștigul meu ! Și ce-mi vorbesci de ta de altul ? . unde ași găsi un altul care să-ți semene?... apoi ce ? dacă sorta m'a făcut țigancă, ore țigancă sunt?... Ești singură nu știu...

— Ce fel ? te indoiesc despre nemul tău ? Dar tatăl tău ?...

— Tatăl meu ? Știu eu cine-i ? Orbul, nu e tatăl meu. Îl numesc ast-fel, fiindcă, după mórtea mamei mele, el m'a crescut, și de la el am învățat să cânt. Dar maică-mea mereu îmi spunea că nu e tatăl meu : aci dicea că m'a cumpărat de la nisce trecători pe un coreț de făină, aci că m'a făcut cu un ofițer nemțu, aci cu un graf Ungur. D-deu singur știe din ce sânge mă trag. Dar... facă-se voia lui ! D-vóstră să trăiți !

— Nu ai nici o grijă, Anco. Nimeni nu te va goni de aici ; mai ales că maică-mea ține mult la tine. La oric-ncvoie să năzuesc la casa noastră. Ești te voi ajuta tot d'a-una cu ce voi putea. Cere-mi oric-credeți că ții-ași putea da.

— Să fie adevărat ! ?

— Prea adevărat.

— Să-ți cer ?

— Cere.

— Dă-mi voie să mă mângâi, luându-ți o sărutare.

— Bine, țiseu, fără a cugeta la consecințe.

La aceste vorbe, Anca se răpedi cu un gest de nebună, mă luă de gât, își infipse buzele pe gura mea, și, într'un sărutat lung și neîntrerupt urmat de convulsii spasmo-

tice, simțiiu ca leșina în brațele mele. Mă scuturaiu de clestele brațelorū eī : o vĕđuiū cā cade josū fāră simțiri... mă speriai închipuindu-mī cā a muritū, și amū rupt'o de fugă.

XXXI.

Imprudența de a permite întristatei cântarețe să se mângaiue cu persona mea a fostū fatală. Indată pare cā amū recunoscutū greșela mea. Buzele Ancăi, puse în contactū cu ale mele, respândiră în totū corpulū meū nisce senzațiuni neînțelese. Din tălpi și până în creștetū, sângele se urca și se cobora în mine cu o iuțelă nespūsă. Peste nōpte n'amū pututū dormi : șirōte de sudorī, aci reci ca ghița, aci fierbinți ca foculū, curgeaū de pe fruntea mea. Mă credeamū vrăjitū. Mă simțiamū bolnavū. Până în ȕinā amū chematū pe maică-mea, și 'i-amū spusū totulū. Ea trimise și chĕmă pe țiganca care mă dădăcise, ca să-mī descānte de deochiū ca alte dăți. Cum o vĕđuiū, o întrebaiū daca Anca e sănătosă. Înī rĕspunse cā de cānd 'i-amū datū strugurī, e mai veselă și mai sglobie ; cā nu vorbesce de cāt despre mine, și cāntă mai frumosū de cāt tot-d'a-una.

— Se înțelege, ȕisseiū eū Ea cātă ; ea e veselă, fiindū-cā m'a fermecatū, fire-ar a draculū !

— A... șa ! cum se pōte să creȕi una ca acēsta ? să-ți facă rĕū, ea, carī s'ar da și în focū pentru D-ta ?

— De ce dar m'a durutū capulū ? De ce-mī arde corpulū și sufletulū ? Ce amū ?

— Eū nu sciū, dar sunt sigură cā dacā te-ar descānta ea, ți ar trece.

— Cum ! Scie ea să descānte ?

— Tōte țigancele sciū.

— Dacā te prinȕi tu cā nu mī-a face farmece și cā scie să descānte de deochiū, spune-ī să vie, să vie mai curĕndū !

Peste cāte-va minute intră la mine bĕtrāna aducĕndu pe

Anca, care venise să și ȳea tainulŭ. Acęsta. cum mę vędu, mę intrebă ce amŭ.

— Tu trebuie să sciĭ; eŭ credŭ că tu mĭ-ai făcutŭ ceva farnece.

— Nu sciŭ dacă eŭ ȳi-amŭ făcutŭ D-tale, saŭ D-ta mie ; căci de cānd te-amŭ vęduțŭ, pace nu mai are suflețelulŭ meŭ.

— Dacă sciĭ, descāntă-mĭ.

— ȳi voiŭ descānta cum sciŭ eŭ : nu incetŭ ca babele de aici, ci tare, ĩn gura mare. — Atuncĭ vocęa ei cea argintie ĩncepŭ să resune, neteđęndu-mĭ ușurelŭ fruntea cu degețele ei :

«Frunză verde grău ĩn spicŭ,
Sę descāntŭ, dar cum să đicŭ ?
Scie numai Dumneđeŭ
Că bolnavă sunt totŭ eŭ.
Sărmānica ĩnimióră
Simțŭ că 'n mine o să móră.
Sęrmānelulŭ suflețelŭ,
O să sbóre, vai de elŭ !
De-ar muri și de-ar sbura,
Póte m'așĭ mai alina ;
Căci ai crede 'n dorulŭ meŭ
Că ĩn sfāntulŭ Dumneđeŭ ;
Căci eŭ nu voiŭ să trātescŭ
De cāt ca să te iubescŭ.»

— Mai cāntă, mai cāntă, strigaiŭ cānd ea incetă. Dar cānd mę uĭtaiŭ la figura ei și o vęduiŭ cu ochiĭ lăcrāmașĭ : Iar plāngĭ ? Pentru ce ?

— Pentru ca să te faci sãnătosŭ ; mę rogŭ lui Dumneđeŭ cu lacrimĭ.

— Cāntarea ta ĩmĭ face bine. Mai cāntă.

Nu mai ȳinŭ minte ce și cum mĭ-a mai cāntatŭ, dar sciŭ că m'a ĩncāntatŭ, și m'amŭ cređutŭ atātŭ de bine descāntatŭ, ĩn cāt dupę aceea adesse-orĭ fără să mę doră capulŭ điceamŭ

că mă simțu deochiată, pentru ca să mă aducă pe Anca să-mă mai descante.

Sciū că Anca, vădându că-î tolereză slăbiciunea, s'a aruncat cu o pasiune fiorosă asupra inocenței mele virginale. Sciū că Anca, în toate zilele cântându-mă și versându lacrime pe genuchii mei, m'a făcută a vedea ce este amorul adevărat. Sciū că Anca, prin poetica sa iubire, a sădită potă dăce, în sufletul meu sentimentul poeziei. Sciū că Anca, țigancă și vagabondă cum era, prin delicateța sentimentelor și manierelor sale, prin îngrijirea ce da figurei și corpului ei, se părea că în toate zilele se făcea mai grăcioasă și mai voluptosă, imi proba că în vinele ei curgea un sange mai nobil și o origină mai alesă de cât aceea ce o așă. Sciū ca Anca, aprețuind condițiunea ei în față cu a mea, două ani de zile cât a stat în satul nostru, n'a divulgat relațiunile nostre furișate către nimeni. Sciū în fine că Anca m'a făcută se comită cea din urmă nerozie a copilăriei mele, și cel de nteu episod din romanțul tinereții mele, despre care voi fi și lită a vorbi mai departe.

XXXII.

La 1842 maică mea era pentru a optă spre-deceea oră grea. Cu cât se apropia de timpul ușurinței, cu atăta părea a avea presimțiri funeste. Incepă dar a se prepara, ca bună creștină și mumă. Incepă a da instrucțiuni surorii mele ceă mai mară, care, după un an de căsătorie perdcându-și bărbatul prin morțe, trăia ca văduvă la casa părintescă. Surorilor celor mai mică le spuse că, cât vor trăi, să asculte de mine. Prescrise cum să se distribue lucrurile și puținele seule ce avea. Cu mine avă o lungă conferință, în care mă povățui ce se faci în viitor pentru surori, mai alesă când ar rămănea fără avere și protecțiune; a terminat anunțându mă că mai are a-mi spune ceva, dar aceea va fi consiliul cel din urma ce va avea a-mi da. Ințelegându însă că ceea ce voia să-mi

cără are să me coste, totu' hesită mai multe zile. Când o rugam să mă spuie, ea îmi dicea că acesta va fi ultima ei vorbă cu mine.

În fine durerile facerii începându, mă chîemă la căpătîiul ei și, după ce depărtă pe toți din cameră, îmi dîsse :

«Pentru binele și viitorul tău, nu face să-ți legi viața de o țigancă. Cantă și te desfa de Anca. Pîn' acuma, amu scintu a face ca se nu ajungă de svonul publicu. Dă-i drumul ; și când vei găsi o partidă bună, însoră-te.»

Promisei că voiți urma consiliul ei, considerându-l ca unu' oracolî.

După două zile de agonie, moșa din satu care o asista de clară că facerea este grea, tatăl meu mă trimise cu trăsura cu patru cai ca să aducă pe doctorul de la Iași, cunoscutu ca mamosu. Cale de patru poște o facui în șese ore. Doctorul aflându-se bolnavu, îmi declară că nu pôte merge, dar îmi dete nisce medicamente. A doua zi diminea amu fostu îndrăptu. Era însă prea tîrziu ! Biata maica mea subombase ! Casa totă urla de bocete, la cari se adăogiră și ale mele !

Mortea maicei mele m'a făcutu să cunosc că este adevărata durere și se portu jalea pentru pierderea unei ființe iubite. Mulți ani amu plîns'o ; căci nu puteam să-mă aducă aminte de figura ei cea dulce, de ochii ei cei frumoși albaștri, de surisul ei încântătoru, de vocea ei argintie, de nobleța manierelor și sentimentelor ei, fără să uită amorul ce mă pastra și siguranta cu care prețicea viitorul meu.

Dupe ce mă desmeticiu ceva de durerile ce mă copleșiseră, readunându mi miușile, mi amu pusă înainte datorile și sarcinele ce me apesau dupe promisiunile ce dădusem maicei mele. Aveam înaintea mea o familie din cele mai grele : aveam 10 sur ri și 3 frați, de cari trebuca să îngrijescă ca unu' al douilea părinte, mai ales că bietul tatăl meu jărea zăpăcitu de greutatea nevo loru.

XXXII.

Amă trebuită să începă cu sacrificarea plăcerilor mele. Che-maiă pe Anca și-î declaraiă că, după jurământulă ce făcu-semă maiceă mele, trebuia să se ducă de pe la noi. Ea de o-cam-dată îngălbeni, mă făcū să-î maiă repetū cele din urmă cuvinte, apoă rise cu hohotū și căđū din piciore leșinată. Veniră surorile mele lângă ea, o stropiră cu apă și o deșteptară. Atuncea ea le spuse că i-a venitū rēū din causă ca tată-seū voesce să se întorcă în țera ungrăscă. Toăi din casă plânseră, fiindă-că pe toăi îi desfatase atăta timpū cu cântecele eî. Apoă sārū'andū mâna la toăi, eși cântândū :

Haide, suflete, cu mine :
 Lasă 'n urmă foculă tēū.
 Căci în lacrimi și suspine
 M'am ursitū să trăescū eū.
 Haide, dorule, departe
 Sē călamū ca sē găsimū
 Mângăfere 'n alta parte,
 Saū de jale sē murimū !»

Sgduitū până în fundulă inimei de cruđinea cu care am congediatū acēslă poetică ființă, care m'a iubitū atăt de multū și care mă parășia cu o resignațiune atăt de angelică, simțindū că-mi curgeau lacrimile șiroie fără să le potū opri, amă datū fuga de vale la casa Dadaceă mele unde ea gășduia, decisū ca s'o oprescū. A fostū însă cu nepuțină.

«Trebuă să te lasū, đisise ea. Nu voiă supēra sufletulă cocōnei, Dumneđeū s'o ierte !»

Puseiū în mâna bētrānului orbū o punga cu o sulă lei, iar pe buzele Ancăi o lungă și focosă sărutare, cu care a plecatū cântândū iarăși cânteculă eî de susu

18.8 Martie.

DIN TINERETE

DIN TINEREȚE

I.

Pâna la etatea maiorității, amă trăitū și amă lucratū sub direcțiunea tatălui meū ; rare orī, sub scutulū de dragoste al mamei mele, imi permiteamū a mă emancipa și a face lucruri neaprobrate de dēnsulū. Acuma venise timpulū când credeamū ca mi se cuvenia a me emancipa. Tatălū meū însă fără a considera că nu mai eramū copilū și că trebuia să asculte și avisulu meū, din contra din ȓi în ȓi se arăta mai nătângū : voia a face tóte după caprițulū sēū, și contraria orī-ce părere saū idee manifestamū relativū la sorta intimă a familiei, care mă interesa mai tare ca orī-ce.

Cu vre-o două anī înainte, voindū a regula sorta surorilorū date la călugărie, a găsitū cu cale să le ȓea de la Monastirile cele mari unde le aședasem, și să le mute la schituri mai micī și mai apropiate de moșia nóstră. Decī uneia îi făcū chilie la Giurgeni, în districtulū Romanulū. iar alteia la Bogdănița, în districtulū Tutovei. Apoi după mórtea maicei mele, a voitū să mai dea patru fete la călugărie, ceea ce eū nu voiamū a aproba. Din acēstă causă, și altele care e de prisosū a le mai memora, aū venitū neînțelegeri între noi. Vēȓindū acesta, într'o ȓi i-amu declaratū că eū nu mai stau acasă, ca mă voiū duce la lași. pentru ca să cautū saū să intru în vre-o scola, saū să îmbrățiședū cariera funcțiunilorū.

II.

Tatăl meu atunci, departe de a se opune, mî-a destinat în plină posesiune via de la Valea-Adîncă, de lângă Iași, două camere în casele ce le aveam lângă sîntul Nicolae cel Țărac, și doni băteji de țiganî spre a mî servi. Apoi aducîndu-mî el Țnsuși la Iași, merse cu mine la Spatarul Vasile Pogor, care era Directoru Departamentulu Dreptății, presentîndu-mî și arătîndu-mî dorința mea de a cîpeta vre-o funcțiune. Ca unul care cetisem Ț Henriada luî Voltaire, tradusă de acest Ț important Ț personagi Ț, mî dusesem cu entuziasm Ț la el, sigur Ț fiind Ț cî omeniî carî fac Ț versurî — sau așa dicînd Ț poețiî — trebuî sî fie bunî, blîndî, veseli și expansivi. Nu sci Ț de ce, dar așa credeam Ț e Ț ca trebuî sî fie ceî ce se dic Ț sîi Muselor, carî se inspiră de Apolon și caută rime pe sub cîstele Olimpulu.

Țn contra așteptîriî mele Țnsî, viitorulu meu superior, departe de a mî încînta, la prima aparență mi s'a părut Ț mai indigest Ț de cît versurile Henriadeî. Posacu. posomorit, grav, serios, atîta mi se păr Ț de antipatic, Țn cît mî venî sî las Ț la el Ț pe tatăl meu și s'o rup Ț de fugă. M'a întreat Ț ce carte sci, unde am Ț învețat și daca scri Ț bine. Rîspunsei cîm mî pricepui, apoi se puse de scris pe o bucățica de hîrtie ceva, și acea hîrtie dînd'o tatălu meu, Țn dicî se mî ducă la Caminarulu Dumitraki Cornea, care era cap Ț de divisiune, sau *șef de secție*, cum se dicea pe atîncea.

Acest Ț personagi Ț era cu totul de alta natură : vesel, surîdîtor, glumeț, dup Ț ce a imbrățisat pe tatăl meu, pe mine m'a sîrulat Ț pîrintesce și mî-a spus cî, numai sî fi aplicativ, și va face tîte chipurile ca sî mî Țnaintce, adîngendu ca suntem și ceva rule, sau *cimotî*, cum se dice la Moldova. Deci me dete sub oi hnile Stolonacealniciloru (capî de biurou) sei Matakî Lupu, și G. Papafîlu, carî la rendulu lor

me puseră în comunicațiune cu alți copisti, cu cari trebuia să conlucrez.

Eată-mă căpătuită și intratu într'o vieță cu totul nouă, în care a trebuit să facă atâtea experiențe și să încercă atâtea decepțiuni!

III.

Nu scieamu de amu lefa sau nu. La capetulu lunei mase mă pomeniți chennatu în cabinetulu Directorulu, care mă puse se subscriu pe o lista, și apoi imi dete în mână 50, adecă cinci decii lei (vechi se înțelege), ȕicându-mi că acésta este de la Excelența sa Domnulă Ministru. În adevără acea Excelență era atâta de nobilă, în cât nu se înjosia să ȕea lefa pentru funcțiunea ce ocupa. A servi ca ministru, după parerile de atuncea, pentru nobili era o datorie, care nu se cuvinea să fie remunerată. De aceea lefa de duoă mi lei pe lună, ce avea ministrulă, se distribuia la candidații ce nu intrau în stată (ca de al-de mine), și la alți funcționari din Departamentu și chȕar de prin Tribunale, cari se sciau că sunt mai necesitoși.

Ce bogatū m'amū creditū când amū primitū ceī întēi banī ca lefa! Ce mai chefurī amū făcutū cu ceī 50 de lei! Până și luxulū de a lua înghitețată mi l'amū permisū, o datū pe sēptămână, (de câte 20 parale), și mi se părea că facū unū actū de desfrēnare!

În curēndū mī-amū făcutū camaraderiī plăcute, căci, nu sciū, cum se făcea, mai toți ceī cu cari făceamū cunoscință mă afecționau. Până și morocānosulū de directorulū meū, într'o ȕi nemerindu-se să ne întēlnimū în scară când eșiamū de la cancelarie, mă pomeniți că-mi spune să mă urcū în trāsura sa, care trāsese la scară. Apoi ducēndu-mē acasă la elū, mī-a spusū (ceea ce forte multū m'a uimitū) că amū să mănāncū la elū. După ce mă presentā la Cocóna D-sale, acésta mī-a vorbitū cu atāta bunătate și blāndețā în cât mī-a descleștatū

gura ; și nu numai că amu mâncatū bine (de trei orī pote cât eī amēndouī), dar amū și vorbitū, se vede, ceva care ī-a făcutū sē ridā ; iar, după masă, când le-amū sărutatū mâna ca sē-mī īaū adio, cocóna m'a invitatū ca în tóte joīle sē viū sē mănāncū la eī. Când amū spusū acēsta la Cancelarie a doua ȃi, s'aū minunatū toȃi, fiindu-cā nimenī, nicī o datā, nu vēduse pe boīerulū Pogorū ridēndu saū suridēndū ; decī eū comisesemū o adevēratā minune, puīndu-lū în veselie.

IV.

Era rēnduelā, pe atuncea, la tóte ministerele, ca în tóte ȃilele sē stea în permanenȃă câte unulū din scriitorī doue-ȃeci și patru ore în Cancelarie, atāt pentru priveghierea cât și pentru primirea corespondenȃelorā, pe care în casurī de urgenȃa le ducea la Directorulū. Acești jurnalierī, carī pe atuncea se numīaū *dejurna*, eraū īnscrīși pe o listā, după care toȃi, fiecare la rēndulū seū, īși făcea datoria. Ca unulū ce fuseiū īnscrīș și eu în acea listā, peste vre-o douē-decī de ȃile dupe intrarea mea în serviȃiū, amū trebuitū sē-mī facū rēndulū ; sarcina inutila, absurdā și uricīosā, cāreīa trebuea sē me supunū.

Dupā ce plecā totā lumea de la Cancelarie, trimiseiū pe unu odagiū (odāīașū) sē-mī aducā ceva de māncare : imbucaiū ceva, nu mai ȃinū minte ce, dar forte prostu, și apoi mē puseiū se citeascū Regulamentulū Organicū și Codica Civila ce se aflau pe masa Directorulū. Dupā ce odagii au maturatū și aū grījitū tóte camerele, m'amu instalatū în salonulū celū mare, unde mī-amū alesū o masā lungā care se-mī serve de patu, și câte-va dossare pe care sē-mī facū cāpētāiulū în lipsa de perinā ; apoi, ca sē-mī trecā timpulū, mē puseiū sē citeascū cārȃile puȃinū distractive ce le spuseiū mai susū.

Sēra, după ce ascultaiū, din balconū, concertele privighētorilorū din grādinele īnvecinate, carī pareā cā adoraū stralucirea luneī și frumuseȃea scāntēțetore a stelelorū, me culcaiū pe masa ce-mī alessesemū, avēndu în faȃa mī șēse

ferestre mari pe cari venia lurina lunii pana in ochii mei. Eram singur : nu aveam altă tovarășu de cat doră cate-va duzini de greșei, ale căror concerte caduțate ină loviau auzul, făcându-mă surdă la răcăitul șorecilor numeroși ce nopțile rodeau dossarele de pe mese.

Așteptându ca să vie Morfeu cu visele sale, sau cum ăce poporul *Moșu Iene pe la gen*, mi s'a părut a vedea o stranie ceremonie : in mijlocul salonului era o masă cu lumanări de ceară aprinse și cu o cruce, iar alături cu masa o cristelniță, sau căldare de botez, apoi vre-o două popi cu dascalii lor ce cântau, apoi un boier bătrân, îmbrăcatu cu haine forte bogate, cu ceacșiri roșii, cu meși in picioare, cu fesă in cap, cu o fermenea scurtă de malasă, purtându unu copil in brațe și stându in fața mesei, lîngă care popii psalmo liau. Atunci me apropiiau și eu ca să vă lu ce copil este ; iar tatalu meu (care parea că venise și elu impreuna cu o femeie ce negreșit era *manca*, sau *doica*), vedendu-me cuprinsu de curiositate, me trase și-mi spuse că boierul celu bețranu este Loșofetulu Toder Balșu, care me boteza pe mine. Umitu de vorbele latei, mi se ațigă curiositatea și mai tare, me apropiiau cand scotea copilulu din cristelnița și in adeveru me recunoseai pe mine, când eram in etate de șese luni, mitelul slab și pipernicit !

Acăsta fantasmagorie n'a întârziat înșă a dispărea ca unu nor de fum luat de vânturi. Curându apoi se făcea ca se strecurau, ca într'o panoramă pluitore pe o gârta cu cursu rapid, pe dinaintea mea, toate fazele copilariei mele, de la caruciorulu tras de căni până la furia amorului meu pentru Anca, a căreia aducere aminte ină rescolia sângele de la creștetulu capulu până la talpile picioarelor. O vedeam aci rîdendu, aci plângendu, aci făcendu-mă semnu se viu la ea, aci să fugă de dănsa. O auziamu cîntându, când de jale, când de veselie. Me rapețiam s'o apucă in brațe, ea fugia ; alergam după dănsa cât ce puteam gonind'o pe deluri și pe vai, și tocmai când se apropiiau mânele mele de ea, dispărea ca naluca, și mă pomeniam inconjurat de toți camaradi mei din

Ministeru rîdîndu cu hohote de prostiile mele, Simțîndu atuncea că inima mi se bătea ca o pîrpăriță de móră, gata a sbura de la loculü ei, o apucaiu cu dinții ca s'o ținü pe locü, și readunându-mî puterile cădute în lîngeđire, mă siliü sê adormü.

Dar pe cînd somnulü se juca de-a *baba órba* cu mine, rotîndu-se mereü împrejurulü ochilorü meî fără a-mî atinge genele, de o-dată auđiü unü felü de fișiitură, ce părea că imita tîritura piciórelorü unei babe bêtrîne pe nisce scîndurî uscate. Mê uitaü în lungulü salonuluî și atuncea, cu mare spaîmă, vêđuiü că din colțulü opusü venîa, abîa mișcându-se, o ființă în chipü de omü, înaltă de treî orî cât mine și îmbrăcată în albü de susü până josü ; și pe lîngă sgomotulü cîudatü al pașilorü ei, auđiamü încă unü sgomotü ce sêmëna cu clăpăitura fâlcilorü și dințilorü unuî animalü puternicü. De astă-dată nu mai era de glumitü : fără dór și póte, acêsta trebuia sê fie stafia caseî, despre care odagiî Ministeruluî spuneaü cu certitudine ca se arată adesse-orî în carne și în óse. Eü insê, care nu credeanü în asemenea absurditățî, atuncea aducêndu mî aminte de vitejia eroilorü din Mitologia grecescă și din Povestile populare, mă decidü sê sdrobescü capulü matahaleî ce venîa asupra mea. Decî de pe masa pe care mă aflamü culcatü, întinseiü incetișorü mâna și apucaiu de spetéză unü fotoliü solidü și greü, pe care lucra șefulü de secțiune, iar cînd mi se părü că dihania era numai la distanță de cincî pași, mă sculaiü ca fulgerulü și, radicîndü fotoliulü de-asupra capuluî meü, îl răpeđiü asupra ei cu tóte puterile. Și răpeđitura mea a fostü așa de puternică și violentă, în cât matahala mea a intratü în pămêntü, iar eü, storsü de puterî și de palpațiunü, căđuiü pe parchetü fără de simțire.

M'amü deșteptatü, apoi, înconjuratü de odagiî, carî, cu luminările aprinse, mă stropiaü cu apă și mă spălaü de sângele ce-mî curgea pe nărî, în urma lovitureî violente ce primisemü prin propriile mele pornirî.

V.

Diua incepuse a se îngâna. Cu capul încă turburată de coșmarulă ce avusesemă, amă deschisă ușa despre balconă, și amă eșită afară. Mi se risipiră imediată impressiunile de oróre ce căpătasemă peste nópte, înaintea spectacolului măreșă al naturei, în momentele când lumina ăilei desbrăca luceferii de scânteile loră și părea că gonesce cu flacără de focă întuneculă nopții. Cântări plăcute, ce-mă păreaă divine, se revărsaă din gușele miceloră clocării cară, cu fălăiră continue, se țineaă în aeră și se urcaă mereă în susă pentru ca ele, cele întâiă, să întâmpine primele rađe ale sórelui, și să le aducă în triumfă pe fața globului pământescă, spre a respândi lumina și vieța. După ce sórele mă-a arătată tóte rađeale sale, mă ascultaiă ca jumătate oră concertele răpitoare ale privighitoriloră din crângurile grădineloră vecine; apoi intraiă în salonulă în care petrecusemă nópte atăt de urită, și punându-mă la o masă, făcuiă conceptulă unei petițiunii cam în cuprinsulă următoră:

«Excelență! (Pe atuncea ministriloră li se da acestă titlu). Fiindă-că casa în care este aședată Departamentulă D-v. este visitată de stafii, cară pe mine se vede că mă urmărescă ca să mă necăjască, și fiindă-că mie nu-mă place societatea de asemenea dobitoce, vă rogă porunciți să mă scutescă de sarcina *dejurnei*; sau de nu, să primiți demissiunea mea.»

După ce amă decopiată acéstă petițiune cu cea mă mare îngrijire și cu cele mă frumoșe caractere chirilice în două și trei etagiuri, după cum se scriea pe atuncea, o puseiă pe masa Directorului, care primia petițiunile în loculă ministrului și care, potă dice, că mă în permanență îl înlocuia; căci ministrulă titulară mă că nu da pe la Departamentulă sěă; hărțile curente se espediaă subscribe de Directorulă, și numai pe

cele mai importante le trimitea prin cino va ca să le sub-scrie ministrul.

Până a nu veni ora cancelariei, mă pomeniui cu tatălul meu. Elu venise de la țără în ajunul și, negăsindu-mă acasă, plecase să-mi dea de urmă la Departamentul. El spusei, cu lacrimile în ochi, visiunile mele de peste nopte și-i declarai că, de nu va mijloci elu ca să fiu scutit de *dejurnă*, apoi faci causă ministerială.

Tatălul meu, care nu era tocmai incredulul la superstițiunii, imi esplică că visurile mele aveau rațiunea lor. Mai întoiu scena botezului era adevărată; caci acolo, în salonul acela, repozatul Toder Balșu me botezase în anul 1822: iar aparițiunea stafiei o credea țarași adevărată, ca pedeapsa a sufletului lui, pentru ca nu și-a ținutu promisiunea de a-mi face parte de moștenire din imensa lui avere și mie, fiinului seu, ci a lăsa-o totă cuī nu treț uea.

Cu ocașiunea aceea, tatălul meu imi spuse că betranul Balșu, cand a venitu cu domnia Michai Sturza Voda, care-i era nepotul de soră, în aventulul seu patrioticu vedendu cu fericire aședatā în țera domnia pamentena, cand a mersu se-lu felicite pentru prima ora, i-a spus: Prea înalțate Domne și nepote, fiindu-ca D-țeu nu mi-a datu copii, și fiindu ca elu a voitu ca se te înalțe la o trepta așa de slavita, eata ca prin acestu testamentu te facu moștenitorul pe averea mea, care scii ca covârșesce și pe a lui Rosnovanu, pentru ca se ai mijloce se traesci ca unu Domnul falnicu și se poți face bine patriei faru a-ți pângari numele cu catachrisuri (abusuri) ca Domnii veneticii de mai nainte. După trei patru ani inse, dragostea betranului slab, fiindu-ca *chronica scandalosa* în tote țilele n aducea pe la auđu fapte abusive de notorietate publica: se țicea ca Maria sa facea ca se-i vie peșcheșuri grasę, ba de Vămi, ba de la Ocne, ba de la Chrisove, ba clițar și de la funcțiunile cele mai însemnate. Atuncea se țicea că betranul în câte-va rënduri s'ar fi dusu să-lu mustre și să-i spue ca, de nu va înceta cu asemine fapte rușinose, elu își va retrage donațiunea. Intr'o bună diminețā insă bētrānul Balșu dete or-

tulu popei până a nu apuca să-şi schimbe testamentulu, lăsându nepotulu său nu numai multele lui moşii şi casa (care atuncea se închiria pentru ministeru), dar chiar barba lui cea lungă, care, împreună cu mustăţile şi cu genele, căduse până în ziua înmormântării. Lumea, ciudată cum e totu-d'a-una, şoptia şi dicea că boşerulu ar fi luat, pentru ca să petrecă, arsenicū saū şoricésă ; dar pe atunci nici procurorū nu erau, nici medicū nu se ocupaū cu constatări de decesurū nenaturale ca în zilele nōstre. Astū-felū după înmormântare, o mulţime de rude carū se uitaū cu jindu la averea bătrānulu Balşu, şi o mulţime de finū (între carū şi eu) cărora le promisese câte ceva, au ramasū cu buzele umflate.

VI.

Evenimentulu meū a datū motivu de cercetari sgomotōse. Bătrānulu Pogorū, după ce a celtitū petiţiunea mea, mai întēiū se dice ca ar fi risū aşa de tare în cât i-aū căduţu ochelariū; apoi chemāndū pe şefiū de secţiuni le-a spusū ca să faca o anchetă în tolă regula. Decī arătarea mea corespuņdēndū cu semnele de loviri ce aveamū pe nasū şi pe frunte, precum şi cu deposiţiunile odagiilorū atât ale celorū de susū cât şi ale celorū din etagiulū de josū, carū afirmaū că şi ei adesea se întâlnescū cu stafia spāimāntătoare a casei, s'a decisū ca funcţionariū să faca dejurna numai până la ora când se aprindū luminările, iar după aceea să se ducă acasă, ceea ce mie mī-a făcutū o popularitate nespūsă între colegiū mei. Mai târduū chiar s'a decisū a se parāsi casa din cauza stafiei, în cât proprietarulū ei, Vodă Sturza, vedēndū că n'o mai pōte închiria, a transformat'o în teatru, în care patru-şeci de ani şi mai bine nisce altū-felū de stafiū, sub nume de artistū, aū jucatū farse şi comedii, până ce în anulū 1888 de o-dată s'a consumatū de unū incendiū, ce se crede a se fi pusū totū de stafia cea veche a lui Balşū.

De prisosū a spune că naraţiunile mele despre stafia acēsta

aŭ inveselitŭ multă lume, fiindu-că mai toți șefii mei mă învățau așmea la meșele lorŭ pentru ca să mă asculte și cordonelor. Cu această ocaziune amŭ făcutŭ multe cunoștințe plăcute, cari aŭ contribuitŭ la succesele ce le-amŭ avutŭ mai târziu în societate.

VII.

Maŭ răpede de cât m'așŭ fi așteptatŭ, m'amu văditŭ într'o bună dimineață născutŭ în statŭ, adevărat scriitor regulatŭ. Dintre vre-o zece practicanți multŭ mai vechi, am fostŭ preferatŭ în considerațiune că scriamŭ mai curatŭ și mai iute de cât toți ; amŭ simțitŭ însă că la acesta a contribuitŭ (fară a mi se spune, negreșitŭ) și protecțiunea delicată a nobilei consorte a Directorului mei, la care m'incamŭ de datorie în toți săptămâna și care părea că mă afecționa.

Acastă căpătuire însă de și imi arăta până la ore-care gradu perspectiva înaintărilorŭ, nu-mi mulțumia încă sufletulu. Simțeamŭ că mă rōde neconținutŭ unŭ ghimpe la inimă, care mă neliniștia. Mă simțiamŭ inferiorŭ în lumea acesta din punctulu de vedere intelectualŭ ; și mă frământamŭ cu mintea cum se făcu ca să iesŭ din starea de ignoranță în care mă vedeamŭ. Imi blestemamŭ sōrta că nu aveamŭ mijloce de traiŭ îndestule, pentru ca să intru iarăși în școle să potŭ să mă luminezŭ mai bine și să mă facŭ mai folositorŭ în lumea acesta. Ușorul mei bagajŭ de cunoștințe, ce căpătasemŭ în cele două clase din Sântulŭ Sava, se evaporase în timpulŭ celorŭ două trei ani cât stătusemŭ la țără : nu-mi rămăsese de cât versurile svăpăiate ce făcusemŭ pertru Luxița. De multŭ timpŭ încelasemŭ chîiar de a face versuri. Sorbisemŭ cu atâta poftă armonioșele cantece ale Ancăi, în cât, cnpa plăcerilorŭ avend'o tot-d'a-una plină înaintea mea, nu mai simțiamŭ nevoie a-mi încorda lira spre a căuta și a găsi armonii mai dulci, fiindŭ-că ea însăși era o armonie suavă și fermecătoare pentru orî-ce sufletŭ poeticŭ. Vechile mele încercări poetice le găsiău ad-

mirabile nătarăii de colegii mei, când le cetiamă din ele; dar laudele loră nu mă îmbătau, căci eu aveamă convincăiunea că nu eraă de cât copilării risibile și fără de nică o valăre. Astă dată doriaamă, să facă ceva măi bună, măi cu vlagă, măi solidă, și la acăsta eramă convinsă că n'ășă putea ajunge de cât daca mă-ășă măi freca cincă-șese ană cătele de băncele scăleloră de atuncea.

Preocupată mereă de dorulă acesta, măi întâiă de tăte aveamă recursă la lectură: citeamă cu nesaăiă oră-ce carte înă cădea sub mână, oră-ce jurnală, oră-ce publicaăiune. Afară de acăsta, amă începută a mă roti pe lângă ómenă ce au-điană că sunt învăăăi. In casa ună unchiă ală meă, Spătarulă Antohi Sion, cunoscuă căă-va professoră: fără a fi elevulă loră, mă duceamă de ascultamă cursurile ce le făceaă la Academia Michailăenă. Ast-felă, cu încetulă, legăndă cunoscinăe și chăar intimităăi atăt cu professoră, cât și cu studenăi ceă măi mară, mă pusseă în curentulă mișcării culturale și intelectuale.

Simăindă necesitatea de a cunosce măcar o limbă străină modernă, fiindă-că limba grecăcă acum începuse a eăi din usă și nu o vorbăă de cât grecă puăină căăi măi eraă în țeră, mă puseă să învăăă limba francesă. Sciăndă a ceti puăină, din cât apucasemă de la dascălulă Căsnocă, căăuiă pe o carte cu Dialogură, lucrată de T. Codrescu, apoă pe o gramatică și ună Dicăionară (împrumutate de la ună amică) și încetă, încetă, mereă făcăndă esserciăi cu lectura și cu memorisarea, ajunseă a pătrunde în secretele acesteă limbă, care din đă în đă se făcea măi de modă în societate. Apoă văđăndă-mă în stare de a putea și traduce fără greăelă oră-ce citămu (după cum mă încredinăă ună amică cu cunoscinăe căpătate în scăle), mi se pără că amă găsită mijloculă de a ajunge la ținta ce o doriaamă: de a mă lumina singură, și de a căpăta, între ceă patru pereăi ai camereă mele, cunoscinăele ce le-ășă fi putută căpăta în scăle.

Urmăindă cu predilecăiune idea și dorulă de a me pune în comunicaăiune cu ómenă învăăăi și cu aceă ce se distingăă

prin spiritul său talente, legaii intimității cu mai mulți din elevii de la Academie. Nicolae Ionescu, feciorul lui Popa Ion din Roman, care până a nu avea barbă, mă făcea a vedea în el, ceea ce în adevărul am apucat cu patru-șeci ani mai târziu, un parlamentar din cei mai limbuși ce a putut să producă pământul fertil al Romanului.

Acosta întru adevărul avea un talent extraordinar de improvizare : era în stare ca pentru oricare subiect, cu fondul său fără fond, comandat chiar, se vorbească câte o oră sau două și, cu discursurile ciceroniane bine-șise și elegantii esprese, să uimască pe oricare ascultătorul său gură-cască, fără a spune însă în realitate nimic care să convingă sau să instruescă.

Cu totă inutilitatea și inoportunitatea unui asemenea talent, pe atunci, când nici tribună nici barou nu exista, mulți tineri se esercau în frumoasa artă de a vorbi, fiindcă toți nutream speranța unei ere de vielă parlamentară și constituțională, fiindcă toți ne credeam chemați a lucra la regenerarea patriei. Esperiența însă mai târziu ne-a dat trista decepție de a ne convinge că elecuența parlamentară nu patriei, ci ambițioșilor a servit ca pârghie spre înălțare. Eu, unul, ori cât admiram pe amicului meu Ionescu, aveam încă de atunci asemenea convicțiuni pessimiste, și de aceea nici un preț nu puneam pe această frumoasă artă, și nici nu-mi băteam capul să fac eserciții de declamație sau de retorică.

Era poate și ceva inherent naturei mele. Arta, care chiar înainte de a o cunoaște bine o simțam în sufletul meu, era poezia : acesta voiam a cultiva ; în acesta cautam a mă instrui, și pentru acesta căutam a găsi modele pe urma cărora să pot merge. Printre studenții de la Academie ascultam din când în când câte o palidă producție de versuri, dar nu era ceva care să mă misce. Un văr al amicului meu Ionescu, numit Ion Poni, me mulțămia ceva mai bine ; pare că atinge mai bine cordele simțitoare ; dar elu avea o predilecție particulară pentru teatru, și de aceea făcea mai adesea tirade

lungi dramatice, pe care le declama foarte frumos. Acesta, în adevăr, după ce a eșit din școală, s'a devotat artei dramatice și a jucat cu destul succes în drame și tragedii până la capătul vieții sale (1). Mai era un tîncru, care se da de poet dar care fiind mai în vîrstă de cît mine și profesor, pe lângă aceste și cam prea încântat de persoana sa, evitam de a-l apropiia. Acesta era Dimitrie Gusti, cel întâiu care 'și facuse nume de poet liric. Lirismul lui consista în aceea ca făcea strofe multe, versuri lungi, bine cadențate, bine rimate, dar foarte palide, fara sentiment, fara idei, fara gust și într'o limbă foarte încalita. Acesta fusese cel întâiu și unicul elev al Referendarului școlilor, multu trîmbițatulu păriute al literaturii George Assaki.

VIII.

Singurul organ cuasi-literar pe atunci în Moldova era «Albina Romancescă», fundata de G. Assaki. Eram în curentul acestor publicațiuni, pe care o citam la unchiul meu Antohi Sion. Acestu unchiu vădîndu aptitudinile mele pentru literatură, după unele strofe de versuri ce din cînd în cînd îi recitam, într'o Duminică mă luă în trăsura și mă dusse de mă presenta la acestu veteran al literaturii.

Ne deprinsu încă bine cu lumea, mi se pare cam ciudată visita aceasta, știind mai ales că mă duc la un om ce mi se dicea că e foarte învețat și care juca un rol așa de mare, fiindu Referendariu, titlu ce mi se pare că ceuivala cu acela de Voda al școlilor. Când citiiu pe frontispiciul casei ale cu litere mari «*Pacea și al meu repaus*» mi se paru lucrul așa de sublim, în cît nu mă mai indoiam că am se mă înfățișez înaintea unui omu îndumnețit; un singur lucru înse me intriga la inscripțiunea aceasta, și mă totu

(1) A murit, de nu mă 'nșel, pe la anul 1852.

întrebam : de ce nu va fi făcută frasa mai naturală ? de ce nu va fi scrisă «*Pacea și repaosul meu ?*»

Fuseiū primitū cu multă bună-voință și supusū la unū ade-văratū interogatoriū. După ce-ī spuseiū pe scurtū fasele copi-lăriei mele, țisse : «Pecatū că ai părăsitū așa de curēndū scōla ! Nu-ți rēmāne de cāt sē te instruescī singurū, prin lec-tură și prin contactū cu învățații. Vino mai desū pe la mine... de sēră, la 7—8 ore !»

Visita acēsta o făcusemū cam de dimineță. Assaki, care era îmbrăcatū într'unū halatū și cu o scufie de califea pe capu, ne primise în camera sa de lucru. Acēstă cameră era destulū de mare : pe de lături eraū mai multe dulapurī cu cărți, iar în mijlocū o masă mare pe care eraū requisite de scrisū, mai multe cărți mari deschise, instrumente inginerescī, tablourī li-tografiate, pietre litografice, forme tipografice și altele, care tōte păreaū a-mī spune că Assaki e și mai învățatū de cāt au-țissemū.

După o scurtă convorbire cu unchiulū meū, la care nu prea făceamū atențiune fiindū-că mă uitamū cu gura că-scată la tablourile de pe pereți, ne luarāmū țiuva bună de la marele omū, care, la retragere, imī repetă invitațiunea pe desēră.

Mai tōtă țiuva amū statū la cumpene : sē mă ducū, saū nu ? Hesitațiunea mea era motivată pe cuvēntulū că nu s'iamū ce voiū face eū acolo ; apoi mă temeamū că voiū da peste lume prea numerosă și necunoscută, lucru ce 'nu-mī prea plă-cea, fiindū-că aveamū o predilecțiune pentru vieța isolată. Dar pe după prândū venindū pe la mine vre-o duoī acade-miști și spuindu-mī că și ei sunt invitați acolo, mă luaiū cu dēnsiț.

Furāmū primiți în grădină. Gāsirāmū câți-va profesori ti-neri, între carī era și Gusti, și mai mulți elevi de cei mai mari. Assaki recomandă pe cei noui veniți la respectabila sa consōtă, care apoi la rēndulū ei îi recomandă fiiceī sale, o frumōsă fată de vre-o douē-țecē de ani, care mi s'a părutū așa de frumōsū, în cāt m'a lovitū unū felū de amēțelū ; și pōte

ași fi căzut din picioare, dacă nu aflam arbori de care să mă rezăm.

A fost o adevărată serată literară. Intr'unu pavilion ce era în grădină, se citiră și se declamară versuri, se făcu și muzică. Gusti recită vre-o două poezii inedite, care ȳ atraseră multe aplause, dar care mie nu mă-au plăcut; pôte că erau prea sublime pentru inteligența și priceperea mea. Poni declamă câte-va passagiuri din Saul, care apăruse de curându în Curierul de Ambe Sexe, tradus de C. Aristia. Dómna de casă, Cocóna Helena Assaki, cântă în piano, așa de frumos, în cât dacă nu ar fi făcut'o Dumneđeș așa de urită, negreșit că m'ași fi înamorat și de ea. Domnișóra Hermiona, fiica lui Assaki, cântă în harpă, atât singură cât și acompaniată de clavierul maicei sale. Ca unul ce pentru prima óră auđiam acestu instrumentu, care până atunci îl vedusem numai în Mitologie pus în mânele lui Orfeu, și în Psaltire pus în mâna Impăratului Davidu, am remas extasiat și atât de pėtruns, în cât pôte așa fi improvisat o odă în onórea încântătoarei cântărețe. M'am oprit îns de la poetica mea pornire, vedéndu că împrejurul Divei se învėrtia cu órecare aeru de autoritate unu tēneru blondu, frumos, înalt și bine făcutu, care cânta din gură cu voce de baritonu bucăfi din Norma și alte opere, de care nici auđisem până atunci. Cercetându, am aflat că acela era Beizadea Alecu Moruzi de la Pechea, care în curându apoi o luă în căsătorie (1).

Cu acea ocaziune făcui cunoscință cu fiul cel micu al lui Assaki, Alecu, căci cel mare care se numia Dimitrie, se afla în Russia, unde îi plăcuse să intre în armată pentru ca se omóre Circasieni. Alecu, cu care apoi m'am pus în strinsă

(1) Dupd o scurtă conjugalitate și după o lungă veduvie, această distinsă personă, s'a căsătorit de a doua óră cu marele publicist și filosofu francesu Edgard Quinet. La 1866 am petrecut o séră de érnă la gura sobei, în Elveția, la Chateau Chillon, cu acestu ilustru bărbat care trăia proscris din patria sa; iar venerabila sa consórta, care împletia la ciorapi și făcea la cealuri, fără a lua parte la convorbirile nóstre, părea fórt neajătit pe ve teajul aniloru, care-i albise părul ca și mie!

intimitate, se ocupa puțin cu ingineria, dar mai mult cu desenul și cu pictura, pentru care arăta predilecțiune, de și cu totă buna-voință, n'a parvenit să ajungă nici pe Apeles, nici pe Rubens. Pe urma lui înse a renasă doctorul Assaki, celebritate medicală care și-a făcutu nume mai înteiu în Paris și apoi în Bucuresci, unde actualmente se bucură de o bună reputațiune.

IX.

Fiindu-că amă venit cu suvenirile la o persónă, căreia acuma i se rădică unū monumentū, credū că este bine să spunū și eu câte-va cuvinte, cu atât mai alesū că după mórtea lui s'aū spusū de mulți multe lucruri essagerate.

S'a đisū, de essemplu, că Assaki ar fi fostū de orgină Armenū, pentru că avea unū accentū care semēna cu al Armenilorū. Acēstă asserțiune însă se combate prin aceea că tatălū seū a fostū preotū ortodoxū și chīar protopopū : amū vėđutū cu ochii mei (intr'unū dossarū din Archivele de la Kișinēu) unū raportū al Consistoriului Mitropoliei din Iași în care figurēză *Protoiereulū Lazar Assakevicī* ; și apoi se scie că acela era tatălū veteranului nostru literatū. Se mai scie că Lazar, mai pe urmă remāindū vėđuvū și călugārindu-se, a luat numele de Leon. Se mai scie că numele de Assaki s'a formatū prin prescurtare din Assakevicī, probabilū după gustulū de italianizare ce avea fiulū lui Lazar, ca unulū care își completase studiile la Roma. Dacă cum-va Assakevicī va fi avėndū vre unū omonimū între Armeni, acēsta nu e unū indice spre a putea confirma armenia lui Assaki. Mi s'a întēplatū a întâlni Israeliți, Armeni, Italiani și Francesi. purtāndū numele de Sion, fără a se rudi nici de cum cu familia mea, neoșă romānescă.

Asserțiunea că Assaki se se fi nascutu la Herța, este iarăși o fabulă. Dacă în adeveru popa Lazar va fi fostū din Herța, nici mijloce ar fi avutu ca se și trimita copilulū pentru învă-

șătură în străinătate, și atât de departe, nici ar fi alesă Cracovia pentru acésta ; mai curéndu l'ar fi trimisă la Iași ca să învețe la seminariu, de cât în scóle papistășesci. E mai probabilu dar că Assakevici, ca Ruteanu, avea relațiuni saú póte chیار rude la Cracovia, între Rutenii saú Româniî sporadicî de pe acolo.

Dar urmărirea cercetărilorú asupra casuluî de față ar avea importanța reală numai atuncea când ar fi vorba despre unú geniú saú talentú extraordinarú. Assaki, în realitate, nu avea (Dumneđeú să-l erte !) assemine calități ; și acele puține lucrări carî i se atribue sunt exagerate. Ca inginerú, arhitectu saú professorú, a fost mediocru : scrierile luî despre cosmografie saú matematică nu i-au făcutú nici unú renume. Ca publicistu, a avutu singurulú meritú că elú, celu întéiu, a scosu la 1829 prima gazetă intitulată *Albina Románescă*. Ca omú de litere, de și s'a încumétatú a scrie în tóte genurile, n'a excelatú însé în nici unulu : poeziile sale, precum Odele ce făcea Impératuluî russescú și armatelorú sale învingétóre, Fabulele, Sonețele, Baladele istorice, Liricele, nu presinta nici o strofă ca modelú de limbă saú de gustú literarú ; piesele de teatru, Nuvelele saú orî-ce alte produceri în prosă, mai tóte sérbáde și indigeste, nici ne-au desfátatú, nici ne-au luminat. Posteritatea nu va putea cita din voluminósele sale publicațiuni nici doué rëndurî scrise cu stilú românescú, cu frasă măcar corectă, cu limbă bună, cu spiritú saú cu vre-o înaltă cugetare.

Dar precum în țera orbilorú celu cu unú ochiú ajunge împératú, așa și Assaki, profitándú de starea de înapoiere în care se afla societatea Moldovei și a románimeî pe atuncea, a sciutu să speculeze cunoscințele sale enciclopedice, orî cât de superficiale erau. Prin Odele sale slugarnice, s'a însinuatú pe lângă Kisselef și a fostú întrebuiñatú la redacțiunea Regulamentuluî Organicú, saú mai bine đisú la traducerea conceptuluî scrisu în franțuzesce de reprezentantuluî Tzaruluî. Apoi totu prin protecțiunea russescă, sub domnia luî Vodă Sturza, s'a perpetuatú ca Referendarú al scólelorú, nu cu misiunea de a accelera desvoltarea în țrucțiuncî și a progresuluî

culturei, ci cu aceea de a o ținea în stagnațiune. Sub aceeași protecțiune, Assaki a cumulat adese-orî și funcțiunea de capu al censurei. pentru ca nu cum-va spiritele libere să manifeste idei și tendințe de naționalitate sau libertate, considerate ca subversive și periculoase pentru siguranța publică, după politica de la Petersburg.

Dar și absurditatea face minunile sale. Ast-felū ea a creatū o sēmă de adoratori ai mediocrității, cari nu s'au mulțumit de a funda o Revistă și o societate cu numele de «Assaki», dar a întreprinsu de a-i rădica chîr un monumentū ! O deșertăciune a deșertăciunilor ! Dar ore cum vomū mai onora memoria lui Beldiman, a lui Conaki, a lui Negruți, a lui Cogălnicenu, a lui Alexandri (vorbindū numai despre Ieșeni), cari au lăssatū atîtea mărgăritare cari de-apururea vor străluci în literatura romînescă ? Cum vomū mai onora pe unū Grigore Vodă Ghica, care a ruptū lanțurile sclaviei și ale censurei, și cu facla libertății de tiparū a deschisū calea Unirei, a Regalității, și a vieții naționale de care ne bucurămū ?

X.

Moștenisemū de la maică-mea vre-o dece cărți grecesci, pe care le păstramū cu religiozitate ca dulci suvenire despre memoria ei.

Ele în adevărū adese-orî imi aduceau aminte cum, pe cînd eramū micū, imi făcea cîte o lectură plăcută, și cum, dupa ce mă făcusemū mai mare, mă punea să-i citescū cu voce tare. Intre aceste era o broșurică ce coprindea o tragedie în versuri, intitulată «'Αχιλέως» și compusă de Atanasie Christopulo în limba dorico-eolică, limbă care o preconisau unii din scriitorii greci moderni după percepțele celebrului Corai. Cînd mă simțiiū în stare a face versuri, imi veni ideea se traducū acestū opusculū, în memoria maiceī mele care afecționa pe acestu autorū, pe care-l cunoscuse la Constantinopolē și despre care vorbea cu entușiasmū.

Căți-va amici cărora le-amă aratată lucrarea acăsta me îndemnară s'o tipărescū. Ideea de a me produce în lume ca autoră, și mai alesă ca poetă, se înțelege că-mă surise ; de aceea mă și încercaiă s'o pună în lucrare. Mă duseiă mai întăiă la tipografia «*Foia Sătăscă*» ca să mă informeză de costulă traducerei. Directorulă Tipografiei, Berman, imă dete o nota care mă cam puse pe gânduri : se cerea o sumă de bană, de care n'ăși fi putută dispune. Imă venă se renunță la posta de a mă vedea tipărită și mă gătiămă să plecă. Atunci bătrănulă Berman mă îndemnă se me ducă la D. Cogălnicenu, proprietarulă tipografiei, încredințându-mă ca el pote mă va ajuta la acăsta. chăiar daca nu dispună de bană.

Pe Cogălniceanu il cunosceamă din nume. După ce și terminase studiile în Germania, venise în țără cu mintea încărcată de cunoscințe și cu sufletulă inflăcărătă de a împinge patria sa pe calea renascerei și pe făgașulă progreseloră, în care pușaiă poporele occidentale. Elă isă făcuse o tipografie, cu plană ca prin acăsta să tipărescă cărți, care să lumineze tinerimea care începuse a se rădica, și mai alesă cărți de acelea cari să essalteze sentimentele și mândria națională. Elă înființase foia publicațiuniloră oficiale care se întitula «*Foia sătăscă*», — întreprinsese publicarea Revistei «*Dacia Literară*», care după o scurtă viță (de ună ană) censura a suprimat'ă, — și atuncea începuse a publica Letopsițele, saă Cronicele vechi ale Moldovei, cari se păstrău în manuscrite.

Profitaiă de consiliulă bătrănulă Berman și bătuiă cu sfică la ușa acestuiă voinică taură al înteligenței, care se arăta pe orizontulă Moldovei, gata a lua în corne și a răsturna stavilele cari se opuneauă luminei și progresulă. Mă primi cu multă afabilitate, imă luă manuscritulă. citi pe sărite mai multe pagine făcendă gesturi de mulțămire ; apoi oprindu-se, mai întăiă imă spuse că, după construcțiunea versuriloră constată cu plăcere că limba în care scriă este curată românescă, și nu pare a fi de scōla Referendarulă scōleloră. După acăsta mă întrebă daca amă și comisiună originale. İ respunseiă că, de și amă comisă și păcate originale, nu cutezamă însă a

le publica, nefiindă sigură de valoarea loră literară. Apoi luândă două cărțicele de pe un stelagiă ce avea în camera sa, mi le dete dăcându-mă : «Eată, dragulă meă, două autoră, pe care țu-ă recomandă sã-ă aă de modelă, atăt pentru limbă cât și pentru concepțune.»

Cărțile ce-mă oferă Cogălnicenu erău de curendă eșite de sub tescurile tipografiei sale, și ediționate de elă. Erău : poesiile lui Grigori Alexandrescu din Bucuresci și ale lui Alexandru Chrisoverghi din Iași.

XI.

Voiă intrerupe, pentru câte-va momente, narațiunea primei mele întvederi cu Cogălnicenu, spre a spune ceva relativă la unulă din cei două autoră, la Chrisoverghi, fiindă-că despre celă întâiă voiă vorbi măi târziă.

De și contimpurană, nu cunoscusemă personală pe acestă tãner : il vãdusemă însă de câte-va ori pe stradă, ca unulă care trãgea atenziunea prin frumusețea și eleganța sa, prin uniforma sa de adiutantă domnescă care-l arăta și măi frumosă ; și apoi prin numele ce-și făcuse cu nisce versuri ce adressase ruineloră Cetății Nãmțului, — versuri care, nepermise de censură a se tipări, circulaă în societate copiate de mână și se recitaă de rostă până și de copii. Elă murise cu câte-va luni măi înainte, în împrejurarea unei aventură amorose, care a avută un desnodământă tragică.

Acestă june, pe care mulă il numău Adonis. căduse în cursele unei din cele măi frumoșe femei ce strălucea pe atuncea în Iași. Acuma credă că potă sã o și numescă, fiindă-că și ea, și nobilulă sãu soță de atuncea. nu măi trãescă, Dumnezeu sã-ă erte !

Fată a unui boieră mare și bogatu. persóna despre care voiă sã vorbescă era o ființă fórtă poetică, nu numaı pentru că natura o nãscuse plină de poesie, dar și pentru cuvântulă că chăr în pruncie fusese leganată de Muse. Tatălă sãu, con-

limpuranți cu Beldiman și Conaki, era unul din pleiada puținilor ómenți de gustú, carți în momente de distrațiune se ocupa cu cultura literelorú și cu frumoasa artă a poesiei. În adevărú Vorniculú Dimaki (căci așa se numia tatălú Cocónei Catincăi), scrisese multú, și posteritatea ar fi pututú avea după urma talentului seú unú grosú volumú de poesii, daca elú nu le-ar fi distrusú, către capétulú vieței sale, provocatú de cine scie ce necazurí sufletesci (1).

(1) Vorniculú Nicolae Dimache a lăsatú lumea celorú vii în anulú 1837, când ajunsese la etatea de 59 ani. Pe la 1870 Cocóna Catinca, după stăruințele mele de a-mi da ceva note despre tatălú ei, pe lângă acestú detaliú, m-a dictatú următóarele doué poesii pe care le-a păstrat în memoria sa, care în adevărú era prodigióasă. Credú a face plăcere lectorilorú reproducându-le aicea, fiind până astă-đi inedite :

O D A

Către Dumneđeú.

O, prea înțelepte și nemărginite !
 Cela ce 'nvií firea, lumea împodobesci !
 Față nevedută în trei fețe sfinte,
 Ce din neștiință vécuri isvodesci !
     Duhulú și mișcarea de la tine vine
     Tu începutú nu ai ; te 'ncepi de la sine.
 Nicí că te pricepe mintea omenescă.
 Te-afli în tot locul, plinesci lucrulú téeu ;
 Și ai priveghere, nimicú se lipsescă ;
 Totulu te slăvesce ; tu esci Dumneđeú !
 Măcar se se pótă vr'unú omú prin ispite
 Sė mėsóre marea, se-í gasescă fundulú,
 Se numere colbulú, stele și planite ;
 Dar a ta mėsură n'o ajunge gândulú.
     Căci deșértă este mintea omenescă,
     Ceva luminată din rađa cerescă.
 În a ta mărire párerile sale
 Se perdú ca unú aburú ; nimicú nu le 'nchiagă ;
 Nicí se afle póte hotarele tale,
 Orí cât se silesce omulú se 'nțelégă.

Poetica fată, cu mintea înflăcărată pentru poezie, neavând ocaziune să întâlnească în calea ei vre-un poet care să se dea în sacrificiu, a întâlnit pe un fiu al poetului Beldiman (Iordaki) și, în iluziune că-l va putea pețea, l'a luat de bărbat. Speranțele ei însă fură vane : cuconul Iordaki, oricât de nobil suflet îl avea, oricât de bun patriot și cetățean era, numai gustul de poezie nu avea ; din contra, era foarte serios și prosaic, ceea ce nu se potrivea cu temperamentul focos al salei consorte. De aceea întâlnindu-se cu Chri-

Cu un cuvânt numai, ai făcut tăria :
 În a tale faceri slava ta se vede :
 A totului lumină tu ești în vecie ;
 Rața 'nțelepției din tine porcede !
 Pe sine cu sine te 'nfințași, sfinte !
 Insuși de la tine ești, prea fericite !
 Tu ai făcut crugul, a timpului vârstă ;
 Să învie firea flăcării primăverii ;
 Să prefacă zile a erelor triste ;
 Vara să vestească toamna 'mbelșugării.
 Mâna ta cu lanțuri pe ființi le legă ;
 I-ai chibzuit cursul ; le mîci cu măsură ;
 Între ele toate de la sine 'nchegă
 Cu înțelepciune a lor legătură.
 Precum scântei multe năbușește focul,
 Se revărsă stele pe cer în tot locul.
 Și cum la geră erna în ziua senină
 Fulgi de promorocă scăpărând la soare,
 Lucesc, scântează, în a lui lumină,
 Așa 'și sclipesc ție stele sub picioare !
 Luceferii veseli resară ca s'alerge
 În sine se verse clipiri luminoase.
 Împlinindu-ți voia și sânta ta lege
 Și slobozind lumii rațe priincioase ;
 Dar de-ar fi de focul aceste candile,
 De-ar fi de brilianturi ceriurile pline,
 De s'ar ivi încă mai strelucitoare
 Alte ființi noue peste aceste toate,
 Său lumi și cometuri de foc ardetore,
 Toate-să către tine ca și către noapte.
 Deci dar către tine din ori-ce tărie

soverghi, téněrũ, frumosũ, spiritualũ, poeticũ, pe lângã altele dotatũ cu epolete și eguile de ofițerũ, ceea ce-lũ făcea și mai iresistibilũ, de aceea, ȓicũ, n'a așteptatũ de cât sã-l auda pe acesta ȓicẽndu-ĩ cã are pãru frumosũ, și ĩndatã s'a dusũ ĩn camera sa de toaletã și tãindũ o șuvișã ĩ-o oferi cu o gra-ciositate sentimentalã. Chrisoverghi a doua ȓi gãsi ocasiune de a-ĩ trimite o poesie asupra șuvișei sale de pãrũ, ĩar cocõna Catinca, atinsã la cõrda simșibilã, profitãndũ de prima ocasiune de ĩntãlnire ĩntre patru ochi, ĩi permise a sãruta ĩntregũ pãrulũ

Ca unũ stropũ ĩn mare ce din nuori vine
 Ce remãne lumei cunoscute mie,
 Mai alesũ eũ, omulũ, Dõmne, cãtre tine ?
 Și daca 'n totũ crugulũ ceriurilorũ 'nalte,
 Ar fi lumĩ mulșime, miĩ nenumãrate,
 Și ĩnsutitũ ĩncã sã se mai sporãscã
 Ar fi ele tõte o punturã micã
 Cutezãndũ cu tine sã se potrivãscã,
 Apoi eũ nu-sũ alta de cât o nimicã !
 Sunt nimica, ĩnsã ĩn mine lucește
 A ta bunãtate fãrã de mãsurã :
 Fașa ta ĩn mine se ĩnchipuesce,
 Ca rașa din sõre ĩntr'o picãturã.
 Și de sunt nimicã, dar te simtũ ĩn mine ,
 Te cunoscũ, mã judecũ, cugetezũ la tine :
 Mã ĩnalțũ cu mintea mai presusũ de lume ;
 Sufletulũ meũ sciõ c'al tãũ duhũ el este,
 Și cã-mĩ esci tu mie ziditorũ anume
 Și eũ slavei tale martorũ ĩntr'aceste.
 Ca prin mõrte iarãși sã mã chemĩ la tine.
 Sã gustũ ĩn vecie de ceresculũ bine.
 Slaba mea fiinșã n'aĩ lãsatũ sã pãrã
 De viciõnulũ șërpe de multũ otrãvitã
 Prin gustare dulce cu otrav' amarã.
 Luãndũ pe-al tãũ umãrũ õia rãtãcitã,
 Nu ajunge gãndulũ, nu rostescẽ gura,
 Cãtã țĩ se cade laudã și slavã.
 A ta bunãtate a trecutũ mãsurã :
 Nicĩ mai põte omulũ, o zidire slabã,
 Dupã vrednicie sã te proslãvãscã,
 De cât umilite lacrimi sã-ți jertvãscã

eî celū frumosū, pe care elū îl cântase cu atâta focū, precum și întregū corpulū eî celu voluptosū. Relațiunile adulterine însă, orî cât de misteriosū fusesse organizate, n'au pututū dura multū. Soșulū înșelatū, prevenitū de bună sémă de cine-va dintre servitorî, într'o ȓi plecà la țerà, spuiudū ca se duce pe mai multe ȓile, iar în séra aceleiașî ȓile se întorse și, după ce se asigurà despre tôte eșirile, batū la ușa camerei de culcare. Tênerulū Chrisoverghi se îmbrăcà cât mai răpede putū, deschise ferestra despre grădină și spunândū cocónei că pôte să de-

Și c'unū glasū se strige : Eū, Dómne, 'sū zidire
Nemuțumitóre, scumpū rescumpěrata :
Rătăcirea ertă mî și-mî dă fericire,
Raiulū desfătării cea dintăiașî dată.

CORABIA PE VALURI

Pe-ale mării luciî valurî cu cârma minții înotū
Cătândū sē zărescū limanurî din primejdiî sē mă scotū :
Alergū cu pânzele întinse pe luciulū cel de focū
Pe marea acea aprinsă a viclénului norocū.
Inainte întunerecū, înapoi vântulū vêrtejū.
Cu totulū în spre perȓare furtuna 'mî cată prilejū.
O cerule ! în ce bine ! cum ochiî mi s'au deschisū !
Saū cine trăfa ca mine, óre nu niē aflu 'n visū ?
Așî face o hotărîre sē mă întorcū înapoi,
Dar vântulū cu 'mpotrivire mă dă iar peste nevoi ;
Ș'asa cu pânzele 'ntinse stihiiilor mă jertfescū
In stânca acea înaltă ajungū și mă prăpădescū.
— Nicî meșteșugulū m'ajută, și busola a slăbitū.
Acea politică multă vieța mî-a otrăvitū.

schidă ușa ; după aceea se aruncă în spațiu. Coconulu Iordaki intră, și după ce nu vădă pe amantul care sciea bine că fusese acolo (fiindă-că chiar întârzierea deschiderii ușei îl încredinșase despre acésta), după ce-l căută prin tóte colțurile și dulapurile, deschise feréstra și atuncea vădă josă, sub păretele casei ună cadavru care abia se mișca. Se întorse către infidela sa consórtă și-î đise : «L'aî mâncatú friptú pe bietulú bătétú ! Eșí, păcătós'o, din ochiú meí.» Apoi împingénd'o, aprópe desbrăcată cum era, o scóse afară, o puse în trăsura și o trámise la părinții seí.

După acésta, rădicândú pe bietulú Chrisoverghi, maí mortú, pe prostirí (cearșafurí), îl duse în camera de culcare de unde sárise și-l îngrijí cu cea maí creștinéscă solícitudine. Nu fu însé posibilú sê-lú scape, cu tóte ajutóarele ce i s'a datú, căcú i se dislocase tóte ósele din închieturí și i se frânsese șira spinării. După vre-o đece đile de cumplíte durerí, nefericitulú se duse din lumea celorú vií !

Acésta se petrecuse în casa care actualmente aparține lui Sculi. Cocóna Catinca maí tárđiú se consolá, mărintându-se cu Th. Balsú, cu care făcú maí mulți copii. Apoi remáindú iarășí vedúvă, își petrecú bêtânețele după Unire în Bucureșci, unde muri în anulú 1887.

XII.

Chemándú pe Berman, Cogálnicónu îi dete ordinú sê-mí tí-părescă opuscululú pe creditú, spuindu-mí că voiú respunde banií când mă voiú înlesni. Ceea ce și făcuiú.

Publicațiunea aceluí opusculú imí făcú unú micú renume. Literații nu abunda atuncea ca acumă : puținí se ocupaú de a scrie, și maí alesú de a face versurí, care erau gustate cu mare plăcere, daca erau bine făcute. M'am văđutú culminatú de complimente și atrasú în multe case unde cunoscínța mea personală era doritá și așteptată. Căți-va din boierii aristocrați, carí-și făceaú glorie de a încuraja literatura, trimiseră sê-m

cără câte 50 și chiar câte 100 de esemplare : mă grăbiamă a merge însumi spre a le mulțami, și ei, după ce-mi plătau prețul pe o sulă, imi luaă numai doue trei esemplare. Astfel făcui cunoscință cu câi-va din fruntașii Iașilor, precum Nicolaki Rosnovanu, Al. Sturza Miclausănu și frații săi, frații Roseti de la Bohotină, Catargiesci, Balșesci, la mesele căroră eramă adesea invitată și tractată cu atențiunile cele mai nobile și mai generose, atât din partea bărbaților cât și a cocónelor, cari căte o-dată mă arătaă ca modelă către tinerii loră copii. Relațiunile acestea imi făcură multă bine. Mai întâi mă mai degroșiră : în defacui de gesturile și apucăturile mitocănesci saă provinciale, și mă conformaiă manierelor bunei societăți. Pe lângă aceste, aflaiă ocaziune a mă familiarisa mai multă saă mai puțină cu limba francesă, pe care până acuma abia o înțelegeamă din citire. In familiile aristocratice acastă limbă fiindă obligatorie pe atuncea, eraă case unde ea se vorbăia mai multă și mai bine de cât cea română ; de aceea, chăr de nu cutezamă a o vorbi (de frica ca să nu facă greșeli de pronuncie), dar profitamă de ocaziune spre a mă iniția în literatura ei, în care puteamă găsi instrucțiunea și învățămintele care 'mi lipsiaă.

Vădendă succesul ce pôte dobândi omulă cu ocupațiunile spiritului, mi-amă consacrată orele de distrațiune la poezie.

Făceamă și refăceamă la versuri de tôte genurile, pe care citindu-le pe la diferite locuri și persone, observamă ce impresiune facă, imitandă pe Moliere cu bucatăresa sa. Căpătandă mai multe încredințări că nu sunt tocmai rele unele din produțiunile mele. mă decisăiă a tipări din ele. Deci adunaiă ună bună mănunchiă din cele ce mi s'au părută mai reușite, și, cu ajutorulă tipografiei lui Cogălnicenu, la care 'mi făcusemă credită. le tipăriiă sub titlulă de «*Căsurile de mulțamire*», titlu sub care nu de mult apăruse poeziile lui C. A. Roseti din Bucuresci, și care mi se pără destulă de modestă și destulă de bine cugetată.

Acăsta publicațiune a mai mărită succesele mele. Nu nu-

mai ȋiarele române dar și câte-va străine se ocupară cu mica mea persoană, prodigându-mi laude, care pôte m'ar fi și infumuratū daca eramū mai slabū de āngerū, și daca eū insumi nu-mi valutamū justū slabele mele incercări. Societatea însă mi se arăta din ce în ce mai bine-voitoare spre a mă incuragia. Cunoscințele mele se întindeau din ce în ce mai multū; mă vedeamū invitatū mai în tôte ȋilele pe la prānȋurī și la partide de veselie; mă abandonamū câte o dată prea mult plăcerilorū, carī fiindū inherente la etatea în care mă găsiāmū, abia de-mi remāneau ore de reculegere, pentru ca să recunoscū că acestea imi făceau mai multū rău de cât bine.

XIII.

Alecu Sturza Miclăușenu, într'o ȋi întâlnindu-mă pe stradă, imi spune că s'a numitū Directorū la Ministerulū de interne și-mi propune ca, daca imi convine, să trecū acolo. Primiiū cu mare plăcere, dorindū ca să facū practică și în ale administrațiunii. Fuiū trecutū în statū, cu léfă de o sută lei vechi cum erau toȋi copistiī, și totū o-dată însemnatū pe lista privată a Ministrului ca să capétū încă unū suplimentū de 50 lei din léfa Excelenței Sale, care tótă se distribuia la impiegaȋii inferiori. Fuiū alipitū la secȋiunea criminală, unde aveamū de superiorū (numitū șefū de secȋie) pe Spatarulū Dim. Ganea, unū omū plinū de bunătate sufletescă. Acesta cum mă vedū imi arătă o dragoste particulară, invitāndu-mă fōrte desū la masa sa. Cu ocaziunea acestei familiarități, făcuiū cunoscinȋă cu Costaki Negrutzi, care-i era ginere. Ce fericire simȋiiū întâlnindū pe acestū omū, pe care în curēndū l'amū consideratū ca maīstru, vedūndū că possede atāta spiritū, atāta gustū literarū, atāta ideī frumose și solide în ceea ce privesce literatura în genere, și cultura în specie a limbei și literaturēi române. În Iași, elū era uniculū cu care se putea vorbi despre asemenea lucruri, căci era unū adevēratu enciclopedistū, vērsatū în cunoscinȋe nu numai literare, dar și istorice și filosofice,

ajutată de o memorie prodigiösă și de cunoștința mai multor limbi străine. Elă în adevără vorbă și scriea grecesce, franțuzesce, nemțesce și rusesce, fără a menționa latina și italiana, ale căroră literatură nu-î erau străine. Elă era judecătoră de Curte, și ar fi putută trece chăiar de řurisconsultă (judecândă după frumósele sentințe ce redacta), daca pe atuncea s'ar fi cerută cunoștința dreptulă la judecătoră ce compunea Tribunalele săă Curțile.

Pe atuncă în adevără nu se cerea sciință multă, capacitate, săă învțătură, pentru ca săă ajungă cine-va la postură mară. Trebuea săă aibă săă protecționea lui Vodă, săă numele sonoră al unei familă aristocratice, pentru ca săă capete postură săă rangură. Funcționele publice, ca și titlurile de boierie, erau împărțite cam în treă clase distincte. Familiile de boieră vechă și mară, precum Sturzescă, Ghiculescă, Rosetă, Catargă, Cantacuzină, aveaă privilegiură asupra funcționele și rangurile mară : de la acestia nu se cerea nică învțătură, nică capacitate, pentru ca săă ajungă membri de Curte săă ministri, săă ca săă capete rangură de Logofetă, Vornică, Postelnică și Agă. Familiile de mână a doua, precum Draghicescă, Pogoră, Grecenă, Coroă, Gănescă, Sionescă, Negruțescă, Cazimirescă, Cuzesă, aveaă dreptă săă aspire la postură de mână a doua, precum Casieră, membri de Tribunale, Directoră săă capă de secțiună prin Departamente ; numai daca aveaă legătură cu familiile cele mară, săă se impuneaă prin capacităă marcante, ajungeaă la funcțiună alătură cu cele mară ; řar în archontologie se urcaă de la *Pitară* până la *Spătară*. Familiile cele mică, plevușca rădicată dintre negușitorime, săă dintre Mazilime, era primită la funcționele inferiore și onorată abă cu rangură de Șetrară, Vtori-Lohofetă săă Vtori-Vistă, rangură care abă ři distingea din plebe și-ř scăpa de contribuționele fiscale.

Asemene prejudețe absurde, moștenite de la educaționea venită din Fanară, oră căă aș řinuta unele familă și persóne la ele, cu timpulă însă aș începutu a se toci. Spiritulă de egalitate řăș făcea locu, în mesură cu respândirea ideilele moderne ale Occidentulă. Boieră că mară au începută a postu pe cei

mică la petrecerile și la mesele lor; n'aș întârziat și apoi a se face, mai întâi în mod sporadic și mai târziu în mod general, și încuscriri, întocmite prin influența averilor; în cele din urmă, ideile din anul 1848 au adus contopirea mai totală a classelor, precum au adus și căderea privilegiilor.

Costaki Negruși a fost, pe timpul acela, unul din cei întâi care făcuse minunea de a se introduce în societatea boșerilor de classa întâia, de a căpeta funcțiunea de membru de Divan și rangul de Postelnic, funcțiune și rang ce erau ca apanagi pentru familiile aristocratice. El în adevăr cu inteligența sa superioară, cu cultura sa rară pe atunci, cu manierele sale originale dar distinse, era nu numai bine primit, dar chiar invitat și tras cu stăruință în casele cele mari. El apoi, coalisat cu Cogălnicenu și Alexandri, a dat avânt renașterii nașionale, prin propagarea gustului literar, prin combaterea prejudețelor absurde și prin poleirea spiritului public.

XIV.

Fiindcă am vorbit de primele mele relașii cu Negruși, se spun și o curiosă aventură ce a avut el pe timpul acela, mai ales că acesta pôte da o idee mai bună despre epocă.

Se întorseseră din străinătate, unde fuseseră pentru studii, fii lui Michai Vodă Sturza. Amândoi având ranguri militare, căpătate fără se fi fost vre-o dată sub vre-ună stindardă sa în vre-o sasarmă, cel mai mare Dimitrie, fu pus în capul armatei, cu nume de Hatman, sa ministru de resbel. Armata Moldovei avea atunci un tun, două sute de lănceri, vre-o șese sute de soldași de infanterie, și o barcă canonică (fără tunuri) la Galași. Avea ce comanda Hatmanul !

Fiulul al doilea, Beizadea Grigori, frumos, voinic, spiritual, cu aeru și educațiune în adevărul princiară, nu găsi funcțiune care să convie îndestul temperamentului său infocat și spiritului său sburdalnic. Neputându-se pune în perfectă armonie ideile lui moderne cu ideile vechi și ruginite ale tatălui său, negăsind un orizont destul de larg pentru dezvoltarea activității și inteligenței sale, care aspira să domineze peste o lume mai întinsă, neaflându în fine în societatea iașenă elemente care să corespundă idealurilor sale, manifestă dorința de a se retrage la țară, pentru ca să-și mai completeze studiile într'o viață mai multă contemplativă. Vodă îi aprobă dorința și îi și dă în posesiune una din cele mai frumoase moșii de pe valea Jijiei, numită Perieni, pe care erau case mari domnesci, ocolite cu ziduri masive ca de cetate, grădini, parcuri și altele. Acolo fiulul de Domn, în apartamente splendide mobilate și într'un confort ce nu lăsa nimic de dorit, ducea viața de anahoret excentric și de filosof somptuos. Acolo ședea zile întregi cu capul între cărți, după ce diminețile făcea câte o oră gimnastică; iar când se simțea cuprinsă de urit, se scula și, ca un leu ce scapă din colivie, eșia afară, încăleca pe câte un cal sirépu și pleca peste câmp în fuga mare, trecându deluri și văi, sărind peste garle și ponoare, și ucidându, cu un bun pistol ce avea, aci o rândunică, aci o turturică, aci o cintiță, aci o găscă, aci un porc al vre-unui țeran, pe care apoi le plătea de cincă ori mai mult de cât făcea.

Intr'una din nebunele sale cavalcade, într'o zi s'a pomenit într'un sat pe care nu-l mai văduse. Intrebă al cui e satul: i se spuse că este al lui C. Negruți. Merse la curte, se presintă proprietarului și astă-fel legă cu el cunoscință, care apoi ajunsă o intimă amiciție. Negruți, care din cauza unei nuvele ce publicase într'o Revistă atuncea, perduse postul și trăia ca și essilat la țara, nu întârzie de a-i întorce visita. Este primit în salou. Acolo da peste o damă frumoasă și elegantă, care se pareă absorbită în le tura unci

cărți ce ținea în mână. Până a nu apuca însă a se apropia de ea și a-î vorbi, intră pe o ușă din dreapta Beizadé Grigori, care numai de cât îl prezentă acei dame declinându-î numele și pronumele, iar lui îi dice : *J'ai l'honneur de vous presenter Madame la Comtesse Dasch, ma fiancée.* La auđirea acestuî nume, Negruți a remasă uimită și nu scia ce să crădă : era ore romanțiera ale careia opere le citise ? Eată întrebarea ce mai întâi facu (în romănesce) princiariului ei logodnică. Acesta îi respunse afirmativă.

Comtessa Dasch remase încântata de cunoscința acésta, fiidă-că pentru prima oră da peste unu omă cu care putea vorbi literatură, în loculă unde se vedea ca exilată. Negruți remase nu mai puțină încântată de cunoscința acesteî persone, care 'n societățile cele mai înalte putea să strălucescu cu spiritulă și distincțiunea sa. Dar când voi să plece de la Perieni, se uimi auđindă ruga ce-î făcea Beizadé Grigori ca să nu spue nimăruî c'a întâlnitū la elū pe Comtessa, fiindă-că Vodă nu scie nimica, și că trebuia mai întâi să-lă prepare pentru ca să-î capete consimțimētulă.

Nu trecură multe țile și, într'o duminică diminéța, Negruți se pomeni invitată împreună cu dōmna la prăndū la Perieni. Nu se putea refusa. Fură primiți cu brațele deschise, dar ceea ce li se părū curiosă era că vėđură pe Comtessa în toaletă de mirésă. Beizadé Grigori, care și elū era îmbrăcatū de gala, descură lucrulă spuindū lui Negruți că l'aū poftitū anume pentru ca să-lă cunune ; că înainte de a cerca să capete consimțimētulă tătāni-sēū, s'a gânditū că ar fi mai răū daca ar întēmpina unū refusū, și decī s'a decisū a pune pe Vodă în fața unuî faptū implinitū. S'a cercatū să reūse biētulū Negruți, pe motivū că se temea de urgia lui Vodă, dar în fine n'a pututū scāpa ; și fiindă-că erau tōte lucrurile pregătite și mai totū satulă adunatū la biserică (din ordinulă Beizadelei), Negruți dāndū brațulă Comtessei și Beizadea dōmnei Negruți, se coborīră și merseră la biserică, care era în parculă din dosnū casei. Acolo preotulă, care sta gata investimētaiū, nu

voi a procedé la cununie până nu i se va da *Pecîulu* (1); dreptu Peciu însé, i se arătà o gură de pistolu care lù amenința de va stărui în refusu. Așa vedëndu, Preotulu își luà inima 'n dinți, și cu jumătate voce cântà «Issaiea dănțuesce,» după care perechiã princiară maî întâiù assistà la o horă mare de țeranî ce se făcuse în bătătura din fața Castelului, apoi se urcà susù spre a se pune la masă.

Nu durà multù însé fericirea de la Perieni. Popa a doua și se repeđi la Mitropolie și raportà despre posna ce a făcutù. Mitropolitulu era cât pe ce să pue ca să-lu rađă și să-l răs-popescă, fiindu-că a cununa fără *Peciu* era o greșelă care cu nicî unù cuvëntù nu se póte erta unu popă. Cu tóte aceste a găsitu cu cale ca maî întâiù să aducă la cunoscința luî Vodă faptulù.

Acéstă noutate pentru Vodă a fostù ca o lovitură de trăsnetù. Nu se aștepta să vadă pe fiulù seù rebelù până la așa gradù. A se însura fără a-î cere consimțimentulu, fără a-î spune nimica, era unù ce enormù, fără precedente în familia sa. A se însoți, elù pravoslavnicù cu o străină, de altă lege, era ceva care se împăca și maî puținù cu credințele sale religiose. A se lega apoi cu o femeie care, prin faptulù chîiar de a se mărita în modù clandestinù, părea a proba maî multù că era o comtesă imaginară, i se părea ceva monstruosù și nedemnu pentru pozițiunea sa socială. De aceea declarându-lù de fiù nesupusù și călcătorù de cele sfinte, prin aceea că a violentatù pe preotù pentru ca, în contra legei, să celebreze o cununie netolerabilă, ca părinte și ca Domnù, decretéză anularea căsătoriei, și supunerea sa la o pedepsă disciplinară, care va rămânea să se determine după ce va fi adusù la casa părintescă.

După acéstă decisiune, și paternă și domnescă, intr'o bună dimineță, în dorî de diuă, palatulù de la Perieni se pomenesce assediatù de ecî două sute de Lănceri ce compuneaù cavale-

(1) Așa se numia țidula, saù Cartea Dicasterială care ordona a celebra cununia cuiva.

ria noastră. Servitorii abia avuseseră timp să se deștepte pe Beizade, și acesta abia avuse timp să dea ordin să se încuie poarta, spre a apăra intrarea asediatorilor. Beizadea după ce se îmbracă merge la poartă. Acolo Prefectul districtului, care venise cu forța armată, îi spune că are ordin să se-lă rădice și se-lă ducă sub paza la M. S. Vodă.

«Mergi de spune, se răspunde Prefectului, ca nu s'a născut încă omul care se pune mâna pe Beizadea Grigori, și că el nu se predă pre cât va fi în viața.» Totu o-dată i se făcu cunoscut că cel d'ântâiu omul ce ar culeza să trecă peste ziduri, sau să intre pe poartă cu sila, va fi mort.

Castelul stete asediat cate-va zile. Nimeni nu avea voie din afară să intre, dar nici vre-o pornire ofensiva nu se făcea asupra lui. Porțile, închise și încuiate, mai erau pașite de câțiva Arnauți și oameni credincioși. Celor dinăuntru însă li se permitea să se ieșă; și în adevăr ajungându-se la proviziunile de mâncare, cei mai mulți oameni de-a casei, câte unul, câte unul, se strecurară afară. Când se văd în fine ca servitorii cei mai indispensabili, precum bucătarii, vizitii, feciorii, desertează, celătre trebuia să se predea; forța lucrurilor o silia la acesta. Deci într-o dimineață s'a vădută deschizându-se poarta și Beizadea Grigori, cu o carabină alarnată în banduliera, cu 4 pistole la coburu și cu sabia golă în mână, călare pe cel mai sălbatec armăsar ce avea, esse în galop, apucându-se calea spre pădure. Câțiva Lănceri se făcură că se ieșă după dânsul, dar după ce-l perdură din ochi, se întorseră. Arnauții dinăuntru se predară. Prefectul intră neimpedat, iar Comtesa Dasch făcându-și bagajele mai răpede de cât ar fi conceput subiectul unui roman, fu urcată cam fără voie într-o Brașovenca, care aștepta această misiune, și, escortată de 12 Lănceri, apucă calea Bucovinei: pe la Marmoriș, trecu la Cernăuți, unde a cădută bolnavă din cauza emoțiunilor și a scuturăturilor Brașovencei. Acolo nefericita romanțieră a zăcută vre-o trei luni; și numai vându-și

parte din sculele prețioase și-a închipuit mijloce spre a se întorce la Paris (1).

E de prissosă, poate, de a spune că Beizadea Grigori s'a dusă întinsă la Iași ca să cerce a căpăta ertarea tatălui său. Vodă i-a acordat'o, însă cu condițiune de a nu se mai gândi la Comtessa și de a merge numai de cât la Bucurescî, unde se întocmise lucrurile pentru ca să se însore cu fata lui Mi-halaki Ghica, ceea ce a și făcut.

Rogă pe Beizadea Grigori să mă ție de orî-ce omisiune sau erori voi fi comisă în narațiunea acestei nebunii a tinerețelor sale. Dar eu așa am apucat'o de la reposatul meu amic Negruți.

XV.

Intr'una din zile, ca copistul în Departamentul din lăuntru, m'ia venit rëndul să facă *dejurna* la D. Ministru, adecă să stau totă ziua acasă la el pentru afacerile eventuale ale serviului. Grozavă îmi bătea inima când mă urcam pe scara casei marelui Logofetă Costaki Sturza (unde astă-zi este scola militară); nu sciam ce figură voi face eu în fața unui personaj așa de mare. Mai ales că aușisem că este foarte sever și cu tone de om excentric. Am intrat cu toate acestea în salonul cel mare, și am spus unii servitor că eu sunt *dejurna* de la Minister. N'a trecut mult și m'am pomenit chemat în lăuntru. După ce am traversat un salonăș și un mic cabinet, am intrat într'o cameră mare, unde am înțeles că era camera sa de culcare. Ex. Sa era în halat. Un bărbier, care îl răsese, îi da cel din urmă perdaf. Cum mă vedu îmi arată un scaun și mă invită să șed. După ce termină cu bărbierul, mă întrebă cum mă cheamă și apoi, spuindu-mi că cunosc pe tatăl meu, se apropie de

(1) Reposatul Negruți păstra cu religiozitate manuscriptul unui romanț, scris la Perien, ce i l'a dat ca suvenir nobila sa fina.

mine, mă apucă de barbă și cu un aeru desmîrdatoru îmi ȃice : «frumosu băétu ! sameni cu tată-téu, când era ténérú ; dar pécatú că te lași netunsu și nerasu, ca Lăășii... Șeđi co-lea... Bărbieru, pune-te și taie-ı pletele și barba... fă-mi-lu fru-mosu ! » După aceste vorbe, trecu în altă cameră, ca să se îmbrace.

Mé aklamú cu unú vrafú de hártii în mână, pe care trebuia să le subscrie Ex. Sa. De nu aveamú sarcina acésta, prin ur-mare și responsabilitatea, ași fi rupt'o de fugă ca să scapú de asemine bațjocurá : țineamú la pletele mele, nu nuraı fiindú-că imı sta bine cu ele, dar apoı era moda de a le purta așa ; fara de plete lungı, n'ași fi avutú aerú de liberalú și patriotú naționali ; barba ıarășı imı era prea scumpă, fiindú că era vergină și nu făcuse cunoscință cu briciulı. Ce n'ași fi datú atuncea să fi găsitú o gaură de șérpe pe care să potú intra, sau o gură de puțú pe care să m'aruncú ! Bărbierulú, de și pare a compătini cu mine, mă sfătui să nu facú cum-va posna ca să mă opunú, căci Coconu Costaki este fórté ciudatú când il supérá cine-va. Decı cu durere de inimă mă puseıú pe scaunú : pletele mele într'o ćlipă sburară pe josú : ıar barba mea cea frumoasă, perdutá prin clăbucı de săpunú, se rostogoli în li-ghenulú bărbierescú. Când mă uitaiú în oglindă, nu mă cunoscuıú și, cu stringere de inimă, blestemaiú ora care mă aduse în ser-vițulú Departamentulú din năuntru.

Abia terminasemú de a-mı curăți surtuculú de perı, și Ma-rele Logofétú veni Mé essaminá și, cu aerú de satisfac-țiune, ȃisse :

«Eı, veđı ? acuma escı bine. Nu te bucurı ?»

— Nu prea, cocone Costaki, căci imı placea multú pletele și harba.

— Dar pențru ce, mă rogú ?

Pentru că aceste le considerú ca semnele bărbăției mele ; și precum leuluı și caluluı, credú ca nu le-ar ședeá bine daca li s'ar taia comele, totu așa mi se pare că nicı omulu n'ar trebui se-și tunda aceste ornamente de virilitate. De omulu spanu sau chelu, nu ride tota lumea ? Apoı in tote tablourile

care ne reprezintă pe strămoșii noștri romani, nu îi vedem cu plete și cu barbe ?

— A, dar multe idei ai D-ta ! Acum vrei să arăți că-mi esci roman ? ha, ha, ha ! roman ! auzi, roman !

Și hohotele marelui Lohofetiu nu mai încetau ; așa că mă temeam că nu cum-va se-î abată a-mi trage câte-va, sau a mă trimite la Poliție. Pentru ca se-î îmblâdescu ceva pornirea, dissei cu un aer de jale :

— Acum, pe lângă altele, trebuie să am și cheltucla bărbieriei.

— De chetuelă e vorba ? N'ai să cheltuesci nimica. Băi hierul meu nu-ți va lua nici o dată plată. Vino...

Mă trase în cabinetul de lucru, îi citiiu hârtiile ce adusesem ; le subscrise ; mă puse se-î citești nisce jalube ce primise ; mă complimentă că citești bine ; apoi imi spuse ce felu de rezoluțiunii se punu pe ele. După acesta eși, lăsându mă ca se punu rezoluțiunile și spuindu mi ca se viu cu ele în salonul cel mare.

Pusă pentru prima oară la asemene încercare, amă întârziat mai o oră până se termină, căci mă temeam se nu facu vre-o greșelă de stilu sau vre-o altă bazaconie. Apoi luându hârtiile, trecii în salonu unde găsiu pe boțeru stând de vorbă cu un alt boțeru ce ședea peste drum de porța sa. Acesta era Hatmanul Toderășcu Balș, pe care-l cunoșeam și eu din vedere. Cum me vedu, imi disse se me apropiu și se citești cu amă scrisu.

Bravo, — imi disse — bine ai înțelesu ce (i-amu spus, și frumosu ai scrisu. Cum vedu, ai semne de procopselă. Adă condeiul se iscălesc.

Ducându-mă se-î aducă condeiul, îl aușiam povestindu în limba francesă visitorului se cum a pusă de m'a tunsu și m'a rasu. După ce m'amă întorsu cu condeiulu. boțerulu Hatmanu a început se ridă și elu de mine.

«Ei apoi ? Ce-a se dica *asta ceu* tata-teu ? Are se te cunosca ? Ai remasu fara *asta ceu* — barba și plete.»

Nu știu ce amu disu, dar eu aușindu-lu repetandu la fie

care cuvântul *îasta ceea*, amă începutul a ride infundat, iar după risul meu a începutul și ministrul meu să ridă cu o voioșie s omot să.

Când voiul a mă retrage, bătrânul imi spuse ca să ducă hâriile la Departamentul, dar să mă întorcă iarăși, făcându-mi cunoscutul că, fiindul mulțămîtu de mine, mă opresce ca dejurnă in permanență, cu serviciul pe lângă el.

Acastă notificare, de și avea aerul de favore, nu-mi prea plăc. Mi-amul închipuitul ca Marele Logofetul voesce să mă înregistreze între omeniul casei sale, ceea ce nu corespundea cu ideile mele liberale și independente. Cu toate acestea a trebuitul să mă rezignezul ca și la sacrificarea pletelor și a barbei.

Când me întorseiul de la Ministerul, unde amul anunțatul șefulul meu ordinul Ex. Sale D-lui Ministru și Cavalerul a mai multe ordine, in anticameră mă veduiul întâmpinatul de doui tineri bine îmbrăcați și dichisiți, cari mi se recomandă ca omeni ai casei : unulul Din. Codreanu, comptabilul, iar altulul *Scarlat Clemente* ajutorulul seul. Ei imi spuseră că Boierulul i-a avisatul cum că eu sunt *de jurna permanentu*, și că mi a preparatul și o cameră destinată anume pentru locuința mea. Acești domni mă felicitară de noroculul ce amul avutul ca să intru in favorea Boierulul, asigurându-mă că elul, de și firea il arăta cam severul și fudulul, dar era cel mai bunul sufletul ce pôte avea unul omul pe pământul.

Acuma așteptati-vă, iubiți lectori, la o lungă narațiune despre această mare casă boierescă, cu care amul venitul din întâmplare in contactul, și in care amul făcutul atâtea cunoscințe și amul vedutul atâtea lucruri așa de curioase, in cât s'ar părea necredute in zilele nostre.

XVI.

Trei boieri, mai mari între cei mari, avea Moldova pe la începutul acestui secolu. Unul era Canta Deleanu, altul Săndulaki Sturza, și al treilea Iordaki Rosnovanu. E bine să se știe însă că aceștia n'au ajunsu mari prin niscai fapte mari cari să fi ilustratū numele lorū; nicī lucrări de geniū n'au eșit din creerī lorū, nicī descoperiri de lūni noue au făcutū, nicī vre unū prafū de pușcă au inventatū, nicī resboinicī vitejī s'au arātatū, nicī monumente neperitōre pe urmele lorū au lāsātū, nicī pāmēntulū patriei cu sāngele lorū nu l'au stropitū, nicī cu vre-o glorie s'au distinsū. Nimica alta n'au facutū de cāt cā au apucatū averi mari de la pārintīi lorū, averi în mare parte dobāndite prin moștenire, prin hrăpire. sau prin injuștie. Și erau mari, fiindū-ca aveau moșii multe și mari, turme mari de vite și de țiganī, case mari și somptuouse, în fine trecere mare în țērā, înaintea Doamnilorū și înaintea străinilorū nāvālitorī.

Logofētulū Costaki Sturza, fiulū Logofētulū Sandulaki Sturza, avea peste șese-șeci de ani pe cānd l'amū cunoscutū. Din prima cāsătorie avea, pe lângā o fata mārītata cu Alecu Sturza Miclāușenu, și trei bāeii cari fuseserā trimiși la Paris ca să învețe și acūm se întorseserā în țērā spre a intra în cariere. Celū mai mare din aceștia, Sandulaki, studiase legile și era atuncea cel întâiū doctorū în dreptū în Moldova. Al douilea, Alexandru, se ocupase cu sciințele diplomatice; iar al treilea, Iorgu, cu arta militarā. Acūma însă, marele Logofētū se afla în a doua cāsătorie cu o persōnā a cāreia vieța, bogatā în peripeții, dacā ar fi fostū urmāritā de niscai cronicari pricepuți, ar fi lāsātū posteritații memoriī voluminoase și pline de interesū.

Cocona Marghiolița, despre care voiū să vorbescū era fiica marelū Logofetu Dumitraki Ghica, proprietarulu faimōsei moșii

Comănesci din districtul Bacăului, cu întindere colosală de două sute de mii fălcă. Ea de bună sémă s'a născut pe la începutul secolului, fiindu-că pe când amă avut fericirea de a o cunosce (1842), lumea țicea că era trecută de patru-șeci de ani.

Cu tote acestea frumusețea ei era încă atât de strălucită, în cât nu i s'ar fi putut determina numărul anilor fără actul de botez. Tote Grațiile din Mitologie îi făcuseră parte din darurile lor fermecătore : figură, corp, talie, spiri, toate erau în perfecțiune la dēnsa ; se putea țice că reprezenta idealul frumuseței perfecte. Cu aceste daruri dotată de natură, cu educațiunea îngrijita ce căpētase în sinul nobilei sale familii, cu frumosa zestre ce avea în perspectivă, ea putea aspira la trepta cea mai înaltă a Urșitei : principii și Regii s'ar fi onorat se facă din ea o soție. Cel mai distins tēnērū ce era în Moldova pe atunci, poetul Alexandru Beldiman, găsisse în ea idolul adorațiunii sale : elu îi consacrase primele și pote cele mai frumoase inspirațiuni ale Musei sale, pe care, va ! a trebuit se le distrugă când a vețut că preferințele ei s'au întorsă către altul. Nu doră că frumoasa fată era nesimțitoare pentru acest tēnērū, care avea șanse de a se face chīar Domnu în Moldova (1) : dar când a vețut că Domnia (la 1822) s'a dat lui Ioniță Sturza, a preferit mai bine se se facă noră acestuia, în speranță că fiul se pote se moștenescă tronul. Deci n'a avut de cât se șoptescă unu cuvētū, pentru ca simplicișsimul Beizadea Costaki, s'ē-ī ceră mâna cu succes. Acesta apoi fiind cerut a se duce ca ostatec (zalog) pen-

(1) Intre cei șese boțerici în urma evenimentelor Eteriei de la 1821 s'au trimis la Constantinopole pentru ca se ceră a se numi unu Domn pământēn, a figuratu și poetul Beldiman. Se dice că Vizirul, surprins de frumusețea staturei și chipului se, ar fi spus că el ar fi bun de Domn. Beldiman însă ar fi refusat țicēnd că se simte născut pentru vieța contemplativă iar nu pentru guvernarea ției. La 1859 a mai fostu unu asemine esemplu. Poetul Alexandri se oferit domnia din partea cator-va represintanți ai Moldovei Elu însă a refusat, ca se facă parte de sorți lui Cuza.

tru asigurarea fidelității părintelui său către P'ortă, Cocóna Marghiolița s'a dusă la Sтамbulă, pentru ca totu o-dată să sperie Orientul cu frumusețele ei. În adevărul succesele ei au fost imense. Cavalerii cei mai străluciți din Legațiunile Puterilor europene, înseși uni din ambasadori, se rotăiau împrejurul frumuseții moldovence ca albinele împrejurul roseteloiu; și se făceau certe mari, chiar sângeroase, între cei ce aspirați la amicitia sa și favorile sale. S'a vorbit că însuși seriosul Sultan Mahmud, care domnea pe atunci, vădând-o într'o Ți de paradă la Sânta Sofia, ar fi fost fulgerat de vederea ei și că, aflându cine este, a trimis de a o aduce (împreună cu soțul ei) pentru ca s'o admire de aproape; s'a vorbit chiar că Padișahul, într'un moment de essaltațiune, ar fi invitat-o să viziteze haremul imperial; s'a vorbit, căci gura lumii este rea, dar nu s'a crezut nici o dată ca marele Suzeran să cuteze a atenta asupra vasalei sale din Moldova, de și a constatat că așa giuvaerul nu avea între comorile sale.

Ceea ce a fost cert înșe, a fost că Cocóna Marghiolița ne mai putând suferi nici vorbele lumii, nici pozițiunea sa de *zaloga*, aflându apoi că în curend era să se declare războiul între Ruși și Turci, după care ar fi trebuit să fie încarcerată în cele șapte Turnuri, într'o bună dimineață a desertat de la casa Beizadelei și, suindu-se pe o corabie ce pleca spre Galați, s'a întorsă la Moldova, doritoare de a vedea armatele rusesce despre care aușise multe lucruri frumoase. Dorința acesta n'a întârziat d'a se realiza. Rușii viind într'o seră fără veste, au călcat palatul Domnesc și au rădicat pe Vodă, spre a l trimite cu onore căzăcescă ca prizonier în Russia. Cocóna Marghiolița cu modul acesta scăpându și de socru, precum scăpase de Iarbat, s'a pus să cucerească pe Muscali pe calea diplomatică a ochilor ei. Se Țice că în adevăr ea a și făcut multe cuceriri printre generalii cei mai de frunte; și astfel, ca supusa fidelă a Sultanului, a răsbunat victimele facute de Ruși asupra Turcilor în atâtea resbele sângeroase.

După încheierea păcii de la Andrianopolo, a făcută pace și Cocona Marghiolița cu Rușii ; s'a decisă chiar a trece în Russia cu un colonel său generalu ce se numia Principele Muhanov, care voia s'o ia de soție ; dar certându-se și cu acesta la Sculenî, tocmai când era să trecă frontiera, s'a întorsu la Iași, unde mulți adoratori o așteptau spre a se îndulci de bunele ei grații.

Dintre toți adoratori, celu mai fericit a fostu marele Logofetă C. Sturza, carele a și luat-o intru însoțire. Fericirea acestuia însă în cărându se vedu sguduită de marele Vistiernic Nicolaki Rosnovanu, carele, mai multu din încăpăținare și cîudă, s'a pusă să ție cu asalt pe Cocona Marghiolița. Căci trebuie să spunem : între aceste două familii, a lui Sturza și a lui Rosnovanu, exista o ură seculară, care se lăssa moștenire de la părinți la fiii lor, întocmai ca ura dintre Montechi și Capuleti, descrisă de nemuritorul Schakspeare. Rosnovanu, dominat de acestu sentimentu mai multu de cât de grațiile Coconeî Marghioliței, s'a încăpăținat ca s'o possedeze cu ori-ce preț. și mai ales să facă lucrul cu sgomotu cât se pote mai resunătoru.

Marele Logofetă vedendu intențiunile lui Rosnovanu, a credu prudentu se plece diu țeră, calculându că prin depărta-rea perso ei ce era motivu de tentațiune va răci ostentațiunile lui Rosnovanu. Decă făcendu-și bagagele și luându-și pasportu pentru Russia, a trecut, împreună cu Cocona, peste Prut și apoi a apucată calea spre Odessa. Acolo luându un apartamentu mare, la celu mai însemnatu otel. s'a pusă pe traiu ca un boier mare, făcendu cunoscințe cu personagiurile cele mai notabile, punendu-se în relațiuni cu persoanele înalte, dându prânzurî, organizându partide de cărți și de petreceri, atât ziua cât și noptea, fără a cruța nici o cheltuělă, nici o ostenělă. Acestea tote le făcea și cu intențiunea ca să distragă pe Cocona Marghiolița, și s'o facă a nu se gândi la impertinentele staruințe ale lui Rosnovanu. Dar tocmai când își organizase vieța mai bine, unu personagiu nu mai puțin aristocraticu din Moldova, care inse trecea sub nume de francez, se aședă,

în catul de jos al otelului, într'unu apartamentu ce da spre Bulevardu, și acolo elu elu primia serile pe o damă pe care o punea chiar pe genunchii sei, fără a lăsa perdelele și fără a se jena de trecători. Chronica scandalosă dicea că acea damă era chiar Cocona Marghiolița, care se cobora în momen'ele când marele Logofetă era incurcatu în partide de vistu său de alte jocuri de cărți ; și escentriculu Coconulu Nicolaki o făcea acésta într'adinsu ca doră va vedea lumca cu ochii cum punea elu corne marelui Logofetă. Iar când chronica repercuta asemenea lucruri și le aducea până la auđulu nefericitulu încoronat, acesta se grăbha a-și lua consorta și a pleca cu ea spre Moscova ; apoi când se vedea țarași urmarilă de Rosnovanu, care totu cam asemenea farse îi juca, apuca, pe rându, spre Kiev, Varșavia și Petersburgu. Aceste peregrinațiuni erau de natură a strunca ecuilibrulu în finanțele marelui boeru : fle-care strămutare îl costa prețulu unei moși, până când s'a pomenit că din dece moși ce-î rămăsese de la parinți, îi rămăsese numai Ruginosa și Todireni, și acelea inca hypotecate !

XVII.

Aicea e locul să memoreză că, în mijloculu peregrinațiunilor acestora, boierii noștri făceau și politica de stat. Atât unulu cât și altulu, introducându-se în sferele înalte ale societății din Petersburg, cercau a surpa creditulu lui Voda Sturza, denunțându-lă că prin abuzurile sale a nemulțămitu țera : așa că ei înseși ajunseseră a crede că Vodă e disgrațiatu de Puterea Protectore, că în curându are să fie resturnatu, și fiecare în parte spera că candidatura sa pote să fie agreata de Cabinetulu Russiei. Betrănulă Sturza însă, mai bine luminatu prin confidențele amicilor ce-și făcuse, se asigură ca de o cam-dată domnia era o passerică pe care nu putea pune mana fiindu-ca Voda avea proptele țari pe acolo. De aceea vedendu totu o-data ca situațiunea sa privata mergea catre unu debacu, se decise a se impaca cu Voda, ca dora va putea se

se echilibreze. Decî gîsindî prudentî a lua, de la ore-carî persóne mari, recomandațiuni bune către Consululî russescî și către Vodă, se întorse în țeră rechiemândî și pe cei trei fii ce-î trimisese în străinătate pentru studiî.

Michaî Vodă, care trimisese anume copoiî sîi spre a urmări demersurile celorî douî pretendenți, aflase că acestî douî boîeri mari, ocupându-se mai multî de fustele unei femeî, se făcuseră mai multî ridicoli de cât amenințători pentru elî. De aceea, când a vedulî pe marele Logofătî reintorsî în țeră, departe de a-î face vre-o mustrare, îi spuse că de multî îl aștepta, fiindî-că patria avea nevoie de capacitatea și experiența sa : îl chîemă numai de cât la Președiuța Consiliului de miniștri, oferindî și fiiloru sîi posturî și favorî.

Cam pe timpulî acela avusesemî scena cu pletele și cu barba. Ce fericitî era bîtrînulî Logofătî ! Ce casă mare, bogată și imbelșugată ! Ce strălucite mobile și trîsurî ! Ce splendóre și ce luxî la elî și la tótă familia sa numerosă ! Toți ceî din casă, boîerulî, cocóna, fiiî, aveaî fie-care ecupagiurile lorî de gală, de preumblare saű de dirvală. În grajdulî seű nu eraű mai puținî de douê-decî cai, plus vacî și bivolițe de lapte. În șoprónele sale nu eraű mai puținî de cincispre-dece trîsurî. O slugărime incalculabilă : lachei, feciorî, rîndași, vizitî, bucătarî, cameristî, cameriste, români, nemți, țigani, țigance, pentru tóte serviciile, mișunaű pe susű, pe josű, prin curte, în grădină, în tóte părțile. În adevărű nicî casa domnescă nu desvolta luxulű, largeța și magnificența care se vedea în casa Logofătului C. Sturza. Singuiă casa lui Rosnovanu putea rivalisa cu acésta !

Când pentru prima óră amű fostî chiebatu la masa mare-lui Logofătî și amű datî ochiî cu Cocóna Marghiolița, amű remasű trîsnitű la vederea frumuseței și a grațiilorű ei. În adevărű era ceva care nu mai vedusemű, ceva ce nicî putusemű visa, ceva ce-mî incliupuía în minte pe Iléna Cosinzéna, pe Elena lui Menelau saű pe Afrodita din Mitologie. De mî ar fi adresatű în minutulű acela vre-o întrebare, ea saű chîiar altulu cine va, nu sciű daca buzele melc ar fi pututű

respunde ceva. Norocul pe mine că a fostul lume multă, și nu s'a băgat de seamă mina de uimire ce voi fi făcută atunci : atâta știu că dupe ce s'a pus toți la masă, eu încă stam înlemnită nesciind ce se petrece în jurul meu ; și numai când un sofrașor mă-a împins scaunul sub genunchi, m'am așezat la masă. Atunci se vede că am făcut o mișcare neobișnuită, care a făcut pe Cocona să se uite la mine. După ce mă văd, se plecă către boșerul și-lu întrebă, în limba franceză, cine sunt. Elu îi răspunse ca sunt unu scriitor pe care voeste să-lu facă un fel de secretar, fiind că am stil și pricepere. L'a mai întreată dacă eu știu franceză. I-a răspuns că nu știu, dar totu o dată mă întrebă pe mine :

— Știi limba franceză, Iorgule ?

— Nu știu, fiind că n'am învățat la Academie ; apoi Boșerul din classa a doua, din cari am onoare a face parte, nu se servesc cu această limbă. Abia știu ceva grecesc, cât m'a învățat mama.

— A fost grece mama d'ale ? întrebă Cocona uitându-se la mine.

— Constantinopolitană, din Fanarul, venita cu haremul lui Vodă Suțu.

Atunci întorcându-se către boșerul, iarăși dîse : « C'est drole ! comme on reconnait tout de suite le sang grec chez quelqu'un, quand on l'en a. »

— Mă ertați, Cuconiță, dîsei ; nu sunt grec, sunt moldoven. Eu nu sunt vinovată dacă tată meu a avut pofta să ăea o grecă.

La aceste vorbe a risu ceva Cocona Marghiolița. Iar Boșerul a dat nisce hohote care au resunat pînă la scara de jos.

Ast-fel, de unde credeam că această divină ființă trebuia să fie mândră și fudulă ca o dîină, văd că era bună și apropiată. Mai în toate zilele imi adresa câte o întrebare binevoitoare și câte o aruncătură de ochi care, nu știu de ce, mă făcea să mă roșesc pînă la extremitățile urechilor. Intr'o zi

chiar îmi spuse că a aflat cum că facu versuri, că eî încă îi place poesia română, că a cetit multe, și că î-ași face plăcere să-î citescă ceva.

Orî cât mă feriiu, ȓicendũ cã ceea ce-a auȓitũ era o calomnie, cu tôte aceștea m'amũ vȓdulũ silitũ sȓ comitũ pȓcatulũ. De aceea a doua ȓi îi cetiiũ o cantonetã satiricã, intitulatã *Filon*, dupã numele unui mare zãvodũ ce avea Boierulũ. Acestã lecturã îi făcũ așã mare plăcere, în cât, din fundulũ salonului, unde mă aflamũ numai eũ, alergã fuga pãnã la celaltũ capetũ (unde se afla bãrbatu sȓũ cu unũ grupũ numerosũ de ȓspei) pentru ca sȓ spue ce a ascultatũ. Dupã aceea am fost nevoitũ sȓ m'ai citescũ canȓoneta mea, oprindu-me la fie-care strofã hohotele veselului Logofetũ, care atuncea m'a și sãrutatũ pe frunte, ȓicendũ mĩ cã are sȓ-mĩ dea o recompensã. În adevȓrũ peste cãte-va ȓile mă chiemã și-mĩ dete decretulũ de Pitarũ. Acestã mă îndemnã sȓ facũ o nouã salirã asupra rangului meũ, care a produsũ iarãși o nouã hilaritate pãnã la lacrimi marelui Logofetũ.

XVIII.

Intr'o ȓi de 1 Maiũ, cãși-va tineri se decidũ a se întruni la viãa unuã din eî spre a face o veselie, cu masã mare, cu bȓutura bunã, și cu lãutarĩ. Invitatũ fiindũ, mă duseiũ și eũ la acea viãe, situatã pe o fȓrte frumȓsã cȓstã lângã șosȓua ce ducea la Rãpedea. La umbra unui nucũ centenarũ se întinșese o masã de douȓ-ȓeci persoane. Vesela societate se adunase, dispusã a gusta tȓte plăcerile la care era invitatã. Intre convivi erau cinci-șese inși cu femeile lorũ, tȓte tinerele și frumusele, numai sȓ te joci cu ele. Mãncarea însȓ se cam întãrȓia în așteptarea lãutarilorũ. Se vȓdurã în fine douȓ trãsurĩ venindũ în fuga mare : din ele se cobȓrã tarafulũ vestitũ al lui Anghelulã ; dar între cei ȓece inși cari compuneaũ tarafulũ, vedemũ și o femeie în costumũ ungurescũ, cu o ghitarã în banduliera, cu pãlãrie de paie și cu velũ peste obrazũ. Pãnã sȓ-și

înstrune lăutarii instrumentele, femeea se duce spre bordeniul unde se făcea bucatele, spre a-și spăla obrazul plin de praful de pe drum, apoi înainteză și se pune între lăutari.

— Acésta este o surprisă ce vă fac, dice amfitrionul nostru. E o cântăreță unguroică ce am descoperit'o în Tătarași și pe care am plătit'o scump, fiindu' forte caprițiosă. Cântă rar, dar bine. Nu cântă fără două-șeci de galbeni, dar face. O să vedeți...

Ne puserăm la masă. Atuncea țigani înaintară și începură cu o doină. Cântăreța, care nu-și rădicase vëlul, reversa nise rulate fermecătoare. Vocea ei părea a-mi deștepta o suvenire plăcută : imi treceau prin inimă și prin minte aceleași senzațiuni care mi le provoca o-dată Anca. Me simțiam indușosat și coprins de dorul Ancăi, pe care de două ani n'o vedusem și nici măi scisam de ea.

Dar cu cât mă indușosam, cu atâta mi se așia curiozitatea de a vedea pe cântăreță, care părea că inadinsu se feri de a-mi arăta figura ei. Nu-mi venia însă să mă ridic de la locul meu spre a mă duce la ea ; și ea sta în dosul unui cobzar înalt și spetos ca după un paravan. Un comesun din cea-laltă ostremitate a mesei, care o vedea, dice în limba francesă : «Cu tôte că nu-și ridică voalul, cântăreța mi se pare că e pré frumosă.» În totu timpul mesei și a toasturilor, n'am putut'o vedea. Dar când ne gățiam să ne sculam, Anghelușă ne roga să mă ședem, comandându camarașilor sei și dicându-le : «Incă un cântec !» Atuncea s'a cântat un cântec de inimă, iar vocea cântăreței ne-a făcut să audim o melodie care ne-a pëtruns inimele și ne-a făcut pe toți, tineri și bătrâni, bărbași și femeși, să vërsăm câte două șiruri de lacrimi.

Când cântecul a încetat, m'am radicat ca fulgerul, am alergat la ea ca s'o vedu. Ea a cercat să-și mă ascundă fața cu un evantaliu ; dar după talie, după brațe, după culore, recunoscându, îi dicu : «De ce te ascunși, Anco ?» Ea își împreună mânele, și fără a mă vorbi, printr'un gest, mă

rugă ca să tacă. Îi respectaiu dorința. Petrecurămă apoi mai totă ziua în veselie : danțărămă pe erbă verde, ne chefuirămă, mai făcurămă ună prândă pe la 4 ore ; apoi în deséră, pe rēcóre, ne urcarămă în trāsuri spre a reintra în orașă.

Când mă gățiamă să mă urcă în trāsură, unulă din lăutari mă trage la o parte și mă întrebă de adresă. Îi spuseiă că mă pôte găsi în totă-d'a-una în deséră, de la 7 la 8 ore în grădina lui C. Sturza.

Nu mai târziă de cât a doua zi Anca, veni și mă găsi într'o alee cu umbră desă, ce era în dosulă casei. Ea era îmbrăcată ca o damă elegantă. Cum mă vedă, se aruncă pe gatulă meă, plânse, leșină, apoi, după ce-și veni în simțiri, imă spuse patimele ei. După plecarea ei din Hirsova, apucase drumulă spre Transilvania. Când se apropia de frontieră, tatălă seă s'a simțită bolnavă. A trasă în gasdă la o babă veduvă, care, ori câtă îngrijire a dată bietulă orbă, vieța însă nu i-a putut'o salva : neindurata Morte l'a dusu în altă lume. Anca, după ce l'a îngropată, n'a avută curagiulă să se ducă singură în țera ei. S'a decisă a se trage spre Iași. Aci se lipi pe lângă o cetă de lăutari. Vedendă că cu cânteculă câștigă, și-a făculă din acēsta o meserie. S'a îmbrăcată ungresce, ca să-și dea importanță mai mare. Vedendă apoi că succesele ei devină din ce în ce mai căutate, se ducea numaī acolo unde i se plătia mai bine : cânta rară, pentru ca să nu-și useze vocea ; iar timpulă ce-i remânea îl întrebuița cu lucrulă și cu lectura, căci învășase a scrie și a citi romănesce fôrte bine. Ast-felă a ajunsă a-și aduna ună capitală de 250 galbeni. Ședea într'o casuță în Tătărăși, pentru ca nu cum-va să o ia dreptă femeie publica săă să o prade niscai făcētoră de rele. Imă oferă punga ei, ca să-i administreză banii. Refusaiă. Me rugă să nu mă ducă pe la ea, ca nu cum-va să vorbescă vecină că nu trăsce ca femeie onestă ; imă ceră însă voie ca să vie ea din când în când la mine. În grădina Sturzescă, care Joile și Duminicele era desehisă ca si o grădină publică, în adeveru am țlaltit'o de câte va ori. Relatiunile nostre utte-

riore însă au fostu cu totul platonice, căci eu contractasem altele legături, la care nu voiam să renunț.

Intr'una din zile, ea fu întâlnită de fiul cel mai mic al marelui nostru Boieru, un tineru frumos si cu epolete, fiind adiutant Domnescu. Acesta fu fermecat de ea. Anca rezista cat-va timp. In cele din urma deveni amanta lui adorata. Avu casa bine montata si birja cu luna. Nu mai canta de cat amicului sau, si mie cate o-dată, căci adiulantul, care-mi purta o sincera amicitie, nu putea să fie gelos de mine. De aceea desese-ori faceam partide de placere cate-si trei la cate o vife, unde, daca se ratacia cate o cobza si-o viora, vocea Ancai desfeta crangurile cu pasarele ca si sufietele noastre.

Colonelul Iorgu Sturza ducea cu Anca viata intr'o fericire neintrerupta. După cați-va ani însă, tocmai când tatălui său îi declarase că averea i s'a compromis și că nu mai putea să compeze în mari venituri, fu lovit de un aneurism și muri. Anca, care în intervalul concubinagiului acestuia realizase o sumușora de vre-o trei mii de galbeni, purta doliu o săptămână, câte-va ore și nu știu câte minute. După aceea, mereu curtenita de un alt tineru, care era protocolist la Divan, termina, după consiliul meu, prin a se marita cu el și a ajunge în societatea burgheza și în rândul femeilor oneste. Ea fu soție și mamă bună; după vre-o două-șeci de ani de la căsătorie, muri lăsându pe urmă-i doi fii cu avere și pozițiune respectabilă.

XIX.

Casa marelui Logofetă era frecuentată așa de mult, în cât avea mai mult aerul unui otel de prima ordine. Se vedea o mișcare de trăsuri și un *dute-vino* neintrerupt. Până la amedă-qi veniau omenii cari aveau trebuință la primul ministru al țerei. După amedă-qi începeau visitele de amici ale tuturor celor din casa.

Boierulu, Cocóna, Coconașii, fie-care în parte, primiaŭ în apartamentele lorŭ, fără a sci unulŭ visitele care le primiaŭ cei-l'alŭi.

Cum se vor fi petrecutŭ lucrurile nu sciŭ, dar între visitatorii assidui ai Cucóncei, vedeamŭ mai în tóte zilele pe Visterniculŭ Rosnovanu : elŭ venia regulatŭ între 3 5 ore, elegantŭ, parfumatŭ, tot d'a-una próspetŭ rasŭ ca unŭ popă nemșescu, în trășură deschisă trasă de patru cai înhămați rusesce, fudulŭ și mândru ca Peneșu imperatulŭ. Cei din casă și chiar fiii marelui Logofetŭ, cari scieau că aceste visite nu sunt de-sinteresate, nu-și puteau explica lucrulŭ acesta. Se vorbea însă că se stipulasă o convențiune diplomatică între aceste înalte persoane, neratificate încă de opiniunea publică.

Intr'una din zile Cucóna Marghiolița, în timpul prândului, declară venerabilului ei soțŭ că se simte prea obosită de sgomotulŭ capitalei și că ar vrea să se retragă pe vre-o două luni la Ruginósa.

— Nimicŭ nu te opresce, dragă. Poți să mergi când vrei.

— Ași dori totŭ o-dată să se facă rostŭ, ca să nu-mi vie nimeni în visite. Ași vrea să nu vedŭ pe nimeni altulŭ de cât doră pe vre-unulŭ din fiii tēi, care să-mi fie companie.

Va putea merge Săndulaki. Iți convine ?

— Prea bine, daca pe elŭ nu-l contrariéză acésta.

— Nicī de cum, țise gentilulŭ tēnerŭ. Eŭ încă așa avea nevoie de a-mi termina nisce studii în liniște și retrasŭ.

— Ași voi fórte multŭ, țise cucóna, mai alesŭ să scapŭ de nisce visite cari mă importunează și căroră aici nu le potŭ închide ușa.

Acéstă conversațiune se urmă în limba francesă, pe care toți credeau că eŭ nu o cunoscŭ. După prândŭ, amŭ întreatŭ pe Iorgu ; ce a înțelesŭ din deciziunea cucóncei Marghioliței, și la ce visite supēratore făcea alusiune ?

Fleacurī ! țise bunulŭ Iorgu. Cucóna Marghiolița crede că ne póte amăgi pe toți cum amagesce pe bētulŭ papa. Se face ca visitele lui Rosnovanu nu le pote suferi. pe când în realitate ea le provoca.

În două-trei zile se făcuseră preparativele plecării. Se espediară patru-cinci căruțe mari harabagiesci, încărcate cu articole de proviziuni, cu bagagiuri, baterii de kuhne și slugăria necesară. În urma acestora plecă și Cucóna, cu fiul bărbatului său. Într-o calăscă închisă, cu două-spre-zece cai de postă, pe un timp admirabil, care le promisea o vilegiatură de cele mai plăcute.

Casa boierescă de la Ruginosa, de curând transformată în castel de stil gotic, de curând mobilată dar până atunci nelocuită încă de nimeni, de odată se însufleși ca prin farmec, în stare de a da ospitalitate chiar unui Rege. Ilustra castelană făcu intrarea sa în curte noaptea, la lumina a vre-o zece masalale aprinse și în asistența a vre-o trei sute de oameni, țărani și țărance, aduși anume de arendașul moșiei (un Ungur) pentru ca să-i ureze buna-venire. Afară de acesta, o gardă compusă din zece arnăuși și cincideci de Plăieși, aduși de la moștile de munte ale boierului, au fost surpriza cea mai plăcută ce făcuse marele Logofet adorabilei sale soții.

Nimica nu lipsia la confortabilul frumusei locuințe de la Ruginosa. Nobila castelană putea să se bucure de viața contemplativă care o dorea, fără să se obosească mintea cu ceva : avea tot ce i-ar fi trebuit ; nu avea nevoie să comande nimica. Servițiul în toate amănunțele se făcea cu promptitudine. Dejunurile, prânziurile, îi ofereau tot ce putea pofti. De pe ferestrele castelului, spre câte-și patru puncturile cardinale, avea vederi frumoase și variate spre a și desfăta privirile și a se putea lăsa în reveriile cele mai plăcute : aci deluri cu colnice, aci coste cu crânguri, aci câmpii cu o vegetațiune luxuriantă : iar împrejurul casei o grădină imensă cu alei artificiale, cu arbori roditori, cu partere de flori artistice întocmite ; apoi mai depărțitoru, satul cu locuințele țărănești, biserica, casa arendașescă, magaziele, porumbarele, și toate acareturile necesarii unei mari gospodării agricole. Ori în care parte ar fi dorit, găsea umbră sau soare, vederi pitoresce sau locuri repaos.

Nu petrecuse încă o săptămâna în această stare de beatitudine, și eată că pî nesce o scrisóre printr'ună omă calare ce a venit de la Stâr ă ; ast-felă se numesce o moșie a casei Rosnovănesci situată în apropiere de o postă de Iași, unde pe ună locă înaltă ce dominază văile Jijiei și a Prutului se înalță o casă boierescă care s'ar putea numi și regăscă. Marele Vistieră Rosnovanu întreba pe Cocona Marghiolița de sănătate, și o anunța că peste trei zile va veni spre a-î supune omagiurile. Cocóna atuncea chîemă pe Sandulaki și-î arată scrisóra, ceréndu-î părerea : ce răspunsu sê-î dea.

Răspunde-î cum poftiți ; sunteți stăpână.

— Dar nu voi, dragă. se primesc pe nimeni ; și mai puțin pe acestu omă care mă plictisesc cu curtenirile. Sciu bine că lumea vorbesce, mi se pare, pe comptulu meu. Se șoptesc ca ași fi amanta lui. Eă înse amu consciința împăcata ca n'amu insultatu onóra casei tatălui teu. Potă lua de martoră pe D-đeu, ca acestă omă nu m'a atinsă.

Atuncea n'ași înțelege pentru ce l'ați primi.

Dar nu veți ca elă nu-mă cere voie, obrazniculu ! ci mă anunță. Ar avea aerulu că-mă poruncesce sê-l așteptă. Și daca va veni și va stărui se se urce la mine, trebui-va se me încuă într'o cameră saă se fugă de a-casă ?

Daca imă da voie mie, îi voiă opri intrarea de la pórta cea mare.

Daca poți face acésta, spune trimisulu că eă nu primesc pe nimeni și sê nu se ostenésca a veni.

XX.

După conciliambulul ce avă cu arendașulu, ună vechiă omă al casei, de origine ungară (care mai târđiă imă spuse aceste amănunte), Bulubașa țiganiloră boieresci fu chîemată și ordonată ca sê aducă la Curte o sută de ómenă din cei mai voi-nici și mai bătășoi.

Ordinul fu essecutatu cu punctualitate. A doua zi o suta de Faraonenî voinici, pletoși și spetoși, gratificați fie-care cu câte două sorocoveți, și tamâiați cu câte-va vedre de vinu și rachiu, primiră ordinu ca să se înarmieze cu ciomege și măciuc și să merga sub ordinele Vatafului de Curte la hotarul moșiei, unde cu ori-ce prețu se respinga venirea unui boieru străin, care s'a aflatu ca vine cu dușmănie asupra casei boeresci.

Țiganii auzindu apoi ca daca s'or purta bine, vor avea și cincî buți de vin, strigară și se jurară într'o unire că vor și mânca friptu pe boierulu acela, daca nu se va întorce de unde ar veni.

Cu această oște improvisata, vatafulu de Curte, un vechiu om al casei plinu de devotament, se duse la hotarul moșiei, unde se posta într'unu crânguțu, aproape de drumulu cel mare, ce ducea de la Iași spre Botoșani.

Rosnovaru, care prin omul ce trimisese cu scrisoarea afla-se despre mijlocele de apărare de la Ruginosa, care prin urmare se aștepta la eventualitatea unei ostilități, luă cu sinc cinci-deci de feciori boieresci (1) călări, înarmați cu câte o flinta, și dece Arnăuți pe cari îi luase în serviciu când a aflatu ca rivalul său trimisese dece asemenea omeni la moșie. Pâna a nu se apropia de hotarul Ruginosei, află de la unu drumetu despre tabăra țigănescă care avea să-și ație calea. Atuncea el ordonă tuturor omenilor săi ca să-și schimbe încărcăturile de la puscă, înlocuind glonțele cu plôie, său halice mic de turturele, spundu-le ca, în casă de a vedea ceva țigan ca se obrăsnicesc, să tragă în ei cu plôie de la brau în jos. Acesta se și essecută. Când ciomăgașii se iviră, călăreții îi

(1) Sub regimul Regulamentului Organic, proprietarii avea privilegiul de a scuti câte unul din dece locuitori țeran (după alegere) de ori-ce imposit sau prestațiune către Statu, sub titlul de *feciori boi rescî*. Aceștia nu erau supuși nici la munca obligatorie a *boierescului*, fiind-că dreptu ori-ce sarcină avea obligațiunea de a secunda pe proprietaru la essecutarea lucrărilor câmpulu. Dincôce de Milcov asemenea servitorii se numiau *ispăvniceii*.

primiră cu o salvă, descărcată foarte de aprôpe. Țiganiî, care nu avuseseră vorba ca s' se bată în contra puscelorŭ, când s' aŭ v'đutŭ pârlitŭ de alice, aŭ începutŭ a țipa și a da dosu în tufe, de unde nu s' aŭ mai arătatŭ ; iar Vătafulŭ ceî conducea fu prinsŭ și legatŭ de unŭ copaciŭ, pentru ca s' se nu se p'otă lua după ôstea sa.

Intrândŭ triumfătorŭ în satŭ, Rosnovanu avŭ a întempina rezistența de la castelŭ. Căpetenia Arnăușilorŭ seî il asigurase că cu o sută de galbeni va face pe conașionaliî seî din năuntru s' fie inofensivi. Plășeșii, cari aveau ordinŭ s' se pue la metereze și de acolo s' tragă asupra asediatorilorŭ, s' aŭ servitŭ în adevărŭ cu armele lorŭ, dar, de frica păcatului ca s' se nu facă m'orte de omŭ, trăgeaŭ în susŭ, pe d'asupra capetelorŭ ômenilor lui Rosnovanu. Aceștia îns' , pregătiți și de to-pore, în cur'ndu sfărâmară p'orta cea mare și năv'iliră în launtru precedașii de Arnăușii. Atuncea Plășeșii fugiră prin crângurile grădinei, iar între Arnăușii începŭ o luptă inversunată. Pistolele și șușanele lorŭ pocn'iau cu neîntrerupere ; iar după o luptă de jumătate de oră. cei din launtru se predara, iar cei din afară deteră assaltŭ castelului. Acolo, în capulŭ scăriî, se așinea t'nerulŭ Sandulaki cu unŭ curagiŭ cavale-rescŭ ca s' apere on'orea casei părintelui seŭ. Se đice că elŭ ar fi datŭ mai multe focuri din armele ce le avea, și că ar fi și r'nitŭ vre-o doui din Arnăușii lui Rosnovanu. Resistența sa eroică îns' n' a pututŭ de cât s' se-î causeze peirea : unulu din asediatorii îi înșipse unŭ hangiarŭ în pieptŭ ! Cadavrulu fu datŭ la o parte. Iar Coconulŭ Nicolaki intrândŭ nesup'eratŭ în casă și g'asindŭ (după cum s' a đisŭ și după cum este și probabilŭ) pe Coc'ona Marghiolița leșinată, a g'asitŭ cu cale s' o rădice și s' o ducă la Stâncă, spre a o deștepta și a o consola.

După ac'osta, Plășeșii v'đ'ndŭ grozăvia petrecută în curtea boțerescă, se speriară și apucară calea spre căminele lorŭ de la munte,

XXI.

În camera ce ocupam alături cu aceea a adiutantului, abia începuse rațele sorelui ce răsăria a se respândi; abia mă sculasem spre a deschide ferestra ca să ascultu ciripirile pasărilor, și de o-dată văduii că intra la mine comptabilulu Codreanu urmatu de camardinerul boierului (pe jumătate îmbrăcatu) și arendașul de la Ruginosa (încă plinu de prafulu de pe drumu), cu figurile consternate. Îmi spuseră fatala navelă, rugându mă să mergu eu ca s'o comunicu susu boierului. Cređuii că e mai bine se o comunicu mai întâiu fiiloru lui, pentru ca ei s'o duca tatalu loru. Era numai Iorgu acasa; petrecuse totă noptea la Anca, de la care se întorsese aprópe de țină. Dormia dusu; abia lă putui deștepta. Îi spusei totulu repetându me de două-trei oră, aflându-se amețitu de somnă. Dupa ce m'a ascultat, imi declară că n'are curagiulu să mergă la tată-sei. Decă cađu pecatulă pe mine.

Mă urcaiă susu, urmatu de cei ce venisera la mine. Intrau calcându încetișor, pe ușa camerei de culcare, care nu era incuiată. Bătrănu dormia. Nu m'a simțitu până l'amu mișcatu de picioru. Deschidendu ochi și vedendu-me, întreba: ce este?

— O tristă veste, Excelența.

Cum? Ce? řisse sculându-se în susu.

Cuconu Sandulaki la moșie a avutu o întemplantare...

— Ce întemplantare? spune.

Nisce Arnăuți l'au ucisă.

Ce? Cum? Care Arnăuți?

— Nisce Arnăuți ai lu Rosnovanu.

— Și Marghioița...?

— Răpită și dusă la Stâncă...

— Ce? cum? răpită?... Cine a adusu vestea?

— Iancik arendașulu...

Unde-î ?

Alergaiu și introduseiū pe Iancik. Acesta-î spuse totulū. Nu voiū face tabloulū sfășietor al dureriī și disperării bġetului bġetrănu. Orġ-cine iși pōte imagina lamentaġiunile unui omū care suferē de o-dată douē lovirī atāt de teribile. In adevġrū așteptamū sġ-lū vedemū nebunindū pe omulū acesta. A avutū inse o prea mare forġă creierii și inima lui. Dupġ douē ore de plānsete și gemete, părū a se liniști și a se reculege. Ordonā comptabiluluī seū ca sġ se ducă, împreună cu arendașulū pentru ca se ingrōpe pe nenorocitulū Sāndulaki. Mġ rugā și pe mine ca sġ mergū cu dġnșii.

Pe la optū ore, bġetrānulū se duse la palatū. Intrā la Voda, pe cānd se imbrăca ; singurū elū, avea voē a intra ne-anunțatu și la orġ ce ora. Căġū la picioarele Domnitorului, strigānd :
'Dreptate ! dreptate, Maria ta !>

Ce dreptate ? pentru ce ? ce ġi s'a intġmplatū, vere ? Ce ai ? spune-ne... linistlesce-ne... fi barbat...

Bġetulu bġetrānu de astă-dată se simġi reū. Plānsetele lui, urmate de unu sughitū neġnteruptū, nu-lū lasaū se vorbġscă ca se spue ceea ce voīa. Căġū intr'unū felū de sincopa. Doctorulu Basseraux, care ședeā peste drumū de palatū, fu adusū. Acesta îi dete nu sciū ce, și in fine îl deșteptā. Domnitorulu indatā ce ascultā causa care 'lū adusese, chiemā pe Colonelulu Scheletī și pe Președintele Curġii criminale. Celū intāiu îi spuse sġ mergă cu o sutā de soldaġi de cavalerie la Stānca, se radice pe Rosnovanu și sġ-l ducā la faġa loculuī unde s'a comisū crima, iar pe Cocōna cu pricina s'o ducă la casa ei. Președintele Curġii primī ordinū sġ mergă imediatū la Ruginosa, împreună cu Ispravniculū ġinutuluī, pentru ca se facă instrucġiunea conform cu legea, fară a cruġa pe nimenī. (1)

După aceste dispoziġiuni se aștepta ca sġ se facă dreptate ; și o crimă care făcuse atata senzaġiune in capitala Moldovei, tota lumea aștepta sġ o vada resbunata.

(1) In Moldova pe atuncea nu eraū procurorī. Acestia s'aū instituitū mai tārġiū, dupe unificarea legislaġiunii judiciare sub Cuza Vodă.

XXII.

Nu era însă tocmai ușor să așeze mâna pe păsărelele de la Stâncă. Orî cât de voinic era Polcovnicul Scheleti, orî cât de viteji erau Lăncierii puși sub ordinele lui, nu puteau sări peste zidurile înalte care înconjură castelul lui Rosnovanu, nici puteau sparge pórta cea cumplită ferecată, pe unde putea să intre cine-va. A lua cu assalt această fortăreță în miniatură, era cu atâta mai greu, cu cât înăuntru se aflau vre-o patru-șeci de ómenî armași bine, cari ar fi putut înfrunța și puterile a o mie de năvălitori. De aceea Polcovnicul raportând despre dificultățile ce întâmpina, cerea ca numai de cât să i se trimită parcul de artilerie pentru ca să facă o spăratură în zid. Vodă însă nu voi a ridiculisa artileria, fiind-ca era compusă numai dintr'unu tun (și acela mititelu), ci trimise ordinu ca să țină asediatu castelul, până când cei din lăuntru, nevoiți de fóme, se vor preda.

Dar orî cât își făcea curagiú și Rosnovanu, după șapte-optu zile de asediú vedéndu: pe de o parte că unii dic servitori începuseră a deserta sáringdu nóptea peste ziduri, iar pe de alta că provisiunile i se imputinau, — vedéndu mai alesu că-i fugise chîar bárbierul, fără de care se vedea espusu a se face mustăciosu, ceea ce credea că l'ar face risibilu în ochii Cocónei care-i mărturisise că-i placu bárbaii rași, — vedéndu, dicu, tóte acestea, începú a vedea că se ingrósă gluma și că în cele din urmă are să fie prinsu. A comunicatú deci Cocónei ingrijirile sale și i-a cerutú avisul. Cocóna atuncea îi spuse că ea unu singuru modú crede că l'ar scăpa.

— Care modú, ángerul meu ?

— Unu mare sacrificiu : să mă lași să mă întorcú la elu.

— Și ce voiú face eú fără de tine ?

Ve! rabda puțin, si apoi iarași voiu fi a ta pentru tot-d'auna.

Fa ce vrei, sufletulu meu !

Cocona Marghiolița, care sciea se și scrie după cum sciea se farmece lumea, scrise o epistola forte patetica iubitelui ei soțu. Ea califică de infama purtarea rapitorului ei. Ea deplanse nenorocita perdere a lui Sandulaki, cadutu victima devotamentului seu pentru dânsa. Ea în fine îi spune ca Rosnovanu, cedându lacrimeloru ei. s'a înduplecatu a i da drumulu spre a se întorce la caminulu conjugahu, cu condițiune ca se inceteze ori ce urmarire saî ancheta asupra lui și se treca cu buretele peste evenimentele de la Ruginosa.

Acésta epistola, (stilisata în franțuzesce, bine înțelesu) fu recomandata Polcovniculu Scheletu spre a o trimite imediatu D lui Ministru din lăuntru. Acesta o prini la ora dejunului. Eram față. Nu nu-ași fi pututî închipui în vieța mea o transfigurare ca aceca ce amî vedutî la omulî acela, care, de când cu grozăviile acestea, era neîncetatu tristî și cu lacrimele în ochî.

De o-dată figura sa s'a mseninatî, gura sa începutu a suride. și, sculându-se rapede de pe scaunî, și se-î pue caiî. În mai puținu de unî pătrarî de oră, își făcu toaleta, coborî scara și, urcându-se în trăsură, strigă : «La Palatî !»

Michaî Vodă cum îl vĕdî, îl întrebă : Ce mai veste ? Pus'au mâna pe Rosnovanu ? Dusu-l'au la Ruginosa ?

— Încă nu, Măria Ta. Dar pare că lucrulî trebuie să ȳea o altă turnură. Marghiolița nu e vinovată. Ea a fostî răpită, și e captivă acolo. Tocmai voiamî a vĕ spune că amî primitu o scrisore de la ea. adusă de unî lăncerî. Imî spune că a reușitî a îndupleca pe Rosnovanu s'o libereze, dar cu o condițiune....

— Ce condițiune ?

— Ca ancheta să inceteze.

— Cum ? să remăe nepedepsită mórtea lui Săndulaki ?

Va fi greu de doveditî pe vinovatulî în orî-ce casă.

După informările ce amă luatū, Rosnovanu n'a luatū parte la omorū, nici a datū ordinū cuī-va. Lovitura ce i s'a datū a fostū din partea unū Arnăutū, gravū rănitū de unu glonțu al luī Săndulaki, și acelu criminalū și-a luatū pedeapsa, fiindū că a muritū a doua ȃi. A fostū, precum vedeți, unū jocū al fatalității.

— Și ce voesci să se facă ?

Să se întorcă Comissiunea de anchetă ; se nu se mai facă nici o urmărire. Mă rogū Măriei tale, fa ca se se trecă cu buretele peste această nenorocită afacere.

— Dar ce va ȃice lumea... opiniunea publica ?

— Care lume ? Bonjuriști și pantalonari ? Da'ar fi se ținemū comptū de ce ȃicū nebunii, ar trebui ca și Maria Ta se te coborī de pe Tronū. A, nu ! pentru Dumneȃeu, nu mai ȃiceti că essistă in seriosū o opiniunea publica : acesta ar fi unu reū essemplu.

Bine, fie ! Fă ce vrei, și lasă-me 'n pace ! termină Voda întorcându-ī spetele și trecându in alta camera.

De îndată fu trimisu unu curierū la Ruginōsa, cu ordinu ca se se întorcă Comissiunea de ancheta, și unu altu curieru la Stāncă ca să se întorcă armata de asediu. Acestū din urma curierū in aceeași seră întorcându-se, a adusu respunsū ca Cocōna Marghiolița va face intrarea sa in lași a doua ȃi la șapte ore.

La ora indicata, marele Logofetu și ministru din lăuntru urcându-se in trăsura sa de gală, trasa de patru cai, insoțitu și de douī-spre-ȃece Slujitorī cālari, de cari avea facultatea ministrulū de interne a se servi la ocaziuni de parade, apucā spre dēlulā ȃisū Copoulū. Il urmaiū și eū intr'o birja, insoțitū de comptabilulū Codrēnu. Acolo, la o respāntie de unde se face drumulū spre Sculenī, dupā o așteptare de cāte-va minute, se vede venind in galp o trāsura cu patru cai mari negri și apropiāndu-se de trāsura ministerială. Din acea trāsura se coborā Coconulū Niculaki Rosnovanu și, dāndū mână Cocōnei Marghioliței, o ajutā a se coborī și apoi a o urca in

trăsura Excelenței sale marelui Logofăt. După acesta, trăsura lui Rosnovanu se întorse spre Stânca în galop, iar a Mini-strului aduse la domiciliul conjugal pe prea frumoasa Cocóna Marghiolița, spre a respândi fericirea și veselia în casa care de atâtea zile se afla în doliu de lipsa ei.

XXIII.

Trecuseră aproape două luni de la aceste evenimente. Tîmna începuse a schimba fața arborilor : foile lor multicolore începeau a cădea. Căldura însă se mănținea : abia diminea se simția ceva mai rece, când cădea câte o ușoră brumă. Această stagiune, ca și cea de primă-vară, îmi plăcea foarte mult, fiind-că admirarea naturei mă arunca desse ori în reverii deliciose. Mă sculam, ca tot-d'a-una, foarte diminea ca să privesc răsărirea soarelui. Mă îmbracam răpede și mă urcam în balconul cel mare despre sud, de unde privind ca într'o panoramă orașul cu turnurile bisericilor și delurile frumoase despre Răpedea și Galata, ascultam fișitura frunzelor ce cădeau de pe arbori într'unu mod aproape cadențat, după suflarea vînturilor.

Intr'una din acele dimineți, pe la orele când încă totă lumea dormia în casă, vedu intrîndu pe pîrtă o trăsura mare închisă cu douăspre deuce cai, mînați de trei surugii cari, în contra obiceiului lor tradițional, de astă-dată nici țipa, nici pocna cu bicele.

Curios de a vedea cine sosese, întru în salonu ca să alergu spre scară. Trebuie să traversezu salonul, care era imens de lung. Dar până să ajungu la extremitatea unde era ușa de eșire, vedu o femeie învoalată, cu un micu sacu de voiagi în mîna, mergîndu răpede spre eșire, atît de preocupată de plecarea ei, în cît nici și-a întorsu fața spre mine care mer-

geamă totu în direcțiunea aceea. Indesiū pașii, dar ea era mai agilă de cât mine ; și pe când eū me coboramū pe scara, trăsura pleca, de astă-dată cu plesnele și cu pocnete de bice din partea surugiilorū. Eramū mistificatū. Din fericire găsescū unū rāndașū care mătura scara de josū. Il întrebū : cine s'a urcatū în trāsura ? Elū imī ȃice : o cocōnă ? Cine mai era în trāsura ? — Unū boīerū.—Mare minune ! - Mē reurcaii și apucaii pe unū coridorū, care scieamū cā da spre buduarulū Coconeī. În fața cāruia era o cāmāruțā. Acolo găsescū pe cameristā cā-și făcea o boccea ca de plecare. O întrebū ce însemneză asta ? Ea imī respunde, suriȃndū, cā Cocōna ũ-a datu drumulū, fiind-cā D-eī s'a dusū. — Unde ? — Nu scie. Cu cine ? Nu scie.—Atuncī sentimentulū datoriei amū simȃitū cā-mī dicta sē daū alarma.

Alegū la camera de culcare a Boīerului, intru, il deșeptū și lū întrebū de scie despre plecarea Cocōnei. — «Ha ? Ce ?» și merse ũute spre ușa ce da în camera ei de culcare. Inchisā. Bate cu amēndouī pumnii. — Nimenī nu respunde. Atuncī o scenā sfāșiițore, în cāt mē petreceaū și pe mine la crimele. Bīetulū bētrānū plāngea. sbiera, se bocia, tāvālin-du-se pe josū ca copiiī.

Dupū ce i se mai potoli durerea și se liniști ceva, imī ȃise ca sē trimitū sē cheme pe Aga de orașū și pe Privileghe, antreprenorulū Postelorū. Acestia venindū, pe cel întâiū il însărcinā sē cerceteze pe ce barieră a eșitū Rosnovanu. In mai pușinū de jumātate orā, aduse rēspunsū cā a eșitū pe bariera Pēcurarilorū. Insoțitū de o cocōnă voalatā. Atuncea înȃlegēndū cā a apucatū drumulū mare al Botoșanilorū, ȃise luī Privileghe cā sē rāpēdā unū curierū cu ordinū cātre Cāpitanii de postā ca nu cum va sē-ī slobōdā cāi ; iar de se va arata cum-va, se-lū ție pe locū și sē raporteze.

Ordinulū se essecutā, curierulū plecā pe urmele rāpitorului. La Posta de la Tērgu-frumosū aflāndū cā a luatū cāi de postā, s'a hualū dupā elū ; dar orī cāt mergea elu de ũute, Rosnovanu mergea și mai ũute, fiindū-cā da cāte unū galbenū de

fie-care surugiū. A doua zi curierulū se întorse cu răspunsū cā Coconulū Nicolaki a trecutū granița pe la Mihăileni, cu pasportū în totā regula.

Peste câte-va zile, o scrisore anonimă venită de la Cernăuți cu recepisă, anunța pe ministrulū de interne al Moldovei cā soția sa s'a cununatū cu Vistierulū N. Rosnovanu în ziua de.... la moșia Cernauca, proprietate a familiei Hurmuzaki.

N'a trecutū o lună după acēsta, și s'au cetitū în tōte bissericele din Iași, o carte de blāstemū fulgerătoare asupra lui Rosnovanu și a familiei sale, declarāndū cāsătoria lui de anticanonică și pe dēnsulū de cālcătorū al religiei. Se înțelege cā acēstā carte de blāstemū s'a scosū după intervențiunea guvernului Moldovei către Patriarhie.

XXIV.

După acēstū evenimentū, bētrānulū Sturza își cam perduse ecuilibrulū facultățilorū intelectuale; cam căduse în copilărie. Nu târziū elū fu înlocuitū cu Stefan Catargiu, dar compensatū prin aceea cā fiului seū, s'a datū portofoliulū de externe. Eū încă nu mai eramū funcționarū al ministerului de interne: din cauza unei poezii satirice ce publicasemū în *Folia de Minte și Inimă* din Transilvania, fuiū destituitū după insistențele Consulatului rusescū. Urmarea evenimentelorū ce mă privescū, le pōte afla cititorulū în seria *Suvenirilor* din anulū 1848. Permite-mi-se însă sē facū o săritură peste unū hopū de vre-o dece ani și mai bine.

În anulū 1857 însurāndu-mē, amū plecatū cu mirēsa mea sē facū o călătorie în străinătate. Imbarcāndu-mē pe unū vaporū al Companiei de navigațiune Danubiană, aflaiū cā, într'o cabină rezervată, călătorește și N. Rosnovanu spre Viena, ca sē se caute cu medicii afindu-se bolnavū de dropicā. La tim-

pulă prândului, amă vechit în câte-va rânduri pe Cocóna Marghiolița, pe care abia amă recunoscut'o, de tristă, abătută și svântată ce era. Nicī ea nu m'a recunoscută pentru motivul naturală că trecuse atâția ani de când nu mă veduse, și în intervalul acesta mă schimbasem și eă. A doua zi, dându-se în vorbă cu regretatulă Mitică Krețulescu, care mergea și elă spre Viena, de la acesta ea a aflată cine eramă eă. După revelațiunea acésta, ea îndală a venită să mă întindă mâna și să mă întrebe daca sunt vechia eă cunoscință. Apoi, ca cum ar fi avută nevoie de o întinitate, apucă a mă întreba măi întâiă despre vieța mea, și apoi a-mă povesti despre a eă. Imi spuse cum, după ce s'a cununată în Bucovina și a auđită de blăstemulă Patriarchiei, aă îmbrășișată măi întâiă religiunea catolică; cum, după ce s'a certată cu popii catoliciei, s'aă făcută luterană; cum apoi, după intervențiunea lui Vodă Ghica (care-i era vără) deslegându-se de cartea de blăstemă, a revenită la religiunea strămoșescă și după o emigrațiune de șese ani s'a reintorsă în patrie. Acuma bărbatulă e cădëndă gravă bolnavă de dropică. îl ducea la Viena pentru ca să-l opereze.

Totă drumulă cât amă călătorită până la Pesta, ea nu înceta de a mă aborda și a-mă vorbi cu multă afecțiune: părea a-și rememora cu plăcere vieța din casa bătranului Sturza, și astă dată deplângea sörta lui, afländă că a cădutulă în miserie și că a avută ună atacă de apoplexie. Iar când și eă îi spuneamă despre senzațiunile ce resimțiamă când pentru prima oră amă vechit marea eă frumusețe, nu se putea opri de a a mă întinde mâna spre a-mă mulțami.

La Pesta avëndă a mă coborî. me desparțiu de ea, care trebuia se mergă pe apa până la Viena. De atunci nu s'a mai întâmplată s'o măi întâlnescă.

Dar eată-mă nevoită să facă o săritura și măi mare.

În anulă 1887 m'amă dusă să assistu la solemnitatea sfințirei Mitropoliei diu Iași, urmată cu mare pompa. A doua zi de Sântul Gheorghe mă aflamă la nepóta mea Amelia Ganea (soția Prefectului) unde era Regele în gasdă. Pe la 4 ore amă vedutu

intrându în curte o trăsură-călăscă, în care o ființă mică gârbovită și aprópe uscată, ședea ghemuită într'unu colțu. Tre-buea să-mi spue cine-va că este acea falnică persoană, care se numia *Cocóna Marghiolița*, singura, unica și necomparabila frumusețe a Moldovei. Ea venise să întórcă visita ce-i făcuse *Maiestatea Sa Regele*; dar neputându-se cobori, fiindu bolnavă, depuse buchetulú său în mânele unui ofițeru de ordonanță. În luna Decembre a anulu 1887 — nu ținú minte ȓiva — gazinele din Iași anunțară că acéstă nobilă și mărețá damă, care a jucatú unú așa mare rolú în țérá, care da tonú societății elegante din Iași, care representa noblețea și fastulú aristocrației moldovene, care a sciutú în cele din urmă a se face veneratá chیار cu uítarea păcatelorú ei din trecutú, a pără-sitú lumea celorú vii!

1888 Iunie.

EPILOGŪ

EPILOGU

Amă ajunsă a da suveniriloră mele o întindere atât de mare, în cât vëdă că volumulă se face prea greă spre a se purta în mână. Apoi cheltuëla tiparului mi s'a făcută atât de simțitoră, în cât mă vëdă nevoită a mă opri.

Materie de a măi scôte ună volumă ași găsi, dar nu sciă de voiă măi urma cu acéstă întreprindere. După experiența ce amă, vëdă că publiculă nu se prea grăbesce a citi la cărți, mulțămindu-se cu literatura jurnaleloră.

În adevëru amă ajunsă la ună stadiū de regenerare care nu sciă cum s'a putea califica. Cu 30—40 de anī în urmă, cărțile găsiău măi mulți cititori de cât acuma. Citeză ună casă. Pe la 1854, Bolintinénu aflându-se în esilă (la Brussa mi se pare), măi-a trimisă prima colecțiune a poesiiloră lui, netipărite încă, cu rugămintă ca să facă ceva cu ele spre a-i trimite ună ajutoră pecuniară. M'amă pusă de le-amă tipărită într'o miie esemplare cu propriile mele mijlăce, și, după treă luni de la aparițiunea loră, n'amă măi avută ună esemplară. Astă-đi însă, când numărulă lectoriloră a ajunsă de celă puțină o sută de oră măi mare, — astă-đi când amă ajunsă a număra cu miile doctori, licențiași și professori, — astă-đi, când Facultățile năstre numeră cu miile studenți ce le frecuentăză,

—astă-đi, đicŭ, avemŭ lectorŭ mai puđinŭ de cŭt pe atunci ! Pe timpulŭ acela, cel din urmŭ scriitoruđu, ŧefŭ de masŭ sau grefier, avea o bibliotecŭ cu celŭ puđinŭ 100 cŭrđi romŭnescŭ. Dar ore astŭ-đi...? m'ađi prinde cŭ la o sutŭ unulŭ nu are o carte romŭnescŭ (de literaturŭ) ŭn bibliotecŭ sa ! Ce face ? cu ce ŭđi lustruesce tinerimea spiritulŭ ? Citesce, celŭ puđinŭ, jurnale sau reviste prin cafenelele sau cluburile ŭn care ŭđi perde timpulŭ ?

Nu facŭ alusiune la tinerŭi aceŭa stricađi ŧi corupđi cari nu ŭnđelegŭ vieđa de cŭt pentru ca sŭ se bucare de plŭcerŭ ; dar ađi ŭntreba pe cei mai seriođi, cari aspirŭ a ne da pe noi bŭtrŭniŭ ŭn lŭturŭ de la orŭ-ce locŭ de onore, — ŧi ŭ-ađi ruga sŭ-mŭ mai arate o țerŭ, cŭt de puđinŭ cultŭ, ŭn care sŭ se vađŭ fenomenulŭ acesta. Eŭ ŭnsŭ ŭ potŭ ŭncredinđa cŭ nici ŭn Russia, pe care o calificŭmŭ de ŭnapoŭtatŭ, nu vomŭ vedea acestŭ es-semplu tristŭ de decadenđa socialŭ.

Intru adevŭrŭ : ŭn classa mai cultŭ a societŭđii nŭstre lectura distractivŭ mai ocupŭ ceva spiritele. Dar numai romanțurilorŭ strŭine li se face asemenea onore : tinerŭi sau damele ce pretindŭ a fi de *bunŭ societate*, afectŭzŭ a nu putea citi, ba nici a se rosti bine ŭn limba strŭmoșeșcŭ. Acesta este unŭ *bon ton* care la noi predominesce, ŧi care mi se pare cŭ s'a ŭmprumutatŭ de la veciniŭ nođtri Muscalŭ ; ei, cu invasiunile lor armate, ne-aŭ lŭsatŭ de moștenire strŭinomania, ŧi mai alesŭ galomania. Romanțurile scrise sau traduse abŭ de se citescŭ ŭn classa mai de josŭ a societŭđii, unde galomania nu ŧi-a fŭcutŭ ŭncŭ locŭ, unde se cugetŭ ŧi se simte ceva mai multŭ romŭnesce. Aicea ŭnsŭ este o altŭ nenorocire. Se face o speculŭ infectŭ din partea pretinșilorŭ literađi, cari fŭrŭ a cunŭsce nici limba din care traducŭ nici limba ŭn care scriŭ, stimulađi numai de spiritulŭ mercantilŭ, alegŭ cŭrđile cele mai rele, preferindŭ adesea pe cele pornografice, ca sŭ le dea publiculuŭ ; ŧi acestŭ publicŭ, ŭndopatŭ mereŭ cu insanitŭđile literaturilorŭ strŭine, departe de a-đi polei mintea cu ceva, ŭđi corumpe gustulŭ literarŭ ŧi chiar morŭyurile.

* * *

Care va fi sorta probabilă a acestei cărți, care, cu cheltuele atât de simțitoare (pentru mine) o scotă de sub téscuri ?

Ună domnă (profesoră de gramatică mi se pare), venindă la mine ca să-ă daă colecțiunea veche a poesiloră mele și spuindu-ă că n'ă mai amă, mă întreba de ce nu scotă o nouă edițiune. I-amă respunsă că pôte voiă mai face și nebunia acésta, de și mai amă ună cară mocănescă de cărți tipărite cară nu se potă vinde ; dar de o cam-dată voiă să-mă vedă tipărite Suvenirile.

— Ce ? vă tipăriți suvenirile ?... scrisă în versuri ?

— Ce felă de suveniră în versuri !... în prosă, domnule, în prosă, și încă fôrte prosaică prosă.

— Ciudată ! nu credeamă că d-ta să sciă a scrie și în prosă.

— Când va eși cartea mea, vei vedea că mă pricepă puțină a scrie și prosă ; dar să sciă că prosa mea e cât se pôte de simplă : nu mă scremă a face spirită, nici a spinteca aerulă ca să gădescă ideă, nici a mă arăta escentrică, originală, saă classică. Din contra, prin prosa mea m'amă silită să-mă reflecteză modestia și simplitatea cu care m'ă dotată natura, fără nici o afecțiune. Apoi în scrierea suveniriloră am adoptată genulă anecdotică..

— Cum ai ăisă ? anecdotică ? Ce genă este acesta ?

— Vei vedea că în narațiunile mele vorbescă și despre mica mea personalitate... așa, sciă, ca fuăorul popei...

— Fuăorul popei ?... Vai de mine ! Ce mai e și asta ?

— Vei vedea, domnule, vei vedea : de prisosă să îți spună mai multe.

Apoi când cultura literară este așa de superficială tractată în scóle, în cât un profesoră de gramatică să credă că ună poetă n'ar putea scrie prosă, pasă de mai scrie, sêrmâne omule !

și pune-ți pielea zălogu ca să te imprumuți și să măi tipăresci la cărți!

Deci, aflându-mă aprópe de ultimele două-trei cóle cu care voiamu să-mi incheiú cartea, imi luaú decisiunea ca, dupé ce-mi va aduce legátorulú cele o mié de exemplare ce le-amú tipáritú, să le aruncú in podú lângá cele-alalte vechiturí, să incuú bine podulú și să facú ca numái dupé mórtea mea să se scótá cărțile la luminá. Ar fi póte, pentru liniútea sufletulú meú, mái bine să facú acésta, de cât să vėđú că marfa nu mi se cautá, faptú care mĩ-arú da a pricepe că amú fácutú o carte fárá valóre, ca atátea altele.

Dar eatá că vine o imprejurare ce mă face a-mi schimbá decisiunea.

* * *

Amiculú mieu V. Alexandri venise dílele acestea la Bucuresci. Elú trebuia să trecá la Sinaea, unde Curtea regalá ilú invitase ca să íea parte la festivităúile ce se organisase in onórea Principelú de Wales. moútenitorulú tronulú Angliei, care pentru prima órá onora cu visita sa páinéntulú románescú. In scurta sa petrecere in Bucuresci, ilú vėđuí. Mě íntrebá, íntre altele, despre cursulú miúúării literare; cáci ócupaúioní oficiale și afaceri de familie ilú fácusera a rėmána in urma curentulú acestuía, și a ignora mái cu totulú ce s'aú scris 'de unú anú incóce.

Nu-mi trebui multú ca să gándescú ce relaúioní sė-í dáú. Gazete și íar gazete, jurnale și íar jurnale, unele cari aparú și altele 'cari disparú, ca meteorí saú ca efemere ce rėsarú din seninú și nu sciú incotro apucá și incotro se ducú, mái fárá a lása vre-o urmá dupé urma lorú! Ba nu, totú este ceva: *Revista noua*, sub dírecúione aprópe obositá a nefericitulú nostru colegú de la Academie, Hasdeú, pe lângá care se vėđú óre-care tinere talente.

— Dar ce s'a íntámplat luí Hásdeú?

— Cum? Nu scii? Și-a pierdutŭ fata, singurulŭ copilŭ ce avea, o stea ce apărea radiósă și plină de speranțe pentru ilustrarea junei pleiade literare, și care s'a stinsŭ ca unŭ lucéfērŭ gonitŭ de rațele sórelui!

— Te rogŭ, daca se póte, sē-mi împrumuți colecțiunea acesteŭ Reviste, diu care numai unŭ numērŭ amŭ vėdutu... Dar *Convorbirile*? cum mai mergŭ?

— Traducerea lui Don Chijot... Lascar Viorescu...

— Cum? numai atata?

— Pēnē dupē alegeri... Negruși acuma face discursuri politice la Iași; voiesce sē împace lumea, care nu prea merge în armonie cu politica junimiștilor de la putere. De vrei sē mai scii ceva, îți voiŭ adăoga că și eŭ imi tipărescŭ Suvenirile. De ai curiositate sē scii ce sunt ele, voiŭ regula prin testamentulŭ meŭ ca sē-ți vie unŭ exemplarŭ dupē mórtea mea.

— Dar imi garantezi că voiŭ trăi mai multŭ de cât tine?

— Esci nemuritorŭ.

— Lasă glumele și trimite-mi ce ai tipăritŭ pēnē acuma. La Sinaea cât voiŭ sta, în orele de repaosŭ voiŭ sē petrecŭ cu literatura română.

— Fie voia ta, precum în cerŭ așa și pre pământŭ!

Dupē câte-va zile, la 1 Octombre, primescŭ o epistolă cu scriptura acea fină și frumosă ce caracterisă sufletulŭ poetului Alexandri, avēndŭ finalulŭ următorŭ:

« Aicea, precum sciu, au fostu festivități în onorulu Prințului de Walles, care a plecatu încântatu după o ședere de patru zile. Acele serbari erau pre cât de stralucite, pre atât de obosite, ca și în unele zile ne-amu culcatu de abia la doue ore după miezulŭ nopți. Singura odihna ce am găsitu în orele de linisce, este în citirea Suvenirilor contimporane ce publice, și care m'au interesatu prea multu. Te îndemnu dar cu totŭ dinadinsulu se urmeză înainte, se le completezi, ca și mai ai multe de scrisu, ca sē lași astu-felu unu soiŭ de chronica istorico-literara de mare prețu pentru generația actuala și

« cea viitoare. Bine ar face toți bătrânii să urmeze pilda lui
« Ion Ghica și a D-tale. »

Da, are dreptate iubitul nostru bard : în adevăr, multe aș mai avea de scris. De acolo unde m'am oprit cu Suvenirile, aș avea de spicuit și de înmănunchiet un câmp imens de peripeții prin care am trecut ca spectator și ca membru activ. În ultima jumătate a vieții mele, strămutându-mă din Iași în București, într'o societate cu totul alta de cea în mijlocul căreia mi-am petrecut copilăria și tinerețea, am fost în contact cu o nouă lume și am trecut prin atâtea evenimente, cari mă-ar da subiecte cu isvora bogate și pline de interes pentru posteritate, dar care s'au strecurat fără a fi băgate în seamă de contemporani, ca niște fenomene naturale.

Dar înainte de a merge cu închipuirea până la mulțămirea ce ar gusta generațiunea viitoare din asemenea Suvenire, mărturisesc că nu pot fi indiferent de impresiunile generațiunii actuale. Această generațiune însă nu-mi pune în perspectivă și nu-mi dă altă speranță de cât dorește onoarea de a-mi face immortalizarea pe socotela Statului. Cu acesta în adevăr ar proba că se trage din strămoșii de pe malurile Tibrului, cari astfel contribuiau la ilustrarea numelui roman. Dar s'a făcut atâtea abuzuri de asemenea liberalități, pentru atâți răposați cari nu s'au ilustrat cu nimica, în cât aș ruga-o să mă slăbescă cu asemenea parade : onorile la immortalizare se nu mi le arate mai mari de cât mi le-a arătat în viață ; sufletul meu nu-și va fi recunoscător pentru ironia cu care mă va petrece la mormânt, precum nu s'a turburat nici pentru puțina considerațiune ce mi-a arătat cât am trăit.

* * *

Aice credeamŭ sŕ terminŭ cu epilogulŭ meŭ. A trebuitŭ insŕ sŕ-mŕ mai revŕdŭ conceptulŭ ; ŕi, avŕnd a"pleca in provincie pentru alegerŕ, amŭ lŕsatŭ manuscriptulŭ acasŕ. Peste cincŕ ŕile inforcŕndu-mŕ, pŕnŕ a nu-lŭ da la tiparŭ, credŭ cŕ nu voŭŭ greŕi cŕtre posteritate daca aŕŕ insemna incŕ ceva ŕi despre evenimentulŭ recentŭ ce m'a fŕcutŭ ca sŕ plecŭ in escursiunea arŕtatŕ.

Sub Ministerulŭ transitoriu, numitŭ alŭ Junimiŕtilorŭ, fiind a se premeni Corpurile Legiuitoŕe ŕi promiŕŕndu-se pe tŕte tonurile cŕ alegerile vor fi libere ŕi nici de cum influinŕate de administraŕiune, amŭ avutŭ slŕbiciunea a crede cŕ ar fi momentulŭ ca sŕ mŕ alegŭ ŕi eŭ deputatŭ. De acŕstŕ onŕre nu mŕ bucurasemŭ in ŕŕra mea nici o datŕ pŕnŕ acuma, fiind-cŕ nu mŕ putusemŭ conforma cu sistema politicianilorŭ, cari, pentru ambiŕiunea de a ajunge la deputŕŕie ŕi apoi la portofoliŕ, recurgŭ la mijlŕcele cele mai umilitŕre : se inregimentŕzŕ la unŭ partitŭ saŭ la altulŭ, se gudurŕ spre a cŕpŕta protecŕiunii, alŕrgŕ cu rugŕminŕŕi in drepta ŕi in stŕnga, se jurŕ pe toŕŕi dumnezeii astŕ-ŕŕi cŕ este albŭ iar maine cŕ este roŕu, sacrificŕ banŕi spre a cumpŕra voturŕi, ŕi cele-lalte. Cu asemenea sistemŕ incompatibilŕ cu firea ŕi caracterulŭ meŭ, nu m'amŭ putulŭ conforma, ŕi de aceea, precum voŭŭ arŕta mai pre largŭ in altŕ serie de Suvenire, amŭ statŭ mai multŭ ca spectatorŭ la luptele electorale cari aŭ trŕmŕntatŭ ŕŕra de cŕnd se bucurŕ de regimulŭ electoralŭ. Cu asemenea naturŕ ŕi cu asemenea caracterŭ, apoi, nici putŕmŭ atrage simpatia colegŕurilorŭ in cari votamŭ : alegŕtorii fiind in genere conduŕi mai multŭ de interese de cŕt de principii, corupŕŕi saŭ corruptibili, naivŕi saŭ viclenŕi, tiritori saŭ tiriŕŕi, venali saŭ stupidiŕi, fricoŕŕi saŭ linguŕitorŕi, cu convicŕiuni elastice, cu educaŕiune devergondatŕ, fŕrŕ principii, fŕrŕ credinŕŕ. fŕrŕ demnitare, fŕrŕ patriotismŭ, nu vedeaŭ necesitatea de a alege unŭ omŭ care trŕeŕce cu capulŭ inŕre cŕrŕŕi ŕi-ŕŕi sacrificŕ vieŕta ŕi interesele lucrŕndŭ pentru inavuŕirea literaturŕei, unŭ omŭ devotatŭ ideilorŭ generŕse ŕi binelui publicŭ, unŭ omŭ cu esperienŕe ŕi cunoscinŕe, — ci mai adesea aŭ preferitŭ ŕarlatanŕi de meserie, avocaŕŕi exploatori

de situațiunii, mediocrității fără vre o mare valoare morală, sau notabilității improvizate după oroscopul schimbător al împrejurărilor.

De astă-dată însă am crezut că era timpul să mă adresez la elementul numit cu emfază *talpa* casei, la poporul rural al Ialomiței, care după Constituțiune are dreptul a trimite un reprezentant. Am crezut că la această clasă, care nu mai târziu de cât astă primăvară a făcut o rescolă fără să scie pentru ce, care a suferit schingiuri și glonțe spre a se potoli, și care are atâtea și serioase interese de apărare, va avea resunet vocea unui suflet sincer și devotat. De aceea am făcut următorul apel către Delegații Colegiului III de Ialomiță :

« In puterea relațiilor ce de 30 de ani am avut și am cu locuitorii din Plasa Câmpului, cari au avut ocaziunea să-mi cunoscă persoana și caracterul, în vederea alegerii ce sunteți chemați în curând a face, vii a vă adresa această scrisoare.

De când Constituțiunea a dat țăranilor dreptul de a trimite un deputat la Cameră, colegiul vostru rar și-a nemerit omenii: mai tot-d'auna s'au ales deputați recomandați de zapcii guvernului, sau omeni cari, pentru rușinea numelui de român, au găsit să cumpere voturile delegaților. De aceea colegiul țăranesc s'a numit o *minciuna*, sau zestre guvernamentală. De aceea Camerele ajungând a fi compuse din deputați cari speculau voturile lor, în loc de a se ocupa de interesele clasei rurale, se ocupa de interesele lor particulare. De aceea administrațiunea ajungându a fi după chipul și asemănarea Camerelor. venală și coruptibilă, vă lăsa în prada lăcomiei tuturilor răilor, cari trăesc exploitându munca țăranului. De aceea justiția a fost vitregă pentru dreptatea voastră. De aceea bisericile și școlile vóstre au fost abandonate de orice solitudine. De aceea preoții și învățătorii voștri pirotescu în miserie. De aceea tinerimea voastră crește fără învățătură, cașându în viții degradate și trăind în ticăloșie. De aceea astă primăvara țăranii s'au răsculat și cu violență au voitu se pedepsesca mai întâi pe Delegații lor cari și

aũ fostũ vëndutũ voturile, ŝi apoi sã cãrã drepturĩ carĩ credũ cã se potũ cãpãta cu puterea. De aceea s'aũ fãcutũ o mulțime de victime întresãlenĩ: pe unĩ glonțele ĩ-aũ prãpãditũ, pe alții casnele ĩ-aũ schiloditũ, pe alții gãrbaciul ĩ-aũ umilitũ, ajungẽndũ o mulțime de familiĩ la sapã de lemnũ; iar reprezentanții lor alergaũ a se ascunde ĩn gaure de șerpĩ.

Tõte aceste nenorocirĩ s'ar fi pututũ ĩnlãtura dacã țera avea o Camerã liber alãsã, dacã ŝi voi, țëranii, ați fi trimisũ deputați cu dorũ de inimã pentru voi.

Cãde-veți õre, fraților, ŝi acuma ĩn greșelele de mãĩ nainte?

Stãrui-veți a trimite deputați totũ õmenĩ strãinĩ de voi ŝi necunosctõrĩ de nevoile võstre?

Alege-veți iarãși avocați limbuți, carĩ vã ametescũ cu vorbele ŝi carĩ nu se gãndescũ de cãt la cãștigulũ lorũ.

Da-veți voturile võstre iarãși celorũ ce vã vorũ ospãta saũ vã vorũ plãti mãĩ bine?

Ajunge-veți õre a vã ĩnșela de vorbele frumoșe ale unorũ õmenĩ carĩ aũ mãĩ fostũ ĩn Camerã, dar carĩ n'aũ deschisũ o datã gura ca sã cãrã ceva pentru țëranĩ?

Bãgați bine de sãmã! Causa țëranului e mare, ŝi Camera viitõre are sã se ocupe de ea. La 1864 ea s'a rezolvitũ cu dreptate, dar cu neajunsulũ acela cã n'a pregetat la sõrta țëranului ĩntr'unũ viitorũ mãĩ depãrtatũ. Dupã unũ pãtrarũ de vécũ ĩnsã, lumea s'a ĩmmulțitũ, ŝi plugarilorũ nouĩ nu le ajunge pãmẽntulũ datũ pãrinților lorũ. Decĩ dreptate este sã li se dea (cu despãgubire bine ĩnțelesũ), cãcĩ plugarulũ fãrã pãmẽntũ e ca pasãrea fãrã aerũ ŝi fãrã aripĩ, ca vita fãrã pãșune, ca peșcele fãrã apã. Decĩ trebue revisuita ĩn ĩnțelesulu acesta legea ruralã.

Diferitele partite ĩnsã carĩ voru se fie ĩn capulũ țërii, acele mãĩ alesũ carĩ compunu colegiurile claselorũ superiõre, nu cugetã ĩn struna acesta. Liberalii pãna mãĩ erĩ la putere) strigã pe tõte tonurile cã nu e *cestiunc rurala* saũ *agraru* ĩn țërã; cã, prin urmare, nu pãmẽnt ci libertate de muncã trebue țëranului! Conservatorii nici voru s'auda de legea ruralã; ei ŝi pe cea de la 1861 ar revoca o, dacã ar putea; ei, nu pãmẽnt

ci cerbice de ascultare și supunere vorŭ sĕ dea țĕranului! Singurŭ ministerulŭ interimar, la putere astă-țĭ, prin o serie de legĭ (publicate prin *Monitorŭ*) pare că promite a da ceva țĕranilorŭ. Dar modulŭ cŭ care voesce a da, dupĕ ce că e urđitŭ ca abia dupĕ 20 de anĭ sĕ se pŕtă esecuta, apoi nu credŭ că sĕ convie din mai multe puncte de vedere țĕranilorŭ.

T'rebue dar ca, la desbatĕrea acestorŭ legĭ, deputatulŭ vosteru sĕ aĭbă nu numai dragoste pentru voi și pricepere, dar și greutate la cuvĕntŭ, adecă omŭ cu trecutŭ onorabil și cu fapte cunoscute. Alt-felŭ legile ministerului, așă cum sunt propuse, dacă nu se vorŭ amenda cum se cuvine, nu vorŭ aduce nici o îmbunătățire în sŕrta țĕranului.

De aceea, domnilorŭ delegațĭ, ca proprietarŭ interesându-mĕ sĕ vĕdŭ resolută cestiunea acĕsta așă, în cătŭ țĕranulŭ sĕ întindă cu plăcere mânia la ómenĭi cu haĭne albastre, — ca unul care de 40 de anĭ amŭ nutritŭ sentimente umane și fraterne pentru țĕranĭ, — ca județĕn care n'așĭ dori sĕ mai vĕdŭ rĕscóle ca cele de astă primăvară, — vĕ đic: când vețĭ merge la urnă, gândețĭ-vĕ cu inimă curată și senină la votulŭ ce voițĭ a da.

Dacă vețĭ crede că eŭ însușescŭ calitățĭle ce trebue sĕ aĭbă unŭ reprezentantŭ alŭ țĕranului, voiŭ primi cu plăcere mandatulŭ vosteru. De vețĭ dori unŭ altulŭ cu mai mari merite, vĕ uređŭ: **Noroc Ia nemerólă!**

* * *

Alegerile s'aŭ făcutŭ cu pace bună. Administrațĭunea locală ca tot-deauna a exercitat influența sa, pe sub mână, cu dibăcie, sub aparența celeĭ mai stricte legalitățĭ. Cu tŕte aceste, județulŭ Ialomița, care se intrecĕa a da tot-deauna deputațĭ de culóre liberară, de astă dată a datŭ junimiști și conservatori, saŭ mai bine guvernamentalĭ. Rumórea publică afirma că trei patru persóne bogate aŭ făcutŭ o colecță de fondurĭ,

cu cari s'aũ cumpãratũ voturile ómenilorũ corruptibilĩ, introdușĩ în listele electoralĩ, grație legeĩ oportuniste fãcutã de ministerul din 1884, cu intențiune de a se perpetua la putere. Opesițiunea nedispunẽndũ de fondurĩ, nu putea combate cabalele gu vernamentalilorũ.

La colegiul III n'aũ urmatũ corupțiunii în modũ brutalũ, adecã cu platã tarifãtã, precum s'aũ fãcutũ în alte rândurĩ; apoi era și cam greũ de a corumpe șepte sute de votanți. Dar colegiulũ acesta fiindũ din natura lui conceputũ -- spre batjocora poporului românescũ -- a fi zestre guvernamentalã, era fõrte greũ de luatũ din mânele administrațiunii. Candidatura fiindũ promisã unui fostũ directorũ alũ ministerului de Culte (1), demisionatũ numai pentru acẽsta, și acesta, ca Directorũ alũ *Romãniei libere*, organ al partitului de la putere, avẽndũ interesũ a fi în Parlamentũ, totũ aparatulũ administrativũ s'a întrebuiñtatũ pentru susținerea lui. Mai întâiũ s'aũ pregãtitũ învẽțătorĩ și preoți cari aũ voturĩ directe: Revisorulũ scolarũ și Protopopolũ districtualũ n'aũ avutũ de cãtũ șoptindũ sã le spue cã, de nu vorũ alege pe candidatulũ oficialũ, acesta se va întõrce la postulũ ce ocupa și va gãsi acũ pentru joculũ lorũ. Cu delegațiĩ sãtenilorũ, apoi, a fostũ și mai ușorũ de manevratũ. Primariĩ (dupã ordine verbale de la subprefecturĩ) aũ fãcutũ tóte chipurile sã alegã ómenĩ cãtũ se póte mai docilĩ și fãrã sciință de carte; apoi aũ venitũ cu dẽnșii în ajunulũ alegeriĩ sãra pãnã la reședința districtului, unde i-aũ consemnatũ în hanurĩ saũ cãrciune (ce se pntẽu închide și pãzi) și-i ținẽu pe mãncare și pe bẽturã (în socotela domnului profesorũ de moralã filosoficã) fãrã a putea comunica cu nimenĩ. Acești delegați, aduși cu cheltuẽla comunẽi, escortați chĩar de primari, a doua zi la 9 ore erau liberați și aduși, hrãniți și junimesce cinstiți, la urnã, unde unũ învẽțătorũ sau unũ preotũ (din cei mai bine catechisați) le punea în mãnã buletinele ce trebuie sã depue.

Cãci va învẽțătorĩ și delegați, putẽndũ-se strecura dintre strejile care-i pãzẽu, venirã sã-mĩ spue cã apelulũ meu a fa-

(1) Dim. Aug. Lanriano profesorũ de Filosofie.

natisatŭ pe mai mulŭi cari ar fi deciŭi a vota pentru mine dar mult se temŭ de persecuŭiunŭ; totŭ odată inŭsă imŭ spu-seră cĂ rezultatulŭ pentru candidatulŭ ŭtĂpanirŭ este asiguratŭ. AcĂsta vĂdĂndŭ, amŭ mulĂnitŭ aderenŭilorŭ mei ŭi le-amŭ declaratŭ cĂ, dacĂ lucrurile sunt aŭa, mai bine preferŭ a face ca sĂ nu aibĂ supĂrare din cauza mea. De aceea amŭ trimisŭ de mŭ-au inapoiatŭ buletinele, retrĂgĂndu-mŭ candidatura.

IntorcĂndu-mĂ la Bucuresci, m'amŭ cufundatŭ in lectura foilorŭ ŭi Revistelorŭ ce me aŭteptaiŭ. AruncĂndu-mŭ ochiŭ pe scĂrŭa (coperta) *Convorbirilorŭ Literare*, amŭ remasŭ uimitŭ vĂdĂndŭ ŭi numele meŭ. Amŭ luatŭ indata condeulŭ ŭi amŭ scrisŭ urmĂtoarele rĂndurŭ Directoruluiŭ acestei publicaŭiunŭ :

« CĂnd v'amŭ oferitŭ, inainte de a eŭi de sub tipariŭ, Suve-nirile mele, amŭ cređutŭ a vĂ servi, cĂndu-vĂ materie pentru o recenziune bibliograficĂ, precum adesea obiŭnuiŭ a face pen-tru alte publicaŭiunŭ in Revista ce dirigeŭi.

Cu mirare inŭsă amŭ vĂđutŭ cĂ, in numĂrulŭ de la 1 Oct. al *Convorbirilorŭ Literare*, a inĉeputŭ a se reproduce *in extenso* unulŭ din episoadele mele fĂrĂ autorisaŭiunea mea specialĂ. A-cĂstĂ urmare imŭ causĂzĂ douĂ neajunsuri, pe cari cu pĂrere de rĂŭ mĂ vĂđŭ nevoitŭ a vi le semnală.

Primulŭ, este materialŭ : cĂci dacĂ tĂte revistele periodice ar reproduce ast-felŭ fragmentĂ din cartea mea, apoi ea, cĂnd se va pune in comerŭ, n'ar mai avea cĂutare, cĂci cuprinsul ei ar ajunge a fi cunoscutŭ publiculuŭ; ŭi nu pentru acĂsta amŭ ŭinutŭ eŭ dece anŭ ŭi mai bine lucrĂrile mele in cartĂne, refusĂndŭ chiar remuneraŭiunŭ considerabile ce mi se oferiau de la alte reviste, numai pentru planulŭ de a le tipĂri pe tĂte inŭr'unŭ singuru volumu.

Alŭ douilea, este unu neajunsŭ moralŭ, nu mai puŭinu gravŭ. DupĂ urmarea acĂsta, publiculu (in mare parte) pĂte sĂ credĂ cĂ voŭŭ se mĂ strecorŭ cĂtre onĂrea de a mĂ numĂra inŭre colaboratoriŭ organului ilustrei societĂŭi *Junimea*, pre cĂnd in realitate, mai alesu de cĂnd s'a constituitŭ in societatea poli-tica, cu ea me aflu in cea mai perfectĂ rĂcĂlĂ ŭi indife-renŭĂ. Pe langa acestea, publiculu, care adesea trage conclu

siunŃ ciudate Ńi din nimicuri, vŃdŃndŃ scrierile mele reproduse cu ortografia *ConvorbirilorŃ*, ar putea crede cŃ aŃŃ fi capitulatŃ inaintea ŃcoleŃ fonetice inauguratŃ de ea, pentru care (precum vŃ este cunoscutŃ din discuŃiunile nŃstre de la Academie) nu amŃ de cŃtŃ prea puŃinŃ stimŃ Ńi consideraŃiune ; Ńi, ca unulŃ care aŃŃ sciutŃ acestea, mŃ mirŃ cŃ nu mŃ aŃŃ fŃcutŃ onŃrea mŃcar de a mŃ intrebati dacŃ suferŃ sŃ mŃ vŃdŃŃ tipŃritŃ cu o altŃ ortografie, fŃrŃ a-mŃ face sŃnge rŃŃ.

Pentru aceste neajunsuri, cari potŃ sŃ vŃ dea subiectŃ Ńi pentru vre-o nouŃ comedie de Zefcelele, — Ńi cari imŃ place a crede cŃ le-aŃŃ comisŃ din distraŃiune saŃ cu intenŃiune sincerŃ de a mŃ obliga, — nu voŃŃ alergia la tribunale spre a vŃ cere daune interese, ci mŃ voŃŃ mŃrgini a vŃ ruga ca sŃ incetaŃŃ cu publicarea urmŃriŃ articolului meŃ. »

18 Octombrie 1888.

* * *

Sanatate Ńi voie buna, ŃubiŃŃ lectori !

	Pag
Emanciparea țiganilor	7.
In articolele Kiseneului	73.
Fratii Cucuș	93.
Pe Baragan	149.
Din anul 1848	161.
Din copilărie	383.
Din tinerețe	437.
Epitafii	501.

Biblioteca Metropolitană
București
 Patrimoniu
 NR. INVENTAR .....

30 lei ✓